



המכון הישראלי לדמוקרטיה

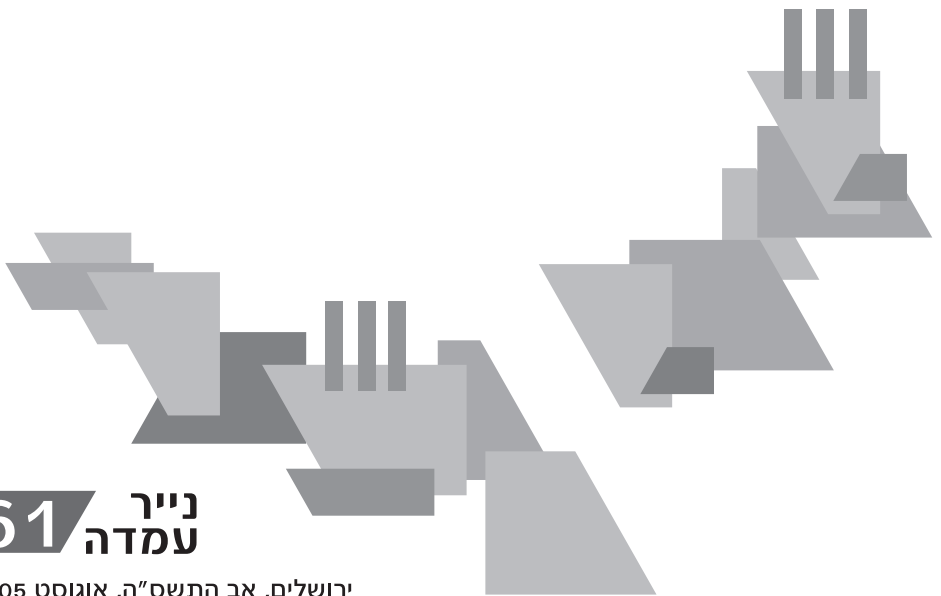
סוד הכוח

מועצת יש"ע ומאבקיה בגדר ההפרדה
ובתכנית ההתנתקות

ענת רוט בהנחיית אשר אריאן

נייר עמדה 61

ירושלים, אב התשס"ה, אוגוסט 2005



המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא גוף עצמאי, המסייע לכנסת ולוועדותיה, למשרדים ולמוסדות ממשלתיים, לגופי השלטון המקומי ולמפלגות, באמצעות הגשת מחקרים והצעות לביצוע שינויים ורפורמות בדפוסי פעילותם.

נוסף על כך, המכון הישראלי לדמוקרטיה מממש את שליחותו על-ידי הצגת מידע משווה בנושאי החקיקה ובדרכי התפקוד של משטרים דמוקרטיים שונים. כמו כן הוא שואף להעשיר את השיח הציבורי ולעודד דרכי חשיבה חדשות על-ידי ייזום דיונים בנושאים שעל סדר היום הפוליטי, החברתי והכלכלי, בהשתתפות מחוקקים, בעלי תפקידי ביצוע ואנשי אקדמיה ועל-ידי פרסום מחקרי.

עורך ראשי: אורי דרומי
מנהלת ההוצאה לאור: עדנה גרניט
עורכת הספרייה: יעל מושיוב
עריכת לשון: רונית טפיירו
רכז הפקה: נדב שטכמן
עיצוב גרפי: רון הרן
סודר ונדפס בהתשס"ה ביארט פלוס, ירושלים

מסת"ב 965-519-008-0 ISBN

המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת"ד 4482, ירושלים 91044
טלפון: 02-5392888, פקס: 03-5488640
דואר אלקטרוני: orders@idi.org.il
אתר האינטרנט: www.idi.org.il

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה
Copyright by The Israel Democracy Institute
Printed in Israel 2005

ענת רוט היא עוזרת מחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה ודוקטורנטית בחוג למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים.
אשר אריאן הוא עמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה ופרופ' למדע המדינה באוניברסיטת חיפה.

הדברים המתפרסמים בניירות העמדה אינם משקפים בהכרח את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

תוכן העניינים

5	הקדמה
15	פרק ראשון: קבוצות אינטרס
15	א. סיווג קבוצות אינטרס
19	ב. שיטות הפעולה
29	ג. באיזו שיטה נבחר?
35	פרק שני: מועצת יש"ע – רקע
43	א. שלבי הקמת המועצה
46	ב. תפקידה של מועצת יש"ע ומטרותיה
50	ג. תחומי הפעילות
57	ד. מבנה וארגון
59	ה. מקורות תקציביים
63	פרק שלישי: סוד כוחה של מועצת יש"ע
63	א. מעמדה של מועצת יש"ע כנציגת ההתיישבות
64	ב. מעמדם האישי של ראשי מועצת יש"ע
67	ג. יכולת הארגון של מועצת יש"ע
73	ד. פוטנציאל אלקטורלי
74	ה. הקשר האידאולוגי
78	ו. הקשר המבני-מוסדי
80	ז. הקשר האישי
81	ח. חולשת המערכת השלטונית
83	ט. שורשי התרבות הישראלית
89	פרק רביעי: שיטת המאבק
90	א. על מה נלחמים
97	ב. מול מי נלחמים
98	ג. איך נלחמים

143	פרק חמישי: התהליך
143	א. גדר ההפרדה
161	ב. תכנית ההתנתקות
249	פרק שישי: ניתוח המאבק
249	א. גדר ההפרדה
256	ב. תכנית ההתנתקות
317	סיכום
319	נספחים
352	ביבליוגרפיה
386	Summary

הקדמה

רעיון 'גדר הפרדה', שהופיע עם תחילת ההתקוממות הפלסטינית בספטמבר 2000, ורעיון 'תכנית ההתנתקות', שהופיע בדצמבר 2003, הפכו לשני הנושאים המרכזיים על סדר היום המדיני-ביטחוני עד היום. בעת כתיבת דברים אלו, שני התהליכים נמצאים עדיין בשלב ההתהוות, ונראה שהם עוד רחוקים מלהגיע לנקודת הסיום. מחקר זה הוא אפוא הצצה בלבד לתוך כל אחד מהשניים, בפרק זמן מוגדר. בשני המאבקים הניתוח מתחיל בהופעת הרעיון, ממשיך בשלבים מרכזיים בהתהוותו, ומסתיים בקביעתה של נקודת ציון פורמלית: ניתוח המאבק בגדר הפרדה מסתיים עם אישור הממשלה את התוואי המלא שלה באחד באוקטובר 2003, וניתוח המאבק נגד תכנית ההתנתקות מסתיים עם אישור הכנסת את תכנית ההתנתקות ב-26 באוקטובר 2004, ואישורו בקריאה ראשונה של החוק ליישום תכנית ההתנתקות ('חוק פינוי-פיצוי') בשלושה בנובמבר 2004.

'גדר הפרדה', המוגדרת כפרויקט התשתיות הגדול ביותר במדינת ישראל אי פעם, עלתה לסדר היום הלאומי על ידי ראש הממשלה דאז, אהוד ברק, לאחר שהגיע למסקנה כי 'אין פרטנר פלסטיני לעת הזאת', וכי על מדינת ישראל לסגת חד-צדדית לגבולות בני הגנה. שלוש ממשלות וחצי התחלפו מאז, ושתי כנסות, אולם בשל חשיבותה הביטחונית ומשמעותיה המדיניות ממשיכה גדר הפרדה להסעיר את המערכת הפוליטית על כל גוני הקשת שלה, וכן את הציבור, את מערכות אכיפת החוק, את הצבא, את התקשורת ואת הציבור בכללו, עד היום.

תכנית ההתנתקות, שזכתה עם הופעתה על סדר היום הציבורי לזלזול ולביקורת קשה מימין ומשמאל כאחד ולאמון מסויג מאוד של הציבור, הצבא והתקשורת, הפכה במהלך שנת 2004 לתכנית המדינית המובילה והיחידה של ממשלת ישראל. תכניות מדיניות – מאז תהליך השלום עם מצרים ב-1978, דרך ועידת מדריד ותהליך אוסלו בתחילת שנות התשעים, ועד היום – עוררו בכל פעם מחדש את הוויכוח המר על שאלת גבולות הארץ וחיידו מאוד את השסע העמוק הקיים ממילא בתנועה הציונית ובחברה הישראלית מראשיתן. החפיפה שנוצרה במהלך השנים – ושהתחזקה מאוד מאז החלה השליטה הישראלית על יהודה שומרון ועזה לאחר מלחמת ששת הימים ביוני 1967 – בין השסע המדיני, ימין ושמאל, לבין השסע הדתי-חילוני, והזהות בין הדבקות בשמירת מצוות לבין הדבקות בשלמות הארץ,

שהעמיקה בקרב חלקים מן הציונות הדתית, העצימו את המחלוקת הקיימת בלאו הכי על צדקת דרכו של כל מהלך מדיני שהובילה הממשלה. מחלוקת אלה הובילו בכל פעם מחדש לשבר עמוק בחברה ולזעזוע של המערכת הפוליטית. בניגוד למחלוקת העקרונית בשאלת גבולות המדינה היהודית ולמחלוקת שהייתה סביב הנסיגה מסיני ופינוי היישובים היהודיים שם, המהלכים המדיניים של שנות התשעים התנהלו קרוב לעין, ולכן גם קרוב ללב, ונסבו על עתידם של חלקי ארץ בעלי משמעות היסטורית, תרבותית ודתית עמוקה. עובדה זו הפכה את הוויכוח המדיני לנושא המחלוקת העיקרי של שנות התשעים, עליו קמו ונפלו ממשלות.

חמישה ראשי ממשלה, שבע ממשלות וחצי וחמש כנסות התחלפו במדינת ישראל מאז ועידת מדריד ב-1990 ועד הופעתה של תכנית ההתנתקות ב-2003. אולם בפעם הראשונה מאז פרץ הוויכוח – ובכך ייחודה וחשיבותה של תכנית ההתנתקות – מובילה ממשלת ישראל מהלך הכולל, מעבר לנסיגה מאזורים ביש"ע, גם פינוי של יישובים יהודיים. בעת כתיבת דברים אלו טרם הוכרז על בחירות בישראל, אולם 'רעידת האדמה' שעוררה התכנית עוד בטרם אושרה בכנסת בקריאה שלישית והמחאה הציבורית שבאה בעקבותיה כבר הטביעו את חותמן. הן הביאו לזעזוע עמוק במערכת הפוליטית ולהקמתה של ממשלה חדשה; לשבר עמוק בחברה הישראלית ובצבא; להעמקת הקרע בין דת למדינה; ובעיקר, לתחילתו של דיון ציבורי עמוק ומהותי על סוגיות עקרוניות כמו: שאלת המכנה המשותף או המטרות המשותפות של החברה הישראלית; כללי המשחק של המחאה הציבורית בישראל; שאלת מוקד הסמכות: פוסקי ההלכה או המנהיגות הדמוקרטית הנבחרת. בתוך כך, הן גם יצרו את הרקע לדיון הבלתי נמנע על שאלת יציבותה של הדמוקרטיה הישראלית ועתידה.

חשיבותם ההיסטורית, המדינית, הביטחונית, החברתית, הכלכלית והבין-לאומית של כל אחד משני תהליכים אלה, והשלכותיהם על הסכסוך הישראלי-פלסטיני, על מעמדה של ישראל בעולם, על זהותה של המדינה בעתיד, על אופי המחלוקת בחברה, על הרכב המערכת הפוליטית ועוד – כל אלה דיים כדי להסביר את הצורך בניתוח מעמיק שלהם. אולם גם ללא קשר לתוכנה של היזמה המדינית ולחשיבותן של הסוגיות שהיא עוסקת בהן, לניתוח התהליך הפוליטי באשר הוא – מרגע לידתו של הרעיון ועד להגעתו לשלב הביצוע – יש חשיבות רבה בפני עצמו בעבור כל מי שרוצה להבין איך מתקבלות החלטות, כל מי שתוהה מדוע התקבלו החלטות כאלה ולא אחרות, ובעיקר בעבור מי מאתנו שגם רוצה להשפיע על קבלת החלטות בעתיד.

בספרו הסוקר את המחאה הציבורית בישראל טוען שמואל ליימן-ווילציג כי 'שיעור ההשתתפות במחאה ציבורית בארץ הוא גבוה למדי' וכי 'הציבור הישראלי רואה במחאה אמצעי בעל סיכויים סבירים למדי להשפיע על מקבלי ההחלטות ואף להשיג את מבוקשו מן המערכת הפוליטית' (ליימן-ווילציג, 1992: 149-150). לטענת יעל ישי, 'יותר מ-400 ארגונים ציבוריים בתחום הפוליטי, המקצועי והחברתי, מצהירים שיש שכר לעמלם' ו'יקצר המצע מלמנות את כל ההישגים של החברה האזרחית ב-35 השנים האחרונות' (ישי, 2003: 216-217). עם זאת, לצד ממצאיה ש'אחוז גבוה של אזרחים מצהירים על "שייכות" לארגון ציבורי', מן הסקר שעליו מבוסס ספרה עולה כי יותר משליש מן הנשאלים אינם מוצאים עניין בחיים הציבוריים. לטענתה, 'פעילות בחברה האזרחית כמעט לא רלוונטית לאזרחים מן השורה' (שם): 218, 224). גם התרשמותי היא כי לצד העלייה בחשיבותה של החברה האזרחית, ההשתתפות הפוליטית של האזרחים מן השורה בישראל נמצאת בירידה. וכי למרות הפוטנציאל והיכולת הגוברת של האזרחים להשפיע על קבלת ההחלטות – הנובעים מתהליכי הדמוקרטיזציה במפלגות והרחבת הגוף הבוחר של מועמדי המפלגות לכנסת, מן ההתפתחות העצומה של אמצעי התקשורת והטכנולוגיה, מן המהפכה החוקתית המאפשרת לאזרחים זכות עמידה' כמעט בכל נושא ועוד – התחושה בקרב האזרחים היא של העדר יכולת להשפיע. מתשובותיהם של אזרחים רבים, בעיקר צעירים ששוחחתי עמם במהלך השנים האחרונות, עולה תחושה קשה של ראיית התהליכים הפוליטיים כאילו הם מוכתבים על ידי איזה 'כוח עליון', ושל התייחסות לפוליטיקה כאל 'תהליך סטיכיי' שלא ניתן לשנותו במהותו, אולי רק בשוליים.¹ חשיבותו של חיבור זה היא אפוא בניסיון להמחיש כי תהליכים פוליטיים – גם אלו הקשורים לנושאים הנוגעים ביותר שעל סדר היום – אינם מתרחשים בחלל ריק, אינם מוכתבים על ידי גורם אחד כזה או אחר, והם ניתנים להשפעה ולשינוי. כפי שמראה הניתוח, תהליכים פוליטיים מתנהלים במציאות דינמית שיש בה מעין היזון חוזר: כל יזמה פוליטית מושפעת ומשפיעה על הגורמים הפועלים בזירה – הפוליטית, התקשורתית, הציבורית והבין-לאומית – וגורמת להופעתם של גורמים חדשים החוזרים ומשפיעים זה על זה, עליה, ועל התהליך בכללו. במילים אחרות, אופיו של התהליך ותוצאותיו הם פונקציה של מכלול הגורמים שפעלו בזירה התהוותו.

1 אחוזי ההצבעה הנמוכים מאוד, יחסית, בבחירות לכנסת השש-עשרה הם לדעתי עדות אחת לתחושה הולכת ומעמיקה זו.

כל שחקן בזירה יכול להשפיע על התהליך, ומי שאינו משתתף מאפשר למעשה לאלה שמשתתפים להשפיע.² מידת ההשפעה של כל אחד מהגורמים הפועלים בזירה נובעת ממכלול של פרמטרים, ובהם – כפי שמראה החיבור שלפנינו – ההבנה והאמונה שניתן לשנות ולהשפיע ותרגומן לפעולה, היכרות עם המערכת שבתוכה פועלים והבנה של כללי המשחק שלה.

בשני התהליכים שלפנינו, גדר ההפרדה ותכנית ההתנתקות, היו מעורבים גורמים שונים – המערכת הפוליטית, התקשורת, הצבא, מערכת אכיפת החוק, גורמים בין-לאומיים וארגונים חוץ פרלמנטריים – שתרמו במידה כזו או אחרת לקידום התהליך, אם כמבצעים בפועל ואם כמשפיעים על ביצועו. אחד הגורמים המשמעותיים ביותר שהשפיעו על התקדמות התהליכים, ובעיקר על אופיים, הייתה מועצת יש"ע. ניתוח התנהלותה של מועצת יש"ע בכל אחד מהם מעניק לקורא נדבך נוסף בהבנת התהליך הפוליטי, מתוך שימת דגש על האתגרים והאפשרויות שניצבים בפני קבוצת אינטרס המבקשת להשפיע על קבלת ההחלטות בזירה הפוליטית בישראל. קבוצות אינטרס רבות מוקמות אד-הוק על מנת להשפיע על תהליך מסוים, ובמקרים רבים הן גם נעלמות מהשטח לאחר תקופה קצרה, גם אם לא הצליחו להשיג את יעדיהן. דוגמאות לתנועות כאלה הן: תנועות המחאה שהוקמו לקידום בניית הגדר במהלך 2002-2003; מחאת הסטודנטים ב-98' בדרישה להפחית את שכר הלימוד בחמישים אחוז; מחאת האימהות החד-הוריות ב-2003 על רקע קיצוץ הקצבאות; או מחאתם של ישראל טויטו ואנשי 'כיכר הלחם' – באמצעות מאהל המחאה שהוקם בכיכר המדינה ושעבר מאוחר יותר לרחבה שמול משרד האוצר בירושלים – על רקע המדיניות הכלכלית של נתניהו. 'המפגינים בישראל "יורים" בדרך כלל לעבר יעד פוליטי נע, ולעתים מעורפלי, מסביר ליימן-ווילציג, ולכן 'קליעות למטרה אינן נדירות, אך מספר ההחטאות רב עוד יותר' (ליימן-ווילציג, 1992: 152). לטענתו יש הסברים רבים להצלחת המחאה, אולם שום הסבר אינו מספק היות שבדרך כלל הצלחה היא תוצאה של 'שילובים מקריים של נסיבות'. ואמנם, לצד הצלחות כמו זו של תנועת 'ארבע אימהות' שביקשה והצליחה להביא ליציאת צה"ל מלבנון, ישנם גם מאבקים לא מעטים שנכשלו. בעניין

2 אחת הטענות הרווחות של גורמים בשמאל במהלך המאבק על תכנית ההתנתקות הייתה שהימין 'כבש' את הרחובות. טענה זו משוללת כל יסוד. שכן, כפי שטענתי לעיל, שום תהליך אינו מתנהל בחלל ריק, והעובדה ש'ירק הימין שולט ברחובות' נובעת מבחירה של השמאל שלא להשתתף ובכך לאפשר זאת בעצמו.

זה מוכרחים להדגיש כי יכישלון, כמו י'הצלחה, הם עניין של הגדרה. ארגוני המחאה שהוקמו כדי לקדם את הקמת הגדר, למשל, לא הצליחו אמנם להביא ליבנייתה בתוך שנה, כפי שביקשו. אולם בפעולתם הם תרמו בהחלט – וגם זה סוג של 'הצלחה' – להעלאת הנושא לסדר היום, להגדלת התמיכה הציבורית ברעיון הגדר ולחיובם של קובעי המדיניות להתייחס לנושא ולתת הסברים.

אוכלוסיית המחקר

חיבור זה מתמקד, כאמור, במועצת יש"ע ובמאבקים שניהלה בגדר ההפרדה ובתכנית ההתנתקות, מאבקים שהם רק עוד פרק במאבק האידאולוגי ארוך השנים שלה להפוך את יהודה שומרון ועזה לחלק בלתי נפרד ממדינת ישראל.³ הבחירה במועצת יש"ע נבעה קודם כול מן החשיבות שיש למועצת יש"ע כקבוצת אינטרס שמלווה את השיח הפוליטי בישראל ומשפיעה עליו מאז הוקמה לפני יותר מעשרים שנה. לטענת ליימן-ווילציג, 'אם הציבור מאמין (אפילו בטעות) שסיכויי הצלחת מחאתו הם גבוהים, יש בתפיסה (מוטעית) זו כדי להגביר את היקף הפעילות החוץ-פרלמנטרית'. מנגד, 'אם שותפה המנהיגות המדינית לתפיסה (מוטעית) זו, ייתכן שהיא תראה נכונות רבה יותר לוותר למה שנראה בעיניה "כוח פוליטי טבעי" שאין לעצרו. בקיצור, אם הצלחה גוררת הצלחה, סביר שאמונה בהצלחה גוררת היקף מחאה גדול יותר ואפילו (מבחינת השלטונות) גורמת לוותרים על סמך הדעה שהצלחה זו מחויבת המציאות היא או בלתי נמנעת בסופו של דבר' (ליימן-ווילציג, 1992: 148). בהמשך לדברים אלה, מועצת יש"ע הצליחה במהלך כמעט 25 שנות פעילותה החוץ-פרלמנטרית לטעת את הרושם (הנכון או המוטעה, כהגדרתו של ליימן-ווילציג) של תנועה בעלת יכולת השפעה לא מבוטלת על סדר היום הישראלי. לראשי מועצת יש"ע עצמם אין תשובה חד-משמעית לשאלה 'האם בדיעבד הם הצליחו במאבקים'. שכן לצד הצלחתם להקים עשרות רבות של יישובים בכל רחבי יש"ע ולהגדיל את מספר התושבים בהם, הנכונות של הציבור הישראלי לוותרים בישי"ע הלכה וגדלה, בעיקר בעשור האחרון. אחד הנתונים המרשימים ביותר בעניין זה הוא שדווקא בעשור זה, מאז עלתה לשלטון ממשלת רבין והחל תהליך אוסלו, גדלה

3 באופן אבסורדי ניתן אף לומר שדווקא פעילותה למען מטרה ארוכת טווח זו היא שהובילה לצורך בהקמת גדר ההפרדה, שבה עצמה נאלצה אחר כך להיאבק.

האוכלוסייה בישי"ע ביותר מפי שניים.⁴ בגיליון מיוחד שהוציא עיתון 'הארץ' בספטמבר 2003 נכתב, במעין הודאת כישלון, כי 'יותר מעשרת אלפים מאמרי מערכת פרסם "הארץ" מאז מלחמת ששת הימים, פרי רבבות שעות דיון. רבים מהם, מאות, נכתבו במשך השנים על הצורך לפנות התנחלויות כדי לאפשר הקמתה של מדינה פלסטינית בת קיום. עד היום לא פונתה ולו התנחלות אחת. היום מונה אוכלוסיית המתנחלים 231 אלף איש ואישה ובראש ממשלתה היציבה של מדינת ישראל עומד אריאל שרון' (מרמרי, 26.9.2003). שלושה חודשים לאחר מכן הודיע אותו אריאל שרון על כוונתו ללכת למהלך מדיני של 'התנתקות' מרצועת עזה ומצפון השומרון. הצלחה או כישלון...

את התדמית של קבוצה בעלת יכולת השפעה על הפוליטיקה בפרט, ועל חיינו בכלל, השיגה מועצת יש"ע באמצעים שונים, החל באופי ההתארגנות שלה וכלה בשיטות הפעולה שלה. להתמקדות במועצת יש"ע כנושאת דגל המאבק יש תרומה רבה להבנת הפוליטיקה בכלל, ולהבנת תפקידם וחשיבותם של האזרחים כמשפיעים – או כבעלי פוטנציאל השפעה – על הפוליטיקה בפרט: ראשית, זהו ניסיון לשפוך מעט אור על מי שנתפס כאחד הארגונים החוץ-פרלמנטריים המשפיעים בישראל ולברר – באמצעות שניים ממאבקייה – מה סוד הכוח שלה. שנית, זהו ניסיון להציג מגוון של דרכי פעולה שבאמצעותן ניתן להשפיע על הפוליטיקה ועל מקבלי ההחלטות באופן מעשי, ולא השפעה תאורטית גרדא.⁵ שלישית, באמצעות מועצת יש"ע

4 על פי נתונים שקיבלתי מ'אמנה', תנועת ההתיישבות בישי"ע, ב-31 בדצמבר 1992 גרו ברחבי יש"ע 104,563 יהודים. ביוני 2004, לעומת זאת, נרשמו בישי"ע כ-243,128 יהודים. הגידול באוכלוסייה היהודית התרחש למרות התהליך המדיני, למרות התמיכה הגוברת בוותורים בדעת הקהל ולמרות ההגבלות – לפחות דה-יורה – שהטילו על ההתיישבות בישי"ע ממשלות ישראל, בהן שתי ממשלות שמאל. ראו דוח: היישובים הישראליים בישי"ע – נתוני אוכלוסייה, אמנה, אוקטובר 2004. עם זאת, יש לציין בעניין זה כי רוב הגידול באוכלוסיית יש"ע התחולל ביישובים הסמוכים לקו הירוק, סביב ירושלים ובמערב השומרון, ולא ביישובים בלב השטח המוגדרים 'יישובים אידאולוגיים'. אלה מונים על פי ההערכות כחמישים אלף איש בלבד. באזורים שאוכלוסייתם גדלה באופן משמעותי, רבים מהמתיישבים הם 'משפרי דור', שהגיעו לישי"ע בעקבות ההטבות שניתנו למתיישבים מעבר לקו הירוק (בעניין זה זכור במיוחד הקמפיין ליישוב מערב השומרון בססמה 'חמש דקות מכפר סבא'). אולם לעיקר הגידול באוכלוסיית יש"ע תרמו החרדים, ששיעורם מתקרב היום לכדי רבע מכלל תושבי יש"ע. זאת הן בגלל שיעור הילודה הגבוה שלהם הן בשל מחירי הדירות המזולים וההטבות הנוספות שניתנו למתיישבים מעבר לקו הירוק. על הגידול באוכלוסייה החרדית בישי"ע ראו רותם, 26.9.2003.

5 השיטות ודרכי הפעולה של מועצת יש"ע הן רק חלק – אם כי גדול – ממגוון הדרכים

ומאבקיה אנסה להציג את המורכבות של מאבקים פוליטיים, את הדינמיות והדינמיקה שלהם, ומכאן את הצורך בשינוי ובהסתגלות של הארגון ובהתאמה של האסטרטגיה, הטקטיקה והאמצעים שבהם הוא נעזר לנסיבות המשתנות. זהו ניסיון נוסף לאפשר לקורא, המתבונן מן החוץ, להבין את ההשפעה – לעתים המידית, לעתים המאוחרת ולעתים רק בדיעבד – שיש לגורמים השונים הפועלים בשטח, ובתוך כך את האתגרים שעמם מתמודדות קבוצות חוץ-פרלמנטריות וגורמים אחרים המבקשים להשפיע על הפוליטיקה – כמו למשל הצורך באורך נשימה או הצורך בקריאה נכונה של המפה המשתנה.

מבנה המחקר

הפרק הראשון של המחקר הוא סקירה כללית של קבוצות אינטרס בחברה דמוקרטית ושל חשיבותן, ומטרתו לתת לקורא מסגרת לניתוח וכלים להבנת ייחודה של מועצת יש"ע כמודל של קבוצת אינטרס. בראשית הפרק ייעשה ניסיון לסווג את קבוצות האינטרס השונות, לאחר מכן יסקרו שיטות הפעולה של קבוצות אינטרס, ולבסוף ייעשה ניסיון לתת לקורא – בין שהוא מבקש להבין את הדרכים שבהן פועלות קבוצות האינטרס בחברה ובין שרצונו לפעול ולהשפיע בעצמו – תנאים וכלים לבחירת שיטות הפעולה.

הפרקים השני והשלישי של המחקר הם ניסיון לתת רקע כללי להתנהלותה של מועצת יש"ע, כפי שבאה לידי ביטוי בשני המאבקים המובאים כאן כדוגמאות מייצגות. הפרק השני הוא תיאורי יותר, ומתמקד בתנאים ובגורמים שהביאו להקמתה של מועצת יש"ע, במבנה הארגוני שלה, במטרותיה, בתחומי פעילותה ובמקורות המימון שלה. הפרק השלישי, לעומת זאת, הוא ניסיון לנתח את מאפייני התנהלותה של מועצת יש"ע, את המציאות שבתוכה היא פועלת, ואשר בה בעת היא גם מעצבת, ואת הכלים שבהם היא משתמשת במאבקה. מגוון הפרמטרים המוצגים בפרק זה נבחרו על ידי באופן שרירותי בניסיון לנתח את מקורות העצמה או החולשה של מועצת יש"ע, ובניסיון לברר מהם הגורמים המבניים והסביבתיים להצלחתה – גם אם היא חלקית בלבד – או להעדר הצלחתה להשפיע על הזירה הציבורית

שבהן האזרח יכול להשפיע על הפוליטיקה. ישנן גם דרכים נוספות, שבחלקן אעסוק בקשר לקבוצות אחרות שפעלו בזירה במסגרת המאבק, אך בחלקן, כמו למשל השבתה או לובי מקצועי בכנסת, לא אעסוק כלל.

הפוליטית בישראל. יצוין כי לא מן הנמנע שישנם פרמטרים נוספים שאליהם לא התייחסתי.

שלושת הפרקים האחרונים עוסקים בניתוח של המאבקים עצמם. הפרק הרביעי הוא ניסיון לנתח את שיטת המאבק, אותה חילקתי להגדרת המטרה, הגדרת היריב וקביעת אסטרטגיה. בכל אחד מהמאבקים ניסיתי לברר האם ובאיזו מידה התקיימו שלושה פרמטרים אלה – שהם קריטיים להבנת התנהלותו של ארגון בתהליך פוליטי ותורמים במידה רבה גם להבנת המורכבות שעמה הוא נאלץ להתמודד. הפרק החמישי הוא מעין צילום מצב המתאר את השתלשלותם של שני התהליכים. זהו למעשה תיאור התנאים והנסיבות שבמסגרתם פעלה מועצת יש"ע, ובאמצעותו ביקשתי לנסות ולהמחיש את המורכבות של התהליך הפוליטי, את הצורך בקביעת הפרמטרים שציינתי לעיל, ובעיקר את האתגרים שאתם צריכים להתמודד גורמים המעוניינים בהשפעה על תהליכים פוליטיים בישראל. הפרק האחרון הוא ניתוח של שני התהליכים: ניסיון להבין מהי הסביבה שבה פעלה מועצת יש"ע, אילו אתגרים ניצבו בפניה, האם וכיצד הצליחה להתמודד אתם וכיצד השפיעו כל אלה הן על התנהלותה הן על השגת המטרה.

שיטת המחקר

המחקר מבוסס בעיקרו על חומר ראשוני: על ראיונות עם הדמויות הפועלות ושיחות לא רשמיות עם תושבים ביש"ע ועם פעילים, על מסמכים וחומרי הסברה שהופקו במהלך המאבק ועל השתתפות אישית בפעילויות השונות במהלך המאבק, בפגישות פנימיות, בשיבות סיעה ובוועדות בכנסת. חומרים אחרים שעליהם התבססתי – בעיקר כדי לתת תמונה כוללת יותר, להביא חוות דעת נוספות ונקודות ציון במאבק – הם קטעי עיתונות שאספתי במהלך התקופה. מלבד החומר הרב שאספתי מהעיתונות הארצית, ניסיתי כמיטב יכולתי לתת ביטוי גם לשיח הפנימי שהתנהל בקרב ציבור המתיישבים ביש"ע ותומכיהם, לעמדות המושמעות בעיתוני הימין, בעיתוני הציונות הדתית, בעיתוני המתיישבים ביש"ע ובאתרי האינטרנט של הגופים הרלוונטיים, בעיקר אלה של מועצת יש"ע ושל מטה המאבק של גוש קטיף. האתגר העיקרי שנתקלתי בו במהלך המחקר היה להבין ולנתח את האסטרטגיה שנקטה מועצת יש"ע בפעולתה נגד תכנית ההתנתקות. כאמור, המחקר נערך בעצם התהוות התהליך, ולכן נתונים רבים שאספתי, הערכות מצב, מסקנות שהוסקו – על ידי ועל ידי הדמויות הפועלות – ודברים

שנאמרו מתוך הבנת המציאות באותה נקודת זמן התבררו רק בדיעבד, בפרספקטיבה של זמן, כנתונים וכמסקנות רלוונטיים פחות להתפתחות התהליך מכפי שנתפסו בזמן אמת. במילים אחרות, הדינמיות של התהליך, הדינמיקה והמורכבות שלו והמעורבות האישית של נשואי המחקר בו – שפעלו במקרים רבים מתוך תחושות בטן ובכוח האינרצייה – הקשו לחבר בין הנתונים וליצור מהם רצף אחד וברור של סיבה ותוצאה; רק במבט לאחור על ההתפתחויות ניתן היה להבחין במדויק מה היה הגורם לשינוי באסטרטגיה או בטקטיקה שנקטו. לצד הקושי, שיטת מחקר זו מאפשרת לקורא חדירה כמעט אינטימית לתוך הלבטים, הערכות המצב המשתנות והאתגרים שמולם עמדה מועצת יש"ע בניסיון שלה להתמודד ולהתאים את עצמה למציאות המשתנה. נוסף על כך, היא מאפשרת לי להציג בפני הקורא את הנתונים הרבים שעמם הייתה צריכה מועצת יש"ע להתמודד, ובכך להמחיש את המורכבות של התהליך הפוליטי, את אי-הוודאות הגדולה בו, את הצורך היום יומי כמעט של הדמויות הפועלות להבין את כללי המשחק של המערכת שבה הם פועלים, את המאפיינים ואת נקודות החולשה והחוזק של הגורמים שמולם הם פועלים, ואת הצורך להבחין בין עיקר לטפל ולצפות מבעוד מועד מה יהיו השלכותיו של כל מהלך או העדרו.

ע"ר

* * *

כתיבתו של מחקר זה נסתיימה במרס 2005, כארבעה חודשים לפני מועד הפינוי המתוכנן.

לטענת דיוויד טרומן – אבי 'תאוריית הקבוצות', הבסיס לגישה הפלורליסטית בניתוח הפוליטיקה – היות שהאדם הפוליטי לא רק פועל בקבוצות וארגונים אלא הוא גם תוצר שלהם, הבנת פעילותן של הקבוצות בחברה היא המכשיר המרכזי להבנת התהליך הפוליטי (Truman, 1951). שכן, אף על פי שחשיבותן הפוליטית של קבוצות אינטרס ניכרת בעיקר במשטרים דמוקרטיים, הן פועלות במתכונת זו או אחרת בכל מדינה, יהא משטרה אשר יהא (ישי, 1987: 11-12). לפיכך, תרומתו של מחקר זה – העוסק בניתוח מאפייניה של מועצת ישיע, אחת הקבוצות המשפיעות ביותר על סדר היום הישראלי, ובניתוח מאבקה בגדר ההפרדה ובתכנית ההתנתקות – היא בניסיונו לאפשר לקורא, ובעיקר לאזרח המבקש להיות מעורב ולהשפיע על התהליכים המעצבים את חייו, כניסה אל אחורי הקלעים של הפוליטיקה הישראלית, הבנה מעמיקה יותר של מורכבות התהליך הפוליטי ושל מאפייני התרבות הפוליטית במדינת ישראל ורכישת כלים שיסייעו לו לייעל את השפעתו.

ככלל, קבוצת אינטרס היא ארגון של שני אנשים או יותר שיש להם מטרה משותפת, והם פועלים יחד כדי להשפיע על מדיניות ציבורית (ישי, 1987: 13). עם זאת, במסגרת הגדרה רחבה זו יש להבחין בין סוגים שונים של קבוצות, שכן הן נבדלות זו מזו בטבען, במטרותיהן ובשיטות הפעולה שלהן. מועצת ישיע, כפי שנראה בהמשך, היא רק דוגמה אחת לקבוצת אינטרס, ואף שיש הרבה מה ללמוד ממנה, אין להסיק ממנה על הכלל. הניתוח שלהלן ינסה להציג את המסגרת הרחבה והמגוונת של הקבוצות הפועלות בחברה, ושבה משתלבת גם מועצת ישיע. ניתוח זה יתמקד בשלושה דברים: סיווג קבוצות האינטרס; הצגת שיטות הפעולה הבולטות של קבוצות האינטרס; והשיקולים בבחירת האסטרטגיה לפעולה.

א. סיווג קבוצות אינטרס

סיווג קבוצות האינטרס יכול להיעשות בדרכים שונות. אחת מהן היא זו של יעל ישי, המסווגת אותן לשלוש קבוצות על פי המבנה הארגוני, תוכן האינטרס ומטרת ההתארגנות.

המבנה הארגוני: לפי אלמונד ופאוול, הקבוצות נחלקות לקבוצות אינטרס אקראיות, קבוצות אינטרס לא מאוגדות, קבוצות מוסדיות וקבוצות מאוגדות (Almond and Powell, 1984). קבוצות אקראיות מאופיינות ברמה נמוכה של ארגון. אין להן חברים קבועים ורשומים, מוסדות נבחרים, מימון או פעילויות שוטפות. הן נוצרות כתוצאה מאירוע קונקרטי, בעקבות יזמות של מנהיג לשעה, ואינן מאריכות ימים. לעתים מלווה פעילותן באלימות, והיא דועכת עם קמילתה של הקבוצה. אחת הדוגמאות לקבוצה כזאת היא מחאת האימהות החד-הוריות בראשית 2003, בתגובה לתכניתו הכלכלית של שר האוצר נתניהו; הקבוצות הלא מאוגדות הן קבוצות המתאפיינות במכנה משותף רחב כמו מין, מוצא או תודעה משותפת, העשוי להיות בסיס לפעילות קבוצתית מאורגנת; הקבוצות המוסדיות הן התאגדויות פנים-מוסדיות החותרות להשפיע על המוסד שאליו הן שייכות. דוגמה אחת לקבוצה כזאת היא חברי כנסת ממפלגות שונות המתאגדים במסגרת לובי בתוך הפרלמנט לקידום אינטרס משותף. דוגמאות נוספות הן מערכת הביטחון, חברת החשמל או בנק ישראל, גופים שהם חלק מהממסד ופועלים בתוכו. הקבוצות המאוגדות הן הנפוצות ביותר. לטענת יעל ישי, לקבוצות אלה יש מבנה ארגוני ברור הכולל מוסדות, מנהיגים, חברים ומימון על בסיס קבוע, סגל עובדים קבוע או זמני, משרדים, טלפון ותקנון פנימי הקובע את המבנה הארגוני ודרכי פעולתו (ישי, 1987: 15). אולם בפועל, ניתן למצוא קבוצות רבות המתאיימות להגדרתם של אלמונד ופאוול של קבוצה מאוגדת, שאין להן את כל הרכיבים הללו. נקודה נוספת הראויה לציון היא כי לא את כל הקבוצות אפשר להגדיר על פי ישי, ויש קבוצות הנמצאות בתפר שבין ההגדרות. אחת הדוגמאות לקבוצה כזאת היא תנועת 'ארבע אימהות', שהוקמה אד-הוק על מנת להביא ליציאת צה"ל מלבנון. במידה מסוימת ניתן להגדירה 'קבוצה אקראית', שכן היא נוצרה בעקבות אירוע קונקרטי (אסון המסוקים) ביזמה של ארבע נשים, מנהיגות לשעה, והיא התפרקה עם השגת המטרה. עם זאת, במהלך שלוש שנות פעילותה היה לה מבנה ארגוני ברור למדי שקירבה למודל 'הקבוצה המאוגדת'. לא היו לה אמנם מוסדות, וגם לא תקנון או מימון על בסיס קבוע, אולם היו לה מנהיגים, רשימת קשר של פעילים, מנגנון לגיוס תרומות ומשרדים.

תוכן האינטרס: על פי סיווג זה, המתייחס ליעדי הפעולה, קבוצות האינטרס נחלקות לשניים: קבוצות אינטרס פרטי, שפעולתן מיועדת להשגת הטבות אישיות, כמו למשל הגדלת השכר; וקבוצות האינטרס הציבורי,

הפועלות לצורך הגשמת מטרה שתביא תועלת לחברה כולה ולא רק לחברי הקבוצה, כמו למשל פעילות למען איכות הסביבה או קידום השלום.⁶

סיווג קבוצות אינטרס על פי הקריטריונים שלעיל:

אינטרס פרטי	אינטרס ציבורי	תוכן האינטרס
		מבנה ארגוני
אימהות חד-הוריות, חיילי מילואים	מחאתו של מוטי אשכנזי לאחר מלחמת יום הכיפורים	אקראיות
עולים, צעירים, דרוזים, גמלאים	מחאת אזרחי ירושלים נגד סגירת כביש בר-אילן בשבת	לא מאוגדות
שדולת הנשים, חברי מרכז	השדולה למען גדר ההפרדה, חברי מרכז*	מוסדיות
ההסתדרות	מועצת יש"ע	מאוגדות

* חברי מרכז פועלים במסגרת מפלגתם לקידום אינטרסים פרטיים – כגון מאבקם של ראשי הרשויות חברי מרכז הליכוד נגד יזמת שר הפנים בקיץ 2003 לאחד את הרשויות ולקצץ במספר הסגנים – וכמו כן לקידום אינטרסים לאומיים, כמו למשל מאבקם של חברי מרכז הליכוד נגד תכנית ההתנתקות

מטרת ההתארגנות: התאוריה המחקרית מציעה שלושה הסברים עיקריים לייסוד קבוצות: הסבר השינוי החברתי, ההסבר הפסיכולוגי וההסבר הכלכלי. הסבר השינוי החברתי עולה בקנה אחד עם תאוריית הקבוצות של טרומן. הוא מתאר את החברה כשרויה במצב של שיווי משקל. לכשמופר שיווי המשקל על ידי זעזועים ומשברים, הנפגעים יתארגנו לקבוצות וינסו להשיב את המצב לקדמותו על ידי פעילות חברתית. היות שרק הרשויות יכולות לתקן את הנזק, תופנה הפעילות כלפי בעלי העצמה. אולם מאחר שהמשאבים מוגבלים, תיקון העוול מבחינתה של קבוצה אחת יבוא על חשבון קבוצה אחרת, וזו תתארגן בתגובה על מנת להגן על זכויותיה שלה. וכך, עם סיבובו של גלגל האיזון, נוסדות הקבוצות. 'כל גלגל' של הפרת שיווי משקל, טוען טרומן, 'כרוך בייסוד מערך קבוצות הכוללות חברים שנפגעו מהפרה זו. כל תיקון יוצר תביעות חדשות וחוזר חלילה' (ישי, 1987: 18).

6 לפי מארש, קבוצות האינטרס נחלקות לקבוצות 'כלכליות', שחבריהן פועלים להגנה על אינטרסים אישיים ולקידום הטבות אישיות, ולקבוצות 'אידאולוגיות', הפועלות בשם רעיון ומנסות לקדם מטרות שייעודן מוסרי, פילנטרופי או טובת הכלל. ראו, Marsh, 1983

ההסבר הפסיכולוגי הוצג על ידי מנקור אולסון (Olson, 1968). לפי אולסון, כל חברות בקבוצת אינטרס מחייבת השקעה של משאבים: זמן, ממון ועניין. ולכן, אדם רציונלי לא ייקח חלק בפעילות של קבוצה שמתוצאותיה הוא יכול ליהנות גם מבלי לשלם את מחיר ההשקעה. שכן יש להניח כי רק מיעוט קטן יונע על ידי דחפים אלטרואיסטיים ויצטרף לארגון רק כדי להיטיב את מצבם של עמיתיו, כמו למשל התנדבות למגן דוד אדום או לארגון 'לתת'. מניע נוסף להצטרפות לארגון היא כפייה, כמו למשל חברות בוועד עובדים. ההסבר היחיד, לדעת אולסון, המעודד חברות בקבוצה מרצון ועולה בקנה אחד עם ההיגיון הוא התגמול הסלקטיבי שממנו נהנה רק חבר הקבוצה ולא זולתו. תגמול כזה יכול להיות חומרי, כמו למשל ההטבות וההנחות הניתנות לחברי אגודת הסטודנטים, או פסיכולוגי, כגון תחושת שייכות, סיפוק, שליחות או עבודה בצוות. פעילות בקבוצות אינטרס ציבורי, אם נשתמש בטיפולוגיה על פי תוכן האינטרס, נובעת ברוב המקרים מתגמול מסוג זה.

ההסבר הכלכלי, שמציג רוברט סליסבורי, ממשיך את החברה לשוק שבו קיימת פעילות של מוכרים וקונים (Salisbury, 1969: 1–32). על פי הסבר זה – שהוא לדעתי המתאים ביותר להקמתה ולפעילותה של מועצת יש"ע – קבוצה תוקם אם יהיה יזם בעל משאבים (כלכליים ומנהיגותיים), מוצר (רעיון, מטרה) בעל יכולת משיכה וציבור קונים פוטנציאלי. סליסבורי מציג ארבעה כללים המאפיינים את פעילותם של היזמים: (א) יזמים נוטים לחקות איש את רעהו. כלומר, הצלחתו של יזם או קבוצה למכור מוצר מסוים תביא להופעתם של יזמים נוספים שינסו לחקות את ההצלחה בעזרת מוצרים דומים; (ב) היזמים מגיעים בדרך כלל עם כישורים וידע – כמו למשל מיומנות ארגונית, כושר ביטוי ועשייה – שרכשו בארגונים אחרים כמו צה"ל, תנועות נוער, ארגוני סטודנטים ועוד; (ג) היזמים, מארגני הקבוצות, נוטים בדרך כלל להישאר באותו סקטור חברתי שממנו צמחו; (ד) יזמים נוקטים למשאבים שונים לצרכים שונים. כך למשל, קבוצות האינטרס הפרטי יזדקקו למבחר גדול יותר של משאבים חומריים כדי לעודד הצטרפות חברים. לעומת זאת, מארגן הקבוצה האידיאולוגית יכול להסתפק ברעיון בעל יכולת משיכה ובכישוריו להדביק את שוק הקונים בהתלהבותו לרעיון ולמשוך אותם להצטרף לארגונו.

גם את פעילות הקונים מדריכים כמה כללים, כמו ערכים חברתיים או השתייכות חברתית. בחברה פלורליסטית, למשל, נצפה למספר רב יותר של ארגונים מבחברה שבה האחדות היא ערך עליון. באותו אופן, קונים נוטים לקנות רעיונות הנתונים בקונסנזוס. קבוצות שיציגו מוצר שאינו כזה, כמו

למשל תנועת 'אומץ לסרב', הקוראת לחיילים לסרב לשרת בשטחים, סביר להניח שלא יזכו לתמיכה רבה, אלא אם כן יתחולל שינוי ערכי בחברה. יצוין כי גם תנועת 'ארבע אימהות' החלה את פעילותה כשהקריאה לצאת מלבנון נתפסה כלא לגיטימית, אולם במהלך פעילותה השתנו ערכי החברה. השייכות החברתית גם היא אבן בוחן לפוטנציאל הקנייה. כך למשל, במידה רבה של דיוק ניתן להעריך כי בפעילות המחאה של ארגוני הסטודנטים לא השתתפו מי שאינם סטודנטים, גם אם תמכו ברעיון, כמו שבמאבק למען זכויות חיילי המילואים לא לקחו חלק מגזרים שאינם משרתים בצבא.

ב. שיטות הפעולה

קבוצות אינטרס שונות נוקטות שיטות פעולה שונות על מנת להשפיע על סדר היום ולקדם את מטרותיהן. חוקרי קבוצות האינטרסים הציגו שורה ארוכה של שיטות פעולה הכוללות שתדלנות במוסדות השלטון (לובי), ייצוג במוסדות השלטון, מכתבים, פנייה לערכאות, שימוש בתקשורת, פעילות מפלגתית, עצומות, הפגנות, שבתות ועוד (ראו למשל Zigler, 1964).

לובינג (Lobbying)

מקורה של פעילות הלובינג המקצועי בארצות הברית. היא החלה כבר בימי הקונגרס הראשון, אולם רק בשנת 1808, בימי הקונגרס העשירי, נעשה לראשונה השימוש במילה Lobby. בשנת 1929 החלו להשתמש במונח Lobby Agent, וכעבור שלוש שנים הושלם המהלך הבלשני, והופיע המונח העכשווי Lobbyist (Zigler, 1964: 127). עם זאת, רק בשנת 1946, לאחר כמאה וחמישים שנות פעילות, הוסדר לראשונה נושא הלובינג בחוק פדרלי.⁷ בקנדה התקבל ההסדר רק בתחילת שנות התשעים של המאה העשרים;⁸ באוסטרליה בשנת 1984, ובגרמניה בשנת 1981.⁹ בישראל, ההסדר

7 לחוק זה מתווספת עוד שורה ארוכה של חוקים המסדירים את פעילות הלוביסטים. בהקשר זה יש לציין כי בין המדינות בארצות הברית יש שוני ניכר מבחינת היקף ההסדר, והוא נע בין הסדר מחמיר מאוד (ניו ג'רסי) למקל מאוד (ארקנסו). ראו Opheim, 1991

8 האפשרות להסדיר את פעילות הלובינג הועלתה לראשונה ב-1969. ראו Paul, 1991, p.76

9 יצוין כי גם בשתי מדינות אלה, כמו בארצות הברית, פעילות הלובינג התקיימה שנים ארוכות ללא הסדרה. ראו Rush, 1994, pp. 19-20

החוקי לפעילות הלובינג התקבל בשנת 1994, והוא כולל שני סעיפים: סעיף 'מנחה' בחקיקה ראשית (סעיף 29 לב לחוק משכן הכנסת ורחבתו), ותקנות שהותקנו מכוחו של סעיף זה.

על פי ההגדרה במילון אוקספורד, משמעות המילה לובינג היא:

Seek to influence (the members of a legislature); solicit the support of (an influential person)

לוביסט ישראלי הגדיר את פעילות הלובינג כ'התארגנות וולונטרית של חברי כנסת ו/או אנשים מהציבור (לובי), וכן גם אנשי מקצוע פרטיים, המעורים במערכת הפוליטית [...] שניתן לשכור את שירותיהם. הלוביסטים פועלים למען או נגד קבלת החלטות או חוקים בכנסת ובממשלה בהתאם לעניין שהם מייצגים' (קרסני, תשנ"ז: 258). על פי שתי ההגדרות, הלובינג הוא למעשה ניסיון של גורמים מתוך המערכת הפוליטית או מחוצה לה להשפיע על המדיניות הציבורית ולקדם אינטרסים באמצעות מגע ישיר ואישי עם מקבלי החלטות, באמצעות ייצוג ישיר או ייצוג עקיף (Shaiko, 1998: 6-10).

ייצוג ישיר

הייצוג הישיר הוא לובינג הנעשה על ידי מקבלי החלטות עצמם. הצורה המובהקת ביותר ללובינג מסוג זה היא מחוקקים שנבחרו לפרלמנט מטעמה של קבוצת אינטרס. באנגליה, למשל, נציגי ארגוני העובדים הגדולים נמנים עם חברי סיעת הלייבור הבריטית בבית המחוקקים. המקבילה הישראלית היא הייצוג הרחב שהיה בעבר להתיישבות העובדת (התנועה הקיבוצית ותנועת המושבים) בקרב חברי הכנסת של תנועת העבודה, והייצוג הרחב (של 13 חברי כנסת) שממנו נהנים היום תושבי יש"ע. הייצוג הישיר בולט במיוחד בקרב קבוצות אינטרס המייחסות חשיבות גבוהה למטרות שניתן להשיג באמצעות פעולה פוליטית (יש, 1987: 143). ההבדל בין שתי הדוגמאות הוא בקשר ובמחויבות שיש לנציג לקבוצת האינטרס שלו. להתיישבות העובדת הייתה זיקה משפחתית, כהגדרת יש, למפלגה. נציגי ההתיישבות נבחרו על ידי חברי קבוצתם שהיו ברובם גם חברי מפלגה, וזו שריינה להם מקומות ברשימתה לכנסת. ההתיישבות ביש"ע, לעומתם, אינה קשורה כקבוצה למפלגה מסוימת. רוב המתישבים אינם חברים בשום מפלגה, חברי הכנסת תושבי יש"ע לא נשלחו לכנסת באופן ישיר על ידם ולכן הם גם אינם תלויים בהם או כפופים להם.¹⁰ מחוץ העולים או הערבים במפלגת העבודה הם

10 באופן טבעי, בשל הזהות האידאולוגית שלהם, חברי הכנסת תושבי יש"ע פועלים רבות

דוגמה לצורה שלישית של קשר כזה: הנציגים נבחרים אמנם על ידי חברי קבוצתם, מקומם ברשימה לכנסת משורייך על ידי המפלגה והם רואים עצמם כנציגי קבוצת השייכות שלהם – אולם שלא כמו בדוגמה הראשונה, היות ששתי הקבוצות אינן מאוגדות, ההחלטה לשלוח נציג אינה של הקבוצה. הצורה השנייה של ייצוג ישיר הקיימת בישראל היא השדולה, התארגנות של חברי כנסת סביב אינטרס מוגדר.¹¹ יעל ישי מונה שלוש תכונות המשותפות לשדולות בישראל: יראשית, הן חוצות את הקווים המפלגתיים; שנית, בראשן עומד חבר כנסת פעיל בנושא הרלוונטי שאינו בהכרח איש המפלגה שעמה מזוהים רוב חברי הקבוצה; ושלישית, פעילות השדולה בולטת יותר לגבי חוק ספציפי מאשר לגבי נושא כללי (ישי, 1987: 146). שדולות חזקות שכן פועלות למען נושא כללי הן שדולת הנשים ושדולת ישי״ע בכנסת. צורה שלישית של ייצוג ישיר היא זו הקיימת באנגליה, והיא נובעת במידה רבה משיטת הבחירות האזורית הנהוגה במדינה. רבים מחברי בית הנבחרים הבריטי ידועים בקשריהם הגלויים והמוצהרים עם קבוצות מאורגנות הפועלות באזורי הבחירה שלהם והרואות בבחירתם יתרון לאינטרסים הפוליטיים הכלליים שלהן (Finer, 1966).

ייצוג עקיף

הלובינג העקיף נעשה באמצעות שלוש דרכים עיקריות: חברות לובינג מקצועיות; באופן עצמאי על ידי בעלי האינטרסים עצמם; ובאמצעות חברות של בעלי אינטרסים בוועדות ובמועצות מייעצות שליד גופי הממשל.¹² הלובינג המקצועי מופעל על ידי לוביסטים בשכר שזהו מקצועם והתמחותם.¹³ לוביסטים אלה הם בדרך כלל אנשים בעלי רקע פוליטי או

למען קידום האינטרסים בישי״ע, אולם הם עושים זאת בעיקר מתוך בחירה אישית ולא מתוך חובה. שלא כמו נציגי ההתיישבות העובדת, מחויבותם היא לכלל הבוחרים ולא לקבוצת ההתיישבות שלהם.

11 בהקשר זה יש לשים לב לביקורת של ראשי הוועדות על השדולות הרבות שצצו בכנסת, שלטענתם 'לוקחים להם את העבודה וגם את הכבוד'. ראו זרחיה, 28.2.1997; אלון, 1997.3.5.5.

12 דפוס פעולה זה בולט במיוחד במשטרים שבהם רווח הדפוס הקורפורטיסטי. בהולנד, למשל, פועלת מועצה כלכלית-חברתית שבה חברים נציגי קבוצות שונות, ואלה משפיעים על תהליך קבלת ההחלטות באמצעות הצגת עניין קבוצתם בפורום המתאים. ראו ישי, 1987, עמ' 28. על הדוגמה האנגלית ראו Hawes, 1993, pp. 182-184; Norton, 1993, pp. 143-183.

13 על הלובי המקצועי בארצות הברית ראו Salisbury, 1990, pp. 203-229. הופעתן של חברות הלובי המקצועי היא תופעה חדשה בכל מדינות המערב. באנגליה, למשל,

אדמיניסטרטיבי, המכירים את הזירה הפוליטית, ולקוחותיהם העיקריים הם בדרך כלל חברות גדולות ובעלי אמצעים (Moloney, 1996:19). דפוס אחד של לוביסטים בשכר הוא חברות הלובי, המציעות את שירותיהן לבעלי אינטרסים שונים. לעומתן יש גם לוביסטים בשכר הנשלחים למסדרונות הממשל מטעמה של קבוצת אינטרס מסוימת, וייצוגה הוא תחום פעולתם היחיד, כמו למשל השדולה הישראלית בארצות הברית (AIPAC). במהלך הדיונים שקדמו לחקיקת הסדר פעילות הלובינג המקצועי בישראל הושמעו לא מעט טיעונים נגד מתן לגיטימציה לפעילות זו. אחד הטיעונים המרכזיים היה החשש מפגיעה בשוויון ומכך שיבפועל יינתן משקל יתר להעדפותיהן [של קבוצות אינטרס חזקות, שבכוחן לשכור את שירותיהן של חברות הלובי] על חשבון קבוצות אחרות (זלצברג וקדר, תשנ"ז: 500).¹⁴ 'ההצעה למיסוד השתדלנים משרתת את העשירים ופוגעת בעניים', הסביר חבר הכנסת רוני מילוא (פרוטוקול ועדת הכנסת מס' 59, 15.2.1993). נטען גם שהנבחרים הם ה'לוביסטים' של נבחריהם, ולכן אין צורך בייצוגיות נוספת (Miller, 1991:164); והובע החשש מתופעות כמו שחיתות או שוחד כתוצאה מפעילות הנעשית מאחורי הקלעים.¹⁵ מנגד, המצדדים במתן לגיטימציה לפעילות הלובינג טענו כי זו זכות המגיעה לאזרח בתוקף חופש הביטוי וחוק יסוד: חופש העיסוק;¹⁶ כי הלובינג הוא מכשיר מרכזי בידי אזרחים הרוצים להשפיע על התהליך הפוליטי גם בתקופה שבין בחירות לבחירות; כי הוא מאפשר לבעלי האינטרסים להעביר לחברי הכנסת מידע לרווטי ומעמיק הנוגע לעניינם; וכי הוא בבחינת משקל נגד ללובי ה'מובנה' של הרשויות.¹⁷

- החל הגידול המשמעותי במספרן ב-1979, כתוצאה מניסיונה של ממשלת תאצ'ר לצמצם את השפעת קבוצות האינטרס על הפוליטיקה. ראו Norton, 1993, pp. 167–168
- 14 יש להדגיש כי טיעון זה מתייחס בייחוד לחברות הלובי המקצועי, שבשל העלות הגבוהה של השירות שהן נותנות רק בעלי אמצעים יכולים להרשותו לעצמם.
- 15 בעניין זה זכורה במיוחד הודאתו הפומבית של הלוביסט האמריקני מולהול (Martin M. Mulhall) משנת 1913 שעל פיה שיחד חברי קונגרס. הפרשה חוללה סערה גדולה ובעקבותיה פרשו מתפקידם כמה חברי קונגרס. ראו (anonimus), 1980, pp. 127–133
- 16 יש להדגיש כי בישראל חופש הביטוי אינו מוגדר בחוק. ואמנם, סעיף 106 לתקנון הכנסת, המאפשר לכל בעל עניין לבקש מוועדות הכנסת זכות שימוע וטיעון, אינו מחייב את הוועדות להיענות לבקשה זו.
- 17 על מצב זה של 'כפל תפקידים' בין המוציא את החוק לפועל, בעל האינטרס, ובין המחוקק ראו דרעי, תשנ"ו, עמ' 341.

למרות כל האמור לעיל יש להדגיש שתי נקודות מרכזיות. האחת, שפעילות הלובי אינה מתקיימת רק בקרב חברי הכנסת, ולכן האפקטיביות של הסדר המתייחס לזירה זו בלבד ראויה לבחינה נוספת. בעלי האינטרסים, המבקשים להשפיע על מדיניות ציבורית, פועלים גם מול שרי הממשלה ומול פקידים ברמות השונות במשרדי הממשלה, בצבא וברשויות המקומיות.¹⁸ ישיבות הממשלה אינן פתוחות אמנם בפני חברי קבוצות אינטרס, אולם קבוצה לגיטימית שמייצגת נושא בעל משקל ציבורי, כמו למשל ועד יישובי הגולן או נציגי האמנים, יכולה להשמיע את קולה בפני ועדות השרים הרלוונטיות. כמו כן, קבוצה שיש לה מהלכים בשלטון, כמו מועצת יש"ע או התאחדות התעשיינים, עשויה לקבל גם את ההזדמנות להיפגש עם ראש הממשלה. לנוכחות של בעלי אינטרס בכנסת בזמן תהליך החקיקה יש חשיבות, בעיקר משום שהכנסת היא המקום היחיד שבו מתקיימים דיוני ועדות הכנסת וההצבעות. ולכן, זה גם המקום היחיד שבו יכולים הלוביסטים לא רק להקשיב לדיונים המתנהלים בעיניים, להבין את מניעיהם של הגורמים המעורבים ולהתאים את נימוקיהם לרוח הדיון,¹⁹ אלא גם להסתכל למקבלי החלטות בעיניים רגע לפני ההצבעה – בוועדות או במליאה – להשיב לסימני שאלה המתעוררים ואף ליזום הצעות פשרה של הרגע האחרון.²⁰ עם זאת, לבעלי אינטרסים יש הזדמנויות רבות נוספות – כמו למשל בסניפי המפלגות, באירועים חברתיים או בפגישה פורמלית בבית קפה, זירות שבהן מגבלות החוק אינן תקפות – להגיע לאותו מגע ישיר ואישי עם מקבלי החלטות ולהציג להם את טיעוניהם.

הנקודה השנייה מתייחסת להבחנה בין הלובינג המקצועי לבין הלובינג העצמאי. ההסדר החוקי בישראל מתייחס רק לפעילות משרדי הלובינג

18 הפעילות של מועצת יש"ע מול גורמי הצבא בסוגיית גדר ההפרדה היא דוגמה לפעילות מסוג זה.

19 ויליאם בראון מדגיש גם את החשיבות הרבה שיש להעברת האינפורמציה גם מבחינתם של מקבלי החלטות עצמם. לטענתו, 'מקבלי החלטות יודעים מעט מאוד מה בעלי האינטרסים רוצים. חסרים להם גם פרטים על הבעיות, על הצעות פתרון אפשריות, על אפקטיביות ההצעות הקיימות ועל תגובת הציבור'. גם בעלי האינטרסים נדרשים למידע, בעיקר בכל הקשור לאינטרסים של מקבלי החלטות: 'מי רוצה מה?', 'למה?', 'ימה הם מתכוונים לעשות כדי לזכות בכך?'. ראו Browne, 1998, p. 64

20 דוגמה אחת לכך היא הצעת הפשרה שניסו ראשי מועצת יש"ע לקדם – עם ארבעת חברי המפד"ל ועם קבוצת שרים בליכוד בראשות נתניהו – בעניין משאל העם, בשעות האחרונות שלפני ההצבעה בכנסת על תכנית ההתנתקות. (ראו הפרק על התהליך).

המקצועיים, המציעים שירותי לובינג בתשלום לבעלי האינטרסים השונים, אך אינו נותן את הדעת לכל אותם בעלי האינטרסים המסתובבים במסדרונות הכנסת לצורך קידום עניינם, שהלובינג אינו עיסוקם המרכזי ושאינם מקבלים שכר בעבור פעולה זו. אלה אינם מציגים עצמם כ'לוביסטים', ולכן, אף על פי שרבים מהם פועלים בדיוק באותן השיטות של הלוביסטים המקצועיים, הם אינם כפופים לאותן הגבלות בחוק המחייבות את משרדי הלובי המקצועי. דוגמאות לסוג זה של 'לוביסטים' הם ראשי רשויות, בהם גם ראשי מועצת יש"ע, הנהנים בתוקף תפקידם מאישור כניסה קבוע לכנסת, פעילי מפלגה (ובראשם חברי מרכז), ולמעשה כל מי שרוצה בכך ומצליח להשיג לעצמו אישור כניסה למשכן הכנסת. במציאות שכזו יש לבחון מחדש את הצורך והאפקטיביות של ההסדר האמור בחוק. שכן יהיה ההסדר אשר יהיה, תמיד יוכלו לעקוף אותו גורמים שלא יציגו עצמם כלוביסטיים. אחת הדוגמאות הבולטות ביותר בישראל של השנים האחרונות לקבוצה הפועלת כלובי, אך אינה מוגדרת באופן פורמלי ככזו, היא מרכז הליכוד. ביקורת רבה נשמעה לא פעם כלפי תופעה זו, שבה 'מנצלים' חברי המרכז את עצמתם הפוליטית בתוקף היותם הגוף הבוחר את חברי הכנסת של הליכוד, על מנת להשפיע על תהליכי קבלת ההחלטות.²¹ אולם האם 'ניצול' עצמה פוליטית לגיטימי פחות מ'ניצול' עצמה כלכלית או תקשורתית?²² האם ניסיונם של חברי המרכז – עמדה שכל אזרח יכול להגיע אליה – להשתמש בכוחם האלקטוראלי הוא אינו הביטוי המובהק ביותר של הדמוקרטיה, שבה לא רק בעל המאה – עמדה השמורה למעטים – הוא בעל הדעה, אלא לכל אזרח יש ההזדמנות להשפיע?

לטענת אריאן, אף שימקובל לחשוב שהפעילות של קבוצת אינטרסים חייבת להתנהל בפומבי ובקול רם [...] קבוצות הלחץ האפקטיביות ביותר הן דווקא הקבוצות השקטות ביותר [...] רוב שאלות המדיניות מוכרעות בדלתיים סגורות' (אריאן, 1990: 317). לטענתו, גם אם מדובר בנושאים שלציבור יש עניין בהם, פוליטיקאים בדרך כלל יחששו מקבוצות שיצא להן מוניטין של שתדלניות יעילות זמן רב בטרם יחלו בארגון מחאות, החתמות המוניות או הפגנות. מיהו אפוא 'שתדלן יעיל'?

21 זכורים במיוחד גלי הביקורת לנוכח הנוכחות הרבה של חברי מרכז ששטפו את מסדרונות הכנסת ואת חדר ועדת הכנסת המיוחדת שדנה בהצעת החוק לאיחוד רשויות. בעקבות הביקורת החליט יושב ראש הכנסת חבר הכנסת ראובן ריבלין להגביל את כניסת חברי המרכז לאזור חדרי הוועדות.

22 על החשש של חברי הכנסת מבעלי ההון ומאמצעי התקשורת ראו דיוני ועדת הכלכלה בנושא המעבר משיטת הזיכיונות לשיטת הרישיונות.

אלן רוזנטל רואה את מקור הכוח של הלוביסט ביכולתו ליצור קשר אישי בינו לבין מקבלי ההחלטות (Rosenthal, 1993: 112). 'הקשר האישי מאפשר להיכנס למשרדו של מקבל ההחלטות או להרים אליו טלפון בחופשיות, ולהבטיח שזה גם יקשיב לו [...] הוא מאפשר לשמור על דלת פתוחה; מוסיף בראון (Browne, 1998: 65–66). זהו בהחלט פן חשוב של ההצלחה, אולם אין הוא יכול לעמוד בפני עצמו, ולוביסט טוב נדרש גם למידה רבה של מקצועיות. זו נמדדת ביכולת שלו להציג למקבלי ההחלטות את האינטרס שהוא מבקש לקדם ככזה המשתלב באינטרסים שלהם, לספק להם את האינפורמציה הדרושה להם, ואפילו לסייע בקידום מהלכים שהם מעוניינים בהם. בראון מתאר את הלוביסט כמי שנדרש לכישורים של 'יועץ פוליטי' של ממש. מקבלי ההחלטות, לטענתו, רוצים לדעת 'מה משמעות ההצעה שהם מתבקשים להעלות, לתמוך ולהצביע עבורה. הם רוצים לדעת מה יקרה להם, גם בבית וגם בושינגטון, אם ייענו להצעה ואם יתעלמו ממנה [...] באיזה סטטוס נמצא החוק, מה החשיבות של כל אחד מאלה שדורשים משהו בהליך החקיקה, אילו הסכמים כבר נסגרו, לאילו פשרות עוד אפשר להגיע, ומה העלות התקציבית של אותן דרישות', ולכל אלה צריכות להיות ללוביסט תשובות (שם: 66). נוסף על כך, מחובתו של הלוביסט להבטיח שהנושא לא ירד מסדר היום. עליו להיות נוכח וזמין למקבלי ההחלטות, להשיב על סימני השאלה שמתעוררים בקרבם במהלך התהליך ולוודא שאינם משנים את דעתם (Hansen, 1991: 17–19).²³ הלוביסטים ומקבלי ההחלטות בוחנים זה את זה באופן קבוע, ושותף הפעולה נמשך כל עוד נשמר האמון בין שני הצדדים. נורטון מתאר כי באנגליה נוכחותם של קבוצות האינטרס כה משמעותית, עד כי במהלך כמעט כל דיון בוועדות ניתן לראות חברי ועדה היוצאים להתייעצויות מסדרון עם חברי קבוצת האינטרס שהם פועלים בשמה (Norton, 1993: 164).

פעילות שטח (עצמות, הפגנות, משמרות מחאה)

העצומה מטרתה להעביר מסר למקבלי ההחלטות ולהוכיח את התמיכה הציבורית הרחבה בו. להפגנות ולמשמרות המחאה יש מטרה דומה, וההבדל העיקרי בינם לבין עצומה כתובה הוא עצמת המחאה. היציאה לרחוב היא אקטיבית יותר מצירוף שם לעצומה, והיא ממחישה את דחיפות העניין

23 במסגרת מחקרנו, הדוגמה לכך היא השינויים התכופים בעמדותיהם של חברי הכנסת בעניין תכנית ההתנתקות, משאל העם וחוק פינוי-פיצוי.

בעיני המפגינים. ככלל, פעילות השטח מיועדת לשלושה קהלי יעד עיקריים: לחברי הקבוצה – היא מחזקת את תחושת העשייה, תורמת לליכוד השורות ומעלה את מורל הפעילים; למקבלי ההחלטות – היא ממחישה להם את גודל התמיכה בנושא הנדון או ההתנגדות לו ומנסה לגרום להם לאמץ את עמדת המפגינים; ולציבור הרחב – היא מעלה את הנושא למודעות הציבור ומנסה לגייס לו תמיכה.

הצלחתה של פעילות השטח להגיע לשני קהלי היעד האחרונים ולהשפיע עליהם תלויה במידה רבה בהיענות הציבור ובכיסוי התקשורתי שתקבל. הפגנות יום יומיות שאין בהן כל חידוש עלולות לשעמם את התקשורת ולאבד את האפקטיביות שלהן. כמו כן, המארגנים צריכים להביא בחשבון שרק מעטים יכולים להקפיא את עיסוקיהם ולהתפנות להפגנות מדי יום ביומו. היענות נמוכה יכולה לנבוע גם מקיומה של ההפגנה במקום מרוחק. במקרה של מיעוט משתתפים, פעולה שיועדה להפגין כוח עשויה להפוך למפגן של חולשה. ולכן, פעילות שטח מוצלחת תהיה כזאת שתצליח לסחוף אחריה המונים ולמלא את צורכי התקשורת: שתתקיים במועד נוח לתקשורת, במקום שאליו יוכלו להגיע המשתתפים, שתהיה ויזואלית, מקורית וכו'. יתרונה של פעילות השטח לעומת שיטות פעולה אחרות הוא ביכולת שלה להמחיש את גודל המחאה, להעביר רגשות, לעניין ולמשוך תקשורת. עם זאת, על מנת שתהיה כזאת היא מחייבת יכולת ארגון טובה; המפגינים צריכים להיות זמינים ולרצות להשתתף בה; לעתים קרובות היא כרוכה בעלות גבוהה; היא מחייבת תיאום מראש עם גורמי אכיפת החוק; והיא צריכה להתקיים בעיתוי המתאים. כדי שפעילות שטח תצליח להשיג את התוצאה המבוקשת היא צריכה להביא בחשבון את המכלול הרחב של האילוצים.

קבוצה יכולה לבחור בשיטה זו מכל מיני סיבות. לטענת יעל ישי, קבוצה דלת אמצעים תיטה להפגין עקב החשיפות הגבוהה לתקשורת והיעדר משאבים אלטרנטיביים [...], כאשר אין ערוצים חליפיים להידברות עם השלטון וכאשר יש בעיה בוערת שהפגנה עשויה לתת לה תהודה מתאימה (ישי, 1987: 157). במקרים מסוימים תבחר קבוצה להפגין גם כשקיימים ערוצי הידברות עם השלטון, במטרה לחזק את הפוליטיקאים שכבר הסכימו לתמוך בדרישותיה, להמחיש את התמיכה הציבורית הרחבה שיש לנושא ולחזק את מעמדם כמייצגיו. הסיבה לארגון הפגנה המונית יכולה להיות גם רצונה של הקבוצה להמחיש את יכולותיה הארגוניות ואת הפוטנציאל האלקטורלי שלה ביום פקודה.

פנייה כתובה

שיטת פעולה זו, של פנייה למקבלי ההחלטות באמצעות מכתב, נפוצה בעיקר במדינות כמו אנגליה, שבהן נהוגה שיטת בחירות אזורית, והקשר עם מקבלי ההחלטות אישי יותר (Norton, 1993: 163–166). במדינה כמו ישראל, שבה נבחרים חברי הכנסת ברשימות מפלגתיות, השימוש בשיטה זו הוא בעיקר נחלתם של פרטים, ולא של קבוצות.

שביתות

שביתות היא שיטת פעולה המשמשת בעיקר את קבוצות האינטרס הפרטי, כמו למשל ועדי עובדים המוחים על הקיצוץ בשכרם. רוב השביתות הן על רקע התביעה של חברי הקבוצה להטבות חומריות. לפי מחקר שערכו מיכאל ובר-אל (1977), ממוצע השביתות בישראל נמוך מבמדינות רבות אחרות כמו איטליה, אנגליה, בלגיה, דנמרק וצרפת, אולם היו שביתות – כמו שביתת הימאים (1951) ושביתת הרופאים (1983) - שבהחלט הטביעו את חותמם על החברה הישראלית (ישי, 1987: 159).

ערכאות משפטיות

במדינות המערב, הפנייה לבית המשפט היא שיטה המשמשת בעיקר את קבוצות האינטרס הציבורי. השיטה נפוצה עד כדי כך שווינגטון עמוסה משרדים משפטיים המתמחים בענף זה. בישראל, לעומת זאת, אף שאחוז גבוה של קבוצות אינטרס דיווחו כי פנו לערכאות, טרם קיימת התמחות משפטית העוסקת בהצגת תביעות בשם ארגונים ציבוריים (ישי, 1987: 151). הפנייה לערכאות יקרה מאוד, ולכן התנאי הראשון לבחירה בשיטה זו הוא קיומם של אמצעים לכך. התנאי השני הוא שהנושא שבשמו מוגשת הערכאה הוא שפיט, שלקבוצה יש זכות עמידה ובעיקר שיש לה סיכוי לנצח. עם זאת, גם אם שני התנאים מתקיימים, קבוצה יכולה להעדיף שלא לנקוט בשיטה זו בשל אופייה. ערכאה הופכת את הניסיון להשפיע לעימות חזיתי, שהוא לא תמיד רצוי ובעיקר לא תמיד נדרש. יש נושאים שגם אם קל יותר היה להכריעם בבית משפט, משיקולים שונים הקבוצות מעדיפות לקדמם בשקט מאחורי הקלעים. הפנייה לערכאה תהיה רק אם ייחסמו בפני הקבוצה כל דרכי ההשפעה האחרות.

תקשורת

לטענת יעל ישי, 'השיטה הנפוצה ביותר המופעלת על ידי קבוצות האינטרס בישראל היא העברת מסרים בכלי התקשורת, על ידי פרסום מודעה בעיתון או על ידי הופעת נציג הקבוצה ברדיו או בטלוויזיה [...] שיטה חליפית [למודעה בתשלום] היא כינוס מסיבת עיתונאים או מסירת ידיעה לעיתונאי [...] [כש]האירועים הזוכים למנה גדושה של תשומת לב הם אלו היוצרים חדשות: הפגנות, התנחלויות, עצרת ומחאות הם כרטיס כניסה בדוק לעמודיה הראשיים של העיתונות. יש מקרים בהם אירועים שגרתיים לכאורה זוכים לכותרות עקב שימוש מתוחכם של הקבוצה באמצעי השפעה זה' (ישי, 1987: 150). עם זאת, למרות יתרונותיה של התקשורת, השימוש בה לא תמיד משרת את המטרה, ובמקרים רבים מתן פומביות למהלכים במטרה להשפיע על המדיניות יכול רק להזיק. לטענת אריאן, במדינת ישראל ירוב הפעילות של קבוצות אינטרסים נעשות בחשאי, וכאשר קבוצת אינטרסים מרבה להשתמש באמצעי התקשורת, יש יסוד טוב לראות בכך סימן לכישלון, אולי זמני, ולא דווקא סימן לכוח' (אריאן, 1990: 321).

מעבר להיותה אמצעי להעברת מסרים, התקשורת היא אמצעי ליצירת דעת קהל. לפיכך, בעבור קבוצה המבקשת להעלות נושא על סדר היום או לגבש תמיכה סביב נושא מסוים, השימוש בתקשורת יהיה במקרים רבים אמצעי משלים לשיטות נוספות שנבחרו, כמו לובינג, פעילות שטח או ערכאה משפטית. לטענת ישי, 'התקשורת היא הנשק העיקרי של החלשים, שאין ברשותם משאבים זולת דמיונם והתלהבותם' (ישי, 1987: 151). עם זאת, התקשורת אינה סתם 'נשק', ומי שידוע להשתמש בה בחכמה רחוק מאוד מלהיות 'חלש'.

פעילות במפלגה

לטענת אריאן, לקובעי המדיניות תמיד היה יקל יותר להחליק בעיות שהועלו על ידי קבוצות מחוץ למערכת המפלגתית בעוד 'שקבוצות המסונפות לאחת המפלגות הגדולות הן הזוכות במערכת הישראלית בתמורה הגדולה ביותר למאמץ הקטן ביותר' (אריאן, 1990: 320). את עצמתם שואבים הפעילים ממעמדם במפלגה, ממספרם היחסי וממידת ההשפעה הפוטנציאלית שלהם על סיכויי היבחרותו מחדש של הפוליטיקאי, הנובעת מאופי שיטת הבחירות הנהוגה במפלגה. בליכוד, למשל, מאחר שהגוף הבוחר את חברי הכנסת הוא מרכז המפלגה, לכל חבר מרכז יש עצמה פוליטית רבה בהרבה מזו של חבר

מפלגה 'פשוטי'. עם זאת, התארגנות של מספר רב של חברי מפלגה יחד מהווה גם היא בסיס כוח שיכול להשפיע על קבלת ההחלטות של קובעי המדיניות. במפלגת העבודה, לעומת זה, את חברי הכנסת בוחרים כל חברי המפלגה, ולכן לחברי המרכז יש עצמה פחותה מזו של מקביליהם בליכוד, אם כי בהיותם חברי הגוף המרכזי של המפלגה, שכבר פעמיים ניתן לו לבחור את שרי המפלגה לממשלות האחדות, גם להם יש עצמה פוליטית לא קטנה. חברי מרכז שמשכילים להתארגן, כמו ההתארגנות בראשותו של משה פייגלין בליכוד, מגדילים פי כמה את עצמתם הפוליטית ואת יכולת ההשפעה שלהם על הפוליטיקאים ממפלגתם, ובעיקר על המתנדדים שבהם, שלא ברור אם יצליחו להיבחר שנית. יצירת בסיס כוח בתוך המפלגה מאפשרת לחברי הקבוצה להשפיע על סדר היום של המפלגה, על התנהלותה הפנימית ועל זהות ההנהגה שלה. כמו כן היא מעניקה דלת פתוחה למקבלי ההחלטות ומסייעת בקידום אינטרסים אישיים במידת הצורך. אחד האמצעים העיקריים הנגישים לפעילי המפלגה המבקשים להגיע לעמדות השפעה הוא המינויים הפוליטיים. על אף כל האמור לעיל, ולמרות הביקורת הרבה המושמעת על התנהלותם של חברי המרכז ועל מעורבותם בתהליכי קבלת ההחלטות, יש לציין כי שיטת פעולה זו היא מן היחידות הפתוחות לכל אזרח באשר הוא, ואשר אינן מחייבות שום כישורים מיוחדים מלבד רצון והבנת פוטנציאל ההשפעה של כלי זה במדינת ישראל, מדינה ריכוזית שחברי הכנסת והממשלה נבחרים בה ברשימות מפלגתיות.

ג. באיזו שיטה נבחר?

לפי אלמונד ופאוול, כלל הברזל לבחירת שיטות הפעולה על ידי הקבוצה הוא זמינות ויעילות (Almond and Powell, 1984). כלומר, שימוש במרב הכלים שברשותה ובאלה אשר נראים כבעלי הסיכויים הטובים ביותר להשגת המטרה. ניתוח שני מאבקה של מועצת יש"ע הנסקרים במחקר זה וההבחנה בין שיטות הפעולה שנקטה בכל אחד מהם מחזקים את טענתם של אלמונד ופאוול. במאבקה נגד גדר ההפרדה, למשל, אף שהיו ברשותה הכלים לפעול גם בשיטות אחרות, בחרה מועצת יש"ע בשיטה של שתדלנות שקטה ומגע ישיר וחשאי עם פקידי הצבא ומקבלי ההחלטות. המאבק מול תכנית ההתנתקות, לעומת זאת, לבש צורה אחרת לגמרי. דוגמה זו מלמדת על שני רכיבים חיוניים שיש להוסיף לאותו 'כלל ברזלי' של אלמונד ופאוול: הניסיון

וההבנה של כללי המשחק של התהליך הפוליטי. 'הידע הפוליטי', כהגדרתו של ברוך קימרלינג, 'הוא תוצאה של ניסיון הנרכש בפעילות פוליטית' (קימרלינג, 1995: 91). חוסר ניסיון ואי-הבנה מספקת של כללי המשחק עלולים להביא לשיקול דעת מוטעה בבחירת שיטת הפעולה, כפי שמלמדת הדוגמה של מאבק הסטודנטים.²⁴

לטענת יעל ישי, 'בחינת שיטות הפעולה הקבוצתיות עשויה להעיד על טיבה של הדמוקרטיה'. שכן, 'רק במשטר דמוקרטי רשאיות קבוצות לכנס עצרות, להזעיק את חבריהן להפגנות ולהכריז על שביתות [...] מאידך גיסא, ריבוי לחצים מעיד על קיומו של פער עמוק בין תביעות וציפיות האזרחים לבין הרצון או היכולת של השלטון להיענות להן. פער זה, אם קיומו מתמיד, עלול ליצור משבר אמון ולפגוע ביסודות ההסכמה החיונית לתפעול של משטר דמוקרטי' (ישי, 1987: 29). בעניין זה, ברצוני להדגיש כי העובדה שבמדינות מסוימות שביתות כלליות במשק או הפגנות המוניות הן אירועים חריגים אינה הופכת אותן לדמוקרטיות פחות, ייתכן שאפילו להפך. לשיטות הפעולה הנבחרות קשר ישיר לאופייה של התרבות הפוליטית במדינה, למידת הריכוזיות של השלטון, לשיטת הבחירות הנהוגה בה ולאופי המשטר:

התרבות הפוליטית: במדינות סקנדינביה, למשל, עקרון ההסכמיות מוטבע עמוק בתרבות הפוליטית, ולאיגודי העובדים אין עילה להשבית את

24 במאבקם למען הורדת שכר הלימוד בחרו מנהיגי הסטודנטים בדרך מחאת השטח: עצומות, הפגנות ושביתות. בכך האמינו הסטודנטים כי יצליחו ליצור את מידת הלחץ הנדרשת על מקבלי ההחלטות ולהניעם לפעול לקידום מטרותם. הסטודנטים הצליחו אמנם לזכות באהדה ציבורית רחבה, אולם במבחן התוצאה הם נכשלו: ממשלת נתניהו שמולה הפגינה לא נענתה לדרישתם. ממשלת ברק שבאה אחריה אימצה אמנם את דרישתם ונענתה לחלק מתביעותיהם, אולם ההחלטות בוטלו עם חזרת הליכוד לשלטון. ללא מחקר מעמיק של המאבק קשה להגיע למסקנות חותכות בדבר הסיבות לכישלון. לענייננו ברצוני להדגיש רק כי על בסיס הכלל של אלמונד ופאוול – של זמינות ויעילות – יכלו מנהיגי הסטודנטים לנקוט שיטות פעולה נוספות, שהיו זמינות להם וייתכן שהיו גם יעילות יותר, כמו פנייה ישירה לחברי כנסת ושרים, נוכחות בוועדות, גיוס התקשורת ואישי ציבור, יצירת קבוצת לחץ בקרב חברי המרכז במפלגות השונות, ובטווח הארוך גם הכנסת נציגים מטעמם לכנסת. דווקא משום שהסטודנטים באו מרקעים שונים, הייתה להם נגישות – שאינה מתאפשרת בדרך כלל לקבוצות אחרות – לכלל המפלגות, למנהיגיהן ולמוסדותיהן. אולם אם כתוצאה מהחלטה שלא לשחק בכללי המשחק הפוליטיים ואם כתוצאה מחוסר ידע או אי-הבנה של הפוליטיקה, שיטת הפעולה הנבחרת של מחאה אגרסיבית וקולנית 'מבחוץ' הביאה להתבצרות מקבלי ההחלטות בעמדתם ואפשרה להם להתעלם מתביעות הסטודנטים מבלי לשלם על כך מחיר פוליטי.

המשק מאחר שהמדיניות הכלכלית נקבעת בשיתוף פעולה משולש של הממשלה עם ועם נציגי המעסיקים.²⁵ באנגליה ובאירלנד, לעומת זה, שביתה כללית כמו זו שמנהיגה ההסתדרות בישראל אסורה על פי חוק. אולם אין בכך כדי להעיד על טיבה של הדמוקרטיה. שכן לאיגודי העובדים מעמד בכיר מאוד במפלגת הלייבור וייצוג רחב בפרלמנט, והם אינם נזקקים לשיטות כמו השבחה כללית על מנת להשיג את מטרותיהם.

ריכוזיות השלטון: במערכת פוליטית לא ממורכזת, כמו המערכת האמריקנית, הנהות קבוצות האינטרס מדרכי גישה אפקטיביות רבות למקבלי ההחלטות. במערכת ריכוזית ובירוקרטית כמו ישראל, לעומת זאת, לחצים המכוונים להשפיע על המדיניות חייבים להתמקד באותם עובדי מדינה בכירים האחראים לנושא הנדון, או במנהיגיהן של שתיים-שלוש המפלגות החשובות בקואליציה. רק קומץ אנשים מחזיק בכוח הפוליטי והמנהלי הדרוש כדי לספק את תביעותיה של הקבוצה. נוסף על כך, היות שבישראל לקואליציה הממשלתית יש רוב בכנסת, הממשלה היא למעשה זו שאחראית על עיקר החקיקה. נגישות אל הנהגת המפלגות השולטות בקואליציה יעילה אפוא הרבה יותר מן הטכניקות הארגוניות המתוחכמות שפותחו בתרבויות אחרות ולמען (אריאן, 1990: 319). בישראל, טוען אריאן, 'מיקוח פרגמטי מותר ואפילו נחשב רצוי מאחורי הקלעים. במישור הציבורי יש התכחשות לסגנון הפרגמטי המייחס חשיבות למיקוח, ולפיכך גם לחלק גדול מן הלגיטימיות של קבוצות האינטרסים המאמצות להן את הסגנון הזה. ההישגים הטובים ביותר מבחינת התוצאות הנובעות ממדיניות שמורים, בתנאים הדחוסים של התרבות הפוליטית והבירוקרטית בישראל, לאותן קבוצות המצויות בקרבה הגדולה ביותר לגופים מקבלי ההחלטות או למקבלי ההחלטות עצמם' (שם: 324).

שיטת הבחירות: היא גורם נוסף המשפיע על בחירת שיטות הפעולה של קבוצות האינטרס. בשיטת בחירות אישית אזורית, כמו זו הנהוגה בבריטניה או באירלנד, שבה מותנה בחירתו של חבר הפרלמנט בתמיכת מחוז הבחירה שלו, היענותו לתושבי המחוז ורגישותו לתביעותיהן של קבוצות אינטרס מקומיות צפויות להיות גדולות יותר מאלה של חבר פרלמנט הנבחר בבחירות רשימתיות יחסיות, כמו אלה הנהוגות בישראל.²⁶

25 ראו למשל Stephens, 1979, pp. 177–194; Samuelsson, 1988, p. 368

26 על פעילות קבוצות האינטרס בבריטניה וקשרי הגומלין בין לבין חברי הפרלמנט ראו

Norton, 1993, pp. 161–185

אופי המשטר: לטענת וילסון, במשטר של מפלגות חזקות כמו זה הקיים בישראל או בבריטניה שיטת הפעולה של קבוצות האינטרס תהיה שונה מזו של קבוצות אינטרס במדינה כמו ארצות הברית, שבה המשמעת המפלגתית כמעט שאינה קיימת, ומידת האוטונומיה של הפוליטיקאים גבוהה (Wilson, 1990: 21). עם זאת, למרות ההבדלים בין המדינות, גם בארצות הברית וגם באנגליה הלובינג במסדרונות השלטון הפך בשנים האחרונות לשיטת הפעולה הפופולרית ביותר בקרב קבוצות האינטרס.²⁷

שיקולים נוספים שצריכים להדריך את קבוצת האינטרס בדרכה לבחירת האסטרטגיה לפעולה הם: אופייה ויכולותיה של קבוצת האינטרס; מטרת הפעולה; ואל מי היא מופנית. עם זאת, גם לאחר בחירת ערוץ הפעולה המרכזי, הכלל המנחה הוא לפעול בכמה ערוצים וילא לשים את כל הביצים בסל אחד'.

אופייה ויכולותיה של קבוצת האינטרס: כמפורט למעלה, קבוצות האינטרס נחלקות לסוגים שונים בהתאם לרמת המיסוד שלהן ובהתאם לארגון ולמבנה שלהן, למטרתן ולקשר שלהן למפלגות. לא כל קבוצה מסוגלת לפעול בכל שיטה. כך למשל, 'קבוצה הניכרת בתיאום רופף, בהנהגה המקדישה לה רק חלק מהזמן ובתקציב נמוך תנהג בדרך שונה מקבוצה ביורוקרטית מאורגנת היטב ובעלת תקציב גדול, ומן הסתם תשפיע על המערכת באורח שונה. התוצאה אינה ברורה מראש. אפשר שהמוטיבציה של הקבוצה הראשונה וחבריה מספיקה למאמץ גדול בטווח קצר יחסית (להפסיק את המלחמה או להוריד את המיסים), ואילו הארגון השני מתאים יותר למגעים ממושכים וארוכי טווח עם רשויות הממשל' (אריאן, 1990: 317). עם זאת, גם כשמוחלט לקיים מגעים עם רשויות הממשל יש לכך כאמור דרכים שונות. שכירת שירותיה של חברת לובי מקצועית, למשל, מחייבת אמצעים; פעילות של לובי עצמאי מחייבת היכרות עם המערכת הפוליטית ועם כללי המשחק שלה, היכרות אישית עם מקבלי החלטות ודלת פתוחה אליהם, עצמה פוליטית, כלכלית או אחרת שתשמש כ'מקלי' ותגמול הולם שישמש כ'גזר' אם ייענה מקבל החלטות לדרישת הקבוצה;

27 לטענת סיגלר ולומיס, מאז שנות השישים חל גידול משמעותי במספר קבוצות האינטרס בארצות הברית הבוחרות למקד את פעילותן בשיטת הלובינג. ראו Cigler and Loomis, 1998, pp. 9–10. ממחקר שנערך באנגליה ב-1986 עולה כי שבעים אחוז מקבוצות האינטרס בחרו לנסות ולהשפיע על המדיניות באמצעות לובי בבית הלורדים. ראו Norton, 1993, p. 166. לטענת רש, הלובינג היא שיטת הפעולה הפופולרית ביותר באנגליה. ראו Rush, 1990, pp. 284, 289

שליחת נציג מטעם הקבוצה לכנסת, צבירת עצמה פוליטית או קבלת מינוי פוליטי מחייבים יצירת בסיס כוח בתוך מפלגה; פעילות שטח מחייבת יכולת ארגון וגיוס של אנשים; שימוש בתקשורת מחייב היכרות עם צרכיה; קיום שביתה תלוי במידת השליטה של ההנהגה בקבוצה וביכולת ארגון וכן הלאה. **מטרת הפעולה:** על פי כלל היעילות של אלמונד ופאוול, גם כאשר עומדות לרשות הקבוצה כמה דרכים שהיא מסוגלת לפעול בהן, עליה לשאול עצמה איזו שיטה תהיה היעילה ביותר להשגת המטרה. כך למשל, אם המטרה היא להעלות נושא לסדר היום וליצור תמיכה של דעת הקהל לאינטרס ציבורי, כמו למשל הצורך בהקמת גדר הפרדה, שיטות הפעולה שייבחרו יהיו אחרות מהשיטות שייבחרו לצורך קידום אינטרס פרטי, כמו למשל האינטרס של זכייניות התקשורת בשינוי תנאי הזיכיון. קידום מטרות הזוכות לפופולריות ציבורית, כמו למשל הקלות לחיילי המילואים או זכויות לאנשים עם מוגבלויות, שחברי כנסת רוצים להיות מזוהים עמן, יאפשר שימוש בשיטות מסוימות, כמו למשל שימוש נרחב בתקשורת או הקמת שדולה. לעומתן, מטרות הזוכות לביקורת ציבורית, כמו למשל הקמת מפעל או שכונה באזור המיועד לשמורת טבע, יחייבו שימוש בשיטות אחרות.

אל מי מופנית הפעולה: שיטת הפעולה מושפעת במידה רבה מהשאלה 'מי בשלטון': האם קיימת זהות ערכים בין קבוצת האינטרס לבין השלטון, או פער שלא ניתן לגשר עליו. כך למשל, שיטת הפעולה של איגוד מקצועי מול ממשלת שמאל שראשיה שותפים לו בתפיסת עולמם הסוציאל-דמוקרטית צפויה להיות שונה משיטת הפעולה שלו מול ממשלת ימין בעלת תפיסת עולם ליברלית קפיטליסטית.²⁸ שאלה נוספת היא מיהו בעל התפקיד שלו יכולת ההשפעה הרבה ביותר על הנושא הנדון. כך למשל, פקידי ממשל וגורמי צבא יושפעו יותר ממגע ישיר ואישי מאחורי הקלעים ומגורמים שיבואו אליהם עם הצעות מעשיות לפעולה, ופחות מעימות חזיתי ופומבי או מהפעלת לחץ ציבורי (Wilson, 1990: 21). על פוליטיקאים, לעומת זאת, עשויות להשפיע הרבה יותר הפגנה המונית או חשיפת העניין בתקשורת מאשר הניסיון לשכנעם בדרכים רציונליות. עם זאת, גם כאן יש לבחון מיהו אותו פוליטיקאי שעליו רוצים להשפיע ומול מי מתנהל המאבק. כך למשל, מאבקם של ראשי האוניברסיטאות נגד שרת החינוך לימור לבנת, פוליטיקאית ותיקה ומיומנת, על רקע כוונתה לשנות את הרכב המועצה להשכלה גבוהה (המלי"ג) יהיה שונה לחלוטין ממאבקם של ראשי הרשויות בְּשֵׁר טרי של מפלגה בינונית –

28 על המקרה האמריקני ראו למשל Cook, 1998, p.100

כמו המאבק בשר הפנים פורז על רקע כוונתו לאחד רשויות. היבט אחר הוא אופיו של אותו פוליטיקאי. יש פוליטיקאים שלחץ ציבורי יכול לכופף אותם. לעומתם, יש פוליטיקאים שלחץ ציבורי יביאם להתבצר עוד יותר בעמדתם המקורית, ובלבד שלא ייתפסו כמי שיכנעו או 'התקפלו'. ואולם, ייתכן גם מצב שבו פוליטיקאי הוא שיזמין את הלחץ הציבורי, מתוך כוונה תחילה להיכנע ללחץ.

שיטות הפעולה הנבחרות של מועצת יש"ע בשני המאבקים שלהלן:

מאבק	שיטה	לובינג	פעילות שטח	ערכאות משפטיות	מכתבים	פעילות מפלגתית	תקשורת
גדר ההפרדה	ייצוג ישיר וייצוג עקיף - עצמאי	אין	אין	אין	אין	אין	שימוש מועט
תכנית ההתנתקות	ייצוג ישיר וייצוג עקיף - עצמאי	הפגנות, אוהל מחאה, צמתים, משמרות מחאה, עצומה	לקראת הסוף	יש	יצירת קואליציה ושיתוף פעולה עם חברי מרכז, פעילים מרכזיים וחברי מפלגה	רב מאוד	שימוש רב מאוד

המועד הרשמי להקמתה של מועצת יש"ע הוא 24 בדצמבר 1980, היום שבו נערך כנס היסוד של ועידת המועצה ביישוב ראש צורים שבגוש עציון. אולם למעשה, כפי שהגדיר זאת מאיר הרנוי, 'הייתה זו הכרזה פורמלית למצב לא פורמלי שהיה קיים עד אז' (הרנוי, 1994: 162). מצב 'לא פורמלי' זה נמשך כשנתיים, שניתן להגדירן 'השנים האבודות' בהיסטוריוגרפיה של מועצת יש"ע. במהלכן התעצבו מטרותיה, ארגונה, דפוסי קבלת ההחלטות שלה ותחומי פעילותה, ואף הוענק לה שמה. היסודות להקמתו של הגוף החדש, שהפך עד מהרה להנהגה הפוליטית של המתיישבים, הונחו עם הקמתה של 'מועצת היישובים', או בשמה הפורמלי 'מועצת היישוב היהודי ביהודה, שומרון, הבקעה ורצועת עזה', בכנס היסוד שהתקיים ב-12 באוקטובר 1978 ביישוב אלקנה שבשומרון.²⁹

הקמתה של מועצת היישוב היהודי החלה בספטמבר 1978, בעקבות החתימה על הסכמי קמפ-דיוויד ובמטרה להיאבק ב'תכנית האוטונומיה' שאיממה לחסל את מפעל ההתיישבות ביש"ע.³⁰ אולם תהליך השלום עם מצרים היה רק הזרז. את הצורך בהקמתה החלו ראשי היישובים החדשים להרגיש עוד קודם לכן, והוא נבע למעשה משלוש סיבות עיקריות: הראשונה הייתה היעלמותה של גוש אמונים והחלל שנוצר בעקבותיה; השנייה הייתה הצורך ביצירת גוף פורמלי מרכזי וייצוגי עם מוסדות מסודרים – 'כמו התק"ם' (התנועה הקיבוצית המאוחדת), מסביר ישראל הראל – שייצג את כל היישובים והזרמים ביש"ע ויפעל כאיש אחד מול השלטון לקידום

29 כשהוקמה מועצת היישוב היהודי ביהודה שומרון הבקעה ורצועת עזה כבר היו בשטח 35 יישובים: ארבעה בגוש עציון (אלעזר, אלון שבות, כפר עציון, מגדל עוז), 12 בבקעת הירדן (ארגמן, בקעות, גיתית, חמרה, מחולה, מכורה, מעלה אפרים, משואה, נתיב הגדוד, פצאל, רועי ותומר), שבעה בשומרון (אלקנה, דותן, חרם [אריאל], נוה צוף [חלמיש], קדומים [אלון מורה], קרני שומרון ותפוח), תשעה ביהודה-בנימין (בית אל, בית חורון, גבעון, קריית ארבע, מעלה אדומים, מצפה יריחו, עפרה, שילה, ותקוע) ושלושה ברצועת עזה (גני טל, קטיף ונצר חזני).

30 על תכנית האוטונומיה ראו 'הסכמי קמפ-דיוויד – האוטונומיה' (ימריב', 1978.9.19). על עמדתה של מועצת היישוב היהודי ביש"ע, שהוקמה כהגדרתו של אליקים העצני 'כדי לנסות לעצור את הסחף ולמנוע שואה מדינית', ראו חוברת ההסברה הראשונה בהוצאת מועצת היישובים ובעריכת העצני: **אוטונומיה – ראשיתה של מדינת אש"ף**, 1978.

האינטרסים המשותפים של ההתיישבות בישי"ע;³¹ הסיבה השלישית הייתה הצורך בהגדלת הנגישות למערכת הפוליטית: האכזבה מבגין לנוכח הסכמי השלום עם מצרים יצרה תחושת דחיפות בצורך לשלב ידיים ולאחד את הכוחות של כלל היישובים ותנועות ההתיישבות הפעילות בישי"ע על מנת להגדיל את הנגישות למערכת הפוליטית ובכך לייעל את המאבק ביתכנית האוטונומיה.

1. **היעלמותה של גוש אמונים:** גוש אמונים הוקמה ב-1974 כתנועה אידאולוגית, על בסיס תורתו של הרב קוק (הראי"ה) ובעקבות מלחמת יום הכיפורים, ותפקידה העיקרי היה 'פריצת הדרך ליהודה ושומרון'.³² בעקבות המלחמה, מסביר ניסן סלומיאנסקי, מי ששימש המזכ"ל הראשון של התנועה, 'הבנו פתאום שהזמן פועל לרעתנו, ושמקום שלא נשב בו לא יישאר בידינו. ההתיישבות בישי"ע נועדה לקבוע עובדות בשטח. לא הייתה לנו תכנית עבודה מסודרת, אבל מסירות הנפש של האנשים כיפרה על כל חוסר הידע והכשלים בהתנהלות' (ריאיון, 2.3.2005).

יוסף גורני מחלק את תולדות גוש אמונים בשנים 1974-1987 לשלוש תקופות: (א) התקופה האוטופית (1974-1979); (ב) התקופה הפוליטית (1980-1983); (ג) תקופת המבוכה (1984-1987). התקופה האוטופית, לדבריו, התאפיינה בהתנגדות בעלת אופי משיחי-אקטואלי למציאות הקיימת.³³ ואמנם, אין חולק על כך שבתקופה זו הייתה גוש אמונים התנועה העיקרית שפעלה בשטח וחלק ניכר מהיישובים הוקמו על ידי אנשיה. אולם בפועל – אף על פי שכפי שטוען ניסן סלומיאנסקי 'אין מעבר חד בין תקופה לתקופה' (ריאיון, 2.3.2005)³⁴ – 'סוף שנות השבעים סימנו סיומה של תקופה, שבה

31 להקמת התק"ם – התנועה המאחדת את שתי התנועות הקיבוציות 'הקיבוץ המאוחד' ו'איחוד הקבוצות והקיבוצים' – אין תאריך מוגדר, שכן לא נערכה לכבודה ועידת יסוד, והתהליך שהביא להקמתה נמשך שנים ארוכות. תאריך פורמלי להקמתה ניתן לקבוע על פי מועד כינוסה של המועצה הראשונה של התנועה, בדצמבר 1980 (במקרה, באותו חודש נוסדה גם מועצת יש"ע). על כך ראו אהרונוסון, 2002.

32 על 'גוש אמונים' ראו גם רענן, 1980; סגל, 1987, עמ' 26-36.

33 'הכמיהה לגאולה תורגמה כאן להשקפה רעיונית-פוליטית **כאן ועכשיו**, שאימצה שיטות פעולה חוץ-פרלמנטריות בהתנחלות ובמאבקים ציבוריים: גורני, 1990, עמ' 215.

34 עם זאת, יש להדגיש כי 'גוש אמונים' כתנועה אידאולוגית מעולם לא פורקה. משרדיה קיימים עד היום, ובמהלך שנות השמונים נעשו אף ניסיונות מספר להחזירה למרכז הבימה. הגעגועים לרוח התנועה הביאו במהלך שנות השמונים לכמה ניסיונות החיאה: הניסיון הבולט הראשון היה של דניאלה וייס, שכינה בתפקיד מזכ"ל התנועה ב-84'. ניסיון נוסף היה ב-86', לאחר שווייס הוחלפה ביצחק כמוני. בסוף שנות השמונים ניסה בני אלון להחיות את רוח התנועה באמצעות הקמת 'תנועת אמונים'.

"גוש אמונים" סיימה, למעשה, את תפקידה. את המשימה הפוליטית, לקחה על עצמה מאז מועצת ישי"ע (ריאיון, עתניאל שנלר, 31.1.2005).

להיעלמותה של גוש אמונים היו שלוש סיבות עיקריות. הסיבה הראשונה הייתה השינוי במרכז הכובד והיווצרותם של צרכים חדשים של ההתיישבות הצעירה בישי"ע, שגוש אמונים במתכונתו הישנה לא נתנה להם מענה. 'גוש אמונים ראה את עצמו, ובצדק, כתנועה רחבה, תנועת אידאולוגית עממית, הפרושה בכל רחבי הארץ. הכתר הזה של חידוש היישוב היהודי בישי"ע אינו ניתן להעברה. הוא שייך להם, לאותה חבורה מובילה כמו הרב משה לוינגר, חנן פורת, בני קצובר, מנחם פליקס ואחרים [...] דור צעיר של אנשים חדורי רוח ואמונה, כוח רצון והתמדה, שדבר לא יעצור בעדם להשגת מטרתם' (הרנוי, 1994: 139-140). אולם עם מימוש החזון, מסביר שנלר, נוצר פער שגוש אמונים לא נתנה לו מענה: 'החוזק של גוש אמונים בא לידי ביטוי בתקופת החזון, כשהמאבק עוד היה בשלב ההרואי שלו. כשהגענו לראש הגבעה, לשלב מימוש החזון, היה צריך להתחיל לדאוג לצורכי הקיום כמו מים, חשמל, חינוך. הצרכים היו גם פוליטיים, בשל בעייתיות האזור. הרעיון היה שראשי המועצות, שטיפלו בענייני היום וישאבו את סמכותם מההתיישבות, יהיו גם מי שייצגו אותה מול הכנסת, הממשלה והתקשורת' (ריאיון, 31.1.2005).

הסיבה השנייה הייתה הופעתם של כוחות חדשים שהחלו לפעול מתוך היישובים עצמם. לטענת סלומיאנסקי, '[נוסף על ה]צורך החדש שנוצר, לתת תשובה אמיתית לפיתוח היישובים ולצרכים מוניציפליים שלגוש אמונים לא היה מושג בהם [...] חל שינוי במרכז הכובד בקרב ההנהגה בישי"ע. מצד אחד, ראשי המועצות החדשים הבינו פתאום שיש להם עוצמות אדירות ביד ושהם גם אלה שנושאים באחריות המעשית לחיי התושבים. מצד שני, הרבה כוחות רציניים – כמו למשל מאיר הרנוי, בני קצובר, פנחס ולרשטיין, ניסן סלומיאנסקי ואמנון וייס – שהיו בעבר את הנהגת הגוש, הקימו יישובים, התמסרו לעבודה ולמשימות החדשות ועזבו את הפעילות ב'גוש', שהפכה בעיקר לדיונים אינטלקטואליים. מצד שלישי, חלק מראשי היישובים והמועצות לא השתייכו מעולם לגוש אמונים, וגם הם רצו לבוא לידי ביטוי. לאט לאט החל להיווצר מתח בין אנשי החזון – כמו אליקים העזני, חנן פורת והרב לוינגר – לבין אנשי המעשה בשטח [...]'³⁵ עם זאת, במקביל

35 מאיר הרנוי מצביע על שביתת הרעב של ראשי המועצות במרס-אפריל 1980 כעל אחת הדוגמאות הבולטות למתח זה. ראו הרנוי, 1994, עמ' 124-170.

לבניית היישובים, הבנו שיש צורך להתארגן, והגענו למסקנה שיש צורך בהקמת גוף חדש שישלב בין אנשי הרוח והמעשה, אבל שיינתן להם בו משקל שונה (ריאיון, 2.3.2005).

הסיבה השלישית להיעלמותו של 'הגושי' הייתה עלייתו של בגין לשלטון. טענת ישראל הראל, עם הקמתה של ממשלת בגין, הייתה בישיע הנחה סמויה שהליכוד יעשה את העבודה של גוש אמונים כתנועה מיישבת. 'הרוח האמונית של גוש אמונים אמנם המשיכה לנשוף בעורף של כל תנועת ההתיישבות גם אחר כך, מסביר הראל, אבל מבחינה פורמלית ארגונית ומוסדית היא נעלמה מהשטח' (ריאיון, 10.12.2003).³⁶ מאחר שהרגישו כי 'הממשלה ניצבת מאחוריהם ולא תיטוש את מחויבותיה' (שפרינצק, 1986: 131), וימאחר שגוש אמונים מעולם לא היה תנועת מחאה גרידא, אלא גיבש את עימותיו עם השלטון סביב נושא קונסטרוקטיבי – הקמת התנחלויות בכל שטחי ארץ ישראל – לא נראתה כל סיבה מדוע ימשיך הגוש בפעולה חוץ-פרלמנטרית מול שלטון כל כך אוהדי (שפרינצק, 1995: 74). ואמנם, לפי אבישי ארליך, בגין התחייב להתנחלות בלתי מוגבלת ומהירה, ועם הקמת ממשלתו 'הוכנו תכניות חדשות של התנחלות המונית שהתעלמו ממגבלות פיננסיות ופוליטיות ומגבלות כוח אדם'.³⁷ לא רק נקודות מסוימות ביהודה ושומרון נפתחו להתנחלות, אלא השטח כולו. גרעיני גוש אמונים, לרבות אלה שקיבלו על עצמם להתיישב בלב אזור ערבי צפוף, זכו לעידוד ממשלתי הכולל סבסוד וגיבוי משקי מלא, ועל כל אלה פיקח שר החקלאות החדש ויושב ראש ועדת השרים לענייני התיישבות אריאל שרון, שלא הסתיר את כוונותיו האסטרטגיות: 'השתלטות מהירה דה-פקטו על השטחים הכבושים' (בנזימן, 1985: 199-238). ואמנם, בשנות השמונים הייתה תנופת התיישבות גדולה. ב-1984 גדל מספר ההתנחלויות ביהודה ושומרון ל-115, ובהן 28,000 תושבים (אפרת, 1984: 5-91), וב-1992 כבר מוערך מספרן, לרבות ההתנחלויות בעזה, ב-137, ומספר התושבים בהן עמד על 107,000 (גולדברג, 1993: 9).

36 'הרוח האמונית' היא האמונה בזיקה דתית היסטורית ונצחית של עם ישראל לארצו. ראו שפרינצק, 1986, עמ' 130.

37 'תכניות אלה היו מבוססות על תפיסה מקסימלית של קרקע ועל יצירת נוכחות של מתנחלים יהודים בכל מקום בגדה המערבית – אפילו בתוך שטחים המאוכלסים בצפיפות על ידי ערבים. ב-1979 הוכרז שאדמה בלי שטרי בעלות תשתייך מעתה לממשלה, וכך בצו אחד, הוחרמו 64 אחוזים מאדמת הגדה המערבית ונפתחו להתנחלות יהודית – זאת בנוסף לשטחים שקודם היו בבעלות רשמית של ממשלת ירדן, שעליהם הוקמו התנחלויות קודמות' (ארליך, 1993: 266-267).

2. הצורך בהקמת גוף פורמלי שייצג את כל היישובים בישי"ע: צורך זה נבע משתי סיבות. הראשונה, כפי שכבר ציינתי לעיל, הייתה היווצרותם של צרכים מוניציפליים חדשים, שהיו ייחודיים ליישובים בישי"ע; השנייה הייתה הגידול במספר היישובים ובעיקר – גיוונם הפוליטי. נוסף על יישובי גוש אמונים היו בישי"ע יישובים נוספים שהוקמו על ידי תנועות אחרות שלא ראו בעצמן חלק מהנהגת 'הגוש'. בעזה, למשל, היו יישובים שהוקמו על ידי 'הפועל המזרחי', ובבקעה החלו לקום יישובים של תנועות הקיבוצים והמושבים. כמו כן, החלו יזמות ממשלתיות להקמת יישובים עירוניים, כמו מעלה אדומים ואריאל. בתחילת 1980 כבר היו בישי"ע ארבע מועצות אזוריות: שומרון, בנימין, גוש עציון וחוף עזה.³⁸

המועצות קיבלו סיוע רב משר הפנים דאז, יוסף בורג, שהתייחס אליהן כאל גופים סטטוטוריים וכערוצי הקשר היחידים בין השלטון ליישובים. הן טיפלו בכל תחומי הקיום היום יומי של היישובים (ביטחון, חינוך, תרבות, דת, איכות חיים, בריאות, תחבורה) ואף החלו בהקמתן של חברות לפיתוח וחברות כלכליות. הישגיהן בגיוס משאבים וסיוע ממשרדי הממשלה ומהצבא היו לא מעטים, אולם למרות זאת, לקראת סוף שנות השבעים 'הורגש הצורך בהקמת גוף מוסמך אשר ייצג אותם בפני השלטונות' (שפט, 1995: 352).³⁹ הצורך בגוף כזה שיפעל לחיזוק מפעל ההתיישבות בישי"ע גבר עוד יותר על רקע תהליך השלום עם מצרים, ועל רקע המגמה שהחלה להסתמן של פינוי מוחלט של חצי האי סיני על יישוביו ויושביו וכינון אוטונומיה לפלסטינים בישי"ע, על כך ארחיב בהמשך. הייתה תחושה ש'אין מפלגה אחת או גוף אחד שיכול לייצג את צרכינו ושאיפותינו באופן עקבי. נוכח החלל הפוליטי הזה קמה המועצה! היא צריכה להיות הקול של היישובים והקול היחיד והבלעדי שיבטא את עמדת התושבים [...] עד עכשיו התעלמו מאתנו וביטלו את מעמדנו [...] חשיבותה הפוליטית של המועצה תתבטא בכך שלא יוחלט שום דבר עקרוני ביחס לעתידם של שטחי ישי"ע ללא התחשבות במועצת ישי"ע המייצגת את היהודים באזורי' (ניסן, 20.2.1981). במילים אחרות, מטרת הקמתה של מועצת ישי"ע הייתה 'לתרגם את הכוח

38 לפי אלישע אפרת, בראשית שנות השמונים היו בישי"ע כ-35 יישובים וכ-3,500 מתנחלים (אפרת, 1984).

39 אבנר שמעוני, ראש מועצת חוף עזה, מסביר כי כל ראשי מועצת ישי"ע חברים גם היום בארגון המועצות האזוריות, אולם להתאגדותם הנפרדת יש חשיבות עליונה מאחר שיש לנו כיוונים שונים ודרכי חיים שונות ממרכז השלטון המקומי. אנחנו נלחמים על עצם קיומנו. העננה הזאת מעולם לא הוסרה (ריאיון, 6.8.2004).

הגולמי והמשקל הסגולי של היישובים והתושבים [ביש"ע] לשפה פוליטית מובהקת' (שם). כמסגרת אדמיניסטרטיבית-מוניציפלית, היא הפכה את ארבעים היישובים שאיגדה בתוכה מיסימנים בודדים, כהגדרתו של מרדכי ניסן, ל'ציבור אחד בעל הכרה לאומית משותפת, מגובש ארגוני' (שם). ארבעת ראשי המועצות האזוריות שהנהיגו את המועצה מאז 1980 – מאיר הרנוי ראש מועצת שומרון, ואחריו בני קצובר, שילה גל ראש מועצת גוש עציון, פנחס ולרשטיין ראש מועצת בנימין וראובן רוזנבלט ראש מועצת חוף עזה – נשאו על כתפיהם את עיקר המאבק להתפתחותם של יישובי יש"ע והפכו לגורם הדומיננטי בסרטוט המפה העתידית של ההתיישבות.

3. **האכזבה מבגין והצורך באיחוד כוחות:** כגודל הציפיות שהיו לראשי ההתיישבות ביש"ע מבגין וממשלתו, כך גודל האכזבה. 'אם חשבנו שננוח על זרי דפנה', מסביר סלומיאנסקי, 'קרה בדיוק הפוך. כשנה לאחר עלייתו של בגין לשלטון, עמדנו בפני שוקת שבורה. בעקבות תחילת תהליך השלום עם מצרים הבנו שכדי להציל את ההתיישבות ביש"ע ולמנוע את יישום תכנית האוטונומיה, יש צורך מידי בשילוב ידיים של כל הכוחות מעבר לקו הירוק, של כל היישובים ושל כל התנועות והמפלגות. הבנו שאם אנחנו רוצים להצליח פוליטית ולהשפיע על המדיניות, אנחנו חייבים לקשור את כולם. הרעיון לחבר אלינו את יישובי הבקעה, למשל, עלה מתוך הצורך שלנו בקשר עם מפלגת העבודה, מאחר שכל כוחות ההתיישבות ומקורות הכוח היו אצלה' (ריאיון, 2.3.2005). הייחוד של 'מועצת היישובים' נבע מגיוונה הפוליטי-תנועתי, שנועד לאפשר לה 'להפעיל לחץ על נבחרי העם ולהגיע לכל שכבות הציבור'.⁴⁰ כך הסביר סלומיאנסקי בפתח דבריו בישיבתה הראשונה של המועצה:

עד היום קמו כמה גופים התיישבותיים – מהם לוקליים על בסיס מקומי-אזורי מהם על בסיס תנועתי – לעמוד בפרץ ולהילחם. כוחם הציבורי של גופים אלה היה קטן. הציבור והמוסדות הנבחרים אמרו

40 ניסן סלומיאנסקי, טיוטה לדברי פתיחה בכנס היסוד של מועצת היישוב היהודי ביהודה, שומרון, הבקעה ורצועת עזה, 12.10.1978. בהמשך דבריו מפרט סלומיאנסקי על הרכב המועצה, שבה 'מעל ומעבר להשתייכות מפלגתית, תנועתית והתיישבותית, [ישבו] בצוותא יישובים השייכים למערך, לליכוד, למפד"ל ולתנועת המושבים, לעובד הציוני, לאיחוד החקלאי, למשקי בית"ר, למושבים של המפד"ל ויישובי גוש אמונים. יישובים עירוניים עצמאיים, יישובים חקלאיים ומושבים שיתופיים.'

לנפשם שאם המצב באמת קשה, אם תביעותיכם באמת צודקות, מדוע אינכם מסוגלים להגיע להסכמה כללית בבית?! עצם הפיצול לימד את הציבור שהגיעו מים עד נפש. וכיום, ברגע שהתחלנו להתאחד, להתלכד לגוף שכולל את כל יישובי יו"ש, הבקעה והרצועה, ליכוד זה עצמתו עצומה. היום נבחרו העם יודעים שלמרות המרחקים הגאוגרפיים, למרות מרחקי התפיסה, המרחקים המפלגתיים-תנועתיים, למרות הכול התלכדנו כל היישובים. סימן שעת צרה היא ליעקב. שהדברים רציניים ובנפשנו הם. מטבעם של דברים שליכוד ומכנה משותף בין דעות חלוקות בהכרח מביא לפשרה מסוימת, לויתור, אולם עצמת הליכוד, כוחו המוסרי-ציבורי להערכתו רב יותר מנוק הפשרה שכל צד יצטרך להתפשר (נספח יד).⁴¹

הפן השני של האכזבה מבגין נבע מהתנהלותו בנושא הקרקעות ביש"ע, שהייתה שונה לחלוטין מזו של ראשי תנועת העבודה לפניו. 'בגין לא הבין מה פירוש הטענה "זה שלנו"', מסביר סלומיאנסקי. 'עם המערך, ברגע שסגרת עם [ישראל] גלילי, הכול היה מידי. מוציאים צו אלוף, תופסים שטח, מביאים אשקוביות, קרוונים, ויש יישוב. בגין, לעומת זאת, איש "ההוד וההדר" הז'בוטינסקאי, לא היה מוכן לקחת שטח של ערבים. הוא היה מוכן להקמת יישובים רק על אדמות מדינה, וזה לקח זמן' (ריאיון, 2.3.2005). ואמנם, 'עד 1977 הוכפפה מדיניות הקמת ההתנחלויות לצרכים צבאיים, כמיטב המסורת של מפלגת העבודה שבה התיישבות וביטחון שלובים זה בזה', מסביר משה גורלי. 'לטענתו, עד 1979 גם בגי"ץ לא התערב במדיניות הפקעות שטחים, ואפילו קרקעות פרטיות הופקעו לטובת ההתנחלויות. 'השופטים קיבלו אוטומטית כל טענה של המדינה והצבא שההפקעה היא לצרכים ביטחוניים [...] נימוק "הצרכים הצבאיים" פינה את מקומו להיתר כמעט גורף לתפיסת

41 על השימוש בנגישות לרוב המפלגות שהשיגה המועצה באמצעות הקמתה ניתן ללמוד מתכנית הפעולה שנדונה בישיבת המועצה הראשונה ב-26 באוקטובר 1978. בנושא ההתיישבות, למשל, תוכננו הדברים האלה: (1) ריכוז תכניות העיבוי של היישובים והגשתם לשרים; (2) הסברה ופרסום בעיתון בנושא העיבוי; (3) הקמת 25 יישובים חדשים מיד לאחר פקיעת תוקף ההקפאה [עם החתימה על הסכמי קמפ-דיוויד ב-17 בספטמבר 1978 הוקפאה הרחבת ההתנחלויות ביש"ע לתשעים יום] – באמצעות פנייה לתנועות. במסגרת המאבק בתכנית האוטונומיה תוכננו הפעולות האלה: (1) החתמת הציבור על עצומה – ביום הבחירות, ולאחר מכן על ידי העמדת שולחנות החתמה קבועים; (2) החתמת רוב חברי הכנסת על העצומה; (3) פעילות במרכז חירות: הפגנה של כל היישובים על אנשיהם וילדיהם, ביקורי בית אצל חברי מרכז ופרסום מודעה בעיתון.

קרקע ציבורית. לטענת עו"ד פליאה אלבק, עם עליית הליכוד לשלטון ב-1977 חל שינוי מוחלט במדיניות זו. השקפת העולם של הליכוד הייתה שיש להקים יישובים יהודיים כדי ליישב את ארץ ישראל מצד אחד, ושיש להגן על זכויות הפרט לרכושו מצד אחר. מדיניות זו, שראש הממשלה דאז מנחם בגין היה מייסדה, זכתה לגיבוי ולגיבוי משפטי מלא מהיועץ המשפטי דאז אהרון ברק, ובוצעה בדיוקנות במאות חוות דעת שכתב ברק וכתבה היא עצמה (גורלי, 2003.9.26).

יאיש מאתנו לא ציפה שנצטרך למחות נגד ממשלת הליכוד באמצעים קשים כפי היינו רגילים לפני כן – עימותים מול הצבא והפגנות רחוב, טען מאיר הרנוי והוסיף:

[מאחר ש]בגין עמד על כך שעניין הקרקעות יוסדר באופן שיעמוד במבחן הבג"ץ. לא נעשה שום מאמץ לאשר רכישת קרקעות מערבים, ונקבעו מסלולים קשים ביותר [...] גם באותם הימים שבהם עדיין אפשר היה לקנות קרקעות, לא נעשה מספיק [...] המדינה הלכה והסתבכה יותר ויותר בסוגיית הקרקעות, עד כי עתיד כל היישובים בישי"ע הועמד בספק באחד הבג"צים המפורסמים בסוגיה זו, בג"ץ אלון מורה [...] החלטת בג"ץ הייתה מכה קשה להתיישבות בעיקר מהבחינה האידאולוגית [...] ראשית, מפני שבג"ץ קבע למעשה שיש להחיל מבחינה משפטית את ההגדרה של 'שטחים כבושים' (מאמנת זינבה) על שטחי יש"ע. שנית, מפני שבג"ץ הורה ליישם את ההחלטה המשפטית בפועל ולפרק את היישוב [...] סוגיית הקרקעות לא ירדה מסדר היום, והתברר שזו הבעיה המרכזית להמשך פיתוחם של היישובים. בכל מקום שבו רוצים להרחיב או להקים יישוב, מגיעים לאותה בעיה [...] ראשי המועצות הפכו למעין הנהגה חדשה, אף כי בתחום המוניציפלי, לתושבי היישובים [...] לאחר ישיבות רבות וארוכות של ראשי המועצות בישי"ע, הוחלט לצאת למאבק ציבורי נרחב כדי לאלץ את הממשלה לשנות את הקו (הרנוי, 1994: 125-131).

צורת המחאה שנקבעה הייתה שביתת רעב של ראשי המועצות בישי"ע מול הכנסת. השביתה, שהחלה במרס 1980 ונמשכה כמעט חודשיים, הייתה למעשה פעילות השטח המשמעותית הראשונה של מועצת יש"ע והזרז להקמתה הפורמלית בסוף אותה שנה.

א. שלבי הקמת המועצה

מועצת יש"ע נועדה, כאמור, להיות הנציגות הפוליטית הרשמית של היישובים היהודיים בישי"ע. ככזאת, לאורך כל שלבי הקמתה והתארגנותה ייחסו יוזמיה חשיבות רבה לעובדה שתהיה גוף מייצג, ושכל היישובים ייקחו בה חלק פעיל. על רקע המציאות המשתנה והסיבות שפורטו לעיל, החלו להישמע קולות רבים יותר ויותר – בעיקר של מנהיגי השטח, אבל לא רק שלהם – בדבר הצורך בהיערכות שונה מזו שהייתה קיימת עד אז בגוש אמונים. התארגנות מסוג אחד הייתה הקמתה של תנועת ההתיישבות של גוש אמונים – 'אמנה', או בשמה המקורי 'מועצת יישובי אמונים', בינואר 1979. אולם גם גוף זה לא נתן מענה לצורכי השעה. על רקע ההתגבשות של הנהגה חדשה בשטח, הגיוון האידאולוגי של היישובים וההיווצרות של צרכים מוניציפליים כבדי משקל המשותפים לכולם – ולנוכח האיום על עתיד ההתיישבות בעקבות הסכמי השלום עם מצרים, תכנית האוטונומיה ומדיניות הקרקעות – נוצר צורך באיחוד הכוחות השונים הפועלים בשטח ובפעילות משותפת ומאורגנת למען האינטרסים המשותפים.

במהלך חודש ספטמבר 1978, על רקע שיחות השלום בקמפ-דייוויד, החליטו ארבעה בחורים צעירים מאלקנה – ניסן סלומיאנסקי, מזכיר היישוב, מאיר שטיינר, גירי פרנקל וחנוך קליין – לתרגם את הרעיון התאורטי למעשה. ימים ולילות עברו הצעירים בשבילים מפותלים ובדרכי עפר חשוכות מיישוב ליישוב, לרבות יישובי בקעת הירדן, סיפרו על הרעיון החדש וניסו לשכנעם לשלוח נציג לכנס היסוד, שתוכנן לאמצע אוקטובר.

ב-12 באוקטובר 1978, לאחר שני כנסי הכנה במעלה אדומים ובפצאל שבבקעה, התקיים בבניין המשטרה המנדטורי שביישוב אלקנה בשומרון כנס היסוד של 'מועצת היישוב היהודי ביהודה, שומרון, הבקעה ורצועת עזה'. ההחלטה על הקמת הגוף החדש התקבלה ברוב של 17 תומכים ושלושה נמנעים, שלא קיבלו מהוועד או מהיישוב את הסמכות להצביע.⁴² שתי מטרותיה העיקריות של המועצה, כפי שהגדיר אותן אורי אליצור, היו סיכול תכנית האוטונומיה ו'קיום ההתיישבות מתוך הרגשה שממשלת ישראל

42 בישיבה הראשונה של המועצה נכחו כ-49 נציגים שהגיעו מעשרים יישובים. 15 היישובים האחרים שהיו קיימים אז לא שלחו שום נציג. לישיבה השנייה של המועצה, שהתקיימה בשניים בנובמבר 1978, כבר הגיעו נציגים מ-25 יישובים, ולמארגנים כבר הייתה רשימה כמעט מלאה של שמות הנציגים מכל 35 היישובים.

מפקירה אותה' (פרוטוקול מועצת היישובים, 12.10.1978). לאחר אישור המצע (ראו נספח ב), נערך דיון ארוך על הדרכים והשיטות שבהן צריכה המועצה לפעול, ונקבע כי מימון הגוף החדש יהיה על ידי היישובים, בהתאם לגודלם (ראו נספח ג).

צוות ההכנה של הכנס המליץ על הקמת ארבעה צוותי פעולה: (א) פוליטי – אחריות על הקשר עם הפוליטיקאים; (ב) הסברתי; (ג) מבצעי – אחריות לפעולות מיוחדות; (ד) ארגוני – עיסוק בנושא הכספים. כמו כן המליץ הצוות כי המועצה תורכב משלוש רמות של קבלת החלטות: הנהלה, מועצה ומליאה, שבה יהיו חברים שני נציגים מכל יישוב. בפועל, בשלב הראשון הוקמו רק שתי מסגרות: צוות מנהל שהורכב משבעה נציגי האזורים ועוד שניים עד חמישה אנשי ביצוע שנבחרו על ידם,⁴³ ומליאה – שאליה שלח כל יישוב נציג אחד מטעמו, בדרך כלל את מזכיר היישוב. 'ועד הפעולה', שהפך לימזכירות' הראשונה של המועצה מנה בשלבו הראשונים כתשעה נציגים. בישיבה שנערכה בשישה בנובמבר 1978 החליט הוועד על הקמת שלוש ועדות לפעילות שוטפת: ועדת הסברה, ועדה מדינית-מבצעית וועדה ארגונית (ראו נספח ד).⁴⁴

ישיבות מליאת מועצת היישובים לא היו סדירות, אולם המזכירות השתדלה לכנסה פעם בחודש.⁴⁵ הנוהל הרשמי של כינוס אחת לחודש נקבע רק בישיבת המליאה החמישית שהתקיימה במאי 1979, ושבה גם הוגדרו מחדש תפקידי המועצה וארגונה (ראו נספח ט). עם זאת, כבר מאז הקמת הגוף החדש ב-78' התקיימה פעילות שוטפת של חברי המזכירות והוועדות, והקשר ושיתוף הפעולה בין היישובים השונים והתנועות השונות הלך והתחזק. הפעילויות היו רבות: נערכו מפגשים עם חברי כנסת, נעשתה פעילות של היישובים מול מרכזי המפלגות, הוצאו חוברות הסברה, פורסמו מודעות בעיתון, אורגנו סיורים ביש"ע לוועדי עובדים ועוד. אולם הפעולה המשמעותית ביותר, שהייתה גם הפעולה המכוננת הרשמית של מועצת יש"ע,

43 35 היישובים ביש"ע חולקו לשבעה אזורים: אפרים, בנימין-יהודה, קריית ארבע, הבקעה, גוש עציון, עזה ומעלה אדומים – ים המלח.

44 ארבעה חודשים מאוחר יותר פוצלה הוועדה המדינית-מבצעית לשניים: ועדה פוליטית וועדה מבצעית. הוועדה הארגונית הפכה לוועדת כספים.

45 כך, למשל, הישיבה השנייה של המועצה נערכה בעפרה בעשרה בדצמבר 1978, הישיבה השלישית נערכה במעלה אדומים ב-29 במרס 1979, הישיבה הרביעית, בנושא 'הקמת המועצות האזוריות החדשות', נערכה ביישוב גני טל שברצועת עזה ב-19 באפריל 1979, והישיבה החמישית נערכה ב-17 במאי 1979 בבית חורון.

הייתה שביתת הרעב של ראשי המועצות מול משרד ראש הממשלה בעקבות בג"ץ אלון מורה ומדיניות הממשלה בסוגיית הקרקעות. את הרעיון העלה ישראל הראל, שגם הופקד על הלוגיסטיקה של המבצע. התאריך המתוכנן היה אמצע פברואר 1980, וההחלטה עוררה הד ציבורי רחב. בעקבות הסיקור התקשורתי הרב נקראו ראשי המועצות לפגישה עם ראש הממשלה, ובסיומה הוחלט לדחות את השביתה ולתת לממשלה ארכה להמציא פתרון. 'בתקופה שלאחר פגישתנו עם ראש הממשלה קיימנו מגעים עם לשכתו כדי לבדוק מה מתקדם', מספר הרנוי. 'התרענו שוב שאם לא נראה סימני התקדמות כלשהם, נממש את החלטתנו לפתוח בשביתת רעב, ללא קביעת מועד לסיומה. מלבד העובדה שהבעיה הייתה אכן קשה, אפשר שבלשכת ראש הממשלה חשבו כי הזמן יעשה את שלו, ולכן כדאי למשוך זמן כדי שאנו נירגע, התלהבותנו תצטנן, ונמצא אילן כלשהו להתלות בו כדי להימנע משביתת הרעב. במקרה הזה, כנראה שהאילן הזה עדיין לא ניטע – להפך, זו הייתה תקופה של עקירה – ולכן לא היה במה להיתלות' (הרנוי, 1994: 132-133).

שביתת הרעב של ראשי המועצות, שנקראה 'מבצע מסירות נפש' החלה באמצע מרס 1980 ונמשכה כארבעים יום עד 2 במאי. סמוך לסיומה, נערך בגוש עציון כנס חירום בהשתתפות כמאתיים נציגים מיישובי ישי"ע כדי להתריע על המצב הביטחוני המעורער, אולם ההחלטה המשמעותית באמת שלו הייתה שיכנס החירום של יישובי יהודה, שומרון וחבל עזה רואה בפורום ראשי המועצות האזוריות גוף-גג המרכז את הפעילות של היישובים בתחומי ההסברה, החקיקה והקרקעות'. החלטה זו הניחה למעשה את היסודות להקמתה של מועצת ישי"ע באופן פורמלי. הביצוע הוטל הפעם על ישראל הראל, תושב עפרה ועורך עיתון המתנחלים 'נקודה', שכבר הוכיח את יכולותיו הארגוניות בארגון שביתת הרעב. כחצי שנה כמעט הסתובב ישראל הראל בין ארבעים היישובים שהיו קיימים אז בישי"ע, ועל בסיס החלטת מועצת היישובים כשנתיים קודם לכן ביקש מכל יישוב לכנס אספה כללית של החברים, להחליט על הצטרפותו למועצה שיעתידה להיות **הגוף המרכזי** שיתכנס וידון בעניינים העומדים בראש סולם החשיבות של חיינו, **ויחליט החלטות מחייבות**, שישפיעו על חיינו בכל יישוב ויישוב' ולבחור מטעמו שני נציגים למליאה (נספחים ה, ו). 'היה חשוב לי שתהיה הצבעה מסודרת ופרוטוקול ישיבה', מסביר הראל. ועידת היסוד תוכננה לייז' בטבת תשמ"א, 24 בדצמבר 1980. במקביל להודעות הישירות שהעביר הראל בכתב ובעל פה ליישובים, בכל כמה שבועות התפרסמה מודעה בעיתון 'נקודה' שהזכירה כי 'על היישובים לסיים את תהליך האסיפות ובחירת הנציגים עד ט"ו באב

תש"ס' (ניקודה', 11.7.1980: 1). עם סיום התהליך, כמתוכנן, התכנסו נציגי כל היישובים ביהודה שומרון ועזה לוועידת היסוד של מועצת יש"ע, שהתקיימה ביד שפירא' ביישוב ראש צורים שבגוש עציון (ראו נספח ז). בתום יום שלם של דיונים קיבלה ועידת מועצת יש"ע את התקנון הראשון של מועצת יש"ע, וכן שורה של החלטות מדיניות (ראו נספח א). בישיבה שהתקיימה בעפרה כחודש לאחר מכן הוחלט כי למזכירות מועצת יש"ע, שהורכבה בעבר מראשי שבעת האזורים, ועל פי התקנון החדש מראשי המועצות האזוריות, יתווספו מספר מצומצם של אישי ציבור. כמו כן הוחלט כי נוסף על הכינוסים השוטפים של מליאת המועצה, שהתקיימו אחת לחודשיים-שלושה, פעם בשלוש שנים תהפוך מליאת המועצה ל'ועידה'. לקראת הכינוס יידרש כל יישוב לערוך בחירות פנימיות ולבחור את שני נציגיו החדשים לוועידה – שבה ייבחרו גם בעלי התפקידים של המועצה (נספח ח). בתפקיד היושב ראש כיהנו תחילה ארבעת ראשי המועצות האזוריות דאז ברוטציה, וישראל הראל היה המזכ"ל.⁴⁶ אחר כך הפך הראל ליושב ראש וכיהן בתפקיד זה עד 1995. לאחר פרישתו של הראל חזרה מועצת יש"ע לנוהל הישן, שעל פיו היושב ראש הוא תמיד ראש מועצה אזורית או ראש עיר. הלה נבחר על ידי מליאת המועצה עם שני בעלי תפקידים חדשים שנוספו במהלך השנים – סגן יושב ראש וממלא מקום יושב ראש. המזכ"ל, שהפך בסוף שנות התשעים ל'מנכ"ל', ממונה על ידי המזכירות – שגם שמה השתנה, והיא מוכרת היום בשמה המקורי 'הנהלה'.⁴⁷ במרס 2004 בוטל גם תפקיד המנכ"ל, ואת מקומו ממלא מאז באופן זמני דובר המועצה, שהוגדר 'מזכיר מדיני'.

ב. תפקידה של מועצת יש"ע ומטרותיה

'מועצת היישוב היהודי' וממשיכתה 'מועצת יש"ע' הוקמו מתוך ההבנה של מנהיגי השטח כי ההתיישבות מעבר לקו הירוק אינה מובנת מאליה, וכי הבטחת המשך קיומה והתרחבותה כרוך במאבק ציבורי ופוליטי שהצלחתו

46 ב-1982 הצטרפה למועצת יש"ע המועצה האזורית החמישית (מלבד המועצות מגילות ובקעת הירדן) – דרום הר חברון, בראשות רון שכנר.

47 יצוין כי במרס 2004 סיים המנכ"ל האחרון של מועצת יש"ע, עדי מינץ, את תפקידו, וזמנית היא מתפקדת ללא מנכ"ל. את מקומו הארגוני מילא דובר המועצה, היושע מור-יוסף, ולצורך תפקידו החדש הוא הוגדר 'מזכיר מדיני'.

מותנית ביכולתם של הכוחות הפעילים בשטח – מכל התנועות והמפלגות – לשלב ידיים ולפעול יחד לטובת האינטרסים המשותפים. שכן, כפי שניסח זאת סלומיאנסקי לקראת כנס היסוד של המועצה, יכוחו המספרי [של הגוף החדש] – 35 יישובים – כוחו האיכותי וגיוונו הפוליטי-תנועתי, יאפשר לנו להפעיל לחץ כבד מנשוא על נבחרי העם ולהגיע לכל שכבות הציבור.⁴⁸ במילים אחרות, מטרת המועצה, כפי שהוגדרה גם בתקנון שפורסם עם הקמתה הרשמית בדצמבר 1980, הייתה 'להיות הנציגות המדינית (לא המפלגתית!) של כלל יישובי יהודה, שומרון וחבל עזה, והגוף המרכזי של היישובים (לרבות הציבור הרחב המזדהה עם דרכם) בשאלות המדיניות הנוגעות לגורל ארץ ישראל' (ראו נספח א).

בהיותה 'מועצה נבחרת של היישובים ביהודה שומרון וחבל עזה', כהגדרת מייסדיה ('נקודה' 12, 11.7.1980: 1),⁴⁹ שדנה בעניינים העקרוניים העומדים על סדר היום של ההתיישבות בישיע ומתווה את המדיניות שאותה יבצע פורום ראשי המועצות, היא נועדה לשמש הנציגות הרשמית של כלל יישובי ישיע בכל תחומי החיים, לדבר בשמם ולפעול לקידום מטרותיהם האידאולוגיות. אלה, כפי שהן מוגדרות כיום הן: קידום ההתיישבות בישיע וביסוסה מתוך הכרה ואמונה שמפעל ההתיישבות בישיע הוא חלק מרכזי בהגשמת הציונות; חתירה להחלת הריבונות הישראלית על שטחי ישיע;⁵⁰ וסיכול השגת הסכמים מדיניים הפוגעים בשלמות הארץ. זאת מתוך אמונתה בזכותו המוסרית והטבעית של העם היהודי על כל שטחי ארץ ישראל, ובשל הניסיון המר, לתפיסתה, שהיה לנו עד כה בהסכמים המדיניים שנחתמו.⁵¹

48 ניסן סלומיאנסקי, טיוטת דברי פתיחה, כנס היסוד של מועצת היישוב היהודי, 12.10.1978. עם אישור מצעה הראשון של מועצת ישיע במאי 1979 ייצגה המועצה את כל ארבעים היישובים (למעט חמישה קיבוצים בבקעת הירדן) מעבר לקו הירוק – יישובים שהשתייכו לתנועת המושבים, לאיגוד המושבים של הפועל המזרחי, לאיחוד החקלאי, למשקי חירות, לקיבוץ הדתי ולגוש אמונים, ויישובים עירוניים בלא השתייכות תנועתית – שמנו יחד כעשרת אלפים נפש (נספח ט).

49 מועצת ישיע נוסדה על מנת לייצג את כל תושבי ישיע מול המדינה, אולם המציאות המשתנה הביאה לכך שהיום – כפי שמודה ישראל הראל – מועצת ישיע מייצגת בעיקר את האקטיביסטים בישיע, ותושבי הערים מרגישים אותה פחות, אם כי היא פועלת גם בשמם (ריאיון, 10.12.2003).

50 שבינת רעב שקיימה מועצת ישיע מול משרד ראש הממשלה בדרישה להחיל את החוק הישראלי בישיע ולהחיל שליטה ישראלית מלאה בקרקעות המדינה הייתה למעשה הפעילות הראשונה שלה, והיא שהביא לגיבושה כ'גוף לוחם'. ראו שפט, 1995, עמ' 352-353.

51 www.moetzetyesha.co.il. הגדרת המטרות השנתה מעט עם השנים, בהתאם

עם זאת, יש לציין כי יעדי הפעולה של המועצה השתנו עם השנים בהתאם לנסיבות המשתנות, כפי שניתן ללמוד מהשוואה בין שלושת המצעים ובינם לבין היעדים המפורטים היום באתר האינטרנט שלה.⁵² לטענת עתניאל שנלר, על הדרך המעשית להגשמת מטרות אלו היה ויכוח פנימי עמוק כבר מהשלב הראשונים להקמתה של מועצת יש"ע: 'היה מתח בין שתי תפיסות עולם על אופן חלוקת המשאבים: תפיסה אחת, אותה ביטאו ראשי המועצות האזוריות וגוש אמונים, הייתה 'פריסה התיישבותית'. לפי תפיסה זו, ככל שנקים יותר יישובים על פני המפה, כך נוכל להבטיח שליטתנו על כל האזור. את התפיסה השנייה ביטאו ראשי המועצות המקומיות, כמו מעלה אדומים, אריאל, קרית ארבע, אלפי מנשה, שטענו שהמסה היא שתקבע, ולכן המטרה היא ריכוז מסה גדולה של תושבים במקום אחד. אני סברתי שהתפיסה הנכונה היא 'תפיסת הגושים': יצירת מרכז אורבני, גם אם הוא כפרי, ומסביב לכל עיר – ליצור את הפריפריה שלה' (ריאיון, 31.1.2005).

מוטי זלקין, תושב אפרת, הגדיר את מועצת יש"ע כ'משלה אלטרנטיבית' של המתנחלים (זלקין, 27.5.2003). לטענת המזכיר המדיני של מועצת יש"ע יהושע מור-יוסף נכון יותר להגדירה 'הלובי הפוליטי של המתנחלים' (ריאיון, 23.11.2003). אולם כפי שנראה בהמשך, תחומי הפעילות של מועצת יש"ע חורגים בהרבה מפעילותו של 'לובי פוליטי רגיל'. במסגרת אחריותה לאפשר את הפיתוח וההתרחבות של מפעל ההתיישבות ביש"ע, תפקידה של מועצת יש"ע מתפרס על כל מה שמוגדר כפעילות ציבורית ופוליטית: החל בגיוס משאבים וחלוקתם, דרך ייצוג מול הרשויות בכל הקשור להרחבה והקמה של יישובים, וכלה בפעילות פוליטית וציבורית מול יזמות מדיניות שמאיימות לפגוע במימוש מטרותיה.⁵³

למעשה, מועצת יש"ע פועלת בשני מישורים עיקריים. המישור הראשון הוא המישור המוניציפלי-תקציבי (ראו נספח טו): 'כל מועצה, כמו בכל מקום אחר בארץ, מטפלת בנושאים המקומיים שלה בעצמה. תפקידה של מועצת יש"ע כנציגת כלל ההתיישבות ביש"ע, מסביר זאב חבר (זמביש), 'הוא לגייס

לנסיבות המשתנות. כך למשל, עם הקמתה של מועצת היישוב היהודי, אחת המטרות הייתה 'מאבק בתכנית האוטונומיה', מטרה שאינה מופיעה היום ברשימת המטרות שבאתר המועצה.

52 לצורך השוואה ראו נספחים א, ב, ט ואתר האינטרנט: www.moetzetyesha.co.il

53 על הפעילות לפיתוח ההתיישבות ראו למשל יבלונקה, 4.8.2003; דוח מבקר המדינה, מאי 1999.

את המשאבים להקמת התשתית האזורית, הייחודית לישי"ע כמו הסעות, תחנות הזנקה של מד"א, תאורת כבישים וסלילת דרכי גישה, ביטחון, פתרון למערכות המים וכו'.⁵⁴ 'כנציגי ההתיישבות מול הממשלה', מוסיף ישראל הראל, 'אנחנו משפיעים גם על הקצאת המשאבים למועצות, וגם על סדרי העדיפויות. למשל, כמה כסף ילך לפיתוח, וכמה כסף ילך לתשתית ואיפה' (ריאיון, 10.12.2003). הפעילות במישור זה נעשית באופן שוטף, בעיקר לקראת הגשת התקציב. זאת באופן ישיר⁵⁵ – על ידי נציגות מטעם מועצת ישי"ע – מול השרים ומשרדי הממשלה, או באופן עקיף – באמצעות חברי הכנסת המזוהים עם ההתיישבות בישי"ע. כך למשל, במסגרת המשא ומתן הקואליציוני לקראת הגשת תקציב 2003, הצליחה המפד"ל לקבל תוספת תקציב של 46 מיליון ש"ח לטובת החטיבה להתיישבות, שמשמעותה הברורה היא העברה תקציבית לישי"ע. הישג נוסף הוא ההסדר בעניין תקציבי משרד השיכון למענקים ולפיתוח. בסיוע חברי הכנסת של המפד"ל הצליחה מועצת ישי"ע להביא לכך שמענקי הפיתוח של משרד השיכון יועברו ישירות לגוף המיישב – במקרה זה לתנועת ההתיישבות של גוש אמונים 'אמנה' – ובכך לאפשר את בניית הבתים והרחבת היישובים עוד בטרם נמצאו הקונים הפוטנציאליים. הישג נוסף בתחום גיוס המשאבים היה הצלחתה של מועצת ישי"ע ב-98' להכניס את יהודה, שומרון ורצועת עזה למפת אזורי העדיפות הלאומית של הממשלה ולהפוך אותם לאזורי פיתוח בעלי עדיפות לאומית א בתחומי התעשייה, החקלאות, השיכון, התיירות והחינוך – נוסף על אזורי הגליל, הנגב, הגולן והבקעה, שנכללו במפה עוד מימי ממשלת רבין.⁵⁶

מישור הפעילות השני של מועצת ישי"ע הוא המישור המדיני-פוליטי: לוודא שנמשכת ההקמה והפיתוח של יישובים בישי"ע, הן בהיבט של יצירת דעת קהל תומכת, הן בהיבטים של החלטות הממשלה והכנסת. 'מישור זה, שהוא העיקרי, הוא המבדיל את מועצת ישי"ע ממרכז השלטון המקומי, מסביר ניסן סלומיאנסקי (ריאיון, 2.3.2005).

54 זמביש הוא מבכירי מועצת ישי"ע. בצעירותו נשלח למועצת ישי"ע כנציגה של קריית ארבע. ב-89' החליף את אורי אריאל בתפקיד מזכ"ל 'אמנה', ובמסגרת תפקידו זה, שהוא ממלא עד היום, הוא חבר ההנהלה המצומצמת של מועצת ישי"ע ואחד מראשיה (ריאיון, זאב חבר [זמביש], 28.10.2004).

55 ראו למשל נספחים יז, יח.

56 ראו החלטת הממשלה בנושא מפת אזורי עדיפות לאומית, אוגוסט 1998.

ג. תחומי הפעילות

מועצת יש"ע פועלת לקידום מטרותיה בשלושה תחומי פעילות מרכזיים: הפוליטי, הציבורי והתקשורתי.

הפעילות הפוליטית היא תחום הפעילות המרכזי של מועצת יש"ע. למועצה אין אמנם מעמד משפטי כמו למרכז השלטון המקומי, אולם מתוקף היותה נציגתה הרשמית של ההתיישבות בישי"ע במהלך השנים היא הוכרה ככזו גם על ידי רשויות השלטון. מעמדה הבכיר בעיני הרשויות, שנושאות ונותנות אתה בכל הקשור לצורכי ההתיישבות ולעתידה, מעלה תהיות בעניין החשיבות שהן מייחסות לה ובאשר לאינטרס של המדינה בקיומה של נציגות כזו. שכן במקום לתאם מול כל מועצה בנפרד יש למדינה כתובת אחת סמכותית ומוגדרת, שהפכה לחיונית בעיקר במצבים של עימות ומחלוקת עם המתיישבים. אחת הדוגמאות הבולטות למצב כזה היא המאבק סביב המאחזים הבלתי חוקיים – הקושי בפינוי מאחזים שלא הייתה עליהם הסכמה לעומת הקלות שבה פונו מאחזים לאחר משא ומתן עם הנהגת מועצת יש"ע.

בניגוד ללובי פוליטי שמוקם אד-הוק לניהול מאבק בסוגיה מוגדרת, הפעילות של מועצת יש"ע מול רשויות השלטון מתנהלת באופן רציף ושוטף מאז הקמתה, ומתקיימת כעניין שבשגרה.⁵⁷ 'בממשלה ידידותית זה היה הרבה יותר קל' מסביר ישראל הראל. 'יש משמעות לכך אם השר הממונה אוהד את ההתיישבות או לא', מוסיף חבר הכנסת סלומיאנסקי. 'לפעמים יש צורך למצוא דרכים עוקפות. אבל בסך הכול אין הבדל משמעותי בין הממשלות' (ריאיון, 2.3.2005). הפעילות במישור המוניציפלי – גיוס תקציבים ומשאבים לפיתוח תשתיות והשפעה על סדרי העדיפויות של הממשלה בכל הנוגע לחיי היום יום של התושבים בישי"ע – היא פעילות שוטפת שאינה משתנה או מותנית בקיומה של ממשלה כזו או אחרת.

רציפותה והמשכיותה של פעילות זו מול הגורמים השונים במערכת הפוליטית – פוליטיקאים ואנשי מקצוע כאחד – לאורך כל שנות קיומה של המועצה, אפשרה לראשיה היכרות מעמיקה מאוד עם המערכת הפוליטית, עם שיטות התקצוב שלה, עם כללי המשחק שלה, עם יתרונותיה ועם חסרונותיה, ולא פחות חשוב מכך – היכרות רבה עם הפוליטיקאים עצמם. בעניין זה יצוין כי לא פעם השתתפו בישיבותיה של מועצת יש"ע חברי כנסת

57 לדיווח על הפעילות של נציגי מועצת יש"ע במישור זה ראו נספח י.

ושרים מכהנים שנחשבו לבעלי בריתם של המתיישבים, עדכנו אותם בנושאים הרלוונטיים ואף הציעו הצעות משלהם לפעולה.⁵⁸ נקודה מעניינת נוספת היא שבניגוד לחילופי הגברי בכנסת ובמשלה לאורך השנים, הדמויות הבולטות הפועלות במועצת יש"ע כמעט שלא התחלפו.⁵⁹ מצד אחד, עובדה זו הקנתה להם מומחיות רבה בכל הקשור לפעילות בתחום הפוליטי, לעתים אף יותר מזו של השרים שמולם פעלו. מצד אחר, היא אפשרה היכרות עמוקה עם גורמים שפעלו ביש"ע, כמו מערכת הביטחון, ובתוך כך עם אנשי הצבא, שבאחדים מהם פגשו מאוחר יותר גם במערכת הפוליטית.

היבט נוסף של הקשר בין מועצת יש"ע לבין גורמים בכירים במשרדי הממשלה השונים, בצבא ובמערכת הביטחון מושפע מהמהלך המוכוון של הציונות הדתית של החדרת אנשים למערכות אלו ושילובם בתפקידים בכירים ומשפיעים, החל ביועצי שרים וכלה במשרות בכירות במשרדי הממשלה, כמו סמנכ"לים ומנכ"לים.⁶⁰ במערכת הביטחון בולטת התופעה הן ברמת הפיקוד הן בדרגי השטח. אחד התפקידים החשובים במערכת הביטחון הוא יועץ שר הביטחון לענייני התיישבות. לרשותו עומדים עשרות מיליוני שקלים למימון האבטחה ביישובים מאוימים באזורי ספר ובאזורים בעלי עדיפות לאומית בתחומי הקו הירוק, אך בעיקר מעבר לו. שכן מעבר לקו הירוק צה"ל הוא הריבון. באזורים אלה, היועץ לענייני התיישבות אחראי מטעם מערכת הביטחון על הטיפול בכל ההליכים המשפטיים הכרוכים בהקמת היישובים החדשים, וכל שכונה חדשה אמורה לקבל שש פעמים אישור שלו ושל שר הביטחון בטרם תאושר בצנרת המשפטית. אי-אפשר לסלול כביש, להניח מסילת רכבת או אפילו למתוח קו מתח חשמלי בלי שליועץ ולאנשיו תהיה נגיעה בעניין. 'לכאורה', מסביר אל"מ שאול אריאלי, שעמד בראש מנהלת השלום בתקופת ממשלת ברק, 'עוזר השר לענייני התיישבות צריך

58 על השתתפותו של אריאל שרון בישיבת המועצה ראו נספח יא.

59 מאז הקמתה של מועצת יש"ע לפני 24 שנים היו לה ארבעה ראשים (ישראל הראל – שהחל כמזכ"ל ועבר כעבור כמה שנים לתפקיד היושב ראש – פנחס ולרשטיין, בני כשריאל ובנצי ליברמן). לתנועת ההתיישבות 'אמנה' היו מאז הקמתה שלושה מנכ"לים (חנן פורת, אורי אריאל וזמביש). גם התחלופה בקרב יתר חברי ההנהלה המצומצמת של מועצת יש"ע נמוכה, היות שכל ראש מועצה אזורית כיהן בדרך כלל לפחות שתי קדנציות של ארבע שנים כל אחת.

60 דוגמאות לכך הן מנכ"ל משרד התשתיות יאיר מעין; מנכ"ל משרד השיכון אבי מעוז; ראש לשכת נתניהו שלמה פילבר, שכהן כמנכ"ל מועצת יש"ע, אחריו אורי אליצור, והיום יחיאל לייטר; ראש המנהל לבנייה כפרית שרה אהרון; ויועץ שר הביטחון לענייני התיישבות רון שכנר.

לקבל אישור מהשר עצמו לכל צעד. אבל בפועל, יש אין ספור דרכים שבהן הוא יכול לקדם את ההתנחלויות בלי לשאול אף אחד' (רפפורט, 11.2.2005). כיום מכהן בתפקיד רון שכנר, ראש המועצה הראשון של דרום הר חברון וקצין הביטחון הראשי של מועצת יש"ע לשעבר. שכנר הוא חבר קרוב של זמביש, המנהיג הבלתי מעורער של מועצת יש"ע, עוד מימי ילדותם ברמת גן. הוא גם בן דודו של סגן הרמטכ"ל לשעבר גבי אשכנזי ומפקדו לשעבר של מי שניהן עד לאחרונה בתפקיד אלוף פיקוד המרכז ולפני כן בתפקיד מזכירו המדיני של ראש הממשלה, משה קפלינסקי. 'כשנכנס למשרד הביטחון לא שכח שכנר את חבריו לדרך', טוען כתב 'מעריב' עמיר רפפורט. 'הוא הגיע מלא מרץ לקדם באמצעות התפקיד החדש את ההתנחלויות, והשתרע על לא פחות מ-140 תכניות בנייה להרחבת ההתנחלויות ולהקמת שכונות חדשות ברחבי יהודה ושומרון שהיו מוקפאות בימי ממשלת ברק, ובתוך חצי שנה חלץ את הפקקים וקידם אותן. לפני כשנה מינה צוות שחידש את התהליך המכונה "אדמות סקר", שבמסגרתו מוכרזות אדמות בשטחים כאדמות מדינה לצורך הרחבת ההתנחלויות בעתיד, תהליך שהיה מוקפא מאז 1997' (רפפורט, 11.2.2005). דוגמה נוספת לקשר של המתישבים בישי"ע לצה"ל היא הקשר עם המנהל האזרחי. לטענת כתב 'הארץ' עמוס הראל, קשר זה 'מבטא את הרובד הסמוי ביחסי המתנחלים עם צה"ל', אבל הוא אולי המשמעותי ביותר, מאחר שיתפקידים מרכזיים בארגון, כמו בכירי ענף התשתיות, מאוישים על ידי מתנחלים ואוהדיהם' (הראל, 26.9.2003).

החשיבות שמייחסת הציונות הדתית לשירות בצבא, שבה לידי ביטוי ברשת המכינות הקדם-צבאיות וישיבות ההסדר שהקימה, הביאה לשינוי דמוגרפי עמוק בשורות הצבא. בדרגי הביניים של הפיקוד הצבאי מתקרב שיעור הקצינים הדתיים, מרביתם בוגרי המכינות הקדם-צבאיות בישי"ע או תושבי ישי"ע בעצמם, לכדי ארבעים אחוז. 'יותר ממחצית המי"פים שלי הם דתיים', אומר מפקד חטיבה סדירה. 'דור המג"דים שאנחנו רואים עכשיו הוא הדור החילוני האחרון' (הראל ע', 26.9.2003). לקשר המיוחד עם מפקדי הצבא תורמת גם לא מעט העבודה המשותפת בשטח. 'בדינאמיקה הפנימית במפקדת החטיבה [הפועלת בישי"ע] יש משקל ניכר להנהגה המקומית של המתנחלים. גם לניסיון ולהיכרות עם האזור יש משקל חשוב: כשהמח"טים מתחלפים אחת לשנתיים לכל היותר, והמג"דים באים לגורר לחצי שנה, קצין הביטחון של המועצה מחזיק ב"זיכרון הארגוני" הארוך ביותר', נכתב ב'הארץ'. 'חלק מהקב"טים זכו למעמד מיוחד בחטיבות ואף הוזמנו להשתתף בדיונים הפנימיים. בחלק מהחטיבות ממלאים מתנחלים, אנשי מילואים,

תפקידים מרכזיים. השותפות הזו סייעה לרתום את ציבור המתנחלים המקומי למאמץ הביטחוני של החטיבה, אבל היא גם הקשתה על שירות גבולות מתאימים. לעתים, כמו בפרשת המאחזים, היא נוצלה ליגניבת סוסים משותפת [...] ממש כמו בימי קודמיו של מופז בתפקיד – אהוד ברק ובנימין בן-אליעזר – מערכת הביטחון אינה מתכוונת ברצינות לפנותם [את המאחזים]. הרי היא הייתה שותפה בהקמתם. קצין בכיר, שסיים באחרונה שירות ממושך בשטחים אומר: 'כמעט לא היה מאחז בשנתיים האחרונות שהמערכת לא הייתה שותפה בהקמתו. ראש הממשלה, אריאל שרון, נהג לעבור בקביעות עם זמביש (זאב חבר, מזכ"ל "אמנה") על המפות ולקבוע יחד איתו היכן יוצבו המאחזים. לרוב, המתנחלים הודיעו מראש למח"טים היכן יעלה מאחז ומתי. במקרה הטוב, הם רק סגרו איתם מאוחר יותר כמה שומרים צה"ל צריך להציב שם' (הראל ע', 26.9.2003).

לטענת גורמים בכירים במערכת הביטחון, 'הפרות החוק מתחילות מלמעלה'. כלומר, ה'כאוס' – יכולתם של בעלי תפקידים, כדוגמת היועץ לענייני התיישבות במשרד הביטחון, לקדם את האינטרסים של ראשי יש"ע – הוא חלק מ'שיטה המתוכננת מלמעלה'. לטענתם, 'תופעת המאחזים היא פועל יוצא של התנהגות אמביוולנטית של הממשלה כלפי כל מה שקורה בשטחים לאורך שנים. המדינה מעודדת הקמת יישובים ואחר כך עוצרת את תכניות הפיתוח שלהם בהתאם לחילופי ממשלות וללחץ של האמריקנים' (רפפורט, 11.2.2005).

לפעילות הפוליטית במישור הפוליטי-מדיני יש אופי שונה, והיא תלויה מאוד בסוג המאבק ובאסטרטגיה המלווה אותו. בדרך כלל ניתן לומר שכל מאבק ביזמה מדינית, מול כל סוג של ממשלה, מלווה בפגישות ובשיחות אישיות רבות של ראשי מועצת יש"ע עם מקבלי ההחלטות עצמם, מכל הדרגים וללא מתווכים. כאמור, כבר עם הקמתה של מועצת היישוב היהודי ב-78' ייחסה מועצת יש"ע חשיבות רבה לנושא זה. הדבר בא לידי ביטוי ראשית בעצם הבנת הצורך באיחוד הכוחות הפועלים בשטח וביצירת קשרים עם כל המפלגות והזרמים ושנית בהקמתה של 'זרוע פוליטית'. למותר לציין כי מאז הקמתה של מועצת יש"ע השתכללו מאוד שיטות הפעולה שלה גם במישור זה, הן כתוצאה מניסיון אישי ומצטבר של הדמויות הבולטות בה, שזהותם כמעט שלא השתנתה, הן כתוצאה מהצלחתה בשילוב נציגים מטעמה אם בכנסת ובממשלה, ואם ברשויות השלטון האחרות בדרגים השונים. תחום הפעילות השני הוא הפעילות בזירה הציבורית, תחום המוכר יותר כפעילות שטח. לטענת אריאן, 'הפגנות, שביתות רעב ועצומות הן

אירועים שגרתיים בפוליטיקה הישראלית, אבל בדרך כלל נוקטות אותן קבוצות המצויות בשולי רשתות העצמה, ולא קבוצות בולטות [...] לגבי גופים גדולים, שיש להם קשרים פוליטיים רחבים וטובים, הפגנות ממלאות תפקיד סמלי יותר מאשר תפקיד מדיני (אריאן, 1997: 262). מועצת יש"ע היא ללא ספק 'גוף גדול', על פי הגדרתו של אריאן, אולם לפעילות השטח שלה לא תמיד יש רק תפקיד סמלי. לעתים, כפי שהיה בתקופת אוסלו, כשהפעילות במישור הפוליטי נכשלת, לפעילות השטח יש תפקיד מרכזי. לפעילות השטח של מועצת יש"ע יש בדרך כלל שתי מטרות עיקריות: יצירת דעת קהל תומכת והשפעה על הפוליטיקאים באמצעות דעת הקהל. פעילות השטח של מועצת יש"ע בולטת בעיקר בתקופה של מאבקים ביזמות מדיניות, אולם לא רק אז. דוגמאות לקמפיינים ציבוריים וחיוביים שהובילה מועצת יש"ע, שלא בתגובה למהלך או יזמה מדינית, הם הקמפיין של 'מתנחלים בלבבות' ושל 'חמש דקות מכפר סבא'. במסגרתם ניסתה מועצת יש"ע להשפיע בטווח הארוך ולהרחיב את האהדה הציבורית כלפי ההתיישבות ביש"ע. בשנת 1984 הובילה מועצת יש"ע קמפיין רחב בשכונות בתוך הקו הירוק, שמטרתו הייתה 'להדגיש שאין אנו על חשבון השכונות ואין הם על חשבוננו. כלים שלובים' (ראו נספח יא). ב-1986 הובילה מועצת יש"ע קמפיין אכלוס רחב, שלווה בפרסום מקיף בכלי התקשורת ובתצוגות ודוכנים שהוצבו בשלושה אתרים במרכז הארץ: בבית ציוני אמריקה בתל אביב, בכפר המכבייה ברמת גן ובירושלים (ראו נספח יב). פעילות השטח המשמעותית הראשונה של מועצת יש"ע הייתה שביתת רעב בת 45 יום שקיימו ראשי המועצות מול משרד ראש הממשלה במרס-אפריל 1980 בדרישה לשנות את מדיניות הקרקעות החדשה, שלא הותירה, לטענתם, שטחים פנויים ביש"ע להקמת יישובים חדשים (החלטת ממשלה מס' 145, נובמבר 1979). 'החלטנו להפעיל לחץ על ועדת השרים שמונתה לטפל בעניין, ולוודא שלא תקבור את הנושא', נזכר זמביש (ריאיון, 28.10.2004). ואמנם, השביתה הסתיימה לבסוף בעקבות הצעת פשרה שגיבש חבר הכנסת הרב דרוקמן והבטחה של השרים לפעול לשינוי המדיניות. 'מעבר להישג עצמו, מוסיף זמביש, 'מאז אותה פעילות החלו להתייחס למועצת יש"ע כאל גוף מייצג.

מאז הובילה מועצת יש"ע עוד עשרות מאבקים בזירה הציבורית, ויכולותיה האדירות בתחום זה יצרו לה עם השנים תדמית של 'תנועת שטח'. לטענת חבר הכנסת יחיאל חזן, יושב ראש שדולת יש"ע בכנסת השש-עשרה, היכולת הארגונית של מועצת יש"ע להוציא עשרות אלפי בני אדם לרחובות מזכירה במידה רבה את המנגנון ההסתדרותי (ריאיון, 26.11.2003). בעניין

זה יצוין כי לא כל פעילות שטח שמובילה מועצת ישי"ע היא פעילות המונית של עשרות אלפים, ויש פעילויות רבות שמובילות קבוצות מצומצמות יותר של פעילים, כמו בתנועות אחרות הפועלות בשטח, המונעים מתוך שכוונת פנימי עמוק בצדקת הדרך. עם זאת, אין ספק כי אחת היכולות המרשימות של מועצת ישי"ע היא ארגון הפגנות המוניות והצלחתה להוציא עשרות אלפי אנשים מבתים לעתים תכופות. ההבדל בינה לבין ההסתדרות או כל ארגון עובדים אחר הוא שאותם המונים הלוקחים חלק בפעילויותיה של מועצת ישי"ע אינם עושים זאת מכוח ציווי או הוראה של משהו. המפגינים הם מתיישבים או תומכיהם בתוך הקו הירוק, אנשים פרטיים, המשתפים פעולה מתוך הזדהות עם המטרות האידאולוגיות ואמונה בצדקת הדרך שמועצת ישי"ע מובילה (ראיונות: ישראל הראל, 10.12.2003; יהושע מור-יוסף, 23.11.2003). חלק מההצלחה הארגונית שלה טמון בכך שכל ראשי הרשויות בישי"ע הם חברים במועצה ושותפים להחלטותיה, ולכן כשמתקבלת החלטה במועצת ישי"ע על קמפיין שטח או על הפגנה רובם מתייחסים למימושה. ברחבי המועצות נתלים שלטים, מחולקים כרוזים או נשלחים מכתבים לבתים הקוראים לתושבים לבוא ולהפגין, והמועצה מפנה מתקציביה לסייע בלוגיסטיקה, כמו ארגון הסעות. אולם גם אז אין זה פשוט כל כך. מצד אחד, לא כל ראשי המועצות בישי"ע לוקחים חלק שווה בפעילות.⁶¹ מצד אחר, למרות ההזדהות האידאולוגית של התושבים וההתגייסות המלאה של ראשי המועצות, המשתתפים צריכים גם להאמין באפקטיביות של אמצעי המחאה שנבחר כדי להחליט להשתתף בו. הם הרי אינם כפופים לראשי המועצות, וההחלטה אם להשתתף או לא היא בסופו של דבר של כל תושב לעצמו. 'להביא מאה אלף איש לכיכר בירושלים או בתל אביב זה לא דבר פשוט', מסביר חבר הכנסת אורי אריאל, מי שכהן בשנים 88-96 בתפקיד מזכ"ל מועצת ישי"ע. 'צריך להסביר לאנשים שההשתתפות שלהם חשובה ויש לה השפעה. אנשים בארץ לא תמיד מאמינים שהפגנות יכולות לשנות דברים. השיטה היא ליצור אווירה של התרחשות גדולה, שמי שלא יגיע יפסיד. אין לזה מרשם מדויק [...] מדובר במבצע שיש לו היבטים רבים:

61 'דוד לוי, ראש מועצת בקעת הירדן, למשל, אמר לי כמה פעמים שנעזוב אותו, שהזהות וההזדהות שלו עם המועצה מזיקות לו, ואנחנו מבינים את זה' (ראיון, יהושע מור-יוסף, 23.11.2003). גם רון נחמן, ראש מועצת אריאל, מסרב לקחת חלק בפעילויותיה של מועצת ישי"ע. בשנות השמונים הוא אף ניסה להקים ארגון מתחרה למועצת ישי"ע, אך יזמה זו לא צלחה.

איפה מפרסמים, איך מארגנים את ההסעות, איך מפזרים את האנשים בתום האירועי (גרסיאל, 22.1.2004). לדעת חבר הכנסת אריאל, אחד האמצעים החשובים להצלחה של מחאה – אחרי התכנון הארוך של קביעת המטרה, קביעת דרך הפעולה (הפגנת המונים, משמרת מחאה, תהלכה וכדומה), ניסוח כותרת ההפגנה וקביעת התאריך והמיקום – היא יצירת גימיקים, על מנת 'לשבור את שגרת המחאה ולגרום למערכות העיתוניים לשלוח צלמים וכתבים כדי לסקר את הפעולות שלנו'.

את הקשר השוטף שלה עם התושבים, ואת הלגיטימציה לקבוע את סגנון המאבקים שהיא מנהלת ואת גבולותיהם, משמרת מועצת יש"ע בכמה דרכים: דרך ה'איגרת לתושב', הנשלחת אחת לחצי שנה בערך ובעת הצורך; דרך המקומון – לכל מועצה יש מקומון משלה, המשמש אמצעי הסברה ובסיס לדיון רעיוני; דרך מודעות על לוחות המודעות ביישובים; ודרך העיתוניים הכלליים – 'בשבע', 'הצופה', 'מקור ראשון' וערוץ 7 – שהם ערוצים מרכזיים לגיוס תמיכה ולשמירה על השיח הפנימי בימין בכלל, וביישובי יש"ע בפרט (ריאיון, ערן שטרנברג, 6.8.2004). בתקופת כהונתנו של ישראל הראל היה למועצת יש"ע גם כתב עת משלה, 'נקודה', שהראל היה עורכו הראשון. את כתב העת ייסדה מועצת יש"ע ב-1979 ביזמתו של פנחס ולרשטיין, והוא יוצא לאור גם היום, בעריכת אורי אליצור. שלא כמו בשנים הראשונות, הוא אינו משמש עוד כשופר של מועצת יש"ע, אולם לטענת הראל הוא עדיין מבטא בצורה האמתית ביותר את רוח ההתיישבות.

תחום הפעילות השלישי הוא התחום התקשורתי, והוא רלוונטי בעיקר בכל הקשור לפעילות מול יזמות ומהלכים מדיניים. במועצת יש"ע מייחסים חשיבות רבה לתקשורת וליכולתה להשפיע הן על דעת הקהל הן על הפוליטיקאים, ונעשים מאמצים גדולים לגייס 'תקשורת אוהדת'. זאת בצד – ואולי למרות – הביקורת הקשה שניתן לשמוע מראשיה על היחס שלה אליהם. הביטוי הראשון לחשיבות שמייחסים במועצת יש"ע לתקשורת הוא קיומו של דובר במשרה מלאה. דובר המועצה הוא חבר מרכזי בהנהלה המצומצמת של המועצה ויש לו חלק בלתי נפרד בכל תחומי הפעילות שלה. במסגרת תפקידו הוא אחראי על הדברור השוטף של הפעילות, על עריכת סקרים (באמצעות מכון מקצועי ובהתאם למדיניות המועצה) ועל כל נושא ההסברה, ובכלל זה על אתר האינטרנט של המועצה. ביטוי נוסף לחשיבות התקשורת הוא אותם 'גימיקים' תקשורתיים בפעילות השטח שתיאר אורי אריאל. אולם במועצת יש"ע אין סומכים רק על סיקור תקשורתי, ומחשבה רבה מוקדשת למציאת דרכי תקשורת עם הציבור הרחב גם באופן ישיר –

אם באמצעות שלטי חוצות וחלוקת עלוני הסברה בקניונים ובצמתים ואם באמצעות מבצעי הסברה מדלת לדלת.

ד. מבנה וארגון⁶²

מועצת יש"ע של היום איננה גוף נבחר, אולם כל ראשי המועצות הנבחרים חברים בה ושותפים להחלטותיה.⁶³ כאמור, עם הקמת מועצת יש"ע היא הורכבה משני נציגים שנשלחו מטעמו של כל אחד מ-35 – ואחר כך ארבעים – היישובים שהיו אז בתחומה. במהלך השנים, בעקבות הגידול במספר היישובים השתנה גם הרכב המועצה. היום, מועצת יש"ע היא גוף מצומצם יותר.⁶⁴ החברים הקבועים בה הם 24 ראשי המועצות (17 מועצות מקומיות, חמש מועצות אזוריות ושתי ערים – אריאל ומעלה אדומים), ועוד כחמישה עד עשרה נציגי ציבור המתחלפים מעת לעת, כגון ישראל הראל, חגי סגל, אליקים העצני, דני דיין, אורי אליצור, הרב ולדמן ואחרים.

קבלת ההחלטות, קביעת המדיניות והניהול השוטף של המועצה מתקיימים במסגרת הנהלה מצומצמת, המונה היום כשבעה איש, וידועה בכינויה, מטעמים היסטוריים, 'השישייה'. כפי שמעיד שמה, בעבר מנתה 'השישייה' שישה חברים: מזכ"ל 'אמנה', ארבעת ראשי המועצות האזוריות ביש"ע – גוש עציון, הר חברון, שומרון ובנימין – ומזכ"ל המועצה. אולם מאז, מעת לעת משתנה הרכבה. לטענת זאב חבר (זמביש), 'הרכבה של ה"שישייה" מושפע מאוד מהאישיות של בעלי התפקידים. עד לפני שלושה-ארבע שנים מזכ"ל המועצה היה התפקיד המרכזי. היום זה היושב ראש הכול בהתאם לאישיות בעלי התפקידים ובהתאם ליחסים בין היושב ראש למזכ"ל (ריאיון, 28.10.2004). כך למשל, כאשר שימש ישראל הראל מזכ"ל בשנותיה הראשונות של המועצה, הוא היה גם המנוע שלה, ותפקיד היושב ראש היה תפקיד ייצוגי יותר – עד שהפך הוא עצמו ליושב ראש. גם היום, כאשר בתפקיד היושב ראש מכהן בנצי ליברמן, היושב ראש הוא הדמות

62 הצעה לרה-ארגון במועצת יש"ע הוגשה לראשי המועצות ביוני 1984, אולם היא נדחתה. ראו נספח יג.

63 בשנים הראשונות להקמתה היו מעורבים כלל התושבים בפעילותה, אולם עם השנים פחתה מאוד השתתפותם הפעילה והם מיוצגים רק על ידי ראשי היישובים. ראו יי הראל, 10.12.2003.

64 היום מונה המועצה 34 איש – 24 ראשי רשויות ועשרה אישי ציבור.

המרכזית. באותו אופן, היו שנים שבהן יושב ראש המועצה האזורית חוף עזה לא היה חלק מההנהלה המצומצמת. היום, לעומת זאת, יושב ראש המועצה אבנר שמעוני הוא חלק אינטגרלי מהישישייה, הכוללת כאמור שבעה אנשים: כל חמשת ראשי המועצות האזוריות הגדולות (דרום הר חברון, גוש עציון, בנימין, שומרון וחוף עזה), מזכ"ל 'אמנה' וממלא מקום יושב ראש מועצת יש"ע.⁶⁵ בין חברי ההנהלה המצומצמת (הישישייה) נחלקת במידת מה האחריות על ערוצי הקשר של מועצת יש"ע עם הגורמים שמולם היא פועלת, והחלוקה נקבעת ומשתנה בהתאם לאישיותם של מי שמכהנים בתפקיד באותה נקודת זמן. היום למשל, על תחום ההסברה בחו"ל מופקד סגן יושב ראש מועצת יש"ע שאול גולדשטיין. ממלא מקום יושב ראש המועצה חיסדאי אליעזר, שהוא גם חבר מרכז הליכוד, מופקד על כל הפעילות בתוך הליכוד, ועד המאבק בתכנית ההתנתקות הוא היה אחראי גם על הקשר עם גורמי הביטחון כמו פיקוד העורף ופיקוד המרכז.

כמו הרכבה של מועצת יש"ע, גם נוהלי בחירת בעלי התפקידים בה השתנו עם השנים. היום אין עוד ועידה המתכנסת אחת לשלוש שנים לבחור את בעלי התפקידים, ולמעשה יושב ראש מועצת יש"ע יכול לכהן בתפקידו 'עד שנמאס לו', כפי שמסביר שאול גולדשטיין. 'אין אצלנו מריבות על התפקיד' (ריאיון, 26.11.2003). כמו נוהלי הבחירות, גם הגדרת בעלי התפקידים השתנה. בשנים הראשונות היו זכור רק יושב ראש ומזכ"ל. היום ישנם ארבעה בעלי תפקידים רשמיים: יושב ראש, סגן יושב ראש, ממלא מקום יושב ראש ומזכיר מדיני. כל השלושה הראשונים נבחרים על ידי 34 חברי המועצה – ראשי הרשויות ונציגי הציבור – ואילו המזכיר המדיני, כמו המנכ"ל לפניו, ממונה על ידי ההנהלה המצומצמת, הישישייה.

כשהוקמה מועצת יש"ע, יושב הראש שלה היה אחד מארבעת ראשי המועצות האזוריות, והם התחלפו ברוטציה. מאוחר יותר מונה ישראל הראל, ששימש עד אז כמזכ"ל, ליושב ראש. אולם מאז פרישתו של הראל ב-1995 הושב על כנו הנוהל המקורי, ואת תפקיד היושב ראש ממלא ראש מועצה אזורית או ראש עיר. ב-1995 נבחר במקום ישראל הראל, פנחס ולרשטיין,

65 חברי ההנהלה המצומצמת היום הם בנצי ליברמן – ראש המועצה האזורית בנימין (יושב ראש), חיסדאי אליעזר – ראש המועצה המקומית אלפי מנשה (ממלא מקום יושב ראש), שאול גולדשטיין – ראש המועצה האזורית גוש עציון (סגן יושב ראש), פנחס ולרשטיין – ראש המועצה האזורית מטה בנימין, צביקי בר-חי – ראש המועצה האזורית הר חברון, אבנר שמעוני – ראש המועצה האזורית חוף עזה, זאב חבר (זמביש) – מזכ"ל 'אמנה', ויהושע מור-יוסף – מזכיר מדיני ודובר.

ראש מועצת בנימין. ב-1996 החליף אותו בני כשריאל, ראש העיר מעלה אדומים, ובשנת 2001 החליף אותו בנצי ליברמן, ראש מועצת שומרון, המכהן בתפקיד עד היום. בתפקיד המזכ"ל, לצדם של ישראל הראל ואחריו פנחס ולרשטיין, כיהן בשנים 88-96 אורי אריאל. לצד כשריאל כיהן שלמה פילבר ואחריו אהרון דומב (דומפה), ולצד ליברמן כיהן עדי מינץ (עד מרס 2004). שלא כמו הנוהל הישן שלפיו התכנסה מועצת יש"ע אחת לחודשיים-שלושה ליום דיונים, היום מתכנסת המועצה בהרכב מלא על פי החלטה, 'כשיש צורך בהחלטה עקרונית, וכשיש זמן לכנס את המליאה' (ריאיון, זאב חבר [זמביש], 28.10.2004). כך למשל כונסה המועצה בהרכב מלא כדי להחליט איך לנהוג בעניין הגדר; כדי לקבוע תכנית פעולה לקראת משאל המתפקדים בליכוד ואחריו, כשהתברר שראש הממשלה מתכוון להמשיך ולקדם את תכנית ההתנתקות; כדי לזום קמפיין למשאל עם; כדי לקבוע תכנית פעולה לאחר אישור הכנסת את תכנית ההתנתקות; כדי להחליט על הפגנה המונית ועוד. אולם את הפעילות היום יומית מנהלת הישישייה, ההנהלה המצומצמת של מועצת יש"ע, הנפגשת בדרך קבע לפחות פעם בשבוע, בימי שישי בבוקר, ובמקרי חירום. 'מקרה חירום' הוכרז למשל עם הודעת ראש הממשלה שרון על כוונתו לפנות מאחזים, או עם הודעתו להעביר את ההכרעה על תכנית ההתנתקות למתפקדי הליכוד. עם זאת, יש לציין כי בתקופה של מאבקים, כמו זה שמתנהל נגד תכנית ההתנתקות, הקשר בין חברי ההנהלה המצומצמת הוא יום יומי, ולעתים אף כמה פעמים ביום, פנים מול פנים או באמצעות הטלפון. בימי ישיבות הכנסת (שני עד רביעי) ניתן כמעט תמיד למצוא מישהו מחברי ההנהלה שם, ולפעמים אפילו את כולם, ובמקרים רבים קבלת ההחלטות מתבצעת בשטח אד-הוק בהתאם למציאות המשתנה. כך היה למשל לקראת ההצבעה בכנסת על אישור תכנית ההתנתקות, כשראשי מועצת יש"ע הפעילו לחץ על המפד"ל ועל שרי הליכוד להתנות את תמיכתם בתכנית במשאל עם.

ה. מקורות תקציביים

למועצת יש"ע יש שני מקורות תקציביים עיקריים: האחד – גיוס תרומות (בארץ, אך בעיקר בחו"ל), והאחר – מקורות ממלכתיים, היינו הממשלה והסוכנות היהודית.⁶⁶

66 מקור הכסף הוא תרומות המגיעות בעיקר מארצות הברית, והן מועברות ליש"ע על ידי הסוכנות היהודית באמצעות המחלקה להתיישבות.

גיוס תרומות: גיוס התרומות מחו"ל נעשה ברובו על ידי אנשים פרטיים בארץ ובחו"ל, 'ידידי מועצת יש"ע', המזוהים עם מטרות המועצה. מטעם המועצה ממונה על הנושא, בין היתר, סגן יושב ראש מועצת יש"ע, שאול גולדשטיין, העומד בראש המחלקה לקשרי חו"ל.

גיוס התרומות בארץ מתבצע בעיקר בתקופה של מאבקים וכאשר המודעות של הציבור לנושא המאבק ונכונותו לסייע לו גבוהים יותר. הגיוס מתבצע בכמה דרכים. דרך אחת היא באמצעות פנייה טלפונית, טלמרקטינג, לקהל היעד של המועצה, הן בישי"ע והן בתוך הקו הירוק. גיוס הכספים בדרך זו – ששימשה כמה פעמים במהלך המאבק נגד תכנית ההתנתקות – נעשה באמצעות בקשה מכל משפחה פוטנציאלית לתת הוראת קבע של סכום מוגדר.⁶⁷ דרך שנייה היא באמצעות דוכני התרמה בהפגנות ההמוניות ומכירה של סטיקרים, כובעים וחולצות. דרך שלישית היא פנייה לציבור השותף למאבק באמצעות עלונים המחולקים בהפגנות. גם כאן, התרומה היא באמצעות הוראת קבע.⁶⁸ לטענת חיסדאי אליעזר, במסגרת המאבק נגד תכנית ההתנתקות הצליחה מועצת יש"ע לגייס כעשרים מיליון ש"ח מתרומות לאחר שכעשרים אלף משפחות הסכימו לחתום על הוראת קבע של אלף ש"ח כל אחת (ריאיון, 2.2.2005).

מקורות ממלכתיים: בספרם על ההסתה שקדמה לרצח יצחק רבין כותבים מיכאל קרפין ועינה פרידמן כי 'אף שהמועצה [מועצת יש"ע] ניהלה באורח עצמאי מסעות לגיוס כספים בארץ ובחוץ לארץ, נשאב רוב תקציבה

67 לקראת משאל המתפקדים בליכוד גייס מטה גוש קטיף מכל משפחה בגוש סכום חד-פעמי של 800-1,000 ש"ח. לקראת הפרויקט של מעבר מדלת לדלת (ימבצע המיליון), העריכה מועצת יש"ע כי קיים פוטנציאל של 24,000 משפחות שיכולות לתרום כל אחת סכום של שמונים ש"ח בכל חודש. המטרה הייתה להגיע לעשרת אלפים משפחות לפחות ולגייס באמצעותן עשרה מיליון ש"ח. את גיוס הכספים קיבלה על עצמה מנהלת ההתחברות, שהוקמה ב-24 באוקטובר 2004, באמצעות טלמרקטינג.

68 'אנחנו חייבים להגיע לכל בית אב בישראל, להסביר את זכותנו על הארץ ואת הסכנות הטמונות בתכנית העקירה החד-צדדית. המסע הזה מתחיל בבית שלכם. המאבק על הבית עולה כסף רב. היו גם אתם שותפים. במאבק הזה אסור לנו להפסיד. במערכה הזאת אפשר לנצח', נכתב על גבי העלון שחולק בימפגן המאה', וכן פורטו בו מגוון הפעילויות שכבר אירגנה מועצת יש"ע: קמפיין ענק בקרב מתפקדי הליכוד, מעבר מבית לבית וחלוקת חומרי הסברה, הפצת מאות אלפי תקליטורים, שלטי חוצות, הפגנת המונים בכיכר רבין, הפגנות במאות צמתים בארץ, מאהל מחאה מול משרד ראש הממשלה, צעדת המונים בגוש קטיף, חוגי בית וכנסים, פעילות פרלמנטרית, מסע הסברה בחו"ל וסטיקרים כמו 'עקירת יישובים ניצחון לטרור', 'ההתנתקות תתפוצץ לנו בפנים', 'תנו לצה"ל לנצח', 'עקירת יישובים קורעת את העם', 'מתנתקים מהעקירה – מתחברים לשורשים', 'ישראל לא רוצה להתקפל'.

מקופות הערים והמועצות המוניציפליות בשטחים, שבמימון השתתפה ממשלת ישראל. מכספים אלה הקצתה מועצת יש"ע למימון מאבק האופוזיציה בהסכם אוסלו. זה היה אחד הפרדוקסים הבולטים במשחק הפוליטי בישראל: בדרכים פתלתלות מימנה ממשלת רבין עצמה חלק ניכר מן המאבק נגדה (קרפין ופרידמן, 1999: 92). ואמנם, אף שמועצת יש"ע איננה מקבלת מימון ישיר מהממשלה, היא נהנית ממקורות מימון ממשלתיים בדרך עקיפה. מצד אחד, ניתן לראות בכך הסבר לחשיבות שמייחסת מועצת יש"ע לכך שיאנשי שלומה ישבו בעמדות המפתח בממשלה.⁶⁹ מצד אחר, אין להסיק מכך שמשוהו כאן נעשה בהסתר. הכסף שמגיע למועצות ביש"ע עובר בצינורות המקובלים של תקציב המדינה ומקבל את כל האישורים הנדרשים בכל הדרגים הרלוונטיים, כמו כל סעיף תקציבי אחר. לטענת משה פייגלין, יושב ראש החטיבה למנהיגות יהודית בליכוד, המימון הממשלתי הוא אינטרס של המדינה, שכן הוא שמאפשר לה לשלוט במידה מסוימת על הפעילות של מועצת יש"ע, הניזונה ממנו. לדבריו, מועצת יש"ע יקשורה בטבורה למסד הפרלמנטרי [...] איש לא היה מודע אז [בתקופת ממשלת רבין והמאבק בהסכמי אוסלו] לסתירה הפנימית באותה מועצה, אשר רוב תקציביה הגיעו בעקיפין מממשלת ישראל, ואשר מחאתה הייתה מס שפתיים ותו לא (פייגלין, 1997: 40). מוטי קרפל, השייך אף הוא לחוגו של פייגלין, משווה את מועצת יש"ע בהקשר זה ליתנועת המושבים, גוף הימחור בכל נימיו למסד, ומנסה לקדם את האינטרסים האמורים במסגרת ממסד זה (קרפל, 2003: 236-237).

שיטת המימון הרגילה היא באמצעות מס קבוע שמעבירות המועצות לפי מפתח הנקבע בעיקר על פי גודלה של המועצה. לטענת יהושע מור-יוסף, העברת המסים היא נוהל ישן, ומועצת יש"ע אינה אוכפת אותו. 'כל מועצה מחליטה עם עצמה, אם היא נענית לבקשה ונותנת או לא, וזה לגיטימי (ריאיון, 23.11.2003). דרך אחרת היא המימון העקיף, שבו המועצה משלמת בעבור המוצר שמועצת יש"ע מעוניינת בו, כמו למשל סטיקרים, מודעה

69 ריב דרוקר מתאר בספרו כי בשעה שאהוד ברק, בהיותו ראש הממשלה, ניסה לקדם את המשא ומתן עם הפלסטינים, שר השיכון שלו יצחק לוי מהמפד"ל קידם בנייה אינטנסיבית בהתנחלויות. ראו דרוקר, 2002, עמ' 59; נתון זה מקבל חיזוק מביקורת שערך מבקר המדינה שבה מצא כי בין ינואר 2000 ליוני 2003 נכרתו כ-77 חוזים לבנייה ולפיתוח ב-33 מקומות באיו"ש – ללא אישור הממשלה או שר הביטחון כנדרש בתוקף החלטות ממשלה – בהיקף של כ-29.7 מיליון ש"ח. ראו דוח מבקר המדינה לשנת 2003, 354, עמ' 359.

בעיתון או שכירת אוהל מחאה. המועצות עוזרות גם במימון הפעילות באופן ישיר, כמו למשל בשירות אוטובוסים להפגנה או בארגון אמצעי ההפקה הנדרשים לכך והנמצאים ברשותן. היות שבעלי התפקידים במועצת יש"ע הם ברובם ראשי מועצות, את המשכורת, הרכב ויתר השירותים הם מקבלים למעשה מהמועצה שהם עומדים בראשה, או במילים אחרות – מהמדינה. יצוין כי גם את הנוהל הזה, של שימוש במשאבי המדינה למטרות פוליטיות, ירשה מועצת יש"ע מגוש אמונים. אחת הדוגמאות שמביא פרופ' שפרינצק היא המאבק של היגושי נגד פינוי ימית: 'כל הכספים למאבק הגיעו למעשה ממקורות ממלכתיים, מתקציבי המועצות האזוריות בפתחת רפיח, ביישובי יהודה, שומרון והגולן, מכספי משרד הפנים, החינוך, החקלאות והדתות' (שפרינצק, 1986: 134).

מועצת יש"ע נחשבת ללוכי החזק ביותר בכנסת ובממשלה, ורבים מייחסים לה מידה רבה של הצלחה בניסיונותיה להשפיע על מדיניות הממשלה ביש"ע. סוד כוחה נובע מכמה גורמים: ממעמדה הבכיר כנציגת ההתיישבות ביש"ע; ממעמדם של ראשיה בהיותם ראשי מועצות; מיכולת הארגון שלה ומיכולתה לגייס המונים, כפי שבא לידי ביטוי במאבקים שניהלה במהלך השנים; מהפוטנציאל האלקטורלי של תושבי יש"ע; מהקשר האידאולוגי שלה עם חברי הכנסת; מהקשר המוסדי, העובדה שבעמדות השפעה – הן בכנסת הן במשרדי הממשלה – יושבים תושבים ונציגים של יש"ע בעצמם; מהקשרים האישיים שיצרה עם קובעי המדיניות במהלך השנים, הן בכנסת הן בממשלה; מחולשת המערכת השלטונית; ומן התשתית התרבותית הקיימת.

א. מעמדה של מועצת יש"ע כנציגת ההתיישבות

הפיכתה של מועצת יש"ע לנציגתה הרשמית של ההתיישבות היהודית ביש"ע היה, כאמור, אחד היעדים המרכזיים של מייסדיה, והוא בא לידי ביטוי קודם כול ומעל הכול באופן שבו מורכבת המועצה. כפי שתואר בפרק הקודם, במבנה המקורי של המועצה היו שני נציגים נבחרים מטעם כל יישוב. במהלך השנים שונה המבנה: את היישובים הרבים שקמו החליפו המועצות – האזוריות והמקומיות – ובמקום שני נציגים לכל יישוב יש היום נציג אחד לכל מועצה, אך העיקרון הייצוגי נשמר. יש אמנם הטוענים שמועצת יש"ע חורגת מתפקידיה כשהיא מדברת בשם המתנחלים בנושאים פוליטיים, וכי יראשי מועצת יש"ע נבחרו כדי לטפל בעניינים מוניציפאליים של תושבי ההתנחלויות, ולא כדי לזעום בשמם על מפת הדרכים (דאום, 2004: 26). אולם לטענה זו, כמו לטענה כי 'עצלות תקשורתית ומסורת מפוקפקת הפכו את מועצת יש"ע לדוברת המתנחלים' (שם), אין כל בסיס. מועצת יש"ע הגדירה את עצמה עם היווסדה כנציגתה הרשמית של המתיישבים ביש"ע – הן בתחום המוניציפלי-תקציבי הן בתחום הציבורי-מדיני – וכל המועצות לוקחות בה חלק. לאחר כ-25 שנים של פעילות וקשר ישיר עם התושבים, כשתושבי יש"ע הולכים לבחירות הם יודעים היטב שראש המועצה שייבחר ייצג אותם גם בנושאים הפוליטיים והמדיניים שעל סדר היום, שכן מבחינת

ההתיישבות בישי"ע זה בעצם היינו הך. 'כראשי מועצות מוטלת עלינו בראש ובראשונה החובה לדאוג לצורכי החיים היום יומיים של התושבים, כמו ביטחון, איכות חיים, קליטה ואכלוס', מסביר ראש מועצת חוף עזה. 'כראשי מועצות אנחנו חברים גם בארגון השלטון המקומי ובארגון המועצות האזוריות. אך להבדיל ממועצות אחרות, אנחנו עדיין נלחמים על קיומנו. העננה הזאת מעולם לא הוסרה, וזה חלק בלתי נפרד מתפקידנו' (ריאיון, אבנר שמעוני, 6.8.2004). בהיות מועצת יש"ע ארגון-גג של ההתיישבות בישי"ע, היא נהנית ממעמד מועדף גם ברשויות השלטון. לטענתו של זמביש, מזכ"ל 'אמנה', 'היעילות שלנו בגיוס המשאבים לישי"ע נובעת משתי סיבות עיקריות. הסיבה הראשונה היא העובדה שאנחנו באים כגוף אחד בשמן של כל 24 המועצות, וזה שווה יותר מסכום המועצות אילו היו באות כל אחת בנפרד. הסיבה השנייה היא הרציפות וההמשכיות של העבודה שלנו מול כל משרדי הממשלה וההיכרות ארוכת השנים שלנו את המערכות הפועלות' (ריאיון, 28.10.2004).

ב. מעמדם האישי של ראשי מועצת יש"ע

אחד היתרונות הבולטים של מועצת יש"ע הוא העובדה שראשיה הם ראשי מועצות. ככאלה, יש להם גישה חופשית לכנסת,⁷⁰ דלת פתוחה למוסדות השלטון, יכולת לבצע וליישם את מדיניותה של מועצת יש"ע בשטחם, יכולת גיוס של כוח אדם והשפעה עליו ושליטה על משאבי המועצה – שהיא חלק בלתי נפרד מיכולת הארגון של מועצת יש"ע.

ואולם, להיותם ראשי מועצות יש גם חסרונות. 'כראשי מועצות, שתפקידם לדאוג לצורכי התושבים, אנחנו ניזונים מהשלטון', מסביר שאול גולדשטיין, ראש מועצת גוש עציון וסגן יושב ראש מועצת יש"ע. 'אנחנו לא יכולים לשבור את הכלים מתי שמתחשק לנו, וזה בפירוש מפריע לנו לתפקד במאבקים כנגד הממשלה' (ריאיון, 30.6.2004). הביקורת של משה פייגלין בעניין זה חריפה במיוחד. בהתייחסו לעמדות ולדרכי המאבק של מועצת יש"ע בתקופת ממשלת רבין טוען פייגלין כי בהיות מועצת יש"ע 'מעין "אגד

70 הצעות חוק בנושא הגבלת הלווי בכנסת מדברות על הגבלת העיסוק בשתדלנות למי שאינו מוגדר 'לוביסט'. אולם לראשי המועצות, מעצם תפקידם, יש אישור כניסה קבוע לכנסת, ולכן מגבלה זו אינה יכולה לחול עליהם.

ערים" המורכב רובו ככולו מראשי מועצות המקבלים את רוב תקציביהם ממשד הפנים, הם לא יכלו, וגם לא היו צריכים לצאת למאבק חזיתי בממסד שבתוכו הם פועלים [...] מחד, לא יכלו להיאבק בעצמם, ומאידך, לא רצו להפקיר את הילת המאבק ותשומת הלב התקשורתית שהוא מושך בידי אחרים. המלכוד הפנימי של המועצה מנע למעשה כל מאבק בשטח, למעט עצרות והצהרות חסרות תכלית⁷¹ (פייגלין, 1997: 62).

היבט נוסף שמציין גולדשטיין הוא עומס התפקיד: 'חוץ מהיותי ראש מועצה, והעבודה היום יומית של סיפוק צורכי התושבים ופיתוח המועצה, אני פעיל ביחד עם הסוכנות להבאת עולים חדשים לישי"ע, אני שותף לפרויקט "שיח אחים" עם עוזי דיין, שדורש ממני זמן, אני משמש כראש החברה לפיתוח, וכראש המחלקה לקשרים בין-לאומיים של ישי"ע. כל זה דורש הרבה מאוד זמן ומשאיר מעט מאוד זמן לפעילות הפוליטית נטו במסגרת מועצת ישי"ע'. גם לדעת דובר המועצה האזורית חוף עזה יש קושי מסוים בזה שראשי מועצת ישי"ע הם גם ראשי מועצות, משום שהם נבחרו בראש ובראשונה להנהיג מוניציפלית. טכנית, זה מאוד קשה לנהל מאבק ציבורי כמו זה שאנחנו מנהלים היום, כאשר ראשי המועצות נדרשים לטפל בחיי היום יום ולכבות שרפות. יכול להיות שמועצת ישי"ע צריכה הייתה להיות מונהגת על ידי אנשים חיצוניים, אבל מצד שני יש לזה גם יתרונות⁷¹ (ריאיון, ערן שטרנברג, 6.8.2004).

המאבק נגד תכנית ההתנתקות הוא דוגמה מובהקת לקושי שעמו מתמודדים ראשי מועצת ישי"ע. סדר היום העמוס שלהם נקטע עם החלטתו של ראש הממשלה על עריכת המשאל על תכנית ההתנתקות בקרב מצביעי הליכוד. 'עם קבלת ההחלטה, עצרתי הכול. לקחתי שלושה שבועות חופש מהמועצה, ואת רוב הזמן ביליתי בתל אביב, במטה, נזכר גולדשטיין. 'את העניינים השוטפים ניהלתי באמצעות המחשב הנייד שלי, וביתר הזמן עסקתי בניהול הקמפיין' (ריאיון, 30.6.2004). הקמת 'מנהלת ההתחברות' באוקטובר 2004, שנועדה לשמש ארגון-גג לכל פעילות השטח מול תכנית ההתנתקות ולסייע בגיוס הכספים, היא עדות נוספת לקושי של ראשי המועצות לפעול בכל הגזרות במקביל. להקמת המנהלת סיבות שונות, אולם אחת מהן הייתה הניסיון להוריד מראשי המועצות מעט מן הנטל של המאבק ולשחרר אותם

71 יצוין כי דברים אלה של פייגלין נכתבו על רקע מחלוקת קשה בינו לבין מועצת ישי"ע בעניין דרך המאבק בהסכם אוסלו ובממשלת רבין.

לפעול, נוסף על הפעילות נגד ההתנתקות, גם בנושאים השוטפים, כמו בניית הגדר, הקיצוץ הגדול בתקציבי המועצות בישיע, צורכי ביטחון שוטף כמו מחסור באוטובוסים ממוגני ירי ועוד (ריאיון, שאול גולדשטיין, 14.10.2004). חיסרון נוסף שיש לכך שאת מועצת ישיע מנהיגים ראשי המועצות האזוריות היא זהותם, וזאת משלושה היבטים: ההיבט האחד הוא היעדר התחלופה בהנהגה. העובדה שבגוף המחליט והמנווט של מועצת ישיע יושבים תמיד אותם ראשי מועצות אזוריות (ברוב המקרים הם הוחלפו רק פעם אחת במהלך כל שנות קיומה של המועצה), מצד אחד מעמיקה את ההיכרות שלהם עם הגורמים השונים במערכות השלטון, מעשירה את ניסיונם ומגבירה את יכולתם להוביל מהלכים ארוכי טווח. אולם מצד אחר היא עלולה ליצור קיבעון מחשבתי שצירופם של גורמים חיצוניים שיביאו עמם דרכי חשיבה אחרות יכול למנוע.⁷² יאותו תסמין שהתגלה במהלכים הפוליטיים, עבר כחוט השני דרך שנותיה הראשונות של ההתיישבות. מין הרגשה של החברים המובילים, כי הם שיודעים ומבינים את המהלכים שבהם יש להוליך את העם, ומי שאינו הולך בדרך הזאת טועה ותועה, טוען מאיר הרנוי. יתפסת עולם זו גרמה באופן מודע או לא מודע למצב שלא נתקבלו דעות אחרות אף שהן ייצגו אולי את דעתו של הציבור הרחב [...] הדבר הביא לכך, שאם חברים בהתיישבות חשבו להביע דעה אחרת בנושאים שונים, הם חששו לעשות זאת, שמא ייחשבו כלא מבינים או כהולכים נגד הזרם המרכזי (הרנוי, 1994: 170).

ההיבט השני הוא ההרכב הדמוגרפי של המועצות האזוריות. הואיל ורוב היישובים במועצות האזוריות הם יישובים דתיים, סביר – ועל כך מעידה ההיסטוריה של ההתיישבות בישיע – שכל ראשי המועצות הנבחרים על ידם יהיו גם הם דתיים.⁷³ אין בכך פסול כמובן, אולם כאשר את המאבק העיקרי למען פיתוח ההתיישבות בישיע – מטרה שיכולים להיות לה גם שותפים חילוניים, כפי שהיו לה בתחילת הדרך – מובילים רק דתיים, גם המאבק, באופן טבעי, עשוי ללבוש אופי דתי, דבר שיקשה על ציבור חילוני לקחת בו חלק פעיל.

72 הסגירות של הנהלת מועצת ישיע לרעיונות חדשים ראוייה להיבחן בשלוש רמות: מול ראשי המועצות האחרים – המליאה; מול תושבי ישיע; ומול תומכי ההתיישבות בישיע בתוך הקו הירוק.

73 חבר ההנהלה החילוני היחיד במועצת ישיע היום הוא יושב ראש המועצה המקומית אלפי מנשה חיסדאי אליעזר.

היבט שלישי ואחרון הוא העובדה שבמועצת יש"ע אין חברים שאינם תושבי יש"ע. לאידאולוגיה שמייצגת המועצה יש שותפים רבים מחוץ ליש"ע, דתיים וחילוניים כאחד. אולם כשבשורה הקדמית של המאבקים עומדים רק ראשי המתנחלים, לא רק שנפגעת היכולת של אזרחים שאינם תושבי יש"ע להגיש שותפים למאבק, אלא שהדבר גם מקל על מי שרוצה בכך לזהות את המאבק כימאבקם של המתנחלים, מאבקו של סקטור, ולא כמאבק על דרך ששותפים לה רבים בציבור הרחב. בשיחה שקיימנו אמר לי עתניאל שנלר כי 'ביום שיזמינו אותנו לחנוך קן של "השומר הצעיר" באריאל נדע שניצחנו' (ריאיון, 31.1.2005). קשה להעריך האם ומתי יוקם ביש"ע קן של השומר הצעיר, ואין ספק כי גם השמאל אחראי להתנתקותו מיש"ע ולא רק הימין. שכן, כפי שטוען שנלר, 'אילו תנועות השמאל היו מתעסקות פחות במדיניות ויותר בהתיישבות, ותנועות הימין להפך, המציאות הייתה נראית אחרת'. עם זאת, אין ספק כי כאשר את המאבק על המשך פיתוח ההתיישבות ביש"ע יובילו גם חילוניים וגם כאלה שאינם תושבי יש"ע, יהיה קל יותר לציבור הרחב להזדהות עמם, ועל נציגיהם בכנסת יקל להתייחס למאבקים שמנהלת מועצת יש"ע כאל מאבקים בעלי משמעות לאומית ולא סקטוריאלית.

ג. יכולת הארגון של מועצת יש"ע

לטענת ישראל הראל, מקור כוחה של מועצת יש"ע הוא ביכולתה להוציא דיוויזיות לשטח. 'למה את חושבת בגין תמך בנו?', שאל אותי ישראל הראל, 'כי הוא בא לסבסטיה, וראה שם אלפים. הוא ידע שהוא לא מסוגל להוציא כל כך הרבה אנשים לרחובות והתחיל להפנים שכדאי לו להזדהות אתנו, שיש לנו דיוויזיות', השיב. 'הוא הבין שיש מאחורינו אנשים. זאת גם הסיבה שרבין לא פינה אותנו' (ריאיון, 10.12.2003). גם לטענת חיסדאי אליעזר, ממלא מקום יושב ראש מועצת יש"ע, יכולת הארגון היא מקור הכוח העיקרי שלה. 'מועצת יש"ע הוכיחה במעשים, לא ביצירת אווירה, שיש לה יכולת השפעה מאגית על השטח במערכות פוליטיות. אפילו מפלגת העבודה מכבדת את הכוח הזה. באמצעות היכולת הזאת מועצת יש"ע הפילה ממשלות. היא מסוגלת לצאת בקמפיינים ממוקדים שיכולים לפגוע בפוליטיקאים אישית, והם יודעים את זה. לחילופין, יש לנו גם את הכוח להמליך ראש ממשלה. את ביבי המליכה מועצת יש"ע [בבחירות שנערכו ב-1996]. לטענת אליעזר

יכולת הארגון באה לידי ביטוי לא רק בהפגנות: 'כשמקבלי החלטות יוצאים לשטח ורואים איך אנחנו מקימים יישובים, הם מבינים איזה כוח יש לנו' (ריאיון, 2.2.2005).

את התדמית של גוף מאורגן וגדול ירשה מועצת יש"ע ממסורתה של גוש אמונים, מזכיר ישראל הראל. לטענת שפרינצק, המאבק העיקרי שהותיר רושם עז על מקבלי ההחלטות, על התקשורת ועל הציבור הרחב – אחרי המאבק על סבסטיה וההתנחלות ההפגנתית של 12 גרעיני התיישבות בסוכות 1977, לאחר שבגין ניסה למנוע את הקמתן בשל מערכת היחסים של ישראל עם ארצות הברית – הוא המאבק נגד פינוי ימית (שפרינצק, 1995: 74). לקבוצות הקטנות של המתנחלים אשר סירבו לפנות את האזור הצטרפו מאות מאנשי גוש אמונים מיהודה, שומרון והגולן, אשר באו בגופם למנוע את הפינוי עם תגבור של חברי כנסת כמו גאולה כהן, חנן פורת והרב חיים דרוקמן. 'פעם נוספת', טוען שפרינצק, 'שתלו [אנשי גוש אמונים] את תחושת עצמתם האדירה באמצעי התקשורת ובתודעה הציבורית' (שפרינצק, 1986: 134-135).⁷⁴ תדמית זו של מועצת יש"ע היא גם המעלה את החשש הכבד אצל רשויות השלטון בעצם ימים אלה כי יש בכוחה של המועצה להביא כמאה אלף איש לאזורים המיועדים לפינוי, כפי שמזהירים ראשיה, וכי אלה ינסו למנוע את הפינוי בגופם.

'אתם יכולים להמשיך לזלזל בשרשרת האנושית שארגנו', אמר המזכיר המדיני של מועצת יש"ע לקבוצת פעילי שמאל במסגרת עימות שארגנה תנועת 'שלום עכשיו'. 'אבל אני מוכן להמר שהשרשרת הכי ארוכה שאתם הייתם מצליחים לארגן הייתה מכאן [בית ציוני אמריקה בתל אביב] לבית סוקולוב'.⁷⁵ לא זה המקום לדון בשאלה מי עוד מסוגל לארגן מפגן כוח כזה, אולם אין ספק כי שרשרת אנושית לאורך תשעים קילומטר מעידה על יכולת ארגון יוצאת דופן, יכולת שבאה לידי ביטוי גם בפעילויות אחרות במאבק נגד תכנית ההתנתקות.

יכולת הארגון נובעת בראש ובראשונה ממבנה מועצת יש"ע, בהיותם של ראשיה ראשי מועצות בעלי אמצעים לוגיסטיים וכלכליים, בזכות המעמד הציבורי שלהם, בזכות הרקורד של פעילות והישגים, בזכות העובדה שמועצת

74 מנגד, לטענת סלומיאנסקי המאבק נגד פינוי ימית הוא דווקא דוגמה לכישלון ארגוני של מועצת יש"ע, שכן 'הוא לא הצליח לסחוף את הציבור הרחב, כמו שלמשל כן הצליח המאבק בתכנית ההתנתקות. הצליחו לפנות את המתישבים, ואחרי הפינוי לא חלה שום רעידת אדמה' (ריאיון, 2.3.2005).

75 כנס 'שלום עכשיו', עימות בין יהושע מור-יוסף לבין מוסי רז, 2004.7.30.

ישי"ע מזוהה כהמשכה של גוש אמונים ונהנית מההילה שאפפה את התנועה המייסדת של ההתיישבות בישי"ע ובזכות הקשר הרציף שיש לה עם התושבים. עם זאת, ביתרונות אלה אין די כדי להניע המונים לפעילות, וודאי שלא כזאת הנפרסת על שנים רבות כל כך של מאבק. לכושר הארגון של ראשי המועצות וללגיטימציה שלהם בתור נציגיה הרשמיים של ההתיישבות נדרש שיתוף פעולה של המתישבים, וזה נובע מכמה גורמים המשפיעים זה על זה ומחזקים זה את זה.

הגורם הראשון הוא אופי החיים בישי"ע: החיים ביישובים קטנים בלב שטח עוין; האיום המשותף של חיים בצל טרור מצד אחד ושל חשש מפינוי מצד אחר; החוויות המשותפות כמו ימי חג ושמחה בבית הכנסת של היישוב ולהבדיל – המפגש בהלוויות החברים; ההסעות המשותפות לבתי הספר – כל אלה יוצרים מרקם חיים של משפחה אחת גדולה, שבה כולם מכירים את כולם. לתפילה המשותפת בבתי הכנסת ביישובים יש תרומה נכבדת ליצירת ההווי המשותף, לחיזוק הזהות המשותפת, ובעיקר לחיזוק האמונה בצדקת הדרך והביטחון בניצחון המאבק. גם מי שאינו דתי אינו יכול שלא להרגיש את העצמה האדירה הממלאת את חלל החדר בזמן תפילות ערב שבת, תחושה שמזכירה מאוד את ההווי המשותף של ילפני שנות אלף בקיבוץ, כמילות שירה של נעמי שמר, את הקולקטיביזם שממנו שאבו הפלמ"ח ודור המייסדים את רוח הלחימה שלהם.

הגורם השני הוא אופייה ההומוגני של ההתיישבות בישי"ע. רוב התושבים בישי"ע – למעט תושבי הערים הגדולות כמו אריאל, עמנואל, מעלה אדומים או בית"ר עילית, ולמעט 'משפרי הדיור' בגוש היישובים במערב השומרון שהוקם במסגרת הקמפיין 'חמש דקות מכפר סבא' – הגיעו לשם מסיבות אידאולוגיות, מתוך תחושת שליחות ואמונה בערכי יישוב הארץ. את הבסיס האידאולוגי המשותף לרבים מתושבי ישי"ע מגדיר זמביש כידגל של שירות למען המדינה ולא למען עצמי. את הרעיונות האלה סופגים האנשים מינקות, בחינוך מהבית, אחר כך בתנועת הנוער, בבתי הכנסת, בפעילויות משותפות (ריאיון, 28.10.2004). באמצעות המסגרות החינוכיות, הפורמליות והלא פורמליות, הופך הציבור הדתי-לאומי – הן בישי"ע הן בתוך הקו הירוק – לקולקטיב מגויס, מגובש מאוד אידאולוגית, חדור אמונה בצדקת הדרך ונכון בכל עת לתרגמה למעשים מתוך תחושת שליחות.⁷⁶ לטענת אהרן מגד,

76 בהקשר זה טוען העיתונאי והמזרחן אמנון קפליוק, המזוהה עם השמאל הישראלי, כי 'מגן הילדים עד הישיבה שוטפים המחנכים את מוחם של התלמידים חובשי הכיפות.'

תהליך הכשרת לבבות זה מזכיר מאוד את תנועת העבודה בשנות השלושים והארבעים, אלא שהיוצרות התהפכו: 'הכיפות הסרוגות' ירשו את מקום 'החולצות הכחולות' (מגד, 1985: 14-16). ואמנם, המסגרות החינוכיות הן שעמדו גם בבסיס כוחה של תנועת העבודה: המשותף לכל בני הנוער, שהוגדרו מאוחר יותר כ'דור בארץ', שכולם צמחו בגימנסיות העבריות מבית מדרשה של תנועת העבודה, בבתי הספר החקלאיים, בתנועות הנוער החלוציות, בקיבוצים, במושבי העובדים, בהכשרות המגויסות ובפלמ"ח (שפירא א', 1997: 122-174; קדיש, 1995). עלון התנועה, החגים המשותפים בחדר האוכל, ההווי המשותף מסביב למדורה, הטיולים והסיורים המשותפים בארץ, השירה בציבור, כל אלה תרמו גם הם לעיצוב הנוער בדמותו של 'היהודי החדש' וליצירת רמת מחוייבות רעיונית גבוהה לערכיה (ליסק והורוביץ, תשמ"ו: 139). כמעט לכל אלה – כמו גם לתפיסת העולם המקדשת את המעשה לעומת הדיבורים, את הנכונות להקרבה עצמית ואת ההתגייסות של הפרט למען הקולקטיב – ניתן למצוא מקבילה גם בציונות הדתית של היום.

לטענת יוסף גורני, גם בתנועה הקיבוצית וגם בגוש אמונים 'נתפס מעשה יישובה של ארץ ישראל כתהליך תראפי ממושך של העם היהודי. אך מה שהובן בקיבוץ המאוחד כמעשה חברתי-קונסטרוקטיבי, נתקבל בגוש כביטוי לאמונה דתית'. לדבריו, "ציונות אלטרנטיבית" זו עומדת בניגוד מוחלט לאופייה הלאומי-החילוני של האידאולוגיות הציוניות' (גורני, 1990: 225-226). אולם להבנתי, הדמיון בין תנועת העבודה של תקופת היישוב לבין גוש אמונים וממשיכתה מועצת יש"ע היה לא רק מבני, אלא גם תוכני. שכן בכל מערכות הגיוס שהפעילה תנועת העבודה עברו המוטיבים הדתיים כחוט השני. ככל שניסה הצבר להיות "יהודי חדש" ולהתרחק מהמסורת היהודית כמצוות החלוץ מלומדה, הייתה זו רק התרחקות למראית עין, מסביר עוז אלמוג. 'למעשה, כל ישותו ומהותו אמרו יהודיות: התרכזותו בקיני תנועות הנוער, שדמו במעט לשיבות חסידיות, הסולידריות השבטית והערבות ההדדית שאפיינו את מסגרותיו, מזמורי השירה בציבור וריקודי המצווה, המיתוסים היהודיים שהזינו את עולמו, שאיפתו "לגדול בתורה" החלוצית, תחושת הנבחרות שמילאה אותו והאנדוגמיה השבטית שחצצה בינו לבין

בתכנית העבודה לגן הילדים הממלכתי-דתי המוטיב החזק, העיקרי, הוא ההבטחה האלוקית לאבות העם הנבחר לתת להם את ארץ הבחירה. חוזרים על כך בכל הזדמנות, בחג וביום חול [...] בבית הספר ואחר כך בישיבה שוב מעמידים את ארץ ישראל כערך עליון [...] ואחר כך בצבא' (קפליוק, 1996: 105).

ה"גויי" הערבי – כל אלה אפיינו דור חדש של "יהודים חדשים" שכשמים כן הם: חדשים, אך בבסיסם יהודים' (אלמוג, תשמ"ו: 390-391). הדת היהודית הייתה לא רק המאחד של כל חלקי הישות הלאומית, היא גם סיפקה את הצידוק ההיסטורי והמוסרי להגשמת השאיפות הלאומיות של העם היהודי בארץ ישראל, לשיבת העם היהודי לנחלתו. 'על ארץ ישראל יש לנו שטר כזה', קבע א"ד גורדון, 'שכוחו לא פסק עד היום ולא ייפסק לעולם – הלא הוא התנ"ך' (שטרנהל, 1995: 93). לטענת אניטה שפירא, התנ"ך נתפס כיספרות לאומית המשביה את העם היהודי אל המולדת. הוא היה למורה דרך לידיעת הארץ ומדריך לחי ולצומח בה (שפירא א', 1992: 352-353). לטענתה של יונה הדרי, גם 'המיזוג בין איש האלוהים ואיש הצבא, של הנביא החמוש באקדח, עוצבה על ידי הסופרים והמשוררים החילוניים מבית מדרשה של תנועת העבודה' (הדרי, 2002: 225). הסיורים בארץ היו אחד המכשירים המרכזיים לחינוך הנוער לרעיון הבעלות ההיסטורית שלהם על ארץ התנ"ך ולתפיסתם את עצמם כממשיכי דרכם של אבותיהם, כפי שמעידים כתבי הלוחמים: 'ככה היה בימי יהושע ובימי דוד, ככה היה בימי בר כוכבא ובימי המכבים וככה זה נמשך עד היום' ('על יצחק ויצחקים', תש"י: סג-סד). 'בדמייך חיי' פירושו כעת: בדמי חלליך – חיי ארץ מולדת, ותחיי לעד' (שם: ז). גם ההווי החלוצי של תנועת העבודה מושתת על המקורות. מקורו של פולחן המדורה, למשל, הוא מדורות בר כוכבא, גיבור המלחמה המיתולוגי. גם השירה בציבור, שהייתה חלק אינטגרלי בכל פעילות של תנועות הנוער, מקורה בדת. הביטוי 'שירה בציבור' נגזר מהביטוי 'תפילה בציבור', שכמוה גם היא נועדה לעורר וללכד, והאחראי על הובלת החבורה משיר לשיר נקרא 'חזן' (אלמוג, 1998: 363).

בניגוד לתנועת העבודה, שלמסגרות החינוכיות שלה כמעט שלא נותר זכר, בציונות הדתית המסגרות החינוכיות תופסות גם היום מקום מרכזי, והן מספקות את אחד ההסברים החזקים ביותר לקולקטיביזם הרעיוני, להתגייסות ולנחישות של הציונות הדתית בישי"ע ומחוצה לה. כל ראשי מועצת ישי"ע, וכן הרוב המוחלט של ראשי הישיבות – ראשי ישיבות ההסדר, ראשי המכינות הקדם צבאיות ורובם המכריע של רבני ישי"ע היום – שייכים לאסכולת הרב קוק.⁷⁷ למסגרות אלה יש להוסיף גם את תנועת הנוער 'בני

77 'מנהיגותו של הרב צבי יהודה קוק הניחה יסוד להפיכתם של חניכי ישיבות, היושבים באוהלה של תורה, לגרעין של מנהיגות פוליטית אידאולוגית בציבור הציוני דתי' (שוורץ, 1999: 61). ראו גם ריאיון עם זבולון המר אצל רענן, 1980, עמ' 189-191.

עקיבא', היונקת מאותם מקורות. וכך, תחת כנפי ההנהגה הפוליטית, החינוכית והרוחנית הזאת, המגובשת מאוד רעיונית, גדלים דורות חדשים של צעירים הדוגלים באותה תפיסת העולם. צעירים אלה, שמקימים את גרעיני ההתיישבות החדשים, שמשתלבים בעמדות ההנהגה ושלוקחים חלק עיקרי במאבקים השונים להגשמת תפיסת עולמם – בשטח ובפוליטיקה – הם בעלי שכנוע פנימי עמוק בצדקת הדרך.⁷⁸ הצידוק ההלכתי בעבור ציבור המאמינים מוסיף ומחזק את תחושת השייכות לקולקטיב מצד אחד, ואת הלהט האידאולוגי מצד אחר. 'כשיש בסיס אידאולוגי', מסביר דובר מועצת חוף עזה, 'צריך לטפץ רק כמה טיפות דלק באמצעות דף לתושב או בבית הכנסת, והאנשים מגיעים' (ריאיון, ערן שטרנברג, 6.8.2004). ואמנם, גורמים אלה – נוסף על התקשורת השוטפת והישירה של המנהיגים עם התושבים, כפי שתיארתי בפרק הקודם, בדמות איגרות לתושב, כרוזים, דפי פרשות שבוע בבתי הכנסת⁷⁹ או מקומון המועצה – הופכים את הציבור בישי"ע לציבור מאורגן, המאמין בצדקת הדרך ומאמין בניצחונו וביכולתו להשפיע, אם ישמור על אחדותו. העצמה שנובעת מהלהט האידאולוגי, מהאחדות האידאולוגית, מהמאמץ המשותף, מההתגייסות הכללית ומתחושת השייכות לציבור גדול היא גם זו שיוצרת אותם – והיא גם זו שנותנת למתיישבים את הביטחון הרב ביכולתם להשפיע.⁸⁰

גורם אחר להצלחה הארגונית של מועצת יש"ע הוא הארגונים המסייעים לה. אחד מהם הוא 'מטה מאמ"ץ', שהוקם כבר בראשית המאבק בהסכם אוסלו. מטה מאמ"ץ הוא המטה הלוגיסטי של מועצת יש"ע. הוא משמש כערוץ קשר לכל האולפנות, הישיבות והכוללים ברחבי הארץ, ובתוך כך

78 'אין גבול לעצמה הרוחנית שנותנת תורת ישראל להולכים בדרכה ולתעצומות הנפש שהיא מעניקה, במיוחד דרך צינור השפע של הרב קוק, למפעל התנחלות. אם רואים אנו בימינו את עצמת האחיזה ואת כח העמידה של מתיישבי יש"ע, הרי מקורם באמונת התורה ובהבנה וההכרה הנובעות ממנה' (קרפל, 2003: 212).

79 בבתי הכנסת בארץ מחולקים בכל יום שישי דפי פרשות שבוע, הכוללים דברי תורה, דברי אקטואליה והכוונה רעיונית ומעשית של רבנים חשובים – כמו הרב שלמה אבינר, הרב אברהם שפירא, הרב מרדכי אליהו, הרב יעקב אריאל והרב מוטי אלון – ושל אישי ציבור. דוגמאות לדפים אלה הם 'באהבה ואמונה' של הרב דב ביגון בהוצאת מכון מאיר, 'מבראשית' של הרב מוטי אלון, 'קולך' של פורום נשים דתיות, 'מעט מן האורי' של 'האיחוד הלאומי וימעיני הישועה' של הרבנים אבינר ואריאל.

80 'לא יוכלו להתעלם מאתנו, זה ישפיע גם על שרון', אמר לי דני שין מירושלים, אחד המפגינים בשרשרת. 'בעייה אני ואתה נמנע את אסון ההתנתקות, זה אפשרי, זה עכשיו, וזה בדינו', אמרה מודעת מועצת יש"ע שקראה להפגנה בכיכר ציון.

הוא משמש גם אחד מאמצעי הגיוס העיקריים של כוח אדם למשימות השטח. כך למשל, כאשר מחליטה מועצת יש"ע על קמפיין שטח, מטה מאמ"ץ פונה למטות הערים, לרבנים, לשיבות ולאולפנות ברחבי הארץ, ואלה מוציאים את אנשיהם לצמתים, לחלוקת חומרי הסברה וכו'. הפוטנציאל הארגוני של מערכת זו הוא עצום. לטענת חיסדאי אליעזר, באמצעותה מסוגלת מועצת יש"ע להוציא לשטח עשרים אלף איש כמעט באופן מידי (ריאיון, 2.2.2005).

סיוע נוסף מקבלת מועצת יש"ע מארגונים חוץ-פרלמנטריים השותפים למטרותיה, כמו 'פרופסורים למען חוסן לאומי', 'נשים בירוק', 'שנית גמלא לא תיפול' ואחרים.

סוג שלישי של התארגנות היא 'מטות הערים'. גם אלה הוקמו לראשונה במסגרת המאבק נגד הסכם אוסלו. היו אלה התארגנויות מקומיות של תושבים בתחומי הקו הירוק שהובילו את פעילות השטח, כמו הפגנות בצדי הדרכים ובצמתים באזור מגוריהם. בזמן ממשלת רבין הובילו מטות הערים חלק ניכר מהמחאה שהתנהלה בתחומי הקו הירוק, אולם בשנים שחלפו מאז רצח רבין נעלמו רובם מהשטח. לקראת משאל המתפקדים בליכוד במאי 2004 החלו חלק מהמטות לחדש את פעילותם. הקמתם הפורמלית מחדש החלה באוקטובר 2004 עם הקמת 'מנהלת ההתחברות' – משקל-נגד ל'מנהלת ההתנתקות' – כמסגרת גג לכל הפעילות נגד תכנית ההתנתקות שאחד מתפקידיה הוא להמחיש את ההתנגדות הרחבה לתכנית גם בתחומי הקו הירוק.⁸¹

ליכולת הארגון של מועצת יש"ע יש תרומה רבה לכך שממשלות ישראל לדורותיהן מעדיפות ליישב את הסוגיות הנוגעות לה בדרכי נועם ולא להגיע איתה לעימותים מיותרים.

ד. פוטנציאל אלקטורלי

הרוב המוחלט של תושבי יש"ע הם מצביעי ימין, והם בבחינת כוח אלקטורלי חשוב בעבור מפלגות הימין. עובדה זו מקנה למועצת יש"ע עצמה רבה בניסיונותיה להשפיע על המדיניות, בעיקר כשמדובר בממשלות ימין

81 המאמץ להקמת מנהלת ההתחברות כשל בסופו של דבר, והיא התפרקה רשמית בארבעה בינואר 2005.

ובפוליטיקאים התלויים בה לבחירתם מחדש. להערכת ישראל הראל, העובדה שראש הממשלה מרשה לעצמו היום לפנות יישובים נובעת מכך ש"שרון עושה היום חשבון שהשפעת ההתיישבות על בוחרי הליכוד קטנה" (ריאיון, 10.12.2003). עם זה, חלק מהכעס של המתנחלים על שרון, וכן על השרים הבכירים האחרים שתומכים בו, נובע מתחושת הבגידה במי שהיו הפעילים המרכזיים בכל מערכות הבחירות האחרונות, ובמי שהובילו את עיקר הפעילות להפלת השמאל ולהחזרת הימין לשלטון.

ה. הקשר האידאולוגי

'בטח שמת לב לעובדה', אמר לי ישראל הראל, 'שלמועצת יש"ע אין לובי מקצועי בכנסת, כי היא לא צריכה. כל מפלגות הימין הן למעשה הלובי שלנו. גם אם לא תמיד פעילותם מתואמת אתנו, הם פועלים לטובת ההתיישבות'. ואמנם, הלוביסטים הכי טובים של מועצת יש"ע הם חברי הכנסת עצמם. 'בתנאים הדחוסים של התרבויות הפוליטיות והבירוקרטיות השוררות בישראל, הקבוצות המצליחות ביותר, במושגים של תוצאות בתחום המדיניות, הן הקבוצות המקורבות ביותר לגופים מקבלי החלטות, או למקבלי החלטות עצמם' (אריאן, 1997: 262). מועצת יש"ע, כמו התנועה הקיבוצית בשנותיה הראשונות של המדינה, היא בהחלט קבוצה כזאת. בהיותה התנועה האידאולוגית והמגשימה של הימין, יש למועצת יש"ע נציגים רבים בכנסת, המשפיעים כל אחד בתחומו ומחזקים כל אחד כפי יכולתו את מטרותיה של המועצה.⁸²

גם את שיתוף הפעולה האידאולוגי בין המתנחלים לבין חברי כנסת ירשה מועצת יש"ע מגוש אמונים. גוש אמונים הוקם במרס 1974 כגוף, או כסיעה, בתוך המפד"ל, דהיינו כגוף פוליטי פרלמנטרי. כשהגיעו ראשיו למסקנה כי לא יוכלו לפעול בחופשיות במסגרת מפלגה אשר חברה בקואליציה ממשלתית, פרשו ממנה, אולם הקשר נשמר. בשנים 1974 עד 1977 הפך גוש אמונים לכוח המוביל של פעולת ההתיישבות באזורים אלה, ורכיב מכריע בפעולה זו הוא קידומן של התנחלויות בלתי מאושרות על ידי

82 על הרחבת ההתנחלויות בזמן כהונתם של השרים יצחק לוי ואפי איתם מהמפד"ל בתפקיד שרי שיכון ראו דוח מבקר המדינה לשנת 2003, 54ב, עמ' 359.

הממשלה, בסיוע של חברי הכנסת מסיעות שונות.⁸³ תמיכה וסיוע לפעולתו קיבל גוש אמונים גם מהממשלה, ואפילו מזו שבראשותה עמדה מפלגת העבודה. לטענתו של משה פייגלין, 'לא היו המתנחלים הראשונים מעיזים לצאת למפעל ההתיישבות (ועוד בתקופת שלטון העבודה), אילולא ידעו ברמה כזאת או אחרת של מודעות, כי בתוך "העבודה" קיימת תמיכה רבה ברעיון. אלון, גלילי, ואפילו פרס, עוד התבשמו ופעלו אז על פי שרידי החלום הציוני-אקטיביסטי, שהניעם בתחילת הדרך [...] ההתנחלויות הביעו אז למעשה את רצונה האמתי של מפלגת העבודה, ולכן הן החזיקו מעמד בסופו של דבר' (פייגלין, 1997: 50-51). 'משום שהנהגת המתנחלים ראתה עצמה זוכה לתמיכה עממית, מוסיף מוטי קרפל, 'ומשום שזו הייתה אכן העובדה ההיסטורית, הרשתה לעצמה הנהגה זו לפעול **פורמלית** בניגוד לחוק היבש, ובניגוד להחלטות הממשלה, ומתוך מגמה להפעיל עליה לחץ. לא היה זה לחץ של קבוצה קטנה, אלא – לפחות בעיניהם – **ביטוי אותנטי של תודעת האומה**' (קרפל, 2003: 208; ההדגשות במקור).

לטענתם של שולמית כרמי והנרי רוזנפלד, מיד עם סיום מלחמת ששת הימים, משהתברר כי ארצות הברית ומדינות המערב מעלימות עין מייצירת עובדות בשטח, אפשרה ממשלת ישראל לכל קבוצה פוליטית ישראלית שהיו לה 'מאוויו התנחלותי' כלשהם להגשים על המפה: 'תנועות וגופים פוליטיים קיימים כמעט חייבים היו לרצות שטח כלשהו כדי לשמור על מעמדם הציבורי ולא להיהפך למיעוט שמחוץ לעניינים. הביטחוניסטים בממשלת המערך יייהדו את בקעת הירדן והרכסים שמעליה ויחד עם הצבא דחקו את הבדואים וסגרו על יריחו. התנועות הקיבוציות יישבו את רמת הגולן ובקעת הירדן. המתישבים באו מהצבא או בעקבותיו, ואחריהם נוספו במשך השנים מושבים, עיירות וכיו"ב. בפתחת רפיח, ברצועת עזה ובחבל ימית [...]' ההתיישבות הדתית בלטה יותר. גוש אמונים התיישב בתוך חברון ועל אדמות כפרים ועיירות בין שכם וירושלים ובין חברון וירושלים – אזורים המיושבים בצפיפות על ידי פלסטינים, מתוך כוונה להשיג שינוי טריטוריאלי-דמוגרפי יסודי (כרמי ורוזנפלד, 1993: 309-310).

שפרינצק מוסיף כי גם 'ראש האופוזיציה מנחם בגין, לא השאיר ספק בלב עד כמה יקרה לו פעולת ההתנחלות, ועד כמה מוצדקת היא' (שפרינצק,

83 כך למשל, לאחר פסיקת בג"ץ בעניין אלון מורה נכחו בישיבת החירום של מזכירות גוש אמונים חברי הכנסת מיכאל דקל, דב שילנסקי, מאיר כהן, רוני מילוא ודוד שטרן. ראו שפרינצק, 1986, עמ' 123.

1986: 128), ועם הקמת ממשלתו ב-1977 המשיך וקידם את מפעל ההתנחלות. לדבריו, כל ההתנחלויות קמו באמצעים של המדינה, ולרוב גם ביזמתה ובתמיכתה המסיבית והמתמשכת עד כדי כך, שההשקעה הממשלתית הציבורית ביישובים אלה הגיעה לעתים קרובות עד לכדי סבסוד מלא של התשתית הפיזית, הדיור המשפחתי, הבנייה וכן של השירותים הציבוריים, המעסיקים כארבעים אחוז מכוח העבודה של המתנחלים. בתקופת הליכוד בלטה במיוחד ההתיישבות בשומרון, 'חמש דקות מכפר סבא', שהייתה בסבסוד ממשלתי כבד.

דוגמה אחרת לשיתוף פעולה אידאולוגי בין המתנחלים לחברי הכנסת היא זו של פינוי סיני ב-1982, כשאל אנשי מועצת יש"ע הצטרפו רבים מהממסד הפוליטי-פרלמנטרי שהתנגדו להסכמי קמפ-דיוויד (שפרינצק, 1986: 131, 133). לטענת שפרינצק, מעבר לקשר המוסדי הפורמלי (שעליו אפרט בהמשך), 'תומכיהם הממסדיים של אנשי גוש אמונים ראו בהם באמת ובמידה לא מבוטלת של צדק את החלוצים החדשים בעידן של אבדן דרך'.⁸⁴ חברי כנסת רבים תמכו אז בגוש אמונים והם נמנו עם אנשי האופוזיציה והקואליציה גם יחד.⁸⁵ מיחס דומה המשיכה ליהנות גם מועצת יש"ע עם הקמתה.

לטענת קרני אלדד, 'המפלגה שהכי מזוהה עם יש"ע היא האיחוד הלאומי, ובתוכה בעיקר סיעות "תקומה" ו"מולדת", ופחות "ישראל ביתנו".⁸⁶ גם ראשי המפד"ל עוזרים הרבה, אבל העובדה שהם מנסים למצוא חן בעיני כלל הציבור, ולא רק בעיני מתיישיבי יש"ע, פוגעת (ריאיון, 24.11.2003).⁸⁷ עם זאת, בפועל כל מפלגות הימין פועלות לקידום האינטרסים של יש"ע,

84 לטענת אמנון קפליוק, 'אפילו מנהיג מפי"ם יעקב חזן קרא לאנשי גוש אמונים פורעי החוק "החלוצים של ימינו" (קפליוק, 1996: 72).

85 מוטי קרפל מוסיף כי 'בתחילת דרכו לא היה מפעל ההתנחלות נתון לביקורת ולמחלוקת הציבורית שהוא עורר בהמשך. אזרחים רבים, ולא רק חובשי כיפות, הצטרפו לעליות ההמוניות לקרקע שזים גוש אמונים. ישראלים רבים אכן ראו את המפעל בעיניים ציוניות רגילות וככזה העניקו לו תמיכה ציבורית רחבה'. לטענתו, פעולת ראשי המתנחלים 'ביטאה נכונה את רצון העם' (קרפל, 2003: 207-208).

86 על כך ניתן ללמוד מהיזמה החדשה של 'תקומה' ו'מולדת' להקמת מסגרת משותפת לשתי המפלגות – ככל הנראה ללא אביגדור ליברמן – לקראת הבחירות הבאות. ראו זהר, 13.10.2004.

87 לפי ההסבר של שלום ירושלמי ב'מעריב', 'על פי האסכולה של אורלב, רוב בוחרי המפד"ל אינם תושבי ההתנחלויות. הם מסתייגים מהדימוי הימני-קיצוני של המפד"ל ומבקשים לאמץ מסרים אחרים, יהודיים וחברתיים, ולא רק מדיניים. חברי כנסת אחרים מגחכים. על פי הסקר ב'מעריב' הקולות ברחו מהמפד"ל לאיחוד הלאומי, שזינקה ל-11 מנדטים. המפלגה של ליברמן ואלון מציגה מדיניות ימנית התנחלותית חסרת פשרות' (ירושלמי, 16.1.2004).

במידה זו או אחרת. פחות בגלל מחויבות או כפיפות פורמלית להחלטות מועצת יש"ע, ויותר בזכות השותפות האידאולוגית בין המתנחלים לבין 'אנשי שלומם בממשלת ישראל', כפי שהגדיר אותם פעם העיתונאי דני רובינשטיין (רובינשטיין, 19.5.2003). הדמות הבולטת ביותר מבין 'אנשי שלומם של המתנחלים', או מי שלפחות נחשב כך עד לאחרונה, הוא ראש הממשלה אריאל שרון, שאף זכה לתואר 'אבי ההתנחלויות'.⁸⁸ 'הרוח המתנחלת הגדולה הייתה אריאל שרון בכל תיקו: חקלאות, ביטחון, תשתיות. הוא לא רק יישב, בנה והקים. הוא מסר לאנשים את כל הטריקים והשטיקים. התיישבות בקריצת עין. כולם היו בניו, עכשיו הוא מרגיש כמו המלך ליר [...] בעידודו ישראל העמיקה את אחיזתה בגוש. בשנת 78 הוקמה המועצה האזורית חוף עזה. לראשונה הוענקה מסגרת משותפת לכל היישובים. עודדו הקמת יישובים חדשים וקליטת מתנחלים חדשים. 21 יישובים צצו בגוש. 7,500 איש שרובם באו לשם ממניעי "ארץ ישראל" (חיימוביץ, 27.10.2004). אולם למתיישבי יש"ע יש בני ברית אידאולוגיים רבים בליכוד, כמו למשל שרי הליכוד בנימין נתניהו,⁸⁹ לימור לבנת, עוזי לנדאו, דני נווה, ישראל כץ וצחי הנגבי, או חברי הכנסת גלעד ארדן, גילה גמליאל, יחיאל חזן, רובי ריבלין, מיכאל רצון, גדעון סער, אהוד יתום ואחרים.⁹⁰ בהקשר זה יש להדגיש כי השותפות האידאולוגית פועלת לשני הכיוונים, וגם מועצת יש"ע נוהגת להתגייס לטובת מועמדי הימין, בעיקר בזמני בחירות, כמו למשל התגייסותה לטובת נתניהו ב-96 וב-99 ולטובת שרון ב-2001. 'המשימה של ביבי [ב-96] הייתה לקבור את אוסלו', נזכר יהושע מור-יוסף, המזכיר המדיני של מועצת יש"ע (ריאיון, 20.6.2004). נתניהו לא הצליח אמנם 'לקבור' את אוסלו, אך היישובים ביש"ע נהנו מתנופה אדירה בתקופת כהונתו. עם זאת, גם בזמן ממשלת ברק נהנה מפעל ההתיישבות ביש"ע מתנופה אדירה. ואמנם, לטענת ישראל הראל, כבר עם הקמתה של מועצת יש"ע היא נהנתה מתמיכתם של גורמים בתנועת העבודה, כמו יגאל אלון, משה דיין וישראל גלילי.⁹¹

88 על תרומתו של שרון כשר בממשלת בגין לתחילתו של מפעל ההתנחלויות ראו נגבי, 1981, עמ' 74-28.

89 על תרומתו של נתניהו לפיתוח ההתיישבות ביש"ע ראו דוח מבקר המדינה, מאי 1999.
90 'עמדת הליכוד היא תמיכה ביש"ע ו'הליכוד אינו מוכן לפגיעה בהתיישבות יהודית', טענו חברי הכנסת חזן וארדן מהליכוד במסגרת התנגדותם להתנתקות. ראו רפפורט, יבלונקה ורהט, 22.12.2003.

91 על ההזדהות האידאולוגית של בכירים במפלגת העבודה – ובראשם נציגי חטיבת 'אחדות העבודה' – עם מטרותיה של מועצת יש"ע ביישוב יהודה שומרן ועזה ראו ביילין, 1985.

על שותפות זו בין מועצת יש"ע לבין תנועת העבודה מעיד גם עתניאל שנלר. 'במסגרת תפקידי כמזכ"ל מועצת יש"ע, הקמתי אז את שדולת יש"ע בכנסת. זאת הייתה השדולה החזקה ביותר, היו בה כ-43 חברי כנסת רשומים ביניהם דמויות כמו עדנה סולודר, אפרים שלי, אפרים קמיר ושושנה ארבלי-אלמוזלינו. יגאל כהן מתל עדשים היה יושב ראש השדולה. השדולה הייתה כה חזקה עד שהצלחנו לעכב אפילו תקציב מדינה, בגלל ויכוח על הסכום שהוקצה ליש"ע במסגרת תקציב השיכון. האוצר רצה 112 מיליון, ואנחנו דרשנו 180 מיליון. אני זוכר שדוד לוי, שהיה אז שר השיכון, יצא לעדכן אותי מתוך ישיבת הממשלה. בסוף סיכמנו על 120 מיליון (ריאיון, 31.1.2005). גם היום פועלת בכנסת 'השדולה למען יש"ע' שהקים חבר הכנסת יחיאל חזן מאריאל, וחברים בה כשלושים חברי כנסת (עשרים מהליכוד, ארבעה מהאיחוד הלאומי, ארבעה מהמפד"ל ושניים משי"ס), אולם השפעתה קטנה בהרבה מזו שהייתה לה לפני עשרים שנה (שרגאי נ', 28.4.2003; ריאיון, יחיאל חזן, 26.11.2003). התארגנות נוספת המזוהה אידאולוגית עם מועצת יש"ע היא ההתארגנות של קבוצת חברי כנסת מהליכוד לצורך המאבק בתכנית ההתנתקות, שכונתה בתקשורת 'קבוצת המורדים'.

1. הקשר המבני-מוסדי

סוג שני של קשר שיש למועצת יש"ע עם הממסד נובע מהייצוג המוסדי שיש להם, שהרי חברי כנסת, שרים ופקידי ממשל לא מעטים הם בעצמם תושבי יש"ע. דוגמאות לכך הם השרים אביגדור ליברמן, אפי איתם,⁹² יצחק לוי ובני אלון; חברי הכנסת אורי אריאל, צבי הנדל וניסן סלומיאנסקי, שאף מילאו בעבר תפקידים רשמיים במועצת יש"ע; או מנכ"ל משרד התיירות היוצא אהרון דומב (דומפה), ששימש בעבר מזכ"ל המועצה. המתנחל הראשון שהיה לחבר כנסת הוא חנן פורת, מראשי גוש אמונים ואיש ההתנחלות הראשונה ביש"ע כפר עציון. פורת נכנס לכנסת העשירית ב-1981 כחבר כנסת מטעם מפלגת 'התחיה'. מאז ועד היום גדל מספר חברי הכנסת תושבי

92 ב-29 ביוני 2004 פורסם בגלי צה"ל כי בזמן כהונתו של איתם במשרד השיכון, החל המשרד ביותר ממאה פרויקטים בגוש קטיף בלבד (ריאיון עם זבולון אורלב ואפי איתם, גלי צה"ל, 29.6.2004).

יש"ע באופן ניכר, והוא עומד כיום על 11 – תשעה אחוזים מכלל חברי הכנסת, פי שניים וחצי מחלקם של תושבי יש"ע בכלל האוכלוסייה.⁹³ בהתאם לדמיון הארגוני של מועצת יש"ע לתק"ם, שעליו הצביע ישראל הראל, גם כאן מזכירה ההשתלבות של אנשי יש"ע במסדות המדינה את השתלבותם של חברי הקיבוצים. כמעט רבע מחברי הכנסת הראשונה והשנייה, 28 חברי כנסת, היו אנשי 'ההתיישבות העובדת'. רובם המכריע היו חברי קיבוצים, מיעוטם באו מהמושבים.⁹⁴ מאז הלך וירד מספרם של נציגי הקיבוצים והמושבים בכנסת. בכנסת השביעית מנו חברי הקיבוצים עשרה חברי כנסת בלבד. כיום יש בכנסת שלושה חברי קיבוצים ושישה חברי מושבים (חמישה מהם משתייכים לגוש הימין). אין ספק כי כל אחד מחברי הכנסת תושבי יש"ע רואה עצמו מחויב לאינטרסים של יש"ע במידה רבה, לפעמים גם על חשבון אזורים אחרים במדינה, כפי שמסביר חבר הכנסת אבשלום וילן מימר"צ'. לטענתו, 'אין דמיון בין חברי הכנסת המתנחלים לאנשי ההתיישבות העובדת, שכמעט תמיד ראו כיצד האינטרס שלהם משתלב עם האינטרס של הכלל. לעומתם, חברי הכנסת מיש"ע רואים בהתנחלות דבר שקודם לממלכה ולדמוקרטיה' (שרגאי נ', 26.4.2004). אחת הדוגמאות לכך היא התמונה המצטיירת מנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: בשעה שבשנת 2003 נרשמו הכי פחות התחלות בנייה מאז 1989, וירידה של עשרה אחוזים לעומת 2002, ביש"ע חלה עלייה של 35% לעומת 2002 (ימערב on line, 2.3.2004). לטענת חבר הכנסת שלום שמחון ממפלגת העבודה, 'בישיבה שלהם [של חברי הכנסת מיש"ע] בכנסת יש משום קביעת עמדה של סדר יום לאומי. פוליטית, יש להם הישגים ענקיים. במשך השנים הם בנו בתוך תקציבי הממשלה מנגנונים שמאפשרים להם

93 בכנסת העשירית היה, כאמור, חבר כנסת אחד תושב יש"ע; בכנסת האחת-עשרה – שניים; בכנסת השתיים-עשרה – שלושה; בכנסת השלוש-עשרה – שניים; בכנסת הארבע-עשרה – שבעה; בכנסת החמש-עשרה – תשעה; ובכנסת השש-עשרה – 11 (ניסן סלומיאנסקי ושאל ילום מאלקנה, יחיאל חזן מאריאל, אריה אלדד ואורי אריאל מכפר אדומים, מיכאל גורלובסקי ואביגדור ליברמן מנוקדים, צבי הנדל מגני טל, יולי אדלשטיין מאלון שבות, בני אלון מבית אל וניסים דהאן מקרית ספר). ראו '9% מהח"כים מתנחלים – פי 2.5 מחלקם באוכלוסייה', הארץ – מחיר ההתנחלויות, 26.9.2003.

94 'היישוב ששלח לכנסת את מספר הנציגים הגדול ביותר היה נהלל, אבל קיבוצים כמו עין חרוד (יצחק טבנקין, חיים גבתי ואהרון ציזלינג) ומשמר העמק (יעקב חזן ומרדכי בנטוב) לא פיגרו אחריו בהרבה'. עם חברי הכנסת הללו נמנו מאיר יערי ממרחביה, יגאל אלון מגניסור, ישראל בר-יהודה מיגור, ישראל גלילי מנען ועוד (שרגאי נ', 26.4.2004).

לשאוב כמויות אדירות של כספים. כל מי שהיה שר יודע שבתוך סעיפי התקציב יש מערכת שלמה שמזרימה תקציבים ליהודה ושומרון ולגוש קטיף. יש שרים שסיימו את תפקידם ועדיין אינם מבינים איך המנגנון הזה עובד (שרגאי נ', 26.4.2004).

ז. הקשר האישי

סוג שלישי של קשר שיש למועצת יש"ע עם הממסד הפוליטי הוא הקשר האישי. לטענת חבר הכנסת יחיאל חזן, סוד כוחה של מועצת יש"ע הוא בקשרים האישיים שהיא הצליחה ומצליחה ליצור עם קובעי המדיניות, הן בימין והן בשמאל (ריאיון, 26.11.2003). ואמנם, דפוס פעולה זה הוא חלק בלתי נפרד מהתנהלותה של מועצת יש"ע. ראשי מועצת יש"ע נמצאים הרבה מאוד בכנסת, ופועלים הן ליצירת קשרים חדשים והן לחיזוק קשרים קיימים עם הגורמים הפוליטיים השונים, ופעילות זו – כפי שמעיד גם ישראל הראל – מסייעת להם מאוד לקידום ענייניהם: 'אנשים בגילי, שגדלו אתי ונמצאים היום בעמדות השלטון, הם ללא ספק כתובתי' (ריאיון, 10.12.2003). 'אפילו את שולמית אלונני', נזכר חבר הכנסת יחיאל חזן, 'כשהייתה שרת המדעים והאמנויות, הצלחנו לגייס לטובתנו אחרי סיור באריאל, והיא אפילו הקימה לנו מוזיאון. גם יוסי שריד השקיע הרבה ביש"ע בזכות הקשרים הטובים שהיו למועצת יש"ע אתו' (ריאיון, 26.11.2003). שאול גולדשטיין זוקף את עיקר הזכויות בתחום הקשר האישי לאישיותו של זמביש, מזכ"ל תנועת ההתיישבות 'אמנה', שמכונה בפיו 'המנהיג האולטימטיבי של יש"ע'. זמביש היה ועודנו בן בית אצל כל ראשי הממשלות בשני העשורים האחרונים, טוען גולדשטיין (ריאיון, 26.11.2003). 'הכוח שלו נובע מהיותו נטול אינטרסים אישיים, מוסיף חיסדאי אליעזר. 'הוא נקי, טהור וזך כשמן זית. הוא בא עם אידאולוגיה טהורה, לעצמו הוא לא רוצה כלום, וזה נותן כוח' (ריאיון, 2.2.2005). הקשר האישי, גם אם אינו פורמלי, מאפשר לא רק נגישות רבה יותר של ראשי מועצת יש"ע למקבלי החלטות, אלא גם רגישות רבה יותר ונכונות לסייע מצד מקבלי החלטות עצמם. 'שרים בכירים, וודאי ראש ממשלה, לא פועלים ממניעים זרים או כי משהו לוחץ עליהם. הם פועלים על פי הבנתם את המציאות. אדם לא נע רק בגלל אטמוספירה, מסביר זמביש. 'הוא יהיה נכון לסייע רק אחרי שדיברתי אתו, סירתתי אתו בשטח, ואחרי שהוא ראה וחש את הדברים' (ריאיון, 28.10.2004). עם זאת, גם בלי

הלחץ הישיר, למוניטין שרכשה מועצת יש"ע כקבוצה בעלת יכולת השפעה יש תרומה בפני עצמה. שכן, 'פוליטיקאים חוששים מהשפעתן של קבוצות כאלה זמן רב לפני שהן מגישות להם עצמות מאורגנות, מציפות אותם בהררי מכתבים או מפגינות' (אריאן, 1997: 256).

במועצת יש"ע רואים בקשר האישי יעד אסטרטגי של ממש, והם מקדישים לכך הרבה מאוד אנרגייה וזמן. אחת הדוגמאות היא הסיורים ברחבי יש"ע שעורכת המועצה לחברי כנסת ושרים מהמפלגות השונות וכן לפקידי ממשל.⁹⁵ את האסטרטגיה הזאת מוביל בכנסת השש-עשרה חבר הכנסת אורי אריאל, והוא זוכה לשיתוף פעולה מלא של ראשי המועצות. הללו לוקחים את האורחים, גם אלה הנמצאים מן העבר השני של המפה הפוליטית, לראות ולהרגיש את החיים ביש"ע כפי שהם רואים אותם – כמו למשל את הבעייתיות של תוואי הגדר ואת חשיבות המאחזים – ולהכיר את האנשים והשטח בלי תיווכה של התקשורת. אחת הדוגמאות לאורך כזה היא חבר הכנסת עמרם מצנע, המרבה לבקר ברחבי יש"ע ומתקבל על ידי אנשי יש"ע בחום, למרות חילוקי הדעות האידאולוגיים העמוקים ביניהם.

ח. חולשת המערכת השלטונית

הטענה לחולשת המערכת השלטונית מתייחסת לשני היבטים. האחד, מדיניות 'עצימת עיניים' שיטתית ועמוקה בכל הנוגע לפעולות ספק חוקיות וספק לא חוקיות שנעשו תחילה על ידי גוש אמונים ובהמשך על ידי מועצת יש"ע, והימנעות מאכיפה כל שהיא מצד המדינה. והאחר, החולשה המבנית של השלטון ויכולת המשילות הנמוכה שלו.

1. מדיניות 'עצימת עיניים': ההתייחסות המקלה והסלחנית של הממשלה – בעיקר זו של אנשי תנועת העבודה – לפעילויות הספק חוקיות וספק לא חוקיות של המתנחלים נבעה במידה רבה מתחושת הנוסטלגיה שעוררו בהם 'החלוצים החדשים'. כוח החיות העצום של המחנה הדתי, הנוהר באלפיו ובצעיריו להפגנות התנחלות ברחבי הארץ, נכון לעלות על בריקדות, עורך הפגנות מחאה מול בנייני הממשלה בשירה, בקריאת ססמות, בנכונות להקים אוהלים למען ההתיישבות ביהודה ושומרון – ולעומתו השמאל, 'קומץ פה

95 ראו נספחים טז, יז.

וקומץ שם, מנסה ללא הצלחה 'להפיח רוח במדורה הדועכת, ואש לא מעלים' (הדרי, 2002: 223) – עוררו בקרב המנהיגים בני דור הפלמ"ח סימפטיה רבה למעשיהם. הם הזכירו להם את נעוריהם. ראשית, משום שהם נתפסו כקבוצה בעלת ערכים, המבקשת לחדש את הקשר והגעגוע לערש האומה, ערכים שעליהם גדלו והתחנכו אותם מנהיגים בני דור הפלמ"ח. ושנית, משום שהם פעלו בהתאם למורשת התרבותית שעל ברכיה חונכו הם בעצמם. כשהחלה ההתיישבות היהודית בישי"ע לא היה עדיין 'ימין קיצוני'. ראשי גוש אמונים היו צעירים, יוצאי בני עקיבא, שהחליטו למרוד בהורים. היו אלה בני הציונות הדתית, בת בריתה האידיאולוגית של תנועת העבודה, ומנהיגיה ראו בהם במידה מסוימת 'בנים ממשיכים'. 'לאבי לא הייתה תמונה של גאולה בראש, ולאחותי היו פלמ"ח וגבורה ישראלית טרייה מן התנור', מספר יהושע גרינברג, שאביו ואחותו היו ממקימי סבסטיה. 'הכול היה טרי אז בזיכרון. הפלמ"ח וכל זה. כל הצגת סוף שנה, שבת ארגון או תנועה, הסתיימו בגיבור הפלמ"ח שמוסר את מילותיו האחרונות לאחר שהקריב עצמו לטובת כולם, וקורס על הבמה [...] רוב האנשים שבאו לסבסטיה לא באו מרקע סופר-דתי אלא פשוט, כזה דתי-כיפה-סרוגה [...] בשביל אבי הגאולה הייתה בזה שגמרנו עם הפטרונות החונקת של ההורים [...] כן, הם שמרו תורה ומצוות [...] אבל הם לא סבלו רבנים ודמוגוגיה דתית' (גרינברג, אוגוסט 2004: 12-14). ואמנם, מבחינה חיצונית נראו 'הציונים החדשים' כ'קיבוצניקים עם כיפה וזקן'. מראם 'הזרוק' – חולצת כפתורים מחוץ למכנסיים, מכנסיים קצרים וסנדלים, זהותם והתנהגותם – הסגידה לפשטות, הסלידה מהתגנדרות, הנכונות להקרבה עצמית למען רעיון, התבטלות היחיד בפני הכלל, החיים הכמעט סגפניים על הגבעות, רוח ההתנדבות וההתגייסות למען הכלל – אלה הזכירו למנהיגים, יוצאי תנועות הנוער והפלמ"ח, את עצמם בנעוריהם.

המקור השני לסימפטיה של המנהיגים בני דור הפלמ"ח לגוש אמונים, ואחריה למועצת יש"ע, נעוצה במורשת התרבותית של היישוב עוד מתקופת השלטון הבריטי, של התעלמות מהחוק ואמונה ש'הצדק אתנו' ושי'לנו יש זכויות-יתר', ולכן נעשה מה שאנחנו מבינים. דוגמאות לגישה זו, שעליה התחנכו דורות, יש אין ספור: עלייה ב, גֶּנְבַת הנשק מהבריטים, גנבת התרנגולות בפלמ"ח, חומה ומגדל – כל אלה הם רק חלק קטן מתרבות הישראלי החדש שהתפתחה בארץ מימיו הראשונים של היישוב. גם את כושר האלתור – שהתפתח על רקע המחסור בתקופת היישוב והצורך להסתפק במה שיש – שהפך מהר מאוד לסמל סטטוס, ניתן לשייך לאותה

תרבות. על רקע זה, בין שהיה זה החוק הבין-לאומי ובין שהיה זה החוק הישראלי, עקיפתו על ידי המתנחלים זכתה ליעצימת עין וליחס סלחני במקרים מסוימים, ולעידוד ותמיכה במקרים אחרים. שכן, יגם אנחנו היינו כאלה...! מפעל ההתנחלות כולו הוא למעשה שיתוף פעולה של מועצת יש"ע עם המדינה – או להפך – כחלק מהניסיון לקבוע עובדות בלתי הפיכות בשטח.

2. החולשה המבנית של השלטון: הטענה השנייה היא שאותם יטריקים ושטיקים שפעלו לעתים לטובת המדינה, פעלו לעתים – והפעם שלא מרצונה – גם לרעתה. הסיבה לכך היא חולשתו המבנית של השלטון ואי-הצלחתו לפקח על החוק ולאכוף אותו במידה מספקת.⁹⁶ ולכן, גם כאשר לא היה סיוע פעיל כזה או אחר של הממשלה, הצליחו ראשי המתנחלים לקבוע עובדות בשטח, ממש כשם שעשו זאת סקטורים אחרים כמו הבדווים בנגב, הערבים בגליל – או, להבדיל, חברות כוח האדם בסוגיית העובדים הזרים, בחורי הישיבות בסוגיית הפטור מגיוס לצה"ל, והדוגמאות עוד רבות מאוד לצערי.

ט. שורשי התרבות הישראלית

קשה להבין את הצלחותיה של מועצת יש"ע לגייס תמיכה ציבורית במאבקה מבלי להתייחס לסביבה שבה היא פועלת. בניגוד לקבוצת אינטרס המנסה לשווק לציבור רעיון חדש, מועצת יש"ע משווקת רעיון ישן שיש לו שורשים עמוקים בתרבות הישראלית, הרעיון הציוני. רעיון זה, שמבוסס במהותו על הקשר הבלתי אמצעי – ההיסטורי, הדתי והתרבותי – של העם היהודי לארץ ישראל עמד בבסיס הלגיטימציה להקמתה של מדינת ישראל ומהווה חלק בלתי נפרד מההוויה הישראלית ומהתרבות הישראלית מאז ראשית הציונות.

התנועה הציונית הייתה במקורה תנועה חילונית ששאבה את השראתה ממקורות שונים, אולם אחד המרכזיים שבהם היה הדת היהודית. הזהות הקולקטיבית שהתפתחה כבר בתקופת היישוב 'התאפיינה בהדגשת היסוד הארץ-ישראלי, בהעדפת התני"ך על פני התלמוד ובהבלטת היסוד הארצי

96 על חולשתה של הממשלה ראו אריאן, נחמיאס ואמיר, 2002.

ושלילת הגלות. כך הובלטה ארץ ישראל על ההיסטוריה של ימי הבית הראשון והבית השני ובמידת מה על תקופת הזוהר של יהדות ספרד בימי הביניים, טוען אייזנשטדט, ומוסיף כי 'כל זה לא סתר את הזיקה החזקה למסורת היהודית לדורותיה' (אייזנשטדט, 2004: 31-32). המסורת היהודית הייתה מאז ומעולם מעוגנת בדת, ואף על פי שציונים רבים רצו בניתוק מוחלט בין הדת ללאום, התנועה הציונית לא ניתקה עצמה מהמסורת, להפך: כפי שכבר צוין לעיל, הכתבים הדתיים והתנ"ך נתפסו על ידי האבות המייסדים ככתבים היסטוריים, מיתולוגיים או פולקלוריסטיים, ומרבית הסמלים הלאומיים שאומצו על ידם היו במקורם סמלים דתיים. דוד כנעני, המנתח את יחסה של העלייה השנייה לדת מסביר שרבים מהם 'חשו קרבה בין הדת לציונות כיוון שבעיניהם חלום שיבת ציון התגלגל לציונות, ארץ הקודש הייתה לארץ ישראל, לשון הקודש הייתה לעברית ועוד'.⁹⁷ יונתן שפירא מוסיף כי הנהגת מפא"י בראשות בן-גוריון קיבלה את העיקרון הדתי כמרכיב מרכזי בהגדרת הלאומיות. אחת העדויות לכך היא יזמתם של בן-גוריון ושר החינוך שלו זלמן ארן להנהיג בבתי הספר 'לימודי תודעה יהודית'. לטענתו, 'הגבולות בין הלאומיות והדת טושטשו ובדרך זו הומצאה מסורת דתית-לאומית [...]'. על ידי שינון של מנהגים ומסורת, סמלים ומיתוסים דתיים, הציגו את המסורת הדתית כביטוי של הלאומיות "הישראלית-יהודית" בדרך שלא חייבה חשיבה והתלבטות (שפירא י', 1996: 56-58).

את רעיון הקשר בין העם היהודי לארץ ישראל סופגים אזרחי ישראל בערוצי תקשורת שונים במשך כל חייהם: באמצעות החינוך הפורמלי בבתי הספר, החינוך לא פורמלי בתנועות הנוער, השירות בצבא, הטילים בארץ, השירים, הספרים, החגים הלאומיים, הטקסים הדתיים של ברית מילה, בר מצווה ונישואין ועוד. יונתן שפירא מוסיף כי מאז הקמת המדינה החלו היסודות הדתיים לחדור ולהשתלט גם על השיח הפוליטי שניהלו המנהיגים עם בוחריהם. כך למשל, את הססמה 'ממעמד לעם' החליף בן-גוריון בססמה 'מעמד לעם בחירה'; במקום 'מדינת ישראל', דיבר על 'הבית השלישי'; ולאחר מבצע סיני פנה בן-גוריון ללוחמי צה"ל מעל בימת הכנסת ואמר: 'קירבתם אותנו לרגע הנשגב והמכריע בתולדות ימינו הקדומים, למקום מתן תורה, שבו נתבע עמנו להיות עם סגולה' (בן-גוריון, 1957.7.11). לטענת שפירא, 'בהשפעת השיח הפוליטי שחיק את מה שלמדו בבית הספר, העריכו בני

97 יום עיון על מחקרו של יעקב כנעני על העלייה השנייה העובדת ויחסה לדת, אוניברסיטת תל אביב, 1976.2.17.

הדור ילידי הארץ את תהליך הקמת המדינה ואת ההצדקה לקיומה לא במושגים פוליטיים ריאליים אלא במושגים תיאולוגיים מיתיים [...] המסורת שהומצאה וחיברה את הלאומיות היהודית עם מיתוסים דתיים, ואשר תפקידה היה לחזק את הלגיטימציה של סמכותם של הפוליטיקאים החילוניים, חלחלה והפכה חלק מדרך מחשבתם (שפירא י', 1996: 60, 62). אולם לעומת דור המייסדים – שהמציא את הרטוריקה הזאת ולכן יכול היה גם להשתחרר ממנה, כפי שעשה בן-גוריון כשהחליט לסגת מכל השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים – הפוליטיקאים מדור ילידי הארץ שחונכו על מיתוסים אלה, האמינו בהם וכתוצאה מכך גם נשלטו על ידם (שפירא י', 1996: 78).

ואמנם, לאחר מלחמת ששת הימים, שהוגדרה על ידי משה דיין 'מלחמה על נחלת אבות', התחזקה מאוד התפיסה הדתית-לאומית שראתה בשטחים החדשים חלק ממדינת היהודים ההיסטורית (טבת, 1971: 586). 'לא אנחנו לבדנו שחררנו את ההר', כתב חיים חפר. 'אתם צעדה חטיבה שלמה של לוחמי מצדה ואנשי בר כוכבא הגיבורים והאמיצים [...] ולידם צעדו כהולכים בסך כל עולי הגרדום ולוחמי תש"ח, כל חללי הלח"י והאצ"ל והפלמ"ח [...] ויאמר דוד המלך אל הרמטכ"ל, זה נכון; אך עליך הטיל הגורל להיות שליחם של כל החלומות והתפילות [...] ויקם דוד המלך וייטול את הכינור, ויבט ברמטכ"ל ועל פניו האור, וישר את השיר הזה לאמור, למנצח יצחק מזמורי (חפר, 1967.9.6).

לטענת יהושפט הרכבי, האופי הרדיקלי של ההתנגדות הערבית לישראל – לא רק לתוואי טריטוריאלי מסוים שלה אלא לעצם זכות קיומה – נתן למצב המלחמה המתמשך ממד אידאולוגי עמוק של מלחמה טוטלית (הרכבי, 1969). המצב האובייקטיבי של מדינה המוקפת על ידי מדינות עוינות נעשה לאידאולוגיה ושימש, בעיקר אחרי מלחמת ששת הימים, ליצירת אתוס לוחמני ומנטליות של מצור, של 'אומה בגבה אל הים'. מטרת הערבים נתפסה כהשמדת המדינה, והיא הוכלאה בדמיון הישראלי עם הזיכרון הקולקטיבי של השמדת העם שביצעו הנאצים ביהודים. תחושה עמוקה ורווחת זו הייתה והנה, טוען אבישי ארליך, הבסיס המנטלי לקונסנזוס הפוליטי הישראלי (ארליך, 1993: 256).

לטענתם של כרמי ורוזנפלד, מדיניותן של הממשלות לאחר מלחמת ששת הימים בשטחי יהודה, שומרון ועזה הביאה לגלישה של הקונסנזוס הפוליטי היהודי אל האולטרה-לאומנות (כרמי ורוזנפלד, 1993: 311). יתנאי המיליטריזם הגבוה (אחרי '67) הצמיחו כפטריות אחרי הגשם את האולטרה-

לאומיים בכל האגפים – במערך, במפד"ל, במרכז האזרחי, ובימין המסורתי (שם: 319). לטענתם, מיליטריזם זה הופיע עוד קודם ל-1967: הוא טופח כמדיניות לאומית תחת שלטונה של מפא"י כבר מאמצע שנות החמישים, והוא נהנה מקונסנזוס דמוקרטי מלא, מתמיכה בין-מפלגתית ברמה הלאומית, ואפילו מתמיכה אמריקנית. השינויים בחלוקת הכוח הפוליטי מעמדי בלטו בתפנית של מפא"י ימינה, שנישאה על ידי קבוצות לחץ אקטיביסטיות, שהתחזקו בצמרת השלטון שלה (רפ"י), ואחר כך על ידי התארגנות שפנתה ימינה דרך המרכז (ד"ש) ושוב ימינה (חלק מהתחייה, מולדת וצומת) (שם: 318).

המפגש בין 'קודש' ליחול', כפי שמגדיר זאת ברוך קימרלינג, עם כיבושם של יהודה, שומרון ועזה נתן לגיטימציה לקבוצות אליטה דתיות, שקודם למלחמה היו ממוקמות בפריפריה הפוליטית. בזכות יכולתן לתרגם את האוריינטציה הדתית שלהן למעשים לאומיים, כמו הקמת יישובים מעבר לקו הירוק, הן החלו לנוע לעבר מרכז המפה הפוליטית מתוך צבירת עצמה פוליטית. יוסף לניר מסביר את התמיכה הציבורית במעשיהן, ובעקבותיה את העצמה הפוליטית שרכשו המתנחלים, בהיעדר אלטרנטיבה. לטענתו, השמאל ותנועות ההתיישבות התרוקנו צעד אחר צעד מערכיהם היסודיים, שנבעו מבסיסי האינטרסים שלהם, וזנחו את התשתית הסוציו-תרבותית שלהם עד כדי אי-יכולת להתייבב כנגד האידיאולוגיה של שלמות הארץ (לניר, 2004: 94). התנועה הקיבוצית, שנשאה את דגל ההתיישבות החלוצית וההתגייסות למען הכלל, ונתפסה בשנים הראשונות כ'אליטה משרתת' וכמודל לחיקוי, איבדה את מעמדה זה לטובת הציונות הדתית. לטענת לניר, 'התנועה הקיבוצית הייתה הציבור המאורגן היחיד שהיה בכוחו להעלות אלטרנטיבה התיישבותית להתנחלות ביהודה שומרון ועזה, כמו למשל ביישוב הנגב והגליל [...] כיוון אלטרנטיבי זה גם היה מחזק את החברה הקיבוצית וגם היה מהווה אלטרנטיבה התיישבותית מוסכמת על ידי רוב הציבור', אולם היא לא עשתה זאת (שם: 65, 92). הקריאות לצאת מהשטחים, שנשמעו כבר עם סיום המלחמה, בין היתר על ידי דוד בן-גוריון עצמו, נאלמו דום על רקע המשמעות הדתית-לאומית שקיבלו תוצאות המלחמה, והתנופה המחודשת שקיבל בעקבותיה הרעיון החלוצי-מיתולוגי של 'עוד דונם ועוד עז'.

גורם מרכזי נוסף להתחזקות הרגש הלאומי היה החיבור בין השסע הדתי לבין השסע העדתי, וגם הוא – כמו המפגש בין הלאומיות לדת – הופיע במלוא עצמתו לאחר '67 (הורביץ, 2002: 10). לטענת שפירא, על

החיבור הראשוני בין הדת והלאומיות לבין בני עדות המזרח היו אחראים דווקא מנהיגי מפא"י, שהכניסו את הדת לשיח הפוליטי-לאומי במטרה ליצור שפה משותפת עם העולים החדשים, שהיו ברובם מסורתיים. תנועת החירות ומנחם בגין בראשה השתמשו בחיבור זה והעמיקו אותו. אייזנשטדט טוען כי תהליך ההקצנה ביחס לשטחי ישי"ע, שהחל לאחר מלחמת ששת הימים, בלט בעיקר מאז המהפך של 77'. יהשתנה מאוד יחסם של מגזרים יהודיים רבים בתוך הקולקטיב הישראלי לטריטוריה, לשטחי ארץ ישראל. יחס זה, שהיה תמיד חזק, הלך והעמיק עד כדי קידושה של הטריטוריה (אייזנשטדט, 2004: 63). לרעיון 'הזכות ההיסטורית של עם ישראל על ארץ ישראל' יש להוסיף גם את נרטיב האחדות הלאומית, שהיה מוטיב מרכזי בתרבות הישראלית עד סוף שנות השבעים (ידגר, 2004: 21-79).

על רקע זה, כשבמועצת ישי"ע מדברים על הזכות ההיסטורית של עם ישראל על ארץ ישראל ועל הקשר הבלתי אמצעי לחברון, לעלי ולבית אל, הדברים נופלים על אוזניים קשובות. יש לזכור גם שכבר כמעט שני דורות גדלים במדינה שגבולותיה הם מן הירדן לים. צעירים אלה אינם מכירים מציאות אחרת או מדינת ישראל עם גבולות אחרים, ומבחינת רבים מהם כל נסיגה משמעותה ויתור, קריעה של משהו שהיה עד לא מזמן שלהם, חלק בלתי נפרד מנוף ילדותם. כשקשר זה בין העם לארצו מקבל גם משמעות של ציווי דתי, של יזכות אבות' ויהבטחה אלוקית', הקושי, בעיקר של המאמינים, לקבל את הפשרה גדל עוד יותר.

בניגוד לקבוצת אינטרס המוקמת אד-הוק על מנת להשפיע על תהליך מסוים, כמו למשל תנועות המחאה שהוקמו לקידום בניית הגדר, או תנועת 'ארבע אימהות' שהוקמה לצורך המאבק הציבורי להוצאת צה"ל מלבנון, מועצת יש"ע היא קבוצת אינטרס שמלווה את השיח הפוליטי בישראל ומשפיעה עליו בהרבה מאוד היבטים מאז הוקמה לפני יותר מעשרים שנה. המאבק שלה בגדר הפרדה, ואחריו המאבק בתכנית ההתנתקות של ראש הממשלה שרון, הם רק עוד שני ציוני דרך במאבק האידיאולוגי ארוך השנים שלה להרחבת מפעל ההתיישבות לכל יהודה, שומרון ועזה ולהפיכתם לחלק בלתי נפרד ממדינת ישראל.

בפרקים הבאים ננסה לבחון את שיטת הפעולה של מועצת יש"ע בשני מאבקים שניהלה לאחרונה, שניהם במסגרת כהונתה של ממשלת ימין בראשות אריאל שרון: המאבק בעניין גדר הפרדה והמאבק נגד תכנית ההתנתקות. שני המאבקים שונים זה מזה שוני מהותי בהגדרת המטרה, בזירה שבה התנהלו האירועים, באיתור או בבחירת קהל היעד, בפרק הזמן שבו התנהל המאבק ובאסטרטגיה שנבחרה.

המאבק של מועצת יש"ע בגדר הפרדה נבחר משתי סיבות עיקריות. האחת, מורכבות נושא המאבק. והשנייה, האופן שבו נכנסה מועצת יש"ע למאבק, בהפתעה וללא הכנה מוקדמת. הדינמיות של התהליך להקמת הגדר, המציאות המשתנה במהלכו על רקע כניסתם של גורמים מתערבים שונים והעובדה שמועצת יש"ע לא הכינה את עצמה לקראתו – כל אלה הפכו את מאבקה בגדר למקרה מבחן מעניין. לא רק משום שהוא מאפשר להבין את המקרה הייחודי של מי שנחשבת בעיניי לאחת מקבוצות האינטרס החשובות שקמו במדינת ישראל, אלא משום שהוא נותן כלים לניתוח של כל קבוצת אינטרס המתמודדת במציאות מורכבת – החל בהיכרות עם האתגרים שעמם הקבוצה מתמודדת, דרך הבנת הצורך שלה לקרוא נכון את המרחב שבו היא פועלת ולדעת להתאים עצמה אליו, וכלה בדרכים שבהן היא בוחרת לעשות זאת.

המאבק ב'תכנית ההתנתקות' נבחר משלוש סיבות עיקריות. האחת, החשיבות ההיסטורית של הנושא: בפעם הראשונה בהיסטוריה של מדינת ישראל מעז ראש ממשלה להורות על פינוי יישובים יהודים. השנייה, העובדה שאת המהלך ההיסטורי הזה מוביל ראש ממשלה מהימין, ומי שנחשב לא

רק בציבור הרחב אלא גם בקרב המתיישבים בישי"ע עצמם ל'אבי ההתנחלויות'. והשלישית היא מורכבות המאבק והדינמיות שלו. ניתוח הזירות השונות שבהן התנהל המאבק ובחינת הדרך שבה התמודדה מועצת יש"ע עם המציאות המשתנה ועם האתגרים החדשים שניצבו לפניה מקנים כלים מרכזיים לא רק להבנת שיטת הפעולה של מועצת יש"ע כקבוצת אינטרס, אלא להבנת הדינמיקה של המערכת הפוליטית בכלל. את ניתוח שיטת הפעולה בכל אחד מהמאבקים אחלק לשלושה חלקים עיקריים. החלק הראשון יעסוק בשאלה 'על מה נלחמים', כלומר מהי מטרת המאבק. החלק השני יעסוק בשאלה 'מול מי נלחמים', כלומר האם יש יריב ברור. והחלק השלישי יעסוק בשאלה 'איך נלחמים', כלומר באסטרטגיה – בניתוח (אם היה כזה) של היריב, של המציאות, של השחקנים השונים במערכת ושל זירות הפעולה ובבחירת כיווני פעולה – ובטקטיקה שנועדה ליישמה.

א. על מה נלחמים

גדר ההפרדה

השאלה 'על מה נלחמים' בכל הקשור למאבק בגדר ההפרדה היא שאלה מורכבת.

דרישות להקמת גדר שתפריד בין שטחי יהודה ושומרון לבין שטחי ישראל הועלו על ידי מערכת הביטחון כבר בעת כינון הסכמי אוסלו, ובייחוד בזמן גל הפיגועים בשנים 1995-1996, אולם הן נדחו על ידי ממשלות ישראל השונות שביקשו להותיר את תוואי הגבול פתוח למשא ומתן (פריש, 25.12.2000; 'מרחב התפרי', 1.7.2001). כלומר, מצד אחד היה השיקול הביטחוני, שחשיבותו הלכה וגדלה עם התגברות הפיגועים בשטח ישראל, ומצד אחר הייתה ההבנה, בכל גוני הקשת הפוליטית, שלהקמת גדר, בלי קשר לתוואי שבו תעבור, יהיו השלכות מדיניות.

מועצת יש"ע התנגדה להקמת הגדר מתוך עיקרון אידאולוגי לאורך כל תקופת המאבק. כלפי חוץ, היו לה טענות מטענות שונות נגד הגדר: החל בטענה שהיא אינה יעילה ושלא תתרום דבר לביטחון, דרך הטענה שזה בזבוז כספים אדיר, וכלה בטענה האידאולוגית שצריך לתקוף ולא להסתתר מאחורי גדר. 'במהותה [הגדר] היא אות חולשה', סיכם חבר הנהלת מועצת

ישי"ע הודי ליברמן ('אושפיז', 26.9.2003). אולם הסיבה האמיתית הייתה שהגדר נתפסה בעיניהם כסרטוט של קו גבול שיחלק את ארץ ישראל, יפריד את יהודה ושומרון משטח ישראל – וייצור את התנאים לקידום התהליך המדיני ולהקמת מדינה פלסטינית בשטחי ישי"ע. במשך 36 שנים ביקשו ראשי ישי"ע לטשטש את ההפרדה בין שטחי יהודה ושומרון ועזה לבין שטח ישראל, ו'למחוק' למעשה את הקו הירוק. הקמת גדר הייתה מבחינתם חזרה למילון המושגים הישן והמסוכן. גם אם תוקם הגדר מטעמי ביטחון, בעצם קיומה היא תיצור יקו גבול שהמתנחלים יהיו מצדו הלא נכון (שמואל, 16.5.2002) ותעמיד בסכנה את המשך ההתיישבות היהודית בישי"ע.

עם זאת, עם תחילת העבודה בשטח, כשהבינו גם במועצת ישי"ע שהשאלה היא לא 'האם' תהיה גדר אלא 'היכן' תעבור, היעד העיקרי של המאבק היה להזיז את תוואי הגדר מזרחה ככל האפשר ולכלול בשטחה יישובים רבים ככל האפשר. 'למתיישרים האידאולוגיים בישי"ע לא הפריע שלא תהיה גדר. מי שדרש אותה היו בעיקר אלה שהגיעו לישי"ע מטעמי נוחות, כמו למשל תושבי אריאל, טוען ישראל הראל (ריאיון, 10.12.2003). ואמנם, אחת הסיבות לדרישה להזיז את הגדר מזרחה הייתה אכן הסיבה הביטחונית: יישובים הסמוכים לגדר התנגדו לה מאוד מכיוון שחששו להישאר מחוצה לה. אולם הייתה לכך מטרה נוספת, והיא להפוך את הגדר מגדר פוליטית, שמטרתה לסרטוט קו גבול ולאפשר הפרדות משטחי ישי"ע, לגדר ביטחונית גרדא. כלומר, לגדר שתמנע חדירת מחבלים לשטח ישראל אבל לא תוכל להפוך לקו גבול מוסכם.

רעיון הגדר עלה לסדר היום בתקופת ממשלת ברק, שניסתה לקבוע קו נסיגה להפרדה חד-צדדית. אולם עם עליית שרון לשלטון ירד הנושא מסדר היום ולמעשה 'עד אפריל 2002 כל הממשלה התנגדה לגדרי (מועלם, 3.10.2003). בכל הופעותיהם בוועדת החוץ והביטחון, ראש הממשלה ושר הביטחון [בן-אליעזר] לעגו לגדר ההפרדה והכריזו שהיא לא תמנע פיגועי טרור', העיד חבר הכנסת חיים רמון (רמון, 6.6.2002).

אולם באפריל 2002 התהפך הגלגל, ושרון – שעד אז התנגד לגדר, שנא את הקונספציה ואת המינוח ופקפק ביעילות האופרטיבית (ירושלמי, 8.7.2003) – נכנע ללחצים הפוליטיים והציבוריים שהופעלו עליו, והחליט לבנות גדר. 'הכול התחיל מהפריימריס במפלגת העבודה של פואד מול רמון', טוען דובר מועצת ישי"ע, יהושע מור-יוסף. 'פואד הבין שהציבור רוצה גדר, ולא יכול היה להישאר מאחור. אריק, שכל כך רצה את מפלגת העבודה בממשלה, נכנע ללחץ של פואד והסכים לבנות גדרי (ריאיון, 23.11.2003).

אולם הלחץ לא היה רק לחץ פוליטי. גם במערכת הביטחון הלכה והתחזקה הדרישה לגדר.⁹⁸ אחרי כל פיגוע כמעט נטען כי הוא 'מוכיח את נחיצותה של גדר הפרדה בקו התפר הפרוץ' (פריש ושומפלבי, 19.5.2002), וכי קיומה של גדר מערכת היה מונע אותו (פריש, 25.12.2002). 'אין לנו דרך אחרת להגן על אזרחי המדינה ללא חסימה פיזית של הקו', קבע מנכ"ל משרד הביטחון עמוס ירון. 'המכשול יביא לידי כך שהטרור ימצא עצמו בקשיים בלתי רגילים לעומת המצב שהיה קודם לכן' (פריש, 31.7.2003). קביעתו של מנכ"ל משרד הביטחון כי במערכת הביטחון 'מנסים לבחון מהו הקו האופטימלי להקמת הגדר', וכי 'אין לכך שום קשר לראייה מדינית', שינתה את הקונספציה ביחס לגדר, והיא הפכה מגדר פוליטית לגדר ביטחונית. 'מדובר בהפרדה ביטחונית באמצעות מכשולים, ולא בהפרדה פוליטית', טען בן-אליעזר (בחור, 28.5.2003) והדגיש כי 'צה"ל ימצא משני צדיה [של הגדר]' (שמואלי, 12.6.2002). הפיכת הגדר ליביטחונית, הצגתה בתקשורת כפתרון האולטימטיבי לכל בעיות הביטחון והקמפיין הציבורי שהובילו חבר הכנסת רמון ותנועות חוץ-פרלמנטריות אחרות – כמו 'התנועה להפרדה חד-צדדית', 'גדר לחיים' ו'היום השביעי' – יצרו בציבור אמונה כמעט מיתית ביכולתה של הגדר לפתור את בעיית הפיגועים, והתמיכה בה הלכה וגדלה. סקר של מכון שטינמץ שנערך ביוני 2002 הראה כבר אז על תמיכה של 57% בגדר (יער והרמן, 8.7.2003). שנה אחר כך כבר עמדה התמיכה על שמונים אחוז. 'המהפך' בתפיסת הציבור את הגדר הציבו את מועצת יש"ע בבעיה. מצד אחד היא התנגדה לגדר ואפילו איימה בפירוק הקואליציה אם תקום, ומצד אחר היא לא רצתה ללכת ראש בראש נגד הציבור.⁹⁹ 'אם המחבלים יוצאים משטחי A ו-B, אותם יש לגדר ולא את עצמנו', טען שאול גולדשטיין (ריאיון, 26.11.2003). אולם 'משהובר להם [למועצת יש"ע] שהשאלה היא כבר לא האם תהיה גדר, אלא היכן היא תעבור, הם נרתמו לשדולה שנועדה להשפיע על תוואי הגדר – מזרחה ככל האפשר' (שרגאי נ', 3.10.2003). 'עברנו למאבק על תוואי הגדר רק בגלל שלא הייתה ברירה', מסביר עדי מינץ. 'הציבור רצה גדר, אריק החל לבנות אותה, והבנו שבמלחמה הזאת

98 תומכיה העיקריים היו ראש המועצה לביטחון לאומי האלוף עוזי דיין, ראש השב"כ אבי דיכטר, משמר הגבול ומשטרת ישראל, אולם זו הייתה גם האווירה הכללית במערכת הביטחון.

99 'אם תקום גדר ההפרדה נפרק את הקואליציה', הודיע יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן (שמואלי, 12.6.2002).

כבר לא נוכל לנצח' (ריאיון, 26.11.2003). מעכשיו, המטרה העיקרית במאבק הייתה למנוע את הקמת הגדר כגדר 'פוליטית'. כלומר, 'למנוע את בנייתה על תוואי הקו הירוק, ולהביא לכך שתכלול כמה שיותר יישובים יהודיים' (שם). כאמור, במשך שנים ניסו במועצת יש"ע למחוק את הקו הירוק. הם האמינו כי 'הנצחת הקו הירוק יוצרת שני סוגים של ארץ ישראל', כפי שטוען רון בריימן, בעוד שילמעשה, כל ארץ ישראל, ולא רק שטחי יש"ע, היא 'שטחים הנתונים במחלוקת' (בריימן, 3.6.2003).¹⁰⁰ 'שבעי מפות וירטואליות מימי קמפ-דיוויד ועד היום, שהציתו עימותים ומלחמות מדומות למכביר, המתנחלים מעולם לא ניצבו מול מפה המשרטטת כך מחדש את הקו הירוק', כותבת עדה אושפיז. 'יהיו הכוונות אשר יהיו, אסטרטגיות או מדיניות, לצרכי הטעייה וביטחון או כמחווה לאמריקנים – הגרעין הקשה של המתנחלים לא פילל לחיזיון הזה, בוודאי לא מממשלתנו ה"לאומית" למהדרין. עצם המושג "קו ירוק" הוא סמרטוט אדום מול עיניו. במשך שנים האמינו אנשי יש"ע שהצליחו להפוך את הקו הירוק ל"לא רלוונטי", וכמי שמוקירים את ערכם של סמלים וסממות יותר מכול, הם בוחלים בשובו למילון הישראלי (אושפיז, 26.9.2003). אולם הקו הירוק לא רק חזר לשיח הפוליטי, הוא אף עמד במוקד המאבק על הגדר. הוויכוח על הקו הירוק הגיע לשיאו עם התערבותה של ארצות הברית בסוגיה. 'מרגע ש"חיידק ההתנחלויות" דבק בגדר ההפרדה, החלה הגדר להיתפס בעיני האמריקנים כגדר מדינית, הרבה יותר מאשר גדר ביטחונית' מסביר זאב שיף ב'הארץ' (שיף, 25.7.2003). האמריקנים לא התנגדו להיבט הביטחוני-הגנתי שאמורה לספק הגדר, אלא לכך שהיא מסרטטת קו מדיני בחלק מהתוואי, נוגסת בשטחים פלסטיניים וגורמת בעיות חדשות בשטח שעלולות לפגוע בסיכויי הצלחתה של מפת הדרכים – כלומר, בהקמת מדינה פלסטינית לצדה של ישראל – ומכך בדיוק חששה מועצת יש"ע.

תכנית ההתנתקות

על תכנית ההתנתקות ועל כוונתו של שרון לפנות יישובים ביש"ע נודע לציבור בפעם הראשונה בעת נאומו של ראש הממשלה בכנס הרצליה, ב-18 בדצמבר 2003. הנאום זכה לתגובות זועמות, הן מימין והן משמאל. יושב ראש המפד"ל

100 בריימן הוא יושב ראש חוג הפרופסורים לחוסן מדיני וכלכלי, תנועה חוץ-פרלמנטרית הנמצאת בקשר קבוע עם מועצת יש"ע.

אפי איתם, למשל, הגדיר את הודעת שרון 'דברת מזיקה', וחבר הכנסת אריה אלדד מהאיחוד הלאומי הגדיר אותה 'מכבסת מילים'. שרון מדבר למעשה על צעדים שיביאו לטרנספר של יהודים, הבהיר ליברמן (גליקמן ושירות מעריב, 18.12.2003). אולם למרות הכעס, ולמרות הבטחתו של שרון כי דבריו יבוצעו, התגובות במערכת הפוליטית הצביעו על חוסר אמון ברצינות כוונותיו ובכונותו של שרון לעבור משלב הדיבורים לשלב המעשים. 'עם כל הכבוד לנאום', כתב בן כספית, 'שרון לא עבר עדיין את מבחן המעשה' (כספית, 18.12.2003). 'אריק שרון טוב בנאומים, ממש נואם מצטיין. מעשים? טרם', הוסיף (כספית, 6.1.2004). גם בציבור הייתה אווירה דומה. מסקר שערך העיתון 'מעריב' עלה כי רק 26% מהנשאלים מאמינים ששרון יפנה יישובים בחודשים הקרובים (רוזן, 9.1.2004). ייתכן כי אחד ההסברים לכך הוא אזלת היד של הממשלה בכל הקשור לפינוי המאחזים הבלתי חוקיים שהוקמו לאחר מרס 2001. שכן עוד בתקופת הממשלה הקודמת הבטיח שרון כי הם יפוננו, אולם בפועל מספרם רק הלך וגדל, בעוד המאחזים הקיימים הוסיפו להתרחב. 'בממשלה שיש ספק אם היא מתכוונת, אבל אין ספק שהיא איננה מבצעת, היה פינוי מגרון או מאחזים אחרים מתבצע אחרת. בבוקר היו מורידים אותם. בערב היה ראש הממשלה נוסע לנאום בהרצליה ואומר כי העשייה כבר החלה, ועתה הוא בא לדבר על השלבים הבאים בתכנית ההתנתקות. בלי זה שרון אינו נהנה מאמון. גם מי שרוצה לקוות שהפעם הוא מתכוון ברצינות, תוהה אם שרון יכול, כתב דן מרגלית (מרגלית, 24.12.2003).

תגובתה של מועצת יש"ע לנאום ההתנתקות של שרון הייתה חריפה במיוחד. הסיבה הראשונה לכך הייתה שבמועצת יש"ע הבינו היטב את המשמעות שיש למילים, גם אם עדיין אין מעבר לשלב המעשים. את משמעות המילים והשפעתן על עיצוב המציאות ועל דעת הקהל למדו ראשי מועצת יש"ע כבר לאחר התבטאויות קודמות של שרון: נאומו ההיסטורי בלטרון שבו קיבל את רעיון הקמתה של מדינה פלסטינית, קבלת מפת הדרכים, החלטת הממשלה על הקמת הגדר, דבריו בגנות היכיבושי הישראלי ביש"ע, כוונתו לפנות את המאחזים הבלתי חוקיים ועוד. הסיבה השנייה לתגובה החריפה של מועצת יש"ע הייתה שבניגוד לרבים אחרים, ראשיה דווקא כן האמינו באפשרות ששרון מתכוון לדבריו. חששות אלה החלו לקנן בהם שבועות ספורים קודם לנאום, עם קריאתו של השר יוסף לפיד, יושב ראש 'שינוי', לפנות את נצרים. 'פינוי חד-צדדי הוא רעיון שהיה מנותק ממצע 'שינוי', ולכן כבר עם העלאתו התחלנו לחשוש שמאחורי המהלך

עומד שרון. שזה בלון ניסויי, נזכר יהושע מור-יוסף, המזכיר המדיני של מועצת יש"ע. 'פינוי חד-צדדי נראה לנו אז מעבר להרי החושך, ודרשנו משרון להתנער ממנו, לפזר את העננה, אולם הוא לא עשה זאת' (ריאיון, 20.6.2004). 'היו בתוכנו מי שעוד האמינו שאריק מנסה למרוח זמן, שהכול טקטיקה כדי לבלבל את האויב. אני כבר אז הרגשתי שאריק הוא אותו אריק של ימית ושהוא מרמה את כולנו', מוסיף שאול גולדשטיין, סגן יושב ראש מועצת יש"ע (ריאיון, 30.6.2004). גם יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן היה שותף לתחושה הזאת, וכבר עם סיום נאומו של שרון הודיע ליברמן כי 'נעשה כל שביכולתנו כדי להחליף את שרון'. אולם בפועל, מאז הודיע שרון על תכניתו ועד סוף ינואר התנהל המאבק בעיקר ברמה ההצהרתית, והמטרה הייתה למנוע את המעבר משלב הדיבורים על פינוי לשלב המעשים.

רק לקראת סוף ינואר – לאחר פגישתם של ראשי מועצת יש"ע עם מנכ"ל משרד ראש הממשלה ופרסום עיקרי התכנית בעיתון 'הארץ' ימים ספורים לאחר מכן – משהתברר היקף התכנית, הבינו במועצת יש"ע כי פניהם למאבק אמתי שמטרתו למנוע את אפשרות יישומה של ההתנתקות. 'הרבה פעמים אני שואל את עצמי האם אנחנו, מועצת יש"ע, צריכים להיות "היתד הימנית", שלא זזה מהעקרונות שלה, או "הסמן הימני" שמתפשר', הסביר לי המזכיר המדיני של מועצת יש"ע. 'מאוד מפתה להיות יתד ימנית, אבל היא הופכת מהר מאוד ללא רלוונטית במשחק הפוליטי. מצד שני, סמן ימני עלול לאבד את הלגיטימיות שלו, אם הוא נתפס כמי שאין לו עקרונות והכול רק עניין של מחיר' (ריאיון, יהושע מור-יוסף, 20.6.2004). השאלה הזאת מעסיקה את מועצת יש"ע לפני כל מאבק. לא פעם, בשל בחירתה להיות 'הסמן הימני' ונכונותה להתפשר, היא גם ספגה ביקורת, למשל בעניין הגדר. אולם במקרה של המאבק בהתנתקות שאלה זו לא עמדה כלל על הפרק. שלא כמו המאבק על הגדר, הפעם לא הייתה כאן שאלה של טקטיקה אלא שאלה של מהות. רבים הסבירו את נחישותה של מועצת יש"ע במאבק נגד תכנית ההתנתקות בהיותה 'מלחמה על הבית'. אולם זה היה יותר מזה: זה היה מאבק על זהות, מאבק על ערכים ומאבק על דרך. 'אין זה רק מאבק הפרטי של אנשי הגוש על מפעל חייהם. זהו מאבקם של כלל תושבי המדינה על עתיד החברה הישראלית', נכתב באתר גוש קטיף. 'תהליך ההתנתקות יוביל להתנתקות מערכי היסוד שעליהם חונכנו. השאלה המרחפת באוויר היא שאלה על מהות הקשר בין עם ישראל לארץ אשר

בה עוצבה דמותו הרוחנית.¹⁰¹ ירוב החברים שלי, הוסיף חבר הכנסת צבי הנדל, התושב הראשון ביישוב גני טל שבגוש קטיף, גם אלה שנאבקים יחד אתי נגד ההתנתקות, לא מבינים באמת את התחושה. זה לא רק הבית והמשק והיישוב, אלא מפעל חיים שמעטים זוכים להגשים בימי חייהם' (בנדר, 26.10.2004).

לפיכך, לעומת חילוקי הדעות שהתגלעו בין חברי מועצת יש"ע באשר למטרת המאבק בגדר, במאבק נגד תכנית ההתנתקות ההחלטה על היציאה למאבק ועל החובה למנוע את מימוש התכנית התקבלה פה אחד. בפרפרזה על תשובתו המפורסמת של שרון למצנע לאחר הבחירות שידן נצרים וכפר דרום כדין נגבה ותל אביב, התפיסה במועצת יש"ע הייתה שדין מגרון כדין נצרים. שכן, כפי שהסביר מנכ"ל מועצת יש"ע לשעבר, 'מאות אלפי היהודים שבאו להתיישב ביש"ע באו לשם בשם עולם ערכים ומושגים, שרואה בתל חי ובבית אל, בנגבה ובנצרים חוליות רצופות בשרשרת אחת' (מינץ, 2.1.2004). יתרה מכך, ככל שהתקדם התהליך, התחזקה במועצת יש"ע ההבנה שאין מדובר במאבק ירקי נגד פינוי רצועת עזה וצפון השומרון, אלא על עתיד מפעל ההתנחלות כולו.

הטיעונים של מועצת יש"ע נגד התכנית היו שונים: היו הטיעון הביטחוני בדבר הסכנות הצפויות כתוצאה ממהלך חד-צדדי, הטיעון המוסרי של ההתנגדות לגירוש – 'טרנספר' – של יהודים מביתם, והטיעון החברתי שלפיו 'עקירת יישובים קורעת את העם'. אולם, כאמור, הסיבה האמתית להתנגדות לתכנית הייתה האמונה הבסיסית – שאצל רבים ביש"ע גובתה גם בצו הלכתי – שיש להתנגד לכל ניסיון של ויתור על חלקי ארץ, וודאי למהלך של פינוי יישובים. ההתנגדות העצימה עוד יותר על רקע העובדה שבמועצת יש"ע הבינו – למרות דבריו של ראש לשכת ראש הממשלה עו"ד דב ויסגלס, שלפיהם לאחר ביצוע התכנית לא יהיו עוד נסיגות – שתהליך הפינוי לא יסתיים בעזה ובצפון השומרון, ומפעל ההתנחלות כולו עלול לעמוד בסכנה. זה יהיה תחילתו של כדור שלג שלא ניתן יהיה לעצור אותו ויתכנית ההתנתקות היא רק שלב א' (שאול גולדשטיין, ישיבתה השנייה של מנהלת ההתחברות, 1.11.2004). המטרה הייתה אפוא לעצור את התהליך בכל הכלים הדמוקרטיים הקיימים, ובכל הכוח.¹⁰²

101 מתוך קריאת מטה גוש קטיף להשתתף ב'מפגן המאה', ספטמבר 2004. ראו www.katif.net/mate/100

102 לטענת שאול גולדשטיין 'המאבק על המאחזים היה מבהיר לאנשים מהי המשמעות של עקירת אנשים מהבית, כשטרקטור עולה על ספר תורה', אולם מועצת יש"ע לא זכתה למותרות של יתרגיל יבשי, אם נשאל מונח מהלקסיקון הצבאי, ונאלצה להתמודד ללא תרגול מוקדם 'על רטוב' עם פינוי של 25 יישובי קבע.

ב. מול מי נלחמים

גדר הפרדה

אסטרטגיה למאבק, כל מאבק, נקבעת בהתאם לניתוח היריב שמולו מתנהל המאבק: יכולותיו, יתרונותיו וחסרונותיו והמטרה שאליה הוא חותר. אולם שלא כמו במאבקים פוליטיים, שבהם ברור מיהו היריב העיקרי – או לחלופין במקרים שבהם צד אחד יוזם מהלך והצד האחר מגיב – במקרה של גדר ההפרדה הדברים היו מורכבים הרבה יותר. מול מועצת יש"ע לא רק שלא עמד יריב אחד ברור, גם לא היה ברור מי מוביל את התהליך, לאן הוא מוביל ומה תהיה נקודת הסיום שלו. נקודות פתיחה אלה השפיעו מאוד על אופי האסטרטגיה וההתנהלות של מועצת יש"ע לאורך תהליך הקמת הגדר. בהיעדר יריב ברור לא היה למועצת יש"ע במי למקד את המאבק.

הגורמים שהיו מעורבים בתהליך – השמאל, תנועות המחאה בשטח, ארצות הברית ומערכת הביטחון – נכנסו אליו בפרקי זמן שונים, ללא תיאום או יד מכוונת, והשפיעו עליו מכיוונים שונים, ממניעים שונים, בדרכים שונות ולעתים אפילו למען מטרות שונות. הם ילא קראו את המפה, אמר על מועצת יש"ע נדב שרגאי ב'הארץ' (שרגאי נ', 26.5.2003). אולם בתנאים שבהם התקדם תהליך בניית הגדר לא היה קל לקרוא את המפה כי היא השתנתה כל הזמן, והקשתה מאוד על בנייתה של אסטרטגיה ברורה.

במקרה של התכנית הכלכלית, להבדיל, היה ברור מאוד מי נגד מי. מי שיזם את המהלך היה שר האוצר, ולכן, כדי להביא לשינוי המהלך מוקדו האסטרטגיה והפעולה של ההסתדרות מול התכנית הכלכלית בשר האוצר. גם במקרה של שינוי הרכב המועצה להשכלה גבוהה היה הדבר דומה. ההחלטה על ההרכב התקבלה אמנם על ידי הממשלה, אולם מי שיזמה את המהלך והובילה אותו הייתה שרת החינוך. ולכן, על מנת להביא לשינוי היה ברור כי ועד ראשי האוניברסיטאות, שהיה הנפגע העיקרי מההלך, צריך היה למקד את המאבק בלבנת – לעשות ניתוח מקיף של כוונותיה, יכולותיה, יתרונותיה וחסרונותיה – ולבנות את האסטרטגיה שלו על פיו.

במקרה של גדר ההפרדה לא רק שלא היה גורם מרכזי שהוביל את התהליך, גם לא הייתה לו מטרה מוגדרת. ולכן, כמעט בשום שלב לא היה ברור לאן הוא יוביל, איך הוא יתפתח ומתי. כמעט שניתן לומר שהתהליך קידם והניע את עצמו. הוא הועלה על סדר היום על ידי גורמים מסוימים,

התקדם באמצעותם של גורמים אחרים שנכנסו לתמונה בשלבים מאוחרים יותר, והסתיים כפי שהסתיים בשל כניסתם של גורמים חדשים.

תכנית ההתנתקות

זו התכנית שלי, ואני אעביר אותה, הודיע שרון (שליידר, 6.1.2004). ואמנם, במאבק נגד תכנית ההתנתקות ניצב מול מועצת יש"ע יריב אחד ברור: ראש הממשלה אריאל שרון. הוא שיזם אותה, הוא שהוביל אותה, והיו שטענו גם שהוא היחיד שיכול לבצע אותה. לטענת זאב חבר (זמביש), העובדה שאת תכנית ההתנתקות מוביל דווקא אריאל שרון הפכה את המאבק של מועצת יש"ע בה למאבק הקשה ביותר שניהלה אי פעם (ריאיון, 28.10.2004).

ג. איך נלחמים

גדר ההפרדה

בדומה לימבצע מתגלגלי, אם נשאל מונח מתחום הצבא, תהליך הקמת גדר ההפרדה דמה ליתהליך מתגלגלי, וכמוהו הייתה גם האסטרטגיה של מועצת יש"ע, שגובשה למעשה יתוך כדי תנועה. הגורם המרכזי שהשפיע על בניית האסטרטגיה היה המציאות המשתנה שבה נאלצה מועצת יש"ע לפעול. השינויים שחלו במערכת הפוליטית, במצב הביטחוני ובזירה המדינית לאורך התהליך של הקמת הגדר השפיעו מאוד על האופן והאופי של התקדמות התהליך, וחייבו את מועצת יש"ע להתאים את עצמה אליהם.

תהליך הקמת גדר ההפרדה החל תאורטית עם העלאת הרעיון על ידי ראש הממשלה אהוד ברק. עם הקמת ממשלת שרון בפברואר 2001 ועד אפריל 2002 היה במערכת הפוליטית רוב מוחלט נגד הרעיון. לעומת זאת, במערכת הביטחון הייתה תמיכה הולכת וגוברת בהקמת גדר הפרדה, ובעקבותיה גם בתקשורת ובציבור, שלאחר עשרים חודשי אינתיפאדה החל להתעייף וחיפש פתרון מיידי לפיגועים. ההתעוררות הציבורית והתמיכה הגוברת בגדר הצמיחו גם פעילות שטח ענפה של ארגונים ושל רשויות בקו התפר, והקולות נשמעו היטב במערכת הפוליטית.

באפריל 2002, עם תום מבצע 'חומת מגן', החליטה הממשלה להיענות לדרישת הציבור והודיעה על תחילת הקמתה של גדר ההפרדה. אולם במועצת

יש"ע עדיין לא האמינו כי שרון, שכה מתנגד לגדר, יהיה זה שיקים אותה. ידענו שפואד בלחץ מהעניין של הגדר בגלל הפריימריס שלו, ושהוא לא יכול להרשות לעצמו לא לבנות גדר. הבעיה הייתה שכשפואד נגרר הוא גרר אתו את אריק, נזכר מור-יוסף (ריאיון, 23.11.2003). 'הלכנו לפגישה עם אריק', מספר עדי מינץ, 'והוא הבטיח לנו שלא תהיה גדר רציפה, רק "קוביות בטון" במקומות מסוימים בהם יש חשש לחדירת מחבלים. לזה הסכמנו' (ריאיון, 26.11.2003). 'לא הייתה לנו בעיה עם גדר ביטחונית. הבעיה שלנו התחילה כשהבנו שהגדר היא בכלל פוליטית, ושהיא נועדה לקבוע גבול, טוען אבנר שמעוני (ריאיון, 10.12.2003).

רק לקראת סוף מאי, לאחר שנפגשו עם בכירים במערכת הביטחון, ובהם ראש השב"כ וראש המועצה לביטחון לאומי, החלו ראשי מועצת יש"ע להבין שהסכנה של הקמת הגדר היא אמתית, ושהכוונה היא להקים גדר רציפה לאורך כל מרחב התפר, ולא רק בקטעים מסוימים כפי שהבטיח שרון (ריאיון, עדי מינץ, 26.11.2003). לאחר הפגישה עם שר הביטחון, מוסיף גולדשטיין, 'הבנו שהם מרמים אותנו. ושלא רק שתהיה גדר, זה יהיה גבול לכל דבר' (ריאיון, 26.11.2003).

לקראת סוף יוני 2002, 'פחות או יותר עם קבלת ההחלטה על תחילת עבודות בניית הגדר, הבנו שהמאבק הוא לא על "האם" תקום גדר, כי היא תקום, אלא על התוואי בה תעבור', הסביר דובר מועצת יש"ע מור-יוסף (ריאיון, 23.11.2003). במועצת יש"ע קראו סקרים והבינו 'שלהמשיך ולהילחם בגדר זה כמו להילחם בטחנות רוח. כשאנשים מתפוצצים בעפולה, בנתניה ובחדרה, איך אני יכול להגיד להם שאני לא מוכן שישומו להם גדר? הרי גם סביב ההתנחלויות יש גדר', מסביר גולדשטיין (ריאיון, 26.11.2003). לפיכך, בישיבת חירום שכינסה הנהלת מועצת יש"ע הוחלט כי למרות חילוקי הדעות הפנימיים בנושא, יש להפסיק את ההתנגדות לגדר ולמקד את המאבק בתוואי המטרה נשארה כשהייתה, למנוע הפיכת הגדר לקו גבול, אולם האמצעי להשגתה השתנה. במקום התנגדות לגדר, הוחלט להתנגד להקמתה על הקו הירוק. הוחלט לפעול לשינוי התוואי המתוכנן ולהזיז אותו מזרחה ככל האפשר באופן שיכלול כמה שיותר יישובים. 'את הקו הזה הוביל עדי מינץ', נזכר חיסדאי אליעזר. 'היה בתוכנו ויכוח קשה בעניין. מולו היו כאלה שטענו שצריך לדרוש את הקמת הגדר דווקא כן על הקו הירוק, כי אז ברור שהגדר לא תהיה הגבול. אבל הקו של עדי ניצח' (ריאיון, 2.2.2005).

כדי לתכנן את דרכי הפעולה, עשו במועצת יש"ע הערכת מצב. ראשי המועצה הבינו שנקודת החולשה שלהם בהתנגדותם לגדר היא שהציבור

רואה בה 'גדר ביטחונית', שמיועדת לסייע במניעת פיגועי הטרור, ולא 'גדר פוליטית', כפי שניסו הם לצייר אותה. הציבור רצה גדר ולא התעניין איפה היא תעבור, וכמוהו גם ארגוני המחאה שפעלו בשטח. הם גם הבינו שיהיה קשה מאוד להסביר מדוע הם תומכים בגדר אבל מתנגדים לגדר על הקו הירוק. 'המסר היה מורכב מדי', מודה שאול גולדשטיין (ריאיון, 26.11.2003). במיוחד היה להם קשה להסביר את התנגדותם לאור העובדה שמערכת הביטחון היא שמציגה את התוואי כתוואי ביטחוני ואת הגדר כפתרון האולטימטיבי לבעיית הפיגועים. גם התקשורת הקשתה עליהם. אמנון דנקנר ודן מרגלית היו לטענתם הגורמים העיקריים שהובילו בתקשורת את התמיכה בגדר. 'הם חזרו על זה כמו מנטרה', נזכר אבנר שמעוני (ריאיון, 10.12.2003). 'אני זוכר שהייתי מגיע לתכנית "פוליטיקה" עם דן מרגלית לדיון בנושא הגדר על מנת להביע את התנגדותנו לרעיון, ותמיד בנו את הפורום כך שאני הייתי במיעוט', טוען עדי מינץ. 'כאילו מועצת יש"ע נגד כל העם' (ריאיון, 23.11.2003).

בזכות מאבקים קודמים שהובילה, הפכה מועצת יש"ע להיות מזוהה עם פעילות שטח וארגון הפגנות המונים בכיכרות. ואמנם, בישיבה של שדולת יש"ע בכנסת, שנערכה ב-12 ביוני 2002 לקראת תחילת העבודות בשטח, הודיע ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן כי 'אם תוקם גדר הפרדה נפרק את הקואליציה', והוסיף כי 'מועצת יש"ע תארגן הפגנות ומחאה ציבורית נגד הקמת הגדר' (שמואלי, 12.6.2002). גם חבר הכנסת צבי הנדל, לשעבר ראש מועצת חוף עזה, הצטרף לקריאות המלחמה וקרא למפד"ל ולישראל בעלייה לפרוש לאלתר מהממשלה בעקבות הקמת הגדר: 'אני קורא לשרים ממפלגות אלה שלא לתת יד לטירוף של הקמת הגדרות, כתחליף של אחיזת עיניים' אמר הנדל. 'עלינו לעשות הכול כדי להקים עכשיו חזית משותפת לכל מפלגות הימין, במטרה להדוף את סכנת הגדר האורבת לארץ ישראל' (Ynet, 16.6.2002). אולם בפועל, האיום בפירוק הקואליציה לא היה איום ממשי, משום שגם במועצת יש"ע ידעו והודו כי 'אף שר לא יעזוב את משרדו בגלל הגדר' (ריאיון, יהושע מור-יוסף, 23.11.2003). גם האיום של יציאה למאבק ציבורי בשטח, כמו זה שניהלה מועצת יש"ע נגד פינוי מאחזים או נגד שיחות השלום בקמפ-דיוויד, לא היה אופצייה ריאליית במקרה זה. בעקבות התמיכה הרחבה בגדר – של הציבור,¹⁰³ של ארגונים שונים בשטח, של השמאל, של

103 על פי סקר 'מדד השלום' שערך מכון שטינמץ, כבר ביוני 2002 זכתה גדר ההפרדה לתמיכה של 57% מהציבור, שהאמין בכוחה להפחית במידה ניכרת את מספר פיגועי הטרור (יער והרמן, 8.7.2003).

מערכת הביטחון ושל התקשורת – עשו במועצת יש"ע הערכת מצב והחליטו כי לא רק שיהיה לא נכון 'ללכת ראש בראש', כהגדרתו של ישראל הראל, נגד הציבור הרחב, אלא ש'לקמפיין שטח תקשורתי לא היה סיכוי', מסביר עדי מינץ.

לוותור על קמפיין השטח היו ארבע סיבות עיקריות: (1) הקושי בהעברת המסר. המסר של 'כן לגדר – לא לגדר פוליטית', או במילים אחרות 'כן לגדר אבל לא לגדר על הקו הירוק', היה מסר מורכב מדי ולא היה ניתן להעביר אותו במשפט אחד, כמו שנעשה בקמפיין נגד פינוי המאחזים תחת הסיסמה 'עקירת יישובים קורעת את העם' (ריאיון, שאול גולדשטיין, 26.11.2003); (2) לימין היה קושי לגייס המונים להפגנות שטח מול ממשלת ימין (שרגאי נ', 26.5.2003). קושי זה בא לידי ביטוי לא רק במאבק על עניין הגדר אלא גם במאבקים שהתנהלו במקביל, כמו למשל נגד 'מפת הדרכים' או נגד פינוי המאחזים. 'אני מתגעגע לממשלת השמאל', אמר לי דובר מועצת יש"ע בהקשר זה. 'אז הייתה היענות גדולה מאוד של השטח לפעול' (ריאיון, יהושע מור-יוסף, 23.11.2003); (3) שיקול תקציבי. מאבק שטח הוא מאבק יקר לעומת לובי פוליטי. לאור הקיצוץ בתקציבי הרשויות המקומיות, שמהן, כאמור, מגיע עיקר תקציבה של מועצת יש"ע, היא נקלעה למצוקה תקציבית שהגבילה את אופי המאבק, לטענתו של המנכ"ל עדי מינץ (ריאיון, 26.11.2003); (4) שיקול טקטי. 'לא רצינו לעורר מתים מתרדמתם', הסביר דובר מועצת יש"ע (ריאיון, יהושע מור-יוסף, 23.11.2003). מטרת הפעולה השקטה הייתה להימנע מלתת לגורמים בשמאל ובתקשורת, שלתחושתם של ראשי יש"ע היו נגדם בכל מקרה, סיבות לתקוף אותם.

לפיכך, ולאור העובדה שהקרוב הוא 'קרוב מאספי' היות שבניית הגדר כבר החלה, החליטו ראשי מועצת יש"ע לנצל את יתרונותיהם במערכת הפוליטית, לשמור על 'שקט תעשייתי' ולנהל מאבק שקט מבפנים. על סמך מאבקים קודמים שלה, ועל סמך מאבקים שנוהלו במקביל למאבק על הגדר, ניתן להניח שבכל מקרה, ללא קשר לסיבות האחרות, הייתה מועצת יש"ע עושה שימוש בלובי פוליטי, שכן זה היה סוד כוחה. אלא שכאן נבחרה דרך זו להיות הדרך העיקרית. גם הקשרים של מועצת יש"ע עם מערכת הביטחון, והרלוונטיות הרבה שהייתה להם לבחירת תוואי הגדר, תרמו לבחירה בסוג זה של מאבק. קשרים אלה, שנרקמו לאורך שנים של פעילות מול גורמי הביטחון בשטחים, התחזקו מאוד עם פרוץ האנתיפאדה והפכו לקשרי עבודה ממש.

יש לציין בעניין זה כי למרות ההחלטה לפעול מבפנים, דפוס הפעולה מול שתי המערכות – הן הביטחונית הן הפוליטית – עבר שלושה גלגולים: עד סוף אוקטובר 2002, מועד פרישתה של מפלגת העבודה מהממשלה; מנובמבר 2002 עד ינואר 2003, מועד הבחירות לכנסת והרכבת הממשלה החדשה; מינואר 2003 עד אישור התוואי הסופי באחד באוקטובר 2003. כל עוד שר הביטחון היה ממפלגת העבודה, כל עוד היו בממשלה שבעה שרים מ'העבודה' והרכב הכנסת תאם את הרכב הקואליציה של ברק, היה למועצת יש"ע קשה הרבה יותר להשפיע על קבלת ההחלטות בהשוואה לשתי התקופות שבאו לאחר מכן. עם מינויו של מופז לשר ביטחון – ובמיוחד לאחר הבחירות לכנסת שהובילו לכניסתם של נציגי יש"ע מובהקים לעמדות השפעה בה – ועם הקמת ממשלת שרון השנייה, שהייתה ממשלת ימין מובהקת, היה למועצת יש"ע קל הרבה יותר לפעול.

שיטת הפעולה שנבחרה התמקדה בשני כיוונים עיקריים: האחד, ניסיון להשפיע על תכניות מערכת הביטחון. והאחר, לחץ פוליטי על השרים וחברי הכנסת.

ניסיון להשפיע על תכניות מערכת הביטחון: הניסיון להשפיע על התכניות החל כבר בשלבים הראשונים. בעקבות הידיעות על הכוונה להקים גדר, עוד בטרם אושר התוואי של קטע הגדר הראשון, קיימו ראשי מועצת יש"ע כמה פגישות עם בכירים במערכת הביטחון ודרשו שיציגו להם מפות. משהובר להם שבכוונת המערכת להקים את הגדר כמעט במדויק על הקו הירוק, החלו המאמצים לשינוי התוואי.

העובדה שהממשלה החליטה על הקמת הגדר בשלבים הביאה לחלוקה גם של שיטת הפעולה של מועצת יש"ע לשלבים. לקראת הדיונים על תוואי הגדר בשני קטעיה הראשונים הסתפקה מועצת יש"ע במתן הערות. בדרך כלל, באזורים אלה ההבדלים בין הצעותיה שלה לבין אלה של מערכת הביטחון היו מזעריים, הואיל וכמעט שלא היה מרווח תמרון: מלבד אלפי מנשה ואלקנה, שבסופו של דבר הוכנסו לתחום הגדר, מעבר לקו הירוק כמעט שלא היו יישובים יהודיים והמרחק בין ריכוזי האוכלוסייה הפלסטינית לקו הירוק היה זעום. אפילו מיכאל איתן, שהתנגד לגדר על הקו הירוק, הודה כי באזור גינין ובקלקיליה 'אין ברירה' (שמואלי, 2002.14.4). עם זאת, לקראת הדיונים על התוואי באזור אריאל, כבר הכינה מועצת יש"ע מפה אלטרנטיבית, על פיה יוצרת הגדר מובלעת גדולה בעומק השומרון הכוללת את כל יישובי לב השומרון (ראו מצגת, גדר ההפרדה).

האתגר הגדול שעמו נאלצה מועצת יש"ע להתמודד במשאים ומתנים עם מערכת הביטחון היה שלמרות דבריו של מנכ"ל משרד הביטחון שהכוונה היא למצוא את 'הקו האופטימלי' וכי 'אין לזה שום קשר לראייה מדינית' (רפפורט, 15.5.2002), המגמה השלטת הייתה להקים את הגדר קרוב ככל האפשר לקו הירוק, ומשלוש סיבות עיקריות. הראשונה היא הסיבה המדינית. לטענת בכירים במערכת הביטחון הקו הירוק הוא הקו המועדף לא רק 'כלקח ממה שהיה לנו בלבנון' (שם), אלא בעיקר משום שיבפועל כולם כבר מבינים שעומד להיות גבול עם הפלסטינים, וגם את האזור הכללי בו יעבור הגבול, לפיכך אין כל טעם להסתתר מאחורי טענות שונות של משא ומתן, ובכך לסכן את אזרחי ישראל'. לטענתם, 'אסור לשכוח כי הגדר תשמש, ייתכן כבר בשנים הקרובות, כבסיס לקו הגבול בין ישראל לפלסטינים. לפיכך, במקומות שניתן, יצמיד אותה צה"ל לקו הירוק, על מנת שלא יצטרכו לפרק את הגדר ולהרכיבה מחדש בעקבות השיחות על הגבולות עם הפלסטינים' (פריש, 25.12.2000). הסיבה השנייה היא אורך התוואי. לטענת מערכת הביטחון, ההגנה על גדר ארוכה ומפותלת היא כמעט בלתי אפשרית ומחייבת הקצאת כוחות רבים מדי, שאינם בהישג יד. הסיבה השלישית היא כלכלית. לטענת מערכת הביטחון, יצירת מובלעת כבקשת המתנחלים תאריך את הגדר בעשרות קילומטרים, ותגדיל בהרבה את עלות הגדר.

הקשיים הרבים שנתקלו בהם ראשי מועצת יש"ע מול מערכת הביטחון הדגישו עוד יותר את החשיבות ביצירתה של חזית פוליטית ובהרחבתה.

גיבוש חזית פוליטית רחבה: פעילות הלובי של מועצת יש"ע התנהלה גם בממשלה וגם בכנסת, אם כי הפעולה בשתי הזירות במקביל התקיימה רק בחודשים האחרונים של המאבק, לקראת הדיונים על התוואי באזור אריאל. בשלבים הראשונים של הקמת הגדר מיקדה מועצת יש"ע את עיקר מאמציה בממשלה ובפגישות אישיות עם השרים, והדגש היה על שרי הימין ועל יש"ע. מטרת הפגישות הייתה להציג לשרים את עיקר דרישותיה ולשכנע אותם לפעול בממשלה לשינוי התוואי ולהזאתו מזרחה ככל שניתן.

לקראת הדיונים על תוואי הגדר באזור אריאל, ולאחר שבשני הקטעים הראשונים נבנתה הגדר סמוך מאוד לקו הירוק, החליטה מועצת יש"ע להגביר את הלחץ על השרים ולהרחיב את הפעולה גם לכנסת. אולם הסיבה העיקרית להרחבת הפעילות הייתה התערבותה של ארצות הברית בסוגיית הגדר והלחץ שהפעילה על ממשלת ישראל לבנות אותה על הקו הירוק. החשש מפני כניעתו של שרון ללחץ האמריקני התגבר עוד יותר בעקבות הסכמתו לאמץ את מפת

הדרכים, תמיכתו בחזון בוש והסכמתו לפנות מאחזים. המהומה הציבורית והבין-לאומית שנוצרה בעקבות ההתערבות האמריקנית בסוגיית הגדר רק המחישה וחזיקה את האסטרטגיה שבחרה מועצת יש"ע, ואת החלטתה למקד את מאבקה הרחק מעיני המצלמות. נוסף על כך, כאמור, דווקא כשהמאבק על הגדר הפך מורכב יותר, התנאים הפוליטיים למאבק נעשו קלים יותר מבחינת מועצת יש"ע, הן בכנסת הן בממשלה: לעומת הרכב הכנסת בימי ממשלת שרון הראשונה, ששיקף את תוצאות הבחירות לכנסת ב-1999 ואת יחסי הכוחות בקואליציה שהרכיב ברק, לאחר הבחירות בראשית 2003 שלט בה הימין לא רק מבחינה מספרית, אלא גם מבחינה איכותית.¹⁰⁴ גם השינויים שחלו בהרכב הממשלה היו משמעותיים. להחלפתה של מפלגת העבודה, שיזמה את הקמת הגדר וקידמה אותה, בשרים מהימין – ובעיקר להחלפתו של שר הביטחון ממפלגת העבודה בשר מהליכוד – הייתה תרומה רבה להצלחת המאבק.

הרחבת פעילות הלובי הפוליטי של מועצת יש"ע באה לידי ביטוי בהגברת האינטנסיביות של המפגשים, בעיקר עם שרים; בסקירות מלוות במצגת שערכה לסיעות השונות; בסיוורים בשטח; ובפעילות בוועדות.

מנכ"ל מועצת יש"ע עדי מינץ עבר בכל סיעות הימין, לרבות ש"ס, ונתן סקירה מלווה במצגת על תוואי הגדר המתוכנן מול זה שמציעה מועצת יש"ע. הוא הסביר את חשיבות הגדר ליישובים ועמד על משמעותיה הפוליטיות. נוסף על כך ערכה מועצת יש"ע סיוורים בשטח לחברי ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, לסיעות השונות ולשדולת יש"ע בכנסת. חשיבותם העיקרית של שני כלים אלה הייתה ליצור בקרב חברי הכנסת, ובעיקר בקרב השרים שנחשפו להם, לא רק הבנה של משמעות ההחלטה לבנות את הגדר על הקו הירוק, אלא גם הזדהות עם המתנחלים והתגייסות למענם. אי-אפשר כמובן למדוד מבחינה כמותית באיזו מידה השפיעו פעולות ההסברה השונות שארגנה מועצת יש"ע על חברי הכנסת. אולם בהחלט ניתן להצביע על עלייה ניכרת ברמת הפעילות שלהם בנושא בעקבותיה. אפשר להניח כי גם כשלא הועברה בקשה מפורשת של מועצת יש"ע לחברי הכנסת לפעול, וחברי הכנסת פעלו ביזמתם, לפעילות ההסברה שארגנה הייתה תרומה והשפעה. אחד הגורמים העצמאיים הבולטים שפעלו בשטח ביזמתם היה

104 כך, למשל, את חיים רמון ממפלגת העבודה, שעמד בראש ועדת החוץ והביטחון של הכנסת – הוועדה הרלוונטית ביותר לעניין הגדר – והיה מראשי התומכים בגדר, החליף יובל שטייניץ מהליכוד, שנמנה עם מתנגדיה.

השדולה למען ישי"ע, שהוקמה בפברואר 2003 על ידי חבר הכנסת יחיאל חזן. שדולה זו היא היום השדולה הגדולה בכנסת והיא מונה כשלושים חברי כנסת מהליכוד, מהאיחוד הלאומי, מהמפד"ל ומשי"ס. גורמים נוספים שנטלו חלק פעיל במאבק הם חברי כנסת ושרים שהם בעצמם תושבי ישי"ע, כמו אורי אריאל, שאול יהלום וצבי הנדל, שהרגישו לא רק הזדהות אלא גם זהות עם המאבק.

לעומת העבודה הפוליטית המסודרת והשיטתית שניהלה מועצת ישי"ע, קו ההסברה שלה היה מבלבל מאוד. הדבר בא לידי ביטוי בכך שבעוד שמבחינה מעשית, לאחר שהבינה שהגדר תקום, היא הפסיקה להתנגד להקמת הגדר ועיקר מאבקה הופנה לשינוי התוואי, כלפי הציבור המשיכו ראשיה לשדר מסר כפול. מצד אחד הביעו את התנגדותם לעצם הקמתה של הגדר, ומצד אחר טענו שהם בעד גדר, אבל לא על הקו הירוק, ואף מחו על הפקרת ביטחונם של יישובים שנשארו, על פי חלק מהתכניות, מחוץ לגדר. המתנחלים חששו מזעם הרוגי עפולה, והמציאו נוסחה שהם בעד גדר ביטחון בלי הפרדה, עקץ אותם דן מרגלית (מרגלית, 7.3.2003). ואמנם, טענותיהם נגד יעילותה של הגדר, הגדרתם אותה כ'גדר האשליות', כ'יתרמית', וטענתם שהיא לא תוסיף לביטחון (שמואלי, 12.6.2002) נתפסו כסתירה לדרישתם לכלול את מרב המתנחלויות באזור הגדר בתחומה. 'ההתנגדות שלנו לכל נושא המיגון הייתה כה חריפה עד שאיבדה מאמינותה', טען עמיאל אונגר. 'אסור להתנגד לאמצעי הגנה אשר יכלו אולי להציל, רק משום שאנחנו, ובצדק, מעדיפים את האלטרנטיבה ההתקפית' (אונגר, יולי 2002: 23).

תכנית ההתנתקות

כמו המאבק על הגדר, גם המאבק נגד תכנית ההתנתקות היה 'תהליך מתגלגל' שחייב היערכות שונה במצבים משתנים. לפיכך, גם כאן לא הייתה אסטרטגיה אחת מרכזית, אלא אסטרטגיה שגובשה 'תוך כדי תנועה' והשתנתה בהתאם למציאות המשתנה.

אסטרטגיה של מאבק היא במילים אחרות הדרך להשגת המטרה. השלב הראשון הוא כאמור הגדרת המטרה, אולם לא די בכך. על מנת לבחור את הדרך הטובה ביותר להשגתה, יש לזהות מיהו היריב שמולו מתנהל המאבק ומהם היתרונות והחסרונות של כל אחד מהצדדים, ולנתח ולהבין את המציאות שבה פועלים. מכאן נגזרת הטקטיקה.

במקרה של המאבק בתכנית ההתנתקות הייתה אמנם מטרה מוגדרת: ביטול התכנית, והיה יריב ברור: ראש הממשלה אריאל שרון. אולם המציאות המשתנה שבה התנהל המאבק – מרגע ההכרזה על התכנית ועד לאישורה בכנסת וההתחלה בביצועה – ובעיקר השינויים שחלו בזירות ההכרעה של התכנית, לא אפשרו ניתוח חד-פעמי של היתרונות והחסרונות. היה צורך לחזור ולנתח ולהתאים את ההערכות למציאות המשתנה בכל פעם מחדש. מאז הודיע ראש הממשלה על כוונתו לפנות יישובים במהלך חד-צדדי בדצמבר 2003 ועד להעברת ההחלטה בקריאה ראשונה בכנסת ב-26 באוקטובר 2004, ניתן לזהות שישה שלבים מרכזיים בהתפתחות האסטרטגיה של מועצת יש"ע. בכל אחד מהם נאלצו ראשיה להעריך מחדש את יחסי הכוחות, את היתרונות והחסרונות, את האמצעים העומדים לרשותם, ובתוך כך להגדיר מחדש את הדרך להשגת המטרה:

השלב הראשון החל ב-18 בדצמבר 2003 עם הודעתו של שרון על התכנית בכנס הרצליה, והסתיים ב-27 בינואר 2004 עם צאתם של ראשי מועצת יש"ע מפגישתם עם מנכ"ל משרד ראש הממשלה, לאחר שהבינו לתדהמתם ששרון אכן מתכוון לפנות יישובים. עד לאותה פגישה היסטורית, שבה להגדרתו של ראש מועצת חוף עזה 'תפסו אותנו עם המכנסיים למטה' (ריאיון, אבנר שמעוני, 6.8.2004), מועצת יש"ע לא הבינה כי היא עומדת לפני אחד מהמאבקים הקשים בתולדותיה.

המאפיין הבולט ביותר של השלב הראשון במאבק היה חוסר המיקוד שלו. בשלב זה, מעבר להכרזה הכללית של שרון על כוונתו לפנות יישובים, ומעבר לספקות שהיו לרבים לגבי השאלה האם הוא אכן מתכוון לדברים, עדיין לא הונחה על השולחן שום תכנית אופרטיבית, ולאיש לא היה מושג מה כוללת התכנית, לאילו יישובים מתכוון שרון, מתי בכוונתו להציג תכנית כזאת ומי יהיה הגורם שיאשר אותה. בישיבת ההנהלה של מועצת יש"ע שהתקיימה למחרת הנאום, כבר היו אמנם מי שהעלו את החשש כי שרון מתכוון לדבריו, וכי יש להתחיל במאבק להפלתו, אולם האווירה הכללית הייתה שהדברים נאמרו מתוך רצון של שרון לרצות את האמריקנים מצד אחד, ולשפר את מעמדו בציבור, ששיווע לאיזו שהיא התקדמות מדינית, מצד אחר – וכי כל מטרתו היא למרוח זמן. מה שהטריד את מועצת יש"ע יותר היו התבטאויות של השר אהוד אולמרט בדבר הצורך בנסיגה חד-צדדית מרוב שטחי יש"ע, קריאתו של השר לפיד שבועיים לפני נאומו של ראש הממשלה לפנות את נצרים, ובעיקר הודעתו של שרון על פינוי המאחזים

הבלתי חוקיים, ובראשם המאחז מגרון. המאבק נגד הרעיון של פינוי נצרים החל יותר מחודש לפני הכרזת שרון על תכנית ההתנתקות. תחת הססמה 'בנצרים ישראל תנצח' החלה מועצת יש"ע, בשיתוף עם תושבי נצרים והמועצה האזורית חוף עזה, בקמפיין שטח ארצי שמטרתו 'להעמיק את מודעות הציבור בישראל לחיוניותה של נצרים לקיומנו הן במישור הביטחוני והן במישור המוסרי' (www.katif.net, 3.11.2003). לימים הפך מטה המועצה למטה המרכזי שהוביל את פעילות השטח במסגרת המאבק נגד תכנית ההתנתקות. המאבק השני שהעסיק את מועצת יש"ע בעת הכרזת שרון על תכניתו היה המאבק – שהחל כשבוע לפני 'נאום הרצליה' – נגד פינוי המאחזים ובראשם מגרון. המאבק, שהתנהל תחת הססמה 'עקירת יישובים קורעת את העם', כלל קמפיין שטח, הפגנות, מאבק משפטי והקמת 'מרכז סיוע למאחזים'¹⁰⁵. מבחינת מועצת יש"ע פינוי מגרון הוגדר כ'יקו אדום' לפני הפלת הממשלה (איל ורהט, 21.12.2003), והמאבק בו ריכז סביבו חברי כנסת רבים ממפלגות הימין ומהליכוד. לכל אלה נוספו ההתבטאויות של ראש הממשלה ושל השר אולמרט בדבר מהלכים חד-צדדיים והאפשרות של הזזת יישובים, התבטאויות שהטרידו מאוד את מועצת יש"ע. 'ממשלה שהתחילה את דרכה בהצהרה רבתי שלא ננהל משא ומתן תחת אש, היא אותה ממשלה שהולכת לפנות יישובים ומאחזים תחת אש', טענו אנשי מועצת יש"ע. בדיון חירום שערכו בנווה דקלים כשבוע לפני 'נאום ההתנתקות' בעקבות הצהרות אלה, החליטו ראשי מועצת יש"ע כי בתוך ימים יגבשו תכנית פעולה 'מול ההחלטות ההולכות ונרקמות' (www.katif.net, 10.12.2003). כשבוע לאחר מכן, כשהכריז שרון על כוונותיו בכנס הרצליה, היה זה מבחינת מועצת יש"ע בעיקר הוספת שמן למדורה. בטווח המידי, המטרה העיקרית הייתה למנוע את פינוי מגרון ואת שאר המאחזים המיועדים לפינוי. לעומת איום המאחזים, תכנית ההתנתקות הייתה בשלב זה לא יותר מעוד הצהרה. לאיש לא היה ברור עדיין מה היא כוללת, מתי תובא להכרעה ועל ידי מי, והמאבק בה התנהל בעיקר ברמה ההצהרתית, נגד העיקרון של הצורך בפינוי יישובים במהלך חד-צדדי. מבחינתה של מועצת יש"ע, גם לדיבורים על 'התנתקות', על 'העתקת יישובים' או על מדינה פלסטינית הייתה השפעה מזיקה, וראשיה ראו בכך את המשך 'ההתדרדרות במדרון של ראש הממשלה' (הודעה לעיתונות, 18.12.2003). אמנם, היו אלה רק הצהרות, וכמו שראש הממשלה יכול להצהיר על כוונה להקים מדינה

105 על תפקיד המרכז ראו ויסולי, 10.12.2003.

פלסטינית, כך אנחנו יכולים לדרוש לעשות טרנספר. שתי ההצהרות הללו לא מחייבות כל עוד לא התקבלה החלטת ממשלה, הסביר חבר הכנסת אורי אריאל (גרסיאל, 22.1.2004). עם זאת, לאמירות מפיו של ראש ממשלה יש השפעה ציבורית, כפי שהראו הסקרים. 'כשראש ממשלה מתבטא באופן מסוים, זה משפיע על דעת הקהל. אפילו אם יש לו בעיות אמינות, טוען חבר הכנסת אריאל. 'אני זוכר שבתקופת הסכם וואי, כשבנימין נתניהו, שהיה אז ראש הממשלה, דיבר נגד ההסכם, תוך מספר ימים הורגשה עלייה במספר המתנגדים בסקרים. כשהוא תמך, הסקרים הגיבו מידית'. גם לטענת השר לשעבר משה ארנס, להצהרות של ראש ממשלה יש השפעה רבה על הציבור. 'כשראש הממשלה מצהיר הצהרות ברוח זו, אז מי שהצביע לליכוד בגלל שרון מוכן ללכת אחריי גם בנושא הזה. אחת התוצאות המצערות של הצהרות ראש הממשלה על מדינה פלסטינית היא שהוא נותן בכך לגיטימציה למושג של מדינה פלסטינית בציבוריות הישראלית. הוא גורם לכך שחלק מהציבור חושב שאין מנוס, שצריך להשלים עם עובדה זו' (כהן ש', 29.1.2004). זו היא אחת הסיבות לתגובה הזועמת של יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן, שכבר עם תום הנאום הבטיח כי 'נעשה כל שביכולתנו כדי להחליף את שרון'.

הפוליטיקאים, לעומת זאת, לא התכוונו לנקוט בשום צעד מעשי כל עוד אין פינוי מעשי. המפד"ל והאיחוד הלאומי אמנם איימו בפרישה (איל ורהט, 21.12.2003), וגם בליכוד החלו להישמע קולות הקוראים לראש הממשלה לפנות את מקומו. אולם איש מהם לא רצה להגיע לשלב של פירוק הקואליציה, ולא התכוון לפעול לכך כל עוד נשארת התכנית ברמת ההצהרה. בשלב זה רובם – גם במועצת יש"ע – עוד האמינו שגם לא יידרשו לכך. עדות אחת לכך היא תגובתו של השר לשעבר משה ארנס בסוף חודש ינואר, שטען כי למרות ההצהרות הוא אינו רואה שעושים משהו, וכי הוא מתקשה לחזות אם בעתיד יתבצע מהלך של פינוי יישובים (כהן ש', 29.1.2004). ולכן, עיקר המאמץ הוקדש להמשך חיזוק ההתנגדות – הפוליטית והציבורית – לעיקרון של פינוי יישובים ונסיגה חד-צדדית, והמטרה המרכזית הייתה לגרום לשרון 'להתעשת ולחזור לדרכו הישנה והטובה' (הודעה לעיתונות, 18.12.2003). המסר המרכזי שהוביל את ההתנגדות בשלב זה היה המסר הביטחוני של סכנת הנסיגה וכל שכן של פינוי יישובים תחת אש.¹⁰⁶ מסר זה התבסס על דברי הרמטכ"ל שהעריך כי נסיגה חד-צדדית תיתן 'רוח גבית' לטרור.

106 הססמה המובילה הייתה 'עקירת יישובים – ניצחון לטרור', וההפגנה בכיכר רבין נערכה תחת הססמה 'ישראל לא רוצה להתקפל'.

היתרון המרכזי שהיה למועצת יש"ע היה הרכב הכנסת והרוב המוחלט שהיה בה לגוש הימני-דתי.¹⁰⁷ מאז נבחר שרון לכהונתו השנייה בינואר 2003, ועל רקע המאבקים המשותפים נגד הגדר, נגד יזמת זינבה, ובעיקר על רקע המאבק נגד פינוי מגרון – נוסף על שיתוף הפעולה הקבוע בין מועצת יש"ע לבין מפלגות הימין, התחזק מאוד שיתוף הפעולה שלה עם קבוצת חברי כנסת מהליכוד. קבוצה זו, שעתידיה למלא תפקיד מרכזי מבחינת מועצת יש"ע בהמשך המאבק בתכנית ההתנתקות, הזהירה במכתב רשמי לשרון מיד עם תום נאומו ב'כנס הרצליה' כי בכוונתה שלא לציית למשמעת הקואליציונית אם תקבל הממשלה החלטה על פינוי יישובים.¹⁰⁸ היתרון השני היה הערעור במעמדו של שרון הן במפלגתו שלו הן בקואליציה, בעקבות שתי חקירות משטרה שהתנהלו נגדו ונגד בני משפחתו במקביל, ובעקבות האווירה הציבורית שנוצרה סביבן כי שרון לא יוכל להתחמק מכתב אישום ויאלץ לסיים את כהונתו לפני תום הקדנצייה. אווירה זו היא גם שנתנה לאותם חברי כנסת מהליכוד את התעוזה לצאת נגד יושב ראש מפלגתם ואת האומץ לאיים בהפרת משמעת קואליציונית. היתרון השלישי היה ההתנגדות מקיר לקיר לרעיון החד-צדדיות, בעיקר על רקע אזהרות מערכת הביטחון כי נסיגה חד-צדדית היא בבחינת 'פרס לטרור'. מסקרים שהתפרסמו בעיתונים לאחר הופעתה של יזמת זינבה, ושבו לאחר הודעתו של שרון על תכניתו, עלה כי אמנם רוב הציבור מוכן לויתור על שטחים ולפינוי יישובים, אולם לא באופן חד-צדדי.¹⁰⁹ מנגד, במועצת יש"ע היו מודעים היטב לציפייה הגדולה בציבור לשבירת הקיפאון המדיני, ציפייה שהתעצמה במיוחד לאחר הופעתה של יזמת זינבה באוקטובר 2003 וגובתה בתמיכה של התקשורת. ואולם, גם מי שרצו בהתקדמות מדינית – ובהם האמריקנים (בנדר ורויטרס),¹¹⁰ (11.2.2004) והרשות הפלסטינית¹¹⁰ – מתחו ביקורת בשלב זה של התהליך על עקרון החד-צדדיות של התכנית.

107 ארבעים מנדטים לליכוד, שישה מנדטים למפד"ל ושישה מנדטים לאיחוד הלאומי. לאלה יש לצרף את ש"ס עם 11 מנדטים ואת יהדות התורה עם חמישה. בסך הכול – 68 מנדטים.

108 את הדיון הראשון במאבק אפשרי נגד תכנית ההתנתקות יזמו חברי הכנסת גלעד ארדן ויחיאל חזן מהליכוד. לדיון, שהתקיים כבר ב-22 בדצמבר 2003, הוזמנו כ-14 חברי כנסת מהליכוד (רפפורט, יבלונקה ורהט, 22.12.2003).

109 מסקר שפורסם בימערבי עלה כי שבוע לאחר הודעת שרון על כוונתו לסגת חד-צדדית, 51% מהציבור התנגדו לתכניתו, ורק 37% תמכו בפינוי חד-צדדי. התמיכה בפינוי יישובים במסגרת הסכם קבע עמדה על 60%.

110 בריאיון ליגרדיאן טען סעיב עריקאת כי 'אם ישראל תיסוג חד-צדדית, הרשות

ארבעה ימים בלבד לאחר 'נאום ההתנתקות' של שרון, בתום פגישת תיאום ראשונה שקיימה עם קבוצת חברי כנסת מהליכוד,¹¹¹ הודיעה מועצת יש"ע על 'אות הפתיחה למערכה הממושכת והתקיפה נגד תכנית שרון לחורבן יישובים, טרנספר ובריחה תחת אש' – הפגנת ענק בכיכר רבין תחת הכותרת 'ישראל לא רוצה להתקפלי' (הודעה לעיתונות, 22.12.2003). אולם העמימות הרבה סביב הצהרתו של שרון וחוסר הוודאות באשר לכוונותיו האמתיות יצרו חוסר ודאות גם באשר לשאלה מהי הדרך הנכונה להוריד את התכנית מסדר היום. התחושה הדומיננטית הייתה ששרון לא באמת מתכוון להוביל מהלך של התנתקות. שכן, כפי שתיאר זאת בן כספית, 'הוא נאם בלטרון, הוא דיבר בסיעת הליכוד, הוא נאם את הרצליה א' והרצליה ב', הוא דיבר על הכיבוש ועל הוויתורים הכואבים ועל ההחלטות הקשות על ההתנתקות, ואתמול במרכז הליכוד הוא הבטיח שיקבל עליו את האחריות ויחליט, ויוביל, ויקבע ויבצע. בינתיים, הכול כלאם פאדי. אריאל שרון טוב בנאומים, ממש נואם מצטיין. מעשים? טרם' (כספית, 6.1.2004).

ההערכות השונות לגבי הזירה שבה תוכרע התכנית רק הוסיפו על העמימות. הכרעה במוסדות הליכוד, למשל, כפי שדרש השר ישראל כץ (ירושלמי, 2.1.2004), הייתה מחייבת פעולה מסוג אחד. הכרעה במשאל בין מתפקדי הליכוד, הצעה שהעלה בנו של ראש הממשלה חבר הכנסת עמרי שרון (ירושלמי, 9.1.2004), הייתה מחייבת היערכות אחרת, ואילו הבאת התכנית להכרעה בממשלה ובכנסת, כפי שהבטיח אריאל שרון (בנדר וישירות מעריבי, 13.1.2004), הייתה מחייבת היערכות שלישית. מצב זה הקשה מאוד על בנייתה של תכנית פעולה ממוקדת. התוצאה הייתה שבמועצת יש"ע ירו לכל הכיוונים: מצד אחד, המשיכו בקמפיין השטח הכללי – באמצעות שלטים, התארגנויות המוניות במאחזים המיועדים לפינוי והפגנות נגד העיקרון של פינוי יישובים ונסיגה תחת אש, נגד הרעיון של פינוי נצרים ונגד הכוונה לפנות את המאחזים. מצד אחר הם פעלו לגיוס תמיכה ברמה הפוליטית, מתוך שימת דגש על הרחבת חזית התמיכה בתוך הליכוד, הן

הפלסטינית תתמוטטי' (מעריבי, 24.1.2004). גם על פי הערכת אמ"ן, ערפאת ראה בהתנתקות של שרון את האיום האסטרטגי החמור ביותר על הרשות הפלסטינית מאז הקמתה (כספית, 27.2.2004).

111 יוזמי ההתארגנות היו חבר הכנסת ארזן, שאמר כי 'הליכוד אינו מוכן לפגיעה בהתיישבות יהודית', וחבר הכנסת חזן, שטען כי 'עמדת הליכוד היא תמיכה ביש"ע, ואם שרון לא מסכים לכך הוא יכול לפנות את מקומו' (רפפורט, יבלונקה ורהט, 22.12.2003).

בכנסת הן בקרב חברי המרכז. ההפגנה המשותפת בכיכר רבין הפכה לחלק מרכזי במהלך זה, שנועד להמחיש לשרון את גודל ההתנגדות 'לוותורים ועקירות' קודם כול במפלגתו שלו, לאחר שיותר מעשרים חברי כנסת מהליכוד השתתפו בה, ובהם ארבעה שרים.¹¹² הודעתו של שרון במליאת הכנסת למחרת ההפגנה כי 'כל החלטה על צעדים חד-צדדיים תובא לאישור הכנסת' ולא למוסדות הליכוד – הצעה שנבחנה גם היא על ידי שרון (איל, 31.12.2003) – הייתה כנראה, בין היתר, תוצאה של מאמצים אלו. אולם תחושת ההצלחה נעלמה באחת בסוף החודש, עם יציאתם של ראשי מועצת יש"ע מפגישתם עם מנכ"ל משרד ראש הממשלה אביגדור יצחקי.¹¹³

השלב השני החל ימים ספורים לאחר מכן, בשניים בפברואר 2004, לאחר שבריאיין לעיתון 'הארץ' גילה שרון את הפרטים המלאים של תכניתו, והסתיים ב-30 במרס 2004, עם הודעתו של שרון בוועידת הליכוד על העברת ההכרעה על תכנית ההתנתקות מהממשלה והכנסת לידי מתפקדי הליכוד. ההבדל המרכזי ברמה האסטרטגית בין שלב זה לקודמו היה בעצמת המאבק, והוא נבע בעיקרו מהשינוי שחל בהגדרת המטרה. 'קשה ליצור מחאה כשהאיום עמום', מסביר יהושע מור-יוסף. ואמנם, אם בשלב הראשון של המאבק האיום המוחשי היחיד היה בעיקר זה של פינוי המאחזים ובראשם מגרון (שחר ויבלונקה, 29.12.2003; גליקמן, 18.1.2004), בשלב השני כבר הייתה זו תכנית ההתנתקות. כל עוד הייתה התכנית בגדר 'רעיון שעדיין לא גובשי', כהגדרת שרון, מעבר להתנגדות ולכעס על עצם העלאת הרעיון ההערכה השלטת במועצת יש"ע הייתה שייכתן שההכרזה עליה היא בכל זאת רק מהלך טקטי שנועד לחזק את מעמדו של שרון פוליטית וציבורית. וגם אם יש בכוונתו לממש אותו, האיום האמיתי עוד רחוק. אולם מרגע פרסום פרטי התכנית ב'הארץ' היא הפכה לאיום מוחשי מאוד. לראשונה מאז עלתה תכנית ההתנתקות על סדר היום החלו במועצת יש"ע

112 על הפגנת הימין ראו רהט, בנדר וגור, 11.1.2004; גליקמן, 12.1.2004; רהט ויבלונקה, 12.1.2004.

113 מנכ"ל משרד ראש הממשלה אביגדור יצחקי הציע למועצת יש"ע עסקה שעל פיה יסכימו לפינויים של גנים, כדים חומש ושאר נור בשומרון, של נצרים, מורג וכפר דרום ברצועת עזה, וכן של יישובים נוספים בדרום הר חברון (ההערכה הייתה שמדובר בעתניאל, סוסיא ומעון), ובתמורה יחוקק בכנסת חוק שיקבע כי יתר ההתנחלויות יישארו במקומן עד להסדר הקבע, וכי כל פינוי נוסף של התנחלות יוכל להיעשות רק ברוב של 75 חברי כנסת (יבלונקה, שחר, רהט, ברנר, בוהדנה ובנדר, 28.1.2004).

להבין ששרון מתכוון באמת לפנות יישובים. 'תפסו אותנו עם המכנסיים למטה', הודה ראש מועצת חוף עזה (ריאיון, אבנר שמעוני, 6.8.2004). 'יצאתי מזועזע מהפגישה [...] שרון עוסק בהכנות מעשיות לתכנית ההתנתקות', אמר שאול גולדשטיין (שחר, גליקמן ובנדר, 28.1.2004). 'עד היום עוד חשבנו ששרון לא באמת מתכוון לפנות יישובים', הודה יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן, 'עכשיו התברר שכבר יש צוותים שמגבשים טרנספר של יהודים' (יבלונקה, שחר, רהט, ברנר, בוהדנה ובנדר, 28.1.2004). למחרת הפגישה עם יצחקי קיימה מועצת יש"ע פגישת תיאום שנייה עם חברי האגף הימני בסיעת הליכוד. הללו ביקשו לשמוע פרטים על מה שאירע בפגישה והזהירו כי יפעלו בכל דרך העומדת לרשותם כנציגי הליכוד בכנסת, ובכלל זה בהצבעות, כדי למנוע את הפיכת תכנית ההתנתקות לתכנית מעשית (גליקמן ושטרנברג, 28.1.2004). ראשי מועצת יש"ע, שעוד התקשו כנראה לקבל את רוע הגזירה, חזרו וקראו לשרון 'לנטוש את תכנית ההתנתקות החד-צדדית'. נקודת המפנה במאבק ובהתייחסותם לתכנית אירעה, כאמור, חמישה ימים לאחר מכן.

בשניים בפברואר 2004 פרסם 'הארץ' ריאיון עם ראש הממשלה, ובו גילה שרון בפעם הראשונה כי במסגרת תכניתו יפוננו כל יישובי רצועת עזה וארבעה יישובים בצפון השומרון (מרקוס, 2.2.2004). בצהריים כבר שמעו ראשי מועצת יש"ע ההמומים את הדברים מפיו של ראש הממשלה עצמו, כשאישר את הפרסומים בישיבת סיעת הליכוד. 'שרון נהיה מצנע', אמרו לי ראשי יש"ע. גם בסיעת הליכוד התקשו רבים להאמין. 'חשבתי שהוא מדבר על התנחלות אחת, אולי שלוש, אבל כולן?' אמר אחד מהם. 'אם שרון מתכוון לסגת מגוש קטיף במעשים, לא בדיבורים', כתב דן מרגלית, 'כי אז הצית אתמול פתיל שהיה של פצצת אטום מפלגתית. זהו רעש אדמה שלאחריו שום שכבה גאולוגית לא תישאר במקומה' (מרגלית, 3.2.2004).

'מי שרואה את הפנים הנפולות של המתנחלים משוכנע שההתנחלויות כבר עומדות לרדת', כתב שלום ירושלמי, שכמו רבים אחרים לא האמין עדיין שמדובר ביותר מספין תקשורת. 'כל זה לא הולך לקרות כל כך מהר', קבע. 'בפועל אין לשרון, במצבו היום, האומץ והכוח הציבורי לקום ולפנות התנחלויות. כדי לפרק יישוב צריך שרון לחצות את המתנחלים, את שרי הליכוד, את חברי הסיעה והמרכז, את מפלגות הימין השותפות בקואליציה שלו. שלא לדבר על מאבקים משפטיים ובג"צים. את המהלך הסופר-הרפתקני הזה שרון היה צריך לבצע כאשר היה בשיאו, מיד אחרי הבחירות, ולא היום, בשיא חולשתו, כאשר רוב הציבור מטיל ספק באמינותו ובמניעיו

האמתיים'. אולם למועצת יש"ע כבר לא נותר ספק. וכפי שנכתב בימערבי, 'בשעה שעמיתיו [של שרון] למפלגה חושדים בכוונותיו, בשמאל מזלזלים בהן, דווקא המתנחלים, בעלי בריתנו הגדולים, לוקחים אותו ברצינות. הם הראשונים שקבעו, לאחר התבוננות מעמיקה, שהוא רציני. אפי איתם, זמביש, אנשי יש"ע, גואלי הגבעות, יודעים כנראה את האמת' (כספית, 27.2.2004). בן-לילה הפכה תכנית ההתנתקות ל'איום המוחשי ביותר לגורל ההתנחלויות מאז ומעולם' (איל, 3.2.2004). שכן עוד יותר משחששו מיישומה של התכנית עצמה, הם חששו מהשלכותיה על מפעל ההתיישבות בכללו. 'פינוי של התנחלות אחת הוא תחילתו של פירוק כל ההתיישבות בישי"ע', הסביר ממלא מקום יושב ראש המועצה חיסדאי אליעזר (ירושלמי, 30.1.2004). ההחלטה לפעול בכל הכוח על מנת למנוע את יישומה הייתה מידית, השאלה הייתה איך לעשות זאת. שכן מעבר להתחדדות האיום, נותרו עדיין כמה שאלות פתוחות שהיו קריטיות לתכנון נכון של המאבק, כמו למשל מי יהיה הגוף שיאשר את התכנית ומתי יקרה כל זה.

כמו בשלב הראשון של המאבק, ההערכות בעניין זירת ההכרעה השתנו חדות לבקרים. פעם היו אלה הממשלה והכנסת (ירושלמי, 27.2.2004), אחר כך משאל עם ('רויטרס' ושירות מעריב, 7.2.2004; ירושלמי ואיל, 6.2.2004), אחר כך מתפקדי הליכוד (ירושלמי, 13.2.2004; כספית, 20.2.2004), ושוב ממשלה, ושוב משאל עם ושוב משאל עם וכן הלאה, עד סוף מרס. שרון עצמו לא פסל שום אפשרות, ושיתף פעולה עם שטף השמועות, ספק בכוונה ספק משום שבאמת טרם החליט. אולם מצב זה יצר בלבול גדול במערכת הפוליטית, וחוסר הוודאות הקשה מאוד על היכולת להחליט איפה למקד את המאמץ: במערכת הפוליטית, בציבור, בקרב המתפקדים או אולי בקרב מוסדות הליכוד. ההערכה השלטת במועצת יש"ע הייתה שלמרות ההצעות השונות, בסופו של דבר תובא התכנית לאישור הממשלה והכנסת, אולם לא נפסלה האפשרות שהתכנית תובא עוד קודם לכן לאישור במוסדות הליכוד, כפי שדרשו חברי כנסת רבים.¹¹⁴ כמו כן, הם לא יכלו להתעלם מהדיבורים על האפשרויות האחרות, כמו משאל עם או משאל מתפקדים בליכוד. התוצאה הייתה שבדומה להתנהלותם בשלב הראשון, הם ירו לכל הכיוונים ופעלו בכל הגזרות. על פי חלוקת העבודה

114 'הלכנו אחר כך לבחירות כאשר נושא פינוי עזה לא עמד על הפרק, ועל כן אנחנו מבקשים טרם קבלת ההחלטה בממשלה, לקיים דיון והצבעה במוסדות התנועה', כתבו עשרה חברי כנסת מהליכוד במכתב ששלחו לשרון (כספית ובנדר, 5.2.2004).

ביניהם, מועצת יש"ע מיקדה את עיקר מאמציה בזירה הפוליטית ובמרכז הליכוד, ומטה גוש קטיף, שהחל מתגבש, הוביל את פעילות השטח. היתרון המרכזי של מועצת יש"ע היה האזהרות הגוברות של ראשי מערכת הביטחון מפני נסיגה חד-צדדית, שסייעו לה מאוד ברמה ההסברתית (רפפורט, איל ושחר, 8.2.2004; כספית, רפפורט ובנדר, 11.2.2004). יתרון נוסף היה המשך התערערות מעמדו של שרון, בעיקר בתוך מפלגתו, בעקבות שתי פרשיות השחיתות שיוחסו לו. העננה של החלטת היועץ המשפטי בעניין עדיין ריחפה באוויר, ובעקבות המלצתה של פרקליטת המדינה להגיש כתב אישום נגד שרון, גברו ההערכות שהוא ייאלץ להתפטר מתפקידו. מצב זה גרם מצד אחד להתפוררות המשמעת הקואליציונית והסיעתית, ומצד אחר להתארגנויות פנימיות של מחנות פוליטיים מתחרים בתוך הליכוד. יתרון שלישי היה התדמית של חוסר האמינות שהמשיכה לדבוק בשרון, תדמית שרק התגברה לנוכח היעדר היכולת להסביר את המהפך שעבר. אף שחשף את פרטי התכנית, ולמרות הבטחותיו החוזרות ונשנות כי הוא מתכוון ליישם אותה, המהפך שחל בו – ממתנגד נחרץ לנסיגה חד-צדדית, שקבע את הססמה 'דין נצרים וכפר דרום כדין נגבה ותל אביב', למי שמוביל נסיגה חד-צדדית מכל רצועת עזה וצפון השומרון – התקבל בקרב רוב הציבור וגם במערכת הפוליטית בספקנות רבה. היו שתלו זאת בהחלטה הצפויה של היועץ המשפטי לממשלה, והאמינו – בעיקר בשמאל – ששרון יחזור בו מכל המהלך לאחר שיוסר האיום של הגשת כתב אישום נגדו. מנגד היו שהאמינו כי דווקא בגלל החקירות ילך שרון עד הסוף.¹¹⁵ לטענת חבר הכנסת צבי הנדל, 'שרון הבין שלא יקבל תמיכה מהתקשורת ומהשמאל, והכי חשוב מהפרקליטות, אלא אם יוביל מהלך גדול ודווקא בעזה, עד שבפרקליטות יאמרו שמהלך לאומי כל כך חשוב אסור לעצור בגלל איזה תיק פרטי, וכך יינצל ממשפטי (קליין, 5.2.2004). הסבר נוסף היה הלחץ האמריקני.

את הפעילות בזירה הפוליטית החלו ראשי מועצת יש"ע מיד עם פרסום התכנית. המטרה שעמדה לנגד עיניהם הייתה ליצור רוב פרלמנטרי ופוליטי נגד ההתנתקות מצד אחד, ומצד אחר לנסות ולהביא להפלתו של שרון ללא בחירות. הם העריכו כי הזירה שבה יהיה להם הכי קל לגבש רוב נגד התכנית היא הממשלה, אולם גם במוסדות הליכוד היו סיכוייהם גבוהים. הרעיון

115 סגן שרת החינוך חבר הכנסת צבי הנדל קבע אז את הססמה 'כעומק החקירה עומק הנסיגה'. ראו www.katif.net, 2.2.2004.

של משאל עם, וכן הרעיון של ישראל כץ למשאל מתפקדים, היה מבחינתם בעדיפות אחרונה, והם ניסו להניא אותו מכך.

עיקר המאמץ הופנה אל תוך המערכת הפוליטית. ראשי מועצת יש"ע נפגשו עם רבים מחברי הכנסת ועם כל השרים בניסיון להרחיב את מעגל ההתנגדות לתכנית ולוודא שיצביעו נגדה באם תגיע להצבעה בממשלה ובכנסת. במקביל הם נפגשו עם אנשים מובילים וראשי קבוצות במרכז הליכוד והשתתפו בכנסים הרבים של חברי המרכז ברחבי הארץ, במטרה להרחיב את ההתנגדות במוסדות ולהיעזר בהם גם ללחץ על חברי הכנסת. במסגרת הלחץ על הפוליטיקאים, שהתמקד ב'מתנדדים' בליכוד, הם ארגנו סיורים – של ועדת חוץ וביטחון, שדולת יש"ע בכנסת, סיעת האיחוד הלאומי וסיעת המפד"ל – בגוש קטיף. כמו כן נערכו בכנסת פגישות של תושבים עם חברי כנסת.

המטרה המרכזית של הפעילות הפוליטית הייתה לאותת לשרון כי אין לו רוב להעברת התכנית, וכי גם בתוך מפלגתו לא יהססו חברי הכנסת להצביע נגדו אם יעלה להצבעה תכנית של פינוי יישובים. עם זה, דווקא בגלל התנגדות זו הועלתה האפשרות שעל מנת להעביר את תכניתו יחליט שרון לשנות את הרכב הקואליציה ויכניס אליה את מפלגת העבודה במקום מפלגות הימין. לפיכך, במקביל לגיבוש רוב נגד התכנית, פעלו ראשי מועצת יש"ע לגיבוש רוב פרלמנטרי נגד צירופה של מפלגת העבודה לממשלה, 'רוב חוסם אחדות' (איל, 4.2.2004). הפרת משמעת קואליציונית הייתה הדרך העיקרית שבאמצעותה ביקשו חברי הכנסת המתנגדים לתכנית – בעיקר מהמפד"ל והאיחוד הלאומי, אולם גם מהליכוד – להמחיש לשרון שכוונותיהם רציניות, וכי לא יהססו להצביע נגד ראש הממשלה. לא פעם הביכו חברי הכנסת המתנגדים להתנתקות את ראש הממשלה בהצביעם נגד הממשלה או בהימנעותם בהצעות האי-אמון שהגישו מדי יום שני סיעות האופוזיציה.

ראשי מועצת יש"ע עודדו את הימנעותם בראש הממשלה, אולם הם לא הסתפקו בכך. במקביל, בהתאם להכרזתם בדצמבר, הם המשיכו בניסיונות לגבש רוב פרלמנטרי בעד מועמד חלופי לשרון ללא פיזור הכנסת, אי-אמון קונסטרוקטיבי. המועמד היחיד, להערכתם, שהיה מסוגל לרכז סביבו רוב כזה היה נתניהו, ובמועצת יש"ע עשו מאמצים רבים לשכנע אותו לעמוד בראש המתנגדים לתכנית ולהעמיד את עצמו כאלטרנטיבה (איל, שחר, כספית ורהט, 6.2.2004). 'הגיע מועד בי של בנימין נתניהו', כתב אליקים העצני, חבר הנהלת המועצה. 'אם יחמיץ גם אותו – לא יהיה מועד ג' (העצני א', 5.2.2004). מאמץ גדול נוסף השקיעה מועצת יש"ע בניסיון לשכנע את מפלגות הימין, ובעיקר את המפד"ל, לפרוש מהממשלה. מלבד הפגישות השוטפות עם חברי הסיעה, נפגשו ראשי מועצת יש"ע גם עם רבני הציונות הדתית הרב מרדכי

אליהו והרב אברהם שפירא, אולם בשלב זה סירבו הרבנים להתערב. הם הסתפקו בפסק הלכה שבו קבעו כי 'עקירת יישובים מנוגדת לתורת ישראל ואסור להיות שותף לתכנית כזו בכל דרך שהיא' (אשר, בודהנה וכהן, 13.2.2004). פרישת מפלגות הימין הייתה מבחינת מועצת יש"ע שלב קריטי בדרך להחלפתו של שרון. 'בזירה הפוליטית המצב דומה לאבני דומינו העומדות בשורה', הסביר העצני. 'יציאת שתי מפלגות הימין, סירוב שרי וח"כי הליכוד להצביע בעד ההתנתקות או להצביע אמון בקואליציה חלופית עם העבודה ושינוי – תשנה את המפה ותפיל את הממשלה. העבודה ושינוי מונות יחד 34 מנדטים. כדי להגיע ל-61 חסרים ל-27 ח"כים מהליכוד, גם אם רק 14 מהם ילכו עד הסוף, אין לשרון ממשלה חלופית' (העצני א', 5.2.2004). אולם זה לא היה כה פשוט. ראשית, לממשלה כזאת יכול שרון לקבל את תמיכתם של המפלגות הערביות ושל מפלגת יח"ד. הבעיה השנייה, ואולי העיקרית, הייתה שנתניהו סירב לתת את הסכמתו למהלך. 'ביבי עשה את החשבון. הוא הבין שלא תהיה לנו בררה, ונאלץ לתמוך בו. אז מה רע לו שאריק יעשה את העבודה? אם ייבחר תמיד יוכל לטעון שהוא בסך הכול עומד בהתחייבויות של הממשלה הקודמת', הסביר לי אבנר שמעוני, ראש מועצת חוף עזה (ריאיון, 6.8.2004). למעשה, עד סוף מרס, סיומו של שלב זה במאבק, רובם המכריע של שרי הליכוד שמרו על שתיקתם. גם מי שהביעו התנגדות למהלך בשיחות סגורות או ברמיזה לא היו מוכנים להוביל את ההתנגדות מול ראש הממשלה, ובוודאי לא להביא להחלפתו. גם מי שהיה מעוניין בכך, כמו נתניהו, העדיף לחכות עד שיוגש כתב האישום ושרון ייאלץ לפנות את מקומו.

הפתעתם של ראשי מועצת יש"ע מהשינוי שחל בשרון ומכוונתו להוביל תכנית של התנתקות חד-צדדית הביאה להערכות שונות, כאמור, בעניין המניע להחלטתו. אחת ההערכות הייתה כי הסיבה היא לחץ אמריקני, וסגן יושב ראש מועצת יש"ע שאול גולדשטיין נשלח לארצות הברית על מנת לברר זאת ולהשפיע במידת האפשר והצורך על שינוי המגמה ('מעריב on line', 17.2.2004).

אמצעים אסטרטגיים נוספים היו סקרים ומודעות ענק בעיתונים. לקראת קמפיין השטח המתוכנן ערכה מועצת יש"ע סקר בקרב הימין הרך, אוכלוסיית היעד שאליה כיוונה, על מנת לברר מה הרכיב הבעייתי ביותר מבחינתם בתכנית.¹¹⁶

116 הסקר הראה כי הגורם העיקרי להתנגדות הוא הגורם הביטחוני, ההתנגדות למהלך חד-צדדי. 'התברר לנו כי הססמה שהכי תופסת היא 'עקירת יישובים – ניצחון לטרור'', ססמה שהופקה במהלך המאבק נגד פינוי מגרון' (יהושע מור-יוסף, 20.6.2004).

את הפעילות ברמת השטח הוביל, כאמור, מטה גוש קטיף, שמבחינתו היה האיום של תכנית ההתנתקות מוחשי יותר מכול. ההתארגנות להקמת המטה החלה באופן טבעי, מיד עם פרסום פרטי התכנית, ומשהתברר כי במרכז תכנית הפינוי עומדים יישובי רצועת עזה. באופן פורמלי הוקם המטה ב-16 בפברואר 2004, עם יציאתם של כמאה בני נוער מגוש קטיף לצעדה בת ארבעה ימים לירושלים (בוהדנה, יבלונקה וגולן, 16.2.2004). לפעילות השטח הייתה חשיבות עצומה, בעיקר בשל חוסר הוודאות באשר לזירת ההכרעה. באמצעותה ביקשה מועצת יש"ע להשפיע גם על הפוליטיקאים, גם על הציבור הרחב – במקרה ויהיה משאל עם – וגם על הציבור הממוקד יותר של מתפקדי הליכוד וחברי המרכז. פעילות השטח הייתה רחבה מאוד וכללה תליית שלטים, עמידה בצמתים, עריכת הפגנות מול ביתו של שרון (רפפורט, איל ושחר, 8.2.2004; גליקמן, 10.3.2004), הקמת דוכני הסברה, קיום כנסים ועצרות הזדהות (כספית, בוהדנה, שחר, רהט ובנדר, 9.2.2004; ירושלמי, 20.2.2004; מיטלמן, בוהדנה, יבלונקה, בנדר, שחר ואדר, 3.3.2004; ירושלמי, 30.1.2004), נטיעת כרמים ברחבי השומרון (ימין-וולבוניץ', 31.3.04) וחלוקת ירקות תוצרת גוש קטיף בצמתים.

אולם פעילות השטח לא הייתה הפעילות הבלעדית של מטה גוש קטיף: במסגרת מבצע בשם 'מיליון על המפה' ארגן מטה המאבק אוטובוסים רבים של מבקרים ואוהדים לסוירים בגוש קטיף בהדרכת עשרות תושבים מתנדבים שהוכשרו במיוחד לשם כך; הוקמה עמותה בשם 'הקרן לפיתוח חבל קטיף' במטרה לגייס כספים ולהפיק באמצעותה חומרי הסברה; גובשו צוותי תקשורת של מתנדבים שהוכשרו לכך ובקריאה טלפונית מוקלטת עלו לשידור ברדיו, שלחו פקסים והגיבו לאירועים; והתקיימו שבתות הסברה בערים בתוך הקו הירוק, שבמסגרתן נשלחו משפחות של תושבי יש"ע לערים הגדולות.

אחת הפעילויות המתוכננות הייתה מבצע 'פנים אל פנים', ובמסגרתו עתידים היו לעבור אלפי בחורי ישיבות ממוסדות רבים בערים הגדולות בארץ ולהסביר את הסכנות בתכנית ראש הממשלה. מטרת המבצע המקורי הייתה להגיע לכל בית בישראל,¹¹⁷ אולם החלטתו של ראש הממשלה בסוף מרס להעביר את ההכרעה לידי מתפקדי הליכוד שינתה מעט את התכניות, והמבצע מוקד – כפי שאראה מיד – במתפקדי הליכוד בלבד. את המשימה

117 ראו דוח דובר המועצה האזורית חוף עזה ערן שטרנברג, www.katif.net, 5.3.2004.

החדשה הובילו אנשי גוש קטיף שתוגברו במתנדבים רבים, משפחות שלמות, שהגיעו בעיקר מרחבי יש"ע אך גם ממקומות נוספים בארץ.

השלב השלישי החל ב-30 במרס 2004, עם הודעת שרון על כוונתו להביא את התכנית למשאל בקרב מתפקדי הליכוד (ימעריב on line, 30.3.2004), והסתיים בשניים במאי 2004, יום המשאל.

לעומת שני השלבים שקדמו לו, הפעם כבר הייתה הגדרה ברורה של זירת המאבק, של קהל היעד, וגם תאריך היעד היה מוגדר. תכנית ההתנתקות עצמה, על כל פרטיה, פורסמה אמנם רק לקראת יום המשאל, עם חזרתו של שרון מושינגטון ולאחר שהציג לנשיא ארצות הברית את תכניתו, אולם פרט זה היה טכני בלבד. עקרונות התכנית כבר היו ברורים, מה שאפשר למועצת יש"ע – וכן לתומכים בהתנתקות – לתכנן את המאבק בצורה מסודרת, כמעט ללא הפרעות. מטרת המאבק הייתה ברורה: ניצחון במשאל. על רקע הודעת שרון כי 'משאל זה יחייב את כל נציגי הליכוד, ואותי בראשם' (ימעריב on line, 30.3.2004), הבינה מועצת יש"ע כי ניצחון במשאל משמעו הפלת תכנית ההתנתקות.

היתרון הגדול של מתנגדי ההתנתקות היה המוטיבציה. מבחינתם הייתה זו מלחמה על הבית, והם לא התכוונו להפסיד בה. יתרון נוסף היה התמיכה שכבר הייתה להם בקרב חברי מרכז הליכוד וראשי ערים חברי הליכוד, ואלה אמנם התגייסו לסייע. יתרון שלישי היה החשיפה הנרחבת שניתנה להסתייגויות של ראשי מערכת הביטחון ממהלכים חד-צדדיים (רפפורט, איל ושחר, 8.2.2004; בנדר, 10.2.2004; כספית, רפפורט ובנדר, 11.2.2004; רפפורט, כהן ואשר, 23.2.2004; רפפורט, 9.3.2004).¹¹⁸

מנגד, החיסרון העיקרי שלהם היה תמיכת התקשורת בשרון, שבאה לידי ביטוי בצורה המובהקת ביותר לאחר חזרתו מושינגטון בהצגת הבטחותיו של נשיא ארצות הברית כ'הישגים מרשימים' לשרון.¹¹⁹ 'כמצופה', נכתב באתר מטה המאבק של גוש קטיף, 'בתקשורת מתנהלת מלחמה פסיכולוגית לכל דבר. הם כבר מדברים על היום שאחרי המשאל. מבחינתם – הכול סגור [...] לכן כדאי לכל אחד ואחת להזכיר לעצמו שהמציאות

118 יורמי ביטחון בעקבות הפיגוע בירושלים: הדיבורים על פינוי עודדו את המחבלים (נייר עמדה – מועצת יש"ע, 23.2.2004).

119 מחקר מיוחד של חברת יפעת מחקרים קבע כי 61% מכותרות העיתונים היומיים נתנו ביטוי דווקא לתמיכה בתכנית, ובעיקר לעמדת ראש הממשלה (דואק, 4.5.2004).

האמתית נקבעת בשטח, על ידי העבודה שלנו ובעזרתו של ריבוננו של עולם, גואל ישראל ומושיעו (www.katif.net, 21.4.2004). העובדה ששרון בחר במהלך כזה של משאל בקרב מאתיים אלף חברי המפלגה מעידה יותר מכול על השפעת התקשורת על דעת הקהל. שכן התגייסותה של התקשורת בעד ההתנתקות הביאה לכך שלמרות שהתכנית טרם פורסמה, ולמרות אזהרות מערכת הביטחון מפני השלכותיה הצפויות של נסיגה חד-צדדית, החל להיווצר רוב ברור בציבור בעד ההתנתקות. השינוי בדעת הקהל הביא את שרון להאמין בניצחונו הצפוי במשאל. החיסרון השני היה חוסר ההיכרות של מועצת יש"ע עם חברי הליכוד. אל מול החלטתה האסטרטגית שלא להתערב בענייניהן הפנימיים של המפלגות, ניצב מולה לפתע אתגר חדש, התמודדות בימגרב משחקים חדש, כהגדרתו של שאול גולדשטיין, שלא תורגלה בו (ריאיון, 30.6.2004).

עם הודעתו של שרון על המשאל הודיע יהושע מור-יוסף, המזכיר המדיני של מועצת יש"ע, כי 'זה יהיה אישית לוחצת'. הבשורה על משאל בתוך הליכוד תפסה אותו מחפש חנייה מחוץ לאולם ישיבת הוועידה, ובלי לחשוב פעמיים הוציא הודעה על כוונתה של מועצת יש"ע לעבור מבית לבית בין כל חברי הליכוד (לוינסון, 7.5.2004). להבדיל מהסקר שבו נופף שרון, שעל פיו 51% ממתפקדי הליכוד תומכים בתכנית ההתנתקות, למועצת יש"ע היה סקר אחר, מה-13 במרס 2004, שעל פיו 41% מהמתפקדים מתנגדים לתכנית לעומת 34% שתומכים בה (שומפלבי ווייס, 31.3.2004) – ומור-יוסף היה אופטימי. רעיון זה, שבגרסה דומה עלה כאמור עוד בשלב הקודם של המאבק, הפך בשלב זה לפעולה המרכזית, שהביאה גם למהפך בדעת הקהל בקרב חברי הליכוד.

בישיבת חירום של מועצת יש"ע, שהתכנסה למחרת ועידת הליכוד במועצה האזורית שומרון במטרה לגבש את דרכי הפעולה החדשים נגד תכנית ההתנתקות, עדיין היו חילוקי דעות בשאלה האם לקחת חלק ב'משחק' או לא. אולם רוב חברי המועצה היו בעד.

שלא כהרגלה של מועצת יש"ע, על האסטרטגיה פיקד הפעם יועץ אסטרטגי מקצועי בשם איתן דור-שב.¹²⁰ לאחר ניתוח היתרונות והחסרונות קבע דור-שב שני כיווני פעולה אסטרטגיים מרכזיים. כיוון אחד היה

120 דור-שב פעל לצד צוות אסטרטגי מצומצם במטה המתנגדים, בראשותו של סגן השר מיכאל רצון. בצוות היו חברים גם יהושע מור-יוסף, המזכיר המדיני של מועצת יש"ע, סמדר בת-אדם, ארז גולדמן, היועץ של עוזי לנדאו, ואיציק רט, הדובר.

אסטרטגיה של 'התנחלות בלבבות' (ריאיון, דניאלה וייס, 4.5.2004), הדגשת החשיבות של המפעל ההתיישבותי ברצועת עזה (בוהדנה, 15.4.2004). הכיוון השני היה אסטרטגיה של הפחדה, הן מפני הסכנות הביטחוניות של התכנית¹²¹ הן מפני הסכנות הפוליטיות הצפויות במידה ומפלגת העבודה תצטרף לממשלה. הססמה הראשונה בקו זה הייתה 'הצבעת בעד, קיבלת פרסי' (איל, 8.4.2004). הססמה בשלב הבא של ההסברה הייתה 'אוהבים אותך אריק, מצביעים נגד'. המטרה הייתה לנהל קמפיין פוליטי, 'לדבר בשפה ליכודית טהורה', כדברי דור-שב, 'לשחק על הדנ"א של חברי הליכוד שזוכרים היטב את "פרס יחלק את ירושלים"'. זה טרפד מראש את הניסיון של שרון לטעון שהמתנגדים יפילו את הליכוד' (כספית, 4.5.2004). אחר כך הגיע תור השימוש בצה"ל וההפחדה מפני הסכנות הביטחוניות. דור-שב עמד על כך שלא יסתפקו ב'צה"ל מזהיר' אלא ישתמשו בשמות המפורשים: הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, ראש השב"כ. 'לא הפחיד אותי שאמרו שהרמטכ"ל יקום ויכחיש. אדרבה, שייפתח ויכוח. לא רוח גבית לטרור? אז רוח צדית. אז רק טרור לאשקלון. זה היה משתלט על האגינדה ועושה את העבודה', הסביר דור-שב. הוא גם התעקש להשתמש במילה המפורשת 'התנתקות', והססמאות המובילות היו 'הרמטכ"ל, ראש אמ"ן, ראש השב"כ: נסיגה חד-צדדית – רוח גבית לטרור' ו'ההתנתקות תתפוצץ לנו בפנים'.

בסך הכול כללה תכנית הפעולה ארבעה רכיבים מרכזיים: (1) קמפיין מדלת לדלת; (2) ביקורים וסיורים באזורים המיועדים לפינוי ברצועת עזה; (3) פגישות עם שרים וחברי כנסת מהליכוד והרחבת החזית הפוליטית נגד התכנית; (4) קמפיין שטח. קמפיין השטח, כפי שתואר לעיל, כוון רובו ככולו לטובת ה'הפחדה', וקמפיין המעבר מדלת לדלת כוון רובו ככולו לטובת האסטרטגיה של 'התנחלות בלבבות'. שני הרכיבים האחרים כוונו להשיג את שתי המטרות.

המאבק עצמו התנהל באמצעות שלושה מטות מרכזיים: מטה מועצת יש"ע, מטה גוש קטיף והמטה המשותף עם הליכוד, מטה 'הליכוד שלנו'. משימתם העיקרית של מועצת יש"ע ומטה גוש קטיף הייתה הקמפיין של מעבר מדלת לדלת. בחלוקת העבודה ביניהם, על גוש קטיף הוטלה האחריות על כרבע מהמתפקדים, על כל היישובים מאשקלון דרומה. על מועצת יש"ע

121 בריאיון לימעי'ב' סיפר מור-יוסף כי במסגרת ההכנה למשאל ערכה מועצת יש"ע קבוצות מיקוד ובהן התברר כי הטיעון הביטחוני נגד ההתנתקות היה הטיעון המשכנע ביותר (לוינסון, 7.5.2004).

הוטלה האחריות על כל השאר. כל מועצה קיבלה על עצמה אחריות לכמה יישובים בארץ, והנתונים רוכזו בשני המטות. נוסף על כך, מטה גוש קטיף קיבל על עצמו גם את המשימה של ארגון ביקורים וסיורים ברצועת עזה, ומועצת יש"ע טיפלה בגיוס הכספים ובקמפיין השטח. בראש מטה הליכוד שלנו, שהיה למטה המרכזי של מתנגדי התכנית בליכוד, עמד השר עוזי לנדאו. לתפקיד מנהל המטה הביאה מועצת יש"ע את יואב הורביץ. באחריות מטה הליכוד היה גיוס של מתנדבים מקרב חברי הליכוד לפעילות שטח, לכנסים, לרתימות ראשי ערים וחברי מרכז בולטים לטובת המאבק ולהפעלת ראשי קבוצות מרכזיים בניסיון להשפיע על המתפקדים.

א. קמפיין מזלת לדלת: היתרון הגדול של רעיון זה היה היכולת להגיע אל המתפקדים ללא תיווך התקשורת, 'פילטר שמעוות את התמונה שלנו, מעקם אותה', טען יהושע מור-יוסף (לוינסון, 7.5.2004). תחת הכותרת 'אחים לא מתנתקים' תכננו המתיישבים לפשוט על בתיהם של מתפקדי הליכוד ולשכנע אותם באופן אישי להתנגד לתכנית. כבר למחרת המשאל השיגה מועצת יש"ע תקליטור המכיל את רשימת כל המתפקדים, והחלה בעריכת סקרי דעת קהל לצורך פילוח קהל היעד (רהט, שחר, גור, יבלונקה, בודהנה וזלינגר, 1.4.2004). על המשימה, שעלתה שני מיליון דולר, ניצח מטה גוש קטיף שהוקם בנווה דקלים, ובראשו עמד צביקי בר-חי, ראש מועצת דרום הר חברון. הארץ חולקה ל-12 סניפים ולשני חלקים, כאמור לעיל. את המתפקדים באזורים הצפוניים ביותר כיסו מתיישבים מרמת הגולן (ריאיון, דניאלה וייס, 4.5.2004). במהלך כל חודש אפריל יצאו המתיישבים לבתי המתפקדים: על כל חמש משפחות מתפקדים הופקדה משפחת מתנחלים, והיא הייתה עמן בקשר שוטף של ביקורים וטלפונים. כל יישוב בגוש קטיף היה אחראי על יישוב בדרום, וכל התושבים, בני כל הגילים, התגייסו למשימה.

המתנדבים צוידו בחומר הסברה רב שכלל מענה על כל הסוגיות הביטחוניות, אולם האסטרטגיה העיקרית של מאמץ זה הייתה לפנות אל הרגש. 'אף מילה על פוליטיקה' הורו ראשי מועצת יש"ע לראשי המטות שלהם. 'אף מילה על ההיגיון או על חוסר ההיגיון הביטחוני והמדיני שבהישארותנו בעזה. רק פנייה אל הרגש. אל הבטן הרכה של מצביעי הליכוד, שכאשר ישימו את הפתק בקלפי, ידעו שהם מצביעים עבור מפלגה שחרטה על דגלה אי-פניו התנחלויות [...] דברו אתם על הבתים שבניתם, על הילדים שגדלים שם, על הנכדים, על היישובים הפורחים' (פז-מלמד, 15.4.2004). 'התפקיד שלכם הוא להיות ישראלים יפים, מנומסים, אנשים שקטים, מלך

הארץ, ציונים, מגדלי ילדים, כאלה המחלקים עגבניות בצמתים. אנשים שהולכים להיות מסולקים מבתיהם. תנו לאחרים לצעוק על טרור ולהפחיד, קבע אסטרטג ההסברה איתן דור-שב. בכנסים שארגנה מועצת יש"ע למתנדבים הוסבר להם כיצד לפנות אל המתפקד: ראשית, כל מתנדב נקרא לעיין בעץ המשפחתי שלו ולחפש חברי ליכוד מקרב משפחתו, כדי שמהלך השכנוע יהיה קל יותר. בשלב השני ניתנה לכל מתנדב חוברת מבצע, ובה פורטו מטרת המבצע, המשימה והשיטה, וכן המסרים שיש לחזור עליהם. כך למשל, בפרק הישיטה' הומלץ 'לשחק על הרגש ולדבר בגובה עיניים', וילהשאיר לליכודניקים את עבודת השכנוע' (גליקמן וזהר, 2004: 14.4). ואמנם, המתנחלים הגיעו לביקורי הבית עם כוס של דמעות, מכתבים רגשיים ביד, תמונות ומזכרות אישיות' (ירושלמי, 2004: 30.4). פרק השכנוע נמשך כשמונה ימים. בתום ביקור הבית, מילאו המתנדבים משוב על כל מתפקד, על פי שאלות שהוכנו מראש. את האינפורמציה המדויקת העבירו למטה המרכזי של מועצת יש"ע, שהוקם בנווה דקלים. בשלב השני, שנמשך גם הוא כשמונה ימים, נתבקשו המתנדבים ליצור קשר עם מתפקדי הליכוד המתנגדים להתנתקות, ולשמור עליו עד ההצבעה. ליום הבחירות ארגנה מועצת יש"ע מאות כלי רכב להסעת המתפקדים, שפולחו בעוד מועד, לקלפיות. במקביל החליטה מועצת יש"ע שכדי לא 'להרגיז' את חברי הליכוד המתנדדים, עד למועד המשאל יוזנח המאבק על המאחזים, ויימנעו עימותים מצולמים עם המשטרה.

העבודה הייתה יסודית, נחושה ומדויקת, והיא גם נשאה תוצאות. מנתוני המאבק של גוש קטיף שלושה ימים לפני המשאל עלה ש-71.6% מהמתפקדים שעמם יצרו הפעילים קשר הודיעו על התנגדות לתכנית (בוהדנה, רהט, יבלונקה ובן-חיים, 2004: 29.4). לפי החישובים שעשו, כמעט 68 אלף מהמתפקדים יצביעו בוודאות נגד התכנית, ו-18 אלף עדיין מתלבטים (שומפלבי ובחור-ניר, 2004: 2.5). המאמץ האחרון הושקע בשכנועם.

ב. ביקורים וסיורים: עמותת 'אנחנו על המפה', מי שהובילה בעבר את הסיורים המאורגנים נגד פינוי רמת הגולן, ארגנה גם הפעם, ברצועת עזה, עשרות סיורים מאורגנים למתפקדי הליכוד. את הסיורים הדריכו עשרות עקרות בית תושבות הגוש שעברו הכשרה מזורזת בידיעת הארץ (גליקמן, 2004: 8.4). ביום העצמאות ארגנה המועצה האזורית חוף עזה עצרת נגד ההתנתקות בגוש קטיף, אליה הגיעו כשמונים אלף בני אדם מכל רחבי הארץ. המארגנים ניצלו את ההזדמנות כדי לאפשר למתפקדי ליכוד רבים

לבקר בפעם הראשונה בגוש קטיף ולהתרשם במו עיניהם. ואמנם, כפי שהעיד אחד המבקרים, 'לפני שהגעתי לכאן חשבתי שצריך לפנות את גוש קטיף כי הוא מיותר, אבל היום שיניתי את דעתי ואני לא היחיד' (בוהדנה ובן-חיים, 28.4.2004).

עשרה ימים לפני המשאל התגייסה גם תנועת חב"ד למאמץ, וחסידיה תלו על 500 אוטובוסים ברחבי הארץ שלטי חוצות עם אזהרה מאת הרבי מלובביץ': 'הבריחה מגוש קטיף נוראה למיליוני יהודים' (בן-חיים, 21.4.2004). כמו כן חילקו החסידים בצמתים חומר הסברה שבו תיארו את התמיכה בתכנית כחילול השם. במקביל פתחה מועצת יש"ע במבצע דומה: המבטיחים להצביע נגד ההתנתקות יקבלו ברכה אישית מול ארון הקודש מהרב הראשי לשעבר, מרדכי אליהו (איל ורהט, 22.4.2004).

ג. קמפיין פוליטי: למרות שינוי הזירה, מועצת יש"ע לא הפקירה את הזירה הפוליטית. עד חזרתו של ראש הממשלה מארצות הברית היו עדיין שרים וחברי כנסת לא מעטים בליכוד שלא הביעו את עמדתם. לפיכך, במקביל למאמצים שנעשו בשטח, ובמקביל לתיאום ולשיתוף הפעולה עם חברי הכנסת מהליכוד שכבר הביעו את התנגדותם לתכנית, המשיכו ראשי מועצת יש"ע – בעיקר זמביש, חיסדאי אליעזר ושאול גולדשטיין – בפגישותיהם עם שרים בניסיון לשכנע אותם להתנגד פומבית לתכנית (איל ויבלונקה, 14.4.2004).

ד. קמפיין השטח: רוב פעילות השטח רוכזה תחת מטה 'הליכוד שלנו', אך על הפעילות ניצח זאב חבר (זמביש), מזכ"ל 'אמנה', 'ביעילות, כפי שהעלה התנחלויות על הקרקע' (ירושלמי, 3.5.2004). דור-שב הוא שקבע את המסרים, על פי סקרים שערך בקרב המתפקדים, וחברי הכנסת של הליכוד סייעו בגיוס הפעילים.¹²² בכל יישוב מונה יושב ראש מטה, ואליו הועברו שמות המתנדבים. למשימה גייס מטה ההיגוי של 'הליכוד שלנו' את כל הפעילים, ראשי הסניפים, ראשי המטות והפוקדים המרכזיים שזוהו כמתנגדים לתכנית, וחילק להם משימות. כך למשל, כל ראש מטה, שהיה כפוף לחבר כנסת או

122 יש לציין כי ההתגייסות לפעילות באה במידה רבה באופן יזום מהשטח, אולם חברי הכנסת, שהכירו את האנשים, ריכזו אותם (ריאיון עם דויד הרמלין, עוזר פרלמנטרי של חברת הכנסת נעמי בלומנטל, 3.5.2004). על ההתגייסות העצמאית בשטח ראו גם בוהדנה, 16.4.2004.

שר, קיבל רשימות מעודכנות וממופות של המתפקדים, והוראות על מי כדאי ללחוץ. ירכזי המחוזות הקימו חמי"לים בשטח, ומשם הם מנהלים את המטה; נכתב באתר גוש קטיף. 'בערים השונות נערכו כנסי הדרכה לפעילים, כנסי הסברה למתפקדי הליכוד וערבי תמיכה בהשתתפות רבנים חשובים ואישי ציבור'.¹²³ הפעילות הנוספת כללה שילוט בחוצות הערים ועל גבי מרפסות הבתים, הדבקת מודעות, עמידה בצמתים וחלוקת חומר הסברה וסטיקרים לכלי רכב. סיירות נודדות של מטה ההתנגדות נסעו בכל רחבי הארץ וחילקו חומר הדרכה ותדרוכים, מתוך מאמץ לשמור על תיאום בין כל הגופים ועל מורל המתנדבים. כמו כן חולקו עיתונים דמיוניים על המציאות של 'היום שאחרי', תקליטורים ל-DVD, וקלטות וידאו על הסכנות הצפויות מנסיגה חד-צדדית; ברחבי הארץ נתלו אלפי שלטי חוצות עם הססמאות המתחלפות שקבע דור-שב; לקראת יציאתו של ראש הממשלה לושינגטון הקימה מועצת יש"ע משמרות מחאה לאורך כביש מס' 1 בין ירושלים לשדה התעופה; הפגנות מחאה נערכו מול ביתו של ראש הממשלה בחוות השקמים (גליקמן, 11.4.2004). ומול חגיגות המימונה שבהן השתתף ראש הממשלה ('מעריב on line', 12.4.2004); תושבי גוש קטיף, בשיתוף עם תושבי מצפה רמון, חילקו מארזי ירקות מתוצרת גוש קטיף בצירוף ברכה לחג הפסח בצמתים מרכזיים (וייס, 30.3.2004). אירוע השיא במסגרת קמפיין השטח היה ביום העצמאות, כאשר שמונים אלף איש מכל רחבי הארץ הגיעו לעצרת הזדהות בגוש קטיף. לקראת יום המשאל, ההתגייסות הייתה כללית. שבוע קודם לכן כבר חולקו לכל המתנדבים מספרי טלפון לחיזוק המתפקדים שכבר הביעו את תמיכתם במסגרת ביקורי הבית האישיים.

בשבת שלפני המשאל פקדו המתנחלים את בתי הכנסת ודיברו על לבם של המתפקדים (שומפלבי ווייס, 30.4.2004). בעיירות הדרום חילקו המתנחלים את התפילה המיוחדת שחיבר רבה הרוחני של המפד"ל, הרב מרדכי אליהו, נגד ההתנתקות, 'תפילה כנגד אנשי הזדון שקמו עלינו' (חדד, 2.5.2004).

ביום המשאל עצמו הכריזה מועצת יש"ע על יום שבתון בהתנחלויות. אלפי מתנחלים לקחו יום חופש והתנדבו לסייע במערך ההסעות לקלפי, אחרים הקימו חמי"לים במרכזי הערים לצורך ניהול יעיל יותר של הקמפיין (איל, גריילסמר ויבלונקה, 2.5.2004). ראשי מועצת יש"ע סיירו כל היום בקלפיות בכל רחבי הארץ, וחברי הכנסת חולקו בין האזורים השונים: גמליאל

123 דוח על הפעילות הרבה עד למועד זה ראו www.katif.net, 21.4.2004.

וארדן נשלחו לדרום, אהוד יתום נשלח צפונה, יולי אדלשטיין הופקד על אזור השרון, וגדעון סער סייר בתל אביב. לתגבור המתנדבים הרבים שכבר התגייסו ופעלו בשטח שוחררו תלמידי הישיבות התיכוניות (ירושלמי, 30.4.2004) והאולפנות (חדד, 2.5.2004) באמצע יום הלימודים, ויצאו לצמיתים. מאות צמתים ברחבי הארץ כוסו באותו היום בילדים בני 10-15 שחילקו חומרי הסברה (וייס ובן-צור, 29.4.2004). יש לציין כי חלק בלתי נפרד מהפעולות שנעשו על ידי המתנדבים היה אתר האינטרנט המקוון של מטה המאבק של גוש קטיף, שעודכן לאורך כל התקופה וסיפק למתנדבים הרבים חומרי הסברה מגוונים, אמצעי לתקשורת בינם לבין עצמם ועדכונים שוטפים.

ואמנם, למרות כל ההערכות באמצעי התקשורת, הסתיים המשאל בניצחון למתנגדים. מתפקדי הליכוד דחו את תכנית ההתנתקות ברוב מוחלט. לא בכדי טענו מקורבי ראש הממשלה כי החשש העיקרי שלהם הוא ממועצת יש"ע (שומפלבי ווייס, 31.3.2004).¹²⁴ הגיוס היה כללי, והמאבק התנהל כמו מבצע צבאי. ואולי ככה זה תמיד כשנלחמים על הבית. במועצת יש"ע חגגו את הניצחון, אולם עוד לפני ספירת הקולות כבר היו שהעריכו כי המערכה עוד רחוקה מסיימה. ואמנם, למרות הבטחתו כי תוצאות המשאל יחייבו בראש ובראשונה אותו, הודיע שרון כי בכוונתו להמשיך ולקדם את תכנית ההתנתקות. השלב הרביעי במאבק החל.

השלב הרביעי נמשך כחודש. הוא החל בשלושה במאי 2004, למחרת המשאל, והסתיים בשישה ביוני 2004, עם פיטורי שרי האיחוד הלאומי, הפילוג במפד"ל ופרישת השר איתם וסגן השר יצחק לוי מהממשלה, ועם אישור הממשלה את תכנית ההתנתקות.

מיד עם היוודע תוצאות המשאל כבר היה ברור למועצת יש"ע שראש הממשלה מתכוון להמשיך בקידום תכניתו למרות עמדתם הנחרצת של חברי מפלגתו כפי שבאה לידי ביטוי במשאל. ההערכה במועצת יש"ע הייתה שההכרעה חוזרת לפוליטיקאים. הואיל ושרון יודע שאין לו רוב לתכנית במוסדות הליכוד, ולאחר שנכשל בהעברת התכנית גם בקרב המתפקדים, האפשרות היחידה שניצבה בפניו היא ניסיון להעבירה בממשלה ואחר כך בכנסת. לפיכך, המטרה המרכזית שהציבה לפניה מועצת יש"ע הייתה גיבוש

124 'עם הארגון של המתנחלים, אנחנו חייבים פער של 9% ביום הבחירות', אמר אחד מראשי הקמפיין של שרון (איל, 29.4.2004).

רוב בקרב השרים, ובמקביל – רוב פרלמנטרי בכנסת. במטה גוש קטיף, לעומת זאת, החליטו לאחר התייעצויות רבות שאין להפקיר את השטח, ויש להמשיך ולשמור על נוכחות ברחוב ועל קשר עם הציבור. בשלב זה נהנתה מועצת יש"ע מחמישה יתרונות מרכזיים:

היתרון הראשון היה ניצחונם שלה ושל שותפיה במשאל המתפקדים, ובעקבותיו הלגיטימציה שניתנה להתנגדותם להתנתקות על ידי הציבור ובעיקר על ידי חברי הליכוד, לעומת היעדר הלגיטימציה ששרון זכה לה לאחר שבחר להתעלם מהחלטת המתפקדים. הכעס על שרון וההלם מהתנהלותו בקרב מחנה המתנגדים נבע בעיקר מכך ששרון בחר להפר את העיקרון שהוא עצמו קבע – שהמשאל מחייב את כולם, והוא בראשם. במועצת יש"ע העריכו כי חברי הכנסת, ובעיקר שרי הליכוד, יתקשו מאוד להפר את עמדת המפלגה ולהצביע בעד התכנית לכשתובא להכרעתם, אם תובא.

היתרון השני היה מיסוד קבוצת חברי כנסת מן הליכוד המתנגדים להתנתקות – 'המורדים', כפי שכונו באמצעי התקשורת, שהתחזקו מאוד עם ניצחונם במשאל – ומיסוד שיתוף הפעולה של מועצת יש"ע עמם. היתרון השלישי היה הלגיטימציה שקיבלו המתנחלים כציבור, והצלחתם 'להתחבר חזרה לחברה הישראלית', כהגדרתו של סבר פלוצקר (רינגל-הופמן, 7.5.2004). 'שלושים שנה טוענים שאנחנו לא לגיטימיים, שאנחנו בני ממזר. המשאל הוכיח שהעם אתנו', טען אבנר שמעוני, ראש המועצה האזורית חוף עזה (ריאיון, 6.8.2004).

היתרון הרביעי היה גיבוש המחנה. 'למדנו את כוחה של האחדות הפנימית, הנעשית ללא היררכיה או כבוד, למען העם וארצו [...]'. במקום לשקוע באין סוף דיוני חירום על עתיד הנוער (ועתיד המבוגרים גם יחד), למדנו שלנוכח פני אידיאל גדול, עובדים יחד כתף אל כתף, צעירים בגופם וצעירים ברוחם', נכתב באתר מטה המאבק לאחר הניצחון (גודמן ווישליצקי, www.katif.net). ואמנם, המשאל הפך את הרוב המוחלט של המתנחלים לשותפים פעילים במאבק, אנשים שלא היו מוכנים לוותר. 'הקרקע מוכנה, כל מה שצריך זה להדליק את האש', אמר לי דובר המועצה האזורית חוף עזה ערן שטרנברג (ריאיון, 6.8.2004).

היתרון החמישי, שהוא אולי התרומה הבולטת ביותר של המשאל, הוא שיתוף הפעולה שנוצר בין ראשי מועצת יש"ע ובין ראשי הערים והמועצות, ראשי הסניפים והפעילים המרכזיים בליכוד, שאליהם התוודעו לראשונה בעקבות המאבק המשותף בתכנית ההתנתקות. 'במשאל המתפקדים הבנו

שיש גרעין אמתי של מתנגדים להתנתקות במרכז הליכוד, נזכר יהושע מור-יוסף (ריאיון, 24.10.2004). 'בעקבות הפעילות המשותפת יש היום למתנחלים גרעין אוהדים ליכודי תוסס בכל עיר בארץ. זהו כוח לא מבוטל ואנחנו בהחלט מתכוונים להיעזר בהם בהמשך המאבק. יש להם השפעה גדולה על השרים וחברי הכנסת של הליכוד. לא פעם האנשים שלנו פגשו בשטח פעילי ליכוד שבאמצע הרחוב חייגו מהנייד שלהם ותוך שתי דקות השר או חבר הכנסת חזר אליהם. אלה אנשים שאנחנו חייבים אותם כדי להשפיע על השרים וחברי הכנסת של הליכוד שלא יתמכו במיני או במיד-התנתקות, הוסיף מור-יוסף (שלום, 7.5.2004)¹²⁵. לבעלי הברית החדשים של מועצת יש"ע בליכוד הייתה תרומה נוספת: 'הם הראו לנו איך לרוץ בתוך המנגנונים. עד אז העמדה של מועצת יש"ע הייתה לא להיכנס לתהליכים פנימיים בתוך המפלגות', מוסיף מור-יוסף (ריאיון, 24.10.2004).

גם תושבי גוש קטיף גילו כי תושבי האזור הם גרעין תומכים קשה, והחליטו 'להשקיע בהם כדי לשמור שם על הטמפרטורה למאבק הבא' (שלום, 7.5.2004). יש להדגיש כי עוד קודם שהחלה עבודת השכנוע מבית לבית במסגרת המשאל הייתה קיימת שותפות חברתית-משפחתית בין תושבי הגוש לתושבי האזור. רבים מתושבי הגוש הגיעו מהעיירות בדרום, ולאחרים יש שם משפחות. כך למשל, אחייניו של ראש עיריית שדרות אלי מויאל הם מוותיקי נווה דקלים ועצמונה; אחיו של מאיר יפרח, שלום, גר בנווה דקלים; אחיו של ראש עיריית אופקים אבי אסרף גר בכפר דרום והיה רכז הביטחון של היישוב שנים רבות; ליחיאל זוהר מנתיבות יש משפחה בגוש כמו שיגם לי, מסביר ערן שטרנברג, 'יש משפחה בכפר מימון. מעבר לכך אנחנו מכירים אחד את השני ממקומות העבודה. בערים כמו נתיבות, שדרות, אופקים ובאר שבע יש גרעינים תורניים שיוצאים מהגוש ומקיימים שם פעילות דתית ופוליטית, כך שהקשר הוא קשר של חיים ביחד' (ריאיון, 6.8.2004).

החיסרון המרכזי שעמו נאלצו מועצת יש"ע ואנשי גוש קטיף להתמודד בשלב זה הייתה התמיכה ששרון נהנה ממנה בשמאל ובתקשורת והגיבוי

125 על חשיבות הקשרים שיש למועצת יש"ע ניתן ללמוד מ'יום הכיף' שארגנה לראשי הסניפים ולפעילים, בעיקר לאלה של ערי הפיתוח בדרום ובגוש קטיף. 'יום הכיף' החל בהרמת כוסית בשדרות, כמחוות תודה והוקרה לתושבי עיירות הפיתוח והשכונות שסייעו במאבק, והוא כלל סיורים בחממות ובחוף הים ומפגש עם רבני הגוש והתושבים.

שקיבל מהם להתעלם מתוצאות המשאל¹²⁶. לחץ ציבורי ותקשורתי זה גבר מאוד כשבועיים-שלושה לאחר מכן, בעקבות עליית שני נגמ"שים של צה"ל על מטענים בעזה. בעקבות ההלם שגרמו האירועים בציבור הגדירו אותם גורמים בתקשורת כ'אירועים מכוננים' – בדומה לאסון המסוקים בפברואר 97', שהביא להקמתה של תנועת ארבע אימהות ואחר כך ליציאת צה"ל מלבנון. ואמנם, בעקבותיהם – בפעם הראשונה מאז עלתה תכנית ההתנתקות על סדר היום – החליטו מפלגות וארגוני השמאל, שהתארגנו יחד תחת השם 'מטה הרוב', על הפגנת המונים בכיכר רבין, במטרה לעודד את שרון להתעלם מתוצאות המשאל ולהמשיך בקידום התכנית ליציאה מעזה. לטענת אנשי גוש קטיף, הקריאה לשרון להתעלם ממשאל המתפקדים באה גם מצדם של 'מומחים לדמוקרטיה שטוענים פתאום שהמשאל לא משקף ולא רלוונטי. וזאת במקום להוריד את הכובע בפני המהלך הדמוקרטי והעממי שאנחנו ביצענו.¹²⁷ החיסרון השני היה עייפות המתנדבים. 'השאלה המרכזית היא', נכתב באתר מטה המאבק של גוש קטיף, 'עד כמה אתה, את, וכל אחד מאיתנו יהיה מוכן להירתם להמשך המאמץ'.

על בסיס יתרונות וחסרונות אלה תוכננה האסטרטגיה. גם כאן החליטה מועצת יש"ע לפעול בשתי הרמות, הרמה הפוליטית ורמת השטח.

ברמה הפוליטית, המטרה המרכזית הייתה ליצור רוב נגד אישור התכנית, הן בכנסת הן בממשלה. לפיכך, האסטרטגיה כללה את המשך התיאום עם המתנגדים לתכנית בסיעת הליכוד; המשך המפגשים והשיחות עם חברי כנסת ושרים, עם דגש על סיעת הליכוד; והמשך הלחץ על סיעות המפד"ל והאיחוד הלאומי לפרוש מהממשלה. נוסף על כך, בזכות ובעקבות שיתוף הפעולה שנוצר במהלך המשאל, חברו אנשי גוש קטיף – בסיוע רכזי האזורים מתקופת המשאל, נציגי מטות היישובים והפעילים המרכזיים בערים השונות – למאות חברי מרכז מכל רחבי הארץ והחתימו אותם על עצומה,

126 לדוגמה: 'האתגר הכי גדול של שרון עכשיו', כתבה יעל גבירץ, 'הוא לשנות את תנאי הזירה ולברוא מציאות שבה לא יהיה מובל אלא מוביל' (גבירץ, 2004.5.a4).

127 www.katif.net-a. עם זאת, גם אמונה אלון, אשתו של השר המפוטר בני אלון, הודתה כי הגוף המחייב היחיד הוא הממשלה והכנסת: 'כאשר 200 אלף איש הפגינו בקריית הממשלה בירושלים נגד הברית שלו [של רבין] עם ערפאת, הוא גיחך ואמר "הם לא מזויזים ליי". מי שהיה אז בצד של הרוב המתוסכל אינו שוכח את העלבון ההוא עד היום, אבל יודע שבשורה התחתונה רבין צדק: אי-אפשר לנהל מדינה לא על פי סקרים, לא על פי סטיקרים שמודבקים על מכוניות ולא על פי הפגנות. הרוב, והתסכול, נוטים לעבור מצד לצד, ולכן מחויב ראש הממשלה להישמע בסופו של דבר רק לממשלה ולכנסת' (אלון א', 2004.6.2).

שגם התפרסמה בעיתון, הקוראת לראש הממשלה לכבד את תוצאות המשאל. לשכות השרים הוצפו בפקסים של העצומות החתומות. אימהות מגוש קטיף – שבתגובה להקמת תנועת 'שובי הקוראת ליציאה מעזה הקימו את 'אחוי"א' ('אימהות לחוסן ואחדות') – יצרו קשרים עם נשות שרים לקראת הדיון בממשלה.¹²⁸

ברמת השטח, המטרה הייתה הרחבת ההתנגדות להתנתקות בדעת קהל, המשך תהליך ה'התחברות' לחברה הישראלית והפעלת לחץ ציבורי על הדרג הפוליטי. את עיקר פעילות השטח הוביל מטה המאבק של גוש קטיף, והיא כללה חלוקת חומר הסברה בצמתים ברחבי הארץ, תליית שלטי מרפסות, הפגנות, כנסי הזדהות ברחבי הארץ בסיוע המטות ה'ירוקים', מטות התומכים בתחומי הקו הירוק, המשך ה'פשיטות' של אנשי גוש קטיף על בתי כנסת ברחבי הארץ בשבתות, חלוקת עוגות ושתייה לחיילים במחסומים ברצועה ועוד.

אירועי השטח העיקריים שנועדו ליצור לחץ פוליטי היו הקמת אוהל מחאה בשיתוף עם חברי מרכז ליכוד מול משרד ראש הממשלה, עם התקרב מועד ישיבת הממשלה שאמורה הייתה לאשר את תכנית ההתנתקות, ועצרת גדולה, בהשתתפות של כ-1,500 מפגינים תושבי הגוש, במטרה לתת 'רוח גבית', כהגדרת המארגנים, ל'ניציגינו בממשלה' (www.katif.net-b). ליום ההצבעה בממשלה תכננו אנשי גוש קטיף שרשרת אנושית של פעילים לבושים בחולצות כתומות סביב משרד ראש הממשלה תחת הססמה 'בארץ ישראל לא קורעים יהודים מביתם'.

במקביל, על-רקע הגיבוי שהעניקה התקשורת למהלכי שרון, החלו במטה הגוש לתכנן את המשך מבצע 'פנים אל פנים', שבו החלו במסגרת משאל המתפקדים. הישגיהם במשאל לימדו אותם כי זוהי הדרך היעילה ביותר להגיע ישירות אל הציבור ולעקוף את התקשורת. 'במגרש הזה אין מקום לדמגוגיה תקשורתית, לעיוות נתוני המציאות, למתקפת תקשורת לא מאוזנת. במגרש זה זקוקים לציבור רחב שיכול לדבר מלב אל לב על האמת שלו. זהו סוד כוחנו ועלינו לנצל אותו בהמשך המאבקים שעוד נכונים לנו', נכתב באתר האינטרנט של מטה המאבק (www.katif.net-a). עם זה, הם גם לא רצו לפספס את המומנטום וחששו מאוד מאבדן הקשר המיוחד שיצרו עם תומכיהם ברחבי הארץ. 'מתוך חשיבות עניין ה'התנחלות בלבבות' עם כל

128 נשות שרים שדיברו אתן הן לדוגמה שרה נתניהו וגידי ניר-מוזס-שלוס. ראו www.katif.net-b

נגזרותיו המעשיות, ומשום שהמאבק אינו דורש לעת עתה התגייסות טוטאלית של כל הציבור, חשוב להשיק בדחיפות את התכנית ארוכות הטווח, נכתב בהנחיות לפעילים (www.katif.net-b).

לאחר שהופתעה כבר פעמיים – בפעם הראשונה עם חשיפת התכנית בעיתון 'הארץ', ובפעם השנייה עם הודעת שרון על העברת ההכרעה לידי המתפקדים – החליטה מועצת יש"ע לעשות הכול כדי לא להיות מופתעת בפעם השלישית. כדי שלא לבזבו זמן יקר, כבר למחרת המשאל חודשו המפגשים הפוליטיים בכנסת, ובמקביל החלו ההכנות הארגוניות לגיבוש השטח מחדש. לאחר שהצליחו לגבש רוב בממשלה נגד תכנית ההתנתקות, במועצת יש"ע החלו להרגיש שהמאמץ נותן פרי. אולם גם הפעם הצליח שרון להפתיע אותם, ובישיבת הממשלה שהתקיימה בראשית חודש יוני, חודש לאחר סיום המשאל ולאחר עבודה פוליטית מאומצת ומוצלחת מצדם, טרף שרון את הקלפים: פיטר את שרי הימין יצר רוב מלאכותי והעביר את עקרונות תכנית ההתנתקות בממשלה. מהלך זה לא רק שינה את כללי המשחק מבחינת מועצת יש"ע, הוא השפיע גם על יתר השחקנים במערכת הפוליטית. היות שהשלב הבא – הכרעה בכנסת – היה כבר ידוע, החשש המרכזי היה מפני הרחבת הקואליציה וצירופה של מפלגת העבודה לממשלה. קואליציה של מפלגות הליכוד, העבודה ושינוי מקנה לשרון רוב מוצק של יותר מ-75 חברי כנסת, בהנחה שרוב חברי סיעת הליכוד לא יפרו את המשמעת הסיעתית.

השלב החמישי החל למחרת ישיבת הממשלה, עם תחילת הדיבורים במערכת הפוליטית ובתקשורת על אפשרות כניסתה של מפלגת העבודה לממשלה, ונמשך עד סוף אוגוסט, עם הפסקת המשא ומתן הקואליציוני להרחבת הממשלה.

שלב זה במאבק נבדל מהשלבים האחרים – למעט השלב הראשון – בהיעדר האסטרטגיה שבו, והוא מסתיים עם גיבושה של אסטרטגיה חדשה, שעליה ארחיב בפרק הבא. 'בשלב זה [החמישי] בעיקר הגבנו, הסביר לי המזכיר המדיני של מועצת יש"ע. 'כל קואליציה ששרון ניסה להרכיב ניסינו לבלום' (ריאיון, יהושע מור-יוסף, 24.10.2004). ואמנם, התנהלותה של מועצת יש"ע במהלך תקופה זו הייתה בעיקר טקטית.

עד לישיבת הממשלה ופיטורי השרים, התייחסו במועצת יש"ע למאבק כמאבק פוליטי, וככזה הם פעלו במסגרת כללי המשחק המקובלים שלו: גיבוש רוב במוסדות הרשמיים, הממשלה והכנסת. למרות כעסם על

התעלמותו של שרון ממשאל המתפקדים, הם לא ויתרו, והאמינו כי לכשיוחזר המאבק לזירה הפוליטית, אם יפעלו נכון יצליחו לבלום את תכנית ההתנתקות שם. איש במועצת יש"ע לא העלה על דעתו פיטורים של שרים בממשלה רק משום שאלה אינם מסכימים לדעתך. מהלך כזה אמנם כשר מבחינה חוקית, אולם שום ראש ממשלה לא השתמש בו קודם לכן, ובמועצת יש"ע ראו בו הפרה בוטה של כללי המשחק. לתפיסתם, לו היה ראש הממשלה מצליח לגבש רוב בממשלה לתכניתו ומעביר אותה, זה היה לגיטימי לחלוטין. שכן למרות הכעס על התנהלותו, הם הבינו כי להחלטת מתפקדי הליכוד אין שום תוקף משפטי, ולשרון שמורה הזכות להתעלם ממנה. אולם פיטורים של שרים רק משום שאינם מסכימים לדעתו של ראש הממשלה – ובייחוד כאשר עמדתם תואמת את קווי היסוד שהם חתומים עליהם – היוו מבחינתם חצייה של קו אדום ושבירת כללי המשחק.

המהלך של פיטורי השרים יצר בקרב ראשי מועצת יש"ע בלבול רב. הם לא יכלו לסמוך עוד על כך שאם יצליחו להביס את שרון בתהליך הפוליטי והדמוקרטי המקובל, הם יצליחו להביא גם להפלת התכנית, שהרי מעכשיו תמיד קיים החשש ששרון ימצא דרך עוקפת. כלפי חוץ המשיכו ראשי המועצה לשדר את המסר שיאפשר להפוך את הקערה על פיהי (שלום, 11.6.2004), אולם אט אט החלה להתגבש בקרבם המסקנה כי אין דרך להפיל את התכנית חוץ מהחלפת שרון: באמצעות אי-אמון קונסטרוקטיבי והחלפתו בנתניהו – אפשרות שירדה מהפרק לאחר תמיכתו של נתניהו בהצעת הפשרה של השרה ציפי ליבני, שאפשרה את אישור ההתנתקות בממשלה – או בהליכה לבחירות חדשות. עם זאת, במציאות הפוליטית שנוצרה בעקבות פיטורי השרים ותחילת הדיבורים על שינוי הרכב הקואליציה, מהלך כזה עדיין לא היה בשל. מועצת יש"ע נאלצה אפוא להסתפק בהתנהלות טקטית של יציבו שרפות, כפי שתיאר זאת מזכירה המדיני, והתרכזה בעיקר בבלימת הניסיון להרחיב את הקואליציה.

כמו בשלב הקודם של המאבק, היתרונות המרכזיים של מועצת יש"ע – הן ברמה הפוליטית הן ברמת השטח – היו שיתוף הפעולה שיצרו אנשיה עם חברי מרכז הליכוד וחברי הכנסת המתנגדים להתנתקות בליכוד. יתרונות נוספים שהיו לה הפעם היו הצטרפות האיחוד הלאומי לאופוזיציה, בעקבות פיטורי שני שריה, והפילוג במפד"ל, בעקבות פרישתם של השר איתם וסגן השר לוי מהממשלה. מבחינת מועצת יש"ע היה זה הצעד הראשון – שאותו ניסתה זכור לקדם כבר מהשלב הראשון של המאבק בתכנית ההתנתקות – לקראת פירוק ממשלת שרון.

עם זה, כל עוד ארבעת חברי הכנסת האחרים של המפד"ל החליטו שלא לפרוש, המהלך טרם הושלם. טענתם המרכזית של הארבעה הייתה, שאם יפרשו מהקואליציה תכנס במקומם מפלגת העבודה, ולא יהיה ניתן עוד לעצור את ההתנתקות. אולם ראשי מועצת יש"ע סירבו לקבל את טענת הארבעה, והשיבו כי בעצם ישיבתם בממשלה הם נותנים לה הכשר, יוצרים בציבור רושם מוטעה כאילו הדרך ליישום ההתנתקות עוד ארוכה, ובעיקר מקשים על מאמצי השכנוע של חברי הכנסת האחרים בצורך הדחוף בפיזור הכנסת. החיסרון השני היה שלמרות שיתוף הפעולה שהלך והתהדק עם חברי הכנסת מהליכוד המתנגדים להתנתקות, אלה לא היו מוכנים ללכת עד הסוף ולהביא לפיזור הכנסת. הם העדיפו ללכת בין הטיפות. להביע התנגדות, אבל בלי לסכן את מעמדם. הם אמנם הבינו מהר למדי כי הניצחון שלהם על ראש הממשלה במשאל המתפקדים הוא בבחינת 'גביע מוזהב שמחליד לאטו בארון', כהגדרתו של העיתונאי אטילה שומפלבי (שומפלבי, 1.7.2004). אך בניגוד למועצת יש"ע – שהעריכה שניתן להחזיר את הגלגל אחורה והייתה מוכנה לעשות הכול במסגרת הכללים הדמוקרטיים על מנת לעצור את שרון – הם חשו שהקרב אבוד, שידם על התחתונה, ושלא ניתן לעצור את שרון השועט קדימה עם תכניתו. לכך נוספה גם העובדה שבליכוד אין מקובל להפיל ראש ממשלה המכהן מטעמם. אולם הסיבה העיקרית להתנגדותם להשתמש בכל הכלים לעצירת ההתנתקות הייתה החשש שלהם מבחירות. ראשית, משום שעל-אף הביקורת החריפה שהייתה להם על שרון, ידעו חברי הכנסת היטב כי החשש הכי גדול של חברי מפלגתם, ובעיקר של חברי המרכז, הוא מאבדן השלטון, והם לא רצו שיאשימו אותם כמי שגרמו לכך. שנית, מבחינתם האישית היה בכך הימור גדול מדי, שכן ברובם היו אלה חברי כנסת של הספסלים האחוריים, שנבחרו לכנסת במידה רבה בזכות התמיכה הציבורית הרבה ששרון זכה לה, והם חששו שלא ישובו להיבחר. מטרתם המרכזית הייתה אפוא לעכב את הקץ, למשוך זמן. חברי הכנסת – שלא היססו להפר משמעת סיעתית בעבר ולא ויתרו על שום מיקרופון על מנת להזהיר כי תכנית ההתנתקות לא תעבור – בחרו הפעם באסטרטגיה של שתיקה. הם ניסו לשמור על פרופיל נמוך והשתדלו מאוד שלא לתת לשרון שום תירוץ לצירוף העבודה. שינוי המגמה הגיע באמצע יולי: לאחר חודש וחצי שבהם שידר שרון 'עסקים כרגיל', הוא הודיע לפתע על כוונתו לפתוח במשא ומתן להרחבת הקואליציה. משמעות המהלך הייתה הבטחת רוב פרלמנטרי לתכנית ההתנתקות והאצת תהליך הפינוי, ונגדו החליטו המתנגדים בליכוד להתגייס בכל הכוח.

החיסרון השלישי שעמו התמודדה מועצת יש"ע היה האכזבה משרי הליכוד, ובראשם נתניהו ולבנת. במועצת יש"ע העריכו כי ההסכנות שאפיינה את השרים הבכירים בליכוד טרם המשאל תתחלף בהתנגדות פומבית לתכנית ההתנתקות בעקבות תוצאותיו, אולם לא כך היה. הסכמתם של השניים להצביע בעד נוסחת הפשרה של השרה ליבני, ולתמוך באישור עקרונית תכנית ההתנתקות בממשלה, יצרו ייאוש גדול. 'המפלגה נגד, האידיאולוגיה נגד, הכול נגד וביבי תומך', אמר מור-יוסף (ריאיון, 24.10.2004). תמיכתו של נתניהו בהצעת הפשרה הוכיחה שוב שהאפשרות של אי-אמון קונסטרוקטיבי והחלפתו של שרון בנתניהו אינה קיימת.

החיסרון הרביעי היה, כמו בפעמים הקודמות, ההתגייסות של התקשורת בעד תכנית ההתנתקות והגיבוי שקיבל ממנה שרון לפיטורי השרים ולצירוף העבודה לטובת קידום ההתנתקות.

החיסרון החמישי היה השינוי שחל במפלגת העבודה מבחינת התייחסותה לשרון, לכוונותיו ולתכניתו. חבר הכנסת עמרם מצנע – שסירב להצטרף לממשלת שרון עם כינונה בינואר 2003, משום שלא האמין ששרון מתכוון לפנות אפילו את נצרים, ושבאפריל 2004 עוד טען שיבאופן חד-צדדי עושים רק מלחמה' – הוא דוגמה מצוינת למהפך שחל במפלגת העבודה בהתייחסותה לשרון ולמהלך שהוביל. 'זו הפעם הראשונה שהשתכנעתי ששרון מתכוון ללכת עד הסוף בעניין ההתנתקות', אמר לי מצנע. 'שרון שרף את כל הגשרים מאחוריו: הוא פיטר את שרי האיחוד הלאומי, פילג את המפד"ל, קרע את מפלגתו, שרף את קשריו עם האנשים שהיו הכי נאמנים לו, המתנחלים, התחייב בפני האמריקאים [...] אין לו לאן לחזור, הוא חייב להמשיך קדימה' (ריאיון, 18.7.2004). ואמנם, לראשונה מאז הודיע שרון על תכניתו, הוא זכה לגיבוי רחב גם ממפלגת העבודה, שהפכה בן-לילה לשותפה פוטנציאלית וטבעית לקואליציה בראשותו.

פעילותה של מועצת יש"ע התמקדה גם הפעם הן במישור הפוליטי הן במישור הציבורי, באמצעות פעילות שטח ויצירת אירועים תקשורתיים. רוב הפעילויות, בשני המישורים, החלו רק באמצע יולי, בעקבות תחילת המשא ומתן הקואליציוני להרחבת הממשלה.

ברמה הפוליטית התמקדה הפעילות במרכז הליכוד. לאחר הכרזת שרון על תחילת המשא ומתן התרכזה הפעילות – בתיאום מלא עם קבוצת חברי הכנסת בליכוד המתנגדים להתנתקות, או 'המורדים', כפי שכינתה אותה התקשורת – בניסיון לחייב את שרון לכנס את ועידת הליכוד ולקבל את אישורה למהלך של צירוף מפלגת העבודה לממשלה. לאחר שהצליחו בכך,

התמקדה הפעילות בהרחבת חזית ההתנגדות ובגיבוש רוב בתוך המרכז נגד המהלך עצמו. יצוין כי סקר שקיימה מועצת יש"ע בסוף חודש יוני, עוד לפני תחילתו הרשמית של המשא ומתן עם 'העבודה', הראה כי לא רק שרוב מוחלט של חברי המרכז מתנגדים לצירוף העבודה לממשלה, 70.5% מהם השיבו כי הם מעדיפים את הקדמת הבחירות על פני ממשלה רחבה עם העבודה.¹²⁹ בניגוד למנהגה שלא להתערב בענייניהן הפנימיים של מפלגות, החלה מועצת יש"ע בגיבוש חזית רחבה של חברי מרכז המתנגדים להתנתקות, שיסייעו במאבק לעצירת התהליך מתוך הליכוד. על המשימה הופקד מטעמה ממלא מקום יושב ראש מועצת יש"ע חיסדאי אליעזר, חבר מרכז הליכוד בעצמו. ביחד עם אורי פארג', חבר מרכז ויו"ר מועצת סניף הליכוד בפתח תקווה, הקים אליעזר את 'המטה לאחדות הליכוד'. בסך הכול הצטרפו למטה, שפארג' מונה למנהלו, כ-1,200 חברים מכל הארץ, כשבסיס הכוח המרכזי היו הסניפים בחדרה ובפתח תקווה. (ריאיון, חיסדאי אליעזר, 2.2.2005).¹³⁰

אחד היתרונות המרכזיים של המתנגדים לצירוף העבודה היה שהפעם חברו להם יחד אינטרסים אידאולוגיים ואישיים, ולשותפים הוותיקים מתקופת המשאל חבר גם השר סילבן שלום, שחשש שצירוף העבודה יביא להדחתו ממשרד החוץ ולהחלפתו בשמעון פרס. לכוחו של שלום במרכז המפלגה הייתה תרומה רבה בגיבוש חזית ההתנגדות לצירוף העבודה. הפעילות של מועצת יש"ע מול חברי המרכז לוותה, כמו תמיד, גם בשיחות ופגישות רבות עם חברי הכנסת. אפיק פעולה נוסף היה המשך הלחץ על ארבעת חברי הכנסת מהמפד"ל, ובראשם השר זבולון אורלב, הן באמצעות רבנים הן באמצעות לחץ ציבורי של המתיישבים.¹³¹

129 על פי הסקר 74.6% מחברי המרכז השיבו כי הם מתנגדים לצירוף מפלגת העבודה לממשלה, ורק 21.8% הביעו תמיכה בכך. על השאלה בעניין תמיכתם בהקדמת הבחירות אם תצורף מפלגת העבודה השיבו 70.5% שהם בעד, ורק 15.4% התנגדו (קים, 13.7.2004).

130 לטענת אליעזר, ההתנגדות היציבה של חברי הכנסת 'המורדים' להתנתקות מקורה בהתארגנות זו, ולא בקבוצה של 'מנהיגות יהודית' בראשות משה פייגלין (המונה כ-130 חברי מרכז) כפי שנהוג לחשוב.

131 לטענת חבר הכנסת סלומיאנסקי מהמפד"ל, לחץ זה עמד בניגוד מוחלט לאינטרס של מתנגדי ההתנתקות בליכוד. 'עוזי לנדאו ביקש ממני במפורש שלא נפרוש, משום שבלעדינו הוא לא יוכל לשכנע את חברי הוועידה שניתן לקיים קואליציה יציבה גם בלי מפלגת העבודה', נזכר סלומיאנסקי, 'אבל במועצת יש"ע לא הבינו את זה' (ריאיון, 25.3.2005).

לפעילות ברמת השטח היו שתי מטרות מרכזיות: לחזק את הלחץ על הפוליטיקאים ולהביא לשינוי בדעת הקהל בנושא ההתנתקות. בכך קיוו להביא לעצירת התכנית – אם לא מלמעלה, אז מלמטה. 'אנו רגילים לחשוב שמוקדי הכוח, מוקדי השפעה ומוקדי השליטה בחברה ובמדינה מצויים בתחום הפוליטי, התקשורתי, הכלכלי. הניסיון ההיסטורי הוכיח, שפעמים רבות השינוי מתחיל מלמטה – מהמון העם. במקרים רבים בהיסטוריה הצליח העם להשיג את מטרותיו כנגד השלטון [...] הציבור יותר חזק מתככי הפוליטיקה', נכתב באתר האינטרנט של מטה המאבק של גוש קטיף (www.katif.net-f). דברים אלה לא היו רק מס שפתיים: האנשים שהובילו את פעילות השטח, אנשי גוש קטיף, האמינו בכך באמת. אם משום שהיה מדובר בגורלם שלהם, אם משום שהתנהלותו של שרון פשוט חייבה זאת, ואם משום שלא הייתה להם בררה אלא לעקוף את 'התקשורת העוינת' מבחינתם. הצלחתם במשאל המתפקדים להפוך את הקערה על פיה לא השאירה בלבם ספק כי לפעילות השטח יש עצמה משלה, וכי בכוחם לעשות זאת. 'במציאות דמוקרטית נבחרו הציבור תלויים באופן משמעותי בציבור הבוחרים. הם אינם מסוגלים לפעול כנגד אמירה עממית רחבה ונחושה. גם אם ראש הממשלה עצמו הולך "על כל הקופה" הוא חייב את עזרתם של יתר השרים וחברי הכנסת, שעתיים הפוליטי תלוי בציבור. במשאל מתפקדי הליכוד זכינו לתמיכה רחבה של 'הציבוריות הישראלית'. השקעה גדולה ביגרש' העממי תיצור אפקט גדול ורב השפעה', כתבו ראשי המטה (www.katif.net-e), ולאורה של מטרה זו פעלו.

פעילות השטח נועדה ליצור 'רחוב בוער' כהגדרתם, והיא התבססה על תשתית המטות המקומיים שהוקמו בזמן המשאל בכל עיר ויישוב בארץ. בכל רחבי הארץ עמדו מתנדבים בצמתים, במשמרות מחאה, בדוכני הסברה, והחתימו על 'עצומת המיליון' למען גוש קטיף. נתלו שלטי חוצות ושלטי מרפסות ונערכו הפגנות. אולם הפעילות המרכזית הייתה 'השרשרת הישראלית', שרשרת אנושית שחיברה בין גוש קטיף לכותל המערבי. השרשרת התקיימה ערב תשעה באב, ולקחו בה חלק גם חברי מרכז ליכוד רבים שעמדו יחד כ'חוליה' בשרשרת. עם סיומה נסעו רבים מהמשתתפים לכנס התמיכה שארגן השר סילבן שלום בתל אביב, שהיווה למעשה מפגן כוח נוסף מול הניסיון של ראש הממשלה להכניס לממשלתו את מפלגת העבודה.

להבדיל ממועצת יש"ע, שפעלה בעיקר במישור הפוליטי, קו ההסברה המרכזי של התושבים ושל האנשים שפעלו בשטח התמקד בשלב זה בניסיון

להציג את פינוי היישובים כיטרנספר', ובכך לשלול את הלגיטימציה של עצם הרעיון של פינוי יהודים מבתייהם. הניסיון היה ליצור זהות בין 'גירוש ערבים מבתייהם' – רעיון שהועלה לראשונה בראשית שנות התשעים ומאז זכה לביקורת רבה, בעיקר מהצד השמאלי של המפה הפוליטית, בשל היותו רעיון לא לגיטימי ולא מוסרי – לבין 'גירוש יהודים מבתייהם' (שרגאי נ', 18.7.2004; בן-שלמה, 18.7.2004). 'אנחנו מתנגדים לכל סוג של טרנספר', חזר ואמר מזכיר מועצת יש"ע, יהושע מור-יוסף.

השלב השישי החל בתחילת ספטמבר ונמשך עד לאחר מועד ההצבעה בכנסת על תכנית ההתנתקות ב-26 באוקטובר 2004. בשלב זה קשה להצביע על נקודת מפנה או על אירוע מסוים שבעקבותיו החליטו במועצת יש"ע לשנות אסטרטגיה. זו הייתה בעיקר תוצאה של תהליך, של צירוף נסיבות.

בקרב על הניסיון להרחבת הממשלה וצירוף העבודה רשמו לעצמם מתנגדי ההתנתקות ניצחון נוסף, והתנגדותה של ועידת הליכוד למהלך בצירוף תגובתה של מפלגת העבודה להחלטה¹³² הביאו בפועל בסוף חודש אוגוסט לסיום המשא ומתן על הרחבת הממשלה. בעקבות זאת נותר ראש הממשלה עם ממשלת מיעוט, שמנתה כ-58 חברי כנסת,¹³³ ובהם ארבעת חברי הכנסת מהמפד"ל שהודיעו כי לא יצביעו בעד תכנית ההתנתקות לכשתובא לאישור הכנסת ולא ישבו בממשלה שתפנה יישובים. אולם למרות הניצחון הטקטי והקואליציה הרעועה שנותרה בעקבותיו, האיום של העברת תכנית ההתנתקות בכנסת טרם הוסר. להפך, נכוונתה של מפלגת העבודה להמשיך לתת 'רשת ביטחון' פרלמנטרית לשרון לצורך קידום תכניתו, גם ללא צירופה לממשלה, יצרה רוב פרלמנטרי ברור בעד ההתנתקות.

הביטחון העצמי ששידר שרון באשר לתכניתו למרות ההפסד בוועידת מפלגתו (ואולי אף בגללו), הקמת מנהלת ההתנתקות בסוף אוגוסט והודעתו בישיבת סיעת הליכוד ב-30 באוגוסט 2004 על לוחות הזמנים לאישור תכנית ההתנתקות בקבינט הביטחוני, בממשלה ובכנסת – כל אלה הגבירו מאוד את המתח ששרר בלאו הכי בקרב מתנגדי ההתנתקות בכלל, ובקרב התושבים המיועדים לפינוי בפרט. נחישותו של שרון, תחילת עבודתה של מנהלת

132 בעקבות החלטת ועידת הליכוד טענו בכירים במפלגת העבודה כי 'אם הליכוד לא רוצה אותנו לא ניכנס'. לכך נוספה גם מסיבת העיתונאים שכינס חבר הכנסת שמעון פרס למחרת ועידת הליכוד ובה הודיע כי מפלגת העבודה נערכת לבחירות.

133 ארבעים חברי כנסת של הליכוד, 14 של שינוי (לאחר הוצאתו של חבר הכנסת פריצקי מהסיעה) וארבעה חברי כנסת של המפד"ל.

ההתנתקות בשטח והופעתן של עוד ועוד 'עובדות בשטח' המחישו יותר מכול את העובדה שהניצחון בוועידת הליכוד היה ניצחון טקטי בלבד, ששרון מתכוון ללכת עד הסוף עם תכניתו, ושבקונסטלציה הפוליטית הקיימת – כל עוד שרון הוא ראש הממשלה ואישור התכנית תלוי בחברי הכנסת הקיימים – הוא גם יצליח בכך.

בתחילת ספטמבר, כאשר לאישור תכנית ההתנתקות בכנסת כבר היה מועד מוגדר וברור, החלו במועצת יש"ע להבין כי הם מתקרבים לנקודת האל-חזור, וכי אם תישאר תכנית ההתנתקות באחריותם של חברי הכנסת, היא תהפוך לעובדה מוגמרת שיישומה יהיה רק עניין של זמן. כזכור, כבר עם הודעתו של שרון על תכניתו בדצמבר 2003, היו במועצת יש"ע שקראו להפלת הממשלה ולהחלפתו. את המהלך ניסו לקדם בשני ערוצים עיקריים: האחד, נסיונות שכנוע חוזרים ונשנים של בנימין נתניהו 'להרים את הכפפה', לקרוא תיגר על מנהיגותו של שרון ולהרכיב קואליציה חלופית ללא בחירות.¹³⁴ והשני, לחץ בלתי פוסק על מפלגות הימין, המפד"ל והאיחוד הלאומי, לפרוש מהקואליציה וליצור בכך דינמיקה שתוביל לפיזור הכנסת. עם פרישתם של האיחוד הלאומי ושל שני חברי הכנסת איתם ולוי ביוני 2004, מוקד הלחץ בארבעת חברי המפד"ל הנוותרים. עם זאת, עד להודעתו של שרון בסוף אוגוסט, על לוחות הזמנים לאישור תכנית ההתנתקות בקבינט, בממשלה ובכנסת, הניסיון להביא לבחירות חדשות לא היה ערוץ הפעולה העיקרי של מועצת יש"ע. עד אז היא עוד האמינה כי ניתן לעצור את ההתנתקות גם בדרכים חלופיות, באמצעות ניצחון במוקדי ההכרעה הדמוקרטיים השונים: במרכז הליכוד, במשאל המתפקדים או בממשלה.

בתחילת ספטמבר, על רקע האיום המוחשי המתקרב, הבינה מועצת יש"ע כי למרות שניצחה בכל הקרבות בדרך, עם אישורה של ההתנתקות בכנסת היא עלולה להפסיד במערכה כולה. לתובנה רציונלית זו חברו גם תחושות עמוקות של ייאוש, אכזבה, כעס וחוסר אונים, שהלכו והתגברו בקרב האנשים בשטח – ובראשם המיועדים לפינוי – לנוכח מה שהגדירו כ'התנהלותו הדורסנית של ראש הממשלה'. לטענת ראשי מועצת יש"ע, התעלמותו של שרון מהישגיהם בזירות ההכרעה הדמוקרטיות השונות – הישגים שגם חיזקו אצלם מאוד את התחושה שרוב העם איתם ושמעלמים

134 לפי החוק החדש, ניתן להחליף את ראש הממשלה ולהרכיב ממשלה חדשה ללא בחירות אם בהצבעת אי-אמון בכנסת – אי-אמון קונסטרוקטיבי – מצליח מועמד לראש ממשלה לגבש רוב פרלמנטרי של 61 חברי כנסת התומכים במועמדותו.

מדעתו – גרמה לאנשים בשטח להרגיש שסותמים להם את הפה ושדוחקים אותם לפינה. התוצאה הבלתי נמנעת מכך, לטענתם, היא הקצנה הולכת וגוברת שעלולה להוביל לאלומות ולקרע בעם.

הדרך היחידה, כך העריכו, לתת לציבור הזדמנות נוספת לומר את דברו, מצד אחד, ולעצור את ההתנתקות, מצד אחר היא לחזור לנקודת ההתחלה: להוציא את ההכרעה מידיהם של הפוליטיקאים ולהעבירה אל העם, אם בהליכה לבחירות חדשות ואם במשאל עם.

מבין שתי החלופות, מועצת יש"ע העדיפה בחירות. לצורך כך היא המשיכה בלחציה על ארבעת חברי הכנסת של המפד"ל לפרוש מהקואליציה, מתוך אמונה שמהלך זה ייצור 'כדור שלגי' ויביא בסופו של דבר לפירוק הקואליציה. ההנחה הייתה שלמרות 'רשת הביטחון' שהעניקה מפלגת העבודה לשרון לצורך קידום ההתנתקות, אם יחל מהלך של הקדמת הבחירות 'העבודה' לא תוכל לעמוד מנגד. עם זאת, ראשי מועצת יש"ע לקחו בחשבון גם את האפשרות שמהלך זה לא יצליח, אם בשל התעקשות המפד"ל להישאר בקואליציה ואם בשל סירובם של חברי הכנסת מהליכוד – גם של אלה שהפכו לבני ברית של ממש בכל הקשור למאבק בתכנית ההתנתקות – להצביע בעד פיזור הכנסת, ולכן נולד רעיון משאל העם. 'מבחינתנו זה לא משנה אם יהיה משאל עם או בחירות', הסביר בנצי ליברמן לחברי מנהלת ההתחברות. 'בסוף אני צריך להתחבר לגוף המבצעי שצריך להכריע את שרון. במרכז [הליכוד] היום לא רוצים בחירות. גם החכ"ים לא רוצים בחירות. משאל עם זאת הדרך היחידה שבה הם יכולים להתחבר אלי' (ישיבתה הראשונה של מנהלת ההתחברות, 24.10.2004). לטענת זמביש, ברגע שחברי הכנסת יפנימו את הצורך בהחזרת ההכרעה לעם, גם אם בסופו של דבר לא יהיה משאל עם, הדרך לבחירות חדשות תתקצר.

הרעיון של משאל עם עלה כזכור כבר בשלב השני של המאבק, על ידי יושב ראש ועדת החוקה של הכנסת חבר הכנסת מיכאל איתן, והוא אף נשקל בחיוב על ידי ראש הממשלה עצמו. אז התנגדה לו מועצת יש"ע מתוך חשש שלא תוכל להתמודד עם התגייסותה של התקשורת לטובת ההתנתקות, ובעיקר משום שהאמינה שניתן לעצור את מהלך ההתנתקות גם בדרכים אחרות. אולם בשלב זה, לאחר שכשלו כל המאמצים האחרים – ולאחר הניסיון המוצלח מבחינתה של משאל המתפקדים בליכוד, שבו מצאה דרך עוקפת תקשורת ללבו של הציבור – הפך משאל העם לרעיון המוביל. מעניין מאוד לקרוא את הסברו של ערן שטרנברג, דובר מועצת חוף עזה, לבחירה במשאל עם. לדבריו, עמדה זו 'משקפת פחות או יותר גם את דעת מועצת יש"ע':

בעיקרון אין כזה דבר משאל עם על ארץ ישראל. זכותנו על הארץ היא נצחית ואינה ניתנת לשינוי על ידי רוב כזה או אחר. דבר ברור ומוסכם הוא כי גם בדמוקרטיה יש דברים בלתי קבילים הנוגדים זכויות יסוד, כהוצאה להורג של חפים מפשע ופושעים כאחד ללא משפט. כל בר דעת יסכים כי במידה ויהיה רוב לדברים אלו, הרי שבכך מתרוקנת הדמוקרטיה מתוכנה והופכת משלטון הרוב לעריצות הרוב. במקרה שלנו מדובר במצב חמור עוד יותר כי זו עריצות מיעוט השמאל הקיצוני על הרוב [...] לצערנו את שרון לא כל כך מעניינת הדמוקרטיה, ותוך כדי רמיסתה עד עפר הוא אף רץ לבצע את תהליך הגירוש והעקירה תוך שהוא מפעיל איומים ולחצים ברוטליים על חברי כנסת מסוימים [...] אי לכך, מאחר ושרון דרדר אותנו לעבר פי פחת, ישנה סכנה מוחשית למלחמת אחים, סרבנות המונית ואלימות רבה, דבר המאיים על קיומה של המדינה ממש כמו תכנית הגירוש והעקירה של שרון, ובעצם שני הצדדים מחזיקים 'נשק גרעיני' מוכן להפעלה בארסנל. לאור זאת, על מנת לשמור על המרקם העדין המחזיק עדיין את החברה הישראלית באיזושהי רמה של לכידות הוחלט לדרוש משאל עם. יתרונו של משאל עם הוא בכך שניתן לעם את היכולת סוף סוף לומר את דברו בצורה חד-משמעית בנוגע לתכנית של שרון. **חשוב להבין, מעבר לעובדה שברור שנעבוד קשה ואם ירצה ה' ננצח במשאל העם, אין במשאל עם שום לגיטימציה לגירוש יהודים מעל אדמתם! אני לא חושב שמשאל עם ישנה בכהוא זה את התנהגותי אם וכאשר (חלילה). אני בכל מקרה, כתושב גוש קטיף, לא מתכוון לציית לחוק המעוות והזוועתי הזה גם אם יתקבל ברוב. התנהגותי הייתה ותישאר אותו הדבר עם משאל עם או בלעדיו. אני מעריך את יושרה של מועצת יש"ע והנהגת המתיישבים (בניגוד מוחלט לשרון) שידעה להיות הגונה ולא להתפתות למלכודות הדבש התקשורתיות תוך הבהרת נקודה זו כבר עכשיו מראש. משאל עם נושא בחובו, כפי שכתבתי, חילול ה' לא קטן בראייה הדתית (שטרנברג, 18.10.2004; ההדגשה במקור).**

האסטרטגיה למימוש המהלך התבססה, כהרגלה של מועצת יש"ע, על שני כיווני פעולה:

קו הפעולה האחד היה המשך הפעילות בערוץ הפוליטי: לחץ הולך וגובר על ארבעת חברי סיעת המפד"ל – בסיוע רבני יש"ע – לפרוש מהקואליציה;

פגישות עם בעלי תפקידים מרכזיים, כמו נשיא המדינה, ראש השב"כ והיועץ המשפטי לממשלה, בניסיון להעביר להם את התחושה הקשה של האנשים בשטח ולגייסם לתמיכה ברעיון משאל העם; גיוסו של נתניהו לתמיכה במהלך של משאל עם; הרחבת חזית התמיכה במשאל עם בקרב יתר השרים וחברי הכנסת המתנגדים להתנתקות – בעיקר בליכוד, אך גם בש"ס, באגודת ישראל ובמפלגות הימין; ופעילות רחבה בקרב חברי מרכז הליכוד על מנת לגייסם למאמץ של יצירת רוב בתוך סיעת הליכוד התומך במשאל עם.

קו הפעולה השני היה פעילות בערוץ הציבורי: עבודה מול התקשורת ופעילות שטח.¹³⁵ גם פעילות השטח נחלקה לשניים: מצד אחד קריאה למפד"ל לפרוש מהממשלה, שכללה הפגנות ותליית שלטים כמו 'אורלב – תצא בחוץ' או 'מפד"ל = מפלגה דבוקה לכסא'. ומצד אחר קריאה להחזרת ההכרעה לעם, הן באמצעות שלטי חוצות עם המסר 'שרון קורע את העם' הן באמצעות הפגנות המוניות שנועדו להמחיש את עצמת ההתנגדות לתהליך ההתנתקות, את עומק השבר שמהלך כזה עלול ליצור בעם ואת גודל הכעס על התנהלותו של שרון – הפועל, לטענתם, בניגוד למנדט שניתן לו, בניגוד לעמדת מפלגתו ובניגוד לכללי המשחק המקובלים בדמוקרטיה.

קו ההסברה שראשי מועצת יש"ע השתמשו בו, בשני ערוצי הפעולה, היה כפול. מצד אחד הם טענו כי שרון פועל בניגוד למנדט שניתן לו, וכי גם אם תכנית ההתנתקות היא מהלך נכון או לגיטימי, לשרון אין הסמכות לבצע אותו ללא קבלת מנדט מחודש מהעם. 'שרון נבחר על מצע אחר לגמרי, ואם הוא רוצה להוביל את ההתנתקות, שיחזור לעם ויחדש את המנדט שניתן לו'. הסביר המזכיר המדיני של מועצת יש"ע, יהושע מור-יוסף (ערוץ 1, 26.9.2004).¹³⁶ מצד אחר פעלו ראשי מועצת יש"ע להדגיש את האחריות הגדולה הרובצת לפתחם של מקבלי ההחלטות, ואת ההשלכות הרות האסון שיהיו להחלטה – 'קרע בעם', אלימות וסירוב פקודה של חיילי צה"ל –

135 הפגנת ההמונים בכיכר ציון ב-12 בספטמבר 2004, 'השבוע הכתום' באמצע אוקטובר, 'מפגן המאה' – מאה עצרות מחאה במאה ערים ברחבי הארץ, סיוורים ביישובים המיועדים לפינוי, תליית שלטי חוצות ושלטי מרפסות, עמידה בצמתים ועוד.

136 לטענת העיתונאי חגי סגל טענה זו אינה נכונה, משום ששרון הלך לבחירות ללא מצע. לראיה, באתר האינטרנט של הליכוד מופיע המצע מ-99, 'כי אין לליכוד מצע עדכני מבחירות 2001 או 2003. משנתו [של שרון] בשתי מערכות אלה הורכבה מבליל ראיונותיו של שרון לתקשורת ערב הבחירות. כזכור, הוא אמנם דיבר על הצורך בווייתורים כואבים, אך גם שלל נסיגות חד-צדדיות. הנדבך העיקרי במצעו הבלתי כתוב היה המוניטין הניציים שלו' (סגל ח', 12.10.2004).

אם זו תתקבל בכנסת תוך התעלמות נוספת מהציבור ומבלי שתינתן לו ההזדמנות לומר את דברו.

המהלך הראשון במסגרת האסטרטגיה החדשה היה פגישה עם שר הביטחון, והיא התקיימה בשבעה בספטמבר 2004. במסגרתה ביקשו ראשי מועצת יש"ע להביא לידיעת השר את תחושות הלחץ, המתח וחוסר האונים הגוברות בשטח לנוכח ההתקדמות בתהליך ההתנתקות, את חששם מפני ההקצנה ההולכת וגוברת בשטח של גורמים המתנגדים להתנתקות, ובעיקר את הסכנה של 'קרע בעם' ו'מלחמת אחים', אם תימשך ההתעלמות של ראש הממשלה מהציבור ולא יינתן לעם להשמיע את קולו. פעולת ההמשך ליריית פתיחה זו, שזכתה להד ציבורי רחב, התקיימה כמה ימים מאוחר יותר. ב-12 בספטמבר 2004, ערב ישיבת מרכז המפד"ל, שהתכנס על מנת להכריע בשאלת פרישתה של המפלגה מהקואליציה, ארגנה מועצת יש"ע הפגנת המונים בכיכר ציון. הפעם כבר היה המסר ברור ומגובש הרבה יותר: קריאה למפד"ל לפרוש מיד מהקואליציה, וקריאה להוציא את ההכרעה מידיה של הכנסת ולהעבירה אל העם.

א. גדר הפרדה

ב-25 בדצמבר 2000 הודיע סגן שר הביטחון אפרים סנה כי 'מערכת הביטחון תקים גדר מערכת לאורך קו התפר מאזור ואדי ערה ועד ללטרון' (פריש, 25.12.2000). למרות הצהרותיו הפורמליות כי הגדר 'אינה גדר שתהפך לגבול, אלא גדר שנועדה למנוע פיגועים', כלומר גדר ביטחונית, במערכת הביטחון כבר דיברו בגלוי על משמעויותיה המדיניות וטענו כי 'בפועל כבר כולם מבינים שעומד להיות גבול עם הפלסטינים, וגם את האזור הכללי בו יעבור הגבול, לפיכך אין כל טעם להסתתר מאחורי טענות שונות של משא ומתן' (שם). אולם עם הקמת ממשלת שרון חודשיים לאחר מכן ירד הנושא מסדר היום של הממשלה, שכן גם ראשה וגם הרוב המוחלט של שריה התנגדו אז להקמת הגדר. עם זאת, הנושא לא ירד מסדר היום הלאומי. חבר הכנסת חיים רמון, שהגה את הרעיון עוד בימי ממשלת ברק, המשיך להטיף לבניית הגדר מעל כל בימה. תחילה לא זכה הרעיון לאהדה רבה בציבור, ורבים ראו בגדר מכשיר מדיני שמטרתו לסמן את קו הנסיגה החד-צדדית שרמון הטיף לה. אולם לאחר עשרים חודשי אינתיפאדה, ועל רקע טענותיהם החוזרות ונשנות של גורמים במערכת הביטחון כי אילו הייתה גדר היא הייתה מונעת את הפיגועים, החל רעיון הגדר לצבור תאוצה. בעיני הציבור הרחב הלך רעיון הגדר והתגבש כאמצעי האופטימאלי והאולטימטיבי לעצירת חדירות המחבלים לשטח ישראל. פואד, שהיה באותה תקופה שר הביטחון ועמד לפני פריימריס על ראשות מפלגת העבודה מול חיים רמון, הבחין בתהליך והחל לאמץ את רעיון הגדר בעצמו, אולם בצורה שונה מיריבו הפוליטי, שלא היסס להציג את הגדר כגדר מדינית. עם אימוצה על ידי פואד, 'הגדר שינתה כיוון' (ירושלמי, 8.7.2003). על מנת לבדל עצמו מרמון ומרעיון הנסיגה החד-צדדית שלו, הפך אותה פואד מגדר 'פוליטית', שנועדה להיות שלב בדרך להפרדה החד-צדדית על פי השקפתם של גורמים בשמאל, לגדר 'ביטחונית', שנועדה לתת מענה לצרכים הביטחוניים ולכן יכולה להתקבל כלגיטימית גם בעיני הימין.

הדרישה ההולכת וגוברת של הציבור לגדר, כמו הלחץ של פואד ושל מערכת הביטחון על שרון לאמץ את הרעיון ולהקים 'מכשול ביטחוני' מפני חדירות המחבלים, הביאו בסופו של דבר להפיכת הרעיון התאורטי למציאות

בשטח. יש לציין כי על פי דוח מבקר המדינה, תכנית 'מרחב התפרי' הוכנה על ידי המועצה לביטחון לאומי כבר ביולי 2001, ותכניות העבודה בנושא המכשול היו צריכות להיות מסוכמות בממשלה עד ספטמבר 2001, אולם זה נעשה רק במאי 2002 (פריש, 31.7.2002). ב-14 באפריל 2002, עם סיומו של מבצע 'חומת מגן', התכנס הקבינט הביטחוני והטיל את האחריות לביצוע תכנית 'מרחב התפרי' על משרד הביטחון. מבחינה מעשית, זהו התאריך הרשמי לתחילתו של תהליך הקמת הגדר, אולם בשלב זה מועצת יש"ע עדיין לא הכירה בכך.

למרות השינוי שחל בדעת הקהל לטובת הגדר, ולמרות ההוראה המפורשת של ראש הממשלה להתחיל בבנייתה, מועצת יש"ע עדיין התנגדה לה באופן גורף והמשיכה להאמין כי יהיה בכוחה לעצור את הקמתה. על מנת להסיר ספק, מיהרו נציגי הנהלת המועצה לפגישה עם ראש הממשלה, וזה אכן הרגיע אותם באמרו כי אין לו כל כוונה להקים גדר רציפה אלא 'קטעים מסוימים של גדרות ומכשולים' (Ynet, 15.4.2002). תאורטית זה היה נכון: על פי התכנית המקורית שהציג שרון, הגדר אמורה הייתה לקום רק בשלוש גזרות: ג'נין, טול כרם וירושלים. תגובות של גורמים בשמאל, שטענו כי זו 'אחיזת עיניים' ודרשו להקימה בקו רציף וחד-משמעי לאורך הקו הירוק (שמואלי, 14.4.2002), חיזקו במועצת יש"ע את האמונה כי זו אכן כוונתו וכי אין סכנה אמתית שתיבנה גדר. אולם מהר מאוד הבינו בישי"ע כי הסכנה של הקמת הגדר מוחשית.

על רקע הודעתם של ראשי הרשויות בקו התפר כי בשל הססנותה של הממשלה בכוונתם להתחיל לבנות את הגדר בכוחות עצמם (רופא, 30.4.2002), ועל רקע העתירה שהגישה 'התנועה להפרדה' לבג"ץ נגד ראש הממשלה וגורמים במערכת הביטחון בדרישה להתחיל מיד בבניית גדר לאורך כל קו התפר (וייס, 24.4.2002), החלו אנשי מועצת יש"ע בסדרת פגישות תוך ניסיון לברר את רצינות הכוונה להקים גדר. לאחר פגישותיהם עם ראש המועצה לביטחון לאומי, שתכננה את התוואי, עם ראש השב"כ ועם שר הביטחון, התחילו ראשי המועצה להבין שלמרות הצהרותיו של שרון, ההכנות במערכת הביטחון להקמת גדר רציפה לאורך כל מרחב התפר כבר בעיצומן. למרות הצהרותיו של בן-אליעזר כי 'מדובר בהפרדה ביטחונית באמצעות מכשולים, ולא בהפרדה פוליטית' (בחור, 28.5.2002), נדלקה במועצת יש"ע נורה אדומה. 'הבנו שרימו אותנו' נזכר שאול גולדשטיין בתחושותיו לאחר השיחה עם שר הביטחון, 'ושלא רק שתהיה גדר, זה יהיה גבול לכל דברי' (ריאיון, 26.11.2003).

ב-15 במאי 2002 הודיע מנכ"ל משרד הביטחון כי הכוונה היא להקים גדר רציפה 'בשלב ראשון מאזור הגלבע עד אזור ירושלים' (רפפורט, 15.5.2002), וב-27 במאי 2002 הציג בן-אליעזר לראש הממשלה את תכניתו להקמת מכשול הפרדה ביטחוני לאורך כל מרחב התפר. מועצת יש"ע כינסה ישיבת חירום. בהתחלה החליטה כי תדרוש להקים את הגדר על הקו הירוק, מתוך הנחה שאיש לא יאפשר את השארתן של אריאל ומעלה אדומים מחוץ לגדר (ריאיון, שאול גולדשטיין, 26.11.2003). אולם מהר מאוד נסוגה מקו זה והחלה להילחם על שינוי התוואי שהציע שר הביטחון ועל הכללת כל ההתנחלויות באזור בתחום הגדר.¹³⁷ את המאבק המרכזי להזזת הגדר מזרחה ניהל ממלא מקום יושב ראש מועצת יש"ע חיסדאי אליעזר, בהיותו ראש מועצת אלפי מנשה. 'בהתחלה ניהלתי מאבק יחיד. מועצת יש"ע לא אהבה את הרעיון הזה, רק אחר כך היא הודתה בטעות. במשך שבועות ארוכים הסתובבתי בכנסת עם עדי מינץ ונפגשנו עם חברי כנסת. הגעתי לכל כינוס מפלגתי בכל מקום בארץ וחילקתי פליירים. מבחינת התושבים שלי, אם היו משאירים אותנו מחוץ לגדר כפי שתוכנן, היישוב היה מתפרק' (ריאיון, 2.2.2005).

המאבק של אליעזר על הכללת אלפי מנשה בתחום הגדר סימן את נקודת המפנה באסטרטגיה של מועצת יש"ע. 'בהתחלה ניסינו לקבל מראש הממשלה הצהרה שרק אלפי מנשה תיכלל בתחום הגדר', מסביר גולדשטיין, 'אבל אז החלה התקוממות של יתר היישובים באזור, והחלטנו על קו כללי יותר שהמגמה שלו שכמה שיותר התנחלויות ייכללו בתחום הגדר'. עם זאת, בניגוד למהלכיה בתוך המערכת, שכוונו במפורש להזזת הגדר מזרחה, כלפי חוץ שידרה מועצת יש"ע מסר מעורפל. מצד אחד הדגישה כי היא ממשיכה 'להתנגד בתוקף להקמת גדר הפרדה', ויושב הראש שלה אף איים בפירוק הקואליציה אם תוקם גדר הפרדה (שמואלי, 12.6.2002). מצד אחר היא טענה כי תהיה מוכנה להקמת מכשול ביטחוני, בתנאי שזה ייקבע 'בהתאם להמלצת גורמי הביטחון', ובתנאי שלא יוצב 'בשיטתיות על הקו הירוק' (וייס, 9.6.2002). על הבלבול בין שתי העמדות ניתן ללמוד מדברי המשתתפים בישיבת החירום שזימה שדולת יש"ע בכנסת. מצד אחד נטען שם כי 'הגדר באה לקבוע את הגבול של ישראל', שרון הואשם בכניעה לשמאל, ואלי כהן, נציג יש"ע בכנסת, הגדיר את הגדר כיגדר אשליות' שלא תוסיף מאומה לביטחון. מצד אחר המשיכו תושבי יש"ע להתלונן על כך שיישוביהם נשארו

137 בשלב זה דובר רק בקטע הראשון שבין סאלם לכפר קאסם, ולא ביישובי השומרון. אלה נדונו רק בשלב מאוחר יותר.

מחוץ לגדר (שמואלי, 12.6.2002). 'אני לא בעד הגדר, אבל אם כבר יש, לא ייתכן שעשרת אלפים איש יישארו בחוץ [...] לא ניתן להפקיר אותנו, הסביר ראש מועצת אלקנה (שומפלבי, 24.7.2002).

ב-23 ביוני 2002 אישר הקבינט הקמת מכשול רציף מסאלם עד אלקנה וקטעים בעוטף ירושלים, אולם התוואי טרם אושר. לפיכך, במהלך יוני-יולי, לקראת ישיבת הממשלה בנושא ולקראת אישור התוואי – נוסף על הפגישות השוטפות עם גורמים במערכת הביטחון – קיימה מועצת יש"ע גם פגישות רבות עם שרי ממשלה מהימין ומשי"ס במטרה לגייסם למאבק על הזזת הגדר מזרחה בהתאם לימפת האינטרסים ההתנחלותיים, כפי שהגדיר זאת מאיר שטיגליץ (שטיגליץ, 17.7.2002). רוב השרים נענו לקריאתם של ראשי המועצה, ובשיבת הממשלה שדנה בתוואי הגדר הועלו דרישותיהם כמעט אחת לאחת על ידי השרים שעמם נפגשו, כמו לימור לבנת, אפי איתם, דני נווה, עוזי לנדאו ואלי ישי. חלקם אף הגישו לראש הממשלה מסמך כתוב ומפורט עם תביעותיהם.¹³⁸ למרות הפעולה המתואמת של מועצת יש"ע בממשלה, בניסיונה לכלול את כל ההתנחלויות שבאזור הגדר בתחומה, הייתה לה הצלחה חלקית בלבד. ב-24 ביולי 2002 הסכים משרד הביטחון להאריך את קו הגדר מעט ולכלול בתוכה, נוסף על גוש יישובי אלפי מנשה, עוד שלוש התנחלויות ובהן אלקנה (שומפלבי, 24.7.2002), אך תוואי הגדר שאושר בקבינט ב-14 באוגוסט 2002 היה בעיקרו זה שהציעה מערכת הביטחון ולא זה של מועצת יש"ע. גדר ההפרדה שאושרה אמנם לא חפפה אחד לאחד את הקו הירוק, אולם יישובים מבודדים נשארו מחוצה לה, וכמעט כל ההסתיוגויות שהוצגו בממשלה על ידי שרי הימין נדחו (בחור, 14.8.2002). במועצת יש"ע הייתה תחושה של כישלון, אבל יותר מכך תחושה של פחד מפני הבאות. באשר לקטע שאושר, ההבדלים בין תכניתה לבין זו של מערכת הביטחון היו, כאמור, הבדלים מינוריים. החשש הגדול היה מפני המשך המגמה של בניית הגדר סמוך לקו הירוק, כפי שהמליצו בכירים במערכת הביטחון, גם בקטע המרכזי של הגדר, מול יישובי השומרון. שם היה מדובר לא רק במספר רב יותר של התנחלויות אלא גם באריאל, עיר בת 17 אלף תושבים.

שלא כמו התהליך המהיר יחסית של אישור התוואי הראשון של הגדר, שלב הדיונים על התוואי באזור אריאל היה ממושך וארך חודשים ארוכים.

138 על טענותיהם של שרי הימין ודרישתם להזיז את הגדר מזרחה ראו בחור, 4.7.2002.

במהלך חודשים אלה נדמה היה למועצת יש"ע שהנושא ירד מסדר היום, לפחות של הממשלה, ולא רק לה היה נדמה כך. אפילו דן מרגלית, שלפי עדותו כתב עשרות מאמרים פולמוסיים בזכותה, 'נרדם בשמירה', כהגדרתו. אמנם, בתקשורת פורסם כי 'תכנית ההפרדה ובניית הגדר נכנסו בשבועות האחרונים להילוך גבוה' (פריש, 30.9.2002), אולם לא זו הייתה התחושה בשטח. ב-30 באוקטובר 2002, עוד בטרם אושר התוואי השני באזור הגלבוע, פרשה מפלגת העבודה מהממשלה. שאול מופז, שהחליף את פואד במשרד הביטחון, הכריז אמנם עם כניסתו לתפקיד כי 'גדר ההפרדה היא מהנושאים החשובים ביותר המונחים על שולחני והיא תתרום תרומה משמעותית מאוד לביטחון אזרחי ישראל ולצמצום טרור המתאבדים' (פריש, 6.11.2002). אולם בפועל, עם עזיבתו של פואד והכרזת שרון כשבוע לאחר מכן על קיום בחירות כלליות ב-19 בינואר 2003, הואט מאוד תהליך בניית הגדר.¹³⁹

כמו עניין שבשגרה, לאחר כל פיגוע נשמעו מחדש הקריאות – בציבור, במערכת הפוליטית, במערכת הביטחון ובתקשורת – לזרז את הקמת הגדר. אולם בהיעדר גורם בעל סמכות שהיה מעוניין בזירוז הקמתה, היות ש'אין מספיק פוליטיקאים שרוצים בגדר, וגם רוב הפוליטיקאים שרוצים בה אינם רוצים מספיק' (מרגלית, 7.3.2003), היא לא הייתה באמת בראש סדרי העדיפויות של הממשלה. 'גדר ההפרדה היא הבן החורג של הפוליטיקה הישראלית', כתב דן מרגלית לאחר הפיגוע במצר (מרגלית, 12.11.2002). 'נרדמנו בשמירה', אמר, הפעם לאחר הפיגוע באוטובוס בחיפה, והוסיף:

ידענו כי הפוליטיקאים, שהבטיחו לנו את הגדר, עובדים עלינו בעיניים [...] הטובים באנשי הביטחון, אבי דיכטר, שלמה אהרונישקי וגבי אשכנזי מצדדים במתיחתה. הגדר פותרת את הרוב המכריע של בעיות הטרור ברמתו הנוכחית. אבל הפוליטיקאים סיכלוה. שר הביטחון הקודם, בנימין בן-אליעזר, הצטרף לתומכים כאשר גדר ההפרדה תפסה מקום טוב בסקרים לפני הפריימריס במפלגתו. שאול מופז ומשה יעלון לא באמת רוצים. מעולם לא נשמעו אומרים מילה בזכותה ביוזמתם. רק כשלוחצים אותם, וגם אז כמי שכפאם שד. סילבן שלום הבטיח כסף ולא נתן. בתקציב שהגיש לכנסת אין אגורה אחת למטרה הדחופה ביותר של ביטחון האזרחים (מרגלית, 7.3.2003).

139 עד דצמבר 2002, המועד המתוכנן לסיום הקטע הראשון, נבנו רק 'קילומטרים בודדים בגדר' (פריש, 4.12.2002).

רק בעקבות הפיגוע בבית שאן, שאירע ביום הפריימריס של שרון מול נתניהו, קיבל תהליך הקמת הגדר דחיפה קלה נוספת. יומיים אחרי הפיגוע, בארבעה בדצמבר 2002, אישרה הממשלה את הקמת הקטע השני של הגדר, בין סאלם לבית שאן, על תוואי הקו הירוק.

בינואר 2003 הוגש נגד המדינה בג"ץ שני בעניין הגדר, הפעם בשם תנועת 'גדר לחיים', ובו דרישה להקים גדר רציפה לאורך כל קו התפר בפרק זמן קצוב מראש (וייס, 4.1.2003). בעקבות תשובת המדינה כי רשויות הצבא כבר החלו בתכנון הבנייה באזור שבין אלקנה לירושלים, ולנוכח שני הקטעים שכבר אושרו, החלו חששותיה של מועצת יש"ע – שהגדר תקום על הקו הירוק – להתאמת, והיא החלה בתכנון מואץ של תוואי חלופי להצעת מערכת הביטחון באזור אריאל. לפיו, הגדר תצא מאלפי מנשה ותקיף את כל יישובי השומרון, לרבות אריאל (ריאיון, עדי מינץ, 26.11.2003).

במועצת יש"ע החליטו לשמור על 'שקט תעשייתי' והשקיעו את עיקר המאמצים ב'ערוצים חשאיים', ולא במאבק מעל דפי העיתונים. לפיכך, אף על פי שעל פעולותיהם הרבות כמעט שלא נכתב דבר, במהלך החודשים ינואר-אפריל הם קיימו הרבה מאוד שיחות ומפגשים עם הגורמים השונים במערכת הביטחון וגם עם שר הביטחון וסגנו, בניסיון לשכנע אותם לקבל את הצעתם בעניין התוואי באזור אריאל. לאחר ש'במהלך החודשים האחרונים ניטש ויכוח על התוואי המתוכנן של הקטע הדרומי של הגדר, בעיקר באשר לשאלה אם הגדר תוסט מזרחה ותקיף את אריאל ממזרח' (פריש, 24.4.2003), החלו הלחצים שהפעילה מועצת יש"ע לשאת פרי. שר הביטחון מופז החליט לקבל את עיקרי הצעתה ולבנות את הגדר בעומק השומרון כך שתקיף את אריאל ממזרח, 'בניגוד לתוואי המקורי, שהיה קרוב לקו הירוק' (מרגלית, 4.4.2003). ראש הממשלה אישר את המלצת שר הביטחון, ובישיבה סגורה של השניים עם גורמי צה"ל, בשניים באפריל 2003, התקבלה ההחלטה. אולם אף שכבר ב-11 במרס 2003 הבטיח שר הביטחון מעל בימת הכנסת כי 'בשבועות הקרובים יובא לאישור הקבינט והממשלה תוואי גדר ההפרדה הדרומי מאלקנה לערד' (מופז, 'דברי הכנסת', 11.3.2003), ראש הממשלה לא מיהר לעשות זאת. 'מתגנב חשד כבד מנשוא ללב', כתב דן מרגלית בעקבות ההחלטה החדשה, 'שהממשלה מעתיקה עתה את הגדר מזרחה כדי להזמין התנגדות אמריקנית חריפה. מול הזעם מושיינגטון תיאלץ הממשלה להתקפל ולוותר על הגדר, והיא חשודה שתעשה כן בחפץ לבי' (מרגלית, 4.4.2003). בשלב זה, ההתנגדות מושיינגטון לגדר אמנם טרם נראתה באופן בבירור. אולם לתחושה שביטאו בעיקר אנשי השטח ותנועות המחאה

שיראש הממשלה ושר הביטחון מעכבים בכל מיני אמתלות את בניית הגדר (מועלם, 20.5.2003) היה בהחלט על מה לסמוך. מאז החלה בניית הגדר ביוני 2002 ועד מאי 2003 הושלמה בנייתם של ארבעים קילומטר בלבד מתוך מאתיים הקילומטרים שכבר תוכננו. אולם ראש הממשלה דחה את הטענות באשר לעיכוב מכוון, וההסבר היחיד שנתן מדי פעם בפעם היה ש'יאין לכך כסף' (בחור, 13.11.2002).¹⁴⁰ בסקר 'מדד השלום' שערך מכון שטיינמץ ביוני 2003 נמצא כי למרות הכחשותיו של ראש הממשלה, שישים אחוז מהציבור מאמינים כי העיכוב בבניית הגדר נעוץ במניעים פוליטיים, וכי הממשלה אינה מעוניינת בהקמת הגדר מחשש שבכך ייקבע הגבול המדיני בין ישראל לפלסטינים (יער והרמן, 8.7.2003). ואמנם, במהלך שלושת החודשים אפריל-יוני 2003 כמעט שלא חלה שום התקדמות בבניית הגדר. ב-20 באפריל 2003 שלח חבר הכנסת שלגי משינוי מכתב לשר הביטחון ובו הזכיר לו את הבטחתו מעל דוכן הכנסת להביא את תוואי הגדר המתוכנן לאישור הממשלה, דבר שטרם בוצע, אך זה לא השיב לו (מועלם, 30.5.2003). הבטחתו של שרון כי 'אריאל ועמנואל יהיו בצד המערבי של גדר ההפרדה' (בן ורגולר, 14.5.2003), כפי שביקשה מועצת יש"ע, העיכובים בהתקדמות התהליך והעובדה שטרם נקבעה ישיבת ממשלה לאישור התוואי המרכזי תרמו לא מעט להיחלשות המאבק של מועצת יש"ע בעניין הגדר. אולם הסיבה העיקרית לכך הייתה המהלכים המדיניים הנוספים שהופיעו על סדר היום הלאומי, ושהדאיגו את מועצת יש"ע הרבה יותר מבנייתה של גדר: התבטאויותיו המפתיעות של שרון על ה'כיבוש' הבלתי אפשרי, כביכול, ביש"ע; פינוי מאחזים; ובעיקר הופעתה של 'מפת הדרכים' שהונחה על שולחן הממשלה לקראת סוף אפריל (בנזימן, 18.4.2003). בחודשים אפריל עד יוני, מועד אישורה של 'מפת הדרכים', הופנה עיקר המאבק נגד מה שהוגדר על ידי מועצת יש"ע 'מפת הדרכים לגיהנום'. מבחינתה, לעומת 'מפת הדרכים' לא רק הגדר הייתה נושא שולי, אפילו תהליך אוסלו היה 'חיית מחמד' (שרגאי נ', 26.5.2003).

המאבק של מועצת יש"ע על הגדר התחדש, ובמלוא עוזו, רק עם אישורה של 'מפת הדרכים'. הסיבה לכך הייתה לא רק התנגדותה הגוברת של ארצות

140 זכור, זה היה אחד ההסברים של מועצת יש"ע להתנגדותה לגדר. עם תחילת הקמתה ההערכה במערכת הביטחון הייתה שכל קילומטר של גדר יעלה בסביבות מיליון ש"ח, אולם עם התקדמות התהליך התברר שהסכום גדול בהרבה ועומד על 12-10 מיליון ש"ח לקילומטר.

הברית לתוואי שעליו סוכם עם שר הביטחון וראש הממשלה באפריל, אלא בעיקר התחושה הקשה שליוותה את המאבק על 'מפת הדרכים' שלא ניתן עוד לסמוך על ראש הממשלה. הייתה תחושה קשה ששרון, מי שנחשב 'האבא של המתנחלים' כהגדרתו של יואל מרקוס ב'הארץ' (מרקוס, 27.5.2003), נטש את הדרך, ויעשה כל מה שתדרוש ממנו ארצות הברית, גם במחיר של פגיעה ביש"ע.¹⁴¹ שרון 'המיר את דתו', כתב ישראל הראל, ממייסדי מועצת יש"ע (הראל י', 29.5.2003). 'אנחנו היום לבד במאבק' אמר שאול גולדשטיין בדאגה, 'רק מתנחלים'. פעם היינו חלק ממשפחת הימין המורחבת. עכשיו אנחנו לבד' (בן-סימון, 5.6.2003). 'אין לי יותר לבטים לגבי האיש', אמר יושב ראש מועצת יש"ע בניצי ליברמן בישיבת חירום שקיימה המועצה על רקע פינוי מאחזים ואישור מפת הדרכים. 'זה אריק של ימית. כואב לי שהתדרדר למצב כזה כדי לרצות את האמריקנים. הם אומרים לו מה לעשות, והוא עושה' (בן-סימון, 13.6.2003). 'אינני יודע', הוסיף חבר הכנסת מיכאל רצון, 'אם להאמין לידו הימנית או לידו השמאלית' (רצון, 15.6.2003). תחושתם הראשונית של רבים במועצת יש"ע – שהאמירות של שרון הן טקטיות, ושהוא לא יעז לעקור את מה שהוא בעצמו בנה – התחלפו בחשש אמתי מפני הבאות.

ביום הטקס בעקבה, שבו קיבלה ממשלת ישראל רשמית את מפת הדרכים, הצליחה אמנם מועצת יש"ע לארגן הפגנת המונים בירושלים, אולם זה לא היה פשוט. 'שוב התברר לנו', הסביר לי דובר המועצה, 'שאנחנו מתקשים לגייס המונים למאבק מול ממשלת ימין, ושהדרך הטובה ביותר להשפיע על המדיניות של הממשלה היא, כפי שהוחלט, מבפנים.

במהלך החודשים שבהם הורידה מועצת יש"ע פרופיל בנושא המאבק על הגדר בלטה מאוד פעילותם של הארגונים החוץ-פרלמנטריים – הן אלה שפעלו נגד הגדר הן אלה שלחצו להאיץ את בנייתה. ב-27 במאי 2003, למשל, יזמו 'פורום הארגונים החוץ-פרלמנטריים של הימין' וה'פורום לשמירה על ערכי הליכוד' – שני ארגונים שרוב חבריהם תושבי יש"ע, חברי ליכוד, ונמצאים בקשרי עבודה קרובים עם מועצת יש"ע – בשיתוף עם חבר הכנסת מיכאל איתן ישיבה מיוחדת בכנסת בנושא, שנועדה להרחיב את מעגל המתנגדים לגדר. המסר העיקרי שיצא מהישיבה היה שהגדר היא 'מחטף מדיני של השמאל' ולכן יש להתנגד לה. 'גדר האשליות הזו אינה רק חסרת

141 'אחרי מפת הדרכים כבר לא ציפינו מאריק לכולם', אמר לי דובר מועצת יש"ע (יהושע מור-יוסף, 23.11.2003).

תועלת, היא מסכנת את המדינה, נכתב בחומר ההסברה שחולק בישיבה, שכלל ציטוטים מדברים שאמרו נגדה ראש הממשלה והרמטכ"ל, ונעשתה השוואה בין הגדר, שהוגדרה כ'אסון', לבין 'קו מזייני ו'קו בר-לבי'.¹⁴² בסיום הישיבה נשלח מכתב לראש הממשלה שעליו החתימו הארגונים חברי כנסת מהליכוד, ובו קראו לו להפסיק את בניית הגדר בטענה ש'לא תיתן מענה ביטחוני ראוי, ואף עלולה לגרום לנזק מדיני ניכר בקיבוע תוואי הגדר כקו גבול עתידי'.¹⁴³

המכתב, כמו גם חומר ההסברה שחולק בישיבה, המשיכו את קו ההסברה הראשוני של מועצת יש"ע, של התנגדות מוחלטת לגדר, ועמדו בסתירה לקו החדש שבו בחרה להתמקד, של התנגדות לתוואי. עובדה זו שיקפה היטב את הוויכוח הפנימי שהתקיים בישי"ע ביחס לגדר והעלתה מחדש את השאלה האם התנגדות הימין להקמת הגדר על הקו הירוק נובעת מסיבות ביטחוניות, כטענתו, או שמא מסיבות מדיניות. לטענת חבר הכנסת מצנע, שהוזמן לאותה ישיבה, 'אילו התפיסה בבניית הגדר הייתה ביטחונית ולא מדינית, כבר מזמן היינו מסיימים את הגדר על התוואי הקצר ביותר, הקו הירוק' (הודעה לעיתונות, 27.5.2003). להבדיל, תנועות המחאה שפעלו למען הקמת הגדר לא התייחסו כלל לתוואי שלה, ועיקר מאבקם הופנה כלפי זירוז בנייתה. בסיוור שערכה המועצה לשלום וביטחון באזור הגדר המיועד הגדיר דני רוטשילד, יושב ראש המועצה, את קצב בניית הגדר כ'חלם בהתגלמותו' (מועלם, 30.5.2003). עו"ד אילן ציאון, שהקים את תנועת 'גדר לחיים', הגדיר את הבטחותיו של שרון להקמת גדר כ'תרמית' וטען כי 'אם שרון היה רוצה, הייתה כבר גדר שלמה' (שם).

עם אישורה הרשמי של 'מפת הדרכים' בעקבה בארבעה ביוני 2003, חזרה גדר ההפרדה לסדר היום של הממשלה, ומועצת יש"ע חידשה את מאבקה בה. הפעם לא רק הלחץ הציבורי הוא שהניע את תהליך הקמת הגדר, ולא רק בשמאל דרשו את הקמתה על הקו הירוק – אלא גם ארצות הברית. במועצת יש"ע זיהו מיד את הסכנה. לקחי מפת הדרכים והסכמתו של שרון לפנות מאחזים פגעו כאמור קשה ביחסי האמון שלהם עם ראש הממשלה, והם חששו מאוד שאם עד כה הצליחו לעמוד בלחץ השמאל, מול הלחץ האמריקני יהיה קשה מאוד לעמוד. 'האסטרטגיה כמעט ולא השתנתה',

142 ראו פלייר של 'פורום הארגונים החוץ-פרלמנטריים' בנושא 'גדר ההפרדה: צורך ביטחוני או מחטף מדיני של השמאל'.

143 ראו מכתב חברי הכנסת מהליכוד לראש הממשלה בנושא גדר ההפרדה, 27.5.2003.

טען עדי מינץ, יאבל כניסתה של ארצות הברית לתמונה הפכה את המאבק להרבה יותר יסודי מאשר בשלב הראשון. הפעם לא הסתפקו רק בשיחות עם השרים, אלא הגענו לסיעות, נתנו הסברים, הראינו מצגת וארגנו סיורים בשטחי (ריאיון, 26.11.2003). זה היה דפוס הפעולה במהלך כל שלושת החודשים הבאים, עד לאישור התוואי בממשלה באחד באוקטובר 2003. 'הקואליציה הלא קדושה' הגדיר זאב שיף את שלושת הגורמים שהתנגדו לגדר: האמריקנים, הפלסטינים והמתנחלים (שיף, 4.7.2003). לכאורה אמנם הייתה ביניהם שותפות אינטרסים: איש מהם לא רצה גדר. אולם למעשה, לאור הדרישה הציבורית הגוברת לגדר – שהתמיכה בה הגיעה ביולי 2003 לשמונים אחוז – ולנוכח דרישת מערכת הביטחון, האופזייה של הפסקת בניית הגדר לא הייתה קיימת. השאלה היחידה שעמדה על הפרק הייתה מה יהיה התוואי שבו תעבור הגדר, וכאן היו הצדדים חלוקים: מצד אחד עמדה מועצת יש"ע, שהתנגדה נחרצות להקמת הגדר על הקו הירוק, ומצד שני עמדו האמריקנים, שאימצו את עמדת הפלסטינים והתנגדו נחרצות להקמתה שלא על הקו הירוק.

הנושא עלה לראשונה כשהיועצת לביטחון לאומי בבית הלבן, קונדוליסה רייס, ביקרה בישראל בסוף יוני. רייס לא תקפה את עצם הקמת הגדר אלא את התוואי שלה, את ה'נגיסות' החד-צדדיות, לטענתה, שמבצעת ישראל בשטחי הגדה במסגרת בניית הגדר. לטענתה גם אם הכוונה [בהקמת הגדר] היא ביטחונית, התוצאה נראית מדינית (בן, 30.6.2003). עיקר הביקורת האמריקנית הופנתה כצפוי כלפי ה'אצבע המושטת' של הגדר לכיוון אריאל, בהתאם לסיכום שהושג בין שרון למופז באפריל.

ראש הממשלה אמנם לא נסוג מהבטחתו לכלול את יישובי השומרון בתחום הגדר, להפך: בעשרה ביולי 2003 חזר סגן שר הביטחון זאב בוים על ההבטחה מעל דוכן הכנסת. אולם גם במועצת יש"ע וגם בקרב חברי הכנסת המשיך לקנן החשש ששרון לא יעמוד בלחץ האמריקני. נוסף על כך, למרות דבריו של בוים, התברר כי במערכת הביטחון עדיין נשקלת ברצינות תכנית אלטרנטיבית שעל פיה תעבור הגדר על הקו הירוק, ואילו אריאל תוקף בגדר משלה (שלו, 4.7.2003). החשש מפני תסריט כזה שבו תהפוך אריאל המבודדת לייעד מבוזר עורר מחדש את המערכת הפוליטית. הלחץ ופעולת ההסברה של מועצת יש"ע בסיעות החלו לתת את אותותיהם. כולם הכירו את התוואי המוצע, וכולם ידעו במה מדובר ומה עליהם לדרוש. לפיכך, לאור הידיעות על הרעיון לבחון מחדש את התוואי, החליטו חברי כנסת מהליכוד ומסיעות אחרות בימין, חברי ועדת הכספים, להתנגד לבקשתו של

שרון ולא לאשר את העברת התקציב להקמת הגדר עד ישראל הממשלה ושר הביטחון יופיעו בפניהם ויסבירו לחברים את תוואי הגדר, ועד שיראו במו עיניהם כי אריאל לא תישאר מחוץ לגדר (מרסיאנו, 2003.7.22a; שומפלבי, 2003.7.21; גולן, 2003.7.22). ישראל הממשלה ייסע לארצות הברית ויחזור עם הסכמה אמריקאית לתוואי הגדר ואז נראה, אמר חבר הכנסת אפללו. 'אנחנו לא מוכנים להיות חותמת גומי של הממשלה. לא נעביר תקציב לגדר שאנו לא יודעים מה התוואי שלה', אמר חבר הכנסת סלומיאנסקי מהמפד"ל (מרסיאנו, 2003.7.22b; רבין ורהט, 2003.7.20). לטענתו, הוא וחבריו יהיו מוכנים לאשר את ההקצבה הנוספת לגדר רק 'בתנאי שהתוואי לא ישונה ויכלול גם את אריאל, קדומים, עמנואל וקרני שומרון'. לכאורה, לא היה בהתנגדותם של חברי הוועדה איום של ממש, שכן ההעברה התקציבית שהם נדרשו לאשר הייתה לקטע שכבר נבנה בין מגידו לגלבו. אולם היות שחששו מאוד כי גם לתוואי השנוי במחלוקת באזור אריאל יידרשו לאשר את ההעברה התקציבית רק בדיעבד, הם ביקשו להבטיח מראש כי ראש הממשלה לא ייסוג בו מהבטחתו.

ואמנם, בהתאם לחששות חברי הכנסת ומועצת יש"ע, יומיים בלבד לאחר המהומה בוועדת הכספים כבר הופיעה ידיעה בתקשורת כי לקראת נסיעתו של שרון לארצות הברית נסוגה ישראל מעמדתה הרשמית בעניין הגדר, ובעקבות הלחץ האמריקני 'להפסיק את בניית גדר ההפרדה במתכונת הנוגסת בנתחים גדולים משטחי שומרון, החלו אנשי משרד הביטחון לרענן את תכניות המגירה לתוואי פחות שנוי במחלוקת, וכי 'אריאל עשויה להישאר מחוץ לגדר' (פריש, 2003.7.24). גורמים מדיניים הדגישו אמנם כי למרות הביקורת האמריקנית על הגדר, בנייתה שהוגדרה 'אילוץ' ביטחוני, תימשך (בחור-ניר, 2003.7.25). מנכ"ל משרד הביטחון חזר על הבטחתו שיתיה גדר' ואמר כי 'העולם לא יאמר לנו אם לעשות או לא לעשות גדר, שכן 'הגדר היא תוצאה של פעילות טרוריסטית ופלילית של הפלסטינים, ואין לנו דרך להגן על אזרחינו ללא חסימה פיזית' (פריש, 2003.7.31). אולם בפועל, לאור המחלוקת המדינית סביב בניית הגדר, במערכת הביטחון 'הורידו פרופילי' (מועלם, 2003.7.30; הראל ע', 2003.8.5).

עם צאתו לווינגטון, חזר ראש הממשלה והבטיח כי לא יסכים לשנות את תוואי גדר ההפרדה, אולם במועצת יש"ע האמינו יותר לפרסומים בתקשורת. אם שרון מתכוון באמת לתוואי שהחליט עליו באפריל, למה אינו מאשר אותו בממשלה וגומר עניין, תהו שם. 'חודש אחר חודש שרון מעכב את החתימה הסופית [...] מופז אמנם ממשיך להבטיח אבל בינתיים

לא חל שום שינוי בהחלטות הרשמיות של הממשלה, טען רון נחמן ראש העיר אריאל (מקובר-בליקוב, 8.8.2003). 'אם הממשלה תיכנע לדרישה להציב את הגדר על הקו הירוק בניגוד להמלצה המקצועית של מערכת הביטחון, הודיעה מועצת יש"ע, 'תהיה זו הוכחה נוספת לכך שבירושלים יושבת ממשלת בובות המנוהלת על ידי השגריר האמריקאי בתל אביב, דן קרצר' (פריש, 24.7.2003). לטענת השר עוזי לנדאו 'אי-הכללת אריאל בתוואי הגדר הופך את הגדר לגדר מדינית' (בחור-ניר, 24.7.2003). מנגד, ב'הארץ' הוצגו הדברים בצורה הפוכה. לטענת מערכת העיתון, דווקא 'התוואי הפולשני של הגדר בתכנונה הנוכחי, החשדות שעורר התוואי אצל הפלסטינים, הדיונים בווינגטון והסתייגויותיו של הממשל, כל אלה הופכים את הגדר לנושא מדיני מובהק, חרף עמדתה הנחרצת של ממשלת ישראל, כי אין לה משמעות מדינית וכל כוונת בנייתה ביטחונית גרידא' ('הארץ', 28.7.2003). גם בימין וגם בשמאל הבינו כי שרון ינסה להימנע מעימות עם הממשל, והשאלה הגדולה הייתה באיזו דרך יבחר – בהפסקת הבנייה של הגדר או בשינוי התוואי שלה. הלחץ של מועצת יש"ע על השרים והביקורת שהפעילו אלה על ראש הממשלה בעקבותיו הביאו את ראש הממשלה להחליט על כינוס ישיבת ממשלה מיוחדת בנושא. אולם כמו לאחר הבטחות קודמות, גם הפעם לא מיהר שרון לממש את הבטחתו, והישיבה המיוחלת התקיימה רק לאחר חודשיים.

בשלושה באוגוסט 2003 פורסם כי הלחץ האמריקני לשינוי תוואי הגדר גובר, וכי ארצות הברית מתכוונת לאיים בקיזוז הוצאות הגדר מהערבויות (שיף, 3.8.2003), אולם את ראש הממשלה הדאיג פחות נושא הערבויות ויותר החשש מפני עימות מיותר עם ארצות הברית (בחור-ניר, 20.9.2003). בארבעה באוגוסט 2003 נודע כי בעקבות הלחץ האמריקני מסתמן שינוי דרסטי בתוואי גדר ההפרדה. כזכור, התכנית המקורית של ראש הממשלה ושר הביטחון – שכונתה 'תכנית האצבע' – מאפריל, ושתואמה עם מועצת יש"ע, הייתה אמורה להשאיר בצד הישראלי מובלעת גדולה שכוללת לא רק את אריאל אלא גם את יתר היישובים באזור, לרבות שבי שומרון המרוחקת ארבעה קילומטר בלבד משכם. אולם בעקבות ההתנגדות האמריקנית, שהובהרה היטב לשרון במהלך ביקורו בארצות הברית, ניתנה לצה"ל ולמשרד הביטחון הנחיה לתכנן חלופה נוספת. על פי החלופה החדשה שהחלה להתגבש, הגדר תעבור לאורך הקו הירוק, ואילו אריאל והיישובים קדומים, שבי שומרון, קרני שומרון, אלפי מנשה ושערי תקווה יישארו מחוצה לה ויוקפו בגדר או בכמה גדרות שתתוכננה כך שאפשר יהיה לחבר אותן בעתיד

לצד הישראלי, אם הדבר יוסכם בהסדר קבע. חלופה נוספת הייתה ויתור על קטע הגדר מול אריאל ויצירת 'פרצה' במכשול (רפפורט, 4.8.2003). הידיעות על הלחץ האמריקני – ובעקבותיו על התפנית שעשה שרון באשר לתוואי הגדר והסכמתו לכך שיישובי השומרון ובהם אריאל יישארו מחוץ לגדר – עוררו כעס רב במועצת ישי"ע. כעסם הביא אמנם כמה מהשרים, וגם את ראש הממשלה, להכחיש את הידיעה על כוונתם לשנות את התוואי, אולם במערכת הביטחון כבר השלימו עם העובדה שהתכנית המקורית לא תתבצע. בתוך כך, בדיון מיוחד שנערך בנושא בסופו של אותו שבוע בין ראש הממשלה לבכירי מערכת הביטחון, הוצגו לשרון שתי חלופות משופרות: האחת, 'תכנית אצבע' חדשה, בגרסה מצומצמת יותר מהתכנית המקורית. והשנייה, זו המקרבת את הגדר לקו הירוק ומשאירה את אריאל בצדה המזרחי. החידוש בה היה, שהפעם היא כללה בתחום ישראל גם את אלפי מנשה ושערי תקווה. באופן רשמי ראש הממשלה לא הכריע בין החלופות. אבל במערכת הביטחון כבר החלו להיערך לאפשרות השנייה, שעל פיה הקטע המרכזי של הגדר יעבור סמוך לקו הירוק ולא בעומק השומרון כפי שתוכנן במקור, והעיר אריאל ויישובי השומרון – בניגוד להבטחותיו של שרון – יישארו מחוצה לה (רפפורט, 12.8.2003, a12.8.2003, b12.8.2003; גוטמן וכן, 10.8.2003). בעקבות ההתפתחויות הבהירו גורמים צבאיים כי יש חשיבות קריטית לאישור פורמלי של התוואי גם על ידי הממשלה בהקדם כדי שניתן יהיה לעמוד בלוח הזמנים המצורף לתכנית, אולם ראש הממשלה לא מיהר להביא את הנושא לדיון והצבעה בממשלה (רפפורט, 12.8.2003, a12.8.2003). בתגובה החלו להתגבר הקריאות בשטח לזרז את הקמת הגדר. המועצה הציבורית להקמת גדר ביטחון לישראל, בראשותו של עוזי דיין, ארגנה עצרת מול משרד ראש הממשלה בשיתוף עם ראשי מועצות קו התפר. המפגינים חזרו על הטענה שטען ארבעה חודשים קודם לכן דן מרגלית ב'מעריב' כי 'שרון הציג עמדה השנויה במחלוקת עם האמריקנים, כדי לעכב את הקמת הגדר בדרך מלאכותית', ובכך הוא מסכן את ביטחון אזרחי ישראל (בחור-ניר, 17.8.2003). שבוע לאחר מכן הופיע עוזי דיין בפורום של גולשי Ynet וחזר על הטענה כי העיכוב בגדר נובע משיקולים פוליטיים, וכי הוא דורש להקים גדר ביטחונית, רציפה ואפקטיבית (בחור-ניר, 24.8.2003). לאחר שבוע ערכה המועצה בראשותו של דיין 'סיור באין גדר' לאורך קו התפר, וחזרה על קריאתה להקים את הגדר 'במכה אחת'.

למרות טענתם של דיין וחבריו כי גדר רציפה היא גדר ביטחונית, לנוכח חילוקי הדעות עם ארצות הברית, גדר רציפה בתנאים החדשים שנוצרו

הייתה גדר לאורך הקו הירוק, ובעיני הימין נתפסה זו כגדר פוליטית. למועצת יש"ע הייתה בעיה. היא ידעה היטב שהתחום ההסברתי חסום בפניה, וכי לא תוכל להסביר לציבור מדוע גדר על הקו הירוק היא גדר פוליטית, ואילו 'חורי' בגדר או אצבע המקיפה את אריאל היא גדר ביטחונית. לפיכך, כפי שתוכנן עוד בשלבים הראשונים, עיקר המאמץ הופנה למאבק פרלמנטרי ולמאבק מול השרים. 'הכול נעשה בשקט. לא רצינו להעיר מתים מתרדמתם', הסביר לי דובר מועצת יש"ע, והתכוון לתקשורת, לשמאל ולאמריקנים. המטרה הייתה: גדר, רק לא על הקו הירוק.

ב-14 בספטמבר 2003 פורסם ב'מעריב' כי למרות ההערכות הקודמות והתנגדותה של מערכת הביטחון, 'בעקבות לחץ פוליטי כבד על הממשלה מצד גורמי ימין, תוקן התוואי והוחלט שהגדר אמנם לא תקיף את אריאל ואת קדומים [כבקשתה המקורית של מועצת יש"ע] אך כדי לרצות את הימין, יישאר חור בגדר לאורך כמה קילומטרים' (רפפורט, 14.9.2003). במועצת יש"ע הביעו סיפוק מן ההישג, אולם לאור לקחי העבר לא מיהרו לחגוג. ראשית, מבין החלופות הם העדיפו את 'תכנית האצבע', זו המקיפה את גוש אריאל-קדומים ממזרח. ושנית, הם ידעו שעד שיאושר התוואי בממשלה, המאבק נמשך ושום החלטה אינה סופית. ואמנם, למרות שלטענת גורמים במערכת הביטחון 'תכנית [הפרצה] הוכנה בהתאם להנחייתם המפורשת של שרון ושל שר הביטחון שאול מופז, כבר בבוקר הפרסום, בישיבת הממשלה, התכחש שרון לידיעה והבטיח לשרים שיגדר ההפרדה תיבנה לכל האורך – וללא חורים' (רפפורט, שחר ורהט, 15.9.2003). בעניין אריאל, השיב שרון, יתקיים דיון נפרד וכל שר יוכל להביא הצעות לתוואי שהוא חושב לנכון. ללא קשר למאבק ולמטרתו, מתן האפשרות לכל שר להביא הצעה משלו מעידה על כך שהדיון על התוואי באזור אריאל היה דיון פוליטי, והשיקולים בו היו פוליטיים.

השר אפי איתם, שהזכיר לשרון כי הוא זה שהתנגד בזמנו לגדר, דרש הבהרות: 'אינך מקיים שום דיון אסטרטגי על התוואי ומשאיר את העניין מעורפל במכוון' (פריש ווייס, 14.9.2003). בינתיים, חוסר הבהירות באשר לתוואי הגדר יצר קרע בתוך מחנה הימין. בשעה שהמפד"ל והליכוד נטו לתמוך בהקמתה המהירה של הגדר ובהכללת העיר אריאל בה, התנגדה סיעת האיחוד הלאומי לעצם הקמתה וחזרה למעשה לייצג את עמדתה הראשונית של מועצת יש"ע. 'זה לא היה כל האיחוד הלאומי, רק תקומה ומולדת. ישראל ביתנו לא הייתה בעניין בכלל', הבהירה קרני אלדד, הדוברת של חבר הכנסת אורי אריאל. 'אנחנו היינו למעשה המפלגה היחידה שייצגה

באמת את תושבי ישי"ע. המפד"ל והליכוד לא יכלו להרשות לעצמם להתנגד לגדר, כי הם מתיימרים לפנות לכלל הציבור הישראלי שכן רצה גדר' (ריאיון, 24.11.2003). גם רון נחמן איים לשנות אסטרטגיה: 'נצא להפגנות, נקים מחסומים, ואם צריך נשבית את העיר', אמר (רפפורט, שחר ורהט, 15.9.2003). אולם לפי שעה, האסטרטגיה המקורית נותרה בעינה. חבר הכנסת אורי אריאל, יושב ראש ועדת המשנה לתקציב הביטחון, וסגנו, חבר הכנסת שאול יהלום, המשיכו את 'תרגיל' חברי הכנסת מוועדת הכספים ועיכבו את אישור התקציב בטענה שינציגי משרד הביטחון וצה"ל לא היו מוכנים להציג בפני הוועדה את מפת תוואי הגדר המתוכנן, ומשום שבימים האחרונים, לטענתם, 'הופכת הגדר ממכשול ביטחוני לגדר מדינית' (מרסיאנו, 11.9.2003, a). לטענת חבר הכנסת יהלום, הוא נדהם להיווכח שהתוואי שהוועדה נתבקשה לאשר נקבע רק באחרונה – והוא חופף את הקו הירוק, בניגוד מוחלט להחלטת הכנסת שלפיה 'הגדר הנה גדר ביטחון ולא גבול מדיני ולכן יש להקים אותה ממזרח לאריאל' (רהט ובנדר, 11.9.2003). חבר הכנסת אפרים סנה טען בתגובה כי 'נציגי הימין והמתנחלים עושים תרגיל סחיטה מכוער על דמם של תושבי העמקים', וחבר הכנסת וילן טען כי 'נציגי המתנחלים בכנסת מנסים לסחוט את הקופה הציבורית', אולם חברי הוועדה המשיכו בשלהם. 'זה פרויקט בסדר גודל לאומי', אמר אריאל, 'ראוי שתהיה תכנית עבודה, והוועדה עדיין לא ראתה תכנית כזו'. גם חבר הכנסת יחיאל חזן, ראש השדולה למען ישי"ע בכנסת, טען כי הוא מתנגד לאישור הקטע הצפוני של הגדר 'כל עוד לא ידוע לנו מה התכנית הכוללת של ממשלת ישראל לגבי תוואי הגדר וכל עוד לא תמומש ההחלטה כי הגדר תכלול את אריאל' (מרסיאנו, 11.9.2003, b).

ב-17 בספטמבר 2003, עם התגברות השמועות כי שרון מתכוון להשאיר את גוש יישובי השומרון מחוץ לגדר, יצאו לראשונה תושבים בישי"ע להפגנה בסוגיית הגדר בדרישה שתכלול גם את יישוביהם: 'הדם שלנו לא פחות אדום מן הדם של שר הביטחון הגר בכוכב יאיר שבצד השני של הקו הירוק', טען אסי לוי, סגן ראש מועצת קרני שומרון. לענייננו יש לציין כי הפגנה זו לא תואמה עם מועצת ישי"ע ולא הייתה חלק מהפעולה המתוכננת שלה (יהושע מור-יוסף, 23.11.2003).¹⁴⁴ עם זאת, קשה לקבוע בוודאות שלהפגנה לא הייתה תרומה למאבק. מאז נודע על הכוונה להוציא את אריאל אל

144 'אסי לוי הוא באופוזיציה, והוא תמיד מתנגד למועצת ישי"ע, הסבירה קרני אלדד (ריאיון, 24.11.2003).

מחוץ לגדר, הוציאו שרי הממשלה זה אחר זה הודעות לתקשורת על תמיכתם בהכללת אריאל בתוך הגדר. תפקידה של מועצת יש"ע היה בעיקר לוודא שהתמיכה בהם נמשכת, ולא 'להירדם בשמירה', כהגדרתו של דן מרגלית, כפי שקרה להם בעניין 'מפת הדרכים'.

לאור הביקורת על היעדר ההכרעה בנושא ולקראת הדיון בקבינט הביטחוני, כינס ראש הממשלה את שרי הליכוד בקבינט – מופז, שלום, נתניהו, הנגבי ולבנת – לדיון מוקדם על תוואי הגדר. אף שבפני ראש הממשלה הוצגו מספר חלופות, בפני השרים הוצגו רק שתיים: 'תכנית האצבע', על-פיה תוקם הגדר מזרחית לאריאל, אפשרות שארצות הברית מתנגדת לה; ו'תכנית הפרצה', על פיה תימשך בניית הגדר כמתוכנן בסמוך לקו הירוק, למעט קטע התוואי שמול יישובי השומרון. שם תישאר 'פרצה', וסביב היישובים תיבנה גדר נפרדת (בחור-ניר, 20.9.2003). החלופה השנייה גובשה, כזכור, בהתאם להנחייתו של שרון. על אף שניסה להתכחש לכך, והבטיח כי 'הגדר תיבנה ללא חורים', זו הייתה החלופה המועדפת בעיניו. באמצעותה ביקש ראש הממשלה להימנע מהקמת הגדר ממזרח לאריאל, ובאותה נשימה להימנע מהוצאתה מחוצה לה. למרבה הפתעתם של חברי מועצת יש"ע, השרים הכריעו בעד ההצעה השנייה, וכמו במקרה של 'מפת הדרכים', גם כאן 'המודיעין' של המתנחלים כשל, כהגדרתו של נדב שרגאי (שרגאי נ', 26.5.2003). השרים שנשפרו קודם לכן כמתנגדים לתוואי שלא יכלול את אריאל מיתנו את עמדתם ותמכו בהשאתה 'בחוף'. לימור לבנת, שעוד בשלבי בנייתה הראשונים של הגדר הדגישה את הצורך בהכללתה של כל התנחלות מבודדת בתחומי הגדר, שינתה את דעתה לאור ההתנגדות האמריקנית ותמכה בהקמת גדר נפרדת להתנחלויות. גם נתניהו תמך בעמדה זו, ואפילו השר שלום, שהצהיר רק יומיים קודם לכן כי הוא 'קורא לכלול את אריאל בתוך הגדר' (בחור-ניר, 17.9.2003), שינה את עמדתו וטען כי יש לקחת בחשבון את דעת האמריקאים וכי 'לגדר יש לא רק משמעות ביטחונית, אלא גם השלכה על התחום המדיני, הכלכלי והפוליטי' (בחור-ניר, 20.9.2003). השר מופז היה היחיד שהמשיך להחזיק בעמדתו כי יש לכלול את אריאל בתחום הגדר, אולם הצעתו נדחתה. עם אישור הממשלה את פשרת הפרצה בגדר, יצאו מנכ"ל משרד הביטחון עמוס ירון וראש לשכת ראש הממשלה דב ויסגלס לווינגטון להציג בפני צמרת הממשל האמריקני (בחור-ניר, 23.9.2003; 'מעריב on line', 29.9.2003). במועצת יש"ע היו מודאגים מאוד. 'היו ראשי ממשלה שידעו להגיד "לא" לפריץ', טען יהודה (הודי) ליברמן, ראש מועצת קרני שומרון, בתגובה על 'כניעתו' של שרון ללחץ האמריקני. 'אם מדובר בגדר ביטחונית, אין

סיבה שגם אנחנו לא ניהנה ממנה, הוסיף (אושפיז, 26.9.2003). 'כעת ברור כי מדובר בגדר מדינית שמקימה מדינה פלסטינית על הקו הירוק', טען חבר הכנסת אורי אריאל (רהט, 21.9.2003). אולם על תחושותיה האמתיות של מועצת יש"ע ניתן ללמוד מהמאמר החריף שפרסם ב'מעריב' העיתונאי חגי סגל, איש יש"ע ולשעבר מעצורי המחתרת היהודית:

ההיסטוריה תרשום לפנינו באירוניה, שגיבור מלחמת יום הכיפורים הקים קו בר-לב חדש. היא גם תספר שבצעירותו הוא נלחם ראש בראש נגד גורודיש, דדו, בר-לב ומשה דיין גם יחד, אבל לעת שיבה לא היה לו כוח להתווכח אפילו עם עוזי דיין. שרון, כך זה נראה עכשיו, בונה את הגדר בדיוק בקצב ובתוואי שמכתיבים לו דיין הצעיר ותנועתו. הם רצו שהגדר תיבנה על הקו הירוק, והיא נבנית ממש על הקו [...] עכשיו הוא מתכוון לוותר לשמאל גם בגזרת אריאל. ישיבת שרי הליכוד שכינס ביום שישי הבהירה שפניו לכניעה מבישה, אפילו בנושא פעוט זה. במקום לגייס את תמיכת השרים בהכללת אריאל בתוך הגדר, הוא סחף אותם בחששותיו מפני לחצים אמריקאים. כל הדיבורים על הקפאת מצב בגזרה ההיא, על השארת פרצה מאובטחת כביכול, יתפוגגו כמו החלטת הקבינט על סילוק ערפאת. הציבור המפוחד לא יסכים שדווקא מול גוש דן יישאר חור בגדר חלומותיו. אחרי שמחבל מתאבד ראשון יחדור דרך הפרצה, תקום סערה גדולה, והממשלה תיאלץ לשתום אותה במהירות. אריאל תישאר בחוץ (סגל, 23.9.2003).

בישיבת סיעת הליכוד בכנסת, שנערכה יומיים לפני ישיבת הממשלה בנושא הגדר, ספג ראש הממשלה ביקורת חריפה מצד עשרים חברי סיעתו החברים בשדולת יש"ע בכנסת. הדיון הסוער הסתיים בהכרעה של הסיעה פה אחד כי 'על הגדר לכלול את אריאל' (ריאיון, יחיאל חזן, 26.11.2003), ויושב ראש הקואליציה חבר הכנסת גדעון סער שב וביקש מראש הממשלה ילקחת בחשבון את עמדת הסיעה לפני קבלת ההחלטות על תוואי הגדר בממשלה'. בתגובה חזר שרון והבטיח כי 'הגדר תיבנה ממזרח לאריאל ולקדומים', אולם הצהרותיו לא הרגיעו את הרוחות. בישיבת הממשלה יומיים לאחר מכן אישרה הממשלה ברוב גדול תכנית חדשה המשלבת בין שתי החלופות שהוצגו לשרי הקבינט. על פי התכנית, מול יישובי השומרון תישאר 'פרצה' בגדר, כמתוכנן. אולם במקביל, ממזרח להתנחלויות הגדולות אריאל-עמנואל-קדומים ייבנו 'פרסות' של גדר, שעל פי החלטת הממשלה יחוברו בעתיד לתוואי הגדר הקיים באזור קלקיליה ואלקנה מצד אחד, ולאזור עלי-זהב

ובית אריה מצד שני (רגולר, 3.10.2003). במילים אחרות, על פי ההחלטה תהיה אמנם גדר ממזרח לאריאל, אולם היא לא תחובר לתוואי המרכזי, ובניגוד להבטחותיו החוזרות של ראש הממשלה, יהיו בה חורים. מועצת יש"ע ראתה בהחלטת הממשלה ניצחון. היא אמנם לא הצליחה להביא להכללתם של יישובי השומרון באופן מלא בתחום הגדר, אולם היא הצליחה למנוע את הקמתה כקו רציף ועל הקו הירוק, כפי שדרשו במערכת הביטחון, בשמאל ובתנועות המחאה החוץ-פרלמנטריות. עם קבלת ההחלטה הודיעה מועצת יש"ע כי היא רואה בכך 'ניצחון לקו הביטחוני וכישלון לגורמים הפוליטיים שביקשו לנצל את הגדר כמנוף להקמת מדינה פלסטינית בגבולות 67'. לא ברור אם היה זה אכן ניצחון לקו הביטחוני, אולם על פי תגובת 'שלום עכשיו' להחלטה – כי 'החלטת הממשלה בעניין הגדר מוכיחה שאת המדינה מנהלים המתנחלים' וכי 'שרי הממשלה שפוטים של מועצת יש"ע' (וייס, 1.10.2003) – נראה כי גם בשמאל הכירו בהצלחתה היחסית של מועצת יש"ע.

עם זאת, כבר למחרת התברר כי קריאות הניצחון היו מוקדמות מדי וכי 'למרות החלטת הממשלה הרשמית לכלול את אריאל בצדה הישראלי של גדר ההפרדה, מערכת הביטחון אינה נערכת להקמת גדר שתקיף את המובלעת המתוכננת בלב השומרון' אלא רק 'להקמתם של החלקים בגדר המערכת שקרובים לקו הירוק ולמערכת של גדרות שיקיפו כל התנחלות בנפרד'. 'לכולם ברור שההחלטה הזו אינה ראלית', טענו גורמים ביטחוניים בכירים. 'הנוסח של החלטת הממשלה נועד רק כדי לרצות את המתנחלים שמתנגדים בתוקף לגדר ללא אריאלי' (רפפורט, 3.10.2003). ואמנם, לא רק בתכניות העבודה המעודכנות שהוכנו בעקבות החלטת הממשלה אין זכר לגדר שאמורה לכלול את המובלעת בלב השומרון. גם באתר הרשמי של מנהלת הגדר המפרט את לוחות הזמנים של התהליך, ושעודכן ב-23 באוקטובר 2003, לא הוזכרה החלטת הממשלה בעניין הפרצה באזור אריאל, ה'פרסות' או 'אצבעות' הגדר המתוכננות להישלח אל ההתנחלויות הגדולות בשומרון בעתיד. לעומת זה כן מוזכר שם כי 'העיקרון הבסיסי שאומץ על ידי ראש הממשלה היה שמכשול בלתי רציף לא יענה על המטרה של מניעת חדירת שוהים בלתי חוקיים ומפגעים ויש לתכנן תוואי למכשול רציף'.¹⁴⁵ לפי עיקרון זה, לא פלא שמערכת הביטחון לא נערכה לתוואי שאושר בממשלה, שהרי לתפיסתה אין הוא יעיל.

145 באתר הרשמי של מנהלת הגדר ומשרד הביטחון מצוין רק כי השלב הראשון של תכנית 'מרחב התפרי' אושר, עם הסתייגויות, על ידי הממשלה ב-23 ביוני 2002. אישור

ב. תכנית ההתנתקות

המאבק על תכנית ההתנתקות החל באופן רשמי בכנס הרצליה, עם הודעתו של שרון על כוונותיו לפנות יישובים. אולם מבחינת מועצת יש"ע, התהליך שהביא בסופו של דבר לגיבוש הרעיון של תכנית ההתנתקות החל עוד הרבה קודם לכן. 'היו בתוכנו שתי תפיסות בולטות לגבי שרון', הסביר לי שאול גולדשטיין, 'האחת אמרה ש"שרון טוב ליהודים", שהאסטרטגיה שלו זה למרוח זמן, ושהדיבורים שלו על כיבוש ומדינה פלסטינית נועדו להפיל בפח את היריבים שלו. כך הוא גם הציג את הדברים מולנו. והתפיסה השנייה, שבה אני האמנתי, אומרת ששרון מרמה את כולנו, ושכמו שפינה את ימית, הוא יפנה גם את יש"ע' (ריאיון, 30.6.2004).

לפי גולדשטיין, החששות של ראשי מועצת יש"ע מפני כוונותיו של שרון לפנות יישובים החלו הרבה קודם לפרסומה הרשמי של תכנית ההתנתקות. יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן איבד את האמון בשרון כבר לפני שנתיים, אולם רובנו האמנו כי אריק לא מפנה יישובים, וגם אם יעשה את זה, זה יהיה בטווח הארוך. תכנית של פינוי חד-צדדי נראתה לנו אז מעבר להרי החושך, הוסיף דובר מועצת יש"ע יהושע מור-יוסף (ריאיון, 20.6.2004). אבל כל זה השתנה עם פרסום התכנית המדינית של שינוי בתחילת חודש דצמבר. 'טומי לפיד העלה אז את רעיון הנסיגה החד-צדדית, למרות שהיא מנותקת לחלוטין מהמצע של שינוי, נזכר יהושע מור-יוסף. 'בעקבות הודעתו כינסנו בדחופות ישיבת הנהלה. הערכנו שזה "בלון" של אריק, ובהודעה לעיתונות שהוצאנו דרשנו ממנו שיודיע שהוא מתנגד לתכנית, ויסיר את העננה. הוא לא עשה את זה. אחר כך כבר נודע לנו במפורש שויסגלס [עו"ד דב ויסגלס, ראש לשכת ראש הממשלה] סגר הכול עם לפיד, ושזה בא מאריק' (ריאיון, 20.6.2004). בעקבות 'תכנית לפיד' פתחה מועצת יש"ע בקמפיין שטח תחת הססמה 'בנצרים ישראל תנצח'. זו הייתה למעשה יריית הפתיחה של מועצת יש"ע נגד התכנית שלאחר נאומו של שרון ב'כנס הרצליה' הוצמד לה השם 'תכנית ההתנתקות'.

סופי לתוואי ניתן ב-18 באוגוסט 2002. התוואי משתרע מסאלם בצפון ועד אלקנה שבדרום, והוא כולל שמונה ק"מ וחצי של חומת בטון ועשרים ק"מ נוספים של מכשול רציף באזור ירושלים, בחלקה הצפוני והדרומי של העיר. שלב זה הושלם ב-31 ביולי 2003. בתחילת דצמבר 2002 אושר התוואי מסאלם צפונה עד מבואות בית שאן. קטע זה אורכו 42 ק"מ, והוא מתוכנן להיות מושלם בסוף דצמבר 2003. ראו www.seamzone.mod.gov.il

יחבלי הלידה של הנאום [של ראש הממשלה בכנס הרצליה] היו ארוכים ומפותלים, כתב בן כספית. 'אין ספור טיוטות, ניירות עמדה, תכניות מגירה והצעות עבודה הוגשו לשרון. צה"ל, ובעיקר אגף התכנון, נטל חלק חשובי (כספית, 18.12.2003). במהלך השבועיים שקדמו לנאום קיים שרון סבב פגישות עם כל שרי הממשלה, וגם עם גורמים בימין ובשמאל. הציפיות מהנאום היו גבוהות, ועם סיומו החלו התגובות לזרם מכל חלקי המערכת הפוליטית. המכנה המשותף הבולט שלהן היה חוסר אמון בכוונותיו של שרון ותחושה שזוהי לא יותר מימכבסת מילים, כפי שהגדיר אותה חבר הכנסת אריה אלדד מהאיחוד הלאומי (גליקמן וישראל מעריב, 18.12.2003). מסקר שפורסם אז בימערבי' עלה כי רק 26% מהציבור מאמין ששרון יעשה משהו בפועל (רוזן, 26.12.2004), ואפילו ראש הממשלה הפלסטיני אבו-עלא טען ש'בינתיים מדובר רק במילים' (מעריב on line, 19.12.2003). 'אריאל שרון הצליח לרדת מהעץ בלי לשבור את העצמות. ללכת בשדה מוקשים בלי להתפוצץ', כתב כספית (כספית, 19.12.2003). אולם במועצת יש"ע למודת המאבקים הבינו שני דברים. האחד, שבהחלט ייתכן שהפעם שרון מתכוון למה שהוא אומר. והאחר, שגם אם מדובר רק במילים, יש להן משמעות. 'התכנית המעשית להתנתקות משרון בהולה במיוחד', כתב איש יש"ע נדב העצני, 'כיוון שבכל יום גורם ראש הממשלה נזק חמור נוסף. הפוליטיקאים הקטנים ממפלגות הימין סירבו להכיר בכך, אבל בשלוש השנים האחרונות חוללו הצהרותיו של שרון מהפך אידאולוגי ומעשי בדעת הקהל בארץ, ויצרו סיטואציה מדינית חדשה לחלוטין' (העצני נ', 4.2.2004). מבחינת מועצת יש"ע, שרון שבר את הכלים. 'שרון מציע תכנית אשליה שתגביר את הטרור. חורבן יישובים וגירוש יהודים מביתם שיגבירו את תאבונם של הרוצחים, ויביאו להרס הציונות', נכתב בתגובה הרשמית שהוציאו. ויושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן הודיע כי 'נעשה כל שביכולתנו כדי להחליף את שרון' (גליקמן וישראל מעריב, 18.12.2003).

גם מפלגות הימין השמיעו אזהרה דומה. יושב ראש המפד"ל אפי איתם הבטיח כי 'לא נהיה שותפים לממשלה שתעקור יישובים יהודיים, וחבר הכנסת אלדד מהאיחוד הלאומי הודיע כי 'ינסה לשכנע את חבריו לסיעה לפרוש מהממשלה'. השר ישראל כץ מהליכוד הזהיר כי 'הצעדים שגיבש שרון עלולים להוביל לפרישת הימין מהקואליציה, לשינוי הרכבה, ובשלב האחרון – לנפילת שלטון הליכוד' (איל ורהט, 21.12.2004). אולם איש מהמאיימים לא באמת רצה להגיע לכך. במועצת יש"ע הבינו כי הקואליציה הקיימת היא הטובה ביותר מבחינתם, ומפלגות הימין הבינו שפרישתן

מהקואליציה עלולה להביא את שרון להרכבת ממשלה חלופית עם מפלגת העבודה, תרחיש שממנו חששו עוד יותר.¹⁴⁶

ההנחה השלטת במערכת הפוליטית הייתה כי כדי ששרון יוכל להעביר את תכניתו הוא יזדקק לרוב פוליטי בממשלה ובכנסת, ושכל מקרה השלב המעשי של התכנית עדיין רחוק. האיום המוחשי יותר מבחינת מועצת יש"ע היה האיום של פינוי המאחזים הבלתי חוקיים, ובראשם המאחז מגרון. המאבק נגד פינוי מגרון – שהתנהל תחת הססמה 'צה"ל מזהיר: עקירת יישובים – ניצחון לטרור' – לוה בשביתת רעב ובעלייה למקום של מאות מתיישבים ושל חברי כנסת מהימין, והוא נועד להזהיר את ראש הממשלה מפני הצפוי לו אם יחליט לפנות יישובי קבע. בסופו של דבר מגרון לא פונה, וגם האיום של פינוי ארבעת המאחזים הנוספים לא מומש, אך בניגוד לספקנות במערכת הפוליטית בדבר רצינות כוונותיו של שרון, ההכנות המעשיות למימוש ההתנתקות החלו מיד. עם זאת, למרות לקחי העבר, ובניגוד להצהרותיהם ואימוניהם של ראשי מועצת יש"ע – אולי משום שאיום פינוי המאחזים הוסר, ואולי בזכות ההיסטוריה המשותפת שלהם עם שרון – השלב הראשון של מאבקם נגד תכנית ההתנתקות היה רדום מאוד. ההתנהלות בשלב זה – שנמשך, כאמור, עד ראשית חודש פברואר – התאפיינה יותר בפעולות ספונטניות אד-הוק, שנועדו לשמור על המתח שהחל במגרון, ופחות כמאבק מתוכנן. כהרגלה של מועצת יש"ע, היא מיקדה את מאמציה בשני ערוצים עיקריים: בהרחבת החזית הפוליטית נגד התכנית, הן בממשלה הן בליכוד, וביצירת דעת קהל תומכת.¹⁴⁷ לצד מועצת יש"ע התייצבו כבר עם תחילת המאבק שותפיה מהמאבק במגרון, חברי הכנסת הנציים בליכוד. זאת שלא כמו השרים בליכוד, שהגיבו לנאום ביקול דממה דקה, כהגדרתו של דן מרגלית.

ארבעה ימים בלבד לאחר נאומו של שרון, כינסו חברי הכנסת חזן וארדן מהליכוד פגישת תיאום ראשונה, שהוזמנו אליה 14 חברי כנסת מהליכוד, לדיון במאבק אפשרי נגד תכנית ההתנתקות. הם הזהירו כי אין בכוונתם

146 למרות פעילותו המדינית והצהרותיו של שרון, במהלך שלוש שנות שלטונו – שלוש שנות אנת'ופאדה – גדל מספר המתיישבים בישי"ע ב-16% (יבלונקה, 2004.1.31).

147 כאמור, סקר שפרסם 'מעריב' כשבוע לאחר הנאום הראה כי 51% מהציבור – ובהם גם ערבים ואנשי שמאל – מתנגדים לתכנית, וכי רק 37% תומכים בפינוי חד-צדדי כפי שמציע שרון. אולם בשלב זה החליטה מועצת יש"ע לשים את הדגש על 'עקירת היישובים', ולא התייחסה למסר שעלה מהסקר, שעל פיו רוב הציבור מוכן לפינוי יישובים והסתייגותו היחידה היא מהחד-צדדיות של התכנית (רוזן, 2004.12.26).

לציית למשמעת הקואליציונית אם תחליט הממשלה על פינוי התנחלויות קבע (רפפורט, יבלונקה ורהט, 22.12.2003). אולם שרון לא נרתע, ושבוע לאחר מכן הודיע על מינויו של האלוף גיורא איילנד, המיועד לשמש ראש המועצה לביטחון לאומי, לראש הצוות שיכין את תכנית ההתנתקות. לקראת ועידת הליכוד בראשית ינואר, החליטה מועצת יש"ע לפתוח בקמפיין חדש תחת הססמה 'ישראל לא רוצה להתקפלי'. את הקמפיין פתח ממלא מקום יושב ראש מועצת יש"ע ויושב ראש המועצה המקומית אלפי מנשה, חיסדאי אליעזר, בנאומו כחבר מרכז בוועידת הליכוד. אליעזר הזכיר לשרון איך 'חזרת מוואי פלנטיישן ואמרת לנו שכל אחד יזוז מהר, ירוץ ויתפוס עוד גבעה, ואנחנו זזנו, ורצנו, ועלינו על כל הגבעות כמו שלמידת אותנו. רצנו וידענו שאתה תומך בנו. ישראל לא רוצה להתקפלי' (כספית, 6.1.2004). בעקבות הדברים קם הקהל על רגליו וצעק 'לא להתקפלי! לא להתקפלי!'. במועצת יש"ע הביעו שביעות רצון, הססמה נקלטה. 'זו שיטה שלנו', הסביר לי הדובר מור-יוסף, 'להפיץ ססמה לכל הרוחב לפני שאנחנו יוצאים אתה החוצה'. אך למרות ההצלחה הטקטית, גם במועצת יש"ע וגם בציבור הרחב החלה להיווצר התחושה שהפעם שרון מתכוון לדבריו.¹⁴⁸

זו התכנית שלי ואני אעביר אותה', הבטיח שרון. 'תכנית ההתנתקות היא תכנית הביטחון הטובה ביותר', השיב למתנגדיו (שליידר, 6.1.2004). אולם למרות הביטחון שהפגין, ועל אף הצהרותיו שיעביר את תכניתו בכל פורום שיבחר, שרון היה מודע היטב לתסיסה הגוברת נגדו ונגד תכניתו הן במפלגות הימין הן במפלגתו שלו. הוא גם זכר היטב מה קרה לברק כשהלך למהלך מדיני משמעותי בלי מפלגה מאחוריו. הוא אמנם הבטיח לשקול בחיוב את המלצתם של אורי שני והשר כץ ולהביא את התכנית לאישור מוסדות התנועה לאחר שתגובש (איל, 31.12.2003), אולם כשבוע לאחר מכן הוא חזר בו (איל, 8.1.2004). בנו עמרי רמז על אפשרות נוספת, של הבאת התכנית להכרעה בקרב כלל מתפקדי הליכוד. אולם באופן רשמי המשיך שרון לדבוק בעמדתו כי יביא את התכנית להכרעה בממשלה ובכנסת. לנוכח ההצעות השונות שריחפו באוויר והדיבורים על שינוי מוקד ההכרעה והעברתו מהכנסת והממשלה לציבור הרחב – או לחלופין לציבור מתפקדי הליכוד – החליטו ראשי מועצת יש"ע להרחיב את המהלכים

148 סקר שפורסם בימערבי' הראה כי לעומת 26% שהאמינו ברצינות כוונותיו של שרון מיד אחרי הנאום, לאחר ועידת הליכוד הגיע ל-41% שיעור המאמינים כי שרון יפנה יישובים בחודשים הקרובים (רוזן, 9.1.2004).

הפוליטיים גם לפעילות בשטח. ב-11 בינואר 2004, בשיתוף עם חברי הכנסת המתנגדים מהליכוד וממפלגות הימין, ערכה מועצת יש"ע הפגנה המונית בכיכר רבין תחת הססמה הקליטה שהטביע חיסדאי אליעזר בוועידת הליכוד: 'ישראל לא רוצה להתקפל'. מאה ועשרים אלף איש הגיעו להפגנה, בהם ארבעה שרים ויותר מעשרים חברי כנסת מהליכוד, יותר מחצי מהסיעה. 'העובדה שכמחצית מחברי סיעת הליכוד ישבו על הבמה תוכיח ששרון מדבר בשם עצמו' טענו המארגנים (גליקמן, 12.1.2004). כל הדוברים – חברי הכנסת והשרים לנדאו, אלון, איתם ואורלב – חזרו על המסר כי לא יתנו ידם לווייתורים ולעקירות. המסר השני, המובלע יותר, היה המסר הביטחוני, של התנגדות למהלכים חד-צדדים. 'בשדה הקרב אין התנתקות חד-צדדית', הסביר איתם. 'קוראים לזה בריחה וזו התחלה של תבוסה' (רהט ויבלונקה, 12.1.2004).

שרון שמע את הקולות והבטיח כי 'כל החלטה על צעדים חד-צדדיים תובא לאישור הכנסת', אולם למרות טענות השמאל על 'התנתקות מנאום ההתנתקות', שרון לא נסוג בו מתכניתו. להפך: יומיים לאחר מכן חשף 'מעריב' כי שרון מתכוון להעתיק את היישובים בעזה לחבל הבשור, ובעת סיורו בנגב חזר ראש הממשלה ואישר כי הוא 'מקווה שיום יבוא ולא נצטרך לשבת בעזה' (ירושלמי, 16.1.2004). במקביל התגלה שמעבר לדיבורים, ועדת מנכ"לים ממשרדי הביטחון, החוץ והמשפטים כבר שוקדת על תכנון ההתנתקות.

את נקודת המפנה במאבק של מועצת יש"ע סימנו פגישתם של ראשיה עם מנכ"ל משרד ראש הממשלה ב-27 בינואר 2004; פרסום הריאיון עם שרון ב'הארץ' ימים ספורים לאחר מכן; וישיבת סיעת הליכוד למחרת, שבה אישר שרון את הדברים שפורסמו בשמו.

את סטירת הלחי הראשונה חטפו, כאמור, ראשי מועצת יש"ע ממנכ"ל משרד ראש הממשלה אביגדור יצחקי, לאחר שזה הציע להם כי אם יסכימו לפנות שבע התנחלויות מבודדות – בצפון השומרון, בדרום הר חברון וברצועת עזה – שבהן יושבים כ-1,700 איש, תחוקק הממשלה חוק שיבטיח כי כל יתר ההתנחלויות יישארו במקומן עד להסדר הקבע, וכי כל פינוי נוסף של התנחלות ייעשה רק ברוב של 75 חברי כנסת. 'יצאתי מזועזע מהפגישה', אמר סגן יושב ראש מועצת יש"ע שאול גולדשטיין עם צאתו. 'העסקה הזו שמציעים לנו מלשכתו של שרון מסמלת את סיום תפקידה של הממשלה הזו. צריך לפעול עכשיו לפני שיהיה מאוחר', הוסיף אבנר שמעוני, יושב ראש המועצה האזורית חוף עזה. 'עד היום עוד חשבנו ששרון לא באמת מתכוון

לפנות יישובים. עכשיו התברר שכבר יש צוותים שמגבשים טרנספר של אלפי יהודים, סיכס בניצי ליברמן, יושב ראש מועצת יש"ע (ניבלונקה, שחר, רהט, ברנר, בוהדנה ובנדר, 28.1.2004). 'ההנהלה לא ידעה איך לאכול את ההצעה של יצחקי, נזכר מור-יוסף, אבל בעיני זה היה בהיר כמו שמש בצהריים. הבנו שהפור נפל, והחלטנו לכנס מסיבת עיתונאים' (ריאיון, 20.6.2004). שרון הכחיש אמנם את טענותיה של מועצת יש"ע בעניין הצעתו של מנכ"ל משרדו, אולם בה בעת, באותו היום ממש, התכנס צוות ההיגוי של התכנית בראשותו של גיורא איילנד בפעם הראשונה והחל בעבודתו, והשר אולמרט הבטיח בערוץ 2 כי 'תכנית ההתנתקות תחל בחודש יוני הקרוב' (כספית, 27.1.2004).

בעקבות הפגישה עם יצחקי התחלנו לבדוק דרך מעשית איך למנוע את מימוש התכנית, וזיהינו שלוש זירות פעולה: זירה פוליטית (כנסת וממשלה), זירה אמריקאית וזירה ציבורית, הסביר לי שאול גולדשטיין. ואמנם, כבר למחרת התקיימה פגישת תיאום בין מועצת יש"ע לבין 12 חברי הכנסת מהליכוד המתנגדים לתכנית ההתנתקות, אשר הודיעו כי יפעלו בכל דרך העומדת לרשותם כנציגי הליכוד בכנסת, לרבות בהצבעות, כדי למנוע את הפיכת תכנית ההתנתקות לתכנית מעשית המחייבת את ישראל.¹⁴⁹

בתקשורת המשיכו אמנם לטעון כי 'אין לשרון, במצבו היום, האומץ והכוח הציבורי לקום ולפנות התנחלויות' (ירושלמי, 2.2.2004). אך התיאור של חברו הקרוב של שרון זאב חבר (זמביש), מזכ"ל 'אמנה', הימסתובב בכנסת כמי שחרב עליו עולמו המחיש יותר מאלף מילים את התחושה הקשה שליוותה את ראשי מועצת יש"ע (שם). את מכת ההלם השנייה חטפה מועצת יש"ע ימים ספורים לאחר מכן, עם פרסום הריאיון של העיתונאי יואל מרקוס מ'הארץ' עם שרון. לפי הידיעה ששרון אישר בישיבת הסיעה שהתקיימה בצהרי אותו היום, 'חלק גדול של היישובים היהודיים ברצועת עזה לא יוכל להמשיך ולהתקיים' (מרקוס, 2.2.2004). על עצמת ההלם של אנשי גוש קטיף מעידים דבריו של חבר הכנסת צבי הנדל, התושב הראשון של היישוב גני טל: 'ידעתי בזמנו שכשאריק אומר "ויתורים כואבים" הוא לא מתכוון אלינו, אלא ליישובים ביהודה ושומרון. פתאום התחילו לדבר על גוש קטיף, כי את עזה אוהבים לשנוא. זאת תחושה מאוד משפילה'

149 בישיבה ההשתתפו חברי הכנסת יולי אדלשטיין, גילה גמליאל, אהוד יתום, יחיאל חזן, נעמי בלומנטל, עוזי לנדאו, גלעד ארדן, מיכאל גורלובסקי, מיכאל רצון, משה כחלון ולאה נס והשר עוזי לנדאו (גליקמן ושטרנברג, 28.1.2004).

בנדר, 26.10.2004). גם אבנר שמעוני, יושב ראש המועצה האזורית חוף עזה, ושאל גולדשטיין, סגן יושב ראש מועצת יש"ע, הסתובבו באותו היום במסדרונות הכנסת כמי שמסרבים להאמין. 'שרון צריך לבקש סליחה ממצנע', אמרו לי (ראיונות, 2.2.2004). 'אריאל שרון הוא האויב הכי מסוכן שניצב מול ערכי המחנה הלאומי', כתב העיתונאי נדב העצני (העצני נ', 4.2.2004). 'זה רעש אדמה, שלאחריו שום שכבה גיאולוגית פוליטית לא תישאר במקומה', העריך דן מרגלית (מרגלית, 3.2.2004).

השלב הראשון של ירעש האדמה היה החלטת המתנגדים בסיעות הימין ובליכוד לממש את איומיהם ולהיעדר מהצבעת האי-אמון שמעלה האופוזיציה.¹⁵⁰ למהלך כזה לא היה עדיין הפוטנציאל להפיל את הממשלה, אולם יציבותה של הקואליציה החלה להתערער. התסריט שבו ניצלת הקואליציה על חודו של קול חזר על עצמו מאותו היום ועד לסוף מושב הכנסת בראשית אוגוסט. כלפי חוץ המשיך שרון להפגין ביטחון שיצליח להעביר את תכניתו בממשלה, אולם בלשכתו, שעסקה בחישוב מאזן הכוחות לקראת אישור התכנית, עדיין היו זהירים.¹⁵¹ גלי ההתנגדות החלו לתת את אותותיהם, וברקע החלו להישמע קולות ברורים יותר על שינוי הרכב הקואליציה עם פרישת מפלגות הימין וצירופה של מפלגת העבודה. יותר ויותר התברר כי 'אם יש התנתקות אין ימין, ואם אין ימין יש עבודה, ואם אין עבודה אין ממשלה' (איל, 3.2.2004). היות שרוב שרי הממשלה עוד נמנעו בשלב זה מלהביע את עמדתם בפומבי, שני הצדדים פעלו להטיית הכף. מועצת יש"ע, מצדה, ריכזה את עיקר המאמץ בניסיון לשכנע את השרים המתלבטים להתנגד. וראש הממשלה, מצדו, החל בסבב של שיחות עם כל שרי הממשלה במטרה לשכנע אותם לתמוך.

לעזרת מועצת יש"ע פעלו במרץ חברי הכנסת של הליכוד, ושיתוף הפעולה ביניהם התהדק. הצעד הראשון היה לנסות וליצור גוש חוסם לכניסתה של מפלגת העבודה לממשלה. 12 חברי כנסת מהליכוד חברו לצורך כך עם חברי

150 תסריט זה של היעדרות, הימנעות או הצבעה נגד הממשלה מצד סיעות הימין חזר על עצמו מאותו היום בכל שבוע ויצר חוסר יציבות קבוע בקואליציה.

151 בשלב זה אף אחד משרי הליכוד לא הביע תמיכה בשרון, למעט אולמרט. מנגד עמדו השרים לנדאו ושרנסקי. ההערכה בלשכת שרון הייתה ששר הביטחון מופז יתמוך לבסוף בתכנית, וכמוהו גם נתניהו, נווה, עזרא, לבני ושלוס. לבנת נספרה כמתנגדת, ושטרית כנמנע. מאזן זה הותיר את שרון עם ששת שרי שינוי ועם שישה שרים ממפלגתו, ואלה מקנים לו רוב בממשלה למרות התנגדותן של מפלגות הימין (שחר, 3.2.2004).

המפד"ל והאיחוד הלאומי, והצהירו כי יצביעו נגד צירוף העבודה לממשלה (איל, 4.2.2004). בחמישה בפברואר 2004 כבר החלו לדבר בגלוי על אפשרות של פילוג בליכוד, ודרשו משרון להביא את התכנית לאישור במוסדות התנועה. אולם ראש הממשלה, מחוזק מהצטרפותו של שר הביטחון מופז למחנה התומכים, התעלם מהאיומים והשיב בזלזול כי 'אין לי לוקסוס למקהלות' (כספית ובנדר, 5.2.2004).

את זריקת העידוד קיבלה מועצת יש"ע דווקא מצה"ל. הצבא התנגד תמיד למהלכים חד-צדדיים, ועוד לפני פרסום תכנית ההתנתקות הזהיר הרמטכ"ל כי נסיגה חד-צדדית תיתן רוח גבית לטרור ותביא להשתלטות החמאס על הרצועה (רפפורט, איל ושחר, 8.2.2004). ולכן, אף שבמערכת הביטחון ידעו על כוונותיו של שרון, ההערכה בצה"ל הייתה כי תכנית חד-צדדית לא תעלה על הפרק לפני שימוצה באופן רציני הסיכוי לחזור למסלול המשא ומתן עם הרשות הפלסטינית. פרסום התנגדותו של הצבא לתכנית ההתנתקות נתן חיזוק בלתי צפוי למאבקה של מועצת יש"ע, והיא מיהרה וקראה לראש הממשלה 'להקשיב לקולות האזהרה שמשמיע צה"ל נגד תכנית ההתנתקות משום שעקירת יישובים תהיה ניצחון לטרור' (שומפלב, 2.2.2004).

ביום שישי, שישה בפברואר 2004, כבר הפגינו מאות מתושבי גוש קטיף מול ביתו של ראש הממשלה בחוות השקמים תחת הססמה שהוטבעה במאבק על מגרון: 'צה"ל מזהיר: עקירת יישובים – ניצחון לטרור'. יומיים לאחר מכן ארגנה מועצת יש"ע מבצע נטיעות נרחב לקראת ט"ו בשבט, שאליו הגיעו מאות אזרחים מרחבי הארץ, וניטעו כ-3,000 שתילים. בסופו של המבצע נתקיימה עצרת תמיכה והזדהות עם תושבי גוש קטיף ביישוב נווה דקלים, בהשתתפות חברי כנסת מהליכוד וממפלגות הימין, שחזרו על איומיהם לפרוש מהממשלה אם זו תקבל החלטה על פינוי יישובים (כספית, בוהדנה, רהט ובנדר, 9.2.2004).

לפי 'מעריב', התכנית הפוליטית לסיכול הפינוי מעזה הורכבה משלושה שלבים. בשלב הראשון, פרישה של מפלגות הימין מהממשלה, אם תתקבל החלטה על פינוי. בשלב השני, ניסיון להביא לפיזור הכנסת והליכה לבחירות. ובשלב השלישי – אם גם זה לא יצליח – יצירת דינמיקה פנימית בליכוד שתוביל להחלפתו של שרון בנתניהו (איל, שחר, כספית ורהט, 6.2.2004). אולם כל עוד לא התקבלה החלטה על התנתקות, עיקר המאמץ הופנה למניעתה. בעקבות הלחץ הגובר של מועצת יש"ע על השרים הודיעה לשכת ראש הממשלה על תחילת ההכנות למשאל עם (ירושלמי ואיל, 6.2.2004).

במועצת יש"ע המשיכו לתבוע מסיעות הימין לפרוש מהממשלה לאלתר, אולם אלה הודיעו כי יעשו כן רק לאחר שתתקבל החלטת ממשלה בנדון. בישיבת ועדת החוץ והביטחון של הכנסת בעשרה בפברואר 2004 חזר ראש אמ"ן על אזהרות הרמטכ"ל והתריע כי ינסיגה חד-צדדית מרצועת עזה תתפרש על ידי הפלסטינים ככניעה לטרור, ועלולה להוות מוטיבציה להמשך הפיגועים (בנדר, 10.2.2004). למחרת פורסם כי בסדרת הערכות מצב במערכת הביטחון חזר הרמטכ"ל ואמר כי 'היציאה מעזה תפיח רוח גבית בטרור'. וראש השב"כ אבי דיכטר העריך כי היא תגרום ליתחושת ניצחון אצל הפלסטינים ולעידוד הטרור (כספית, רפפורט ובנדר, 11.2.2004). דברים אלה השפיעו מאוד על האווירה הציבורית וכן על חברי המרכז של הליכוד. 'אחרי ששמעתי את זאבי [ראש אמ"ן] החלטתי שאני נגד. אסור לברוח מעזה. רק בהסכם', אמר מזכיר סניף הליכוד בנשר (ירושלמי, 13.2.2004). בלי תכנון מוקדם, החל להתגבש במחנה המתנגדים קו הסברה אחיד, אזהרה מפני ההשלכות הביטחוניות של הנסיגה החד-צדדית.

כזכור, מאז חשף שרון את תכניתו, הוא חזר והבטיח שיעביר אותה בכל פורום שירצה. אולם בהערכת מצב שהתקיימה במחצית חודש פברואר, למרות המשך שתיקתם של השרים, נדמה היה למועצת יש"ע שמסתמן בממשלה רוב לטובתה, לפחות על הנייר. חוץ ממופז, שהחליט במפתיע – לאחר ששנים התנגד לנסיגה חד-צדדית – לתמוך בתכנית ההתנתקות, נספרו שמונה שרי ליכוד שיתנגדו, נוסף על ארבעת שרי הימין.¹⁵² 'הנהגת המתנחלים רוצה להאמין שמדובר בחלום רע שיחלוף' ושרון 'יחזור לעצמו', כתב דן מרגלית. אבל בפועל, היא לא בזוזה זמן, וכל עוד לא היה ברור איפה יהיה מוקד ההכרעה, היא המשיכה לפעול בשלוש הזירות שהגדירה לעצמה – הפוליטית, הציבורית והאמריקנית. לאחר פעולות שתדלנות רבות הצליחה מועצת יש"ע לגייס לטובתה את רבני הציונות הדתית. הרבנים סירבו אמנם לבקשתה של המועצה לקרוא למפלגות הימין לפרוש מהממשלה, אולם בכינוס בהול של בכירי הרבנים והמנהיגים בעולם היהודי מהארץ ומחו"ל נוסח פסק הלכה ובו נקבע כי 'עקירת יישובים מנוגדת לתורת ישראל ואסור להיות שותף לתכנית זו בכל דרך שהיא' (בן-חיים, 20.2.2004).

ב-15 בפברואר 2004, בעקבות פגישה של ראשי מועצת יש"ע עם ראש המועצה לביטחון לאומי והממונה על גיבוש תכנית ההתנתקות האלוף גיורא

152 השרים הם נתניהו, לבנת, שלום, כץ, נווה, הנגבי, לנדאו ושרנסקי. ראו ירושלמי, 13.2.2004.

איילנד, טען זאב חבר (זמביש) כי 'המסר שהתכנית משדרת הוא של נסיגה' (בוהדנה, יבלונקה וגולן, 16.2.2004). במקביל, בגוש קטיף החלו ההכנות לפעילות השטח, ובמסגרת הקרב על דעת הקהל, ובעיקר על דעת בכירי הליכוד, יצאו כמאה בני נוער ותושבים מגוש קטיף למסע רגלי מהרצועה לירושלים, תחת הססמה 'לא נוותר על הבית שלנו'. 'אחת המטרות הייתה להפיח קצת רוח חיים בתושבים', מסביר ערן שטרנברג, דובר המועצה האזורית חוף עזה ומראשי המארגנים (ריאיון, 6.8.2004). אולם מעבר לכך היא נועדה להדגיש את גודל ההתנגדות לתכנית ולהפעיל לחץ על השרים, ליצור 'אהדה ציבורית עממית', כהגדרתו של אבנר שמעוני. 'אהדה ציבורית למאבק יכולה מצד אחד ללחוץ על תומכי התכנית, ומצד שני לתת כוח לאלה שמתנגדים', הסביר (ריאיון, 6.8.2004). הצעדה נמשכה שלושה ימים, ובמהלכם קיימו המפגינים ארבע עצרות הזדהות ומחאה: בשדרות, באשקלון, בקריית מלאכי ומול ביתו של ראש הממשלה בחוות השקמים. את היום השלישי סיימו הצועדים, שאליהם הצטרפו עוד כ-5,000 מפגינים, בעצרת המונית מול בית ראש הממשלה בירושלים, ובה קראו לשרון לחזור בו מתכניתו, או שיוחלף. מבחינה פוליטית לא הייתה לצעדה תרומה גדולה, ולמרות מפגן הכוח המשיכו שרי הליכוד לשמור על איפול באשר לעמדתם כלפי תכנית ההתנתקות. אולם מבחינה ארגונית היא הייתה השלד שעליו החל להיבנות המטה המרכזי של גוש קטיף (ריאיון, ערן שטרנברג, 6.8.2004). ערב העצרת העבירו חברי הכנסת של הליכוד המתנגדים לתכנית הצעת החלטה במליאת הכנסת השוללת נסיגה ללא תמורה (בנדר, 17.2.2004). בהודעת סיכום מחשקת יותר, שהגישו האיחוד הלאומי, המפד"ל ושי"ס ושאושרה גם היא, נאמר כי 'הכנסת מחזקת את ידי המתיישבים [...] וקוראת להביא את הנושא לדיון והכרעה בממשלה ובכנסת לפני כל מהלך מדיני (בנדר, 18.2.2004). להצעות לא הייתה אמנם משמעות מעשית, אולם הייתה להן תרומה ביצירת האווירה הציבורית והפוליטית.

לקראת הנסיעה המתוכננת של ראש הממשלה לווינגטון החליטה מועצת יש"ע להתחיל ולפעול גם בזירה האמריקנית. 'נסענו לארצות הברית במטרה לבדוק מה באמת חושבים שם', סיפר שאול גולדשטיין. 'על מנת לברר האם יש לחץ אמריקאי לביצוע ההתנתקות נפגשנו עם חברי קונגרס וסנאט, אך להפתעתנו גילינו שלא רק שאין לחץ אמריקאי, בקונגרס היו מעדיפים שכל התכנית הזאת תבוא רק אחרי הבחירות המתוכננות בנובמבר, כי כל קול עלול להכריע שם. הם גם חזרו ואמרו לנו שמבחינתם אין בכלל מה לדבר על ויתורים כל עוד יש טרור' (ריאיון, 30.6.2004).

למחרת העצרת ולקראת האפשרות של קיום משאל עם הודיעו ראשי מועצת יש"ע על קמפיין חדש, שבמסגרתו יעברו פעילים בין אלפי הבתים בגוש דן ויסבירו על הסכנה הטמונה בתכנית (גליקמן, 19.2.2004). אולם תכנית זו ירדה מסדר היום עם הודעתו של היועץ המשפטי לממשלה כי לא ניתן לקיים משאל עם ללא הסדרת העניין בחקיקה. פעילות בולטת נוספת בתחום התקשורת, שלא הונהגה על ידי מועצת יש"ע אך תרמה למאבק, הייתה הפרסום ההולך וגובר של מאמרי ביקורת בעיתונות נגד שרון ותכניתו. הבולטים שבהם היו של חברי מועצת יש"ע, אליקים העזני וישראל הראל, ואליהם התווספו מאמרים נוספים רבים, של הרב יואל בן-נון (בן-נון, 18.3.2004, 22.4.2004), אמונה אלון (אלון א', 31.3.2004, 14.4.2004, 21.4.2004) ואחרים.

בעקבות החלטת היועץ המשפטי לממשלה, ולאור התגברות ההתנגדות הפוליטית לתכנית, החלו בלשכת שרון לבחון את הצעתו של השר ישראל כץ לערוך משאל על תכנית ההתנתקות בקרב מתפקדי הליכוד (כספית, 20.2.2004). הערכתם הייתה שבפורום כזה הניצחון של שרון מובטח, ובכך ינוטרלו מתנגדיו מבית. אולם כל עוד לא התקבלה החלטה בנדון, המשיכו במועצת יש"ע לנסות ולגבש את הרוב הדרוש בממשלה, מתוך שהם תוקפים את השרים שלא גיבשו עדיין את עמדתם, ובראשם שלושת השרים הבכירים נתניהו, שלום ולבנת: 'כל ילד בנווה דקלים או בנווה מונסון כבר למד את התכנית בעל פה וגיבש דעה, ודווקא לשרים יש קשיי למידה [...] הכול כתוב בעיתונים: שרון החליט לסגת תחת אש מחבל עזה. הוא מתכוון לעקור עשרות יישובים ביש"ע ולגרש אלפי מתיישבים מבתיהם, בלי תמורה כלשהי [...] לאחר שגם הרמטכ"ל וראש השב"כ מצאו דרך להסתייג מהתכנית [...] הגיע הזמן לקטוע את שתיקת הכבשים, אסור לאפשר לויסגלס להמשיך לגרור את שרון תהומה. למען השם, השמיעו קולי (מרסיאנו ובחור-ניר, 15.3.2004).

ב-15 במרס 2004 עשו מתנגדי ההתנתקות 'שריר' נוסף לשרון, וברוב של שבעה חברי כנסת מהליכוד והאיחוד הלאומי, לעומת שישה מסיעות העבודה ושינוי, אישרה ועדת הכנסת קיצור הליכי חקיקה להצעת החוק של יחיאל חזן שעל פיה כל החלטה על פינוי יישוב יהודי תידרש לרוב של 61 חברי כנסת לפחות (מרסיאנו, 15.3.2004). במקביל נמשכו המאמצים של חברי הכנסת המתנגדים ושל ראשי מועצת יש"ע ליצירת גוש חוסם בכנסת נגד תכנית ההתנתקות: 'אני מנהל מגעים עם חברי הכנסת בליכוד כדי להקים את הבלוק החוסם', אמר יושב ראש סיעת המפד"ל ניסן סלומיאנסקי, 'כך

נוכל להראות לשרון שחבל לו על הניסיונות עם התכנית' (בחור-ניר ושומפלבני, 20.3.2004). אבל את עיקר המאמץ – בעצתו של אלי מלכה, ראש המועצה האזורית גולן ומי שבתקופת המאבק נגד הנסיגה מרמת הגולן שימש יושב ראש ועד יישובי הגולן – השקיעה מועצת יש"ע בחברי הכנסת המתנגדים מהליכוד.

'ישבתי עם אלי מלכה, נזכר אבנר שמעוני, ראש המועצה האזורית חוף עזה, 'והוא אמר לי שעם כל הכבוד לכל האוהדים שלנו אנחנו הקטליזטור. עלינו מדברים. והוא צדקי' (ריאיון, 6.8.2004). במועצת יש"ע החליטו 'להעביר הילוך', ובמקביל לפעילות הקבועה בכנסת לגיבוש רוב פוליטי נגד ההתנתקות, החליטו להתחיל לפעול גם באופן עצמאי, בשטח. לקראת אמצע מרס הקימו ראשי מועצת יש"ע את מטה ההתנגדות הרשמי: במשך קרוב לשבועיים ישבו באוהל מחאה מול לשכת ראש הממשלה. חברי כנסת רבים עלו לרגל לאוהל המחאה והביעו הזדהות עם המאבק. ברקע החלו כבר ההכנות לקראת נסיעתו של ראש הממשלה לושינגטון, שכללו ניסיונות גוברים של אנשיו לגבש רוב לתכניתו בתוך הליכוד. 'חשבנו שבאמצעות אוהל המאבק ניצור דינמיקה של פרישת הימין מהממשלה, וניצור ואקום שלטוני שיפיל את שרון', מסביר אבנר שמעוני, ראש המועצה האזורית חוף עזה. 'אבל סיעות הימין טענו בצדק שאתם אין לנו בעיה. "אם אנחנו נפרוש", אמרו לנו, "אריק יכניס את מפלגת העבודה". הבנו שהסיכוי היחיד שלנו זה הליכוד, שהליכוד יהיה אתנו. בממשלה מצבנו היה טוב. עיקר הדגש שלנו היה על הכנסת ועל מרכז הליכוד' (ריאיון, 6.8.2004).

ב-20 במרס 2004, ערב נסיעתו המתוכננת של ראש הממשלה לושינגטון, לראשונה מאז העלה את תכניתו, כינס שרון את שרי הליכוד והציג להם את עקרונות התכנית. בנקודת זמן זו, רק ארבעה מהם – אולמרט, מופז, לבני ועזרא – נמנו עם התומכים בתכנית.¹⁵³ המערכת הפוליטית כולה ציפתה בכיליון עיניים לתגובת בכירי הליכוד, ובייחוד לדבריו של נתניהו, שבו תלטה מועצת יש"ע תקוות גדולות. נתניהו היה מי שזוהה יותר מכול עם עקרון היהדדיות' ועם ההתנגדות לצעדים חד-צדדיים, ובמועצת יש"ע ציפו ממנו שיניף את נס המרד, אולם הוא המשיך לשמור על פרופיל נמוך. הוא אמנם חזר על עמדתו כי 'כשנותנים לטרור לנצח הוא מתחזק, בדיוק כמו שהנסיגה מלבנון תרמה להתפרצות האנתיפאדה', וכי אסור לבצע יציאה חד-צדדית

153 חמישה שרים – כץ, הנגבי, נווה, לנדאו ושרנסקי – נמנו עם המתנגדים, וארבעה – לבנת, שלום, נתניהו ושרתית – טרם הביעו את עמדתם.

ללא תמורה פוליטית (בחור-ניר ושומפלבי, 20.3.2004). אולם בפועל הוא לא שלל את תמיכתו בתכנית ההתנתקות והסתפק בשלושה 'תנאים הכרחיים', כהגדרתו, שיאפשרו לו לתמוך בה.¹⁵⁴ ב-28 במרס 2004 התקיימה הפגישה השנייה של שרון עם שרי הליכוד, לאחר שלא כולם הספיקו להשמיע את עמדתם בישיבה הראשונה. אולם למרות שתי הישיבות, טרם נראה כל שינוי במאזן הכוחות. שרון החל להכיר בעובדה שלא יצליח לגבש לתכניתו רוב בממשלה והזהיר כי 'אם הממשלה תאבד את הרוב, אקים ממשלה אחרת עוד באותו היום' (Ynet, 29.3.2004), אולם השרים לא נבהלו. ייתכן שבשל המלצת הפרקליטות שפורסמה באותו הבוקר להגיש כתב אישום נגד שרון, היו בהם שכבר 'הריחו את הסוף'. 'עוד ניתן לעצור את הרכבת', אמר השר לנדאו, אך שרון שב והכריז כי עם חזרתו מושינגטון יביא את תכנית ההתנתקות לאישור הממשלה, וכי אם יפרשו סיעות הימין יקים מיד ממשלה חלופית (מרסיאנו, 29.3.2004).

למחרת, ב-30 במרס 2004, הגיעו האיומים ההדדיים לקצם עם כינוסה של ועידת הליכוד והודעת שרון על כוונתו להביא את תכניתו להצבעה בקרב כל מתפקדי הליכוד בתוך כחודש. הצהרה זו שינתה לחלוטין את כל תמונת המצב במערכת הפוליטית וסימנה את נקודת המפנה המשמעותית ביותר במאבקה של מועצת יש"ע נגד תכנית ההתנתקות. אם עד אז היה אישור התכנית תאורטי, מעתה הוא הפך למוחשי מאוד. גם זירת ההכרעה התבהרה: אם עד אז י'רו לכל הכיוונים', ובניסיון להכשיל את התכנית פעלה מועצת יש"ע בשלוש זירות – הפוליטית (בממשלה ובכנסת), הציבורית (לרבות במרכז הליכוד) והאמריקנית – עם הודעתו של ראש הממשלה והגדרת זירת ההכרעה הועבר מוקד הפעילות לזירה הציבורית, לציבור של מאתיים אלף מתפקדי הליכוד. החלטתו של שרון לקיים משאל בקרב המתפקדים התבססה על הערכת מצב של אנשי לשכתו שלפיה מאזן הכוחות בממשלה ערב נסיעתו של ראש הממשלה לארצות הברית נוטה לטובת המתנגדים לתכנית – מועצת יש"ע ושותפיה במפלגות הימין והליכוד, שפעלו רבות בקרב השרים וחברי הכנסת. ההערכה הייתה שלא כך המצב בקרב מתפקדי הליכוד. הללו נתפסו כמתונים יותר מחברי המרכז, ולכן אם תאושר התכנית על ידם, ראש

154 אלה היו שלושת התנאים של נתניהו: לפני נסיגה כלשהי תושלם גדר הביטחון בתיאום עם האמריקנים; הממשל יצהיר על התנגדות פומבית ומפורשת לזכות השיבה; והסדרי ביטחון מיוחדים יבטיחו שליטה ישראלית מלאה במעברים וחופש פעולה ביטחוני בכל מקום לצורך סיכול הטרור (בחור-ניר, 21.3.2004).

הממשלה יוכל לכפות את תכניתו על השרים המתמרדים ולדרוש מהם 'ליישר קו' עמו. 'תוצאת המשאל תחייב את כל נציגי הליכוד – ואני בראשם', קבע שרון (שומפלבי, 30.3.2004). לביטחונו של שרון בתוצאות המשאל היה על מה לסמוך: סקר של מכון דחף שהתפרסם בידיעות אחרונות' למחרת הוועידה הראה כי 51% ממתפקדי הליכוד תומכים בהתנתקות, ורק 36% מהם מתנגדים לה. עם זאת, לצד הנתונים המעודדים, בלשכת שרון הבינו היטב שצפוי להם מאבק לא קל. חששם העיקרי היה ממועצת יש"ע ומאנשי חטיבת 'מנהיגות יהודית' בליכוד. 'נראה מודעות בעיתונים, על אוטובוסים, ואיפה לא. למועצת יש"ע יש הרבה כסף ואנשים, יש להם תשתית לוגיסטית טובה ויש להם גם שלוחות בתוך מרכז הליכוד. הם יתנו פייט טוב', אמר מקורב לשרון (שומפלבי ווייס, 31.3.2004).

במועצת יש"ע הופתעו מהודעת ראש הממשלה על קיום משאל המתפקדים. את הרעיון העלה באוזניהם עוד קודם לכן השר ישראל כץ, אולם הם העריכו כי סיכוייו נמוכים, וכי כשם שהבטיח שרון, ההחלטה תובא להכרעת הממשלה. 'לא האמנו שאריק יסכים [להצעתו של כץ]', נזכר אבנר שמעוני, ראש מועצת חוף עזה. האלטרנטיבה הסבירה יותר בעיניהם להכרעה בממשלה ובכנסת הייתה הכרעה במרכז הליכוד, ולקראתה הם אכן נערכו. 'ידענו שבממשלה המאזן הוא פחות או יותר חצי-חצי, ולכן עיקר הדגש היה על הכנסת ועל מרכז הליכוד, שם פעלנו עם מרכזי הכוח' (ריאיון, אבנר שמעוני, 6.8.2004). 'המתפקדים היו מבחינתנו מגרש משחקים חדש שלא היינו ערוכים אליו', מסביר שאול גולדשטיין (ריאיון, 30.6.2004). 'מבחינתנו זו הייתה מכה', מוסיף שמעוני, 'הרגשנו שתפסו אותנו עם המכנסיים למטה. צריך לזכור שאנחנו מדברים על שרון. זה אריק שרון שבנה אותנו. הוא היה ה"מוכתר" שלנו. עד היום אנחנו עוד מקווים שיום אחד נתעורר בבוקר ונגלה שהכול היה חלום רע' (ריאיון, 6.8.2004).

למרות ההפתעה, עם סיומה של הוועידה הודיע דובר מועצת יש"ע כי 'זה יהיה אישית לוחצתי וכי נגיע אישית לכל מתפקד. תכנית ההתנתקות עוד תהפוך לתכנית ההתנתקות' (שומפלבי ווייס, 31.3.2004). בפועל, בשלב זה לא הייתה עדיין למועצת יש"ע שום תכנית פעולה. הצהרותיהם של ראשיה על 'מסע הסברה ממוקד ונקודתי למתפקדים' ועל מעבר מבית לבית, ממתפקד למתפקד, לא היו בשלב זה יותר מיספין תקשורת' שהמציא דובר המועצה יהושע מור-יוסף בשעה שתר אחר מקום חנייה באזור כינוס הוועידה ונאלץ להוציא תגובה מהירה. אבל מהר מאוד הפך ה'ספיין' למציאות. 'זה לא כל העם, שזה מסות אדירות', הסביר מור-יוסף את ההחלטה. 'אלה 193

אלף איש, המרוכזים ב-110 אלף בתים. חילקנו את הארץ לאזורים וכל יישוב בישיע קיבל אחריות על יישוב מקביל במרכז הארץ. מצאנו פעילים בכל עיר שמתנגדים לתכנית וחברנו אליהם. כיסינו את כל הבתים' (לוינסון, 7.5.2004).

בניגוד לאסטרטגיה של שרון – הופעה רבה בכלי התקשורת, באירועים פומביים ובכינוסים פוליטיים – במטה המתנגדים בחרו באסטרטגיה של קשר אישי עם כל מתפקד. הראשונים שהתגייסו היו אנשי גוש קטיף, להם כבר היה מטה פעולה מסודר מאז הצעדה לירושלים. עוד באותו הערב השיגה מועצת ישיע את רשימת המתפקדים, ואנשיה החלו מיד בפילוח הנתונים ובחלוקתם בין המתנדבים. על כל משפחה בגוש הוטלה אחריות ליצור קשר עם חמישה בתי אב מקרב מתפקדי הליכוד ולנסות לשכנע אותם להתנגד לתכנית. בהמשך הצטרפו אל המתנדבים מגוש קטיף עוד מאות משפחות מיישובי יהודה ושומרון ומרמת הגולן.

'יהיה לנו סקר שעשינו לקראת קמפיין שטח חדש שתכננו, והוא הראה לנו שרוב מצביעי הליכוד מתנגד לתכנית ההתנתקות', מוסיף מור-יוסף. הסקר – שעל פיו 41% מתנגדים ו-34% תומכים – לא נערך אמנם בקרב המתפקדים, אולם הוא נערך בקרב מה שמגדיר מור-יוסף 'הימין הרך', אוכלוסיית היעד של מועצת ישיע, ומבחינתם הוא נתן תמונת מצב מעודכנת פחות או יותר גם לגבי המתפקדים. במקביל לביקורי הבית המשיך המטה להפעיל את מתנדביו בשטח, בעמידה בצמתים ובחלוקת חומרי הסברה וסטיקרים. לקראת חג הפסח, בבוקר הוועידה בליכוד, יצאו המתנדבים בסיוע תושבי מצפה רמון ומועצת ישיע בגימיק חדש של חלוקת מארזי ירקות תוצרת גוש קטיף בצמתים, שעליהם נכתב 'באהבה מגוש קטיף, חג פסח כשר ושמח', במטרה 'לעורר את דעת הקהל ולהשיג סולידריות עם תושבי הגוש' (וייס, 30.3.2004).

בתחילת אפריל החלה מועצת ישיע בהכנת חוברת 'בשפה ליכודית', כהגדרתו של מור-יוסף, שתסביר למה צריך להתנגד לתכנית. החוברת תוכננה להישלח בדיוור ישיר לכל המתפקדים. 'חשבנו שיש לנו זמן, מסביר מור-יוסף, 'אבל תוך כדי ההכנות, בלילה, שמענו לפתע שתאריך המשאל נקבע לעוד שלושה שבועות' (ריאיון, 20.6.2004). התכנית נגנזה.

ב-11 באפריל 2004, במהלך חג הפסח, נפגש מור-יוסף עם איתן דור-שב, מי שניהל בבחירות האחרונות את הקמפיין של המפד"ל, במטרה לבחון את האפשרות לעבוד יחד. דור-שב הגיע לפגישה מוכן, עם סקירה של כל הקמפיינים של ישיע בעשור האחרון, ועם הצעה לקמפיין נגד ההתנתקות.

הסברתי להם שחסר להם המוטיב הפוזיטיבי, הסביר דור-שב, יתיבת המסרים שלהם הייתה מלאה נגיב ואיומים! הוא רצה קמפיין מסוג אחר, שידבר ב"שפה ליכודית טהורה", ושישחק על הדנ"א של חברי הליכוד שזוכרים היטב את "פרס יחלק את ירושלים" (כספית, 4.5.2004). עוד באותו הלילה נסעו מור-יוסף ודור-שב לאלפי מנשה לפגישה עם זאב חבר (זמביש), חיסדאי אליעזר ובנצי ליברמן, והקמפיין אושר. ב-13 באפריל 2004, במוצאי החג השני של פסח, פרסמה ועדת הבחירות המרכזית של הליכוד את תאריך המשאל, השניים במאי. עם פרסום התאריך הודיעה מועצת יש"ע על הקמת המטה המרכזי שלה, וחברי ההנהלה התכנסו לישיבה לילית ראשונה עם האסטרטג החדש דור-שב, ישיבה שנמשכה עד ארבע לפנות בבוקר.

בהתאם לאסטרטגיה נרתמו כל המועצות ביש"ע, ועמן יישובים מרמת הגולן, למאמץ ביקורי הבית שבו החל מטה גוש קטיף שבוע קודם לכן. יחילקנו את הארץ לפי אזורים, וכל מועצה קיבלה על אחריותה מספר יישובים, מסביר גולדשטיין. גוש קטיף, למשל, פעלו בכל השטח שמאשקלון דרומה. המועצה שלי, גוש עציון, קיבלה על עצמה את רמת אביב, באר יעקב, רחובות וקריית עקרון, וכן הלאה. את הנתונים שהגיעו מהשטח ריכזה כל מועצה במטה מתנדבים נפרד שהקימה בעצמה, וזה העביר את הנתונים למטה המרכזי. במקביל, החלה ההיערכות לקראת גיוס מתנדבים ופעילים ליום המשאל עצמו.

ב-15 באפריל 2004, לאחר ששרון הציג את תכניתו בפני הנשיא בוש, פורסמו לראשונה פרטי תכנית ההתנתקות. בכל אמצעי התקשורת הוצג נאומו של בוש כהישג עצום של שרון, שכבר הוכתר על ידי כל הפרשנים כמנצח הגדול במשאל. למחרת פרסם מכון דהף סקר נוסף, ועל פיו 54% מהמתפקדים תומכים בתכנית, גידול של שלושה אחוזים מהסקר הקודם. במוצאי שבת, יומיים בלבד לאחר שובו של ראש הממשלה מארצות הברית, חיסל צה"ל את רנטיסי, מנהיג הזרוע הצבאית של החמאס בעזה. למחרת, ב-18 באפריל 2004, הודיעו השרים שטרית, לבנת ונתניהו כי יתמכו בהתנתקות, ולמחרת הצטרף אליהם גם סילבן שלום. בגוש קטיף זעמו: 'הם [נתניהו ולבנת] הבטיחו לנו הרים וגבעות, אך נטשו אותנו ברגע של מבחן. שניהם עלו על רכבת הנסיגות של שרון בגלל הסקרים האחרונים, אך הם יגלו בקרוב שעלו על הרכבת הלא נכונה' (בחור-ניר, 18.4.2004). על גודל השבר במועצת יש"ע בעקבות הצטרפותם של הארבעה למחנה התומכים ניתן ללמוד ממכתבו של סגן שר החינוך חבר הכנסת צבי הנדל לשרה לבנת: 'במידה וחס ושלום לא נצליח [במשאל המתפקדים], תיאלצי לחיות במשך

שנים בהרגשה שנתת את קולך לגרש את סגנך מביתו, יחד עם אשתו, עם ילדיו שנולדו בגוש קטיף, ששת נכדיו ועוד 8,000 מתיישבים נהדרים שספגו פצצות וטילים כשליחים נאמנים של המדינה'. אבל האכזבה הגדולה ביותר הייתה משרון, בן בריתם ההיסטורי של המתנחלים. 'אני מרגיש מושפל ונבגד' אמר הנדל. 'איך אריק שרון הלך לעיתונאי ואמר שהוא מגרש אותנו? זה משפיל [...] המילים שחוזרות הכי הרבה בבית שלנו זה מושפלים ונבגדים' (שומפלבי, 2004.4.22a). התחושה הקשה של המתנחלים התחזקה עוד יותר בעקבות האווירה הציבורית המתגבשת. בכל העיתונים הוצג נאום בוש כהישג גדול של שרון, והאווירה הכללית הייתה ש'הישגים מרשימים' אלה יביאו לשרון את הניצחון במשאל. גם החיסול של רנטיסי הוצג בתקשורת כמהלך טקטי מבריק של שרון, שנועד להעביר את המסר למתפקדים שלמרות ההתנתקות המלחמה בטרור תימשך, ובכך להוסיף לו נקודות במסגרת הקמפיין.

'הרגע הקשה ביותר', נזכר דור-שב, 'היה כשביבי ולימור התקפלו. הייתה תחושת חידלון' (כספית, 2004.5.4). שכן לא רק שמנהיגיהם הפוטנציאליים נטשו אותם, גם בתקשורת כבר הספידו אותם.¹⁵⁵ אולם מועצת יש"ע התאוששה מהר מאוד מההלם. בעבור אנשיה הייתה זו מלחמה על הבית, והם לא יכלו להרשות לעצמם להפסיד. שחקן החיזוק החדש שהצטרף למחנה המתנגדים היה בני בגין, שלא חסך שבטו בביקורתו על שרון ותכניתו. מי שתומך בהתנתקות שיתכונן לראות את 'שאגות השמחה של הרוצחים מן החמאס והג'יהאד האיסלמי' הזהיר בגין. 'את דגל החמאס מתנוסס על בית הכנסת בגוש קטיף [...] את דגלי חללי אל-אקצה על מאות הבתים של שלושה דורות של יהודים [...] את הנאומים המשתבחים בגירוש היהודים בלחץ הטרור, המהללים את שחרור האדמה בדרך הג'יהאד של השאהידים יאסין ורנטיסי [...] חישבו על העידוד האדיר לכל מבקשי נפשנו [...] מי שרוצה מאוד לחזות בהתגשמות היום הזה יצביע בעד תכנית ההתקפלות-תחת-טרור של מר שרון. כל האחרים יכולים למנוע זאת' (בגין, 2004.4.21).

זה היה הרגע שבו הוחלט במטה ההסברה של מועצת יש"ע לעבור לשלב הבא של הקמפיין, השימוש בצה"ל. דור-שב עמד על כך שלא יסתפקו ב'צה"ל מזהיר', כפי שעשו במגרון, אלא ישתמשו בשמות מפורשים: הרמטכ"ל, ראש השב"כ, ראש אמ"ן. 'לא הפחיד אותי שאמרו שהרמטכ"ל יקום ויכחיש. אדרבה. שיתפתח ויכוח. לא רוח גבית לטרור? אז רוח צדדית. זה היה משתלט

155 ראו למשל שומפלבי ומרסיאנו, 2004.4.19.

על האגינדה ועושה את העבודה', אמר (כספית, 4.5.2004). בעת גיבוש הסכמה החדשה העדיפו במועצת יש"ע את המילה 'נסיגה', אולם דור-שב התעקש על השימוש במילה המפורשת 'התנתקות': 'רק כשאתה מספר אחת אתה לא מזכיר את שמו של המתנגד. אנחנו לא היינו מספר אחת. לקחתי את ההתנתקות, שמתי עליה מרכאות בעצתו של מיקי איתן, הכנסתי אותה לריבוע אדום והטיתי אותה כלפי מטה' (שם). פחות משבועיים לפני המשאל יצאה מועצת יש"ע עם הקמפיין הביטחוני החדש: 'הרמטכ"ל, ראש השב"כ, ראש אמ"ן: ההתנתקות תתפוצץ לנו בפנים'.

ב-20 באפריל 2004 החל הליכוד בקמפיין הרשמי לקראת המשאל, שנערך תחת הכותרת 'בשניים במאי הליכוד מצביע בעד או נגד ההתנתקות'. לראשונה מאז עלתה התכנית לסדר היום של מדינת ישראל קיבלו לידיהם מתפקדי הליכוד את התכנית במלואה, כפי שהוצגה לנשיא בוש, במעטפה שנשלחה לבתייהם. לתכנית צורף גם מכתבו של הנשיא בוש לשרון, בתקווה שה'הישגים', כפי שהציג זאת שרון, ישפיעו על עמדת המתפקדים. אבל למרות הסיפוק הרב מביקורו בארצות הברית, בלשכת שרון הבינו היטב שהקרוב טרם הסתיים, ושניצחון בסקרים מעודד, אבל לא מספיק. 'אנחנו מגלים שזה לא סתם קשה. זה קשה-קשה', אמרו היועצים, שנאלצו להתמודד עם סיטואציה שבה 'אין אסטרטגיה לשנות. אין שלטים, אין יותר מדי אירועים, ובעיקר – אין כסף' (שומפלב, 22.4.2004).

ב-22 באפריל 2004, שבוע וחצי לפני המשאל, החליט שרון, לראשונה מאז כניסתו לתפקיד, להשיב באופן אישי להצעות לסדר היום ולנצל את בימת הכנסת על מנת לפנות לציבור המתפקדים, לסתור את טענותיה של מועצת יש"ע ולהסביר על יתרונות תכנית ההתנתקות. 'מכתב הנשיא' אמר שרון, 'כולל הכרה אמריקנית חד-משמעית לגבולות בני הגנה, לצד הכרה בזכותה של ישראל להגן על עצמה בעצמה מכל מקום, ולשמור את כוח ההרתעה שלה מול כל איום [...] התמיכה לה זכינו מארצות הברית היא הישג חסר תקדים בתולדות מדינת ישראל. הפלסטנינים רואים בה את המכה הקשה ביותר מאז מלחמת העצמאות [...] מי שרוצה למנוע חזרת הפליטים, מי שרוצה שישאר תיזום ולא תיגרר, תוביל ולא תובל, חייב לתמוך בתכנית. מי שמתנגד להסכם, מוותר על כל ההישגים האלה שהשגנו' (מרסיאנו, 22.4.2004). אולם המשך דבריו – 'הממשלה והכנסת הן שיכריעו' – ואזהרותיו למחרת מפני השלכות הפסדו במשאל, העידו שהביטחון העצמי שניסה להפגין כלפי חוץ החל להתערער. ואמנם, סקר נוסף שהתפרסם באותו הבוקר בעיתון 'הארץ' הראה שהפער לטובת התומכים הצטמצם לכדי ארבעה

אחוזים בלבד.¹⁵⁶ למחרת החל שרון בסבב של פגישות עם השרים התומכים, במטרה להניע אותם לפעול בשטח לטובת התכנית, אולם חוץ מהשר אולמרט, כמעט איש מהשרים התומכים לא היה מוכן לקחת חלק פעיל בקמפיין. מתנגדי ההתנתקות, לעומת זאת, 'עשו עבודה מהנשמה, עברו מבית לבית ונגעו בנפשם של המתפקדים' (שומפלבי, 2004, b22.4). דחיפה נוספת במאבקם קיבלו המתנגדים מוותיקי הליכוד – חברי הכנסת לשעבר גאולה כהן, יוסי אחימאיר ומשה ארנס ויושב ראש הכנסת לשעבר דב שילנסקי – שחתמו על עצומה הקוראת לראש הממשלה לסגת מתכניתו.

ב-25 באפריל 2004, שבוע לפני המשאל, פורסם כי גם יושב ראש הכנסת הנוכחי מתגייס למאבק נגד התכנית, וכי בטקס יום העצמאות שיערך למחרת, מתכוון חבר הכנסת רובי ריבלין להקדיש את המשואה שידליק למתיישבים בישיע, 'החלוצים ההולכים לפני המחנה, מיישבי הארץ וגואלי אדמתה מחניתה וכפר דרום ועד קריית ארבע היא חברון' (מרסיאנו, 2004, 25.4).

בעקבות הסקרים הלא מעודדים, החליטו יועצי שרון להחריף את המסרים בעיקר נגד ה'פייגלינים', הימין הקיצוני בליכוד. היועצים ידעו עד כמה חשוב לליכודניקים השלטון, ולכן חזרו והדגישו כי ההצבעה נגד התכנית משמעותה הפלת הממשלה, והזהירו מפני חזרה על השגיאות ההיסטוריות של הימין הקיצוני, שכבר הפיל ממשלות ימין בעבר. ערב הדלקת המשואות, ולאחר חיסולם של יאסין ורנטסי, שלף שרון את ה'קלף' שלטענת יועציו 'שמר בשרוול לעת צרה': אזהרה לערפאת כי אינו חסין עוד (שומפלבי, 2004, 25.4). אולם גם זה לא עזר. למחרת, ביום העצמאות, קיימה מועצת ישיע עצרת הזדהות המונית בגוש קטיף. קרוב לשמונים אלף בני אדם מכל רחבי הארץ זרמו אל הגוש להביע הזדהות עם המתישבים ולמחות נגד תכנית ההתנתקות, ועוד עשרות אלפים ניסו להיכנס לרצועה ולא הצליחו (וייס, 2004, 27.4).

למחרת החג התגייס גם ראש עיריית שדרות אלי מויאל למטה המאבק. באמצעות מענה טלפוני מיוחד שארגנה מועצת ישיע פנה מויאל בקולו לכ-110 אלף בתי אב והזהיר מפני השלכותיה של תכנית ההתנתקות. במקביל, מטעם מטה התומכים, יצא השר אולמרט באוטובוס מיוחד שהושכר לקראת המשאל, 'אוטובוס ההתנתקות', לסיור בארץ. אך בשעה שבמועצת ישיע עברו מבית לבית ודיברו עם המתפקדים פנים מול פנים, הסתפק שרון בראיונות לכלי התקשורת.

156 על פי סקר של מכון 'דחף' שפורסם למחרת בידיעות אחרונות' עמד הפער על 9.5% לטובת התומכים (Ynet, 2004, 23.4).

ארבעה ימים לפני המשאל התגייס גם השר לפיד לעזרת שרון, וכמי שיודע היטב לקרוא סקרים קרא לפיד לראש הממשלה להחזיר את תכניתו לממשלה ולכנסת. אולם בשלב זה כבר לא הייתה דרך חזרה, והצהרתו של שרון כי 'המשאל מחייב' הדהדה כל הזמן ברקע.

'אי-אפשר לתמוך בי ולהצביע נגדי', אמר שרון. אך במועצת יש"ע חשבו אחרת, ובתשובה לטענותיו יצאו בקו הסברה חדש תחת הססמה 'אוהבים אותך שרון – מצביעים נגד'. 'בלשכת ראש הממשלה משדרים איום, כאילו מדובר בהצבעה נגד שרון, אישית', הסביר רכז מטה הליכוד בירושלים. 'ואני מסביר לכולם שזה לא נכון. ראש הממשלה רצה לשמוע את קול הבוחר, אז הוא צריך לכבד זאת, בלי ניסיונות של עליהום. בצד של התומכים לא קם שום מטה, כי אין להם חיילים – ובלי חיילים מפקד לא יכול לרוץ בשטח' (Ynet, 29.4.2004). ואמנם, סקר שהתפרסם למחרת בידיעות אחרונות גילה כי ניסיונו של שרון להפוך את ההצבעה להצבעת אמון אישית בו כמעט שאיננו משפיע על ההצבעה.

עזרה נוספת קיבלה מועצת יש"ע מהחרדים. ארבעה ימים לפני המשאל, בניסיון להשפיע על החרדים הרבים מתפקדי הליכוד, התגייסו למאבק גם יהדות התורה, המקובל יצחק כדורי ומאמיניו של הרבי מלובביץ'. אלה הפיצו אלפי גלויות למתפקדים: על אחת מהן תמונתו של הרבי מלובביץ', ועל אחרת תמונתו של כדורי. בגלוית הרבי מלובביץ' נכתב: 'בהוראת הרבי: מצביעים נגד גירוש יהודים, ובצדה האחורי: 'חבר ליכוד! יש לך הזדמנות אישית לבצע את הוראת הרבי מלובביץ' ולהצביע נגד תכנית ההתנתקות ובכך לזכות לברכתו הקדושה'. בגלוית הרב כדורי נכתב: 'הנני מתפלל ומברך כל מי שיצביע נגד תכנית ההתנתקות, ובצדה האחורי: 'חובה להצביע נגד התכנית המסוכנת, המנוגדת לתורה הקדושה ומסכנת את ביטחונם של תושבי ארץ הקודש [...]'.

ב-29 באפריל 2004, שלושה ימים לפני המשאל, החל להסתמן המהפך. סקר של מכון 'דחף' שפרסם העיתון 'ידיעות אחרונות' הראה כי למתנגדים רוב של 47% מול 39% התומכים בתכנית. לעומתו, סקר של מכון 'טלסקר' שפורסם בימערבי הראה רוב של 45% לתומכים בהתנתקות מול 42% המתנגדים לה. 'כבר שבוע לפני יום העצמאות התחלנו לקבל תגובות טובות מהשטח', נזכר יהושע מור-יוסף. 'כבר אז החזקנו בידינו סקר שהראה על רוב של 51% מול 36% לטובתנו, אבל ניסינו להרגיע את הפעילים כדי שיילחמו עד הסוף' (ריאיון, 20.6.2004). שלושה ימים לפני המשאל, המהפך הצפוי כבר היה ידוע לכול. אולם במועצת יש"ע לא נכנסו לשאננות. אלפי מתנדבים

בכל הארץ פשטו על מאות צמתים והמשיכו לחלק עלונים וסטיקרים נגד ההתנתקות. התלמידים מבתי הספר ברחבי יש"ע שוחררו מהלימודים והצטרפו אל מאות תלמידי האולפנות והישיבות בשטח. 'במלחמה כמו במלחמה – כולם מגויסים', הבהירו במועצת יש"ע.

עד הרגע האחרון, גם במהלך השבת, המשיכו במועצת יש"ע במסעות השכנוע. אלפי מתנחלים מכל אזורי יש"ע צבאו על בתי הכנסת ברחבי הארץ בניסיון לנצל עוד הזדמנות לדבר על לבם של המתפקדים. ליום המשאל עצמו נערכה מועצת יש"ע כאל מבצע צבאי. היום עצמו הוכרז ביש"ע יום שבתון, ועשרות אלפי מתנדבים התגייסו למען המטרה. אל החמ"ל המרכזי שבנווה דקלים הועברו כל העדכונים מהחמ"לים הקטנים יותר ברחבי הארץ. חברי הכנסת והשרים המתנגדים לתכנית חולקו בין אזורי הארץ ופעלו עם אלפי המתנדבים שנפרסו בשטח – בקלפיות, בצמתים ובעמדות הטלפונים – להמרצת המתפקדים ולהסעתם לקלפי. התחושה במחנה שרון הייתה קשה. 'יש להם צבא של עשרות אלפים', אמר חבר הכנסת אפללו, מראשי התומכים בשרון. 'יש להם את המועצות האזוריות, את חב"ד, את אנשי ליברמן. כולם מזרימים כסף, וגורמים למצב שהם יקבעו ולא אנחנו, אנשי הליכוד' (שומפלבי, 30.4.2004).

רגע השיא במאבק הגיע ביום ראשון, שניים במאי 2004, עם פתיחת הקלפיות בשמונה בבוקר. ראש הממשלה, שניצל את סוף השבוע לראיונות עם כלי התקשורת ולשיחות מרתוניות עם פעילים, פתח את ישיבת הממשלה בקריאה אחרונה למתפקדים ללכת להצביע. לעומתו, במועצת יש"ע המשיכו לפעול בשטח ולא ויתרו על שום קול. מחישובים שעשו עלה כי כמעט 68 אלף מהמתפקדים יצביעו בוודאות נגד התכנית, ו-18 אלף מתלבטים כיצד להצביע. המאמץ האחרון התמקד בניסיון לשכנעם: עשרות אלפי מתנחלים, ובהם משפחות שלמות על ילדיהן, בתגבור של פעילי ליכוד רבים צבאו על הקלפיות וחילקו חומרי הסברה נגד התכנית. כל מצביע שהגיע לקלפי נרשם על ידם, והנתונים הועברו און-ליין למטה המרכזי. לעומתם, לתומכים בתכנית כמעט שלא היה זכר. מועד סגירת הקלפיות נקבע לשעה עשר בערב, אולם כבר בשעה עשר בבוקר החלו להסתמן התוצאות. פיגוע ירי על ציר כיסופים שבו נורו למוות אם וארבע בנותיה תושבות המושב קטיף, שהיו בדרכן לקלפי, הלהיט את הרוחות בקרב המתנחלים והוסיף שמן למדורת המאבק. חברי הכנסת עמרי שרון ואלי אפללו הותקפו על ידי פעילים המתנגדים לתכנית בפתח אחת הקלפיות, ומתפקדים רבים – בעיקר כאלה שנספרו כתומכים בתכנית – לא הגיעו להצביע כלל.

ספירת הקולות הוכיחה כי המגמה שהסתמנה כמה ימים קודם לכן הייתה נכונה. מתפקדי הליכוד הצביעו ברוב עצום נגד תכנית ההתנתקות. 'מתיישבי גוש קטיף ניצחו במשאל [...] הפעם הם הצליחו להתנחל בלבבות', כתב יואל בן-נון (בן-נון, 6.5.2004). מועצת יש"ע יכולה הייתה לנשום לרווחה. לאור הבטחתו של שרון בוועידת הליכוד כי 'המשאל מחייב', הניצחון במערכה אמור היה להביא גם לניצחון במלחמה כולה, אולם לא כך היה. שרון אמנם הבטיח, אולם הוא לא יכול היה להרשות לעצמו לקיים את הבטחתו. חשובה יותר מבחינתו הייתה הבטחתו לאמריקנים, התמיכה הציבורית הגדולה בתכניתו והתייצבותם של האירופים מאחוריה.¹⁵⁷

כבר למחרת משאל המתפקדים, למרות התבוסה הצורבת שספג, הודיע ראש הממשלה כי הוא מתכוון להמשיך ולקדם את תכנית ההתנתקות. על רקע תוצאות המשאל החלו במערכת הפוליטית דיבורים על 'התנתקות לייטי ועל ימיני-התנתקות', נסיגה חלקית מעזה לעומת הנסיגה המלאה והמתוכננת שנדחתה במשאל. שרון לא הכחיש כי אין בכוונתו להישמע לכלל שקבע בעצמו ש'המשאל מחייב'. להפך: 'בסופו של דבר ישראל תצא מעזה', הדגיש שרון. 'אם לא עכשיו – אז בעוד חודשיים, ואם לא – אז בעוד שנה. את זה כולם מבינים' (שיפר, דואק ואייכנר, 4.5.2004; אייכנר, דואק, אזולאי ויהושע, 7.5.2004). המחשבה ששרון יצליח לקדם את תכניתו לאחר שנפלה ההכרעה בזירה שהוא עצמו בחר נראתה בעיני רבים כבלתי אפשרית, אולם במועצת יש"ע לא יכלו להרשות לעצמם להיות מופתעים שנית. כבר כשבוע לפני יום המשאל העריך זמביש כי שרון יתעלם מתוצאותיו, וכי ימשיך 'לדלג מעליהם ומעל מפלגותיו' (אלדד, 4.5.2004). ההערכה הייתה כי זירת הפעולה העיקרית תהיה מעתה הממשלה והכנסת, וכדי שלא לבזבז זמן, כבר למחרת המשאל החלו ראשי מועצת יש"ע לחדש את פגישותיהם עם חברי הכנסת והשרים, בעיקר מהליכוד.

במסגרת ההחלטה האסטרטגית על שימור הקשר עם הפעילים המרכזיים ומזכירי הסניפים בליכוד שסייעו להם במשאל, תכננו במועצת יש"ע להזמין את כל מזכירי הסניפים והפעילים ליום כיף בגוש קטיף. אולם כעשרה ימים בלבד לאחר משאל המתפקדים בליכוד נעלמה באחת האופוריה של הניצחון, וכל התכניות השתנו בעקבות שני אירועי תופת ברצועת עזה, שבהם עלו שני נגמ"שים של צה"ל על מטעני תופת ו-11 חיילים מצאו את מותם. האירועים, שהוגדרו באמצעי התקשורת כ'אירועים מכוננים', יצרו אווירה

157 על החלטת היקוורטטי יומיים לאחר המשאל בליכוד ראו בן-חורין ובחור-ניר, 4.5.2004.

שהזכירה מאוד את זו שלאחר אסון המסוקים בלבנון. כמו אז, גם הפעם תורגם הזעזוע ללחץ ציבורי הולך וגובר בעד יציאה מיידית מעזה. 'שרון צריך להודיע כי תוך שנה צה"ל לא יהיה ברצועת עזה', כתב דן מרגלית, 'אחרת ההורים יוציאו את צה"ל מעזה לפני כן, וזה יהיה שבר לאומי חמור' (מרגלית, 14.5.2004). האירועים בעזה השפיעו לא רק על הציבור: הם זיעזעו גם את המערכת הפוליטית. 'למרות נחישותו המעושה, המלאכותית, ראש הממשלה אובד עצות', כתב בן כספית. 'אין לו מושג אמתי מה עושים עכשיו [...] אנשיו דוחקים בו לסמן מטרה סופית [...] להחליט עכשיו כדי למנוע קריסת מערכות [...] בפורום החווה נמשך סיעור המוחות וזורמים הרעיונות. כמו למשל לפטר את שרי הימין, להכניס את מפלגת העבודה, להשיג רוב לתכנית שרון בממשלה, להעביר את ההתנתקות, ליפול וללכת לפריימריס מול נתניהו' (כספית, 14.5.2004). מבחינת מועצת יש"ע כל התרחישים היו אפשריים, והיא החלה להיערך לקראתם, גם בזירה הפוליטית וגם בזירה הציבורית. 'אין לנו ספק שעברנו פאזה מבחינת דעת הקהל. האנשים בגוש קולטים שהאווירה בגוש הולכת להשתנות', הודה ערן שטרנברג. 'העסק נמצא עכשיו בנקודת שיווי משקל מאוד עדינה. לכן החלטנו להמשיך בביקורי הבית ובהסברת המסרים הנכונים מבחינתנו. נצא לבתים של כל מי שאנחנו חושבים שנוכל להעמיק אצלו את תודעת חשיבות ההתיישבות שלנו' (קפרא, 14.5.2004). היו אלה ניצני התכנית שהייתה אמורה לצאת לדרך בראשית חודש יולי, ושהוגדרה במועצת יש"ע 'מבצע המיליון': ביקור בכמיליון בתי אב בישראל, ללא קשר לזהות פוליטית, באופן דומה לביקורי הבית אצל מתפקדי הליכוד במשאל (ריאיון, צבי הנדל, 4.7.2004; גליקמן, 30.5.2004). המטרה המרכזית של הפעולה הייתה, בהתאם לאסטרטגיה שנקבעה, 'לשמור על הטמפרטורה של השטח', להרחיב את התמיכה ולהכין את הקרקע הציבורית לכל אפשרות שהיא.

המחצית השנייה של חודש מאי, לאחר הכישלון של שרון במשאל המתפקדים ואירועי הנגמ"שים בעזה, התאפיינה בחוסר ודאות וחוסר יציבות של המערכת הפוליטית. הדיון הציבורי התמקד בעיקר בשאלה לאן מועדות פניו של שרון. השאלה הייתה לא 'האם שרון רוצה' לקדם את תכניתו, אלא 'האם הוא יכול' (ברנע, 28.5.2004). ישיבת הממשלה לאישור תכנית התנתקות המדורגת תוכננה לראשית חודש יוני, אך יחסי הכוחות בין התומכים למתנגדים בה היו נזילים מאוד. גם שרים שתמכו בתכנית ערב המשאל – ובראשם שלושת השרים הבכירים נתניהו, לבנת ושלום – חששו לצאת נגד עמדת המתפקדים, לאחר שאלה נשאלו ואמרו את דברם.

במועצת יש"ע זיהו את הסדקים ועשו ככל יכולתם להרחיב אותם. התנגדותם של שרי הימין לתכנית הייתה מובטחת. לפיכך, את עיקר הלחץ הפעילו ראשי מועצת יש"ע על שרי הליכוד, ובראשם נתניהו, בתקווה שהפעם יסכים להניף את נס המרד מול שרון, ויעמיד את עצמו כאלטרנטיבה לראש הממשלה. למודי ניסיון מתקופת כהונתו של נתניהו כראש ממשלה, שבה הוביל להסכם נאי והעביר את חברון לשליטת הרשות הפלסטינית, הם ידעו כי נתניהו אינו המועמד האולטימטיבי. אולם יותר נמוך מהמקום אליו הביא אותנו שרון אי-אפשר לרדת', הסביר המזכיר המדיני יהושע מור-יוסף (ריאיון, 20.6.2004). 'הודענו לביבי שהשלטים נגדו כבר מוכנים, אם ימשיך בדרכו של שרון', מוסיף ראש מועצת חוף עזה אבנר שמעוני, 'אבל לא היה לנו מועמד יאלי אחרי' (ריאיון, 6.8.2004).

ב-30 במאי 2004 התכנסה הממשלה לדיון בתכנית ההתנתקות, ובסופה הייתה אמורה הממשלה לאשר תכנית של פינוי בארבעה שלבים. אולם המפגשים עם ראשי מועצת יש"ע והלחץ שהללו, בשיתוף עם חברי מרכז הליכוד, הפעילו על השרים עשו את שלהם, ובקרב שרי הממשלה נרשם רוב למתנגדי ההתנתקות. עם זאת, כל עוד לא נערכה ההצבעה, ידעו במועצת יש"ע כי שום דבר אינו סגור. במסגרת שיתוף הפעולה שנוצר בינם לבין חברי מרכז הליכוד הוקמו שני אוהלי מחאה מול משרד ראש הממשלה. האחד של מטה גוש קטיף (www.katif.net, 28.5.2004), והאחר של חברי מרכז הליכוד, שכעסו מאוד על התעלמותו של ראש הממשלה מתוצאות המשאל במפלגתם. 'אם שרון יצפץ על המפלגה שבחרה בו והצביעה באופן חוקי נגד התכנית, נעשה הכול כדי להחליף אותו', אמר מזכיר סניף הליכוד בגוש קטיף (שיבי ופז, 28.5.2004). במקביל, כדי להגביר את הלחץ הפוליטי על השרים, החלו חברי המרכז בהחתמה על עצומה נגד התכנית.

כמו מועצת יש"ע, גם שרון קרא את המפה, ועוד לפני ישיבת הממשלה הבין ראש הממשלה שאין לו רוב. לא לפינוי מלא של היישובים בעזה, ולא לפינוי חלקי. הלחץ הגובר על השרים מצד המתנגדים לתכנית הביא את המתיחות בין שרון לנתניהו לשיא (שיפר, 30.5.2004), והפרשנים תיארו כמעט כל תרחיש אפשרי: החל בגניזת התכנית, דרך פיטורי השרים המתנגדים וצירופה של מפלגת העבודה וכלה בהליכה של שרון לנשיא והטלת התפקיד להרכבת ממשלה על נתניהו או קיום בחירות בתוך שישים יום.¹⁵⁸

158 ראו למשל דואק, 28.5.2004.

ישיבת הממשלה נסתיימה, כצפוי, ללא הצבעה, והוחלט על המשכה שבוע שלאחר מכן. במהלך כל אותו שבוע עסקה השרה ציפי ליבני בניסיונות תיווך בין ראש הממשלה ובין שלושת בכירי הליכוד – נתניהו, לבנת ושלוש – שסירבו להצביע נגד עמדת מתפקדי הליכוד. על פי הצעת הפשרה שגיבשה ליבני הממשלה תאשר להתחיל בהכנות ליישום התכנית, אך לא תאשר פורמלית פינוי של יישובים.¹⁵⁹ כלומר, לפני הפינוי בפועל תובא התכנית לאישור נוסף בממשלה. מבחינת מועצת יש"ע לא היה הבדל מהותי בין שתי הגרסאות, ומאחר ששתיהן דיברו על 'גירוש המתיישבים מגוש קטיף' היא קראה לשרי הליכוד, המפד"ל והאיחוד הלאומי שלא לקבל את הצעת הפשרה (2.6.2004, www.katif.net).

במהלך אותו שבוע עלה על סדר היום הציבורי ויכוח נוסף: מי יהיה הגוף שיבצע את ההתנתקות, צה"ל או המשטרה (פלוצקר, 2.6.2004). אף על פי שהפינוי לא אושר עדיין בשום גוף פורמלי, הדיבורים עליו הפכו אותו לעובדה, ותחושת הכעס המהול בעלבון ובפחד הלכה והעמיקה. לתחושה זו תרמה מאוד התקשורת. היא התייצבה לימין ראש הממשלה והציגה את התעלמותו מתוצאות המשאל כפעולה על פי שיקולים של 'טובת המדינה', בעוד שהשרים שהתנגדו לשתף עמו פעולה ונשארו נאמנים לתוצאות משאל המתפקדים הוצגו כמי שפועלים על פי 'אינטרסים צרים'. 12 יום נאבקה צמרת הליכוד על ניסוח החלטת הממשלה. 'מזמן רצינו לומר לפוליטיקאים: נמאסתם. אתם משחקים בגורלנו בפישורים ובגישורים ובשאר הבלים. הפכתם את המדינה לגיולה במגרש הפוליטי', נכתב ב'הארץ' (מרקוס, 3.6.2004).

ביום שישי, ארבעה ביוני 2004, ערב ישיבת הממשלה המתוכננת, משלא הצליח ראש הממשלה לגבש את הרוב הדרוש לאישור תכניתו בממשלה, החליט שרון לפטר את שרי האיחוד הלאומי ובכך ליצור רוב מלאכותי לתכניתו. הפיטורים נכנסו לתוקף ביום ההצבעה – שנערכה בתאריך הסמלי שישה ביוני 2004 – אולם הם לא מנעו מהשרים המפורטרים להשתתף בה. השר ליברמן השלים עם המהלך ולא הגיע לישיבה, אולם השר אלון התעקש לממש את זכותו להצביע נגד, והדרמה הגיעה לשיאה. בחישוב יחסי הכוחות נהנה שרון מרוב של שר אחד בלבד. רק עם הודעתם של שלושת שרי הליכוד הבכירים כי הם מסכימים להצעת הפשרה של השרה ליבני הובטח הרוב

159 על נוסח ההחלטה ראו דואק ואייכנר, 2004. a7.6.

הדרוש לתכנית ההתנתקות, והיא אושרה לבסוף ברוב של 14 מול שבעה. כאות מחאה התפטר מתפקידו כשר יושב ראש המפד"ל השר אפי איתם, ועמו פרש מהממשלה גם סגן השר יצחק לוי.

למרות ניסיונם של בכירי הליכוד להציג את הצעת הפשרה כהישג למתנגדי ההתנתקות, ואת עצמם כמי שלא פעלו נגד עמדת תנועתם, במועצת יש"ע – ולא רק שם – הבינו כי הפור נפל, וכי התכנית בדרך לאישור הכנסת. על מנת להסיר כל ספק, התייצב שרון והודיע בקולו כי 'הממשלה קיבלה את תכנית, ההתנתקות יצאה לדרך. **עד סוף 2005 אנו מתכוונים לצאת מרצועת עזה ומארבעת יישובי השומרון**' (אייכנר, 7.6.2004; ההדגשה שלי). במועצת יש"ע ניסו להציג את מהלכיו של שרון – פיטורי השרים והתעלמות מהכרעת המתפקדים במשאל – כרמיסת הדמוקרטיה. 'הוא מעודד עבריינות על החוק', טען ערן שטרנברג. 'מה אני יכול להגיד לקיצונים שלנו אחרי התנהגות כזאת?' (ריאיון, 6.8.2004). אך כפי שקבע העיתונאי נחום ברנע, לא רק בהצבעה בממשלה, גם 'במאבק על יחסי הציבור ניצח שרון' (ברנע, 7.6.2004).¹⁶⁰

החלטת הממשלה הוצגה בתקשורת כ'החלטה היסטורית', ושרון הוצג כימנצח בקרב הפוליטי הגדול, כהגדרתו של איתמר אייכנר. אפילו במפלגת העבודה, שהביעה את התנגדותה לתכנית לאורך כל הדרך, השתנה הטון, וגם הספקנים שבבכירה החלו להודות בעובדה ששרון אכן מתכוון לבצע את ההתנתקות, כהבטחתו. הדוגמה הבולטת ביותר לשינוי הגישה במפלגת העבודה ביחס לשרון ולמהלכיו היא חבר הכנסת עמרם מצנע. מצנע, שכיושב ראש מפלגת העבודה לאחר הבחירות האחרונות בינואר 2003 סירב להיכנס לממשלתו של שרון לאחר שזה הרצה בפניו על חשיבותה הביטחונית של נצרים, הפך לאחר העברת תכנית ההתנתקות בממשלה לאחד התומכים המובהקים בכניסת העבודה לממשלת אחדות. 'אין לי ספק ששרון מתכוון ללכת עד הסוף', טען מצנע. 'הוא שרף את כל הגשרים מאחוריו: פיטר את שרי האיחוד הלאומי, פילג את המפד"ל, קרע את מפלגתו, שרף את קשריו עם האנשים שהיו הכי נאמנים לו, המתנחלים, התחייב בפני האמריקאים [...] אין לו לאן לחזור, הוא חייב להמשיך קדימה' (ריאיון, עמרם מצנע, 18.7.2004).

מהלכיו של שרון הותירו במועצת יש"ע תחושה של כעס רב, אך במיוחד של חוסר אונים. כל עוד נשמרו כללי המשחק הדמוקרטיים, הם לא יכלו

160 על סקר של מכון 'דחף' בנושא ראו 'ידיעות אחרונות', 7.6.2004.

לבוא בטענות לאיש. הם ניצלו את כישוריהם הפוליטיים ואת היכרותם את המערכת הפוליטית ואת כלליה כדי להתאים את עצמם אליה ולפעול במסגרתה: כך גיבשו רוב בממשלה ובכנסת, בסיעת הליכוד ובמרכז המפלגה, אחר כך בקרב המתפקדים, ושוב בממשלה. אולם ברגע שנשברו הכללים, הרגישו במועצת יש"ע כי אין טעם להמשיך ולהשקיע מאמצים לטרפד את המהלך בהליך הפוליטי המקובל משום שממילא אין לו משמעות. שכן שרון תמיד ימצא דרך לעקוף אותו. מרגע זה החלה להתגבש בתודעתם ההבנה כי הדרך היחידה למנוע את פינוי היישובים – להפיל את התכנית – היא להפיל את שרון. כזכור, אפשרות זו הועלתה כבר בשלב הראשון של המאבק, אולם כל עוד האמינה מועצת יש"ע כי ניתן לעצור את התהליך במסגרת ההליך הפוליטי המקובל ומבלי להחליף את שרון, זו הייתה הדרך המועדפת עליה. לאחר פיטורי השרים ואישור התכנית בממשלה שבה תלו תקוות כה רבות, הליכה לבחירות חדשות נראתה המוצא היחיד. עם זאת, במועצת יש"ע הבינו עד מהרה כי הדרך להשגת מטרה זו ארוכה, ואולי אף בלתי אפשרית, בקונסטלציה הפוליטית הקיימת. חברי הכנסת מהליכוד שהיו נכונים לשתף פעולה בכל מהלך שיביא לעצירת תהליך ההתנתקות לא רצו בפיזור הכנסת, וכמוהם גם חברי מרכז הליכוד. ארבעת חברי המפד"ל שנותרו בקואליציה חזרו והודיעו כי כל עוד אין פינוי בפועל, לישבתם בממשלה יש חשיבות עליונה, משום שבכך הם מונעים למעשה את צירוף העבודה לממשלה. ואילו נתניהו, שהיה חבר הכנסת היחיד שיכול היה – לו רצה – לגייס את הרוב הדרוש להחלפת ראש הממשלה ללא בחירות, סירב לעשות כן. אולם במועצת יש"ע לא אמרו נואש. 'הסיפור רחוק מלהיות גמור', אמר גורם בכיר ביש"ע, 'אנחנו רק בתחילתה של המערכה' (שלום, 2004.11.6).

ב-14 ביוני 2004 התכנסו בנווה דקלים שבגוש קטיף כאלף תושבים לדון בדרכי הפעולה העתידיות. עם הדוברים הרבים בכנס נמנו רפי סרי, ראש מטה המאבק של גוש קטיף, הרב קמינצקי, ראש המועצה אבנר שמעוני, יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן, מזכ"ל 'אמנה' זאב חבר (זמביש) וחברי הכנסת הנדל ואיתם. כל הדוברים יצאו בקריאה חד-משמעית למפד"ל לפרוש מיד מהממשלה, וסוכם כי למחרת יצאו נציגים מתושבי גוש קטיף לסיעת המפד"ל בניסיון לשכנעם לעשות זאת (www.katif.net, 2004.14.6). מבחינתם, פרישת המפד"ל הייתה שלב חיוני, מרכזי וראשון בדרך לפירוק הקואליציה והליכה לבחירות.

עם אישור תכנית ההתנתקות בממשלה, פרישת האיחוד הלאומי ושני חברי הכנסת של המפד"ל (אפי איתם ויצחק לוי) נותר שרון עם ממשלת

מיעוט של 59 חברי כנסת,¹⁶¹ ועם אופוזיציה גם משמאל וגם מימין.¹⁶² הוא אמנם ניצח במאבק על דעת הקהל, אולם הלך של משאל הליכוד לימד, גם את שרון, שסקרים אינם תכלית הכול, וברגע המבחן התמונה עשויה להשתנות מן הקצה אל הקצה. גם במערכת הפוליטית בלט חוסר היציבות, ומכיוונים שונים נשמעו הערכות שונות לגבי שאלת עתידה של הממשלה.¹⁶³ ההערכה הרווחת ביותר הייתה כי שרון מתכוון להרחיב את ממשלתו ולהבטיח רוב להתנתקות באמצעות צירופה של מפלגת העבודה לממשלה. 'אם הרכב הצוות שיכין את הפינוי אמור להעיד על רצינות שרון – הוא לא משאיר מקום לאשליות', כתבה העיתונאית סימה קדמון, אולם 'לכולם ברור שרק עם העבודה יוכל המהלך להתממש' (קדמון, 2004: 11.6). שרון הכחיש את חרושת השמועות. הוא ידע כי למהלך כזה יש התנגדות רבה בתוך מפלגתו, שיעברה טראומה לא מבוטלת בשבועיים האחרונים, כהגדרתם של ברנע ושיפר. 'כל מה ששרון רוצה עכשיו זה שקט. בעיקר שקט בסיעת הליכוד' (ברנע ושיפר, 2004: 11.6). אולם עם רוב מאולתר של 61 חברי כנסת, כשכל חבר כנסת הפך ל'מלך', גם שרון הבין שכך אי-אפשר להמשיך.

מתנגדי ההתנתקות בסיעת הליכוד, שכעסו גם הם על התעלמותו של שרון מניצחונם במשאל המתפקדים, הסכימו לעשות כמעט הכול כדי שלא לתת לו תירוץ לצרף את מפלגת העבודה לממשלה, ובחרו ב'שתיקה אסטרטגית'. הם לא באמת האמינו ששתיקה כזו תמנע את הפינוי, אך קיוו שבכך יצליחו לפחות לעכב את המהלך. שרון, לעומתם, לא התכוון לעצור לרגע, ובשטח – בניגוד לעמדת מפלגתו – המשיכו ההכנות והפעולות הנדרשות ליישום תכנית ההתנתקות.

העברת התכנית בממשלה, תחילת המהלכים להקמת מנהלת ההתנתקות (כספית, 2004: 5.7), תחילת ההיערכות של משרדי הממשלה לקראת הפינוי, הדיון הציבורי על זהות הגוף שיופקד על הפינוי והאווירה הציבורית שנוצרה בעקבותיהם – כל אלה הביאו חוגים בקרב המתנחלים להקצנה, לדיבורים

161 ארבעים חברי כנסת של הליכוד, 15 חברי כנסת של שינוי וארבעה חברי כנסת של המפד"ל. אלה החליטו בינתיים – כל עוד אין פינוי בפועל – להישאר בממשלה.

162 לטענת סרטורי, אחד המאפיינים המרכזיים של מערכת פוליטית מקוטבת היא ממשלה בעלת אופוזיציה גם מימין וגם משמאל (Sartori, 1990: 330).

163 שרון הצליח להבטיח לעצמו רוב זמני של 61 חברי כנסת באמצעות הבטחתם של שני חברי כנסת – מיכאל נודלמן מהאיחוד הלאומי ודוד טל מעם אחד – לתמוך בממשלה, בניגוד לדעת מפלגתם.

על אלימות ועל קריאה לחיילי צה"ל לסרב פקודה. ערן שטרנברג, דובר המועצה האזורית חוף עזה, הזכיר את אזהרותיהם של 'כוהני הדת של השמאלי' שהבטיחו שאם יגרשו ערבים הם יפוצצו גשרים, ישכבו מתחת למשאיות, יפלגו את המדינה והצבא ויביאו למלחמת אזרחים. 'אנחנו נשקול אם להתחשב בדברים הללו ביום פקודה', הזהיר (שלום, 11.6.2004); אורי אליצור, עורך הביטאון 'נקודה', מראשי המתנחלים ומי ששימש מנהל לשכת ראש הממשלה נתניהו, קרא למתנחלים להפעיל כוח נגד כל מי שיבוא לפנותם (וייס ומרסיאנו, 17.6.2004): 'עקירת יישוב היא דבר בלתי חוקי ומזעזע, ולכן מצדיק סירוב פקודה, אלימות, וכל דרך שבה יוכל אדם להגן על ביתו שממנו הוא מגורש מסיבות פוליטיות' (פיקרש ויעת"ים, www.hazofe.co.il); לקריאתו של אליצור הצטרף גם יושב ראש מועצת קריית ארבע צבי קצובר, ובמכתב שפרסם טען כי הוא 'מצפה מכל מי שהולכים להרוס את ביתו בהחלטות בלתי דמוקרטיות [...] שלא יעמוד מנגד, וימנע, בכל דרך אפשרית ובלי לפגוע בחיילים, מבלדוזרים להרוס את ביתו [...] מדוע ראש הממשלה, המקבל החלטה אומללה כזאת, אינו מביא בחשבון שזה יקרע את העם, יביא חורבן ויגרום לשפיכות דמים?' (שרגאי נ', 27.6.2004); רב העיר העתיקה אביגדור נבנצאל החיל על שרון 'דין רודף'; רבני יש"ע קראו לחיילים לסרב פקודה ולא לשתף פעולה עם עקירת יישובים; והרב הראשי לשעבר אברהם שפירא פרסם מכתב ובו הזהיר כי 'כל מחשבה ורעיון או החלטה וכל שכן פעולה, מכל סוג שהוא, לפנות יישובים מגוש קטיף ולמסירת השטח לנכרים, מנוגד להלכה' (www.katif.net, 27.6.2004). במועצת יש"ע גינו מכול וכול את הקריאות לאלימות: 'האלימות פסולה ומגונה בכל מקרה ובכל מצב', נאמר בהודעה רשמית שהוציאה. 'אנו משוכנעים שגם במאבק הקרוב נצליח אם נשכיל להקפיד על גבולות מאבק לגיטימיים כפי שהשכלנו לעשות במאבק בקרב מתפקדי הליכוד' (www.katif.net, 18.6.2004). 'סירוב פקודה הוא סכנה קיומית למדינת ישראל', הוסיף יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן.

הדיון על הקצנה בימין והדיווחים השונים בנושא הובילו באופן ישיר להשוואה בין האווירה הנוכחית לזו שהייתה לפני רצח רבין, השוואה שקיבלה משנה תוקף בעקבות דבריו של ראש השב"כ על איומים על חייו של ראש הממשלה (בחור-ניר, 4.7.2004; מועלם, אלון ושרגאי, 6.7.2004). 'אפשר שיקומו מתנקשים שיאמינו כי פגיעה בשרון תשים קץ לתכנית', נכתב במאמר מערכת של 'הארץ' ('הארץ', 7.7.2004, 8.7.2004), ובאתר Ynet דווח כי במהלך השבועות שחלפו מאז המשאל התקיימו כשבעה כנסים סגורים של

פעילי ימין קיצוני, שהרגישו כי חייבים לעשות הכול כדי לעצור את ראש הממשלה בגוש קטיף. שכן 'אחרת', הסביר ברוך מרזל, מראשי ההתארגנות, 'נצטרך לעצור אותו בשלב הבא. גוש קטיף הוא רק הקו הקדמי (וייס, 5.7.2004).

ראשי מועצת יש"ע התנגדו, כאמור, לגילויי אלימות מכל סוג שהוא וגינו אותה בכל הזדמנות, אולם הם מחו בתוקף על ההכללה הגורפת ועל הדה-לגיטימציה המתנהלת כלפי כלל ציבור המתנחלים. בפגישה שערכו בשמונה ביולי 2004 עם ראש השב"כ, הם טענו שדבריו גורמים 'להשחרת ציבור שלם' (שרגאי וישירות הארץ, 8.7.2004). הם לא הכחישו את ההקצנה במחוזותיהם, וכפי שעולה מההודעה שהוציאו לעיתונות הם הבינו היטב כי הקריאות לאלימות מזיקות בעיקר להם, יוצרות להם תדמית של 'ימין קיצוני' ושומטות בכך את בסיס הלגיטימציה – שהציבור העניק להם בזכות התנהלותם במהלך כל תקופת המאבק ובעיקר בזמן משאל המתפקדים – מתחת לרגליהם. הם הבינו כי ה'התנחלות בלבבות' – אותה אסטרטגיית-על המלווה את מועצת יש"ע בכל פעולותיה במהלך השנים, שהנהגתה רואה בה את המפתח להמשך מפעל ההתנחלות ביש"ע – עומדת בסכנה לנוכח ההקצנה. עם זאת, הם השתדלו מאוד לעורר פן אחר בוויכוח שהתעורר בעקבותיה, הניסיון להבין את מקורותיה. ההקצנה, לטענתם, נובעת מתחושת חוסר האונים של המתיישבים בעקבות התעלמותו של ראש הממשלה מתוצאות המשאל והתנהלותו ה'לא דמוקרטית', כהגדרתם, כפי שבאה לידי ביטוי בפיתורי שרי הימין. 'כשראש הממשלה מעודד עבריינות על החוק, מה אני יכול להגיד לקיצונים שלנו?', שאל דובר מועצת חוף עזה, ערן שטרנברג (ריאיון, 6.8.2004).

ולמרות זאת, במועצת יש"ע השתדלו מאוד להמשיך ולשמור על תדמיתם הדמוקרטית ועל הלגיטימציה שהעניק להם הציבור. יתרה מכך, הם באמת האמינו כי גם לפעילות 'רכה' של הסברה יש עצמה משלה, המסוגלת להטות את דעת הקהל לטובתם (שרגאי נ', 9.7.2004).

על פי סקר 'מדד השלום', התמיכה הציבורית בתכנית ההתנתקות בחודש יוני 2004 עמדה על 68%, רוב יציב ומוחלט בקרב מצביעי רוב המפלגות,¹⁶⁴

164 בקרב מצביעי העבודה, הליכוד, מר"צ ושינוי תומכים בהתנתקות 84%, 69%, 85% ו-81% בהתאמה. בקרב מצביעי ש"ס והמפד"ל מתנגדים לתכנית 70%-60% בהתאמה (יער והרמן, 5.7.2004). על פי סקר שפורסם ב'הארץ' עמדה התמיכה של הציבור בישראל בהתנתקות על 66% (רגולר, 6.7.2004).

אולם במועצת יש"ע לא מיהרו לוותר. בחמישה ביולי נפגשו ראשי מועצת יש"ע וכמה פעילי שטח שלה עם ראשי מטה הפעולה של יישובי גוש קטיף, ואלה פרסו בפניהם את התכנית של יציאה לרחובות הערים והחתמתם של כמיליון אזרחים על מה שהגדירו 'עצומת התקווה'. תכנית נוספת שהעלו הייתה יצירת שרשרת אנושית ממחסום כיסופים עד לכותל המערבי לקראת ט' באב (25 ביולי 2004). מטרת הפעולה, הסבירו ראשי המועצה, הייתה 'לשנות את האווירה הציבורית ואת התחושה הרווחת בציבור כאילו תכנית הנסיגה החד-צדדית של שרון המכונה "ההתנתקות" הנה עובדה מוגמרת שאין כל סיכוי לבטלה'. באמצעות החזרה לרחובות ביקשה מועצת יש"ע להוכיח כי תחושה זו מוטעית, וכי לחץ ציבורי רב יביא להעברת התכנית מהעולם. כמו כן החליטה מועצת יש"ע על פתיחת קמפיין חוצות חדש תחת הכותרת 'ההתנתקות מתפוצצת לנו בפנים – שרון טעה, צה"ל צדק'.

באותו ערב הגיעה חוסר היציבות במערכת הפוליטית לשיאה: בהצבעת אי-אמון שהתקיימה בכנסת הצליחו מתנגדי ההתנתקות להביא, לראשונה בקדנצייה, לתיקו של 56:56. זעזוע נוסף קיבלה המערכת הפוליטית למחרת, בשישה ביולי 2004, עם החלטת בג"ץ לקצר את כהונת הכנסת הנוכחית בשנה ולקיים את הבחירות הקרובות בנובמבר 2006 (יועז, 7.7.2004).

בשבעה ביולי הזדעזעה המערכת הפוליטית בפעם השלישית בתוך שבוע, עם חשיפתה של כתבת ערוץ 1 איילה חסון את מה שכונה בתקשורת 'פרשת פריצקי'. הגילויים על הניסיונות לכאורה של חבר הכנסת פריצקי 'לתפור תיקי' לחברו לסיעה חבר הכנסת פורז בתקופת הפריימריס במפלגתו הביאו לפיטוריו של פריצקי מהממשלה, לנידויו מסיעת שינוי ולהפיכתו לחבר כנסת עצמאי, שאינו נתון עוד למרותה של הקואליציה. שרון נותר עם קואליציה של 58 חברי כנסת, וגם הבטחותיהם של שני חברי כנסת – טל ונודלמן – לתמוך בקואליציה מבחוץ לא סיפקו עוד את הרוב הפרלמנטרי הדרוש. בעקבות ההתפתחויות הגיע שרון למסקנה כי אין מנוס מהרחבת הקואליציה, וכבר למחרת גילוי 'הפרשה' הטיל 'פצצה' נוספת: במהלך נאומו ביכנס קיסריה, הכנס הכלכלי השנתי של המכון הישראלי לדמוקרטיה, הודיע על כוונתו להתחיל כבר בשבוע הבא במשא ומתן עם מפלגת העבודה. בכך הגיעה לסיומה 'תקופת המתנה' של 'מורדי הליכוד', והמערכת הפוליטית נכנסה לסחרור נוסף.

רעיון צירופה של מפלגת העבודה לממשלה, מהלך שיבטיח לשרון את הרוב הדרוש להעברת תכנית ההתנתקות בממשלה ובכנסת, זכה לירוח גבית' חזקה של התקשורת. 'משאלי דעת הקהל של השבועות האחרונים מעידים

באופן עקבי על תמיכה גורפת של הציבור ביוזמתו של שרון, נכתב במאמר מערכת של 'הארץ'. 'צירוף העבודה לממשלה יגרום להלימה בין רצון הציבור להרכב הקואליציה והאופוזיציה' ('הארץ', 12.7.2004). ואמנם, בדיוק בגלל הערכה זו הפך צירופה של מפלגת העבודה לממשלה לאיום המרכזי מבחינת מתנגדי ההתנתקות בליכוד, ולאחר תקופה של שקט יחסי הם התאחדו מחדש על מנת לטרפד אותו.

הפגישה הראשונה של מתנגדי ההתנתקות בליכוד התקיימה ערב פגישתם הראשונה של שרון ופרס, ב-11 ביולי, והוחלט בה על שני כיווני פעולה עיקריים. האחד, הבאת ההחלטה על צירוף העבודה להכרעת ועידת הליכוד.¹⁶⁵ והאחר, הפעלת לחץ מסיבי של חברי מרכז על חברי הכנסת והשרים להתנגד לממשלת האחדות (מועלם, 11.7.2004). לעומת מאבקם בזמן משאל המתפקדים, הפעם נהנו המתנגדים משיתוף פעולה מלא של השר סילבן שלום, שהדיבורים על החלפתו על ידי שמעון פרס במשרד החוץ הביאו להתנגדותו הנחרצת למהלך. גם נתניהו, שחש מפני השפעת 'העבודה' על מדיניותו הכלכלית, הסתייג מהמהלך, אולם כמו בזמן המשאל, גם הפעם בחר ב'הסתייגות מסויגת'.

ב-12 ביולי, למחרת תחילת המשא ומתן עם העבודה ובפעם השנייה בתוך שבוע, השיגה האופוזיציה תיקו נוסף בהצבעת אי-אמון. אולם הפעם הייתה זו חרב פיפיות, שכן דווקא היא הוכיחה את הנחיצות והדחיפות, מבחינתו של שרון, בהרחבת הממשלה. 16 חברי הכנסת המתנגדים להתנתקות בליכוד התחייבו אמנם בפני שרון, במכתב רשמי ששלחו אליו, כי יביעו אמון בממשלה אם ייפסק המשא ומתן עם העבודה (מועלם ואלון, 13.7.2004), אולם ראש הממשלה לא שעה לבקשה. עם זאת, במקביל להליך מול העבודה, ועל מנת להמתיק את הגלולה מבחינת חברי מפלגתו, פתח ראש הממשלה במשא ומתן גם עם הסיעות החרדיות, יהדות התורה ושי"ס.

ב-14 ביולי נפגש השר עוזי לנדאו, מראשי המתנגדים להתנתקות בליכוד, עם יושב ראש המפד"ל אפי איתם ועם יושב ראש שי"ס אלי ישי כדי לתאם עמדות ולהבטיח את המשך התנגדותן של מפלגותיהן להתנתקות.

165 ברקע ההחלטה להביא את היזמה לצירוף העבודה לאישור הוועידה עמד סקר שביצעה מועצת יש"ע, ועל פיו 74.6% מחברי המרכז מתנגדים לממשלת אחדות עם העבודה. כזכור, 70.5% מהנשאלים בסקר אף השיבו כי אילו היה עליהם לבחור בין צירוף העבודה לממשלה לבין הקדמת הבחירות, היו בוחרים באפשרות השנייה (קיס, 13.7.2004).

במועצת ישי"ע קיוו כי דווקא הניסיון – המסוכן בפני עצמו – של צירוף העבודה לממשלה, יעמיק את הקרע בתוך הליכוד ויוכל להביא אולי להחלפת הממשלה באי-אמון קונסטרוקטיבי. אולם הם הבינו כי תרחיש כזה רחוק מאוד מלהתממש. משיחותיהם הרבות עם נתניהו הבינו כי גם הפעם לא יוכלו לסמוך עליו שירים את נס המרד מול שרון, ולסילבן שלום, כך העריכו, פשוט אין היכולת לעשות זאת. עיקר המאמץ המשיך אפוא להתמקד בפעילות שטח ענפה ובהפעלת לחץ פוליטי במטרה לטרפד את צירוף העבודה לממשלה.

באותו שבוע, על רקע ביקורם של שליחי הבית הלבן בארץ, עלה שוב לסדר היום נושא פינוי המאחזים הבלתי חוקיים והקפאת הבנייה בישי"ע – שלמרות הבטחות ישראל לאמריקנים, לא הופסקה. מועצת ישי"ע מיהרה לרכז מאות מפגינים בנקודות שיועדו לפינוי, והנושא ירד מסדר היום. 'מי שלא מסוגל לסלק כמה מאחזים קטנים, כיצד יסלק את כל גוש קטיף?', כתב עוזי בנימין. 'אין תימה, לכן, שכלל שמתקדמות ההכנות ליישום תכנית ההתנתקות, מתמלאים הממונים עליהן חשש שלא יהיה אפשר להוציאה אל הפועל' (בנימין, 18.7.2004). ואמנם, ההישג העיקרי של מועצת ישי"ע בעניין המאחזים לא היה באי-פינוים, אלא בחיזוק התחושה הכללית שלממשלה בישראל אין היכולת לפנות יישובים.

ב-25 ביולי 2004 ארגנה מועצת ישי"ע את אחד ממפגני הכוח הגדולים שנראו בהיסטוריית המחאה במדינת ישראל: שרשרת אנושית באורך של כשעשים קילומטר ממחסום כיסופים ועד לכותל המערבי. כשלושים חברי כנסת, מחציתם מהליכוד, חברו ל-100-150 אלף איש שהסתדרו כמו במבצע צבאי מתוכנן היטב לאורך המסלול. חברי מרכז הליכוד עמדו יחד בכניסה לירושלים לבושים בחולצות שעליהן נכתב 'חברי מרכז הליכוד – חולייה בשרשרת הישראלית'.¹⁶⁶

המשתתפים הרבים לא באו לשמוע נאומים, וגם לא שירים מפי אמנים. הם הגיעו למטרה אחת בלבד: להביע את התנגדותם לתכנית ולהעביר את המסר – גם לציבור הרחב אך בעיקר לפוליטיקאים – שהתכנית לא תעבור. 'באנו לתת למתנגדים תחושה שיש להם גב, שחלקים גדולים בעם מסכימים אתם', אמר לי מאיר שרייבר מבית אל. 'לא יהיה ניתן להתעלם ממפגן כוח כזה, ואני מקווה שזה יגביר את התסיסה בליכוד', הוסיף ירון אדוריאן

166 לטענת ממלא מקום יושב ראש מועצת ישי"ע וחבר מרכז הליכוד אליעזר חיסדאי, בשרשרת השתתפו כחמש מאות חברי מרכז הליכוד (שרגאי וחסון, 27.7.2004).

מבית חורון. קיומה של השרשרת בערב ט' באב – יום הזיכרון לחורבן הבית – נועד להזהיר, בין השאר, מפני הסכנה של מלחמת אחים, אם תיושם ההתנתקות. לטענת נחום ברנע התאריך הסמלי נועד להמחיש את גודל האסון הטמון בה. 'זאת לא הצגה, כך הם מרגישים. כאשר את התכנית הזאת הוגה ממשלה ימנית, ממשלה שהם בחרו בה, השבר גדול עוד יותר' (ברנע, 26.7.2004). חומרי ההסברה הרבים שחולקו לבאי השרשרת הזכירו מאוד את חומרי ההסברה שחולקו בתקופת המשאל בליכוד. במקביל לקריאה הנרגשת לציבור לבוא ולקחת חלק בהמשך המאבק נגד ה'גירוש', בלט מאוד קו ההסברה שהציג את מתיישבי גוש קטיף כסמל העשייה הציונית, כחלוצים שהפריחו את השממה בשליחות כל ממשלות ישראל, ומעל הכול כבני אדם. 'לנו יש רק אתכם', נכתב בפלייר שסיפר את סיפור ההתיישבות בחבל עזה וביקש להדגיש את האופי הלאומי – ולכן הלגיטימי – של מאבק המתנחלים, לעומת מאבקי השמאל, הממומנים, כך נכתב, 'על ידי האיחוד האירופי'.

השרשרת הייתה אחד המבצעים המוצלחים של מועצת יש"ע מכמה סיבות. הראשונה, משום שהיא המחישה מעל לכל ספק את יכולת הארגון שלה, או כפי שניסח זאת אליקים העצני, 'אותם מנגנונים שהפיקו את שרשרת הענק יכולים להפעיל גם "מגן אנושי" מסיבי בתוך היישובים ומסביבם' (העצני א', 26.7.2004). השנייה, משום שהמראה של עשרות אלפי בני אדם העומדים במשך כשעתיים לאורך כביש, מתפללים יחד פרקי תהילים מתוך פלייר שחולק במקום ואחר כך שרים יחד את ההמנון הלאומי המחיש יותר מאלף מילים לא רק את גודל ההתנגדות למאבק, אלא את עצמתו. הסיקור התקשורת הנרחב בכל אמצעי התקשורת הוסיף והגדיל אפקט זה. 'ההתנגדות העממית לפינוי אינה עניין של מה בכך', כתב עוזי בנימין. 'היא מקיפה רבבות, אם לא מאות אלפי אנשים' (בנימין, 25.7.2004). הסיבה השלישית להצלחה הייתה ההערכה הרבה של הציבור, כפי שבאה לידי ביטוי באמצעי התקשורת השונים, לצורת המחאה השקטה והדמוקרטית, שהייתה מלאה עצמה אך נטולת התלהמות או אלימות. הייתה לכך תרומה רבה לחיזוק הלגיטימציה של המאבק, ולפיכך גם להרחבת התמיכה הציבורית בו. לא פחות משהרשימה את המסתכלים מהצד, היא הרשימה את מועצת יש"ע עצמה. ומתגובותיהם של ראשיה ניתן היה להסיק גם כי לא פחות משהצלחה לחזק את המפגינים, היא חיזקה את המארגנים. 'להרבה אנשים היה נדמה שרכבת הפינוי החלה את דרכה בלי שום אפשרות לעצור. היום הוכחנו שלא רק שהרכבת תעצור, היא גם תשנה כיוון', סיכם אבנר שמעוני, ראש מועצת חוף עזה (גליקמן, 25.7.2004). 'ידעתי שהרוח מפעפעת, אך לא ידעתי את

היקפה, הוסיף בנצי ליברמן, יושב ראש מועצת יש"ע (גליקמן ו'רויטרס', 26.7.2004).

בסיומה של השרשרת, עוד באותו הערב, התכנסו כאלף מחברי מרכז הליכוד עם מחצית מסיעת הליכוד בכנסת למפגן כוח ותמיכה בשר סילבן שלום, כדי להמחיש לשרון את עצמת ההתנגדות במפלגה לצירופה של מפלגת העבודה לממשלה. רבים ממשותפי השרשרת הגיעו לכנס, בהם גם ממלא מקום יושב ראש מועצת יש"ע חיסדאי אליעזר וסגן יושב ראש מועצת יש"ע שאול גולדשטיין, שניהם חברי מרכז ליכוד. 'הכנס מוכיח שאי-אפשר להגיד יותר שזה רק פייגלין או קבוצות קיצוניות שמתנגדות להתנתקות ולאחדות, אלא שיש כאן כוח חזק וגדול בתוך הליכוד שמוביל התנגדות אידאולוגית ואמיצה', אמר חבר הכנסת מיכאל רצון (מועלם ובן, 27.7.2004). בעקבות שתי פעולות המחאה קיימו בלשכת שרון הערכת מצב, אולם ראש הממשלה לא חזר בו והודיע כי הוא ממשיך הן בקידום התכנית הן במשא ומתן להרחבת הקואליציה. 'ידענו שלא נשפיע על שרון', אמר בתגובה ערן שטרנברג. 'המטרה היא להשפיע על הסביבה שלו. סילבן הוא מבחינתנו הסנונית הראשונה. אני מאמין שגם אחרים יעשו עכשיו חשבון נפש' (רשת ב', 26.7.2004).

בינתיים, למרות המשבר הפוליטי או אולי דווקא בגללו, החליטו בלשכת שרון להבליט את ההכנות לביצוע ההתנתקות ולשדר 'עניינים כרגיל'. ב-26 ביולי 2004, למחרת שני מפגני הכוח, פרסמה ועדת המנכ"לים בראשותו של מנכ"ל משרד המשפטים אברמוביץ' את עקרונות חוק הפיצויים המתוכנן, וצלמי התקשורת הוזמנו לתעד את ישיבתה הראשונה של 'ועדת החרिגים', בראשותו של מנכ"ל משרד ראש הממשלה אילן כהן. מנגד, גם במועצת יש"ע ביקשו לשדר נחישות. 'את הפירמידה אנחנו נפורר מלמטה', הבטיח רפי סרי, ראש מטה המאבק של גוש קטיף. 'ללא הבסיס, ההנהגה לא תוכל לבצע את התכנית' (שרגאי וחסון, 27.7.2004).

בתחילת אוגוסט החלה מועצת יש"ע ב'מבצע המיליון'. על פי התכנית יערכו מתיישבי יש"ע ביקורי בית בכ-1.2 מיליון בתי אב בישראל ויחתימו אותם על 'עצומת התקווה', המביעה התנגדות ליגרוש יהודים מבתיהם. הססמה שנבחרה ללוות את המבצע – 'יש לנו אהבה והיא תנצח' – גוש קטיף והשומרון – נועדה להמשיך ולשרת את קו ההסברה המתון ולאפשר למרב האנשים להזדהות עם המאבק, להדביק סטיקר או לתלות שלט, 'כמו בקמפיין של "העם עם הגולן"', הסבירו ראשיה. לטענתו של יהושע מור-יוסף, המזכיר המדיני של מועצת יש"ע, 'על פי הסקרים שערכה המועצה,

תשתית ההתנגדות להתנתקות היא עמוקה. צריך רק לגרד מלמעלה ולחשוף את הציבור לאמת ששרון והתקשורת מסתירים ממנו.¹⁶⁷ אנחנו מתכוונים לשחזר את אותה שיטת פעולה של המשאל ולהגיע למקסימום בתים עד שנשנה את דעת הקהל. היעד שלנו הוא סוף השנה: עד 31.12.2004, או ששרון יחלף, או שהולכים לבחירות (יהושע מור-יוסף, כנס 'שלוש עכשיו', 30.7.2004). גם יושב ראש מועצת יש"ע הביע את ביטחונו בעצירת התהליך: 'אנחנו מאמינים כי בכוחו של הקמפיין החדש להטות את דעת הקהל ולהביא לרוב נגד ההתנתקות, כפי שאירע במהלך המשאל בליכוד' (שרגאי וחסון, 27.7.2004). אחד הביטויים להתרחבות המחאה נגד תכנית ההתנתקות הייתה הופעתה של תנועת מחאה חדשה, 'רוח אחרת' שמה, שהקימו כמה עשרות קצינים בכירים במילואים בסוף יולי. לטענת אלוף במילי יעקב עמידורו, ממיסדי התנועה, אחת ממטרותיה היא להיות משקל נגד למועצה לשלום וביטחון המזוהה עם הצד השמאלי של המפה הפוליטית, בכל הקשור להשלכות הביטחוניות של הנסיגה (שפיצן ורהט, 28.7.2004).

בסוף יולי חתמו יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן, ממלא מקומו חיסדאי אליעזר וסגנו שאול גולדשטיין על אמנת 'שיח אחים'. חתימתם עוררה מחלוקת קשה בתוך מועצת יש"ע בשל הסעיף שקבע כי 'החלטות בנוגע לעתידה של מדינת ישראל וההתיישבות ביש"ע – מן הראוי שיתקבלו על בסיס רוב מוצק בכנסת ובעם ולא על חודו של קול'. לטענת המבקרים סעיף זה נותן לגיטימציה להחלטה על פינוי יישובים. אולם החותמים התעקשו, כי סעיף זה דווקא שולל את הלגיטימציה לקבלת החלטה כזו כל עוד אין לה רוב מוצק בעם. שכן בניגוד להחלטה שהתקבלה בזמן פינוי סיני, שזכתה לרוב מוחלט בכנסת,¹⁶⁸ לתכנית ההתנתקות אין רוב מוצק לא בכנסת ולא בציבור, ולכן אם תעבור בכנסת מתוך התעלמות מהציבור היא תהיה לא לגיטימית. 'לפנינו מחלוקת עמוקה הנוגעת לכל קו ההתנגדות נגד עקירת היישובים, כתב אליקים העזני. 'על פי אמות המידה של ליברמן לא תהיה התנגדות כלל: אם הגירוש הוא "לגיטימי", ויש לציית לו אם רק יאושר ב"רוב מוצק" בכנסת, המאבק הוכרע עוד לפני שהחלי' (העזני א', 2.8.2004).

167 בסקר שביצעה בעבורם חברת 'גיאוקרטוגרפיה' ביוני, התברר כי 49% תומכים בהתנתקות, ו-43% מתנגדים לה.

168 בזמן המאבק נגד פינוי היישובים בסיני קבע הרב צבי יהודה קוק, מראשי הצינונות הדתית, כי 'העם לא אתנו', ובכך הוביל להשלמה של אנשי גוש אמונים עם המהלך. הפעם 'ברור לנו שהעם אתנו', הסביר לי ערן שטרנברג, ולכן כל ניסיון של שרון לכפות את תכניתו הוא מעשה לא דמוקרטי (ריאיון, 6.8.2004).

אולם למרות המחלוקת, במועצת יש"ע הבינו היטב כי גבול דק מאוד עובר בין הצלחתם להגדיל את בסיס הלגיטימציה הציבורית שלהם לבין איבודה. בקרב על דעת הקהל הם לא יכלו להרשות לעצמם לסרב לקבל את הכרעת הרוב, בייחוד כאשר זו בדיוק הייתה טענתם נגד שרון לאחר שהתעלם מהחלטת מפלגתו במשאל. אולם הוויכוח על גבולות הציות, על גבולות המאבק ועל השלכותיו האפשריות לא נעלם. 'אחים יקרים', כתב העיתונאי יגאל סרנה, כאילו בשם המתנחלים, 'שוב קמים עלינו לכלותנו. כמו בכל דור ודור מנסה הרוב, באמצעות ראש הממשלה, להגיע להסדר ולשגשוג על גבינו [...] יש לשוב ולהיערך כדי לסכל כל הסדר, על פי הדפוסים שעיצבנו מאז ראשית אחיזתנו בנחלת אבות [...] יש לפעול תמיד בשני ראשים: זה שמדבר על התנחלות בלבבות וזה שמזכיר כי מלחמת אחים בידינו [...] אם יתברר כי שלבי ההפגנה, האיום והשיתוק העלו חרס ומתקרבת הנסיגה, יש להפעיל את השלב שוועדת שמגר הכנועה מכנה "האיש הפועל לבדו" ' (סרנה, 4.8.2004).

נוסף על המאבק ההסברתי, שהחל להחריף לנוכח מה שבמועצת יש"ע הגדירו 'מסע הכפשה ודה-לגיטימציה' שנועד לציירם כ'קיצונים' ובכך לפגוע במאבקם, נאלצו ראשיה להתמודד גם עם האיום הממשי של תכנית ההתנתקות שהלכה וקרמה עור וגידים. שלוש מכות ניחתו על ראשיהם בראשית אוגוסט: הראשונה, בפעם הראשונה מאז הוקמו ההתנחלויות תחמה אותן מערכת הביטחון בקו שנועד למנוע את התרחבותן; השנייה, ראש המועצה לביטחון לאומי, האלוף במיל' גיורא איילנד, הודיע כי פינוי היישובים מהרצועה יסתיים עד ספטמבר 2005; והשלישית, ראש הממשלה הודיע על תחילת גיבושו של חוק חדש שיאפשר פינוי מהיר של מאחזים.

במקביל נמשך במלוא המרץ המשא ומתן עם מפלגת העבודה. בעשרה באוגוסט הצליחו מתנגדי ההתנתקות בליכוד להביא להשגת המטרה הראשונה שהציבו לעצמם: בית הדין העליון של הליכוד קיבל את העתירה שהגישו וקבע כי בניגוד לעמדת שרון תכונס ועידת הליכוד ב-18 באוגוסט לדיון והצבעה על צירופה של מפלגת העבודה. יצוין כי העתירה שהגישו גובתה בחתימותיהם של עשרים אחוזים מחברי הוועידה, אותן גייס יושב ראש האיחוד הלאומי אביגדור ליברמן, שראה בפסילת מפלגת העבודה 'טרמפולינה להקדמת הבחירות' (קדמון, 13.8.2004). מועצת יש"ע לא האמינה שהחלטת ועידת הליכוד תעצור את שרון,¹⁶⁹ אולם היא הסכימה לשתף פעולה עם המהלך

169 זו הייתה ההנחה של רוב השחקנים במערכת הפוליטית. שרון מתחשב בדעתם של

בתקווה שתהיה לכך השפעה חיובית מבחינתה בטווח הארוך. שכן היא הניחה שחברי הכנסת לא ימהרו להמרות את פיהם של חברי המרכז שאמורים לבחור אותם גם בפעם הבאה. במקרה כזה הקרע בסיעת הליכוד יעמיק, ואולי אף ייווצרו התנאים לגיבוש הרוב הדרוש לפיזור הכנסת, המטרה העיקרית שאליה חתרה. סקר שערכה בקרב מתפקדי הליכוד, שנועד לברר מהם סיכויי נתניהו להחליף את שרון אם יתקיימו פריימריס בתנועה, הראה כי לאחר שבעבר פיגר אחרי שרון בפער של 17%, הצטמצם הפער לכדי שני אחוזים בלבד (איל, גרינשטיין, שחר וברדנשטיין, 13.8.2004). כלומר, אם תצליח להביא לפיזור הכנסת, החלפת שרון כיושב ראש המפלגה אפשרית גם היא.

בניגוד למנהגה שלא להתערב בענייניהן הפנימיים של המפלגות, החלה מועצת יש"ע בגיבוש חזית רחבה של חברי מרכז שתבטיח רוב לפסילת מפלגת העבודה מחד גיסא, ואת המשך התנגדותם של חברי הכנסת המתנגדים להתנתקות מאידך גיסא. על המהלך הופקד אליעזר חיסדאי, חבר מרכז ליכוד נוסף על היותו ממלא מקום ראש מועצת יש"ע. בהתבססו על גרעין המתנגדים להתנתקות בקרב חברי המרכז, שנוצר והתגבש במהלך המאבק של משאל המתפקדים, הקים אליעזר עם אורי פארג', יו"ר מועצת סניף הליכוד בפתח תקווה, את 'המטה לאחדות הליכוד'. הגוף החדש, שפארג' מונה למנהלו, מונה לטענת אליעזר כ-1,200 חברי מרכז מכל הארץ המתנגדים להתנתקות, כשהגרעין המרכזי שלו הם הסניפים בחדרה ובפתח תקווה (ריאיון, 2.2.2005).

בסביבת שרון ניסו לשדר ביטחון עצמי והצהירו כי 'בתוך שבועיים תובא הממשלה החדשה לאישור הכנסת' (ידיעות אחרונות, 13.8.2004). אולם גם הם ידעו כי אם יפעל שרון בניגוד להחלטת הוועידה, יגדל הסיכוי שייאבד את הליכודי (איל, 13.8.2004),¹⁷⁰ והדבר האחרון שרצו בו היה בחירות. בניגוד להתנהלות הכושלת בזירה הפוליטית, בזירה הציבורית דאגו אנשי שרון ליצור את התחושה שלמרות הקשיים והמכשולים הפוליטיים, תכנית ההתנתקות קורמת עור וגידים ויוצאת לדרך שאין ממנה חזרה. ב-16 באוגוסט 2004, יומיים לפני כינוס הוועידה, 'חשף' העיתון 'ידיעות אחרונות'

צירי ועידת הליכוד 'כשם שהוא מתחשב בדעתם של עגלי המשק שלו', כתב העיתונאי נדב איל. 'הוועידה יכולה לקבל החלטות על כל דבר בעולם [...] אבל רק החלטה של אדם אחד מחייבת, של ראש הממשלה', צוטט אדם המקורב מאוד לשרון (איל, 13.8.2004).

170 ביטוי למתח בין שרון לנתניהו ניתן לראות בהתקפותיהם של מופז ואולמרט על נתניהו על רקע אישור התקציב (גרינשטיין ושחר, 16.8.2004).

כי 'מנהלת ההתנתקות נערכת לשלם מקדמות למתנחלים שירצו להתפנות כבר בתוך חודש ימים' (אייכנר, 16.8.2004). לטענת העיתון, למרות ההצהרות הקולניות של המנהיגים, התושבים בישיע מבינים כי הכיוון הוא התנתקות ו'בפעם הראשונה דיברו אתמול המתנחלים גם על סכומי הכסף שהם מצפים לקבלי (מי-טל וצימוקי, 16.8.2004).

ביעידן הפופולזים, כהגדרתו של פרופ' יונתן שפירא (שפירא י', 1996), כשאחד השיקולים המרכזיים שמכתיבים את התנהלותו של פוליטיקאי הוא 'מה העם רוצה', ולא 'מה העם צריך' – אם נשתמש בטרמינולוגיה של בן-גוריון – את הדיון המהותי בשאלת ההתנתקות החליף הוויכוח השטחי בשאלה היכן ה'ירוב' בעם, בעד ההתנתקות או נגדה. כל אחד מהצדדים טען ש'העם אתו', ובכך ניסה להגדיל את הלגיטימציה לעמדותיו. אולם מעבר להצהרות בתקשורת ולפרסום מאמרים בעיתון, מבחינת השליטה בשטח לא היו למועצת ישיע מתחרים. בניגוד ל'ירוב הדומם', אם היה כזה, שתמך בקידום ההתנתקות מהסלון, מועצת ישיע הצליחה להוציא את אנשיה לצמיתים, לקניונים, לכיכרות ולבתי הכנסת. יוסי ביילין, במאמר שפרסם, הגדיר את הבאים לימופע השרשרת האנושית כ'מייעוט קטן' המנהל בציבור 'מסע הפחדה', וטען כי 'יוכח שמיתוס הפינוי הבלתי אפשרי הוא פשוט מניפולציה פוליטית שתתפוגג' (ביילין, 16.8.2004). אולם בניגוד ל'ירוב' שביילין האמין שהוא נמנה עמו, שבמהלך כל תקופת המאבק זכה לייצוג בשתי הפגנות בודדות שארגן 'מטה הרוב'¹⁷¹ את ה'ירוב' של מועצת ישיע ניתן היה לראות לאורך כל תקופת המאבק – בעיניים.

גם אם מבחינה עובדתית צדק ביילין והיה רוב בציבור להתנתקות, וגם אם כפי שהציגו בלשכת שרון התכנית אכן קרמה עור וגידים, חוסר היציבות הפוליטי שהצליחה מועצת ישיע ליצור בעזרת המתנגדים מסיעות הימין והליכוד, הנוכחות הרבה של אנשיה בשטח והסקרים שדאגה לפרסם יצרו בציבור תחושה הפוכה. תחושה שגם אם הדרך מובילה להתנתקות, היא עוד ארוכה מאוד. אי-פינוי המאחזים הבלתי חוקיים – עניין שהוא 'בטל בשישים בהשוואה לפינויים המתוכנן של אלפי אנשים מרצועת עזה' – והעיכוב בהמשך בניית גדר ההפרדה, שני נושאים שלמועצת ישיע היה תפקיד

171 ב-15 במאי נערכה הפגנה המונית בכיכר רבין, ועל פי הערכות המשטרה השתתפו בה כמאה וחמישים אלף איש. ההפגנה השנייה התקיימה ערב ישיבת הממשלה בחמישה ביוני מול ביתו של ראש הממשלה בירושלים, אולם בה השתתפו לא יותר מ-3,000 איש.

מרכזי בעיצובם, היו לטענתו של העיתונאי עפר שלח הגורם המרכזי ליצירת 'התחושה ששרון לא רוצה, או לא יכול, או שניהם יחד' לקדם את ההתנתקות (שלח, 17.8.2004).

ערב ועידת הליכוד, שנקבעה ל-18 באוגוסט 2004, הגיע המתח במערכת הפוליטית לשיאו. אף על פי שבסך הכול היה מדובר בשאלת צירופה של מפלגת העבודה לממשלה, בשני הצדדים התייחסו להחלטה בה כאל שלב מכריע במאבק על עתידה של תכנית ההתנתקות, ובשני הצדדים הוקמו מטות פעולה. אנשי שרון פעלו מסביב לשעון בטלפונים, בשכנוע ובפגישות עם חברי ועידה מרכזיים. 'תבוסה שלו [של שרון] בהצבעה עלולה להביא אותו למצב בלתי אפשרי שבו לא יהיה מנוס מפיזור הכנסת והליכה לבחירות מוקדמות [...] ייתכן שבתוך פחות מחצי שנה' אמרו מקורבי שרון, ספק מתוך חשש אמתי, ספק מתוך ניסיון להפחיד את חברי הכנסת – שכפי שהעריכה גם מועצת יש"ע היו מוכנים להיאבק בהתנתקות, אבל לא במחיר של פיזור הכנסת והליכה לבחירות ('ידיעות אחרונות', 17.8.2004) – וספק משום שכפי שעלה מהסקרים שערכה מועצת יש"ע, גם לשרון הייתה סיבה טובה לחשוש מהקדמת הבחירות. במסגרת המאבק התקשורתי על דעת חברי המרכז, דאגה לשכת שרון לפרסם מכרז על בניית כאלף יחידות דירור בשטחים בסבסוד ממשלתי. מנגד, אחדות הכוחות בין 'המטה לאחדות הליכוד' – שהקים חיסדאי אליעזר בתוך מרכז הליכוד – לבין מחנה המתנגדים להתנתקות – בראשותו של השר לנדאו, ששיגר מכתב אישי לכל צירי הוועידה – לבין מחנהו של השר שלום הבטיחה מראש רוב ברור לעמדתם, לפחות על הנייר. לעומת אנשי שרון, שפעלו להביא דווקא את אלה שבדרך כלל נשארים בבית, המטרה המרכזית של המתנגדים הייתה להבטיח את השתתפותם של הפעילים המרכזיים בוועידה, ובעיקר של 700 הצירים שקראו לכינוסה מלכתחילה.¹⁷² על מנת 'למנוע הפעלת לחצים על מתנגדי ראש הממשלה', לטענתו, גייס השר לנדאו 350 חתימות ובכך הבטיח את קיומה של הצבעה חשאית.

במאמץ של הרגע האחרון לפגוע במטרת המתנגדים העלה שרון הצעת החלטה נוספת על זו שלהם, ועל פיה 'הליכוד ינהל משא ומתן עם כל מפלגה ציונית על בסיס קווי היסוד של הממשלה והחלטותיה'. מקורבי שרון הגדירו את ההצעה כימבריקה' (דואק, 18.8.2004) והניחו כי היא תאושר בנקל. בכך קיוו להצליח למשוך את השטיח מתחת לרגלי המתנגדים אם תחליט הוועידה

172 ההערכה הייתה שמתוך כ-2,900 חברי ועידה יגיעו כאלף לכינוס הנוכחי.

לקבל את שתי ההצעות. אולם לא כך קרה. כמו במשאל המתפקדים שלושה חודשים וחצי קודם לכן, שרון נחל כישלון צורב. שוב התנוססה המילה 'תבוסה' בכותרות העיתונים, לאחר שהצעתם של המתנגדים זכתה לרוב מוחץ של קרוב לשישים אחוז מול ארבעים אחוז, בדומה לתוצאות במשאל המתפקדים. הניצחון היה כפול לאחר שגם הצעתו של שרון, זו שאנשיו היו כה בטוחים ב'גאוניותה', לא עברה.¹⁷³ אנשי שרון ניסו להתנחם בעובדה שבסיעה, בקרב חברי הכנסת שאמורים לאשר את הרכב הקואליציה העתידית, השיג שרון רוב בשתי ההצעות. אולם לנוכח כוחם ההולך וגובר של חברי המרכז,¹⁷⁴ הסיכוי שהתומכים בסיעה ימשיכו לדבוק בעמדתם גם אחרי פרסום התוצאות נראה קלוש, בעיקר לאחר ש-400 חברי מרכז חתמו על 'התחייבות כבוד' שלא יתמכו בעתיד בשום חבר כנסת שיתמוך בתכנית ההתנתקות או בכניסת מפלגת העבודה לממשלה (שומפלב, 18.8.2004). 'אילו נהג ביושר', טען העיתונאי נחום ברנע כלפי השר לנדאו, 'יהיה מביא לוועידה הצעת החלטה להדיח את שרון, לא הצעה לפסול את פרס' (ברנע, 19.8.2004). אולם מבחינתם של לנדאו וחבריו זה היה היינו הך. לתפיסתם, בלימת הצטרפותה של מפלגת העבודה לממשלה כמוה כבלימת תכנית ההתנתקות.

למרות ההפסד, היו לא מעט שהעריכו כי שרון 'לא ישעה למתנגדיו, כפי שלא ציית לתוצאות המשאל. על אפם וחמתם יקים קואליציה עם העבודה ויחתור להתנתקות, מגובה על ידי רובם המכריע של האזרחים' (לונדון, 19.8.2004). הציפייה ששרון יהפוך מראש מפלגה – המונהגת על ידי 'כנופיות', כהגדרתו של נחום ברנע (ברנע, 19.8.2004) – לראש מדינה וימשיך בקידום תכניתו הייתה למי שתמך בהתנתקות לא רק תחזית או פרשנות, אלא גם משאלת לב.¹⁷⁵

'הוא [שרון], מהפסים שלו, לא מתכוון לרדת' קבע בן כספית. 'ההסכם שלו עם מפלגת העבודה סגור ומסוגר. שמעון פרס רק מחכה לאיתות' (כספית, 19.8.2004). אבל 'האיתות' לא הגיע. כמו שמרבית הפרשנויות שקדמו למשאל או לוועידה צפו ניצחון לשרון והתבדו, גם כאן, ההערכה ששרון יצרף את

173 חמישה קולות בלבד הפרידו בין ניצחון להפסד. ברוב של 765 מול 760 הפסיד ראש הממשלה גם בהצבעה על הצעתו.

174 עוד על תחושת הכוח של חברי מרכז הליכוד, ראו ירושלמי, 6.9.2004; פז-מלמד, 19.8.2004.

175 ראו לדוגמה כספית, a.12.9.2004. על הביקורת שהושמעה על התמיכה ה'אוטומטית' בשרון, בהתנהלותו ובתכניתו הן בליכוד הן בשמאל, ראו שלח, 7.9.2004.

העבודה על אפס וחמתם של חברי הוועידה התבדתה. האנרגייה הרבה שהשקיעו המתנגדים להתנתקות בניסיון למנוע את כניסתה של מפלגת העבודה לממשלה הוכיחה את עצמה.

החלטת ועידת הליכוד יכלה להיות ההוכחה הברורה ביותר, מבחינתה של מפלגת העבודה, שבלעדיה אי-אפשר לקדם את ההתנתקות. האינטרס הברור שלה היה להצטרף לממשלה על אפס וחמתם של אלה שניסו למנוע זאת, ולהביא לביצוע ההתנתקות. אולם במפלגת העבודה היו שחשבו אחרת ומיהרו להכריז כי הם נערכים לבחירות. 'לאור תוצאות ההצבעה אין מה לדבר עם הליכוד', טען חבר הכנסת וילנאי, שעם בכירים נוספים במפלגה הפך את החלטת הוועידה לעובדה מוגמרת. בין שהתכוונה לכך ובין שלא, בכך שתמה למעשה מפלגת העבודה את הגולל על רעיון צירופה לממשלה, לפחות באותה נקודת זמן. לשכת מפלגת העבודה, שהתכנסה כשבוע לאחר מכן, החליטה אמנם פה אחד לשמור על דלת פתוחה למשא ומתן, אם שרון יקרא לה, ועוד היו בתוכה שקיוו כי האיש שסלל כל חייו כבישים עוקפים יסלול עכשיו את כביש חייו, 'כביש עוקף מורדים ושאר נספחיהם' (פז-מלמד, 19.8.2004). אולם בשורה התחתונה, המשא ומתן להרחבת הממשלה הסתיים עם סיומה של ועידת הליכוד בסוף אוגוסט.

במועצת יש"ע הביעו סיפוק רב מהשתלשלות העניינים. מבחינתם לפחות, מכשול אחד הוסר, לפחות בינתיים. אולם הם הבינו כי עיקר המאבק עוד לפניהם, וכי למרות העובדה שהמשא ומתן לצירוף העבודה הופסק, הסיכוי ששרון יצליח להעביר את תכניתו בממשלה וגם בכנסת – בזכות ירשת הביטחוני שהעניקה לו העבודה – עדיין קיים. מתנגדי ההתנתקות בליכוד חזרו והורידו פרופיל עם ניצחונם בוועידה, אולם תהליך ההתנתקות – גם ללא כניסת העבודה – המשיך להתקדם.

ב-22 באוגוסט הוקמה מנהלת ההתנתקות. יונתן בשיא, איש הצינונות הדתית תושב קיבוץ שדה אליהו, נבחר על ידי ראש הממשלה לעמוד בראשה, והיא החלה את עבודתה בשטח. סניפים של המנהלת הוקמו בקרבת האזורים המיועדים לפינוי, והחלו הדיונים על גובה הפיצויים למתפנים.

ב-31 באוגוסט הודיע שרון בישיבת סיעת הליכוד על לוחות הזמנים לאישור תכנית ההתנתקות. על פי לוח הזמנים המתוכנן, ב-14 בספטמבר יובא החוק לאישור הקבינט, ב-24 באוקטובר הוא יובא לאישור הממשלה, ועד שלושה בנובמבר הוא יובא לאישור בקריאה ראשונה בכנסת (Ynet, 31.8.2004).

בשישה בספטמבר 2004, בתגובה למה שהגדירו במועצת יש"ע 'ההתנהלות

החד-צדדית של ראש הממשלה, ארגן חבר הכנסת אורי אריאל, לשעבר מזכ"ל מועצת יש"ע, כנס חירום בירושלים שבו השתתפו רבים מהארגונים החוץ-פרלמנטריים המתנגדים להתנתקות: 'נשים בירוק', מטות ערים, מטה נפגעי הטרור, 'שנית גמלא לא תיפול', 'רוח אחרת' – פורום קצינים בכירים במילואים, חוג הפרופסורים לחוסן לאומי, עמותת רבני פיקוח נפש, מטה המאבק למען גוש קטיף, ועד היישוב היהודי בחברון, נציגי מועצת יש"ע ועוד. המשתתפים הרבים קראו להחריף את המאבק במה שהגדירו 'תכנית העקירה והגירוש שמתכנן ראש הממשלה', והזהירו כי 'ביצוע הגירוש יקרע את העם ויפלט את הצבא'. כדי למנוע זאת הודיעו כי 'יפעלו במסעות הסברה בין חיילים, שוטרים ופקידי ממשלה כי מותר להם שלא להשתתף בפעולה כזאת, וכי גירוש יהודים מבתיהם והחרבת יישובים הוא מעשה בלתי חוקי, הנחשב "לפשע מלחמה" ויפשע נגד האנושות" על פי החוק הישראלי והבין-לאומי, בלתי מוסרי ואנטי ציוני' (אמיתי, 2004: 7.9). כמו כן החליטו הארגונים להמשיך בקמפיין מול המפד"ל ובקריאה לפרישתה מהממשלה.

במועצת יש"ע סירבו להצטרף לקריאות הסרבנות, אולם כחלק מהאסטרטגיה החדשה שהלכה והתגבשה מאז הודיע שרון על לוחות הזמנים – שמטרתה, כפי שהגדירו אותה, להוציא את ההכרעה על ההתנתקות מידיה של המערכת הפוליטית ולהעבירה להכרעת העם – הם חזרו והדגישו את חששם מפני היקרע בעם שאליו מוביל שרון. באמצעות קו הסברה זה קיוותה מועצת יש"ע לגרום למקבלי ההחלטות לוותר על זכותם להכריע בשאלת ההתנתקות ללא קבלת מנדט מחודש מהעם, אם בבחירות ואם במשאל עם. אין ספק כי ניתן להתווכח על עצם הטענה, אולם אין ויכוח על כך שהתנהלותו של שרון, התקדמות התהליך והעובדות שהחלו להיווצר בשטח יצרו תחושה קשה מאוד של מתח ומצוקה בקרב תושבי יש"ע, שהחלו להרגיש את האיום המתקרב. אין ויכוח על כך שלמועצת יש"ע באמת אין שליטה על כל מה שקורה ביש"ע, וכל שכן סמכות אכיפה. ואין ויכוח על כך שהקריאות לאליונות מצד גורמים שונים בימין הקיצוני הלכו וגברו.¹⁷⁶ מכתבי איום, נאצות וקללות החלו לזרום לבתים ולמשרדים של בכירים רבים במערכת הביטחונית והמדינית, בהם ראש לשכתו של שרון דב וייסגלס וראש מנהלת ההתנתקות יונתן בשיא. התסיסה הורגשה גם בבתי הכנסת, בדרשות הרבנים ובגילויי דעת שפרסמו רבנים שונים.

176 ראו למשל האיגרת ששלחה מפלגתו של ברוך מרזל למתנחלים (וייס, 2004: 17.8, 20.9.2004).

הדיון הציבורי על התסיסה בקרב התושבים בישיע הגיע לשיאו בעקבות פגישה שיזמה מועצת יש"ע עם שר הביטחון בתשעה בספטמבר. הפגישה נועדה להיות 'פגישת עבודה בנושאים טכניים', אולם לנוכח הנסיבות היא הפכה לעימות חזיתי. 'בקצב הזה תפרוץ כאן מלחמת אחים בתוך חודש', אמרו למופז ראשי יש"ע והזהירו כי הם מאבדים שליטה במצב. 'בתוך שבועות החברים יגרשו את החיילים מהיישובים', הוסיפו. 'אנחנו מגיעים למתח שעם ישראל מעולם לא הגיע אליו', אמר פנחס ולרשטיין (גלי צה"ל, 8.9.2004). חיזוק נוסף לטענותיה קיבלה מועצת יש"ע מהשר זבולון אורלב, שלנוכח המתח המצטבר בשטח קרא לערוך משאל עם על ההתנתקות והחל בגיבושה של הצעת חוק בנדון. 'רק משאל עם עם רוב מיוחס ימנע קרע וקטוב', אמר אורלב ואיים בפרישת המפד"ל מהקואליציה אם לא תתקבל הצעתו.¹⁷⁷

למחרת פורסמה בשלושת עיתוני הימין 'בשבעי', 'הצופה' ו'מקור ראשון' עצומה שחתמו עליה כמאתיים איש, בהם אביו ואחיו של השר נתניהו, ובה הם מזהירים כי מי שיינתן ידו 'לגירוש ולעקירה' הופך בכך 'שותף לפשע נגד האנושות וטיהור אתני של יהודים' (רהט, 10.9.2004). הדיון על ההקצנה בקרב המתנגדים להתנתקות חזר ועלה על סדר היום, והפעם במלוא עצמתו. החשש העיקרי היה שפוטנציאל האלימות ידבוק גם במתונים שבהם, ולא יישאר מנת חלקם של קיצונים מעטים בלבד. 'ההתנתקות קורעת את העם', הזהירו ראשי מועצת יש"ע. 'הם לא יפחידו אותי, לא אתן להם לחלק את העם', השיב ראש הממשלה. המתח הגובר בין המתנחלים לבין שרון הזכיר לרבים את המתח ששרר לפני עשור בינם לבין ראש הממשלה רבין על רקע תהליך אוסלו בחודשים שקדמו לרצח.¹⁷⁸

אף על פי שבלשכת שרון טענו שמשאל עם אינו עומד על הפרק, במועצת יש"ע המשיכו במאבק. רעיון המשאל – שהועלה כבר שבועות ספורים קודם לכן בפורומים סגורים על ידי חנן פורת, ושאוּמץ על ידי השר אורלב – היה מבחינת מועצת יש"ע כמעט האמצעי היחיד לעצירת ההתנתקות בקונסטלציה

177 לקראת כינוס מרכז המפד"ל בנושא פרישת המפד"ל מהקואליציה, שתוכנן ל-13 בספטמבר, ביקש אורלב לחזק את מעמדו ומנה שלושה תנאים נוספים לפרישה: אם הכנסת תשלים את חקיקת חוקי הפינוי והפיצוי לביצוע ההתנתקות; אם הכנסת תאשר את ההחלטה על פינוי בפועל של היישובים; ואם העבודה תצורף לקואליציה (בחור-ניר ושומפלבי, 9.9.2004).

178 ראו למשל כספית, a12.9.2004; גורלי, 13.9.2004. אחת מנקודות הדמיון שהצביעו עליה בסביבתו של ראש הממשלה הייתה שכמו אז גם היום, 'שרי הממשלה הבכירים וראשי הימין לא מגנים את התבטאויותיהם החריפות של המתנחלים [...] אף אחד לא יוצא נגד זה' (כספית, b12.9.2004).

פוליטית שבה הסיכוי לשכנע את חברי הכנסת לפזר את עצמם הוא אפסי. יריית הפתיחה של הקמפיין החדש הייתה הפגנת ההמונים בכיכר ציון בירושלים ב-12 בספטמבר, תחת הססמה 'ההתנתקות קורעת את העם'. ההפגנה התקיימה ערב דיון מרכז המפד"ל בשאלת פרישתה של המפלגה מהקואליציה ויומיים לפני אישור הקבינט את תשלום המקדמות למפונים. היא אורגנה על ידי מועצת יש"ע בשיתוף עם 'מנהלת ההתחברות', ועד יישובי גוש קטיף, מטה מאמ"ץ ומטות הערים. מטרתה, כפי שהוגדרה במודעות, הייתה 'לתת את הכוח למתנגדי הגירוש בכנסת ובממשלה לעצור את שרון או להחליפו ולקרוא לחברי המפד"ל לצאת מיממשלת העקירה'.¹⁷⁹

במועצת יש"ע ראו בפרישת המפד"ל שלב קריטי בדרך להפלת הממשלה. חישוב פשוט של יחסי הכוחות העלה כי ללא המפד"ל יישאר שרון עם קואליציית מיעוט של 54 חברי כנסת, שלאחריה, כך העריכה, פיזור הכנסת והליכה לבחירות הן רק שאלה של זמן. ולכן, על מנת להביא להכרעת מרכז המפד"ל על פרישה מהקואליציה, פעלה מועצת יש"ע בשלושה מישורים. המישור הראשון היה לחץ פוליטי על שלושת חברי הסיעה שתמכו באורלב, ובעיקר על יושב ראש הסיעה חבר הכנסת ניסן סלומיאנסקי. המיקוד בו נבע משתי סיבות: האחת, סלומיאנסקי נחשב למקורב מאוד לאורלב, ובה בעת, כקצין המבצעים של מועצת יש"ע בעבר, הוא נחשב גם לבן בריתה.¹⁸⁰ והשנייה, לעומת אורלב, סלומיאנסקי לא היה חשוד בעיני מועצת יש"ע, כמי ש'דבוק לכסא', כפי שהגדירו זאת הפוסטרים שהודבקו על לוחות המודעות בחוצות הערים. אולם גם סלומיאנסקי סירב להיענות לדרישתה של מועצת יש"ע. 'אני זוכר שזמביש ביקש להיפגש איתי בנושא. ישבנו עד אמצע הלילה, וניסיתי להסביר לו שאם נפרוש, יצא שכרנו בהפסדנו. הכנסת לא תתפזר, משום שאריק יכניס במקומנו את מפלגת העבודה. אבל במועצת יש"ע חשבו שהפערים בין הליכוד לעבודה כל-כך גדולים, שגם אם זה יקרה, קואליציה כזאת לא תחזיק מעמד. "זה כמו אש ומים", הם אמרו לי' (ריאיון, ניסן סלומיאנסקי, 25.3.2005). המישור השני היה פעולה של אנשי גוש קטיף.

179 במפד"ל הייתה הסכמה כי יש לעשות הכול כדי למנוע את ההתנתקות, אולם חבריה היו חלוקים ביניהם על הטקטיקה. בשעה שאורלב, שנתמך על ידי שלושה מחברי סיעתו, האמין שיעדין יש כר נרחב לפעולה מתוך הממשלה, איתם ולוי האמינו שיאין דרך אחרת לעצור את שרון אלא ללכת לבחירות' (עריף ורון-מוריה, 10.9.2004).

180 סלומיאנסקי, הנחשב לנץ במפד"ל ולאחד מראשי תומכיו של אורלב, היה "חייב" לאורלב. הם גדלו יחד, למדו יחד בישיבת 'נחלים', ואורלב הוא ששכנע אותו להתמודד לכנסת.

אלה העתיקו את דפוס פעולתם במשאל הליכוד והחלו לעבור מדלת לדלת בין חברי מרכז המפד"ל. והמישור השלישי היה פעילות השטח שהחלה עם הפגנת ההמונים בכיכר ציון.

ישם המשחק הוא דעת הקהל, נכתב בעיתון המועצה האזורית שומרון. 'מסתבר כי לא רק ההתיישבות קובעת את הגבול – אלא רצון העם, דעת הקהל, הסקרים המניעים את קובעי המדיניות [...] הצלחת מאבק ציבורי, לא משנה מאיזה סוג ובאיזה מקום, נשענת על שתי רגליים עיקריות: אפקטיביות ולגיטימיות. לא יעזרו הפגנות, העמידה בצמתים, המעבר מבית לבית ושאר פעולות המחאה האפקטיביות ככל שיהיו, אם המסר הנובע מהם ייתפס כלא לגיטימי בחברה הישראלית' (שילה נ', ספטמבר 2004: 14). על רקע הסערה הציבורית שהתעוררה בעקבות פגישתם של ראשי מועצת יש"ע עם שר הביטחון ואזהרותיהם מפני מלחמת אחים, קיבל המאבק על דעת הקהל משנה חשיבות.¹⁸¹ באמצעות מחאה שקטה ודמוקרטית ביקשה מועצת יש"ע לחדש את הלגיטימציה הציבורית למאבקה ולהמחיש את ההבדלים בינה לבין הקיצונים הקוראים למאבק אליים. יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן הציג למשתתפים בעצרת בכיכר ציון 'עשרה דיברות' הקוראים לשמור על המאבק בגבולות לגיטימיים מחד גיסא, ומציגים את תכניתו של שרון כלא לגיטימית כל עוד נמנעת מהעם זכות ההכרעה בעניינה מאידך גיסא. את היעדר המנדט של שרון לבצע את ההתנתקות ביקשה מועצת יש"ע להדגיש באמצעות הקרנת נאומו של שרון ערב הבחירות לכנסת, שבו הוא מזהיר מפני נסיגה חד-צדדית. לשום פוליטיקאי לא ניתנה הרשות לנאום בעצרת, שנועדה לשוות למאבק מראה של מאבק עממי רחב. במסגרת הפקת הלקחים מהביקורת שהושמעה כלפיה, בייחוד לאחר השרשרת האנושית, כאילו ההתנגדות לתכנית ההתנתקות היא של מגזר 'המתנחלים' או הציבור הדתי-לאומי בלבד, ולא של 'העם', כל נואמי העצרת – חוץ מיושב ראש מועצת יש"ע, ראש מועצת חוף עזה ושני רבנים – היו חילונים, לרבות מנחה העצרת, ממלא מקום יושב ראש מועצת יש"ע חיסדאי אליעזר, החילוני היחיד בהנהלת מועצת יש"ע.¹⁸² העצרת הסתיימה בתהלוכת לפידים

181 מועצת יש"ע חילקה למפגינים שלטים מטעמה שהוכנו מראש והקפידה מאוד, במהלך כל שלבי ההפגנה, כי לא יונפו שלטים שיש בהם משום הסתה. על הסערה הציבורית ראו כספית 2004.9.12.

182 בנואמים היו הטייס במילואים אל"מ יהואר גל, אם ובתה מהיישוב כדים שבשומרון ואחותה של נעמי שמר, רות נוסבאום.

לביתו של ראש הממשלה, שנועדה 'להזכיר לכולם שהמאבק שלנו הולך להיות לא פחות חזק מהמאבק נגד אוסלו', הסביר לי ערן שטרנברג, והדגיש כי 'מאז אוסלו לא קיימנו מצעדי לפידים' (ריאיון, 12.9.2004).

ההפגנה לא הצליחה להביא לפרישת המפד"ל, ומרכז המפד"ל שהתכנס למחרת, ב-13 בספטמבר, החליט – בניגוד לקריאת המפגינים – לקבל את הצעתו של אורלב ולהישאר לפי שעה בקואליציה (רהט, 14.9.2004; דואק, 14.9.2004). אולם מועצת יש"ע יכלה לרשום לעצמה הישג מרשים ברמה ההסברתית. 'עשרת הדיברות' למאבק בהתנתקות שהקריא יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן, השלטים שחילקו המארגנים מראש, הקפדתם להוריד כל שלט שהיה בו רמז להסתה והמחאה הגדולה אך המאופקת שארגנה מועצת יש"ע – כל הפעולות האלה, שנועדו להחזיר למאבקה את הלגיטימיות, הצליחו, כפי שמוכיחים הדברים שנכתבו בידיעות אחרונות: 'מחאת המתנחלים על תכנית ההתנתקות מתנהלת עד עכשיו תוך הליכה מיומנת על החבל הדק של הלגיטימיות. הגופים הרשמיים מארגנים פעילות פוליטית שאין לערער עליה, וההתבטאויות המהלכות על הסף נשמרות לאנשים פרטיים. בוודאי אין אותה האווירה של אלימות ושל חוסר שליטה שקדמה לרצח רבין'. לטענתו של עפר שלח, 'הדבר נובע מהתחושה שהכוח הפוליטי וההפגנה הלגיטימית יספיקו כדי להעביר את רוע הגזירה', ובכל מקרה, 'בינתיים קשה לתפוס את מתנגדי ההתנתקות בקלקלתם – במיוחד כשמי שמוביל את התהליך אכן לא בוחל בשום אמצעי ובשום תרגיל פוליטי כדי להצליח במשימתו' (שלח, 13.9.2004).

עורך 'מעריב' אמנון דנקנר הרחיק לכת והפנה את האצבע המאשימה כלפי המחנה התומך בהתנתקות, שהוא נמנה עמו: 'המתנחלים אינם אויבים שלנו. הם אחינו הטובים גם כשהם טועים לדעתנו [...] מותר לנו לעשות רגע חשבון נפש מהיר על כל ביטויי השנאה, הבזו וההתרחקות שלנו מהם ומהציבור הגדול והחשוב של התומכים בהם. מותר לנו גם לשאול את עצמנו, האם אנחנו לא צועקים בהיסטריה אל מול כל התבטאות חריפה שלהם ומנסים להדביק לה את ההגדרה "הסתה", שעה שלנו מותר לכתוב ולומר דברים חריפים עליהם' (דנקנר, 14.9.2004). לטענת 'מעריב', אמנם 'בשלב זה כל מה שיש למתנחלים על שרון זה יתרון הנחישות והרהיטות', אולם 'הם עקביים, ברורים ונחרצים. הוא מגומגם, מתחמק ומסתתר. הם צועקים בקולות ניחרים. הוא מלחשש ועושה תנועות עצבניות. הם מצליחים לגייס מאה אלף בשלושה ימים. הוא גם קואליציה לא מצליח להקים' (דאום ואריאלי, 13.9.2004).

התגובות שהגיעו מן המערכת הפוליטית בימים שלמחרת ההפגנה העידו על הישג נוסף של מועצת יש"ע, גם בזירה הפוליטית. אמנם, ראש הממשלה הודיע כי הוא שולל את רעיון משאל העם שהעלו ראשי מועצת יש"ע ובכירים במפד"ל והגדיר את האיום במלחמת אחים אם לא תתקבל הצעתם כ'מסע הסתה חמור ביותר' (מי-טל ואייכנר, 13.9.2004). אולם רעיון משאל העם אומץ על ידי בכירים אחרים בליכוד, ונתניהו בראשם. כבר למחרת ההפגנה החליט השר נתניהו לשבור את שתיקתו הממושכת והצטרף לקריאתה של מועצת יש"ע לקיים משאל עם על מנת למנוע את הקרע בעם. 'הכתובת על הקיר', אמר נתניהו, והוסיף כי ניתן להשלים את הליכי החקיקה וההכנות למשאל בתוך ארבעה עד שישה שבועות (אייכנר ודואק, 14.9.2004). למחרת הצטרף גם חבר הכנסת גלעד ארדן מהליכוד לקריאה והגיש את הצעת החוק הנדרשת.

ההישג הגדול של מועצת יש"ע לא היה רק בהעלאת רעיון משאל העם לסדר היום, אלא בעצם ערעור הלגיטימציה של הכנסת לקבל החלטה על פינוי יישובים ללא קבלת מנדט מחודש מהעם וללא רוב מוצק בעם. 'לא בחטף נבוא עליהם ולא כשוד בצהריים. איננו מבקשים לבזוז אותם אלא לשכנע אותם לקבל הכרעת רוב בדבר ההתנתקות', כתב העיתונאי אמנון דנקנר. 'אבל זו צריכה להיות באמת הכרעת רוב דמוקרטית למהדרין [...] משאל עם' (דנקנר, 14.9.2004). 'יש ממש בטענת המתנחלים שהוא [שרון] שם ללעג את כללי הדמוקרטיה', כתב דן מרגלית. 'שרון סילק שני שרים כדי להבטיח רוב לעמדתו, ולא ביקש את אישור הכנסת להרכיב מחדש ממשלה אחרת. החליט על משאל מיותר של חברי ליכוד בלי להיעצר ליד התוצאות. ונטל חלק בדיון בוועידת המפלגה ומחק אותה ממעשיו [...] משאל עם יהיה ויכוח מחנך, מצרפי. דרך עוקפת מלחמת אחים, שהיא הקשה מכולן. עם הכרעה מחייבת, בלי צורך בבחירות חדשות' (מרגלית, 14.9.2004).

בלשכת שרון האשימו את נתניהו כי בהצעתו למשאל עם הוא מבקש לעכב את תהליך ההתנתקות, וכמו להמחיש כי לא ניתן יהיה לעצור את התהליך הדליפו לתקשורת את נוסח חוק הפיצויים למתפנים תחת הכותרת 'מסמך היסטורי' (אייכנר, 13.9.2004).

למחרת, ב-14 בספטמבר, אישר הקבינט את החוק, שכבר זכה לכינוי 'חוק פינוי-פיצוי'¹⁸³ בו ביום אישרה ועדת הכספים של הכנסת העברה

183 על משמעות החוק והפרשנות המשפטית שלו ראו ז' סגל, 11.10.2004

תקציבית ראשונה של עשרה מיליון ש"ח למנהלת ההתנתקות ולוועדה בראשותו של מנכ"ל משרד המשפטים.

אישור 'חוק הפיצויים' ערב ראש השנה עורר סערה רבה בקרב תושבי יש"ע, בעיקר בשל סעיף 6.2 בחוק, ההופך את האזור המפונה לשטח צבאי סגור טרם הפינוי. הסערה גברה עוד יותר בעשרים בספטמבר, עם צאת החג, בעקבות פרסום בתקשורת על כוונתה של מנהלת ההתנתקות לשלוח מכתבים לכל המיועדים לפינוי. במכתב תגובה ששלחה יושבת ראש ארגון 'נשים בירוק' נדיה מטר לראש מנהלת ההתנתקות, היא השוותה בין המכתב המיועד לבין 'הודעת הגירוש' שניתנה ב-1942 ליהודי ברלין וטענה כלפי יושב ראש המנהלת כי הוא 'גרסה מודרנית ליוזמאט' (וייס, 2004: 20.9). גם במועצת יש"ע דחו את המכתב של מנהלת ההתנתקות וטענו כי הוא 'יצטרף במשפט ההיסטוריה למסכת העדויות נגד שרון, שיוקע ללא ספק על ניסיון דיקטטורי נבזי, בלתי חוקי וללא רוב, לגרש יהודים מבתיהם', כדברי ערן שטרנברג (רהט ובוהדנה, 2004: 20.9). שטרנברג גם קרא למתיישבים להחזיר את המכתבים בליווי מכתב תשובה חריף או לזרקם לפח (אייכנר וזינגר, 2004: 20.9). תגובתו של שטרנברג העידה על התחושה הרווחת בקרב התושבים המיועדים לפינוי – שעלתה גם בסקרים שערכה מנהלת ההתנתקות – שלמרות ההתקדמות, כביכול, של התהליך, הם לא יפנו (אייכנר, מי-טל ויהושע, 2004: 27.9). 'זה לא יקרה', אמרה לי רותם פחימה, תושבת נצר חזני שאמה נרצחה בפיגוע. 'לא יודעת איד, אבל זה פשוט לא יקרה' (נצר חזני, 2004: 6.8).

ידיעה נוספת שהכתה במתנחלים עם צאת החג הייתה הגיבוש במשרד המשפטים ובמערכת הביטחון של תכנית פעולה להתמודדות עם המתפרעים בזמן הפינוי, שאחד הרעיונות המרכזיים בה הוא הקמת בית כלא חדש בעבור המתפרעים (בן-דוד, צימוקי ואייכנר, 2004: 20.9). 'אכן, אין דיקטטורה ללא מחנות מעצר ומשפטי ראויה מזוזים', כתב בתגובה העיתונאי נדב העצני (העצני נ', 2004: 22.9). 'אצלנו, מי שבינתיים מפר את החוק, את חוקת המפלגה, את סדרי השלטון ואת חובות ההגיונות, הוא דווקא ראש הממשלה [...] אם תוצא התכנית אל הפועל וייעצרו המונים, רק יתחזקו המתנגדים'. בעקבות המתח הגובר ביש"ע לנוכח הפרסומים האחרונים וההתקדמות המתוכננת בתהליך עם כינוס מושב הכנסת אחרי החגים, ביקשו ראשי מועצת יש"ע לחזור ולהזהיר מפני השלכות הצפויות לכך.

ב-21 בספטמבר, בהמשך לשיחתם עם שר הביטחון שבועיים קודם לכן, יזמו פגישה עם השר גדעון עזרא, ממלא מקום השר לביטחון פנים, והדגישו בפניו כי 'אם לא יהיו בחירות יהיה כאוס איום ונורא' (רהט, יבלונקה, בן-

דוד ובוהדנה, 21.9.2004). הם גינו בפני השר עזרא את מכתבה של מטר לבשיא, והדגישו כי הם עושים הכול כדי למנוע אלימות, אולם חזרו והזהירו כי הלגיטימציה לאלימות נובעת מהתנהלותו הדורסנית של שרון. במקביל למאבק הפוליטי והציבורי החליטה מועצת יש"ע לפתוח גם במאבק משפטי. לצורך כך שכרו את שירותיו של משרד עורכי הדין ורצברג וקספר, המתמחה בתחום הייעוץ לפעילי ימין. ב-21 בספטמבר הגישו ראש המועצה האזורית חוף עזה אבנר שמעוני וחברי הכנסת סלומיאנסקי, איתם ויהלום, עתירה לבג"ץ – אמצעי שבו השתמשו עד כה בעיקר במאבקם נגד פינוי המאחזים – בדרישה להוציא צו על תנאי וצו ביניים שיאסרו חלוקת מקדמות על חשבון הפיצויים למתנחלים שיבקשו להתפנות מרצון (רהט ובוהדנה, 20.9.2004) אולם התהליך נמשך.

ב-26 בספטמבר, כמתוכנן, שלחה מנהלת ההתנתקות לכל המתיישבים המיועדים לפינוי את המכתב הקורא להם למלא שאלון או להגיע לריאיון אישי עם נציג המנהלת כדי לברר אם הם זכאים למקדמות על חשבון הפיצוי (מי-טל, 26.9.2004). עוד פורסם כי בימים הקרובים תפעיל המנהלת סניפים נוספים שבהם יוכלו המיועדים לפינוי לפגוש אנשי מקצוע – עורכי דין, רואי חשבון, כלכלנים, פסיכולוגים ועובדים סוציאליים – שיעזרו להם בקבלת החלטות. בתגובה הפיץ מטה המאבק של גוש קטיף איגרת ובה ציטוט מדבריו של שרון מהתקופה שבה עמד מן העבר השני של המתרס, וכראש האופוזיציה ביקש לחזק את ידי המתיישבים ועודד אותם לדחות את הצעות הפיצויים השונות שהוגשו להם.¹⁸⁴

למחרת, ב-27 בספטמבר, הודיע משרד המשפטים כי הוא נותן למערכת הביטחון 'אור ירוק' להתחיל מיד באיסוף כל כלי הנשק המוחזקים בהתנחלויות ללא רישיון. בשלב השני, שיתחיל כשבועיים לפני הפינוי, יידרשו המתנחלים להפקיד גם את כלי הנשק הנמצאים ברשותם כדין (צימוקי, 27.9.2004).

ב-28 בספטמבר הגיעה מועצת יש"ע לפגישה עם היועץ המשפטי לממשלה מני מזוז. הפגישה נועדה לנסות ולקבוע כללי משחק ומסגרת פעולה לגיטימית למאבק בהתנתקות, אולם היא עסקה כמובן גם בשאלת משאל העם. לטענת

184 נוסח דברי שרון: 'אני פונה לכולכם לא לגלות חולשה. הם שואלים היום במשאלים, אם תהיה מוכן לפנות את ביתך תמורת פיצויים גבוהים ובמקום זה ניתן לך דירה במקום אחר. אם שואלים אתכם את השאלה הזאת תגידו להם – אנחנו עומדים לקנות דירה שנייה!' (שרגאי נ', 29.9.2004).

מועצת יש"ע, מזוז הביע הערכה על התנהלותם במאבק והוסיף כי אילו היה קיים חוק משאל עם הוא היה ממליץ לממשלה להשתמש בו (וייס, 28.9.2004; יועז ושרגאי, 29.9.2004). במקביל נודע כי חברי מרכז ליכוד המתנגדים להתנתקות החלו בהחתמת חברי כנסת על הצעת החוק למשאל עם של חבר הכנסת גלעד ארדן (כהן ג', 29.9.2004). בהמשך לקו ההסברה של מועצת יש"ע שלח חבר הכנסת ארדן מכתב לכל שרי הממשלה ובו הדגיש כי 'כדי למנוע קרע בלתי הפיך בעם', כלשונו, הוא קורא להם לתמוך בהצעת החוק שלו. לדבריו, 'הממשלה לא יכולה לפעול ללא לגיטימציה של הציבור בנושא כל כך מכריע וכל כך שנוי במחלוקת. חייבים לערוך משאל עם ולא לכפות תכנית שחלקים גדולים בעם מתנגדים לה'. על פי הצעת החוק, תכנית ההתנתקות תאושר רק אם יתמכו בה שישים אחוזים מהמצביעים בפועל במשאל העם (בנדר, 9.10.2004).¹⁸⁵

על רקע התמיכה ההולכת וגוברת במערכת הפוליטית ברעיון משאל העם החלו להישמע מלשכת שרון – שם דחו את הרעיון מכול וכול – קולות הקוראים להקדמת הבחירות. האופטימיות במועצת יש"ע כי יצלחו למנוע את אישור ההתנתקות בכנסת הלכה וגברה. 'אני מאמין באמונה שלמה שתכנית ההתנתקות היא בת חלוף', כתב יושב ראש מועצת יש"ע בעיתון המועצה האזורית שומרון. 'בידינו הכוח לשנותה. המאבק הציבורי שניהלנו במהלך השנים מוכיח שאין תכנית גרועה שאינה הפיכה [...] השעה הקשה מחייבת את כולנו להתגייס, כאיש אחד, נגד העקירה. יש לנו אהבה והיא תנצח! היא ססמת המאבק של החודשים הקרובים. זוהי ססמה, אך זהו גם המוטו של חיינו. גבולות הדמוקרטיה רחבים ומאבק דמוקרטי ונחוש, של ציבור מאמין, יביא לשינוי המיוחל' (ליברמן, ספטמבר 2004: 2). את ההיענות הגבוהה לקריאתו של יושב ראש המועצה ניתן היה לראות בכל אחת מהפעולות שארגנה מועצת יש"ע בשטח. חודש אוקטובר היה עמוס במיוחד בפעולות מסוג זה. במהלך חג הסוכות הגיעו מאות לסיורים שארגנה מועצת יש"ע בחומש, בשא-נור ובגוש קטיף. בחמישה באוקטובר, ליל הושענה רבה, התקיים באגם שבגוש קטיף ליל לימוד ארצי לנוער מכל רחבי הארץ, ובו שמעו בני הנוער שיחות מפי רבנים ואישי ציבור. בשבעה באוקטובר התקיימו 'הקפות שניות בשא-נור' במעמד רבנים ואישי ציבור.

185 חבר הכנסת ארדן הדגיש, עם זאת, כי אם סוגיית הרוב תהווה מכשול שימנע את אישור הצעת החוק בממשלה, הוא יהיה מוכן להתפשר על רוב רגיל.

לקראת פתיחת מושב הכנסת ביום שני, 11 באוקטובר, נערכו מועצת יש"ע ומטות השטח של גוש קטיף, מטה מאמ"ץ ומטות הערים לשבוע עמוס של פעילות. 'שרשרת הפעולות' החלה כבר ביום ראשון, עשרה באוקטובר, עם פתיחתו של מבצע 'השבוע הכתום', מבצע כלל-ארצי שמטרתו 'להכשיר את הקרקע לקבלת ההחלטה על משאל עם, ואף להשפיע עליו אם יתקיים' (שרגאי נ', 10.10.2004). במסגרתו נפרסו אלפי מתנדבים בכל רחבי הארץ בצמתים, באתרי בילוי ובקניונים, חילקו סטיקרים, דגלים וחומרי הסברה ותלו שלטי מרפסת כתומים המביעים הזדהות עם מאבקם של אנשי גוש קטיף. לצורך המבצע גויסו מעל 800 מתנדבים מקרב בחורי הישיבות העל-תיכוניות, והם הופנו למטות הערים לפי הצורך. הפעילות מול המטות המקומיים התנהלה על פי השיטה שנקבעה בזמן משאל המתפקדים, של 'יישוב מול עיר': כל יישוב בגוש קטיף או ביש"ע מסיע מפגינים לעיר שהוא עובד מולה, ומנהל את האירוע במקום. 'השבוע הכתום' הסתיים ב-14 באוקטובר במבצע נוסף, שכונה 'מבצע המאה'. מטרתו, כפי שהוגדרה על ידי מטה המאבק של גוש קטיף, הייתה 'לחקוק בדעת הקהל את העובדה שהמחאה הציבורית איננה רק של אנשי גוש קטיף והמתנחלים, אלא היא עולה מכל רחבי הארץ ומכל חלקי הציבור' (www.katif.net-d). במסגרת המבצע התייצבו מפגינים נושאי לפידים בכמה צמתים מרכזיים לחצי שעה, ומשם צעדו לאזור ההפגנה. כמאה הפגנות נערכו בו זמנית במאה ערים ברחבי הארץ, והעצרת המרכזית התקיימה בכיכר פאריס בירושלים. 'מאה ערים זה לא סקטור כזה או אחר, קולן של מאה ערים זהו קולו של העם', נכתב באתר המאבק של גוש קטיף (www.katif.net-c).

'מבצע המאה' היה גם האירוע הראשון שבו נטלה חלק מנהלת ההתחברות שהוקמה באותו שבוע. הרעיון להקמת המנהלת עלה כבר בחודש יולי, על רקע הקמתה של מנהלת ההתנתקות, ובעיקר על רקע הצורך 'להפוך את המאבק בתכנית ההתנתקות ממאבק של מועצת יש"ע למאבק לאומי', כפי שאמר יושב ראש המנהלת וסגן יושב ראש מועצת יש"ע שאול גולדשטיין (ריאיון, 14.10.2004). המטרה הייתה להקים גוף ציבורי רחב, ארגון-גג, שירכז תחתיו את כל הארגונים הפועלים נגד תכנית ההתנתקות¹⁸⁶ ויאפשר להתחבר

186 הארגונים, כפי שהוצגו על ידי יושב ראש המנהלת בישיבת הנשיאות הראשונה שלה, הם 'רוח אחרת', פרופסורים לחוסן לאומי, 'ציון במשפט תיפדה', חב"ד, נוצרים תומכי ישראל, התאים הכתומים באוניברסיטאות, בית"ר, ועד יישובי גוש קטיף, מטה מאמ"ץ ועוד.

לציבור רחב יותר – שקשה לו להתחבר לפעילויות של מועצת יש"ע. כמו כן, הכוונה הייתה לאפשר לראשי מועצת יש"ע – שעד כה הובילו את המאבק כמעט לבדם – להתפנות לטיפול גם בנושאים האחרים שהם מופקדים עליהם במסגרת תפקידם כראשי מועצות, תפקידים שהם יחשובים לא פחות, כדבריו של שאול גולדשטיין – כמו למשל בנושאי שינוי תוואי הגדר, הקיצוץ הגדול בתקציבי המועצות בישי"ע ועוד (ריאיון, 14.10.2004). מבצע המאה' היה צעד ראשון בבניית התשתית הארגונית של המנהלת, והוא כלל הקמת מטות פעולה בכל רחבי הארץ.

מושב החורף של הכנסת נפתח, כאמור, ב-11 באוקטובר, וההיערכות לקראת נאום הפתיחה של ראש הממשלה הייתה בשיאה. לנאום לא הייתה שום משמעות אופרטיבית. הייתה זו בסך הכול הצהרת כוונות, אולם במועצת יש"ע עשו כל מאמץ אפשרי לגרום מבוכה לראש הממשלה ולגבש רוב נגדה, גם אם יהיה זה ניצחון דקלרטיבי בלבד.

הרוב המתגבש נגד הצהרת ראש הממשלה החל להסתמן כבר בשעות הבוקר, עם הודעתה של מפלגת העבודה כי כל עוד היא איננה חלק מהממשלה, אין היא מחויבת לירשת הביטחון' האוטומטית שהסכימה להעניק לממשלה בהצבעות על תכנית ההתנתקות, וכי תצביע נגד. בצהריים נפגשו בלשכתו של השר עוזי לנדאו חברי הכנסת מהליכוד המתנגדים להתנתקות כדי לקבוע את אופן הצבעתם שלהם לאחר נאומו המדיני הצפוי של ראש הממשלה. בסופו של דבר החליטו לדחות את החלטתם בעניין עד לאחר נאומו של ראש הממשלה.

במטרה ליצור לחץ על מתנגדי ההתנתקות בליכוד מיהרו מקורבי שרון לאיים כי 'אם המליאה לא תאשר את הודעתו המדינית – הוא ירחיב את הקואליציה', שהרי זו תהיה ההוכחה כי אין לסמוך על הקואליציה הנוכחית (זהר ובנדר, 11.10.2004). ואמנם, בעקבות האיום החלו בליכוד בניסיונות להביא לפשרה שעל פיה הכנסת תצביע על הודעת סיעת הליכוד, אולם ראש הממשלה התעקש שההצבעה תהיה על הודעתו.

בשעה 16:00 נפתח מושב החורף של הכנסת. ב-16:20 חזר יושב ראש הכנסת רובי ריבלין על המסר של מועצת יש"ע והזהיר מפני 'קרע בעם'. דקה לאחר מכן עלה שרון לדוכן הנואמים והחל את נאומו. הנאום שוסע ללא הרף בקריאות ביניים של חברי הכנסת מהימין ומהמפלגות הערביות, אולם שרון לא נרתע. להפך: הוא חזר על לוחות הזמנים לאישור תכנית ההתנתקות¹⁸⁷

187 על פי לוחות הזמנים שקבע שרון, ב-25 באוקטובר יציג ראש הממשלה לכנסת את

והדגיש כי 'לאחר שהכנסת תאשר, כפי שאני מאמין, את התכנית, נוכח לגשת אל יישומה על פי לוי"ז מפורט תוך ליווי ובקרה צמודים לנוכח ההתפתחויות בשטח. ההכרעה השנייה שתידרש הכנסת לקבל היא על החוק המכונה חוק פינוי-פיצוי. חוק זה יובא אל הכנסת כבר בשבוע השני של נובמבר' (בנדר, 11.10.2004). בתשובה לרעיון 'משאל העם' חזר שרון על עמדתו והדגיש כי ההכרעה על ההתנתקות תתקבל בכנסת: 'תפקידה של מנהיגות לאומית בבית הזה הוא לקבל החלטות בראייה לאומית רחבה. הכנסת היא המוסד העליון של הדמוקרטיה הישראלית. עד להחלטתה – מחלוקת. ממנה ואחריה – אחדות' (אלון ג', 12.10.2004).

נאומו של ראש הממשלה יצר סערה גדולה בכנסת. ב-17:00 התכנסו חברי הכנסת של הליכוד המתנגדים להתנתקות והחליטו להיעדר מההצבעה.¹⁸⁸ ב-18:00 התכנסה סיעת העבודה לדין מיוחד באשר לאופן ההצבעה. ברוב של 11 מול עשרה החליטה סיעת העבודה להתנגד לנאום ראש הממשלה בטענה שהבטיחה 'רשת ביטחון', ולא 'רשת הסוואה'. השר אורלב ביקש מראש הממשלה שיבהיר כי לאישור הודעתו אין משמעות של אישור תכנית ההתנתקות, אולם ראש הממשלה סירב. ב-19:10 הודיע יושב ראש סיעת המפד"ל חבר הכנסת ניסן סלומיאנסקי כי גם המפד"ל תיעדר מההצבעה. חבר הכנסת איתם וחבר הכנסת לוי הודיעו שיתנגדו. גם ש"ס, יהדות התורה, יח"ד והמפלגות הערביות הודיעו שיתנגדו. ב-20:14 עלה יושב ראש שינוי לדוכן הנואמים וביקש ממפלגת העבודה לשנות את החלטתה ולתמוך בהודעה, אולם זו סירבה.

כשהבין שרון שהוא עומד להפסיד בהצבעה ביקש שיהכנסת תרשום לפניה את הודעתו. אולם גם נוסח זה לא עבר. בשעה 21:10, בתום ארבע שעות של דיונים, התייעצויות והתרוצצויות ניגשה הכנסת להצבעה על הודעת ראש הממשלה, וראשי מועצת יש"ע התכנסו במזנון הכנסת הצפוף לצפות בתוצאותיה. המתח הגיע לשיאו ב-21:20, עם קריסת מערכת ההצבעה האלקטרונית והודעתו של יושב ראש הכנסת כי הוא עובר להצבעה שמית.

תכנית ההתנתקות שאושרה בממשלה בשישה ביוני. למחרת, בתום דיון בנושא, תובא התכנית להצבעה בכנסת. בשלושה בנובמבר יובא חוק הפיצויים למתפנים (חוק פינוי-פיצוי) לקריאה ראשונה בכנסת (בן, אלון וזרחיה, 11.10.2004).

188 עשרת הימורדים, כפי שכונו בתקשורת – השר עוזי לנדאו, סגן השר מיכאל רצון וחברי הכנסת דוד לוי, אהוד יתום, גילה גמליאל, נעמי בלומנטל, איוב קרא, יולי אדלשטיין וגלעד ארדן – לא השתתפו בהצבעה, ואילו רובי ריבלין נמנעו.

המתח גבר. עם סיום קריאת השמות התברר כי שרון הובס, לאחר שהכנסת דחתה את הודעתו ברוב של 53 מול 44.

'תבוסה לשרון', נכתב בכותרת הראשית של 'ידיעות אחרונות'. 'הפסד צורב', נכתב ב'מעריב'. 'שום דבר לא יכול היה להמתיק את התבוסה שספג אתמול שרון כשמפלגת העבודה הצביעה נגדו בידיים, וחצי ממפלגתו הצביעה נגדו ברגליים' (קדמון, 12.10.2004). 'שוב הוכח', כתב הפרשן יוסי ורט, 'כי הקואליציה של שרון יכולה להעביר כל דבר בכנסת מלבד את תכנית ההתנתקות. אפילו אם היא מוזכרת כבדרך אגב, בהודעה סטנדרטית, חצי-חגיגית, לרגל פתיחת מושב החורף של הכנסת ה-16' (ורטר, 12.10.2004). אף שהיה זה רק ניצחון בנקודות, במועצת יש"ע יכלו לרשום לעצמם הישג מרשים. שכן בפעם הראשונה הצליחו מתנגדי ההתנתקות להביא לניצחון ברור בהצבעה במליאת הכנסת. 'שרון קיבל אתמול בעיטה ברגל גסה. הכנסת לא הייתה מוכנה אפילו לרשום לפנייה את הודעתו המדינית' (כספית, 12.10.2004). וכך כתבה אמונה אלון:

לא נעים להודות כמה נעים היה לראות את אריאל שרון מובס. לא נעים להודות איזו תחושת הקלה מילאה את הלב כאשר התברר שהנה, בכל זאת, למרות הביטחון העצמי האין סופי, למרות הווירטואוזיות, למרות עמרי, לא לעולם חוסן ולא לעולם אטימות [...] מעבר לוויכוח בעד ונגד בריחה מרצועת עזה ומצפון השומרון, מעבר לתכנית ההתנתקות עצמה, היה משהו מדכא ומעיק בעצם התנהלותו של ראש הממשלה בשנה האחרונה. גם מי שאינם מתנגדים לעקירת יישובים היו יכולים להרגיש שראש הממשלה מפגין זלזול מוגזם כלפי מוסדות מפלגתו, כלפי זולתו הפוליטי וכלפי האינטליגנציה. הוא לא הפר את כללי הדמוקרטיה, אבל צחק לדמוקרטיה בפרצוף. לא פיטר את כל חברי הממשלה, אבל הפך אותם לחסרי משמעות. הוא לבדו החליט, הוא לבדו קבע, הוא לבדו ידע מה טוב למדינה, הוא לבדו תכנן את הלוי"ז ונערך לביצוע – עד שפתאום קמה הכנסת ואמרה לו: לא [...] כה כבדה הייתה המועקה, שבמהלך השנה האחרונה נדמה היה לפעמים שכלום לא יעצור את הבולדוזר הנחוש הבא עלינו לנתקנו – והנה באה ההצבעה על נאומו ובלמה אותו, ולו לרגע פוליטי אחד. גם אם כעבור הרגע הזה הוא יתאושש, משהו בשריון של שרון נסדק שלשום (אלון א', 13.10.2004).

אולם למרות תחושת הסיפוק הגדולה, במועצת יש"ע הבינו היטב כי הדרך עוד ארוכה, וכי, כפי שטען בן כספית, שרון 'הפסיד בקרב, אבל לא הפסיד

במלחמה. המלחמה תתרחש עוד שבועיים, בהצבעה הגורלית בכנסת על ההתנתקות' (כספית, 12.10.2004).

בעקבות התבוסה התחדשו במערכת הפוליטית ההערכות כי לא יהיה מנוס מהרחבת הממשלה, למרות החלטת ועידת הליכוד. 'המצב הפרלמנטרי הבלתי אפשרי הזה, כך על פי הפרשנות, "יאלץ" את שרון לעשות את מה שחתר אליו מלכתחילה: לצרף את מפלגת העבודה לקואליציה שלו', נכתב ב'ידיעות אחרונות' (קדמון, 12.10.2004). 'כשהליכודניקים יבינו שללא צירוף העבודה הם הולכים לבחירות', כתב העיתונאי נחום ברנע, 'הם יבלעו את הגלולה' (ברנע, 12.10.2004). 'שוב הוכח, כי כדי להעביר את ההתנתקות שרון זקוק למפלגת העבודה', הוסיף הפרשן הפוליטי יוסי ורטור. 'אם שרון קיווה כי ברגע האמת – ואמש, היה מעין רגע של אמת – ה"מורדים" בסיעתו, שרובם נכנסו לכנסת על גבו יתיישרו ויחסכו לו את ההשפלה, הוא גילה שזה לא עובד כך. בעוד שבועיים, לכשיגיע רגע האמת הכי אמת, ההצבעה על תכנית ההתנתקות, שרון ימצא עצמו נתון לחסדיהם של שמעון פרס וחברי מפלגת העבודה' (ורטור, 12.10.2004). תחושת התפוררות הקואליציה והיעדר היכולת של ראש הממשלה להמשיך ולתפקד במצב הקיים חצתה מחנות. 'לראש הממשלה אין מפלגה ואין ממשלה', אמר חבר הכנסת רן כהן מיח"ד. 'זאת תחילת הסוף של הממשלה [...] שרון צריך להסיק את המסקנות ולהפסיק את תכנית ההתנתקות', הוסיף חבר הכנסת איתם, יושב ראש המפד"ל, שחזר וקרא לחבריו לפרוש מיד מהממשלה (בנדר וזהר, 11.10.2004).¹⁸⁹ 'עשינו לו זובורי', צהל חבר הכנסת אלדד מהאיחוד הלאומי, 'עכשיו צריך לקוות שלפחות את הדרך לבית הנשיא הוא יצליח למצוא' (שיבי, 12.10.2004). 'עכשיו', הוסיף וטען הפרשן יוסי ורטור, 'עומדות בפני שרון שתי אפשרויות: ללכת לנשיא ולבקשו לפזר את הכנסת מן הטעם שהוא, ראש הממשלה, נותר ללא קואליציה; או לשנות את הרכב הקואליציה. אבל קיימת גם אפשרות שלישית: לאשר את תכנית ההתנתקות בקולות השמאל, ולהמשיך הלאה באותה קואליציית מיעוט-לא-מיעוט (תלוי מה תעשה המפד"ל) כאילו לא קרה כלום' (ורטור, 12.10.2004. ראו גם איל, 12.10.2004; דואק, 12.10.2004).

לצורך ניתוח האפשרויות ודרכי הפעולה החליט שרון על כינוס 'פורום החווה', פורום יועציו הבכירים, כדי לדון בהמשך דרכה של הממשלה. 'שרון

189 ב'יקול ישראלי' דווח שהשרים לשעבר אפי איתם ויצחק לוי מהמפד"ל מאיימים לפלג את סיעתם אם זו לא תפרוש מהממשלה בתוך שבועיים.

אוהב ליצור רושם שאינו חושש מבחירות מוקדמות. בכל הזדמנות הוא מאיים בהן על קבוצת המורדים במפלגתו, כתב חגי סגל (סגל ח', 12.10.2004). אולם למעשה, כפי שהסביר פרס, 'לאף אחד בכנסת אין אינטרס ללכת לבחירות' (ורטר, 11.10.2004), גם לא לשרון עצמו. בין האפשרות השנייה לשלישית, כפי שתיארו זאת למחרת ההצבעה שלושת העיתונים הגדולים, 'הקולות שבקעו אמש מסביבתו של שרון, דיברו בבירור על האפשרות השנייה: שינוי הרכבה של הקואליציה' (ורטר, 12.10.2004). ואמנם, כבר למחרת נודע כי שרון הזמין אליו את חברי סיעת יהדות התורה ואת נציגי מפלגת העבודה על מנת לדון עמם שוב על אפשרות הקמת ממשלת אחדות. 'מפלגת העבודה צריכה להחליט אם היא רוצה להיות שותפה לתהליך שהיא מאמינה בו, או שהיא מעדיפה לשחק משחקים פוליטיים', אמר חבר הכנסת עמרי שרון (שם). עוד לפני כן, כבר למחרת ההצבעה, נפגש שר הביטחון שאול מופז עם המנהיג הרוחני של תנועת ש"ס הרב עובדיה יוסף. הפגישה נערכה לבקשת ראש הממשלה במטרה לנסות ולשכנע את יוסף כי תמיכה בתכנית ההתנתקות היא 'בגדר פיקוח נפש', וכי יישום התכנית 'יעלה את רמת הביטחון וישפיע לטובה על הכלכלה והחברה'. ראש הממשלה ביקש לאפשר בכך את תמיכת ש"ס בתכנית ההתנתקות, לכשתובא להצבעה בכנסת (בנדר, 12.10.2004).¹⁹⁰ אולם הרב המשיך להביע את התנגדותו למהלך, בשל היותו חד-צדדי. למרות ההתפתחויות הפוליטיות הצפויות, מועצת יש"ע יכלה לרשום לעצמה ניצחון נוסף בנקודות, גם ביום שלאחר ההצבעה בכנסת. הישג ראשון היה הצטרפותו של יושב ראש שינוי יוסף לפיד לקריאה לקיים משאל עם. בעקבות פגישתו עם ראשי יש"ע, ולאחר שאלה התחייבו בפניו כי מועצת יש"ע תקבל כל תוצאה שתתקבל במשאל, ביקש לפיד מראש הממשלה לשקול שנית את רעיון משאל העם כדי להביא בכך לקונסנזוס לאומי סביב תכנית ההתנתקות (זהר ובנדר, 12.10.2004). בד בבד דאג גם השר נתניהו להעביר לשרון את המסר כי הדרך הטובה ביותר לפתרון כל הבעיות היא הליכה למשאל עם. אולם ראש הממשלה דבק בעמדתו ודחה את הבקשה על הסף, בטענה שזו 'גרירת רגליים' (מועלם וזרחיה, 13.10.2004). 'בית ספר פוליטי' נוסף, כפי שהגדיר זאת העיתון האלקטרוני Ynet, היה בוועדת הכספים: כל מתנגדי ההתנתקות בוועדה – תשעה מהם חברי קואליציה – התאחדו והצליחו ברוב של 11 מול חמישה למנוע העברה

190 כבר עם פרסום התכנית הודיע הרב עובדיה יוסף כי הוא מתנגד לכל מהלך חד-צדדי, וכי ש"ס תתמוך רק במהלך מדיני שייעשה במסגרת משא ומתן עם הפלסטינים.

תקציבית של חמישה מיליון ש"ח למשרד המשפטים, סכום שנועד לגיבוש והכנה של חוק ההתנתקות. 'זהו איתות נוסף לראש הממשלה, מיהר להגיב חבר הכנסת חיים כץ, ממתנגדי ההתנתקות, 'כי אין ביכולתו לבצע את תכנית ההתנתקות בניגוד לעמדת הסיעה' (מרסיאנו, 12.10.2004).

לפנות ערב, בעקבות כישלונותיו החוזרים והתלות הגוברת שלו ביסיעת הליכוד הסרבנית, החליט ראש הממשלה לכנס את חברי סיעתו שתמכו בו בהודעתו המדינית ולברר עמם כיצד למנוע הישנותם של מקרים דומים בעתיד. הכינוס עורר זעם רב בקרב המתנגדים להתנתקות, שלא הוזמנו אליו, והם טענו כי זהו 'ניסיון של ראש הממשלה לפלג את התנועה ולהביא למפץ הגדול בפוליטיקה'. אולם מלשכת שרון דחו את הטענות והודיעו כי הפגישה נועדה להעביר מסר לימורדים' כי שרון אינו מתכוון להמשיך ולפעול 'באופן ממלכתי'. הוא 'בונה מחנה ומשיב אש', ורק 'מי שיהיה אתו – יתוגמל' (מועלם וזרחיה, 13.10.2004). לטענת העיתונאית מזל מועלם, 'בסביבת שרון לא הכירו במשך זמן רב בכוחה של קבוצת המורדים וביכולת הארגון שלה. היחס אל לנדאו ואנשיו היה מזלזל והנחת העבודה הייתה שהקבוצה תתפורר. רק אתמול החליט שרון לטפל אישית בחברי הקבוצה, על ידי פעולה של "הפרד ומשול"' (מועלם, 13.10.2004). ואמנם, שרשרת הכישלונות של שרון, ההצבעה הצפויה על ההתנתקות, ובעיקר השינויים הצפויים בקואליציה, הביאו את אנשי לשכתו למסקנה כי זה זמן רב שהזירה הפוליטית מוזנחת. לפיכך, במקביל לשינוי ההתנהלות מול חברי הכנסת שתמכו בשרון לאורך הדרך, החלו אנשי שרון גם בהקמת 'מחנה' תומכים במרכז, שישמש עורף פוליטי לשרון בכינוסי המרכז והוועידה הצפויים (מועלם, 13.10.2004). בתוך כך פורסם כי גם ה'מורדים' אינם מתכוונים להרים ידיים וכבר נערכים לקרב הבא, לכפות על שרון לערוך משאל עם על ההתנתקות. המאבק בין שני המחנות בליכוד הגיע לשיאו עם הודעת שרון על כוונתו לפעול מחדש לצירוף העבודה ולהרחבת הקואליציה, וכתרות העיתונים דיווחו על סכנת פילוג בליכוד (דואק, 13.10.2004). עם זאת, דווקא במחנה המתנגדים להתנתקות החל להסתמן פילוג על רקע חששם של כמה חברים שהליכה ראש בראש מול שרון תביא – מבלי שרצו בכך – לצירוף העבודה לממשלה, וחמור מכך – לבחירות חדשות (אייל, רהט וגולן, 14.10.2004).

יום לאחר תבוסת ראש הממשלה בכנסת הפך הוויכוח על משאל העם לנושא החם במשכן. עשרות פעילים מרכזיים ביש"ע, ובראשם חבר הכנסת לשעבר חנן פורת – מי שיזם את הרעיון מלכתחילה – הגיעו לכנסת בניסיון לשכנע את חברי הכנסת לתמוך בעריכת משאל עם על תכנית ההתנתקות.

ירק משאל עם יוכל לנטרל את פוטנציאל האלימות, אמר פורת, והוסיף כי בכוננתו להיפגש עם כל חברי סיעות הליכוד ושינוי, עם חברי כנסת נוספים ואף עם ראש הממשלה (בנדר ורהט, 13.10.2004). במקביל המשיכו גם חברי הכנסת מהליכוד במאמצי השכנוע, מגובים בשרים נתניהו, לבנת, שלום וכך. יושב ראש שינוי, כאמור, כבר הודיע כי הוא המליץ על כך לראש הממשלה בפגישתו עמו בבוקר, אולם ראש הממשלה המשיך להביע את התנגדותו לרעיון. בישיבת ועדת חוץ וביטחון של הכנסת חזר שרון וטען כי המשאל ירק יגביר את המחלוקת בעם ולא ימתן את עמדות הימין הקיצוני (אלון, בן ומועלם, 14.10.2004). ימי שחושב שמשאל עם ימנע בעיות טועה. המשאל עצמו יגרום לאלימות בגלל הוויכוח על עצם השאלה שתישאל בו והוויכוח לגבי סוגיית הרוב שיידרש על מנת לאשר את המשאל, הוסיף (בנדר, 14.10.2004). שרון גם חזר בפני חברי הוועדה על לוחות הזמנים המתוכננים ואמר כי הפינוי יחל במאי-יוני 2005 ויימשך לכל המאוחר עד סוף 2005. במועצת ישי"ע המשיכו בהכנות לקראת 'מפגן המאה' הצפוי ביום חמישי. אולם במקביל למחאה, החליטו מתיישבי גוש קטיף לפעול להבטחת עתידם במקרה שהמאבק בהתנתקות ייכשל. 'ביטוח חיים' קראו לזה שם. כבר למחרת ההצבעה בכנסת הודיע חבר הכנסת צבי הנדל, תושב גני טל שבגוש קטיף, על הקמת צוות של חברי כנסת שיגבש הצעות אופרטיביות לתיקון חוק הפיצויים לטובת המתנחלים. 'החלטנו שחשוב לטפל גם בחקיקה על מנת שכל החברים יהיו רגועים ויוכלו להתמסר למאבק תוך ידיעה שיש מי שמטפל ודואג בשל אותו חשש של אחוז אחד שחש ושלוים ניכשל במאבק', הסביר הנדל (חסון וזרחיה, 12.10.2004). בה בעת, לקראת המועד הסופי להגשת הערות לתזכיר החוק ליישום תכנית ההתנתקות (חוק 'פינוי-פיצוי'), החלו לזרום אל חברי הכנסת פקסים של תושבי גוש קטיף עם הערות משלהם לחוק, ופקסים המזהירים מפני השלכותיו של אישור חוק הימנוגד לחוק יסוד כבוד האדם וחירותו.¹⁹¹ כמו כן נערך כינוס חשאי של פורום המשפטנים נגד התכנית המונה כשבעים חברים, ובו גובשה חוות דעת הכוללת עשרות הערות לתזכיר החוק, אולם הוחלט כי ההערות יוגשו רק כאשר יובא החוק לאישור הכנסת.

191 ראו למשל את מכתבו של עו"ד יוסי פוקס, חבר מרכז הליכוד ותושב גוש עציון, בנושא 'ההצבעה ב-25 לאוקטובר – מהלך המנוגד לחוק יסוד כבוד האדם וחירותו', 17.10.2004.

למחרת, יום חמישי 14 באוקטובר, כחודש בלבד לאחר הפגנת ההמונים בכיכר ציון, יצאו שוב אנשי יש"ע לרחובות. היה זה המבצע הגדול החמישי של מטה המאבק בגוש קטיף מאז הוקם בפברואר 2004.¹⁹² הפעם יצאו המתנחלים עם גימיק חדש, 'הפגנת המאה': מאה מפגני מחאה בכמאה ערים מרכזיות ברחבי הארץ, וכן בקיבוצו של ראש מנהלת ההתנתקות יונתן בשיא. כשעה לפני תחילת ההפגנות עמדו בצמתים ברחבי הארץ אלפי מפגינים נושאים לפידים, ומשם צעדו יחד לאזורי ההפגנות. למפגן קדם מבצע לוגיסטי מורכב, ובמהלכו גייס מטה המאבק רכזים בכמאה ערים בארץ. הרכזים קיבלו על עצמם את ארגון האירוע ביישובם, דאגו לאישורים הנדרשים ולפרסום האירוע. רכזים אלה אמורים היו ליצור את התשתית את הארגונית של מטות הערים לקראת משאל העם המתוכנן. 'ההפגנה הזאת תהיה המסמר האחרון בארון הקבורה של תכנית ההתנתקות של שרון', קבע דובר מועצת חוף עזה ערן שטרנברג, והוסיף כי 'ההפגנה תוכיח אחת ולתמיד שהמאבק שלהם [של המתנחלים] אינו סקטוריאלי, והוא מקיף את כל קצות הארץ ואת כל גוני הקשת הפוליטית' (גליקמן, 13.10.2004). 'הרעיון היה לחבר קהלים גדולים שעד עכשיו לא ראינו אותם', הודה ראש מטה המאבק של גוש קטיף, רפי סרי (חסון, 15.10.2004). ואמנם, לנוכח הביקורת שספגו לאחר מבצע 'השרשרת האנושית', שלפיה השתתפו בשרשרת רק חובשי כיפה, ההתחברות לקהלים חדשים והעברת המסר כי קהלים רחבים שותפים למחאה הייתה מטרה מרכזית. הקמפיין החדש שליווה את המפגן נשא את הססמה 'שרון קורע את העם', והיא החליפה את הססמה 'ההתנתקות קורעת את העם', שהובילה את הקמפיין מאז הפגנת ההמונים בכיכר ציון. שעות ספורות קודם שהחל 'מפגן המאה' נודע, כי לראשונה מאז שהציג את תכניתו לפני כמעט שנה, החליט ראש הממשלה להזמין את ראשי מועצת יש"ע לפגישה עמו ולאפשר להם להביע את טענותיהם כלפיו. הפגישה נקבעה ליום ראשון 17 באוקטובר. ראשי מועצת יש"ע לא תלו בפגישה תקוות גדולות, אולם עם סיום 'מפגן המאה' התכנסו לדיון מיוחד על היערכותם לקראתה.

ביטוי לאותו 'קרע בעם' שמפניו הזהירה מועצת יש"ע נראה כבר בשעות הבוקר, עם הפרסומים על 'עליית מדרגה בהתבטאויות הרבנים' נגד

192 המבצע הראשון היה מצעד בן ארבעה ימים מגוש קטיף לירושלים. השני היה ביום העצמאות, ובו הצליח המטה להביא שמונים אלף מפגינים לאירוע תמיכה המוני בתושבי הגוש. המבצע השלישי היה הקמפיין מדלת לדלת לקראת משאל המתפקדים בליכוד. המבצע הרביעי היה 'השרשרת הישראלית', וזה היה המבצע החמישי.

ההתנתקות, לאחר שבריאיון לעיתון 'בשבע' קרא אברהם שפירא, הרב הראשי לשעבר וראש ישיבת 'מרכז הרב' – המרכז הרוחני של הציונות הדתית, שממנו יצאו אנשי גוש אמונים וראשי מועצת יש"ע – לחיילים ולשוטרים לסרב פקודה לפנות יישובים. 'זו עבירה, זה אסור, והם חייבים להבהיר כבר עכשיו למפקדיהם כי כשם שלא יחללו שבת ולא יאכלו טרפות, כך לא יעקרו יישובים מבתיהם', אמר הרב (שרון, 14.10.2004). קריאת הרב שפירא עוררה מבוכה רבה הן במועצת יש"ע הן במפד"ל, שראשיהן הדגישו לכל אורך תקופת המאבק כי יש להוציא את צה"ל מהוויכוח, וכי סירוב פקודה הוא מחוץ לתחום המאבק. 'מפגן המאה' התקיים על רקע מבוכה זו, והיא הודגשה עוד יותר עם עלייתו לדוכן הנואמים בכיכר פריז – שם התקיימה העצרת המרכזית של המפגן – של הרב שלמה אבינר, רב ישיבת 'עטרת כוהנים', אשר פסק – בניגוד לרב שפירא – כי אין לסרב פקודה.

במקביל למאבק השטח של מועצת יש"ע, הגבירו גם מתנגדי ההתנתקות בליכוד את מאמצייהם לסיכול העברת התכנית בכנסת. היעד המרכזי היה להגדיל את מספר המתנגדים לתכנית מקרב חברי הליכוד מ-15 לעשרים חברי כנסת – על מנת להתגבר על תמיכתה הצפויה של סיעת העבודה בתכנית לכשתובא להצבעה – ולהבטיח שיצביעו נגדה (מועלם, 14.10.2004). בה בעת פעלו המתנגדים לגיבוש רוב בקרב סיעת הליכוד בכנסת לתמיכה ברעיון משאל העם.

מנגד, בלשכת שרון העריכו כי לתכנית ההתנתקות צפוי רוב של שבעים חברי כנסת – לפחות 21 מהליכוד, 21 של העבודה ועם אחד, 15 של שינוי, שישה של יח"ד, חבר הכנסת נודלמן מהאיחוד הלאומי וחברי הכנסת של המפלגות הערביות. אולם הערכה זו לא הייתה סופית. במפלגות הערביות כבר החלו להישמע קולות הקוראים להתנגד לתכנית, וגם בתוך הליכוד הדרמה עוד הייתה רחוקה מלהסתיים. לפיכך, במקביל לתחילת המגעים להקמת ממשלת אחדות עם ש"ס, יהדות התורה ומפלגת העבודה החל ראש הממשלה בפגישות מרתוניות עם שרים וחברי כנסת במפלגתו – בהם השרים לימור לבנת וישראל כץ, סגן השר זאב בויס וחברי הכנסת יובל שטייניץ, אלי אפללו ודניאל בנלולו – בניסיון להבטיח רוב לתכניתו. נוסף על כך החל שרון בפגישות עם חברי מרכז וראשי קבוצות בליכוד בניסיון לשכנע אותם לתמוך באופן פעיל בתכניתו.

למחרת, 15 באוקטובר, בהמשך למאמציו של ראש הממשלה להרחיב את מעגל התומכים סביבו, נפגשו כארבעים ראשי סניפים וקבוצות בליכוד לפגישת חירום בהשתתפות יועצו הפוליטי של שרון. בפגישה הוחלט על

המשך החתמת העצומה – שבשבועות האחרונים הוחתמו עליה כ-400 איש – המביעה תמיכה בשרון ובמדיניותו. כמו כן הוחלט כי מיום ראשון 17 באוקטובר יעברו הפעילים התומכים בשרון מסניף לסניף ויבהירו את חשיבות התמיכה בראש הממשלה ואת הסכנות הצפויות אם לא תתקבל תכניתו. במסגרת הפעילות המתוכננת הוחלט להבהיר לחברי הכנסת כי 'מחנה שרון' יתמוך בעתיד רק בחברי כנסת שתומכים בראש הממשלה. הלחץ המרכזי, כך על פי התכנון, יופעל על השר דני נווה ועל חברי הכנסת משה כחלון, דניאל בנלולו, אלי אפללו, יחיאל חזן וגילה גמליאל, שסומנו כ'חוליה חלשה', כדי שאלה יעבירו את תמיכתם באופן רשמי וסופי לשרון (שומפלבי, 15.10.2004).

עוד באותו היום, יום אחד בלבד לאחר הסערה שעוררו התבטאויותיו של הרב שפירא, הודיעו כשישים רבני ערים, רבני יישובים, ראשי ישיבות, רבני יש"ע ויועד פיקוח נפש' כי הם מצטרפים לקריאתו של הרב שפירא ופרסמו גילוי דעת הקורא לחיילים לסרב להשתתף בעקירת התנחלויות ומאחזים (רהט וגולן, 17.10.2004). 'גילוי הדעת הזה משמעותו שיש ערכים שהם ערכי נצח', הסביר רבה של אלון מורה אליקים לבנון. 'ממשלה שכופה על אזרחיה לפעול נגד ערכיה, אין לה זכות קיום והיא צריכה לעבור'. 'אנחנו מבקשים מראש הממשלה שלא יביא את עם ישראל וחיילי ישראל לדילמה קשה כזאת', הוסיף הרב דוד דרוקמן (וייס, 15.10.2004).

ערב פגישתם של ראשי מועצת יש"ע עם ראש הממשלה, שבה תכננו לחזור ולהדגיש גם בפניו כי 'עומדת לפרוץ מלחמה בין יהודים, וצפוי גל סרבנות אדיר של חיילים דתיים', הודיע גם נשיא המדינה כי הוא תומך ברעיון משאל העם בטענה ש'משאל עם יכול לשחרר את המתח, ולמנוע הידרדרות למלחמת אחים סביב תכנית ההתנתקות' (כספית, איל, שחר, יבלונקה ורהט, 17.10.2004). טענה זו המחישה יותר מכול את הצלחת האסטרטגיה של מועצת יש"ע של שינוי השיח הציבורי באמצעות 'איומים ובנייה של מאזן אימה', כהגדרתו של העיתונאי נדב שרגאי (שרגאי נ', 17.10.2004). כאמור, משהבינו כי לא יוכלו למנוע את אישור ההתנתקות בכנסת, קראו להוציא את ההכרעה מידיהם של חברי הכנסת ולהעבירה אל העם, אם בבחירות ואם במשאל עם. 'לאור הדורסנות [של ראש הממשלה]', הסביר אבנר שמעוני, 'האנשים בגוש קטיף נמצאים על סף פיצוץ, ולכן זו הדרך היחידה למנוע קרע בעם ומלחמת אחים (כספית, 15.10.2004).

עדות נוספת להצלחת האסטרטגיה הייתה מאמרו של עורך 'מעריב' אמנון דנקר, שחזר והשמיע, כאילו מפיהם של המתנחלים, את טענותיהם שלהם:

ראש הממשלה המבקש להימנע ממשאל עם אחראי לכך שהדרך בה הלך הייתה רצופה במהלכים של ביזוי החלטות רוב במפלגתו, מה שנותן בידי מתנגדי ההתנתקות טיעון לא מבוטל כי מתי שנוח לו הוא מדבר בשם שלטון הרוב, ומתי שלא – בז לו. נכון שמשאל עם שבו יהיה רוב להתנתקות לא יקהה את עוקץ ההתנגדות של הקיצונים ביותר, אבל הוא בהחלט עשוי להביא להתנהגות מאופקת בהרבה של הרוב הגדול של המתנחלים ותומכיהם. זה לא דבר של מה בכך. איש אינו רוצה לראות קרע שותת דם בחברה הישראלית ויד איש באחיו. איש אינו רוצה להעלות על הדעת פלוגות סרבניות ואלומות נוקשה במהלך הפינוי (דנקנר, 17.10.2004).

במוצאי שבת 16 באוקטובר, על רקע התמיכה הגוברת בנושא המשאל בקרב שרי הליכוד והניסיונות לכפות על שרון את המשאל באמצעות הצבעה על הנושא בסיעה, ולקראת הפגישה הצפויה למחרת עם ראש הממשלה, הגיעו ראשי מועצת ישי"ע לפגישה עם השרה לימור לבנת, שביקשה לנסות ולתווך בינם לבין ראש הממשלה. לפי הצעת הפשרה שהציעה לבנת הכנסת תצביע על תכנית ההתנתקות לפי לוח הזמנים שנקבע מראש, אולם תקבע שתנאי למימוש ההחלטה הוא אישורה במשאל עם. 'צריך לעצור רגע לפני שהרכבות מתנגשות, אנחנו על סף מלחמת אחים, ויש לעשות הכול כדי לגשר', אמרה לבנת (כספית, איל, שחר, יבלונקה ורהט, 17.10.2004).

ראשי מועצת ישי"ע הביעו נכונות לקבל את פשרת לבנת, אולם ראש הממשלה דחה אותה על הסף. אל פגישתם עם ראש הממשלה, מי שנחשב לאבי ההתנחלויות ולמנהיגם הפוליטי של המתנחלים לאורך שנים, הגיעו ראשי מועצת ישי"ע בלי ציפיות גבוהות: השנה הארוכה שבה ניהלו נגדו את קרב חייהם חיסלה לחלוטין את האמון שנתנו בו לאורך השנים. ואולם, למרות זאת הם ייחסו לפגישה חשיבות רבה. הם התכוונו לקראתה, הגיעו עם שאלות רבות וציפו לפחות לקבל תשובות. אך לתדהמתם גילו שרון אחר: 'פגשנו ראש ממשלה אטום שלא ענה על שום שאלה משאלותינו, ונחוש להוביל לקרע בעם', אמרו בצאתם מהפגישה (גליקמן ושחר, 17.10.2004), שאותה תיארו כ'ידו-שיח של חירשים קר וטעון' (יבלונקה ושחר, 18.10.2004). 'אתה הולך לגרש עשרת אלפים יהודים מביתם, להרוס שישים בתי כנסת, בלי שיש לך מנדט מהעם', אמרו לו פנחס ולרשטיין, ראש מועצת בנימין, וצביקי בר-חי, ראש מועצת דרום הר חברון והזהירו אותו כי הוא יישא באחריות לקרע הצפוי בעם (אייכנר ומי-טל, 18.10.2004). 'מאז ימי בית שני

לא ידענו ימים קשים כאלה, הוסיף בנצי ליברמן, אולם שרון לא נסוג. הוא חזר על התנגדותו למשאל עם בטענה שיש לו מנדט, חזר על הצהרתו כי 'בחבל עזה לא צריכים לשבת יהודים' ותקף את התבטאויות הרבנים. המזכיר המדיני של מועצת יש"ע יהושע מור-יוסף סיכם את הפגישה בקביעה ש'שרון מנותק מהעם' והוסיף כי מועצת יש"ע תמשיך 'להפעיל לחץ דרך המערכת הפוליטית על מנת להביא את ההתנתקות להכרעת העם כדי להימנע מהידרדרות למלחמת אחים' (שרגאי, מועלם ובן, 17.10.2004). 'הפגישה בין ראשי מועצת יש"ע לבין ראש הממשלה לא נכשלה', כתב בן כספית, 'מכיוון שמעולם לא נועדה להצליח. אין כאן שתי רכבות שדוהרות זו מול זו, אלא רכבת אחת שמגלה כי הקטר בוגד בה. 35 שנה הם דוהרים ביחד על הפסים לעבר יעד לא ברור, והנה מתברר לקרונות שהקטר לקח את הפנייה הלא נכונה, בחר בהצטלבות הפסים את הצד ההפוך והוא מנסה עכשיו לחטוף את הרכבת, להדהיר את קרונותיה לתהום' (כספית, 18.10.2004).

בעקבות תוצאות פגישתם של ראשי מועצת יש"ע עם ראש הממשלה, ראשי המתיישבים בגוש קטיף התכנסו למחרת, 18 באוקטובר, במועצה האזורית חוף עזה לדיון חירום, ובסופו החליטו לדחות את פגישתם עם ראש הממשלה שתוכננה ליום שלישי. 'תחושות רמיסה ודריסה אין יכולות להידחק לקרן זווית, ובמיוחד כשנוכחנו לדעת כי אין בכוונת ראש הממשלה לנהל דיאלוג אמתי, נכתב בהודעה. 'לא נוכל לטשטש את הקרע המוחלט שיצר ראש הממשלה. האיחוי ייווצר רק על ידי החזרת ההכרעה אל העם' (וייס, 18.10.2004). למרות נחישותו של ראש הממשלה, כפי שבאה לידי ביטוי גם בפגישתו עם ראשי מועצת יש"ע, הם לא אמרו נואש. 'אנחנו נכפה על שרון את המשאל', הבטיח המזכיר המדיני של מועצת יש"ע יהושע מור-יוסף. 'לכל מקום שהוא יביט הוא ישמע בסביבתו תמיכה בהכרעת העם' (דואק, 18.10.2004). ואמנם, כבר למחרת הפגישה התחדש הדיון הסוער על משאל העם, עם כינוס סיעת הליכוד שעתידה הייתה, כך לפי כוונת חברי כנסת רבים, להצביע על הנושא ולכפות בכך על ראש הממשלה הליכה למשאל עם.¹⁹³ לקראת ההצבעה הצפויה הסתמן רוב ברור לתומכים במשאל, לאחר של-15 חברי הכנסת המתנגדים להתנתקות הצטרפו גם השרים הבכירים נתניהו, לבנת, שלום וכץ, וחברי הכנסת שטייניץ וסער.

193 לדוגמאות לדיון הציבורי שהתנהל על גבי העיתונים ראו דעותיהם של חבר הכנסת פרופ' אריה אלדד, ראש השב"כ לשעבר עמי איילון, הרב יואל בן-נון וד"ר אשר כהן (ידיעות אחרונות, 18.10.2004).

במועצת יש"ע הייתה דריכות רבה לקראת ההצבעה, וקדמו לה שיחות רבות שקיימו ראשיה עם חברי הכנסת מהליכוד. 'המטרה שלנו היא להראות לשרון שאין רוב בליכוד להתנתקות, ושהוא פועל קודם כול נגד הסיעה שלו', אמר לי מזכיר המועצה יהושע מור-יוסף (ריאיון, 18.10.2004). אולם בסופו של דיון סוער שנמשך כשלוש שעות הוחלט שלא להצביע. במקום זה הוקמה ועדה פנים-סיעתית שתבחן את ההשלכות שיהיו למשאל ותמליץ המלצות. לחברים בוועדה מונו חבר הכנסת מיקי איתן, התומך במשאל עם אך גם תומך בהתנתקות, חבר הכנסת רוני בר-און, התומך בהתנתקות אך מתנגד למשאל עם, וחבר הכנסת גלעד ארדן, המתנגד להתנתקות ותומך במשאל עם (מרסיאנו ושומפלבי, 18.10.2004).

בתוך כך, במסגרת הקמפיין שסוכם עליו בסוף השבוע, הגיעו למשכן הכנסת כחמישים ראשי סניפים ופעילים מרכזיים בליכוד על מנת להציג בפני חברי הכנסת את מכתב התמיכה שלהם בראש הממשלה, שבו הזהירו כי 'אנו רואים בכל אחד מחברי הכנסת והשרים שלא יתמכו בראש הממשלה ובאחדות הממשלה כמי שפוגע באחדות הליכוד, פועל לפילוג הליכוד ואחראי להורדת הליכוד מהשלטון. אנחנו נראה בזה הפרת אמון כלפינו. בעתיד נפעל ונסיק מסקנות כמתבקש' (שומפלבי, 18.10.2004). בד בבד החרפו גם מתנגדי ההתנתקות בליכוד את מאבקם, והודיעו כי יצביעו נגד התקציב כל עוד הוא כולל סעיפים לטובת ביצוע תכנית ההתנתקות (דואק, 19.10.2004). עוד באותו היום, בישיבת ועדת החוץ והביטחון של הכנסת, הודיע ראש המועצה לביטחון לאומי גיורא איילנד כי הכנת 'חוק פינוי-פיצוי הושלמה, וכי ביום ראשון, 24 באוקטובר, הוא יובא לדיון בממשלה. עוד אמר איילנד כי הפינוי מרצון יחל במרס 2005 ויימשך כחודש, ובאוגוסט יחל פינוי מרוכז של כל מי שסירבו לעזוב את בתיהם. עם תום הפינוי, הוסיף איילנד, 'יהרסו כל בתי המתיישבים ברצועה שיפוננו (בנדר, 19.10.2004).

לקראת ההצבעה המתקרבת בכנסת התלהט גם קמפיין השטח. מול מודעות הענק ושלטי החוצות של מועצת יש"ע עם הססמה 'שרון קורע את העם', החליטו קבוצה של אנשים פרטיים תומכי ההתנתקות לצאת בקמפיין משלהם תחת הססמה 'יחיבים לעזוב את עזה. מיד!'¹⁹⁴ יזמה פרטית נוספת

194 העיתון 'מעריב' דיווח כי את ססמת הקמפיין קבע משרד יחסי הציבור GPS, אשר בבעלות משרד הפרסום אדלר-חומסקי-ורשבסקי, שראובן אדלר, מקורבו של ראש הממשלה, הוא אחד מבעליו (איל, 18.10.2004).

הייתה הקמתה של 'התנועה למען ההתנתקות' על ידי אנשי צבא במילואים ואישי ציבור כמו האלוף עוזי דיין, ניצב בדימוס אליק רון, השחקן אלון אבוטבול ואחרים. כנס היסוד של התנועה נערך ב-19 באוקטובר (קפרא, 20.10.2004). מנגד, לאורך כל השבוע – שהחל ביום חמישי עם פרסום קריאתו של הרב שפירא – המשיך סחף של רבנים ומנהיגי ציבור בציונות הדתית שהצטרפו לקריאה לטרב פקודה. 'שניים מהבולטים בציונות הדתית, הרב צבי טאו והרב שלמה אבינר, שהתנגדו עד לפני חודשים אחדים לסירוב פקודה לפנות מתנחלים, מצדדים עתה בסרבנות', נכתב במאמר מערכת של 'הארץ'. 'עשרות רבנים חתמו על מודעת הזדהות עם דברי הרב שפירא [...] מורי ההלכה של הציונות הדתית החליטו להתגייס לטובת ניהול המאבק של מתנחלי יש"ע [...] מבחינתם, עכשיו הזמן ליצור בציבור ובממשלה מורא ופחד מפני העלול להתרחש אם תהליך ההתנתקות יימשך. עכשיו הזמן לנסות ולשבש את התהליך בטרם יתקבלו ההחלטות הגורליות בכנסת' ('הארץ', 20.10.2004). אולם אל מול קריאות הרבנים לסרבנות – שאליהם הצטרפו גם ראשי ישיבות הסדר – היו גם קריאות אחרות. עוד בתחילת אותו שבוע שלחו כ-160 חיילים דתיים מכתב לרמטכ"ל ובו הם מצהירים כי 'למרות הוראות הרבנים, לא נסרב אם יפקדו עלינו לפנות יישובים' (יהושע ומי-טל, 18.10.2004). ביום שלישי הודיעו גם הקיבוץ הדתי וגם ראשי המכינות הקדם-צבאיות כי הם מתנגדים לסרבנות (אשכנזי, 20.10.2004). אולם הוויכוח בציבור הדתי-לאומי סביב נושא הסרבנות והמחלוקת סביב קריאת הרבנים עוד היו רחוקים מלגווע. 'מי הם שיחלקו על הרב שפירא?', מחה גדי דורלכר, חבר קיבוץ שדה אליהו, 'מאיפה יש להם את העוז לעשות דבר כזה? אחרי שהרב שפירא אמר, אף אחד לא יכול להגיד אחרת!' (רוטנברג, 21.10.2004). 'בגלל מזימות החורבן של ממשלת שרון נקלע הציבור הדתי-לאומי לקונפליקט מייסר בין נאמנותו ומסירותו למדינה ולצה"ל לבין הקשר העמוק שלו אל ההלכה ואל מפעל ההתיישבות ביש"ע', נכתב בעיתון הימין 'בשבוע'. 'בקרוב הרבנים ותלמידיהם יש דעות שונות, ונוצר בלבול עצום ומצוקה אמתית. הרב שפירא הוא גדול רבני הציונות הדתית, זקן הרבנים וראשי הישיבות, ומורם ורבם של רבים מבין הרבנים והמחנכים שכה רבים מהם התחנכו בישיבתו. מי ראוי ממנו להכריע בסוגיה קשה וכואבת שכזו? [...] אינני טוען שכולם חייבים להרכין ראש ולומר אמן, אך מן הראוי שרבנים מהשורה השנייה ופוליטיקאים קצרי ראות ישבו שבעה נקיים לפני שייעזו לצאת נגד הכרעת גדול הדור' (שילה ע', 21.10.2004). בעקבות גל הקריאות לסרבנות האשים שר המשפטים חבר הכנסת יוסף לפיד את הרבנים בהמרדה

שתביא למלחמת אחים ולשפיכות דמים, והזהירם כי הם יתנו על כך את הדין' (כהן ורהט, 21.10.2004).

לאור התלהטות הרוחות לקראת ההצבעה, שלטענת שמעון פרס הזכירה מאוד את הימים שלפני רצח רבין (איל ושחר, 19.10.2004), החליטו בכנסת שלא לקחת סיכונים. על רקע הודעתה של מועצת יש"ע כי היא מתכוונת להטיל מצור על הכנסת¹⁹⁵ (בנדר, יבלונקה, רהט ושחר, 20.10.2004), הפרסומים על חלוקת אולרים למתיישבים על ידי פעילי 'כהנא-חי', האיומים על חברי הכנסת שהתכוונו להצביע בעד ההתנתקות וסקרים שפורסמו בעיתונים – שהצביעו על הקצנה בעמדות הציבור¹⁹⁵ – על רקע כל אלה הוחלט על החמרה משמעותית של אמצעי הביטחון סביב הכנסת. במסגרת האמצעים שיינקטו יהפוך מזונו הכנסת ל'שטח סטרילי'. כל חבר כנסת יורשה להכניס שני אורחים בלבד, מצלמות במעגל סגור שיותקנו ברחבי הכנסת יאפשרו מעקב אחר תנועת המבקרים וכלבים יסרקו את אולם המליאה לגילוי חומרי נפץ.

ביום שלישי, 19 באוקטובר, הונחה תכנית ההתנתקות על שולחן הכנסת¹⁹⁶, והספירה לאחור לקראת ההצבעה החלה. באותו היום, פחות משבוע לפני ההצבעה בכנסת על תכנית ההתנתקות ושלושה ימים לאחר פגישתו עם ראשי מועצת יש"ע – שבה הבטיח להם כי במקביל לפינוי רצועת עזה יפעל לחיזוק יהודה ושומרון – הודיע ראש הממשלה כי הוא שוקל לפרק את החטיבה להתיישבות יהודית בסוכנות, 'הצינור המרכזי להעברת תקציבים להתנחלויות בשטחי הגדה ועזה מאז שנות השישים' (כהן, שרגאי וברקת, 20.10.2004).

המאבק בין ראש הממשלה לבין המתנגדים לתכניתו על רוב בכנסת לקראת ההצבעה הצפויה על תכנית ההתנתקות התנהל גם סביב עמדתו של הרב עובדיה יוסף, מנהיגה הרוחני של תנועת ש"ס. כזכור, כבר בתקופת משאל המתפקדים בליכוד פסק הרב כי הוא מתנגד לכל מהלך חד-צדדי, ובכלל זה לתכנית ההתנתקות. במסגרת המאמצים לזכות בתמיכתה של ש"ס, מיד לאחר ההצבעה על הודעתו המדינית בכנסת, שלח ראש הממשלה את שר הביטחון אל הרב יוסף במטרה לשכנע אותו לשנות את עמדתו. ב-20

195 על התמיכה הגוברת של ישראלים בעמדותיו של הרב כהנא ראו יבלונקה, 20.10.2004. על העלייה בסבירות שמייחס הציבור לרצח פוליטי נוסף בישראל ראו שפירא, 20.10.2004; לפי סקר של עמותת 'גשר', שהוזמן לרגל יום השנה להירצחו של ראש הממשלה יצחק רבין, 61.5% מהציבור מאמינים שהסיכויים לרצח פוליטי נוסף לא פחתו ואף גברו.

196 על התכנית במלואה ראו אייכנר ושיבי, 20.10.2004.

באוקטובר, עם התקרב מועד ההצבעה על התכנית עצמה, נשלח אליו שר הביטחון פעם נוספת, אולם מאמצים דומים נעשו גם בקרב מתנגדי ההתנתקות. השר עוזי לנדאו והאלוף יעקב עמידרור, יושב ראש התנועה 'רוח אחרתי' שהוקמה סביב המאבק בתכנית ההתנתקות, פעלו אף הם בחצר הרב, וביקשו לשכנעו דווקא בסכנותיה של תכנית ההתנתקות החד-צדדית. גם נתניהו, הנמצא בקשר ישיר עם יושב ראש ש"ס אלי ישי, הצטרף למסע הלחצים על הרב. הוא הסביר לו באמצעות שליחיו ששרון מתכוון להקים ממשלה עם העבודה בלי ש"ס והמפד"ל, ולכן לא כדאי לו להתפתות לתרגיל שבסופו גם ישכב על הגדר למען שרון וגם יישאר מחוץ לממשלה (קים, 26.10.2004). גם מטעם מועצת יש"ע פעלו אצל הרבנים גורמים שביקשו להבטיח את המשך התנגדותם לתכנית.

בד בבד, במקביל למרתון הפגישות שניהל ראש הממשלה עם חברי כנסת ושרים, הגבירו גם מתנגדי ההתנתקות את הלחצים. מלבד הצוות מטעמם שפעל מול הרבנים, פעלו ראשי מועצת יש"ע גם בקרב חברי הכנסת, הן מש"ס ויהדות התורה, הן מהליכוד הן מהמפד"ל. הלחצים על המפד"ל מוקדו בניסיון להבטיח את התנגדותם של ארבעת החברים שעוד נותרו בקואליציה לתכנית, ואת פרישתם מהממשלה אם תאושר. ללחצים על חברי הכנסת והשרים מהליכוד הצטרפו חברי מרכז רבים, שבמכתב ששיגרו לכל חברי הסיעה – במקביל למכתב שהוציאו תומכי שרון ימים ספורים קודם לכן – הודיעו כי לא יצביעו בעבור מי שיתמוך בתכנית. 'בהצבעתך בעניין ההתנתקות אתה חורף את גורלך האישי', כתבו חברי המרכז. 'יום הדין בוא יבוא [...]

לבוגדים לא תהיה תקומה. לא נשכח ולא נסלח' (ימעיב, 21.10.2004). הלחצים הכבדים על חברי הכנסת והאיומים עליהם שהלכו והתגברו הביאו – כך לפי הפרסומים בתקשורת – להתמוטטותו של חבר הכנסת אלי אפללו. 'שמעתי איומים של חברי מרכז שמתנגדים להתנתקות, שיבואו אתי חשבון אם אצביע בעד', סיפר אפללו (שיבי, 20.10.2004). מאות האיומים שהגיעו בפקסים, בטלפון ובהודעות בביפרים נשאו את המסר כי 'מי שבוגד בארץ ישראל יסולק מכיסאו בכנסת הבאה'.

אולם 'העובדה שחבר הכנסת אלי אפללו איבד את הכרתו ואושפז בבית החולים בגלל איומים של מתנגדי ההתנתקות בליכוד לא מרתיעה את המתנחלים', שכבר הכריזו על 'השלב הבא במאבק: פקסים לשרים ולחברי הכנסת' (גליקמן, 20.10.2004). נוסף על הלחץ שהפעילו אנשי מרכז הליכוד, ראשי מועצת יש"ע ביקשו לשוות למאבק גם אופי 'עממי': בפקסים ובאי-מיילים שהופצו ביהודה ושומרון, ברצועת עזה ואף ברמת הגולן פורסמו

מספרי הטלפון והפקס של כעשרים חברי כנסת, והנמענים נקראו ליצור עם קשר. כדי להקל על עבודת השכנוע צירפו מפיצי המכתב 'מדריך למטריד' ובו הסבר מפורט על דרך הפעולה ועל הצפוי בשבוע הקרוב:

ההצבעה בכנסת על תכנית ההתנתקות תתקיים ביום שלישי הקרוב – 26 באוקטובר, בשמונה בערב. כל מכשיר פקס במדינה חייב להיות מגויס! אם יש ברשותך מכשיר פקס, שלח פקס ('אני מבקש שתצביע נגד ההתנתקות בכנסת') לעשרים חברי כנסת מרכזיים ששמותיהם מופיעים להלן [...] אם אתה מוכן לשלוח פקסים מהמכשיר/מחשב שלך, בשם אנשים אחרים שאין להם מכשיר פקס, פנה דרוף אלינו. ציין כמה דפים אתה מוכן לפקס, ואנו נשגר אליכם פניות לחברי כנסת שנכתבו על ידי אנשים שאין להם מכשיר פקס.

מפיצי המכתב מדגישים כי יש לוודא שמכשיר הפקס אינו מדפיס שורת זיהוי.

ההטרדה לא הסתכמה בפקסים: 'טלפן לחברי הכנסת!', התבקש כל נמען של המכתב. 'זה דורש טיפה אומץ, אך זה מאוד אפקטיבי [...] התקשר, הזדהה ואמור "שלום, נא תמסרו לחבר הכנסת _____ שאני מבקש שיצביע נגד ההתנתקות"'. ומה אם הפקידה מבקשת לשלוח פקס? השב: "אין לי פקס, ומתפקידכם לקבל גם פניות טלפוניות", מנחה המכתב.

במקביל החלה מועצת יש"ע להיערך לשורה של צעדי מחאה נוספים נגד ההתנתקות, אשר יגיעו לשיאם ביום ההצבעה עם 'המצור' המתוכנן על הכנסת – הפגנת ענק בגן הוורדים שאליה יגיעו אלפים מכל רחבי יש"ע בשיירות כלי רכב עם דגלים ויחסמו את כל הכניסות לכנסת.

כזכור, עם צאתם מפגישתם עם ראש הממשלה ביום ראשון, הבטיחו ראשי מועצת יש"ע כי למרות סירובו של שרון להיענות לדרישתם ולקיים משאל עם, הם יכפו זאת עליו. את ביטחונם בהצלחתם להביא למשאל עם שאבו ראשי יש"ע ממהלך חשאי שהחל להירקם מאחורי הקלעים בין נתניהו לבין המפד"ל ימים ספורים קודם לכן. בבסיס המהלך עמד הרעיון להקים חזית פוליטית משותפת שתכלול את ארבעת חברי המפד"ל בקואליציה ועוד שבעה שרים בכירים בליכוד, אשר יתנו את המשך ישיבתם בממשלה בהסכמתו של שרון לקיים משאל עם. בתמורה להסכמתו, המפד"ל תתחייב להישאר בקואליציה עד תום הקדנציה, גם אם תאושר ההתנתקות במשאל והממשלה תחל בפינוי יישובים. את האולטימטום תכננו הצדדים להציג לשרון לקראת ההצבעה הצפויה על חוק 'פינוי פיצויי בשלושה בנובמבר,

כשבוע לאחר אישור תכנית ההתנתקות בכנסת וללא קשר אליה. מועצת יש"ע הייתה בסוד המהלך כמעט מראשיתו ותמכה בו. אולם ככל שהתקרב מועד ההצבעה המתוכנן על תכנית ההתנתקות, גברו בה הקולות שקראו לשנות את התכנית: להקדים את המהלך בשבוע ולהציב לשרון את האולטימטום כבר לקראת ההצבעה הקרובה ביום שלישי, 26 באוקטובר. בנוסף, היא ביקשה לצרף למהלך גם את שני חברי המפד"ל הפורשים, איתם ולוי, ואת 15 מתנגדי ההתנתקות בליכוד (יבשבע, 21.10.2004).

ראשיתו של המהלך ביוזמה של מפד"ל שנולדה עם פתיחת מושב הכנסת, כשבועיים לפני ההצבעה המתוכננת על תכנית ההתנתקות. בעקבות הלחצים הכבדים שהופעלו עליהם, הרגישו ארבעת חברי המפד"ל בקואליציה כי למרות האולטימטום המשולש שהציג אורלב לשרון ושאושר על ידי מרכז מפלגתם ב-13 בספטמבר – אשר מנה שלושה תנאים ארוכי טווח לפרישתם מהקואליציה – הם לא יוכלו לשבת בחיבוק ידיים בשעה שהכנסת מאשרת את תכנית ההתנתקות. הרעיון המקורי היה, שלקראת ההצבעה הצפויה על חוק פינוי-פיצוי בשלושה בנובמבר, יציגו הארבעה לשרון אולטימטום על פיו אם לא יענה לדרישתם לקיים משאל עם, הם יפרשו מהקואליציה לאלתר. בעקבות התגייסותם של נתניהו ולבנת לקידום רעיון משאל העם ועל מנת להגדיל את עוצמת המהלך, החליטו אורלב וסלומיאנסקי לנסות ולבחון את האפשרות ללכת עמם למהלך משותף. נתניהו נעתר מיד, והבטיח לנסות ולגבש מחנה של שבעה שרים בכירים שיצטרפו אליו. הוא העריך, כי גם אם לשרון יהיה עדיין הרוב הדרוש להעברת החוק, יש חשיבות לאיכות ולא רק לכמות. התייצבותם של שבעה שרים בכירים מולו תאיים על שלמות הליכוד אם לא יענה לדרישתם לקיים משאל עם. עם זאת, נתניהו סבר כי אם רוצים שהמהלך יצליח, צריך לתת לשרון סיבה טובה להיענות לו. כדי להיות מעשי, הוא הציע כי המפד"ל תתחייב מראש כי אם שרון יענה לדרישתם היא תישאר בממשלה עד תום הקדנציה, יהיו תוצאות המשאל אשר יהיו. לעומת זאת, אם שרון ידבוק בסירובו, כל שבעת השרים יפרשו מהממשלה ביחד אתה.

הצעתו של נתניהו נראתה בעיני אורלב וסלומיאנסקי הגיונית מאוד, אולם הם הרגישו כי הם אינם מסוגלים לתת התחייבות כזאת על דעת עצמם. כתנאי להסכמתם הם דרשו גיבוי בכתב, האחד ממועצת יש"ע והשני מהרבנים. את מתן הגיבוי הרבני לקח על עצמו הרב שבתי סבתו, ראש הישיבה במצפה יריחו, אשר השקיע מאמצים רבים בניסיון לשכנע את הרבנים המרכזיים במפד"ל – ובהם שני הרבנים הראשיים לשעבר הרב מרדכי אליהו והרב אברהם שפירא – לחתום על המכתב שניסח. סבתו התקדם לאיטו.

במועצת יש"ע, לעומת זאת, סירבו להתחייב בכתב כי ישלימו עם ישיבתה של המפד"ל בממשלה שמפנה יישובים. 'אנחנו לא נאשר לך לשבת בממשלה בזמן שהדחפורים משכיבים את בתי גוש קטיף', השיבו לבקשתו של אורלב (ברנע ושיפר, 29.10.2004).

במקביל, החל נתניהו בגיבוש חזית השרים בליכוד. ראשונה הצטרפה אליו השרה לבנת, ואחריה הצטרפו גם השרים שלום וכץ. מצטרפים פוטנציאלים נוספים היו השרים הנגבי ונווה. במקביל, החלה מועצת יש"ע בניסיונות לרתום למהלך גם את קבוצת 'המורדים' בליכוד, והציעה כי בתמורה למשאל עם, יתחייבו כל ה-15 למשמעת קואליציונית עד תום הקדנציה. ביום רביעי בבוקר, 20 באוקטובר, הגיעו חבר הכנסת כחלון וסגן השר מיכאל רצון לפגישה דחופה בנושא בלשכתו של השר עוזי לנדאו, אולם שום החלטה לא התקבלה שם¹⁹⁷. פעילות נוספת הייתה מול שני חברי המפד"ל הפורשים, יצחק לוי ואפי איתם, בניסיון לשכנעם לחזור לקואליציה אם יסכים שרון למשאל עם. שכן בהמשך להצעתו של נתניהו, הסכמת השניים הייתה מאפשרת להציג לשרון קואליציה ימנית יציבה של 61 חברי כנסת עד תום הקדנציה ללא צורך בצירופן של מפלגות נוספות, אם יסכים למשאל עם (ברזילי, 25.10.2004). אולם איתם ולוי לא האמינו כי יש למהלך סיכוי – היות שלהערכתם גם ללא המפד"ל יש לשרון רוב להתנתקות – ודבקו בסירובם. 'המפד"ל היא זו שמחזיקה את ממשלת שרון!', קבע הרב חבר הכנסת יצחק לוי. 'אני מאמין שלו יצאה מהקואליציה, היה מתחיל מהלך שבסופו ראש הממשלה היה נאלץ ללכת לבחירות. מפלגת העבודה לא הייתה יכולה להיכנס כל כך מהר [...] לצערי הרב זה לא קרה' (גרסיאל, 21.10.2004). לקראת סוף אותו שבוע, כאמור, החל להתגבש במועצת יש"ע הרעיון לשנות מעט את התכנית המקורית, ובמקום לחכות להצבעה המתוכננת על חוק 'פינוי-פיצוי' בשלושה בנובמבר, להקדים את המהלך בשבוע, ולהפעיל את האולטימטום כבר לקראת ההצבעה המתוכננת על תכנית ההתנתקות ב-26 באוקטובר. מחישובים שערכה לשכת ראש הממשלה במהלך אותו שבוע הסתמן רוב של 65-67 חברי כנסת בעד התכנית.¹⁹⁸

197 לפי ידיעה באתר האינטרנט NFC, בהתאם ל'עסקה' גם 15 מתנגדי ההתנתקות בליכוד יצביעו בעד התכנית בכנסת אם יסכים שרון לקיים משאל עם (נחום-הלוי, 20.10.2004).

198 על פי החישוב, תכנית ההתנתקות מתבססת על תמיכתם של 21 נציגי הליכוד, 21 נציגי העבודה ועם אחד, 15 נציגי שינוי, שישה נציגי יח"ד, שני נציגים מסיעת רע"מ וחבר הכנסת מיכאל נודלמן מהאיחוד הלאומי. בסך הכול – 66. התומך הפוטנציאלי הנוסף היה חבר הכנסת דוד טל. פסיקתו של הרב עובדיה יוסף נגד ההתנתקות הותירה אותו בדילמה קשה, וההערכה הייתה כי יימנע.

בחישוב זה נספרו כל שרי הממשלה כתומכים, למעט השרים לנדאו ואורלב, שהודיעו שיצביעו נגד. במילים אחרות, כדי להצליח במהלך כבר לקראת ההצבעה הקרובה, מעבר להתחייבות הנדרשת מהמפד"ל להישאר בקואליציה גם אם תאושר ההתנתקות במשאל העם, המשימה העיקרית הייתה לגייס שבע אצבעות, שבעה חברי כנסת, שנספרו על ידי ראש הממשלה כתומכים בהתנתקות, ולהעבירם למחנה התומכים 'על תנאי', אשר יתנו את תמיכתם בקיומו של משאל עם. שאיפתו של נתניהו הייתה, כאמור, שיהיו אלה שבעה שרים.

ביום חמישי, 21 באוקטובר, קיימה הוועדה הפנים-סיעתית בליכוד שהוקמה לצורך בחינת רעיון משאל העם את ישיבתה הראשונה. לתומכים במשאל עם הצטרפו באותו היום גם אנשי חטיבת המנהיגות היהודית. 'משאל העם הוא ההזדמנות מבחינתנו לנתח פעם אחת ולתמיד את השקר השמאלני כאילו רוב העם אתם', נכתב בהודעה שהוציאו (www.a7.org, 21.10.2004). הדיון על משאל העם, שחודש קודם לכן לא היה על סדר היום כלל, היה הישג משמעותי מבחינת מועצת יש"ע. אולם ההערכה שהוועדה לא תספיק להגיש את המלצותיה לפני מועד ההצבעה המתוכנן, ולכן לא תמנע את ההצבעה על ההתנתקות, הפכה את כל המהלך של הקמתה ללא רלוונטי. בתוך כך, סקר של מכון סמית שנערך ב-18-19 באוקטובר ושפורסם באותו יום העלה כי 57% מהציבור סוברים כי יש לבצע את ההתנתקות רק אחרי משאל עם, לעומת 39% בלבד המצדדים בהצבעה בכנסת. עוד הראה הסקר כי רק 56% מבוחרים הליכוד היו בוחרים בשרון שוב לו ידעו שיוליך את ההתנתקות (www.katif.net, 21.10.2004). על המשבר האידאולוגי בליכוד מעידה גם האיגרת ששלח באותו יום יושב ראש הכנסת, חבר הכנסת רובי ריבלין, לחברי מרכז הליכוד, ובה הוא טוען כי 'ראש הממשלה ובכירי הליכוד התומכים בהתנתקות אינם נאמנים לארץ ישראל ולעקרונות הליכוד'.

בעקבות הדלפות על המהלך המתקדם בין המפד"ל לשרי הליכוד של כפיית משאל העם על שרון, הודיע ראש הממשלה כי שרים שיצביעו נגד התכנית יפוטרו מיד (ברזילי ואלון, 25.10.2004). במקביל הודיעה מפלגת העבודה כי אם יקבל שרון את העסקה ויסכים לקיים משאל עם, היא תצביע נגד התכנית, ובכך תביא למעשה להפלתה (יועז, 25.10.2004).

בעקבות ההתפתחויות הודיע ראש הממשלה כי אם לאחר ההצבעה תתפרק הקואליציה, הוא יקים ממשלת אחדות עם העבודה ושינוי, ואם לא יצליח – ילך לבחירות. איום זה לא הרתיע את המפד"ל, שהודיעה יותר מפעם אחת שלא תהיה חלק מממשלה שמפנה יישובים ללא משאל עם.

אולם הוא בהחלט הטריד את שרי הליכוד, ובראשם נתניהו ושלוש, שקיוו מאוד כי יצליחו להשאיר את הממשלה בהרכבה הקיים.

ביום שישי בבוקר התכנסה סיעת המפד"ל בלשכתו של השר אורלב בירושלים, ואישרה את התכנית המקורית, על פיה לקראת ההצבעה על חוק 'פינוי-פיצוי' בשלושה בנובמבר תציג המפד"ל לשרון את דרישתה לקיים משאל עם, ותתנה את הישארונה בקואליציה בהסכמתו.

עוד באותו היום, אחר הצהריים, הגיעו ראשי מועצת יש"ע לפגישה עם השר נתניהו במלון 'הילטון' בתל אביב, במטרה לשכנעו להקדים את תרגיל האולטימטום המתוכנן כבר ליום שלישי, מועד ההצבעה על ההתנתקות בכנסת. במסגרת ניסיונות השכנוע הציגו לו ראשי יש"ע את המכתב שביקש מהם אורלב שבע קודם לכן¹⁹⁹. נתניהו הקשיב, אך לא מיהר לקבל החלטה. במוצאי שבת 23 בדצמבר, בתום ניסיונות שכנוע רבים משני צדי המתרס, הודיע הרב עובדיה יוסף בדרשתו השבועית כי 'תכנית ההתנתקות פסולה לחלוטין' וקרא לכל חברי הכנסת להצביע נגדה.

למחרת, 24 בדצמבר, אישרה הממשלה את החוק ליישום תכנית ההתנתקות (חוק 'פינוי-פיצוי') ברוב של 13 מול שישה. על פי התכנון, ביום רביעי צפויה הייתה הצעת החוק להיות מונחת על שולחן הכנסת, ובשלושה בנובמבר צפויה הייתה הכנסת להצביע עליה בקריאה ראשונה. העדכוניים בנושא האולטימטום בין ראשי מועצת יש"ע ובין שרי הליכוד – שלום, נתניהו, לבנת וכץ – נמשכו גם במהלך ישיבת הממשלה. בסיומה נפגשו הארבעה שוב עם השר אורלב, אשר חזר וטען כי יהיה מוכן להתחייב על הצטרפותו למהלך רק לאחר שיוגש לו בכתב הגיבוי שדרש מהרבנים וממועצת יש"ע.

אחר הצהריים התקיים בכפר המכבייה כנס היסוד של 'מנהלת ההתחברות'. בכנס השתתפו כל חברי הנשיאות, שכללה כ-24 נציגי ציבור ואנשי אקדמיה, תרבות, ביטחון ותקשורת.²⁰⁰ תפקידה של המנהלת, כפי

199 לאורלב, לעומת זאת, טרם הוצג המכתב, ובדיעבד התברר גם שהוא לא היה מספק אותו. שכן בניגוד לדרישתו, לא הופיעה בו כל התחייבות של מועצת יש"ע לתת גיבוי להמשך ישיבתה של המפד"ל בממשלה, במידה וההתנתקות תאושר במשאל העם. משפט בנוסח זה צורף למכתב רק ביום ההצבעה עצמו.

200 חברי הנשיאות הם הסופר איל מגד, שר האוצר לשעבר יגאל כהן אורגד, יוסף בן שלמה, הזמר דודו אלהרר, יושב ראש מועצת יש"ע לשעבר ישראל הראל, רפי ישראלי, חברי הכנסת לשעבר גאולה כהן וחנן פורת, שר הביטחון לשעבר משה ארנס, תא"ל במיל' אהרון לברן, תא"ל במיל' צבי פוגל, תא"ל במיל' דוד הגואל, פרופ' אלי פולק,

שהציג אותו שאול גולדשטיין בפתיחת הישיבה, לחבר בין כל הגופים שרוצים לפעול נגד ההתנתקות, ולאפשר לכל מי שחש מהחיבור עם מועצת יש"ע – גם בציבור וגם בכנסת – לבוא לידי ביטוי. 'מדובר בתנועה רחבה', הסביר מנחם גרניט, 'שקמה במטרה לשנות את התודעה של הציבור. אנחנו בתחושה שאנחנו לא מצליחים להעביר לציבור את המסר שהתכנית מסוכנת, למרות שרוב הציבור מרגיש שלשרון אין מנדט. אנחנו ננסה להוביל מהלך שיחזיר את ההכרעה אל העם, במשאל עם או בבחירות. בנוסף, ננסה להחזיר את ערך ההתיישבות לתודעה, להשיב ימינו כקדם' (ישיבתה הראשונה של מנהלת ההתחברות, 24.10.2004). לאחר הצגת מבנה המנהלת ומשימותיה (מצגת, מנהלת ההתחברות), החל באופן טבעי דיון ארוך באשר לאופי המסרים שצריכה להוביל המנהלת, זהות קהל היעד שלה, ההבדל בינה לבין מועצת יש"ע ויעדי הפעולה שלה. אולם הנושא המרכזי שהעסיק את הנוכחים היה ההצבעה המתוכננת ביום שלישי וההיערכות לקראתה. 'אנחנו פועלים באינטנסיביות מול המפלגות. גם מול הליכוד, גם מול ש"ס, מול חברי מרכז ומול כל גורם משפיע', אמר מנחם גרניט. יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן התייחס לדברי המשתתפים והסביר כי הקמפיין של מועצת יש"ע נולד לאחר שהבינו שיהטיעון היחיד שמפחיד גם את התל אביבים הוא קרע בעם. השאלה היא לא אם התכנית טובה, כן או לא, אלא למה זה יגרום אם נמשיך בדרך הזו. באשר לידיעות המבולבלות על המהלך המתקדם עם המפד"ל ושרי הליכוד, סיפר ליברמן כי 'אורלב מוכן להציב אולטימטום שאם ביום שלישי אין משאל עם, הוא פורש'. לדבריו, נתניהו חושש מאוד מכניסת מפלגת העבודה ומוכן לצאת מגדרו כדי למנוע את זה. אפילו להוביל משהו, לשם שינוי' (ישיבתה הראשונה של מנהלת ההתחברות, 24.10.2004). משה ארנס הציע כי במקביל למהלך מול המפד"ל צריך לפעול גם לכך שבבחירות המתוכננות בליכוד לתפקיד יושבי ראש הלשכה, המזכירות והמרכז ייבחרו אנשים המתנגדים להתנתקות. 'המצב בליכוד זה הבטן הרכה של ראש הממשלה', הסביר ארנס. 'הוא נמצא בעימות עם חברי המפלגה שלו, שרובם מתנגדים לתכניתו. זה קרה קודם לכן רק פעם אחת בהיסטוריה, עם בן-גוריון ופרשת לבון, וזה לא נגמר טוב' (שם). 'אין אסטרטגיה אחת מנצחת', השיב ליברמן. 'עשינו סקר בקרב חברי מרכז הליכוד, שם עולה שהמתנגדים

מנכ"ל משרד ראש הממשלה בתקופת שמיר יוסי בן אהרון, ד"ר רון בריימן, מנחם לנדאו (לשעבר ראש אגף בשב"כ), רפי דביר, חוה טבנקין, יובל שרלו, יוסי אחימאיר, מנכ"ל מועצת יש"ע לשעבר עדי מינץ והרב מנחם ברוד (נציג חב"ד). בראש המנהלת עמדו מנחם גרניט וסגן יושב ראש מועצת יש"ע שאול גולדשטיין.

להתנתקות ממוקמים היום בשני העשורים הראשונים בפריימריס, ואנחנו מראים את זה לחברי הכנסת. מנסים ליצור אווירה כללית באמצעות שלטי חוצות, כיתות רגליים, הכול ביחד מנצח. אנחנו נמצאים בליכוד, יודעים מה קורה שם, ויש מי שעובד אתנו. כבר היום יש לנו 600 חתימות מתוך 700 הנדרשות כדי לקיים כבר היום פריימריס מוקדמים לראשות התנועה, כדי לקרוא תיגר על שרון' (שם). הוויכוחים בין הנוכחים נסבו גם על המסר השנוי במחלוקת של 'קרע בעם' – שהוחרף מאוד בעקבות קריאות הרבנים לסירוב פקודה²⁰¹ – ועל האלטרנטיבה של הליכה לבחירות מול משאל עם. 'בסוף צריך להתחבר לגוף המבצעי שיכול להכריע את שרון', השיב ליברמן. 'במרכז [הליכוד] היום לא רוצים בחירות, גם החכ"ים לא רוצים בחירות. משאל עם זאת הדרך היחידה שבה הם יכולים להתחבר אלי' (שם). בתום הישיבה סוכם כי צוות של שלושה עד חמישה מחברי הנשיאות, בהם יוסי אחימאיר, חנן פורת ודודו אלהרר, יגיע לכנסת ביומיים שנותרו עד ההצבעה, ויסייע למועצת יש"ע בהפעלת לחץ על חברי הכנסת.

במקביל לכנס 'מנהלת ההתחברות' נפגשו במלון 'מצודת דוד' בירושלים השרים נתניהו, לבנת ושלוש להתייעצות נוספת בעניין המהלך המשולב עם המפד"ל. במהלך אותו היום השתכנע נתניהו כי אפשר, ואפילו כדאי, להקדים את המהלך – כפי שביקשה ממנו מועצת יש"ע – ולהפעיל את האולטימטום כבר ביום שלישי, במקום לחכות להצבעה על חוק 'פינוי-פיצוי' המתוכננת לשבוע שלאחר מכן. הוא העריך כי 'בעזרת אורלב והמכתב שלו יהיה אפשר לחלץ משרון בכוח משאל עם' (ברנע ושיפר, 2004.10.29). השר שלום, לעומת זאת, המשיך לדבוק בתכנית המקורית וסירב להקדימה בטענה שההצעה העומדת להצבעה בכנסת היא פשרה שהם עצמם כפו על שרון בשישה ביוני, ולכן אינם יכולים להצביע נגדה.

למחרת, בישיבת סיעת הליכוד, פרצה המחלוקת בגלוי. 'בלי משאל עם לא תהיה התנתקות', הצהיר נתניהו. 'בלי ראש הממשלה לא יהיה משאל עם', הצהיר שלום לעומתו. יום לפני ההצבעה נוצר פילוג בקרב מי שכונו

201 'מנהיגה של יש"ע מתנגד להתנתקות חד-צדדית', נכתב במאמר המערכת של 'הארץ'. ירבני המתנחלים, לעומתו, מתנגדים לכל תכנית ולכל הסכם המחייבים ויתור על פירור מאדמת ארץ ישראל. לא השבת, לא הכשרות ולא שום עיקרון דתי אחר אינם מחייבים על פי רבני יש"ע מלחמת אחים. רק אדמתה הקדושה של עזה מצדיקה בעיניהם הרמת יד איש על רעהו וריסוק הסמכות של מפקדי צה"ל ושל המדינה. בגללם ובגלל עמדתם הקנאית נדחף הציבור בישראל למאבק מכאיב על פניה של החברה ועל דמותה העתידית של המדינה' (הארץ, 2004.10.25).

שרי המשאל'. בה בעת, התמונה לקראת ההצבעה המתוכננת החלה להתבהר, לאחר שארבעת חברי הכנסת של יהדות התורה הודיעו כי לאחר שנועצו ברבניהם החליטו להתנגד להתנתקות. חבר הכנסת החמישי, אייכלר, הודיע שיקבל את החלטתו רק למחרת, לאחר הכרעת רבו האדמו"ר מבעלז. גם חבר הכנסת דוד טל מעם אחד הודיע שלא יצביע בעד, בעקבות פסיקתו של הרב עובדיה יוסף ו'החרמת ילדיו', לטענתו, בבתי הספר (קיס, 26.10.2004). בשעה 16:00 נפתחה ישיבת הכנסת בנאום ראש הממשלה על ההתנתקות. לדיון שהחל מיד עם תום הנאום נרשמו 122 דוברים (כל חברי הכנסת וגם השרים נתן שרנסקי ושאול מופז), והוא תוכנן להימשך כ-24 שעות, עד ההצבעה למחרת בערב. שלא כבימים רגילים, נראתה הכנסת כמעט כמו שטח סטרילי, ורק מעטים – כאמור, לכל חבר כנסת הותר להכניס שני מוזמנים בלבד – הורשו להיכנס למשכן. איש מהאורחים לא הורשה להיכנס למזנון הכנסת, גם לא ראשי מועצת יש"ע. אולם הפעם, גם זאת שלא כבימים רגילים, זירת ההתרחשות העיקרית לא הייתה במזנון אלא קומה אחת למטה, בקומת הממשלה.

בשעה 20:00 התכנסו כ-5,000 איש מול הכנסת להפגנה בעד ההתנתקות שארגנו תנועות השמאל ותנועות הנוער. באותו הזמן 'התכנסו במלון בירושלים השרים בנימין נתניהו, סילבן שלום ולימור לבנת לפגישה חשאית שדבר קיומה לא נודע אפילו לחלק מעוזריהם' (איל, בנדר, רהט, שחר ובן-חיים, 26.10.2004). בסיום הפגישה הסכימו נתניהו ולבנת לקבל את עמדת שלום ולהקפיא לפי שעה את תרגיל האולטימטום. כלומר, לתמוך בהתנתקות בהצבעה הצפויה בכנסת למחרת, מבלי להתנות את תמיכתם בה במשאל עם ולהמשיך במאמצים לקדם את רעיון המשאל בדרכים חלופיות, בין היתר דרך הסיעה (שם). במקביל, ניסה שלום לשכנע גם את השר אורלב, כי יהיה קל יותר לשכנע את ראש הממשלה להסכים למשאל עם, אם תוצג לו הבקשה בדרך מכובדת יותר ולא כאקדח המוצמד לרקתו. בעצת שלום, הסכים אורלב להיפגש עם ראש הממשלה והציג לו את העסקה: המפד"ל תישאר בקואליציה אם ייערך משאל עם. שרון שתק. אורלב ושלום פירשו את שתיקתו כ'אור ירוק להמשיך במאמץ [להשיג את התחייבותם של מועצת יש"ע ושל הרבנים לאשר את הישארותה של המפד"ל בקואליציה אם יסכים שרון לקיים משאל עם, וללא קשר לתוצאותיו]' (ברנע ושיפר, 29.10.2004) וקבעו את פגישה נוספת ליום חמישי, יומיים אחרי ההצבעה בכנסת. שכן על פי היוזמה החדשה שהוביל שלום, השגת הסכמתו של שרון לקיים משאל עם אינה תלויה בהצבעה על ההתנתקות שתוכננה ליום שלישי.

ב-26 באוקטובר, בוקר ההצבעה בכנסת, כל האפשרויות הפוליטיות היו עדיין פתוחות. העיתון 'מעריב' תיאר חמש אלטרנטיבות לרגע שאחר ההצבעה: ממשלת אחדות חילונית; ממשלת אחדות עם החרדים; הישארות המפד"ל בממשלה והמשך התנהלותה של ממשלת מיעוט; משאל עם; ובחירות כלליות (איל, 26.10.2004). בפועל, כפי שהוכיחה המציאות הפוליטית, אף אחת מהתחזיות לא התקיימה, מה שהעיד יותר מכול על חוסר הוודאות שבה התנהלו השחקנים השונים לאורך כל אותה תקופה. 'מי שהסתובב אתמול בכנסת ראה מול עיניו איך נוצרת מפה פוליטית חדשה [...] מול המחזות המדהימים הללו עמדו פעורי פה חברי הכנסת של הליכוד, גם אלה שתומכים בתכניתו של ראש הממשלה', נכתב ב'מעריב' (ירושלמי, 26.10.2004).

יום ההצבעה בכנסת הוכרז במועצת יש"ע כיום שבתון ברוב מוסדות החינוך ביש"ע, וכבר משעות הבוקר החלו משפחות שלמות לזרום לכיוון הכנסת. 'ראשי מועצת יש"ע הטילו לשדה המערכה את כל ציי האוטובוסים הממוגנים של ההתנחלויות, אבל זה לא הספיק, והמתנחלים נאלצו להסיע את גדודי הילדים בסבבים' (יבלונקה, 27.10.2004). על פי הערכת המשטרה, בעצרת שבגן הורדים מול הכנסת השתתפו כ-15 אלף ילדים ועוד כמה מאות מבוגרים. 'בנובמבר 1995, לאחר רצח רבין, אמר פרופ' אבי רביצקי כי "נוער הנרות" שהתכנס בכיכרות נשא תפילה שאינה כתובה בשום סידור. גם עשרות אלפי הילדים ובני הנוער שבאו אתמול, ביום השנה התשיעי לרצח, לגן הורדים בירושלים – הגם שלא החזיקו בידם נרות – נשאו תפילה שאינה כתובה בשום סידור. רק בואם של שני הרבנים הראשיים לשעבר, הרב מרדכי אליהו והרב אברהם שפירא, העביר את מעמד העצרת, עצרת הילדים, לפסים מסורתיים יותר' (שרגאי נ', 27.10.2004). ב-14:00 התארגנו הילדים להקיף את הכנסת בשרשרת אנושית, והתפזרו לבתיהם. זירת ההתרחשות הפוליטית העיקרית הייתה כבר משעות הבוקר בתוך הכנסת, בקומת הממשלה. ראשי מועצת יש"ע הגיעו לכנסת כמעט בהרכב מלא, ולאחר שהשיגו את הבטחותיהם של חברי הכנסת החרדים להצביע נגד ההתנתקות, הופנה עיקר מאמצם לקידום נושא האולטימטום המתוכנן. עד לאותו שלב הם לא ידעו על פגישתם של שלושת השרים ערב קודם לכן, ועל הסכמתם של נתניהו ולבנת לפעול בדרך שהציע שלום ולדחות לפי שעה את האולטימטום. עם זאת, כבר משעות הבוקר המוקדמות איבדו גם סיכומים אלה את ערכם.

את הקלפים טרפה הפעם שמועה שהגיעה לאוזניו של נתניהו במהלך שעות הבוקר, על פיה התעקשותו של שלום לדחות את האולטימטום נובעת מ'יעסקה' שסגר עם שרון, וכי למחרת ההצבעה – אחרי שכל השרים יצביעו בעד התכנית ושרון יצלח את ההצבעה ברוב גדול כמתוכנן – בתמורה להצלחתו לסכל את התרגיל שתכנן נתניהו יקבל שלום מראש הממשלה הבטחה אישית לקיים משאל עם. נתניהו כעס. ראשית, משום שהרגיש מרומה. ושנית, משום שהוא לא יכול היה להרשות לעצמו ששלום יהיה זה ששיג את משאל העם, וזה שיזכה בכל התהילה. למרות שידע כי המהלך עדיין לא בשל – אין לו שבעה שרים שמוכנים ללכת אתו ולמפד"ל אין את ההתחייבויות שדרשה ממועצת יש"ע ומהרבנים – נתניהו היה נחוש להקדים את שלום, ולא לתת לו לממש את היעסקה' שרקס, כביכול, עם שרון. שמונה שעות בלבד לפני ההצבעה המתוכננת בכנסת החליט נתניהו לחזור לתכנית האולטימטום, ולממשה עוד באותו היום. לאחר שהפך לגורם המוביל העיקרי של המהלך, הזעיק נתניהו לחדרו את לבנת וראשי מועצת יש"ע, עדכן אותם על החלטתו, ויחד החלו במאמצים של הרגע האחרון לגבש את קבוצת השרים המתוכננת. באותו שלב חברי הכנסת של המפד"ל עוד לא היו ערים להתפתחויות, לא החדשות ולא לאלה שקדמו להן. מבחינתם התכנית היחידה שהייתה על הפרק הייתה זו שאישרו בישיבת הסיעה ביום שישי, להציג את האולטימטום לקראת ההצבעה על חוק 'פינוי-פיצוי'.

בשעה 12:00, עם צאתו ל'הפגנת הילדים' מול הכנסת, פגש ח"כ סלומיאנסקי את זמביש ופנחס ולרשטיין. 'אתה מפיל את כל העניין', האשימו אותו. 'מה פירוש?', השיב סלומיאנסקי. 'הודענו שאנחנו מוכנים לתת אולטימטום, אבל דיברנו על שבוע הבא. היום שום דבר עוד לא מוכן'. 'ביבי מוכן היום', התעקשו השניים. 'אם כך, בואו לביבי, ונראה יחד אם אפשר להתקדם', הציע סלומיאנסקי (ריאיון, ניסן סלומיאנסקי, 25.3.2005). כשהגיעו השלושה מלווים באורלב לחדרו של נתניהו, כבר היו שם לבנת, כץ ונווה. צחי הנגבי יצא ונכנס. שלום היה חסר. 'להפתעתי גיליתי שביבי אכן נחוש לבצע את המהלך עוד באותו היום', נזכר סלומיאנסקי. 'הוא טען שזה הרגע המתאים. שאלתי איפה סילבן, לא ידעתי כלום על השמועה שהתגלגלה באוויר. ביבי היה רגוע, והשיב שסילבן מסתובב, מחכה שנקרא לו. לא ויתרתי, והלכתי לחפש אותו. מצאתי אותו יושב בחדרו. ניסיתי לשכנע אותו להיכנס איתי לפגישה, אבל הוא התחמק. חזרתי לביבי, וניסיתי לשכנע אותו לקרוא לסילבן באופן אישי, אבל הוא סירב. חזרתי לסילבן [...] רק אז הבנתי שהוא בכלל לא בעניין, שהוא מתנגד למהלך, ושהוא מאמין שניתן להשיג משאל

עם גם בלי אולטימטום' (שם). על פרישתו של שלום מהמהלך המתוכנן נודע באופן רשמי בשעות הצהריים, כשבנאומו במליאה חזר על ההסבר שנתן לנתניהו, שהוא לא יוכל להתנגד להצעת הפשרה שהוא עצמו פעל לגיבושה. לאחר שסיכמו כי למרות קוצר הזמן הולכים על המהלך, יצאו כל אחד מהצדדים – שרי הליכוד, מועצת יש"ע, וחברי המפד"ל – להתייעצות נפרדת. המשימה של מועצת יש"ע הייתה להשיג בדחיפות את מכתב הרבנים, ולהמציא מכתב דומה משלה – שני התנאים שדרשה, כאמור, המפד"ל. נתניהו ולבנת המשיכו בניסיונות לגבש את קבוצת השרים.

שעות ארוכות דילגו ראשי מועצת יש"ע ממשרדו של נתניהו למשרדה הצמוד של לבנת, למשרדו הצמוד של אורלב, משם למשרדו של חבר הכנסת ניסן סלומיאנסקי – שם ערכו התייעצות והערכת מצב מחודשת – וכן הלאה. בשעות אחר הצהריים החלו אט אט לדלוף הידיעות על המהלך המתגבש, כתבי תקשורת החלו להתקהל באזור, והוא הפך מהר מאוד למרכז ההתרחשויות. 'בשעות האלה הוא [המסדרון] נתון לשליטתם של המתנחלים', נכתב בידיעות אחרונות. 'זאב חבר (זמביש)', המנהיג הבלתי מעורער של מועצת יש"ע, ראשי המועצות האזוריות, השתדלנים, אנשי גוש קטיף. הם יוצאים ונכנסים כבעלי הבית. גם השרים יוצאים ונכנסים: ישראל כץ, צחי הנגבי, דני נווה. שמועות מכל הסוגים החלו לעוף באוויר, אולם לאף אחד לא היה באמת מושג מה קורה, חוץ מלגורמים המעורבים עצמם.

בשעה 17:20 התקשר מזכיר הממשלה ישראל מימון לדליה איציק וסיפר לה על ה'פוטש' שמתכננים שרי הליכוד. 'אז ביבי ולימור יצביעו נגד', אמרה לו איציק. 'מה אתה מתרגש?!' אבל אז התברר שגם ישראל כץ ודני נווה ויובל שטייניץ הצטרפו למרד (קים, 29.10.2004). חברת הכנסת איציק – שהגדירה עצמה כיושבת ראש קואליציית ההתנתקות עם הודעתו של יושב ראש הקואליציה גדעון סער כי הוא עצמו יצביע נגד – החלה לפעול לטרפוד המהלך ביחד עם חברי הכנסת פרס ורמון.

בשעה 18:00 הגיע סוף סוף למכשיר הפקס של השר אורלב מכתב הרבנים המיוחל, חתום על ידי שמונה רבנים – שלמה אבינר, איתן אייזמן, מרדכי אלון, צפניה דרורי, אליקים לבנון, שבתי סבתו, נחום רבינוביץ וישראל רוזן. לאלה צירף הרב סבתו גם את חתימותיהם של הרבנים אליהו ושפירא, כשהוא חותם בשמם.²⁰² על פי המכתב 'החלטת הכנסת המאשרת את החלטת הממשלה בנושא ההתנתקות תותנה באישורה במשאל עם כללי של אזרחי

202 לאחר ההצבעה בכנסת הודיעו השניים כי הם מכחישים את תמיכתם במהלך.

ישראל. במידה והכנסת תאשר את החלטת הממשלה בנושא ההתנתקות ללא התניה באישור משאל עם, המפד"ל תפרוש מהממשלה ומהקואליציה בתוך 14 יום. רק בקיום התנאים האמורים לעיל תוכל המפד"ל להתחייב על הישארות בקואליציה עד סוף הקדנציה בלי קשר לתוצאות משאל העם. אל מכתב הרבנים צורף סוף סוף גם מכתבם של ראשי מועצת יש"ע, המופנה, לבקשת אורלב, לארבעת חברי המפד"ל, ובו הם 'מברכים את המפד"ל במאמציה להביא אישור למשאל' ומבטיחים כי 'מועצת יש"ע תכבד את תוצאות משאל העם' וכי 'אם חלילה תאושר תכנית ההתנתקות במשאל העם, מועצת יש"ע תפעל לאיחוי הקרע בעם ולהמשך השתתפות המפד"ל במוסדות המדינה כאמור במסמך הרבנים'. המשפט האחרון הוא המשפט שנועד להבטיח כי מועצת יש"ע תכבד את התחייבותה של המפד"ל להישאר בקואליציה במידה ויפסידו במשאל העם, וערפולו מלמד על הקושי הרב שלה להשלים עם המהלך.

בשעה 19:00 נכנס השר אורלב, מצויד בשני המכתבים, ללשכתו של ראש הממשלה, כדי להציג לו את האולטימטום: המפד"ל תישאר בממשלה עד תום כהונתה בנובמבר 2006 אם ייעתר ראש הממשלה לבקשה לערוך משאל עם. בשעה 19:35, עם יציאתו של אורלב מהחדר, ביקשו גם השרים נתניהו, לבנת וכץ להיכנס לראש הממשלה. אולם שרון, שלאחר פגישתו עם אורלב הבין היטב את המהלך המתגבש, התעלם מהבקשה ונכנס לאולם המליאה. במקביל, וללא ידיעתם של נתניהו, לבנת וראשי מועצת יש"ע, החלו ראשי לשכת שרון – בשיתוף פעולה עם חברי הכנסת פרס, רמון ואיציק ממפלגת העבודה – במאמצים לשכנע את חברי הכנסת הערבים שלא להתנגד לתכנית כפי שהודיעו, אלא להימנע. לפי חישוביהם, ללא התנגדותם של הערבים, גם אם 'שרי המשאל' יתנגדו בהצבעה כפי שהם מאיימים, עדיין יהיה רוב – אם כי קטן יותר – בעדה. 'יש פוטש נגש שרון', בישר פרס לחברי הכנסת טיבי, ברכה ומחיול. 'יש סכנה שהתכנית נופלת'. טיבי כינס התייעצות חירום, הזמין את שאר הח"כים הערבים והמזימה נרקמה' (כספית, 27.10.2004).

השרים נתניהו, לבנת, כץ ונווה, וחבר הכנסת יובל שטייניץ, שהצטרף אליהם, נותרו לבדם בחדרה של לבנת והתלבטו בין החלופות: להיעדר מההצבעה, להימנע או להתנגד. המחשבה הראשונית הייתה להתנגד. אולם אז החל השר דני נווה להסתייג מהתכנית, בטענה ש'ברגע שאורלב נותן לשרון 14 יום אנחנו לא יכולים לאגף אותו מימין וליצור את המשבר כבר הערבי' (ברנע ושיפר, 29.10.2004). גם במועצת יש"ע היו שותפים לעמדה זו.

יאנחנו לא יודעים מה היה שם', אמר לי אחד מראשי יש"ע, 'אבל כשהוא [אורלב] יצא ב-19:35, הסתבר לנו שהוא קיבל משרון היתר שבשתיקה להציג אולטימטום של 14 יום. מרגע זה, המהלך של נתניהו כבר לא היה בתוקף. אני עצמי אמרתי לו, איך אתה יכול לבקש משרון להחליט תוך חמש דקות כשאורלב מציע לו 14 יום? אולם למעשה, לא אורלב הוא שהמציא את ה-14 יום'. מספר זה הוכתב לו על ידי מכתב הרבנים, שגם שרי הליכוד וגם ראשי מועצת יש"ע ידעו היטב מה כתוב בו.

קומת הממשלה הוסיפה להתמלא בקהל של חברי מרכז ליכוד שהצליחו להיכנס למשכן, והערכות מהערכות שונות – בשאלות כמו 'מיהם חברי הקואליציה השותפים לאולטימטום שיצביעו נגד' או 'ממי מורכבת הקואליציה האלטרנטיבית של ה-61 שמארגנים השרים' – החלו לרחף באוויר. בקרב חברי המרכז החל ויכוח על משמעות הצבעתו של השר כץ בעד ונגד התכנית, על רקע הבחירות המתוכננות בליכוד למוסדותיה הפנימיים של התנועה. 'אט אט אנחנו מגיעים לנקודת השורש', כתב מאוחר יותר אבי רט. 'מראה הפוליטיקאים המתרוצצים במסדרונות אנה ואנה וחושבים שהם מנהלים את העולם מעלה גיחוך. מצעד הצביעות והציניות מעלה סלידה ושאת נפש. הם לא מבינים את גודל השעה, את עומק הבירור ואת גודל השאלות' (רט, 28.10.2004).

בשעה 20:00 החלה ההצבעה, והשרים, שהבינו כי שרון אינו מתכוון להיפגש עמם, עלו אחד אחד למליאה. ראשון עזב השר כץ. אחריו עלתה לבנת, אחריה נווה ואחרון עלה נתניהו. 5 דקות לפני עלייתם שינו השרים את תכניתם המקורית – להצביע 'נגד' אם שרון לא יענה לדרישתם למשאל עם – והחליטו להימנע. עד לסיום הסבב הראשון של הקראת השמות במליאה, עוד נותרו החמישה – ארבעת השרים וחבר הכנסת יובל שטייניץ – מחוץ לאולם. הם התכוונו להיכנס לקראת הקראת השמות הנוספת, אחרי שיתבהרו להם יחסי הכוחות. אולם אז גילו להפתעתם כי חברי הכנסת הערבים, שהודיעו טרם ההצבעה על התנגדותם לתכנית, החליטו להימנע. בדיעבד התברר כי הייתה זו תוצאת הלחץ שהפעילו עליהם, כאמור, ראשי מפלגת העבודה. משהבינו החמישה כי בעקבות הימנעות חברי הכנסת הערבים אין שום משמעות להימנעותם שלהם, החליטו להיכנס ולהצביע בעד. ראשי מועצת יש"ע שצפו בהם מבעד לטלוויזיה במזנון הכנסת לא האמינו למראה עיניהם כאשר בזה אחר זה פעלו החמישה בניגוד למה שסוכם עמם טרם עלייתם לאולם המליאה, והצביעו בעד.

עם סיום ההצבעה, בתוצאה של 67 תומכים מול 45 מתנגדים, שבעה

נמנעים ונעדר אחד, זומנו השר לנדאו וסגן השר רצון ללשכתו של שרון, וקיבלו ממנו מכתבי פיטורים עקב הצבעתם כחברי הממשלה נגד עמדתה. באותן דקות ממש ירדו השרים נתניהו ולבנת לקומת הממשלה ומול חדרו של שרון כינסו מסיבת עיתונאים מאולתרת. כשהם מוקפים בקהל של אורחים ועיתונאים התייצבו נתניהו ולבנת מול מצלמות הטלוויזיה והודיעו בשידור חי כי הם מצטרפים לאולטימטום של אורלב, וכי אם בתוך 14 יום לא יודיע ראש הממשלה על משאל עם, הם יאלצו לפרוש מהממשלה. השר כץ סירב להצטרף למהלך, שיצר כבר מהרגע הראשון זעזוע רב במערכת הפוליטית. פוליטיקאים, פעילים וגם פרשנים פוליטיים רבים התקשו להבין מאיפה נולד המהלך, מה מטרתו, ואיך הפך נתניהו – שבמהלך חודשים כה ארוכים שמר על תדמית ממלכתית וסירב להכניס עצמו ללב הוויכוח על ההתנתקות – לנושא הדגל במרד נגד שרון. 'נתניהו מנהל היום קמפיין על ראשות הליכוד וכדי לעשות זאת הוא פונה אל המחנה הביתי שלו, אל מועצת יש"ע, אל חצרות רבני המפד"ל, אל הרב עובדיה יוסף', טענה חנה קים. 'לכשיגיע הרגע שבו הוא ינהל קמפיין לאומי, הוא שוב יחזור להיות "מתון" וידבר אל מצביעי שינוי. "הגעתי לקו פרשת המים, אני לא יכול יותר ללכת שמאלה", הסביר נתניהו לאנשיו את מעשיו (קים, 29.10.2004). לטענת העיתונאים ברנע ושיפר, מה שהכריע את הכף ודחף את נתניהו לעימות החזיתי מול שרון הוא סקר דעת קהל שהגיש לנתניהו ד"ר יעקב כץ שעות ספורות לפני ההצבעה. לפי הסקר, קרוב לשבעים אחוזים ממתפקדי הליכוד תומכים בהצבעה נגד התכנית, אם לא יתקיים משאל עם. עוד העלה הסקר כי 79% מהמתפקדים סבורים שאם לא יוחלט על משאל עם השרים נתניהו, לבנת ושלוש צריכים להצביע נגד ולעזוב את הממשלה. 'כל פוליטיקאי מושפע מסקרים', טוענים ברנע ושיפר, 'נתניהו מוטרף מהם. אצל אחרים הם כלי ניווט. אצלו הם יועץ אסטרטגי' (ברנע ושיפר, 29.10.2004). 'קשה להבין', הוסיף עפר שלח, 'איך לא קלטו ביבי ולימור וחבריהם שבסופו של יום הם מגישים לשרון ניצחון כפול מזה שקיווה לו – וגם את התענוג של ישיבה נחושה במליאה, מצביא קר רוח ששריר בפניו אינו זע, בעוד אויביו מכוונים היטב ופוגעים בקרסול שלהם עצמם בשידור חי' (שלח, 27.10.2004).

בשעות הערב התכנסו ראשי מועצת יש"ע לישיבת חירום, והחליטו להאיץ את פרויקט 'מנהלת ההתחברות', שבמסגרתו יפקדו כחצי מיליון בתי אב וישכנעו אותם להצביע נגד ההתנתקות במשאל עם, אם יתקיים. 'הגענו למסקנה כי מתוך 1.2 מיליון בתי אב, חצי מיליון הם החשובים. היתר,

וביניהם המתנחלים, החרדים והערבים, אינם בתמונה, אמר בכיר במועצת יש"ע (יבלונקה, 2004.10.27b).

למחרת, י"א בחשוון, 27 באוקטובר, נערך בהר הרצל בירושלים טקס האזכרה הממלכתי השנתי לראש הממשלה יצחק רבין ז"ל. באותה שעה בדיוק התכנסו ראשי מועצת יש"ע לדיון נוסף על מנת לתכנן את המשך המאבק, אולם גם הם הבינו כי לאחר שהתכנית עברה ברוב של 22 חברי כנסת, יהיה קשה מאוד להמשיך ולטעון שההחלטה אינה לגיטימית. 'אלמלא דחה אורלב ב-14 יום את מימוש האולטימטום לשרון, היה אפשר להביא כבר ביום שלישי לנפילת הממשלה', טען מזכיר מועצת יש"ע, יהושע מור-יוסף. אולם למרות ההתפתחויות, במועצת יש"ע המשיכו להאמין כי הקרב לא הוכרע, וכי עדיין קיים סיכוי טוב להפלת הממשלה. 'הצלחנו להעצים ולהרחיב את חזית המתנגדים להתנתקות בליכוד ובקואליציה', הוסיף מור-יוסף. 'לא מדובר עוד בקבוצה של 15 חברי כנסת, אלא בתוספת משמעותית ונכבדה של ארבעה שרים בכירים בליכוד' (י'שבועי, 2004.10.28). למרות ההחלטה על תחילת ההכנות למשאל העם, ההערכה הייתה כי שרון לא יענה לאולטימטום ולא יקיים את המשאל. להערכה זו התווספו גם דבריו הברורים של ראש הממשלה עצמו עם תום ההצבעה כי הוא אינו מתכוון להיכנע לאיומים. 'מניסיוני למדתי שאסור להיכנע ללחצים ואיומים', אמר שרון. 'כלל ברזל, שלא נכנעים לעולם ללחצים ואיומים. זו עמדתי, ואני מכיר זאת ממאבקים לא קטנים מהעבר, גם בצבא וגם בחיים האזרחיים. אנשים יכולים לשנות את דעתם, ולא שאני עומד לשנות את דעתי, אבל לא לקבל לחצים ואיומים' (אלון, מועלם וכן, 2004.10.27). אולם מבחינתה של מועצת יש"ע, גם הדיון במשאל העם הספיק, והם האמינו כי הוא גם יביא בסופו של דבר לבחירות מוקדמות. 'משאל העם הוא קטליזטור שיביא להטמעת הרעיון שיש להחזיר את ההתנתקות להכרעת העם ובסופו של דבר יביא לבחירות', אמר זמביש (ישיבתה השנייה של מנהלת ההתחברות, 2004.11.1). היעד העיקרי של מועצת יש"ע בטווח המידי היה אפוא להבטיח את מימוש האולטימטום ואת פרישתה של המפד"ל. במקביל התכוונה מועצת יש"ע להמשיך בקמפיין היקרקע בעם, להמשיך ולפעול לקיומו של משאל עם ולהתחיל בהיערכות השטח לקראתו.

גם לאחר אישור תכנית ההתנתקות בכנסת, לפני מועצת יש"ע עוד היו מספר צמתים מכריעים בטרם ההתנתקות בפועל. הצומת הראשון והחשוב ביותר היה העברת 'החוק ליישום תכנית ההתנתקות' (חוק 'פינוי-פיצוי'), שהיה צפוי לעלות להצבעה בקריאה ראשונה בשלושה בנובמבר. עד לאישורו

בקריאה שנייה ושלישית צפויה הייתה ועדת הכספים לאשר בהליך מזורז את מתן המקדמות למתיישבים שיסכימו להתפנות מרצון. משיאושוו המקדמות, ניתן יהיה להתחיל בחלוקתן בפועל. על פי לוח הזמנים שהוכן במועצה לביטחון לאומי, עד האחד במרס 2005 צפויה הייתה להתקבל בממשלה ההחלטה הרשמית על פינוי היישובים (שחר, גולן ורפפורט, 27.10.2004). עם קבלת ההחלטה יינתן למתיישבים פרק זמן של כתשעים יום במהלכם יוכלו להתפנות מרצון, וייקבע תאריך שממנו והלאה תיסגר הרצועה למי שאינם תושבים. הפינוי של מי שסירבו להתפנות מרצון צפוי להתחיל בתחילת יולי 2005 ולהימשך עד חודשיים. בספטמבר צפוי צה"ל לפנות את בסיסיו. לאור ההתפתחויות הצפויות, הציע חבר הכנסת בני אלון 'שלוש דרכים לסיכול תכנית שרון' (אלון ב', 28.10.2004). הדרך האחת היא 'מלחמה פרלמנטרית חזקה לסיכול הצעת החוק בקריאה ראשונה [הצעת החוק ליישום תכנית ההתנתקות, המכונה 'חוק פינוי-פיצוי', אשר אמור היה לעלות להצבעה בקריאה ראשונה בשלושה בנובמבר], ואם נצליח לשנות באופן מהותי את הסעיפים הני"ל [סעיפים 22-27] בהכנת החוק בוועדות הכנסת, אפשר יהיה להשאיר את כל עניני ההתנתקות כדקלרציה חסרת שיניים', שכן בהחלטה שהתקבלה בכנסת אין כדי לפנות יישובים.²⁰³ לטענת עמנואל שילה, בלי העברת החוק ליישום תכנית ההתנתקות אסור לפנות 'כי זה נוגד את חוק יסוד חופש האדם וחירותו. זו המלכודת שטומנים שרון ואנשיו' (שילה ע', 28.10.2004). הדרך השנייה, על פי אלון, היא משאל עם. והדרך השלישית היא בחירות או אי-אמון קונסטרוקטיבי. 'עדיין לא מאוחר', טוען אלון. 'פיצוץ פוליטי בסיעת הליכוד הוא עדיין תסריט אפשרי, שיכול להביא להחלפת ראש הממשלה בבחירות או שלא בבחירות' (אלון ב', 28.10.2004).

לאפשרות של הליכה למשאל עם הייתה סבירות נמוכה מאוד, ובמועצת יש"ע, כאמור, הבינו זאת. ראשית, משום שלמשאל עם לא היה רוב בכנסת, גם אם כל סיעת הליכוד הייתה מחליטה לתמוך בו.²⁰⁴ שנית, ראש הממשלה כבר הודיע שלא ייכנע ללחצים ולא ישנה את דעתו, ובוודאי לא לאחר שהצליח להעביר את התכנית ברוב של 22 קולות. הדבר המפתיע היה

203 כזכור, על פי 'פשרת לבני', שאושרה בממשלה בשישה ביוני 2004, סוכם כי לפני פינוי היישובים תובא ההצעה לאישור נוסף בממשלה.

204 על פי חישוב של אנשי לשכת ראש הממשלה, יש רוב של 66 חברי כנסת נגד משאל עם: סיעת העבודה ועם אחד (21), שינוי (15), ש"ס (11), יהדות התורה (5), יח"ד (6) והמפלגות הערביות (8) (אלון ג', 31.10.2004).

ההתקפה התקשורתית על רעיון משאל העם, רעיון שעד להעברת התכנית בכנסת זכה לפופולאריות לא מעטה, גם באמצעי התקשורת.²⁰⁵ בעיתונות הופיעו לפתע לא מעט מאמרים התוקפים את הרעיון בטענה שהוא אמצעי טקטי שנועד 'בעצם לדבר אחד: למזמוז בדרך זו את ההתנתקות, למשוך, לדחות, לטרפד. אולי הפריץ ימות, אולי היהודי, אולי הכלב – כמו בסיפור ההוא – ותבחרו לכם אתם מיהו הכלב בעינייהם. ואם כולם יישארו בחיים, הרי הרוב במשאל בעד ההתנתקות לא יהיה גדול ומוחץ במיוחד, וזו אפשרות, תמיד יהיה ניתן למצוא תואנות וחישובים כדי לא לקבל את ההכרעה: לא היה רוב מיוחס, הערבים הכריעו וכדומה' (תירוש, 27.10.2004).²⁰⁶ 'משאל שיתקיים לאחר שרוב מוחלט של 67 חברי כנסת הצביע בעד ההתנתקות יהווה הבעת אי-אמון בכנסת כרשות המשקפת את רצון העם', נכתב במאמר מערכת של 'הארץ' ('הארץ', 31.10.2004). כזכור, מבחינת מועצת יש"ע רעיון משאל העם בהחלט היה מהלך טקטי, והיא מעולם לא הסתירה שהאפשרות של פיזור הכנסת והליכה לבחירות, או החלפת הממשלה באי-אמון קונסטרוקטיבי, היו האפשרויות המועדפות עליה. גם לאחר העברת התכנית בכנסת וגם לאחר שמפלגת העבודה הודיעה, כבר למחרת ההצבעה, כי תשקול להצטרף לממשלה ללא תיקים, מועצת יש"ע הוסיפה להאמין כי האפשרות של בחירות מוקדמות עוד קיימת (דואק, ליאור ואייכנר, 27.10.2004).

האפשרות הסבירה ביותר לחבל בתהליך הייתה למנוע את העברתו של 'חוק פינוי-פיצוי', כפי שהציע חבר הכנסת אלון. אולם מועצת יש"ע לא ייחסה לחוק חשיבות מספקת ולא נערכה לקראת ההצבעה עליו עד הרגע האחרון.

למחרת העברת תכנית ההתנתקות בכנסת הונחה על שולחן הכנסת הצעת חוק 'פינוי-פיצוי', שכללה בתוכה גם את סעיף תקצוב התכנית. הסעיף הופרד מחוק התקציב ומחוק ההסדרים לאחר שמתנגדי ההתנתקות בליכוד הודיעו כי לא יתמכו בתקציב אם סעיף זה ייכלל בו. המשמעות הייתה שאם לא יעבור החוק, לא יתאפשר ביצוע ההתנתקות. אולם כאמור, במועצת יש"ע לא נערכו לכך. במהלך סוף השבוע כבר העריכו ראש הממשלה כי צפויים לתמוך בו לפחות שבעים חברי כנסת, רוב גדול אף יותר מהרוב שבו עברה תכנית ההתנתקות (אלון ג', 31.10.2004). גם הפעם הודיע שרון כי שר שלא יתמוך בחוק – יפוטר.

205 ראו למשל דנקנר, 14.9.2004.

206 ראו גם סאמט, 27.10.2004; יפתחאל, 27.10.2004; ברץ, 27.10.2004.

יומיים בלבד לאחר שהציבו נתניהו ולבנת את האולטימטום, החלה השרה לבנת לחזור בה. 'לא התכוונתי לחתור תחת ראש הממשלה ואחדות הליכוד חשובה לי', אמרה לבנת, והוסיפה כי בכוונתה להגיע להסכמה עם ראש הממשלה בעניין משאל העם כדי לשמור על אחדות הליכוד.

ביום ראשון, 31 באוקטובר, לאחר ניסיונות גישור של השרים כץ ונווה במהלך סוף השבוע – שעליהם עודכנו ראשי מועצת יש"ע באופן שוטף – ובתייוכו של האסטרטג של שרון איל ארד, המקורב גם ללבנת, הגיעה השרה לפגישת פיוס עם ראש הממשלה, וירדה למעשה מהאולטימטום. נתניהו, שיצא עם אישור התכנית לחופשה פרטית בארצות הברית – לפי השמועות, על מנת להיוועץ עם יועציו האמריקנים – נשאר על העץ לבדו. הוא היה אמור לחזור לארץ כבר ביום ראשון. מועצת יש"ע ארגנה בעבורו כנס תמיכה גדול בנתיבות, ובו אמורים היו להשתתף חברי מרכז רבים מכל האזור שהתכוונו לתת לו 'רוח גבית', אולם ברגע האחרון הודיע נתניהו כי החליט להאריך את שהייתו בארצות הברית ביומיים.

באותו יום, יום אחד בלבד לפני תחילת הדיון בכנסת על הצעת חוק פינוי-פיצוי, החלה מועצת יש"ע להבין את משמעויותיו הכבדות של החוק, שהוגדר על ידה 'חוק המאסרים', והחלה לתכנן את דרכי המאבק בו: מכתב של התושבים לחברי הכנסת של הליכוד ולחברי הכנסת החרדים; ומכתב מטעם מועצת יש"ע לכלל חברי הכנסת ובו ניתוח של החוק, עם דגש על הסנקציות שמקנה החוק למדינה, על המאסרים ועל ההגבלות על ההתנגדות הלגיטימית, לטענתם, לפינוי. שני המכתבים צפויים היו להישלח לחברי הכנסת כבר למחרת, אחד בנובמבר, עם פתיחת הדיון.

הדיון בחוק נפתח בשעה 11:00. בשעה 16:00, כמו בלי קשר למתרחש בכנסת באותו הזמן, ארגנה מועצת יש"ע 'תפילה המונית' בכיכר ציון נגד ההתנתקות. 'אם האנשים האלה היו עומדים מול הכנסת ולא זזים, אולי זה היה מפעיל לחץ על חברי הכנסת', טען ישראל הראל (ישיבתה השנייה של מנהלת ההתחברות, 1.11.2004).

ב-20:00 התכנסה מנהלת ההתחברות לישיבתה השנייה. כאמור, גוף זה אינו אמור לעסוק בתחום הפוליטי – בו מטפלת מועצת יש"ע – אלא בתחום הציבורי של המאבק. אולם הדיון – שנסב בעיקר על אופיו של המשך המאבק בהתנתקות, על המסרים ועל הסיכויים למשאל עם, מתוך התעלמות כמעט מוחלטת מחוק 'פינוי-פיצוי' שבו החלה הכנסת לדון ושצפוי היה לעבור בכנסת בתוך יומיים – בהחלט העיד על החשיבות המועטה שייחסה לחוק מועצת יש"ע.

למחרת, שניים בנובמבר, כבר החלה מועצת יש"ע ילהתעורר, ובמודעה שפרסמה בעיתון תחת הכותרת 'זהירות: דיקטטורה', פירטה רשימה חלקית של 'גזרות שרון' בחוק פינוי-פיצוי ('הארץ', 2.11.2004). ראשי מועצת יש"ע, ועמם קבוצות של תושבים מגוש קטיף וממקומות אחרים ביש"ע, הגיעו לכנסת ועסקו ביומיים שנתרו עד להצבעה בניסיונות שכנוע אחרונים של חברי הכנסת המתנדנדים להתנגד לחוק. לחץ כבד במיוחד הופעל על חברת הכנסת גילה גמליאל, שהתכוונה להתקזז עם השרה יהודית נאות (שנעדרה מההצבעה בשל מחלה) ובכך להימנע מהצבעה נגד.²⁰⁷

בבוקר ההצבעה הגיש חבר הכנסת אורי אריאל מהאיחוד הלאומי עתירה לבג"ץ בניסיון למנוע את ההצבעה, אולם עד למועד ההצבעה לא ניתנה כל החלטה על ידי השופטים.²⁰⁸ באותו היום ממש צפויה הייתה לעלות בכנסת גם הצעת חוק התקציב בקריאה ראשונה, אולם זו נדחתה לאחר שהתברר לראש הממשלה ולשר האוצר – שחזר רק יומיים קודם לכן מחופשתו בארצות הברית – כי אין רוב לתקציב. הצעת החוק ליישום תכנית ההתנתקות, לעומת זאת, עברה ברוב גדול של 64 מול 44.²⁰⁹

- 207 חברת הכנסת גמליאל הצביעה בסופו של דבר נגד הצעת החוק.
- 208 לטענת אריאל, הצעת החוק מפרטת רק את מקורות המימון של עלות החלק האזרחי של התכנית, המוערכת ב-2.2 מיליארד ש"ח, בעוד שעלות ההתנתקות תגיע ב-2005 לכמישה מיליארד ש"ח.
- 209 בחוק תמכו 21 חברי כנסת של מפלגת העבודה ועם אחד, 14 חברי כנסת של שינוי, שישה חברי כנסת של יח"ד, חבר הכנסת נודלמן מהאיחוד הלאומי ו-22 חברי כנסת של הליכוד. התנגדו לו 17 חברי כנסת של הליכוד, 11 של ש"ס, שישה של האיחוד הלאומי, שישה של המפד"ל וארבעה של יהדות התורה. כל שמונה חברי הכנסת הערבים נמנעו, ושלושה נעדרו (אלון ויועז, 4.11.2004).

א. גדר הפרדה

בהודעה הפומבית שהוציאה מועצת יש"ע, היא סיכמה את המאבק על הקמת הגדר כיניצחון לקו הביטחוני וכישלון לגורמים הפוליטיים שביקשו לנצל את הגדר כמנוף להקמת מדינה פלסטינית. כלומר, כיניצחון שלה. גם תגובתה של תנועת 'שלוש עכשיו' כי החלטת הממשלה 'מוכיחה ששרי הממשלה שפוטם של יש"ע' תומכת במסקנה זו. אולם קביעה כזאת מחייבת בחינה של התוצאה בהשוואה להגדרת המטרות שהציבה לעצמה מועצת יש"ע בראשית המאבק.

בבסיס תפיסתה האידאולוגית של מועצת יש"ע עומדת האמונה כי כל השטח שממערב לירדן הוא יחידה טריטוריאלית אחת שמדינת ישראל צריכה להחיל על כולה את ריבונותה המלאה. לכן, היא לא יכולה הייתה להסכים להקמת גדר רציפה שתיצור הפרדה בין שני חלקי הארץ. התנגדותה של מועצת יש"ע לגדר קיבלה חיזוק נוסף לאחר שלטענתה התברר לה כי הגדר תהיה 'גבול לכל דבר', וכי מטרתה ליצור את התנאים להסכם מדיני עתידי ולחלוקת הארץ לשתי מדינות. עם זאת, לאחר שהבינה כי הגדר קום תקום, הסכימה מועצת יש"ע להשלים עם הקמתה של הגדר, בתנאי שלא תעבור 'בשיטתיות על הקו הירוק'. כלומר, שמטרת הקמתה תהיה 'ביטחוני' ולא 'פוליטית' – למנוע חדירת מחבלים ולא לקבוע גבול (ריאיון, אבנר שמעוני, 10.12.2003). בהתאם לקו החדש, ניסתה מועצת יש"ע להזיז את קו הגדר מזרחה ככל האפשר ולהכליל בתוכו יישובים רבים ככל האפשר, לרבות גוש היישובים בלב השומרון. אולם זו הייתה רק טקטיקה. האסטרטגיה הייתה ונותרה לקבוע עובדות בשטח, ולהשתמש בגדר – שקודם התנגדה לה – על מנת להשיג את מטרתה האמיתית: סיכול הסיכויים להסדר מדיני עתידי. במילים אחרות, אם בתחילת הדרך חשבו ראשי יש"ע שהיעדר גדר יסכל את התקדמות התהליך המדיני, בהמשך התהליך הבינו כי דווקא הקמת הגדר, אם לא תוקם על הקו הירוק, היא שתביא לכך. התנייתו של ראש הממשלה הפלסטיני החדש אבו-עלא את המשך התהליך המדיני בהפסקת בניית הגדר כפי שאושרה בממשלה מוכיחה שהנחה זו הייתה מוצדקת. אף שעל פי האתר של משרד הביטחון ומנהלת הגדר לא נקבע עדיין באופן רשמי תוואי הגדר בקטעים הדרומיים שלה, ואף שהדיונים על עתידה של הגדר נמשכים

גם בימים אלה, מבחינת המערכת הפוליטית הדיונים על תוואי הגדר נסתיימו עם החלטת הממשלה באחד באוקטובר 2003.

מועצת יש"ע לא הצליחה למנוע את הקמת הגדר. ניסינו לשבש את התכנית להקים את הגדר על הקו הירוק, הודה אחד מבכירי יש"ע בערכו את חשבון הרווח וההפסד לאחר אישור התוואי בממשלה. אבל אם נהיה כנים עם עצמנו, לא הצלחנו לשבש את התוואי הזה עד כדי שיבוש היכולת להקים מדינה פלסטינית (שרגאי נ', 3.10.2003). ואמנם, הגדר הבנויה עוברת ברובה על הקו הירוק. באשר לאזור אריאל, עדיין ייתכן שהממשלה תבטל את החלטתה, יתסגור את הפרצה, כפי שחזה חגי סגל, ותקים את הגדר על הקו הירוק במדויק, כפי שדורשת ממנה ארצות הברית. זהו בהחלט תרחיש אפשרי, במיוחד לאור החלטת בג"ץ מיום 30 ביוני 2004, ולנוכח ההתנגדות הבין-לאומית הרחבה שהגיעה לשיאה עם פסיקת בית הדין הבין-לאומי בהאג והחלטת עצרת האו"ם מ-21 ביולי 2004 כי על מדינת ישראל לפרק את הגדר.²¹⁰

עם זאת, ייתכן גם תרחיש הפוך. נאמר כבר כי 'אצבעי הגדר המקיפה את אריאל והפיתולים בתוואי בעומק השומרון אינם מאפשרים הפיכתה לקו גבול עתידי, וכי ההתנגדות הפלסטינית – ובעקבותיה ההתנגדות האמריקנית והאירופית ההולכת וגוברת – לתוואי שאישרה הממשלה, עוד קודם שנבנתה הגדר המתוכננת סביב אריאל, מסכלת כל סיכוי להתקדמות מדינית, לפחות לפי שעה. 'התוואי הזה טובי' כותב חמי שלו, 'בהנחה שהמשא ומתן שאנחנו מנהלים הוא עם עצמנו. הוא אינו מקובל, לעומת זאת, על הפלסטינים, וגם לא על שום גורם אחר בעולם, כולל האמריקאים'. ולכן, דווקא משום כך, ומשום שהחלטת הממשלה מציינת את ישראל בדעת הקהל הבין-לאומית כי מספחת שטחים, קובעת עובדות חד-צדדיות, וכולאת מאות אלפי פלסטינים חדשים בתוך חומות של בטון (שלו, 3.10.2003), ייתכן שבלי שמועצת יש"ע נתכוונה לכך, הצלחתה להיזי את התוואי מזרחה וההתנגדות הרחבה שבאה בעקבותיה ימנעו בסופו של דבר גם את המשך הקמת הגדר למעשה.²¹¹

210 בג"ץ פסל שלושים מתוך ארבעים הקילומטרים המתוכננים של גדר ההפרדה בתוואי עוטף ירושלים, עקב פגיעה קשה באוכלוסייה הפלסטינית, לדבריו. החלטת עצרת האו"ם התקבלה ברוב של 150 מדינות, לעומת שש שהצביעו נגד ועשר שנמנעו. ב-20 בפברואר 2005 אישרה הממשלה את שינוי התוואי הדרומי של גדר ההפרדה, ועל פי התוואי החדש ייכללו בתוך הגדר רק שבעה אחוזים מהשטחים שמעבר לקו הירוק במקום 15% המתוכננים.

211 עד לכתבת דברים אלה, יותר משנה לאחר קבלת ההחלטה על התוואי, הגדר באזור אריאל טרם נבנתה.

השאלה 'האם ניצחה מועצת יש"ע' היא שאלה מרתקת. אולם פרק זה יתמקד פחות בתוצאות, ויעסוק בעיקר בהתנהלות עצמה של מועצת יש"ע לאורך התהליך. האם האסטרטגיה שבחרה הייתה נכונה ומותאמת למציאות שבה פעלה, או שיכולה הייתה לפעול אחרת? והאם ובאיזה אופן ניצלה את הכלים שעמדו לרשותה על רקע המציאות המשתנה והמגבלות שאתן נאלצה להתמודד?

להערכת, למרות הישגיה היחסיים של מועצת יש"ע במאבק, היא עשתה כמה טעויות: הראשונה הייתה ההתעלמות מהשינויים החברתיים והפוליטיים; השנייה הייתה היעדר מסר ברור; השלישית הייתה הזנחת השטח; והרביעית הייתה ההתעלמות מהתקשורת.

התעלמות מהשינויים החברתיים והפוליטיים: הנחת המוצא שלי כאן היא שמועצת יש"ע יכולה הייתה למנוע את הקמת הגדר מראשיתה, וכי היא החמיצה את ההזדמנות לעשות זאת משום שלא קראה נכון את המפה, ולא ייחסה את החשיבות הראויה לתהליכים החברתיים והפוליטיים שעברו על החברה הישראלית במהלך עשרים חודשי האנתיפאדה עד לקבלת ההחלטה על הקמת הגדר. במוקד השינויים החברתיים שחלו בתקופה זו עומדת העייפות ההולכת וגדלה של הציבור מהמשך הלחימה בשטחים ומריבוי הפיגועים. 'האמנו שהמנהיגות התעייפה ולא העם', טען דובר מועצת יש"ע (ריאיון, יהושע מור-יוסף, 23.11.2003). ואמנם, תחושה זו נבעה מכך שבניגוד לרוב הציבור בישראל, בקרב תושבי יש"ע הייתה התלהבות רבה מהמדיניות ההתקפית ו'הורדת הכפפות' של ראש הממשלה מול הרשות הפלסטינית, שהגיעה לשיאה במבצע 'חומת מגן'. זו רק הוסיפה לרוח הקרב שלהם. אולם בקרב הציבור הרחב, כאמור, המשך הלחימה ומספר הנפגעים ההולך וגדל מפיגועי הטרור יצרו ייאוש ועייפות. לאחר שהציבור נואש מדרכה של מפלגת העבודה והגיע למסקנה ש'אין עם מי לדבר', ולאחר שנואש מססתם הימין 'תנו לצה"ל לנצח', הפכה הגדר לפתרון האולטימטיבי מבחינתו, או לפחות לפתרון שכישלונו עדיין לא הוכח. התמיכה של מערכת הביטחון בגדר והקמפיין שהובילו השמאל וארגוני המחאה, בעידוד התקשורת, שיוו לה משמעות כמעט מיתית והפכו את התמיכה הציבורית בה לכמעט בלתי נמנעת. במועצת יש"ע גם לא הבינו כי השיח הציבורי השתנה, וכי קשר התלות שהחל להיבנות בתודעה בין המצב הכלכלי הקשה לבין המצב המדיני נתן את אותותיו ביחסו של הציבור להתנהלויות. הם לא הבינו כי האהדה שהייתה בציבור למעשיהם החלוציים נפגעה בעקבות האנתיפאדה, וכי אנשים רבים יותר ויותר החלו לראות בהם נטל ולא נכס. כל אלה יצרו את התשתית

ליהתנחלות **הגדר** בלבבות, אולם התהליכים הפוליטיים הם שיצרו את עיקר השינוי והם שהביאו למימושה בפועל.

עלייתו של אריאל שרון לשלטון יכולה הייתה אולי לטשטש מעט את התגבשות התמיכה הציבורית ברעיון הגדר, אבל לא להעלים אותה. על פי עדותו של מור-יוסף, במועצת יש"ע דווקא הבינו כי העובדה שפואד עומד לפני פריימריס מול רמון תחייב אותו 'באין בררה' להקים גדר, וששרון, שאינו מוכן לוותר על מפלגת העבודה, יהיה חייב להסכים לכך. אולם למרות כל אלה, היא לא עשתה דבר. 'הגדר היא בזבוז כספים אדיר. משקיעים מיליארדים עבור דבר שהוא לא יעיל', אמר לי ראש מועצת חוף עזה אבנר שמעוני (ריאיון, 10.12.2003). שמעוני, שמסביב ליישוביו כבר קיימת גדר, מספר כי אף על פי שכולם מנסים לצייר את הגדר כפתרון לכל בעיות הביטחון של מדינת ישראל, הגדר אינה מונעת חדירות מחבלים. גם מתן וילנאי, ששימש אלוף פיקוד הדרום בזמן הקמת הגדר בעזה, טען זאת בפני כמה פעמים בעבר. אולם משום מה קול זה כמעט שאינו נשמע. נהפוך הוא, הקול הדומיננטי היה קולם של התומכים. הם הציגו את הגדר כפתרון לחדירת המחבלים ולטרור, כהשקעה כלכלית, כאמצעי להצלת חיי אדם וכקו הגנה קצר, ואלה היו טיעונים פופולאריים, שהציבור קנה אותם. לו ניהלה מועצת יש"ע קמפיין נגדי מסודר והציגה בצורה משכנעת את חולשותיה של הגדר, את חסרונותיה ואת השלכותיה הכלכליות, החברתיות, הביטחוניות והבין-לאומיות למדינת ישראל, ייתכן שהייתה יכולה למנוע את הקמתה. 'פספסנו פספוס גדול במאבק משום שהתעוררנו מאוחר מדי' אמר אהוביה, בנו של יצחק טבנקין, בעת פינוי ימית. 'האסטרטגיה של גוש אמונים הייתה תמיד לדחות הכול לרגע ההכרעה' (טבנקין, מרס 2002: 67). ואמנם, זה מה שעשתה הפעם גם ממשיכתה של גוש אמונים.

היעדר מסר ברור: היעדר מסר ברור בעניין יחסה של מועצת יש"ע לסוגיית הגדר, ומוכנותה לוותר עליה אלא אם לא תעבור על הקו הירוק, הביאו לכך שהיא הצטיירה כמי שפועלת נגד האינטרסים של עם ישראל, כפי שתיאר עדי מינץ את תחושותיו לאחר הופעתו בתכנית 'פוליטיקה' (ריאיון, עדי מינץ, 26.11.2003). המסר הכפול והמבולבל של תמיכה בגדר אבל התנגדות לגדר על הקו הירוק, ושל זלזול ביעילות הגדר מול הדרישות לכלול בתוכה – מטעמי ביטחון, כביכול – יישובים רבים ככל היותר, יצר בלבול רב בציבור באשר לעמדותיה. 'המתנחלים חששו מזעם הרוגי עפולה, והמציאו נוסחה שהם בעד גדר ביטחון בלי הפרדה', לגלג מרגלית (מרגלית, 7.3.2003). מבחינה הצהרתית נראינו לאחרונה כסותרים את עצמנו, סיכם העיתונאי

עמיאל אונגר בעיתון המתנחלים 'נקודה'. 'שכן מצד אחד פקפקנו בגדר, ומצד שני הבענו חרדה שכיוון שהגדר תהיה יעילה, אנו, כמטרות רכות יותר, נספוג יותר אבדות' (אונגר, יולי 2002: 23). 'מאבק תקשורתי צריך להכין מראש וביתר יסודיות, לחזור על המסר המרכזי בתדירות ובעקשנות ולא לאמץ את שיטת השלוף', כותב אונגר במקום אחר (אונגר, נובמבר 2002: 50). ואמנם, מועצת יש"ע לא רק שלא הכינה את המסר מראש, העובדה שיהם ירו לכל הכיוונים, כפי שטוענת קרני אלדד (ריאיון, 24.11.2003), יצרה תחושה שהיא לא הכינה את המסר כלל.

מועצת יש"ע לא שינתה את עמדותיה העקרוניות בעניין הגדר, ובתוך תוכה המשיכה להתנגד להקמתה, משום שראתה בה גדר פוליטית שנועדה לסרטט את קו הגבול העתידי בין ישראל לפלסטינים. אולם היות שבפועל היא לא פעלה נגד הקמתה, אלא נגד הקמתה על הקו הירוק, היא עשתה טעות בכך שהמשיכה להתנגד לה בקול רם. בניסיונותיה להסביר את עמדתה, היא עשתה הבחנה בין הגדר שבה היא תומכת, המוקמת משיקולי ביטחון, לבין הגדר הפוליטית שמבקשים להקים יריביה הפוליטיים – ובעקבותיהם גם הפלסטינים והאמריקנים – על הקו הירוק. אולם ההבחנה בין גדר פוליטית לגדר 'ביטחונית' לא הייתה ברורה דייה לציבור, שלא התעניין בפרטי התוואי וכל רצונו היה שתקום גדר רציפה שתמנע חדירת מחבלים לישראל. העובדה שגם בשמאל השתמשו בהבחנה זו בין 'ביטחונית' ל'פוליטית', אך בכיוון ההפוך, והציגו את הקו הירוק דווקא כתוואי 'ביטחונית', והעובדה שגם במערכת הביטחון נשמעו קולות שהמליצו על בניית הגדר לאורך הקו הירוק, רק הוסיפו לבלבול שנוצר בציבור סביב המשמעויות האמתיות של שני המושגים. התנגדותה של מועצת יש"ע לגדר על הקו הירוק התפרשה בציבור כהתנגדות לגדר, או לפחות כנכונות לוותר עליה אם יוחלט לבנותה שלא על פי רצונם, נכונות שמשמעויותה הפקרת ביטחון אזרחי ישראל. תדמית זו קיבלה חיזוק נוסף מניסיונם של חברי כנסת מהימין למנוע את ההעברה התקציבית להמשך בניית הגדר, בעקבות הוויכוח על התוואי.

התנגדותם – לא חשוב למה ולמה – שמה אותם בצד אחד עם הקיצונים משמאל, ויצרה את 'הקואליציה הלא קדושה', כהגדרת זאב שיף ב'הארץ' (שיף, 4.7.2003). גם דן מרגלית האשים כי העיכוב בבניית הגדר נובע מסיבות פוליטיות: 'מימין כדי לא להרגיז את שוחרי שלמות הארץ ומהשמאל הקיצוני כדי לשאת חן בעיני הפלסטינים' (מרגלית, 7.1.2003). 'חלק ניכר מהמתנחלים רוב השמאל הקיצוני והפלסטינים, שמים מכשול על זכותנו להיות בביטחון', אמר מרגלית במקום אחר (מרגלית, 12.11.2002).

הזנחת השטח: לטענת עדי מינץ, מועצת יש"ע ויתרה על קמפיין השטח מחוסר בררה: 'העובדה שהציבור תמך בגדר לא אפשרה לנהל מאבק ציבורי'. מועצת יש"ע לא אוהבת מאבקים. מבחינתם שקט זה הכי חשוב. זו לא רק רפיסות, זו אידאולוגיה, טוען נ' מינוער הגבעות' (שפרן, נובמבר 2002: 20). אולם במהלך פעילותה כקבוצת אינטרס למען יש"ע, ניהלה מועצת יש"ע מאבקים רבים, גם כשהיו לה מתנגדים. כך למשל, את קמפיין השטח 'עקירת יישובים קורעת את העם' הובילה מועצת יש"ע למרות התמיכה הרחבה בפניו מאחזים לא חוקיים. גם הנימוק שילא היה כסף' שהציגו גולדשטיין ומור-יוסף לא היה משכנע. סביר להניח כי אילו זה היה בנפשם, היו מוצאים את הכסף, כפי שהם מוצאים אותו היום למאבק נגד פינוי היישובים ברצועת עזה. טענתם כי התקשו להוציא מפגינים מול ממשלת ימין מובנת אולי בהתייחס לממשלת שרון השנייה. אולם האם גם מול פואד כשר ביטחון התקשו ראשי יש"ע להוציא פעילים?

לבחירה בלובי פוליטי יש היגיון רב, במיוחד במקרה של מועצת יש"ע, המכירה היטב לא רק את השחקנים, אלא גם את כללי המשחק הפוליטי. אולם דווקא בגלל היכרותה זו אסור היה לה לוותר על הלחץ הציבורי. עוד בתקופת גוש אמונים הבינו המתנחלים כי יש חשיבות רבה להפגנת כוח בשטח. בהסתמכותה על לובי פוליטי בלבד שמה מועצת יש"ע את כל הביצים בסל אחד, וכשבוזה היה חור – הביצים נשברו. 'שרון עשה את החשבון והעריך שהכוח שלנו בשטח פחת', מעריך ישראל הראל, 'ולכן הרשה לעצמו לסגת מהבטחותיו'. לא ניתן כמובן למדוד בצורה מדעית את מידת ההשפעה של מפגני כוח בשטח על קבלת ההחלטות של קובעי המדיניות, אולם יש יסוד סביר להניח כי יש להם תרומה, גם ביצירת אווירה ציבורית וגם בהפעלת לחץ פוליטי.

כבר לאחר שראש הממשלה החליט לסגת מהבטחותיו הקודמות ולהיענות לבקשתו של פואד לבנות את הגדר, ראשי מועצת יש"ע היו צריכים להסיק מסקנות. אמנם, העובדה שהוקמה ממשלת ימין הייתה יכולה להתפרש כסימן מעודד להצלחת מאבקים, אולם הנסיגה הנוספת של שרון מהבטחותיו בעקבות הלחץ האמריקני הכבד עליו, חודשים לפני אישור התוואי הסופי, חייבו הערכת מצב מחודשת. זאת בייחוד על רקע טענתו של דובר מועצת יש"ע כי כבר לאחר אישור מפת הדרכים החלו לחשוד בשרון, וכבר אז העריכו ששרון לא יעמוד בלחץ האמריקני ויהיה חייב להתפשר. אולם האסטרטגיה לא שונתה, והשטח לא הופעל. כמה שרים אמנם הבטיחו להם כי לא יאפשרו להשאיר את העיר אריאל מחוץ לגדר. אולם דווקא

משום שהכירו היטב את כללי המשחק הפוליטי הם היו צריכים לדעת כי אם יחליט שרון להיענות לדרישת האמריקנים, השרים יתקשו מאוד לצאת נגדו, בעיקר אם לא ירגישו שיש להתנגדותם גיבוי ציבורי.²¹²

ההתעלמות מהתקשורת: התקשורת משמשת אמצעי להעלאת נושא לסדר היום, אולם בראש ובראשונה היא אמצעי הסברה ואמצעי לגיוס דעת קהל לטובת נושא מסוים. היא אמנם אינה מסוגלת ליזום שינויים פוליטיים, אולם היא יכולה למלא תפקיד חשוב בהאצתם. גדי וולפספלד מתאר תהליך זה כמעגל 'פ-מ-פ' (פוליטיקה, מדיה, פוליטיקה), כלומר 'שינוי פוליטי מוביל לשינוי בסיקור התקשורתי שמוביל לשינוי פוליטי נוסף' (וולספלד, 14.12.2003). לפיכך, הוויתור של מועצת יש"ע על השימוש בתקשורת היה מהיר מדי. עם קביעתה ש'התקשורת נגדנו' והזנחת זירה חשובה זו, המייצרת ומשנה דעת קהל, היא רק חיזקה את טיעוניהם של מתנגדיה ואפשרה לפרשנים להסביר במילותיהם שלהם את עמדותיה.

אמנם, המטרה האסטרטגית הייתה לשמור על פרופיל נמוך ולא ילעורר מתים מתרדמתם, אולם להבנתי כל הגורמים כבר היו ערים, ולא באמת נשאר את מי להעיר. נהפוך הוא, המשך התנגדותה של מועצת יש"ע לגדר מצד אחד, והשארת הזירה התקשורתית פרוצה מצד אחר, רק שירתו את תומכי הגדר. בחינה של מרבית הסיקור התקשורתי בנושא בניית הגדר מלמדת כי לא נכתב שום מאמר בזכות עמדתם של המתנחלים. מרבית המאמרים והכתבות שבהם הוזכרו המתנחלים היו שליליים. הם הואשמו כמי שמעכבים את הגדר, כמי שבגללם זוכה ישראל למתקפה הבין-לאומית עליה, וכקיצונים המוכנים להפקיר את ביטחונם של אזרחי ישראל. התייחסותה של מועצת יש"ע להקמת הגדר כאל 'משימה בלתי אפשרית', כהגדרת עמיאל אונגר בינקודה, והוויתור על חזית כה חשובה הייתה טעות אסטרטגית. שימוש יזום בתקשורת לא רק שהיה יכול להגדיל את התמיכה הציבורית בעמדותיה של מועצת יש"ע ולשנות את התדמית השלילית שנוצרה לה במהלך המאבק, הוא גם היה יכול לשרת אותה בהפעלת לחץ מול השרים וראש הממשלה. כשכל הסיכומים נעשים בחדרי חדרים, תמיד אפשר להתכחש להם. גם אם נכונה טענתם ולא היה להם תקציב לקמפיין שטח, הם היו יכולים ליצור אפקט דומה לו ניצלו את כושר הארגון שלהם ליצירת אירוע תקשורתי רציני. הופעותיהם המזדמנות של ראשי מועצת יש"ע באמצעי התקשורת,

212 דוגמה אחת לכך היא התנהגות השרים בעת קבלת החלטת הממשלה על עסקת חילופי השבויים עם החיזבאללה.

בהיעדר מסר ברור ובהיעדר 'דיוויזיות' של פעילים מאחוריהם, הקשה מאוד הן על העברת המסר והן על הרחבת התמיכה במאבקם.

ב. תכנית ההתנתקות

בעת פרסום דברים אלו, תכנית ההתנתקות כבר יצאה לדרך. ב-16 בפברואר 2005 עבר החוק ליישום תכנית ההתנתקות בקריאה שנייה ושלישית בכנסת, ברוב של 59 תומכים מול ארבעים מתנגדים וחמישה נמנעים, וב-20 בפברואר 2005 אישרה אותו גם הממשלה בהרכבה החדש, ברוב של 17 תומכים מול חמישה מתנגדים.²¹³ במועצת יש"ע ובקרוב רבים ממתנגדי התכנית לא איבדו תקווה, ויש שעדיין מאמינים שניתן לעצור אותה. ימים יגידו. מחקר זה אינו מתיימר לנבא את העתיד באשר לתכנית ההתנתקות, אלא לתת כלים להבנת התהליך כפי שהתרחש, להפיק לקחים מהאופן שבו ניהלה מועצת יש"ע את המאבק נגדו ולסייע לכל מי שיבחר בכך בהתמודדות עם מאבקים דומים בעתיד.

חולשתו של ניתוח שלאחר מעשה היא שהוא מבוסס על עובדות ותובנות שלא בהכרח היו נהירות לגורמים הפועלים באותה נקודת זמן נבחנת. ולכן, בהחלט ייתכן כי למסקנות שהגעתי אליהן בדיעבד לא ניתן היה להגיע בעיצומו של התהליך. עם זאת, ניתוח כזה הוא חיוני לצורך הפקת לקחים. לא רק למועצת יש"ע אלא לכל ארגון או אזרח שיבקשו אי פעם להשפיע על קבלת ההחלטות במדינה.

הניתוח שלהלן יחולק לשניים. החלק הראשון יעסוק בהבנת האתגרים המרכזיים שעמם התמודדה מועצת יש"ע במאבק זה, אולם במידה זו או אחרת הם רלוונטיים כמעט בכל מאבק פוליטי. החלק שני יעסוק בניתוח התנהלותה של מועצת יש"ע לנוכח אתגרים אלה. הוא ינסה לבחון האם זיהתה אותם בזמן; איך והאם התמודדה אתם; איפה הצליחה ואיפה טעתה; והאם ומתי יכולה הייתה לפעול אחרת על מנת למקסם את הישגיה. השאלה האחרונה היא הקשה מכולן, שכן בכל תהליך פוליטי מעורבים גורמים רבים, ומהלכיהם משפיעים אלה על אלה ומושפעים אלה מאלה. קשה מאוד לקבוע

213 בראשית ינואר 2005 אישרה הכנסת את ממשלתו השלישית של שרון, ואת מקומן של השותפות המקוריות לצד הליכוד – שינוי, המפד"ל והאיחוד הלאומי – תפסו מפלגת העבודה ויהדות התורה.

בוודאות מה בדיוק הוביל למה, ומה היה קורה אילו... עם זאת, תכנון נכון של מאבק מחייב לשאול את השאלות. בניית האסטרטגיה – השלב השלישי בתכנון, לאחר זיהוי היריב והגדרת מטרה ברורה – מבוססת על הניסיון להשיב על שאלות אלה. בחירת הכלים המתאימים להשפעה על התהליך במסגרת האסטרטגיה מסתמכת על שלושה שלבי ניתוח: הראשון הוא ניסיון של הארגון להגדיר לעצמו את יתרונותיו וחסרונותיו שלו. השני הוא ניסיון להגדיר לעצמו את האתגרים שעמם הוא צפוי להתמודד. והשלב השלישי הוא זיהוי השיקולים והאינטרסים של הגורמים האחרים הפועלים בשטח וניסיון לצפות איך ישפיע המהלך המתוכנן על התנהלותם, ומכאן על התקדמות התהליך, ואיך ניתן לשלוט בכך. בשל חוסר הוודאות שבו פועל הארגון, קשה ואף בלתי אפשרי בעבורו לדעת בוודאות האם האמצעים והדרך שבחר יביאו לתוצאה המבוקשת, וההחלטה מתבססת על הערכות בלבד, מתוך בחינה של תרחישים שונים וניתוח סיכויי התממשותם. על מנת לצמצם את מרחב ההפתעה נדרש הארגון לשני דברים: האחד, תכנון של יותר מערוץ פעולה אחד להשגת המטרה, במקרה שהערוץ העיקרי ייכשל: אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו, והיה המחנה הנשאר לפלטה' (בראשית לב, ט). והשני, תכנון דרכי פעולה ותגובה נוספות – בהתאם לתרחישים השונים ובמקביל לדרכי הפעולה שנבחרו – למקרה שבו יפנה התהליך לכיוון שונה מזה שהארגון העריך וצפה.

פרק זה יעסוק בניתוח התנהלותה של מועצת יש"ע על בסיס פרמטרים אלו, וינסה לבחון האם העריכה כראוי את האתגרים שניצבו מולה, האם צפתה את הכיוון שאליו פנה התהליך והאם נערכה אליו כראוי.

האתגרים

במאבקה נגד תכנית ההתנתקות התמודדה מועצת יש"ע עם חמישה אתגרים מרכזיים: (1) העובדה שאת המהלך הוביל אריאל שרון; (2) השינויים בחברה הישראלית; (3) התגייסותה של התקשורת; (4) היעלמותה של האופוזיציה; (5) המעבר מזירה לזירה.

1. שרון מוביל

לעובדה שמי שהוביל את המהלך היה אריאל שרון הייתה משמעות רבה מבחינת האופן שבו התנהל התהליך, והאופן שבו התנהלה מועצת יש"ע, משני היבטים מרכזיים. האחד, ההיסטוריה האישית שלו. והשני, היותו ראש ממשלה.

מאז החל מפעל ההתיישבות בישי"ע באמצע שנות השבעים, נחשב אריאל שרון לתומכו הנלהב ביותר. באופן אירוני ניתן לומר שממש כשם שבנושא ההתנחלויות הבטיח כי 'יהיו עוד הרבה אלוני מורה' – וקיים, כך הבטיח ופעל גם בנושא תכנית ההתנתקות. 'הרוח המתנחלת הגדולה הייתה אריאל שרון בכל תיקיו: חקלאות, ביטחון, תשתיות. הוא לא רק יישב, בנה והקים. הוא מסר לאנשים את כל הטריקים והשטיקים. התיישבות בקריצת עין. כולם היו בניו' (חיימוביץ, 27.10.2004). אולם אריאל שרון מוצב בזירה הפוליטית לא רק כיאבי ההתנחלויות וכבן בריתם המובהק ביותר של המתנחלים, אלא גם כמנהיג האגף הנצי בליכוד. שרון היה לסמל ה'אף שעל', ותמיד עמד בראש המתנגדים לוותרים, לא רק מול ממשלות 'העבודה' אלא גם מול מפלגתו שלו, כשנתניהו היה ראש ממשלה. העובדה שדווקא שרון הוא זה שמוביל את המהלך הראשון בהיסטוריה של מדינת ישראל של פינוי יישובים הייתה בעלת משמעות רבה, הן בעבור הציבור הרחב – בייחוד ציבור תומכי הליכוד – הן בעבור השמאל, הן בעבור מועצת יש"ע.

בעבור רוב גדול של מצביעי הליכוד, שרון היווה אוטוריטה ביטחונית אידאולוגית לתפיסת העולם של הימין החילוני.²¹⁴ ולכן, התפנית שעשה שרון בשני תחומים אלה הייתה מבחינתם משמעותית מאוד. הם אהבו את שרון 'הישן', 'אבי ההתנחלויות' והמאחזים הבלתי מורשים, זה שבמשך שנים קרא למתיישבים לתפוס כל גבעה חשופה, הטיף ופעל להקמת יישובים חדשים בישי"ע, לחם בטרור, הזהיר מפני נסיגה חד-צדדית וניסה לטרפד כל סיכוי להקמתה של מדינה פלסטינית בין הירדן לים. שכן כל תפיסת עולמו הייתה מבוססת על כך שירדן היא המדינה הפלסטינית. ואולם, לפתע הופיע שרון 'החדש', שאומר ועושה בדיוק ההפך. תפנית זו יצרה בלבול גדול בימין החילוני, שהוביל למשבר אידאולוגי. בתחילת התהליך עוד היו רבים בקרב ציבור זה שהאמינו שהצהרותיו של שרון הן עוד תרגיל טקטי שנועד לרצות את השמאל והתקשורת. אולם ככל שהתקדם התהליך, נחישותו של שרון והצהרותיו החוזרות ונשנות על חשיבותה הביטחונית של התכנית החלו לתת את אותותיהם. חלקים גדלים והולכים בימין החילוני החלו אט אט לאמץ את עמדותיו, מתוך אמונה כי אם שרון – איש הצבא והאידאולוג

214 מתנדבת במשאל המתפקדים סיפרה כי אחת העובדות שגילתה במסגרת המעבר מבית לבית היא ש'אתה אולי יודע לדקלם היטב את תורת ארץ ישראל השלמה, אבל אתה לא יודע איך להגיב לטיעון החד-משמעי: אבל זה אריק שרון! אני אחריו באש ובמים!' (גולדקלנג, יוני 2004: 44).

שעשה יותר מכל אדם לטובת יישוב יהודה שומרון ועזה – הגיע למסקנה שנסיונה חד-צדדית מרצועת עזה ומצפון השומרון חיונית לביטחון המדינה, ואם הוא מוכן אפילו לפנות יישובים בעבור זה, כנראה זה הדבר הנכון לעשות. 'הנחת העבודה בישראל היא שראש הממשלה (ובוודאי אריאל שרון) בטח יודע מה הוא עושה', הסביר אורי אורבך. 'אנחנו מסוגלים בקלי קלות להחליף ראש ממשלה בבחירות, אבל כל עוד הוא מכהן בתפקידו, אחוז עצום בציבור, ובוודאי באנשי מפלגתו, סומך עליו כמעט בעיניים עצומות. ומי שלא סומכים עליו בעיניים עצומות, לפחות מוכנים לתת לו קרדיט שהוא איכשהו יודע מה הוא עושה. מכל ראשי הממשלה, אריאל שרון הוא הדוגמה הקיצונית לכך. הציבור יתמוך בשרון באותה מידה בין אם ייסוג מחר מעזה ובין אם יחליט להקים בה עוד עשר התנחלויות. הוא יתמוך בשרון אם הגדר תקיף את אריאל, כמו גם אם לא תהיה שם גדר בכלל. כל עוד ההחלטות נראות סבירות, ורוב ההחלטות נראות סבירות לישראלי הממוצע, מובטחת תמיכה בדיעבד של הציבור בהחלטה' (אורבך, מאי 2004: 28-27).

למשבר האידאולוגי הזה יש להוסיף את העובדה שלצד הביקורת מימין על כך ששרון אימץ את דרכו של השמאל, לא קם מולו אף מנהיג חילוני אחר מהימין שמסוגל ומוכן להעמיד עצמו בראש המחנה במקום שרון, ולהניף מחדש את הדגל הישן של הליכוד. בשלבים הראשונים של התהליך עוד הסתמך שלושת השרים הבכירים בליכוד – נתניהו, שלום ולבנת – יצטרפו למתנגדים לתכנית ויובילו את האופוזיציה לשרון, כשלצד השרים ישראל כץ, צחי הנגבי ודני נווה. כל עוד התקיימה הערכה זו, ההתנגדות הציבורית לתכנית, גם זו של הליכוד – של חברי המפלגה, חברי המרכז וחברי הסיעה – הייתה חזקה. אולם לאחר שהשרים הבכירים יישרו קו עם שרון – בפעם הראשונה עם חזרתו של שרון מארצות הברית בטרם משאל המתפקדים; בפעם השנייה עם הסכמתם להצעת הפשרה של השרה לבני והצבעתם בממשלה בעד התכנית; ובפעם השלישית עם הצבעתם בעד התכנית בכנסת – ומשום שלא קם מנהיג שמסוגל לרשת את שרון ושמציע אלטרנטיבה ברורה, נחלשה בהדרגה גם ההתנגדות של הימין החילוני, הן בקרב חברי הכנסת של הליכוד, הן במרכז הליכוד הן בציבור התומכים. יש להדגיש כי למרות התפנית האידאולוגית שעשה שרון, ובעקבותיו הליכוד, יש עדיין לא מעטים בימין החילוני שממשיכים להתנגד לתכנית. אולם בהיעדר מנהיג, הלכה וקטנה אמונתם ביכולתם לשנות את רוע הגזרה, וההתנגדות נותרה בעיקר פסיבית. מבחינת מועצת יש"ע משמעות הדבר הייתה שאת ההתנגדות

הפעילה להתנתקות המשיך להוביל כמעט לבדו הציבור הדתי, הלאומי והחרדי. שני אתגרים נוספים שהושפעו זה מזה והשפיעו זה על זה הם היעלמותה של האופוזיציה משמאל מחד גיסא, והתייצבותה של התקשורת לימין שרון ותכניתו מאידך גיסא. בשל חשיבותם והשפעתם הרבה, הן על התקדמות התהליך והן על אופי המאבק, ארחיב על כל אחד מהשניים בנפרד בהמשך. לענייננו חשוב לזכור שגם הם תוצאה ישירה של העובדה ששרון הוא זה שיזם והוביל את מהלך ההתנתקות.

בעבור אנשי יש"ע, בני בריתו ההיסטוריים של שרון וחבריו – חלקם האישיים – לדרך, התפנית שעשה שרון, והדרך שבה עשה זאת, גרמו קודם כול להלם, שהתחלף אחר כך בתחושת עלבון, השפלה וכעס. 'מטריד מכול הוא לא רק המשאל, שנדמה כי הלך הכי רחוק שהיה עד היום בשאלת הוויתור על גוש קטיף, אלא העובדה שהשואל הוא לא אחר מאשר אריק שרון, הסמן הלאומי והימני, בשר מבשרם, התרשם רונן טל לאחר ביקורו בגוש קטיף (טל, 2004: 2.5). 'פעם היינו בניו היקירים, החלוצים שלו, עכשיו הוא בכלל לא מתייחס אלינו, לא שומע, לא רואה', קוננו ראשי מועצת יש"ע (כספית, 2004: 10.9). אולם מעבר לתחושות הקשות, מבחינת מועצת יש"ע המשמעות העיקרית של העובדה שאת המהלך הוביל אריאל שרון הייתה הקושי לתרגם את ההתנגדות והמחאה לפעולה, הקושי לתקוף אישית את מי שעד לא מזמן אהבו והעריצו. בספטמבר 2003, כשלושה חודשים קודם שהודיע שרון על תכניתו, העריך יונה פרסבורגר, מי שחקר במשך כמעט עשור את מחאת הימין, כי 'קל יותר לייצר מחאה בהיקפים שלהם היינו עדים בתקופת אוסלו אם הגורם המפנה יהיה ממשלה שעוינת את המתנחלים. אם ממשלת שרון תהיה הגורם המפנה – אנחנו בבעיה. יש הבדל בין פינוי על ידי אוהב לפינוי על ידי גורם שמנוכר ועוין לנו, כפי שהיה רבין' (שרגאי נ', 2003: 26.9). ואמנם, הקשר המיוחד שנבנה ונוצר במשך שנים ארוכות בין שרון לבין מועצת יש"ע ואנשיה, והדרך שבה הגיע בבת אחת לסיומו, היו אחד האתגרים המורכבים ביותר מבחינתה: 'למתנחלים יש בעיה לראות בשרון אויב', כתב שלום ירושלמי. 'מי שהיה בהפגנה הגדולה של הימין בכיכר ציון, וליווה את המפגינים במצעד הלפידים לעבר ביתו של שרון, הבין כי הם לא שונאים את ראש הממשלה, כפי שתיעבו את יצחק רבין ז"ל. להפך. קשה להם עם מי שהקים חלקים גדולים מהמפעל ההתנחלותי, היה חבר אישי של רבים מראשי גוש אמונים, והשותף הגלוי והנסתר שלהם לעשרות היישובים והמאחזים ביש"ע. מעבר לשיקולים של יחסי הציבור, זו גם הסיבה להפגנות המתונות יחסית' (ירושלמי, 2004: 20.9). 'הוא היה

ה"מוכתר" שלנו, הסביר לי ראש מועצת חוף עזה אבנר שמעוני. 'עד היום אנחנו עוד מקווים שיום אחד נתעורר בבוקר ונגלה שהכול היה חלום רע' (ריאיון, 6.8.2004). מדברים אלה, שנאמרו בראשית חודש אוגוסט – חודשיים אחרי פיטורי השרים ובעיצומו של המשא ומתן על כניסת מפלגת העבודה לממשלה – ניתן ללמוד הרבה על מורכבות זו.

ההיבט הראשון היה כאמור הקושי לתקוף אישית את שרון, שבא לידי ביטוי במיקוד הקמפיין בתכנית במקום ביוזם שלה. הססמה המפורסמת ביותר ששיקפה את היחס האמביוולנטי לשרון הייתה זו שקבע האסטרטג איתן דור-שב במהלך משאל המתפקדים: 'אוהבים אותך שרון – מצביעים נגד'. אולם למעשה כל הקמפיין – החל ב'עקירת יישובים – ניצחון לטרור', דרך 'ישראל לא רוצה להתקפל' ו'ההתנתקות תתפוצץ לנו בפנים', וכלה בייש לי אהבה והיא תנצח' – שיקף את אותו קושי. ההתקפה האישית על שרון – תחת הססמה 'שרון קורע את העם' – החלה למעשה רק לקראת ההצבעה על ההתנתקות בכנסת. 'לפי סוג הקמפיין ניתן לראות מתי הבנוי, מודה ממלא מקום יושב ראש מועצת יש"ע חיסדאי אליעזר. 'כל עוד היו ססמאות רכות, זה מעיד על כך שלא האמנו ששרון באמת מתכוון לפנות יישובים' (ריאיון, 2.2.2005).

דברים אלה, שעלו גם ממילותיו של שמעוני, משקפים את ההיבט השני של אותה מורכבות: דווקא משום שדובר בשרון, הם התקשו להאמין שהאיום הוא אמתי, ששרון באמת מתכוון או מסוגל, או שניהם, 'לעקור יהודים מבתיהם', כהגדרתם. 'עד היום אף אחד לא מבין מה קרה לשרון', טוען אליעזר. 'במשך חודשים האמנו שזה נובע מלחץ אמריקני, והיינו משוכנעים שאם המתפקדים יאמרו "נגד", האמריקנים יורידו את הברקס, והתכנית תיגנז'. אולם מדבריו של שמעוני ניתן ללמוד כי גם חודשים ארוכים אחרי המשאל המשיכה לקנן בלבם התקווה שיום אחד נתעורר בבוקר ונגלה שהכול היה חלום רע'.

האתגר שהציבה אישיותו של שרון גדל עוד יותר לנוכח העובדה שהוא היה גם ראש ממשלה. ראשית, משום שכראש ממשלה בידיו הסמכות הבלעדית להכריע האם ומתי תובא תכניתו לאישור הממשלה והכנסת. כזכור, מיד עם פרסום התכנית בפברואר, חזרו מתנגדי ההתנתקות ודרשו משרון להביאה להכרעה בממשלה ובכנסת לפני נסיעתו לארצות הברית, לא רק משום שזהו הנוהל המקובל לקבלת החלטות, אלא גם מתוך ביטחון כי שם יצליחו להפיל אותה. אולם שרון, שהבין שאין לו רוב, סירב, ולא ניתן היה לחייבו אחרת.

שנית, כראש ממשלה נהנה שרון ממעמד ומעצמה רבה ביחס לשרים וחברי הכנסת, וזו השפיעה לא מעט על התנהלותם. מעמדו של שרון והחשש לצאת נגדו היו נתונים קיימים כבר מתחילת התהליך, אולם ככל שהתחזק מעמדו – אם משום שהוסר מעליו האיום של כתב האישום ואם משום שהתקשורת, השמאל והציבור התייצבו מאחוריו – כך גברה התחושה בקרב השרים וחברי הכנסת כי להתנגדות לתכנית יש מחיר פוליטי לא מבוטל, ועל פי תחושה זו פעלו. השר לנדאו וסגן השר רצון, למשל, ידעו כי אם יצביעו נגד התכנית בכנסת הם יפוטרו מתפקדיהם, אולם הם הסכימו לשלם את המחיר. אחרים, לעומתם, פעלו אחרת. 'סביר להניח', כתב נדב שרגאי, 'שאם היו מציבים בכנסת שתי קלפיות, האחת המשקפת את ההצבעה הפורמלית של חברי הכנסת והשנייה את עמדתם האישית – היינו למדים על צמצום ניכר בכוחם של תומכי ההתנתקות ואולי אפילו על רוב זעום למתנגדיה' (שרגאי נ', 7.11.2004).

העצמה של ראש הממשלה נובעת מכמה סיבות: האחת היא סמכותו למנות ולפטר שרים ולקדם שרים וחברי כנסת; השנייה היא הסמכות להתערב בענייני משרדי הממשלה השונים ולהעביר תחומים מסוימים מאחריותו של משרד זה לאחריותו של משרד אחר; והסיבה השלישית היא מעמדו של ראש הממשלה בתקשורת: החשיבות הרבה המיוחסת לדבריו באמצעי התקשורת ובאמצעותם בציבור, והחשיפה התקשורתית הרבה שהוא זוכה לה. שכן, ללא קשר ליחס התקשורת אל האיש עצמו, ראש הממשלה הוא יצרן החדשות מספר אחת במדינה והאישיות המבוקשת ביותר מבחינת התקשורת בשל מעמדו וחשיבותו. כאשר היחס גם אוהד, החשיפה – נוסף על כמותה – היא גם חיובית יותר ואוהדת יותר. בסיטואציה כזאת, פוליטיקאי שיבחר לתקוף את ראש הממשלה בשל אותו עניין שבזכותו הוא נהנה מתמיכת התקשורת עלול להיענש פעמיים: הן מידי ראש הממשלה הן מידי התקשורת. ולכן, ככל שהתחזק מעמדו של שרון בתקשורת, כך פחתה הביקורת וההתנגדות של חברי הכנסת והשרים כלפיו, תהליך שהביא כאמור גם לדעיכת ההתנגדות הציבורית, במפלגה ומחוצה לה.

משמעות נוספת לכך ששרון כיהן גם כראש ממשלה נבעה מהתרבות הפוליטית בליכוד, שעל פיה אין מדיחים יושב ראש מפלגה מכהן, ועל אחת כמה וכמה ראש ממשלה מכהן. 'הליכודניקים לא אוהבים שפוגעים באיש שלהם', אמר פעם חבר הכנסת צבי הנדל (בוהדנה, 16.4.2004). ססמת מתנגדי ההתנתקות 'אוהבים אותך שרון – מצביעים נגד' נבעה בין היתר מסיבה זו. אולם המשמעות העמוקה יותר של התרבות הפוליטית בליכוד הייתה הקושי

של אלה מבכירי המפלגה שרצו בכך, ונתניהו בראשם, להוביל את האופוזיציה לראש הממשלה. זאת מתוך חשש שהמעשה ייתפס כחתרנות, מעשה שאינו מקובל בליכוד. ההתנגדות מקובלת כל עוד היא מהותית ונקודתית, אולם לא אם מסתרת מאחוריה כוונה של הדחה או ירושה. לא פעם אמרו מתנגדי ההתנתקות בליכוד כי הם אינם רוצים או מתכוונים להפיל את ראש הממשלה, להפך. זו גם הסיבה שמעולם לא הצביעו נגדו בהצבעת אי-אמון קריטית. 'כלי דרישתם ממנו הייתה שיגנוז את תכנית ההתנתקות.

מבחינת מועצת יש"ע, לעובדה ששרון היה גם ראש ממשלה הייתה משמעות מרחיקת לכת – נוסף על המשמעות שהייתה לאישיותו. ראשית, משום שמחנה המתנגדים היה נתון באופן תמידי תחת איום ובחוסר יציבות. ושנית, משום שאיש מבכירי הליכוד שמתיימרים, מסוגלים ושואפים להחליף את שרון ביום מן הימים לא העז לצאת נגדו כל עוד הוא מכהן בתפקידו, גם אם נאלץ לשלם על כך מחיר אידאולוגי ולפעול בניגוד למצפוננו. לכל המועמדים לתפקיד היה ברור כי את המחיר הפוליטי האמתי ישלם מי שיאשם בחתרנות, ובעיקר אם מהלכיו – רצופים בכוונות טובות ככל שיהיו – יביאו בטעות לאיבוד השלטון.

2. השינויים בחברה הישראלית

ניתוח השינויים שעברה החברה הישראלית בשנים האחרונות והגורמים להם חורג הרבה מעבר למסגרת דיונונו. לעניינו אתמקד בעיקר בשינוי שחל בחברה הישראלית מבחינת יחסה לסכסוך הישראלי-פלסטיני, למעמדם העתידי של שטחי יהודה שומרון ועזה, למפעל ההתנחלות בישי"ע ולערכים שהוא מייצג.

בפסח תשמ"ז (1987) צורף לעיתון 'מעריב' המוסף 'יש בישי"ע'. היה זה מוסף מיוחד, מהודר, שערכו זאב ויזל ועופר גל ממעריב בשיתוף עם מועצת יש"ע, הכולל סקירה רחבה, מרתקת ואוהדת מאוד של התפתחות מפעל ההתיישבות בישי"ע – 'ארץ התנ"ך', כהגדרת העיתון – וכן דברי פתיחה של מזכ"ל מועצת יש"ע דאז עתניאל שנלר ('יש בישי"ע', 1987a). 'כאן חיים באושר 72,000 תושבים', נכתב בשער המוסף, שלאורך שלושים העמודים שלו ביקש להציג בדרכים מדרכים שונות – החל בתיאור אופי היישובים והתושבים, דרך הדגשת הקשר ההיסטורי של העם היהודי לאזור וכלה בפירוט מסלולי הטיולים שבו – את האטרקטיביות של מפעל ההתיישבות והחיים בישי"ע. 'אפילו המתנגדים החריפים ביותר', טוען העיתון, 'מודים היום בפה מלא כי ההתיישבות בישי"ע היא עובדה קיימת' ('יש בישי"ע',

1987b). 'מפתיע לגלות עד כמה יכולה מדינת ישראל – עם ולמרות הברוקרטיה – להיות יעילה כשהיא רוצה [...] מאמץ משותף של המוסדות המיישבים, בצירוף התלהבותם וחלוציותם של ראשוני המתיישבים, הביאו להקמתם המזורזת של עשרות יישובים פורחים והיד עדיין נטויה' (יש ביש"ע, 1987c). מעניין כי המילה 'מתנחלים', אינה מוזכרת בחוברת ולו פעם אחת, והרוח השלטת היא של הצגת ההתיישבות ביש"ע כהמשך ישיר להגשמת ערכי הציונות המעשית שהנחילה תנועת העבודה. ביטוי נוסף לכך הוא הסיקור האוהד והחיובי שזוכה לו החטיבה להתיישבות – זו שסופגת היום לא מעט ביקורת על היותה צינור עוקף להעברת כספים להתנחלויות. ברוח הימים ההם, המתיישבים התגאו בכך ולא היססו לחשוף ש'החטיבה להתיישבות היא הנאמן מטעם הממשלה בכל הקשור להתיישבות מעבר לגבולות הקו הירוק', וכי היא 'מתכננת החל מתכניות אב מרחביות וכלה בתכנון היישוב הבודד על כל מרכיביו ומסייעת סיוע תקציבי לפיתוח תשתיות, דיור ראשוני ואמצעי ייצור, וכן שותפה מלאה בתהליך האכלוס' (שם).

ברוח הימים ההם, כפי שמעיד המוסף, ההתיישבות היהודית ביש"ע זכתה לגיבוי, ללגיטימציה ולהערכה מלאים לא רק מהציבור הרחב, אלא גם מהתקשורת. למרות הדיבורים על תכנית האוטונומיה וההבטחות החוזרות ונשנות על הקפאת ההתנחלויות שנתנו ראשי המדינה לממשל האמריקני במהלך שנות השמונים, ההתיישבות ביש"ע נתפסה על ידי רובו המכריע של הציבור כ'עובדה קיימת' שעתידה לפניה. שכן, מעבר לחשיבותה האסטרטגית-ביטחונית, היא הייתה הביטוי המובהק של הציונות החדשה, כפי שניתן ללמוד משמה, 'ההתיישבות'. קולם של מי שסברו כבר אז כי ההשקעה הלאומית בפיתוח מפעל ההתיישבות ביש"ע היא 'בזבוז', וכי ישראל צריכה לסגת מאזורים אלה, כמעט שלא נשמע.

שינוי הכיוון ביחסה של החברה הישראלית ליש"ע – לשטחים, להתיישבות בהם, לערכיה ולחשיבותה – היה תהליך הדרגתי שניצניו בפרוץ האנתיפאדה הראשונה, בדצמבר 1987, ובוועידת מדריד שהתכנסה בעקבותיה. המגמה השתנתה באופן ברור בעקבות חתימת ממשלת רבין על הסכמי אוסלו ב-1993 ואימוצם, לאחר רצח רבין, על ידי הליכוד בראשות נתניהו. מאז, טוען עתניאל שנלר, נכנסה מועצת יש"ע לעמדה של מגננה, וההתיישבות ביש"ע יצאה לקרב הישרדות (ריאיון, 2005.1.31). תהליך השלום, שלווה בתהליכים אזוריים וגלובאליים כמו תנופה כלכלית, פתיחת שווקים, מהפכת הטלוקומוניקציה, הופעת האינטרנט ועוד, הוביל לעלייה

בנכונות הציבור לווייתורים טריטוריאליים. יתר על כן, תופעות אלו הביאו למגמה של אינדיווידואליזציה והתחזקות ערכים פוסט-מטריאליסטיים (כמו זכויות אזרח, איכות הסביבה, שוויון וכ"ו) מחד גיסא, ולהיחלשות משמעותית של הזהות הקולקטיבית ושל נושאים הקשורים לביטחון הפיזי (כמו המוטיבציה לשרת בצבא וערך ההתיישבות) מאידך גיסא (ראו שביט-פדרקין, אפריל 2002: 25-32). רוניגר ופיגה, למשל, מתארים איך הפך היחלוצי ל'פראירי' שהישגיו האישיים קודמים מבחינתו לדרישה להקריב את האינטרס הפרטי שלו למען האומה או החברה כבעבר (רוניגר ופיגה, 1993: 118-136). תהליכים אלה השפיעו, כמובן, גם על בסיס ההתייחסות למפעל ההתיישבות בישיע ולערכים שהוא סימל. 'החלוצים החדשים', כפי שהוגדרו בעבר, הפכו בעיני ציבור הולך וגדל לחבורה אנכרוניסטית שעוד לא הכירה במציאות החדשה במקרה הטוב – ולנטל, לגורם מפריע שמאיים להשאיר את החברה כולה בעבר במקרה הרע.

הטיעון הערכי והביטחוני נגד ויתורים טריטוריאליים ובעד המשך השליטה בישיע נחלש עוד יותר לקראת סוף שנות התשעים, עם השתרשותה של התפיסה הדמוגרפית, שנציגה המובהק ביותר הוא פרופ' ארנון סופר. על פי תפיסה זו – ללא קשר לסיכויי תהליך השלום, לקיומו של פרטנר פלסטיני ולחשיבותם הביטחונית והלאומית-דתית של יהודה שומרון ועזה – המציאות הדמוגרפית מחייבת את מדינת ישראל, אם רצונה להמשיך ולהתקיים כמדינה יהודית ודמוקרטית, להיפרד מרוב השטחים בישיע ולהתנתק מהפלסטינים (ראו סופר, מרס 2001; סופר וביסטרוב, אוקטובר 2004). לטענת 'ידיעות אחרונות' בשנת 2001, 'בתוך המבוכה הכללית ותחושות חוסר האונים מאז כישלון קמפ-דיוויד, מהומות אוקטובר והאנתיפאדה ופיגועי הטרור בארץ ובארצות הברית הפך סופר ל'איש האקדמיה המשפיע ביותר על האליטה הפוליטית-ביטחונית של ישראל [...] כי הוא מציע רטוריקה חדה וברורה [...] אם לא ניפרד, ומהר, ניכחד' (מוסקו, 19.10.2001). 'הסתבכנו עם '67', הסביר סופר, 'והדמוגרפיה פשוט מנצחת [...] אני לא יכול לקבל שנשלוט על כל הארץ, כי יהיה כאן רוב ערבי, אבל אני גם לא יכול להציע כמו השמאל, להוריד 200 התנחלויות ולחזור לגבולות '67'. אחוות הניגודים הזאת הפכה את תפיסתו של סופר לכזו שגם שמאלנים מאוכזבי אוסלו וגם ימנים פרגמטיים יכולים לחיות אתה בשלום. יצוין כי כבר ב-2001 טען סופר כי שרון הפנים את הצורך במתן פתרון לסוגיה הדמוגרפית ו'אימץ את רעיון ההפרדה החד-צדדית'. באותה תקופה שרון אמנם הכחיש זאת, אולם ההחלטה לאמץ את רעיון גדר ההפרדה – 'קו שנדע להתייחס אליו, להגן

עליו, כהגדרת סופר, ורכיב בלתי נפרד מתכנית ההפרדה החד-צדדית שלו – יכולה הייתה אולי לרמוז כבר אז על הבאות.

לטענת בני בגין, בסוף שנות התשעים 'אזרחי ישראל מסתפקים במועט. הם מבקשים רק "שיהיה שקט"; ואם לא שקט תמידי, שקט לזמן קצר; ואם לא שקט לזמן מה, רק מעט אלימות מדי פעם; ואם לא מעט אלימות לעתים – לפחות האשליה שיהיה "שקט יחסי" בעוד חודשים אחדים' (בגין, 2000: 7). ואמנם, לאחר שהתקווה הגדולה לשלום כולל התנפצה בקמפ-דיוויד, 'הורגלנו להסתפק במועט' הודה דן מרגלית (מרגלית, 2004: 9.4). הסתפקנו בהפסקת הטרור, ב'שקט יחסי', בביטחון פיזי וכלכלי. 'נראה שרבים בציבור, ולאו דווקא שמאלנים להכעיס או זוללי מתנחלים, רוצים שימשהו יקרה' כבר, 'טוען אורי אורבך. 'אם המשהו הזה כרוך בפינוי המתנחלים מחבל עזה – שיצאו מעזה. אין מה לעשות [...] אף כי רוב הציבור מוכן להסכים לקביעה שי'ארץ ישראל היא שלנו', באופן פרקטי ישנה הסכמה רחבה וחוצת גבולות שי'אנחנו רוצים לראות כמה שפחות ערבים! הרצון להיפטר, להיפרד, לא לראות את הפלסטינים, כל כך מושרש בחברה היהודית, שאנחנו מוכנים לשלם מחיר כבד כדי להימנע מהחיכוך איתם [...] הפתרונות הזוכים לתמיכה חוצת גבולות הם לא פתרונות של שלום אלא פתרונות של היפרדות: היציאה מלבנון, גדר ההפרדה, היציאה מעזה [...] שרון קרא את המפה הזו בכישרון, נתניהו ולבנת הצטרפו אליו' (אורבך, מאי 2004: 28).

פתרון נוסף שזכה לתמיכה היה יזמת זינבה, שאמנם לא הייתה הסכם ממשי, אולם היא עוררה תקווה.²¹⁵ תכנית ההתנתקות נחתה, כאמור, על קרקע בשלה. ולכן, למרות חסרונותיה והעובדה שנתפסה בעיני הרוב המכריע של הציבור רק כ'רע במיעוטו', היא זכתה לתמיכה חסרת תקדים.

3. התגייסותה של התקשורת

התפיסה הרווחת בחוגים למדע המדינה באשר לתפקידה של התקשורת היא זו של קרל דויטש (Deutsch, 1966). על פי תפיסה זו, תפקיד התקשורת הוא להבטיח זרימת מידע מאוזן ואובייקטיבי בין תת-המערכות של המדינה ולתווך בין הדרג המיוצג לדרג המייצג. תפקידה לחשוף עובדות, לבדוק את אמינות הידיעות ולדווח עליהן לציבור באופן ניטרלי, אובייקטיבי ומאוזן, המותיר

215 בכיר בערוץ 2 הסביר בזמנו כי הסיקור התקשורתי הנרחב של יזמת זינבה נבע מכך שהתקשורת חשה שנפשו של העם קצה במצב, והוא מייחל לסוג של הסכם. אם אין הסכם ממשי, יש לפחות הסכם וירטואלי. מצוטט אצל אלעזר, ינואר 2004, עמ' 14.

את מלאכת הפרשנות בידי צרכני התקשורת. 'קשה למצוא דוגמאות לדיווח אובייקטיבי לחלוטין, שאינו נצבע בשום מובן בצבעי האידאולוגיה של המדווחים', טוען דניאל דור, 'וקשה מאוד גם למצוא מערכות תקשורת המוניים שאינן מצויות בקשרי גומלין מורכבים ומגבילים עם מערכות השלטון. אבל קשה ככל שתהיה, זו עדיין דרישה שעיתונות במדינה דמוקרטית חייבת לעשות כמיטב יכולתה להתקרב למימושה'.²¹⁶ מול מודל זה קיימים גם מודלים אחרים, כמו למשל 'מודל הפרקליטי' (Advocacy Journalism), שעל פיו תפקיד העיתונאי הוא להשמיע את קולן של הקבוצות החלשות בחברה, המודרות בדרך כלל מן הדיווחים החדשותיים;²¹⁷ 'מודל העיתונות החדשה' (New Journalism), הכופר בקיומה של אמת אובייקטיבית הניתנת לסיפור בדרך אחת ומדגיש את קולו ועמדתו של המדווח; ו'מודל העיתונות הציבורית' (Public Journalism), התובע לערב את צרכני התקשורת בעשייה החדשותית. בספרם 'המתווכים' תומכים כספי ולימור במודל הראשון, אולם לצד הרעיון התאורטי הם מדגישים את אתגרי המציאות המורכבת, כמו למשל התלות של אמצעי התקשורת בספקי המידע, התחרות בינם לבין מנגנוני התיווך המסורתיים – המפלגות וקבוצות האינטרסים – והתחרות בינם לבין עצמם. מורכבות זו מביאה, לטענתם, לכך שנוסף על תפקיד התיווך שממלאים אמצעי התקשורת, ומלבד תפיסתם כמשקיפים אובייקטיביים מן הצד שתפקידם לשמש 'כלב השמירה' של השלטון, המידע שמספק להם השלטון מקנה להם עצמה פוליטית שמאפשרת להם גם להשפיע על התהליך הפוליטי וגם להיות מעורבים בו, לעתים מתוך נקיטת עמדה מפורשת (כספי ולימור, 1993: 5-6).

בהמשך לטענה זו, אחד הדיונים המרתקים הוא עד כמה התקשורת משקפת את המציאות כמות שהיא ועד כמה היא מעצבת אותה. בספרו 'עיתונות תחת השפעה', הסוקר את תפקודם של שלושת העיתוננים הגדולים בשלושת השבועות הראשונים לפרוץ האינתיפאדה, מגיע דניאל דור למסקנה כי 'לאורך התקופה הזאת סיפקו העיתוננים לקוראיהם תמונת עולם חדשותית

216 דור, 2001, עמ' 24-25.

217 מודל זה מבוסס במידה רבה על התפיסה הביקורתית שמקורה בביקורת המרקסיסטית על הקפיטליזם, הטוענת כי אמצעי התקשורת אינם מתווכים ניטרליים אלא נוטים, במודע או שלא במודע, לצד השלטון ומנהיגיו. היות שהם מונעים על ידי אינטרסים כלכליים, העצמה הכלכלית היא הקובעת אילו קולות ודעות יישמעו ואילו ייאלמו וייעלמו. על פי היגיון זה, אותן קבוצות שבכוחן להבטיח תמיכה כלכלית באמצעי התקשורת יזכו גם בשירותיהם הטובים (כספי ולימור, 1993: 6-7).

חד-צדדית, חלקית, מצונזרת, לעתים קרובות מתלהבת, ובכל מקרה בלתי מאוזנת בעליל – תמונת עולם שעלתה בקנה אחד עם מטרותיו התעמולתיות של ראש הממשלה דאז, אהוד ברק (דור, 2001: 9). מגמה דומה מציגה העיתונאית כרמית גיא בנושא סיקור המלחמה בעיראק. לטענתה, 'בעיתונים [...] אם מאוד מתעקשים, אפשר למצוא פה ושם גם דעה שונה. לעומת זה, בעיתונות המשודרת, ההתגייסות מלאה, לא רק במה שנאמר בה אלא גם בשפת השידור עצמה [...] בעוד כמה עשרות שנים ייפתחו התיקים החסויים בארכיונים, ואז יוכלו ההיסטוריונים לספר מה באמת קרה שם ולמה' (גיא, מרס 2003: 10-11). דוגמה שלישית היא סיקור השיא שזכתה לו יזמת זינבה²¹⁸ וההתגייסות התקשורתית למענה, שהפתיעה אפילו את יוזמיה.²¹⁹ ודוגמה רביעית היא הסיקור התקשורתי של דיוני בית המשפט בהאג בסוגיית גדר ההפרדה והתגייסותה של התקשורת הישראלית לצדה של ההסברה הרשמית. 'העולם נגד ישראל' נכתב אז בכותרת הראשית של 'ידיעות אחרונות' (23.2.2004). 'במקום להבהיר לציבור מה הן הסוגיות העומדות על הפרק, דוחקות הכותרות להכרעה גסה: או שאתה בעד הגדר, בלי לשאול שאלות, או שאתה בעד הטרור [...] יום למחרת הפסיקה בהאג, בעקבות הפיגוע בתל אביב, אימץ "מעריב" את דברי ראש הממשלה לכותרת ראשית: הפיגוע בחסות האג' (קרמניצר, נובמבר 2004: 26).

טענתי המרכזית לענייננו היא שכמו בדוגמאות המוצגות לעיל, גם סיקור תהליך ההתנתקות היה מוטה. כפי שתיאר זאת קלמן ליבסקינד, מהרגע שבו שוכנעה התקשורת כי פניו של שרון להתנתקות, היא 'תפסה כיסא ליד שולחן הממשלה, כשותפה מלאה לתהליך' (ליבסקינד, 2005: 2.3). במקום לעורר ספקות, לשאול שאלות ולהציג את כל העובדות באופן אובייקטיבי

218 לפי מחקר של חברת 'יפעת', בשבוע שבין 12 ל-18 באוקטובר התפרסמו בעיתונים 'ידיעות אחרונות', 'מעריב', 'הארץ' ו'גלובס' 51 כותרות בנושא – 23 ניטרליות, 16 שליליות ו-12 חיוביות. בשבוע שבין 19 ל-25 באוקטובר התפרסמו 25 כותרות – עשר ניטרליות, 11 שליליות וארבע חיוביות (אלעזר, ינואר 2004: 12).

219 יוזמי ההסכם לא צפו את עצמת האהדה שתעניק להם התקשורת. הם ערכו דיונים פנימיים ובנו אסטרטגיות, אולם כל התכניות השתנו באחת לאחר שהידיעה על ההסכם המתגבש בירדן דלפה לעיתונאי Ynet. מתוך חשש מפני אופי הסיקור של הסכם וירטואלי זה, מרגע שדלפה הידיעה הטיל פרסומאי המטה איפול תקשורת, וכבר בדרך לירדן קיבלו המשתתפים הוראה להכחיש את הידיעה ולא לדבר עם עיתונאים. התנהלות חובבנית זו עוררה כעס רב בקרב עיתונאים בכירים, שהתקשו לקבל מידע, אולם הסיקור כמעט שלא נפגע, משום שהיה לתקשורת עניין בסיקור האירוע ובשיווק ההסכם (אלעזר, ינואר 2004: 13-14).

ומאוזן, התקשורת הישראלית התייצבה מאחורי ראש הממשלה, נתנה ביטוי רב למניפולציה התקשורתית של יועצי התקשורת שלו ואף לקחה בה חלק פעיל בניסיון להשפיע על דעת הקהל ולעצב אותה כדמותה. בהמשך לכך אטען כי בדומה לאופן שבו השתמשה התקשורת בביוגרפיה של רבין ובתיאור הרוצח, הרצח והמחאה שקדמה לו לשיווק תפיסת עולמה, כך השתמשה גם בביוגרפיה של שרון ובתיאור המאבק שניהלו מתנגדיו לשיווק השקפתה. בסיטואציה כזאת, האתגר של מתנגדי ההתנתקות בכלל, ושל מועצת ישיע בפרט, להשפיע על דעת הקהל ולשנות אותה היה קשה ביותר.

כאמור, יחסה של התקשורת לתכנית ההתנתקות הושפע גם הוא מהעובדה שהיוזם שלה הוא אריאל שרון. כמו בשמאל, כך גם בתקשורת בלט מאוד אי-האמון בשרון בשלבים הראשונים של התהליך, כפי שבא לידי ביטוי בדבריו של העיתונאי בן כספית: 'הוא נאם בלטרון, הוא דיבר בסיעת הליכוד, הוא נאם את הרצליה א' והרצליה ב', הוא דיבר על הכיבוש ועל הוויתורים הכואבים ועל ההחלטות הקשות על ההתנתקות, ואתמול במרכז הליכוד הוא הבטיח שיקבל עליו את האחריות ויחליט, ויוביל, ויקבע ויבצע. בינתיים, הכול כלאם פאדי. אריאל שרון טוב בנאומים, ממש נואם מצטיין. מעשים? טרם' (כספית, 6.1.2004).²²⁰ בתקופה זו, שנמשכה פחות או יותר עד סוף מרס 2004, התקשורת לא חסכה את ביקורתה משרון, הן באמצעות פרשנים משלה הן באמצעות מתן ביטוי לביקורת של מתנגדי התכנית. אולם מהרגע שזה הודיע על כוונתו להביא את תכניתו להכרעת מתפקדי הליכוד החלה המגמה להתהפך.

קשה להעריך איך הייתה מגיבה התקשורת אילו הגיע מנהיג של השמאל למסקנה שיאין עם מי לדבר, יוזם מהלך חלקי ומגומגם של התנתקות חד-צדדית אגב התעלמות מאזהרות גורמי הביטחון ואפילו לא טורח להסביר את הרציונל שעומד ביסודו. אולם העובדה שהיה זה דווקא אריאל שרון, האחרון שניתן היה לצפות ממנו לכך, הביאה להתגייסות חסרת תקדים של התקשורת למענו. שכן, 'לא השלומניקים ולא המפא"יניקים לא יכלו לתקוע את החרב בתוך לבה של ארץ ישראל השלמה כפי שעשה שרון', הודה יואל מרקוס, עיתונאי 'הארץ' שחשף את התכנית (מרקוס, 8.2.2005). 'יש לסלוח, להתעלם ולהבליג על כל מעלליו של ראש הממשלה שרון, ובלבד שיביא את

220 תחושה זו באה לידי ביטוי גם בציבור: מסקר שפורסם בימערבי' מיד לאחר 'נאום ההתנתקות' עלה כי רק 26% מהמשיבים מאמינים ששרון יעשה משהו בפועל (רוזן, 26.12.2004).

ההתנתקות, ואולי את השלום המיוחל, אמר עו"ד יגאל ארנון (גורלי, 8.3.2005). 'נכון, זה לא מה שרצינו', הסבירה העיתונאית סימה קדמון. 'זה לא ההסדר שרבים מאתנו קיוו לו [...] זהו צעד חד-צדדי שיש בו יותר סיכונים מאשר סיכויים, ושאלף אחד לא יכול לנבא מה יהיו תוצאותיו. אבל זה הדבר היחיד שאפשר היום להציג. מכל הרע – זה הרע במיעוטו' (קדמון, 2.5.2004). ולכן, 'למרות משגיו, הסביר דן מרגלית, 'ולמרות שתכנית ההתנתקות היא רק הרע במיעוטו, ראוי שיצליח. בדרך לושינגטון אפשר לציידו גם בברכה: לך (בשארית) כוחך זה – והושעת (לפחות קצת) את ישראל. הורגלו להסתפק במועטי' (מרגלית, 9.4.2004). ההתגייסות התקשורתית למענו הביאה לכך שי'מאז החליט שרון ללכת בכל הכוח על תכנית ההתנתקות [...] אין שאלות, אין תמיהות, אין ביקורת. שרון לא נדרש על ידינו ברצינות להסביר דברי' (ליבסקינד, 2.3.2005). לטענת העיתונאי עוזי בנימין:

העיתונות, מודפסת ואלקטרונית, עברה לסדר היום על ההמלצה החמורה של פרקליטת המדינה להעמיד את שרון לדין על עברות שוחד והפרת אמונים. העיתונאים, ברובם, נסחפו במהלך המדיני שחולל שרון ובספין התקשורת שיצרו עוזריו, והשכיחו את ממצאיה של חקירת המשטרה ואת המסקנה שהסיקה ממנה פרקליטת המדינה – שיש להעמיד את שרון לדין [...] האם כך הייתה התקשורת נוהגת לו שרון היה מחליט, בתקופה זו, על סיפוח שטחים? [...] גם האופן שבו סיקרה התקשורת בשבועיים האחרונים את מהלכיו של ראש הממשלה החל מביקורו בושינגטון, שבו החליף מכתבים והצהרות עם הנשיא בוש על תכנית ההתנתקות ומשמעותה, דרך צעדיו הפוליטיים להשגת רוב בממשלה, ועד למערכה שניהל למען תתקבל עמדתו במשאל – יצר עילה לטענה על הטיה [...] התקשורת חיבקה את שרון על תכנית ההתנתקות, לא הציגה מספיק את פרצותיה וחולשותיה, ותיארה במונחים של הישג מופלג את סיכומיו עם הנשיא בוש. אין הסבר להיסחפותם של רוב העיתונאים אחר תכנית ההתנתקות לבד מהטייתם האידיאולוגית (בנימין, מאי 2004: 3).

ואילו העיתונאי שלום ירושלמי הודה: 'התקשורת, שתומכת בתכנית ההתנתקות עד כדי התגייסות, ריפדה את דרכו של שרון ארצה [מביקורו בושינגטון] בדיווחים אוהדים' (ירושלמי, 19.4.2004).²²¹ מגמה זו לא רק

221 דוגמאות נוספות: 'בלשכת ראש הממשלה יכולים לחכך ידיים ולסמן וי על "מה שהיה

שנמשכה גם לאחר ששרון הודיע כי ימשיך בקידום תכניתו למרות תוצאות המשאל, היא אף התחזקה. התגייסות התקשורת למען שרון ותכניתו באה לידי ביטוי בחמישה אופנים:

הראשון, באמצעות שימוש בציטוטים מדבריו של ראש הממשלה ובמידע שנמסר לה מלשכתו כבסיס לכותרות ראשיות. עם אישור התכנית בממשלה הייתה הכותרת הראשית ב'ידיעות אחרונות' – 'שרון: יום היסטורי', ובצדה: 'הרוב בעד ממשלת אחדות' (7.6.2004);²²² 'שרון: נראה אותם. התרגיל של ראש הממשלה: שאלה עוקפת מורדים', נכתב בכותרת הראשית של 'מעריב' ערב תבוסתו של שרון בוועידה על צירוף העבודה (18.8.2004); 'שרון: הם לא יפחידו אותי', נכתב בכותרת ראשית ב'מעריב'. רק בגוף הידיעה, באותיות הקטנות, נכתב כי 'גם שרון הטיף לסרבנות' בעבר (כספית, 12.9.2004); 'שרון: ביבי רוצה לדחות ההתנתקות' (ברנע ושיפר, 14.9.2004); 'עושה היסטוריה', קבעה כותרת 'מעריב' בבוקר ההצבעה על ההתנתקות בכנסת (26.10.2004), ולצדה צוטטו קטעים מתוך נאומו של שרון: 'זו שעת גורל [...] אני משוכנע בעמקי לבי כי ההתנתקות הזאת תחזק את ישראל'. בשני העמודים הבאים בעיתון פורסם הנאום כולו תחת כותרת הענק 'נאום חייו'; 'ניצחון ומרד', הודיע 'ידיעות אחרונות' בכותרת ענק למחרת ההצבעה (27.10.2004); 'הרוב הכריע: יוצאים מעזה', הודיע 'מעריב'.

השני, באמצעות פרסום על עובדות בשטח כביכול, ויצירת תחושה של התקדמות בתהליך ושל מצב בלתי הפיך. כך למשל, עוד בטרם אישרה הממשלה את התכנית, ב'ידיעות אחרונות' כבר פורסם בכותרת ראשית כי

להוכיח" במסע הנוכחי, כתב העיתונאי בן כספית, שהצטרף לשרון בביקורו בווינגטון. 'שרון קיבל אתמול את החיבוק שלו, גם את הסוכרייה [...] הוא הזיע כהוגן ליד הנשיא, אבל שידר ביטחון עצמי ושביעות רצון שרונית טיפוסית. אפילו חוש ההומור הוכיח את עצמו. שרון ובוש [...] נראים כשותפים לדרך, אחים לצרה ולנשק. זה מה ששרון רצה, זה מה שהוא קיבל, ובגדולי' (כספית, 15.4.2004); 'משאל העם בליכוד כבר הוכרע', קבע העיתונאי דן מרגלית לאחר שובו של שרון מווינגטון. 'לא סתם הוכרע אלא ברוב סוחף. הצטרפותם של בנימין נתניהו, לימור לבנת ומאיר שטרית לתומכי ההתנתקות פוררה את ההתנגדות לה' (מרגלית, 20.4.2004). ובבוקר המשאל, בעמוד הראשון של 'ידיעות אחרונות', פנה העיתונאי נחום ברנע למתפקד הליכוד 'היקר', כהגדרתו, והפציר בו להצביע בעד התכנית אף שהיא 'מלאה חסרונות', כדבריו, היות שיכל החלטה לשלול אותה כרוכה במחירים כבדים' (ברנע, 2.5.2004). 222 בתוך העיתון, על עמוד כפול, הוצג 'המסמך המלא' של ההתנתקות תחת כותרת שנלקחה גם היא מדבריו של שרון 'לא יהיו יהודים בעזה' (דואק ואייכנר, 7.6.2004).

המשטרה, ולא צה"ל, תפנה את המתנחלים' (פלוצקר, 2004.6.2; ראו גם קדמון, 2004.6.11); 'הקיבוצניקים יארחו את מפקדת הפינוי', הודיע 'מעריב'. רק באותיות הקטנות הובהר כי עדיין לא התקבלה בקשה רשמית כזו (בוהדנה, 2004.8.12); 'בתי כלא למתנחלים' (בן-דוד, צימוקי ואייכנר, 2004.9.20); 'מכתב אישי לכל מפונה' (רהט ובוהדנה, 2004.9.20) ועוד. 'אין רע ביצירת ספין תקשורתי סביב ההכנות ליישום תכנית ההתנתקות', כתב עוזי בניזמן, אולם 'התמונה קצת שונה כאשר הבשורה על תחילת פעולתה של המנהלת [מנהלת ההתנתקות] מופצת ארבעה ימים בלבד לאחר הכישלון המביך של אריאל שרון בוועידת הליכוד, וכאשר הנתונים על נכונותם של 2,000 מתנחלים (מתוך 7,300) להתפנות, מתפרסמים לפני שהמנהלת החלה למעשה בפעולתה [...] מניפולציה תקשורתית שאין מאחוריה ממש' (בניזמן, 2004.8.27).

השלישי, באמצעות יצירת דה-מורליזציה בקרב המתיישבים המיועדים לפינוי, אם בפרסום סקרים המעידים על תמיכת 'רוב' הציבור בתכנית ההתנתקות²²³ ואם בפרסומים על תושבים שמוכנים להתפנות. כך למשל, כחודש לפני ההצבעה בכנסת פרסם 'הארץ' ידיעה שיבגוש קטיף לא בטוחים אם גם בשנה הבאה יטבלו תפוחים בדבש ברצועת עזה'. רק מי שהמשיך וקרא את תוכן הידיעה גילה כי הציטוט נלקח מדברי אחותה של אחת התושבות, שכלל אינה מתגוררת בגוש. תושבי הגוש, לעומת זאת, הביעו את ביטחונם כי 'גם בעוד שנה וגם בעוד שנתיים נטבול כאן תפוחים בדבש' (אזולאי, 2004.9.19).

הרביעי, באמצעות קריאות עידוד לשרון כמו: 'תפוס פיקוד' (מרקוס, 2004.7.20); 'להגיד כן לשרון' ('הארץ', 2004.7.12); 'ועכשיו-לביצוע' ('הארץ', 2004.10.27).

והחמישי, באמצעות דה-לגיטימציה של מתנגדיו:

סדר עדיפויות ושיקולי עריכה תמוהים הביאו לכך ששלושה נושאים עיקריים תפסו את מרב הנפח בסיקור התקשורתי של תכנית ההתנתקות בחודשים ספטמבר-אוקטובר: ההסתה, עלות הפיצוי הכספי למפונים וחזיונות האימה האפוקליפטיים [...] העיסוק בנושאים שעל סדר היום

223 ראו למשל סקר מכון 'דחף' שהתפרסם בידיעות אחרונות: ערב ההצבעה על ההתנתקות בכנסת (26.10.2004) תחת הכותרת 'העם בעד שרון'. 'אחרי כל ההפגנות, האיומים, מסעי ההתעוררות, הפניות לרגש והרבנים, העם נותר לצדו של אריאל שרון', כתב סבר פלוצקר (פלוצקר, 2004.10.26).

היה נגוע בטון סנסציוני ודמגוגי, רצוף אי-דיוקים ועיוותים. את עיקר מאמציהם השקיעו כלי התקשורת באיתור ופרסום אמירות חריפות של אנשי ימין. כל איום טלפוני על חיי ראש הממשלה וראש מנהלת ההתנתקות, יונתן בשיא, זכה לכותרות גדולות. כל התבטאות של דמות סהרורית הפכה מיד עילה לחקירה פלילית של המשטרה, היועץ המשפטי לממשלה והפרקליטות [...] בלהט המרדף אחרי עוד התבטאות 'מזעזעת' ועוד ציטוט 'נורא', מנפחים העיתונאים את המציאות וחוטאים לאמת (גוטמן, נובמבר 2004: 6-9).

גם לכך שימשו דרכים שונות: האחת, באמצעות שימוש במילים כמו 'חתרן',²²⁴ 'סחטן',²²⁵ 'מורדים', 'קיצונים',²²⁶ 'מתנחלים' (גליקמן ו'רויטרס', 2004.7.26)²²⁷ להגדרת המתנגדים לתכנית; השנייה, בהצנעת הידיעות על פעולות המחאה או דחיקתן לעמודים פנימיים; השלישית, בהדגשת הידיעות על מתיישבים בודדים שמוכנים להתפנות תמורת כסף²²⁸ מחד גיסא, והדגשת סכומי הפיצויים הגבוהים שישולמו למפונים מאידך גיסא. זאת במטרה 'לנקר את עיניו של הקורא הישראלי הממוצע, הנאבק לגמור את החודש [...] "ידיעות אחרונות" פורט באופן זה, בדמגוגיות בוטה, על רגשות התסכול של קוראיו הנשחקים תחת מלחמת הקיום הכלכלית, ומציג את המתנחלים

224 יריח של פוטש פוליטי נגד ראש הממשלה, ריח של הדחה, כתב בן כספית. 'הריח נדף מסביבתו של בנימין נתניהו, ודבק גם בשולי אדרתם של רבים אחרים בליכוד. אריאל שרון סתם את האף והמשיך הלאה' (כספית, 26.10.2004; ראו גם איל, שחר, בנדר וגולן, 25.10.2004; מרגלית, 27.10.2004; קדמון, 27.10.2004).

225 תחת הכותרת 'המדינה בסכנה' בחר העיתונאי שמעון שיפר להבהיר בכותרת משנה כי האשם הוא נתניהו, שמעו להצביע נגד התכנית לאחר שזו נדחתה על ידי המתפקדים: 'לרה"מ נמאס להיאבק בנתניהו: "ברגע שהבנתי שמדובר בסחטנות אישית, דפקתי על השולחן ואמרתי: "עד כאן"; "כשרוב האוכלוסייה תומכת בהתנתקות, אין להסכים שמאבק על מנהיגות יסכן את המדינה" ' (שיפר, 30.5.2004).

226 'המתנחלים והכוחות הקיצוניים שחדרו לליכוד במטרה לטרפד לו את המהלך' (מרקוס, 20.7.2004).

227 ינמשיך בחרפה, כתב יואל מרקוס ב'הארץ', 'סיעת הליכוד, שבזכות שרון הכפילה את כוחה, טיגנה אותו בחירופים וגידופים שלא זכורים בכנסת. ובכך לא רק געו ביוקרתו וקיצצו את כנפיו כמנהיג, אלא אותה לצבור הבוחרים העתידי, שהליכוד חוזר להיות בשר מבשרם של המתנחלים' (מרקוס, 3.6.2004).

228 לצד הכותרות על החלטת הממשלה, הוקדשה כתבה אחת בעמוד 8 בידיעות אחרונות למחאת המתנחלים, ובה נכתב בין היתר כי 'מנגד ישנם בגוש קטיף תושבים שאינם מונעים מאידאולוגיה, ואשר מעדיפים להתפנות כבר עתה, "אם יתנו לי את הכסף המגיע ליי" ' (סבן, 7.6.2004; מי-טל וצימוקי, 16.8.2004).

כחבורה של רודפי בצע אופורטוניסטים, המוכנים למכור את עקרונותיהם בעבור סכום כסף נאה' (גוטמן, נובמבר 2004: 8); הרביעית, בהפחתת עצמת המחאה, כמו למשל על ידי הדגשת העובדה כי בהפגנות המתנגדים אין אף חילוני: 'נקודת האור ששרון יכול להיאחז בה היא ששוב הייתה זו הפגנה של חובשי כיפות בלבד', נכתב בידיעות אחרונות' אחרי הפגנת ההמונים בכיכר ציון (מוסקו, 13.9.2004; ראו גם בן-סימון, 26.7.2004); החמישית, באמצעות הפחדה מפני העתיד לבוא אם לא תתבצע ההתנתקות;²²⁹ והשישית, ביצירת זהות בין הימין הקיצוני לבין כלל ציבור המתנחלים ובהצגת המתנגדים כחסרי אחריות לאומית, כציבור אלים ומסוכן²³⁰ וכמיעוט המנסה לכפות עצמו על 'הרוב'. בניגוד לכותרות, שהדגישו והעצימו התבטאות בודדת כזו או אחרת, בשולי הידיעות ובעמודים הפנימיים ניתן היה למצוא בדרך כלל את העובדות המרגיעות, כמו הערכות של אישי ציבור וגורמים במערכת הביטחון שרוב המתנחלים לא יתנגדו לפינוי באלימות, או את התנערותה של מועצת יש"ע מגילויי האלימות (יבלונקה ורהט, 18.6.2004).²³¹ אחת הדוגמאות לכך היא הכותרת 'מזכיר מועצת יש"ע: אנחנו יכולים לעודד סרבנות שתפרק את צה"ל', שפורסמה ב'מעריב'. ציטוט זה נלקח אמנם מדברים שאמר יהושע מור-יוסף בכנס פעילים של 'שלים עכשיו', אולם את המשפט, כפי שמעידה הידיעה עצמה, סיים מור-יוסף במילים 'ולכן אנחנו מתנגדים חד-משמעית לסרבנות'. משום מה תוספת זו לא הפכה לכותרת.

המתנחלים, לפי הדיווחים, שולפים את נשק יום הדין, כתב שלום ירושלמי. 'השחיתות האישית, החקירות נגד עמרי שרון, חברות הקש, הכספים שלקח גלעד שרון מדודי אפל וכו'. הניסיון הוא להציג את שרון כמעין חואן

229 'הזנב מכשכש בכלב', כתב העיתונאי נחום ברנע. 'זה קרה אתמול, בהשתלטות של המתנחלים על הליכוד [...] משום שהיה להם ים של כסף וצבא מגויס של תועמלנים קנאים [...] תחת שלטון מועצת יש"ע תגיע ישראל במוקדם או במאוחר למצבה של דרום אפריקה' (ברנע, 3.5.2004).

230 צימוקי, 27.9.2004; במאמר מערכת של 'הארץ' נכתב: 'מאמצייהם של מתנגדי הפינוי מתנהלים בשלושה צירים. הראשון דתי, השגת פסקי הלכה של רבנים האוסרים פינוי התנחלויות ומסירת שטחים. השני הסברתי, לשכנע לובשי מדים לסרב להשתתף בפינוי ובבוא היום לגייס רבבות לסיוע למתנחלים בעזה ובצפון השומרון. השלישי כוחני, איום על אישים נבחרים ובעלי תפקידים מרכזיים במבצע הפינוי, ומעל לכל ראש ממשלה' ('הארץ', 7.7.2004; יבלונקה, רהט וגולן, 8.9.2004; הראל ע', 26.10.2004).

231 בגוף הידיעה נכתב כי 'מועצת יש"ע מגנה בחריפות את הקריאות להשתמש באלימות' (מועלם, אלון ושרגאי, 6.7.2004).

פרון מודרני. במידה רבה מדובר בקו הגבול של ההסתה, שלא מקובל גם על מי שמתנגד למדיניותו של שרון' (ירושלמי, 20.9.2004). השאלה הנשאלת בעניין זה היא מדוע טוען ירושלמי כי זהו 'נשק יום הדין' ו'הסתה'. האם הזכרת פרשיות אלה ודרישה להעמיד את האחראים בהן לדין לא היה צריך להיות מלכתחילה תפקידה של התקשורת, 'כלב השמירה של הדמוקרטיה'? 'מבין תומכי ההתנתקות', משיבה סימה קדמון, 'יש מעט מאוד אנשים שמוכנים להודות: התמיכה הטוטלית בתכניתו של ראש הממשלה מביאה חלק מהציבור, ביניהם מעצבי דעת קהל, שעמדתם המוסרית והערכית נחשבת, להעלים עין מצעדים הרי אסון שעלולים, לדעתם, להרוס את תשתית החברה הישראלית. בשם ההתנתקות, הם אומרים בשקט, נעשים כאן דברים שיהיו בכייה לדורות. כשנתעורר אחרי כן, נגלה שקשה מאוד להחזיר את הגלגל אחורה' (קדמון, 11.3.2005).

הטענה השנייה כלפי התקשורת היא שמעבר לסיקור המוטה של תהליך ההתנתקות – של התנהלות ראש הממשלה, של מתנגדיו ושל השאלות העולות מתכניתו – התקשורת ניצלה את עצמתה כמתווכת וכספקית מידע לציבור על מנת להוריש לו מערכת ערכים מסוימת, מצומצמת ומחייבת התואמת את תפיסת עולמה האידאולוגית. לעובדה שבראש מהלך ההתנתקות עמד דווקא אריאל שרון הייתה משמעות עליונה מבחינה זו בעיקר בשל מורכבות אישיותו של האיש, ממש כשם שהייתה משמעות רבה לכך שאת תהליך אוסלו הוביל דווקא יצחק רבין. בחלק זה של הניתוח אנסה להציג את הדמיון הרב בין הדרך שבה בחרה התקשורת להציג את הביוגרפיה של רבין ולתאר את רוצחו ואת מתנגדי המהלך המדיני שניסה להוביל – במסגרת ההנצחה שלאחר הרצח – במטרה לעצב את מורשתו של רבין כדמותה ובכך להצדיקה, לבין הדרך שבה בחרה לספר את סיפור ההתנתקות ולהציג את שרון ומתנגדיו – במטרה לעצב את דעת הקהל ולהצדיק את המהלך. ההשוואה מבוססת על התפיסה שבעידן המודרני 'העיצוב של הזיכרון הקולקטיבי אינו נעשה עוד על ידי סוכני הזיכרון המסורתיים, אלא על ידי עיתונאים, פובליציסטים ומראיינים בטלוויזיה' (שפירא א', 1998: 390). כלומר, הסיקור התקשורתי הוא סוג של הנצחה – של אירוע, של תהליך, של תפיסה, של צורך. באמצעותו יוצרים בעליו סוג מסוים של סיפור (narrative) המתייחס לקולקטיב שבמסגרתו הם פועלים, ובכך הם גם מגדירים אותו.

אישיותו המורכבת של רבין, דרכו מרובת הניגודים ומותו בנסיבות כה דרמטיות אפשרו לסוכני הזיכרון שלו – שהתקשורת הייתה מהבולטים שבהם²³² – לבנות סביבו מיתוס, עלילה שיש בה גיבורים ואויבים המוצגים במונחים של יטובי וירעי, ולקח בעל משמעות מוסרית ופוליטית שתאמה את תפיסת עולמם הליברלית, הרציונליסטית, ההומניסטית, האוניברסלית. כמו כל מיתוס, גם המיתוס של רבין התבסס על גרעין של אמת היסטורית, אך בתהליכי העצמה וסלקציה של העובדות יצרו סוכני הזיכרון שלו דמות פלקטית שתרגמה את האידאולוגיה המופשטת שלהם לסמל מוחשי עם גוף, עם פנים, עם שם; שהפכה רעיונות מורכבים הכוללים סתירות פנימיות וצרכים קשים ליישום לדבר מוחשי; ושאפשרה לגייס תומכים חדשים לדרכם, שקיבלה את השם החדש 'דרך רבין'. דרך זו עמדה כמובן בניגוד סימטרי לתפיסת העולם הלאומנית, הלא-רציונלית, הקנאית-משיחיסטית, המקדשת את האדמה על פני האדם, של מתנגדי אוסלו, שקיבלה גם היא פנים וזהות בדמותו של הרוצח: 'ליכיר של אביב גפן וחבריו, בלבה של תל אביב הצרכנית, התקשורתית והנהנתנית, התפרץ המיתוס-שכנגד שהוא שילוב של מיתולוגיה לאומית, ארץ ישראל השלמה ותיאוקרטיה יהודית, מואנש בדמותו של יגאל עמיר, כמו חדר ללב המאפליה' (אוחנה, 1998: 36). 'רוצחים את דמותו, זעק משה ז"ק על רקע הטיפול ששעשה בדמותו של רבין במלאת שנה להירצחו: ירבים ממספידיו של רבין לא דיברו על ראש הממשלה המנוח, אלא ניסו להלביש עליו את דמותם שלהם [...] יצחק רבין זכר תמיד, שהסכסוך המזוין החל לפני שנוצרו שתי הבעיות: של "שטחים" ושל "שליטה על עם זר", ולכן לא השלה עצמו בנוסחת "המדינה הפלסטינית" כתרופת פלא ליישוב של הסכסוך. הוא הבין שהדרך לשלום קבע עדיין ארוכה' (ז"ק, 1996.10.28).

אחד המאפיינים הבולטים של הטיפול ששעשה בדמותו של רבין לאחר הרצח היה הצגתו כמי שחזר בתשובה, כמי 'שהיה בו עוז הרוח להשתנות, להכיר במציאות החדשה וליצור מציאות חדשה', כפי שהגדיר זאת עמוס עוז (עוז, 1995: 29). ה'תיקון' שעשו סוכני הזיכרון בדמותו של רבין אפשר להם לנכס אותו לעצמם, ולהרגיש שיהכדורים שנורו בתל אביב היו מכוונים

232 מבדיקה שערך יורם פרי של רשימת הכותבים אשר מאמריהם וציטוטיהם גדשו ועמסו את העיתונים סביב השיח על רצח רבין עולה כי אין הבדל מהותי בין ההתבטאויות הישירות, למשל במאמרים של סופרים או של פוליטיקאים, לבין מאמרים ורפורטזיות שנכתבו על ידי אנשי תקשורת מקצועיים, משום ש'שלוש הקבוצות משתייכות לאותה קהילה אינטרפרטיבית', כדבריו (פרי, 1997: 61).

גם אליי ואל כולנו, מסביר עוז (עוז, 1998: 148). באותו אופן תואר בתקשורת גם שרון: 'ההארה שפקדה את שרון חמקה לפי שעה מרוב מנהיגי האחרים של הליכוד וראשי המפלגות שמימין לו. הם מוסיפים להאמין בחזון ארץ ישראל השלמה [...] אין להם תשובות מושכלות לשאלות היסוד [...] עמדתו החדשה של שרון נועדה לשנות את הסטטוס-קוו; עמדתו של הימין הקיצוני מבקשת להנציחו, נכתב במאמר מערכת ב'הארץ' ('הארץ', 19.9.2004). על המהפך של שרון מעיד גם העיתונאי אורי אורבך, המזוהה עם מחנה המתנגדים להתנתקות: 'ראש הממשלה שרון אמר מעל בימת הכנסת כי המתנחלים שבויים ב'תסביך של משיחיות''. מסתבר שמאז שהגה את תכנית הנסיגה שלו, שרון לא רק מתנהג כמו שמאלן, אלא גם מדבר כמו שמאלן [...] הבולדוזר שרון בנה התנחלויות, ועכשיו, בעזרת 67 חברי כנסת – איזה מספר סמלי בהתחשב בנסיבות – הוא לוקח רוורס ודורס אותן' (אורבך, 27.10.2004).

המאפיין השני בהנצחת רבין היה הדגשת הניגוד בין 'האנחנו' לבין 'הים'; בין 'מחנה השלום' נציג 'הציונות האמתית', לבין מתנגדי השלום נציג 'המוטציה של הציונות', כהגדרתו של דורון רוזנבלום (רוזנבלום, 1996: 93); בין ישראל החדשה: החילונית, ההומנית, הפרגמטית ושוחרת השלום, ש'רבין החדש' היה מייצגה, לבין ישראל הישנה: הלאומנית, הקנאית-משיחיסטית, הכוחנית, שיוצגה על ידי 'רבין הישן', בני דורו והימין הקיצוני שטרם עברו את שלב 'ההתפכחות'. הרעיונות המרכזיים שחזרו על עצמם במסגרת הנגדה זו היו הטעות, הכפרה שבאה בעקבותיה ו'הגולם (ש)קם על יוצרו': יצחק רבין, סמלו של דור הפלמ"ח, הפך באמצעות סוכני הזיכרון שלו גם לסמל 'הדור האשם ביותר', זה שחטא במשך שנים בהתנהגות כוחנית. בדרך להפיכתה של ישראל למדינה שפויה, חילונית ודמוקרטית ללא אופי לאומי דומיננטי, נדרש הדור לשלם על 'טעותו', ורבין, כשם שהיה לסמל, הוצג כקרבנו של הדור (ידגר, 1999: 33): 'עמיר למד שניתן לפנות את הזירה ממחברים לא רצויים של מעשים לא ראויים [...] יצחק רבין, אדריכל מלחמת ששת הימים – ושל הכיבוש שבא אחריה – נרצח על ידי אחד המכשירים המובהקים של הכיבוש הישראלי – החיסולי' (שרגאי ת', 5.11.2000). באותו אופן הוצג גם שרון כמי ש'היה מעורב עד צווארו בהקמת מפעל ההתיישבות בשטחים', כמי שהודה בטעות ש'לא חזה נכוחה את יכולתה של ישראל לשלוט על השטחים' ('הארץ', 19.9.2004), וכמי שמאז כעת על ידי הגולם שקם על יוצרו: 'הגולם ההתנחלותי-צבאי מסכן את עתידה של מדינת ישראל (או, אם תרצו, הזנב החל לאיים על הכלב). הדיבורים הקשים של המתנחלים

עד כדי איום על חיי ראש הממשלה, הצהרותיהם על מלחמת אזרחים, וכן החשש של צה"ל מסירוב פקודה נרחב לפנות התנחלויות הם ביטויים לכך' (פונדק וקליין, 10.10.2004).

המאפיין השלישי היה הדה-לגיטימציה של המתנגדים לאוסלו, תוך הצגתם כמיעוט קיצוני ומסוכן: 'רוב העם נשאר בבית. רק הקנאים והנחושים יוצאים אל השטח – לארוב בצמתים, על גשרים, מתחת לגרמי מדרגות', כתב דורון רוזנבלום (רוזנבלום, 1996: 93). באופן דומה הוצגו גם מתנגדי ההתנתקות כמיעוט דתי-קיצוני-משיחי: 'הציבור עיף מססמות, עיף משיחי שקר, עיף מקדושת האדמה שמעולם לא הייתה קדושה. האזרח הישראלי מבין את המציאות הפוליטית והביטחונית של מולדתו טוב יותר מחלק גדול מנבחרינו', אמר סבר פלוצקר (פלוצקר, 26.10.2004). 'מדובר כאן במרד שיש לדכאו, בפוּטש שחובה להדבירו כדי שישראל לא תאבד את צביונה כדמוקרטיה שומרת חוק ותהפוך לישות מדממת ששסועה בין כנופיות ומיליציות, ועוד כאלה שמונהגות בידי פנאטים לאומניים שכפופים למרות רוחנית דתית של רבנים', הזהיר משה גורלי. 'המתנחלים מנסים ליצור סימטרייה בין רצון רוב העם לבין רצון מיעוט דתי-קיצוני-משיחי ברובו, שנחוש להותיר לנצח את המדינה והאזור במדמנת העימות השבטי' (גורלי, 13.9.2004). 'בעוד ישראל דבקה שנים רבות במנטרה שלא תקום מדינה שלישית בין הירדן לים, קמה לפני אפה מדינה שנייה, הלא היא מדינת המתנחלים [...] ניצחונה של מדינה ב', מדינת הקנאים, היא סופס וסופנו כאחד', כתב יואל מרקוס (מרקוס, 10.9.2004). 'שרון של היום בבוקר מוצא מולו גם ליכוד אחר. ליכוד ימני, קיצוני ודתי. מי שניצח אותו היו הפייגלינים, שהם הליכודניקים שנותנים את הטון הקולני במרכז, ותושבי יש"ע, שסיפקו אתמול את הסחורה למרות שהם מהווים רק ארבעה אחוזים מקרב כלל מתפקדי הליכוד', הוסיפה נחמה דואק (דואק, 3.5.2004).

'השיח הפוליטי שמתנגד להתנתקות מתעצם והולך בעיקר בשל הקולות הרמים והמאיימים שנשמעים מחוגי הימין הקיצוני, המתנחלים ושוחרי ארץ ישראל השלמה. זהו אותו סוג של שיח אשר ליווה את הסכמי אוסלו וחולל בסופו של דבר את רצח ראש הממשלה יצחק רבין', נכתב במאמר מערכת ב'הארץ' ('הארץ', 8.7.2004). דברים אלה הם עדות נוספת לדמיון הרב בין שני התהליכים, לא רק בהתנגדות שקדמה לרצח, אלא גם בהתייחסות של התקשורת לאירועים ולדמויות, אז והיום. כך למשל, באמצעות כותרת הענק 'שוב בכיכר ציון' (רהט, 12.9.2004), ביקש 'מעריב' לעשות הקבלה מכוונת בין מחאת הימין נגד ההתנתקות לבין אותה הפגנת

ימין היסטורית בכיכר ציון כחודש לפני הרצח (חמישה באוקטובר 1995), שבה הוצגו תמונותיו של רבין במדי אס-אס. כשבוע לאחר מכן פרסם העיתון כי 'מועצת יש"ע שוכרת את שירותיו של משרד עורכי דין המתמחה בייצוג גורמים בימין הקיצוני, ובראשם רוצח ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל יגאל עמירי' (בוהדנה, יבלונקה, איל, רהט וכהן, 19.9.2004). 'נעשה לשרון בדיוק מה שעשינו לרבין', אמרה כותרת הידיעה המרכזית בעמוד היחיד שהקדיש 'ידיעות אחרונות' למאבק המתנגדים להתנתקות ערב ההצבעה בכנסת (מי-טל, 26.10.2004). הציטוט שויך אמנם ל'ימין הקיצוני', אולם על פי דרך הצגתו הקורא מתקשה מאוד לעשות את ההבחנה בין מועצת יש"ע, שמייצגת את הרוב המכריע של המתנחלים, לבין הקיצונים. לא ברור אם היה זה צירוף מקרים או כוונת מכוון, אולם סמיכות האירועים בין ציון יום השנה התשיעי להירצחו של ראש הממשלה יצחק רבין ז"ל לבין אישור ההתנתקות בכנסת יום קודם לכן תרמה בוודאי לא מעט להקבלה זו. כפי שנכתב ב'מעריב' (28.10.2004), 'בצל האיומים על חיי ראש הממשלה, נערך אתמול יום הזיכרון ליצחק רבין'.

4. היעלמותה של האופוזיציה

תהליך היעלמותה של האופוזיציה משמאל היה תהליך ארוך שהחל באפריל 2004, בתקופת משאל המתפקדים בליכוד. כבר אז החלה מפלגת העבודה להביע תמיכה במהלכו של שרון, אם כי בשלב זה הייתה זו עדיין תמיכה מסויגת וחשדנית מאוד. פיטורי שרי הימין ואישור ההתנתקות בממשלה ביוני 2004 סימנו באופן הברור ביותר את שינוי המפה הפוליטית, עם התייצבותה של מפלגת העבודה לימינו של שרון והמשא ומתן הקואליציוני להצטרפותה לממשלה שבא בעקבותיה. לקראת אישורם של תכנית ההתנתקות ו'חוק פינוי-פיצוי' בכנסת, התייצבו לימינו של שרון גם מר"צ-יח"ד והמפלגות הערביות.

ההתייחסות של השמאל לשרון ולתכניתו הייתה רוב הזמן דו-ערכית. ההתנגדות לשרון נבעה משלוש סיבות עיקריות: הראשונה, השמאל ראה עצמו כאופוזיציה לשרון וכאלטרנטיבה שמבקשת לרשת אותו. ההתייצבות לימין היריב המרכזי ומניעת האפשרות להפלתו ולהליכה לבחירות היו מנוגדים לטבעה של מפלגה שמבקשת להיות מפלגת שלטון. הסיבה השנייה הייתה מהות תכניתו של שרון, ששללה מראש את הסיכוי לחזור לדרך המשא ומתן, בשעה שהשמאל – בעיקר אחרי זינבה – האמין שניתן וצריך לנסות ולהגיע להסכם. הסיבה השלישית להתנגדות, ובעיקר לחשדנות, הייתה שלנגד

עיניהם עמדה ההיסטוריה האישית של שרון, שממש כשם שהפכה אותו למנהיג הבלתי מעורער של האגף הנצי בליכוד, כך הפכה אותו ליריבם המר של השמאל ומנהיגיו. עם זה, דווקא משום כך, מרגע שהחל השמאל להשתכנע כי הפעם שרון באמת מתכוון לממש את הבטחתו, הפיתוי לתת לו את ההזדמנות, לתמוך בו בכל מחיר ובלבד שלא לאפשר לו לברוח מהבטחתו להיות הראשון שיפנה את היישובים שהקים במו ידיו, היה פיתוי גדול מאוד.

בהיותו אביהם של מפעל ההתנחלויות ביש"ע, של מחדל מלחמת לבנון, של מדיניות הכוח והחיסולים – שבאה לידי ביטוי בססמה 'תנו לצה"ל לנצח' – של מדיניות המאחזים ה'בלתי חוקיים' – שבצד ההבטחות לפנותם המשיך שרון לאפשר את הרחבתם וריבויים – ושל מחדל הגדר, איש בשמאל לא האמין שדווקא הוא יהיה זה ש'יתנדב' להיות הראשון שמפנה יישובים. לאנשי מפלגת העבודה הייתה זכורה במיוחד תקופת ישיבתם המשותפת בממשלתו הראשונה, ממשלה שהכריזה על ערפאת כ'לא רלוונטי', שכבשה מחדש את יהודה ושומרון, כתשה את כל תשתיות השלטון של הרשות הפלסטינית וטרפדה כל ניסיון – דוגמת זה של שר החוץ שמעון פרס מול אבו-עלא, או זה של שר הביטחון בנימין בן-אליעזר מול מוחמד דחלאן – להגיע להידברות מחודשת עם הפלסטינים. שרון אמנם דיבר, עוד לפני הבחירות האחרונות ב-2003, על תמיכתו במדינה פלסטינית ועל נכונותו לזיתורים כואבים, אולם איש בשמאל לא האמין לו. שכן, הוא גם הבטיח כי יפנה את המאחזים ה'בלתי חוקיים' וישלים את בניית גדר ההפרדה, ולא קיים. בנושא פינוי היישובים, כשיושב ראש מפלגת העבודה דאז, חבר הכנסת עמרם מצנע, ביקש ממנו לאחר הבחירות להתחייב בכתב שיסכים לפינוי שלוש ההתנחלויות המבודדות ברצועת עזה – נצרים, מורג וכפר דרום – השיב שרון בהרצאה מפורטת על חשיבותה האסטרטגית של נצרים, ובסיומה טבע את המשפט המפורסם 'דין נצרים וכפר דרום כדין נגבה ותל אביב'. ולכן, כשהודיע שרון בדצמבר 2003 על 'תכנית ההתנתקות' והבטיח כי יפנה יישובים, הגיב השמאל בציניות, בחשדנות ובאי-אמון מוחלט. 'ראש ממשלת המילים', הגדירה אותו יושבת ראש סיעת העבודה דאז, חברת הכנסת דליה איציק (מרסיאנו ושומפלב, 5.1.2004). גם לאחר פרסום פרטי התכנית בראשית פברואר 2004, כשכבר דובר על שמות מפורשים של יישובים המיועדים לפינוי, נותר היחס הספקני והחשדני בעינו. 'שרון לא יזיז 17 מתנחלים ממקומם, על אחת כמה וכמה לא יזיז 17 התנחלויות', קבע חבר הכנסת רן כהן ממר"צ (מרסיאנו ושומפלב, 2.2.2004). 'לאחר שלוש שנות

כהונתו, הוכיח שרון מיומנות רבה בדיבורים מדיניים, אבל לא במעשים, נכתב בהודעה לתקשורת של 'שלום עכשיו' (מרסיאנו ושומפלבי, 2.2.2004). כאמור, מלבד חוסר האמון בשרון האיש, התנגד השמאל גם לתפיסתו המדינית. שרון אמנם דיבר על מדינה פלסטינית, אולם התכוון למדינה מצומצמת שמשתרעת על ארבעים או חמישים אחוזים משטחי ישי"ע, פתרון שהדרך אליו היא בהכרח חד-צדדית. מבחינת השמאל הפתרון היחיד לסכסוך הישראלי-פלסטיני ולאיום הדמוגרפי הוא היפרדות מלאה מהפלסטינים על בסיס הצעת קלינטון, שתושג במסגרת של משא ומתן. כישלון ועידת קמפ-דיוויד ופרוץ האנתיפאדה הביאו אמנם למשבר אידאולוגי חריף בשמאל, שהוביל לאבדן האמון ביכולת להגיע לפתרון מדיני בהסכמה בטווח הנראה לעין, ולכן לאימוץ העיקרון של היפרדות חד-צדדית. אולם מגמה זו, ששיקפה בעיקר ייאוש, שינתה כיוון עם הופעתה של זימת ז'נבה, שנתנה תוקף מחודש לעמדה המסורתית של השמאל ויצרה גל מחודש של תקווה ואמונה בסיכויי חידוש המשא ומתן. ולכן, כשהודיע שרון על תכנית ההתנתקות שלו, כחודשיים לאחר מכן, דחה אותה השמאל על הסף. 'לכאורה מדובר בויתור טריטוריאלי קטן של ישראל תמורת פתרון דמוגרפי', טען יוסי ביילין, 'למעשה מדובר בויתור משמעותי ובתמורה בעייתית ומסוכנת' (ביילין, 2004: 49). ביילין הגדיר את ההתנתקות כימקסם שווא של מהלך חד-צדדי, שכמו במקרה של ייבוש החולה, שנבע מהצורך 'לפתור בעיה באורח מידי, מבלי לקחת בחשבון את השלכות הייבוש על הטווח הרחוק', כך 'אם יתרחש ייבוש נוסף כזה, בדמות פתרון חד-צדדי חלקי, ייתכן כי גם כאשר נרצה לתקן את המעוות ולהציף את החולה המיובשת, יהיה זה חלילה מאוחר מדי' (ביילין 2004: 50).

השינוי ביחסו של השמאל – מגמה שהובילה כאמור מפלגת העבודה – החל רק כארבעה חודשים לאחר ששרון הודיע על תכניתו. אולם כבר בסוף אפריל, עם חזרתו של שרון מארצות הברית וימים ספורים לפני משאל המתפקדים בליכוד, החלו להישמע קולות על נכונותה של מפלגת העבודה להצטרף לממשלתו. במהלך חודש מאי הקימה מפלגת העבודה את 'מטה הרוב', המטה הלוגיסטי לפעילות השטח של השמאל, וארגנה שתי הפגנות גדולות לתמיכה ברעיון היציאה מעזה. עם זאת, בשתי ההפגנות בלט הקושי הפסיכולוגי של השמאל להביע תמיכה ישירה וחד-משמעית בשרון. גם ברמה המהותית, לצד התמיכה ברעיון היציאה מעזה, נשמעו לא מעט דברי ביקורת על המהלך החד-צדדי של שרון. ההתייצבות החד-משמעית מאחוריו החלה לתפוס תאוצה רק לאחר פיטורי השרים ואישור הממשלה את תכנית

ההתנתקות בראשית חודש יוני 2004. 'אחרי ששרון שרף את כל הגשרים מאחוריו, התנתק מבעלי בריתו המתנחלים, פילג את הליכוד, פירק את המפד"ל ופיטר את שרי האיחוד הלאומי, השתכנעתי שהוא רציני, סיכם באוזניי חבר הכנסת מצנע. בחודש מאי עוד דחה מצנע, אחד מיוזמי הסכם זינבה, את תכנית ההתנתקות בטענה שירק מלחמה עושים באופן חד-צדדי. אולם לאחר פיטורי השרים הוא הפך לאחד ממובילי המהלך של כניסת מפלגת העבודה לממשלה: 'נכון, מעולם לא היה לנו אמון באריאל שרון', הודה מצנע. 'אך אותו שרון, מי שהקים את הליכוד, הכניס אותנו עמוק לתוך הבוץ הלבנוני, ומי שהוביל את ההתנגדות והמחאה נגד ממשלת רבין, שהסתיימה בהירצחו, הוא זה שמוכן היום לצאת נגד מחנהו שלו, ולבצע את המהלך. אותו שרון, הוא שמוכן היום להכניס את ידיו שלו ולהוציא ראשון את הערמונים מהאש. האם יש לנו הזכות המוסרית והאחריות הציבורית לעמוד מנגד, להסתתר מאחורי התירוץ הילדותי ש'הושפלנו', ולאפשר לימין הקיצוני להשאיר את ילדינו בעזה? כמפלגה אחראית, שחרתה על דגלה את ההיפרדות מהפלסטינים ואת בניין מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, חובתנו לתת גיבוי לשרון [...] לא נסלח לעצמנו, והעם לא יסלח לנו, אם בגללנו נמשיך לשבת שם [בעזה]' (מצנע, 23.8.2004).

'איש לא חושד בו שהוא דובר אמת', טען ב' מיכאל, 'ועל אף קונסנזוס אי-האמון הזה, כולם מאחוריו (מיכאל, 22.2.2005). 'הייאוש וחוסר התוחלת במצב הנוכחי, מוסיף יהודה ליטני, 'דחפו את השמאל הממסדי, קרי, מפלגת העבודה, למצוא לו גיבור חדש בדמותו של אריאל שרון' (ליטני, 27.10.2004). 'הממשלות שלנו, של השמאל, לא העזו לעשות את מה שהוא [שרון] עושה' הסבירה גינט אביעד, מראשי 'שלום עכשיו'. 'מבחינתי, הוסיפה, 'שרון הוא חמורו של משיח' (גלילי, 26.10.2004).

עם היעלמותה של האופוזיציה משמאל, הצטמצם מאוד מרחב האפשרויות להיאבק בתכנית בערוץ הפרלמנטרי. כשבתוך אותה 'אופוזיציה בעל כורחה' היו חברי כנסת לא מעטים, בעיקר מהליכוד, שסירבו לקחת חלק פעיל במהלך שיוביל להפלת שרון או להקדמת הבחירות, האתגר להפלת התכנית באמצעות הכנסת היה גדול עוד הרבה יותר. האתגר הנוסף היה טמון בקושי למתוח ביקורת עניינית על התכנית. אחד הטיעונים הבולטים נגד תכנית ההתנתקות היה ההתנגדות למהלכים חד-צדדיים והחשש כי מהלכים אלה יתפרשו בצד הפלסטיני ככניעה לטרור ויביאו להתחזקות הקיצונים. נימוק זה, שהושמע לא אחת מפיהם של גורמים במערכת הביטחון, חזר ונשמע, כאמור, לא אחת גם מפיהם של גורמים רבים בשמאל. אולם

ככל שהתקרב התהליך לרגע ההכרעה, נאלם השמאל, התייתם הדיון והביקורת נגד המהלך החד-צדדי נותרה מנת חלקם של מתנגדי ההתנתקות בלבד. כמו הדרישה למשאל עם, שהוצגה על ידי שרון, השמאל והתקשורת כמהלך טקטי של מתנגדי ההתנתקות שנועד למנוע את יישומה, וכמו כל הבקשות לבחון את הנושא, כך הוצגה גם הביקורת בעניין החד-צדדיות כנובעת ממניעים אידאולוגיים ופוליטיים, ולא ממניעים ענייניים, וכניסיון של המתנגדים לעצור את התהליך.

מבחינת מועצת יש"ע המשמעות הייתה ברורה: קושי רב להעלות טיעונים ביטחוניים נגד התכנית ולהציגם בצורה משכנעת לציבור. שכן אם נכונים הטיעונים, מדוע הם מושמעים רק על ידי המתנגדים? אולם מעבר למשמעות הטקטית מבחינתם של אלה שאכן ביקשו למנוע באמצעות הביקורת את ההתנתקות, הייתה לכך גם משמעות רבה מבחינת המשטר הדמוקרטי, שיציבותו מבוססת על ריבוי קולות ודעות, על ביקורת ושאלת השאלות הנכונות, כשלציבור ניתנת האפשרות להכריע בין החלופות. לקחי מלחמת יום כיפור מלמדים כי כשהשלטון מדבר בקול אחד, והביקורת מושקת או מוצגת כלא לגיטימית, עלולה להיווצר קונספציה שקריסתה תוביל בסבירות גבוהה להפתעה ולמשבר אמון במערכת הפוליטית.

'שוב ושוב עובר בי רעד, מי יכול היה לדעת', שואל אריק איינשטיין בשירו 'שלוש חברי'. ובכן, שוב ושוב עובר בי רעד לנוכח האפשרות שיוסי ביילין צדק כשהגדיר את ההתנתקות בתחילת התהליך כ'מקסם שווא', ושבינוגוד לכל התחזיות האופטימיות גם ביקורת המתנגדים מוצדקת, 'ההתנתקות תתפוצץ לנו בפנים' ואנחנו לא נהיה מוכנים. מה שמפחיד באמת הוא שכן, יכולנו לדעת את זה מראש אבל לא רצינו.

5. המעבר מזירה לזירה

אחד המאפיינים הבולטים ביותר של המאבק בתכנית ההתנתקות היה המעבר המהיר שמועצת יש"ע נדרשה לו מזירת הכרעה אחת לאחרת, ולעתים אף הצורך בפעילות בשתיים-שלוש זירות במקביל.

תהליך ההתנתקות, כמו המאבק נגדו, התנהלו בחמש זירות הכרעה עיקריות: בכנסת, בממשלה, בליכוד, בתקשורת ובשטח. על האופן שבו התמודדה מועצת יש"ע בחמש זירות אלה ארחיב ביתר פירוט בהמשך. לענייננו אציין רק כי אתגר זה הוא משמעותי מאוד משום שהוא משקף בצורה הברורה ביותר את מורכבות התהליך הפוליטי ואת היכולות והכישורים הנדרשים מארגון המבקש להשפיע עליו. יש אמנם תהליכים

פוליטיים שאינם מתפרסים על פני כל חמש הזירות הנזכרות כאן, ויש תהליכים המתרחשים גם בזירות נוספות כמו ערכאות משפטיות, מערכת הביטחון – כמו למשל בסוגיית גדר ההפרדה – ואפילו מחוץ לשטחי המדינה. כל זירה שונה במהותה מרעותה. כללי המשחק בה שונים, הנגישות אליה שונה ודרכי הפעולה בה שונות. עם זאת, הזירות השונות אינן מנותקות זו מזו. להפך, יש ביניהן קשרי גומלין, והן מושפעות זו מזו. לעתים, הצלחה בזירה אחת יכולה להשפיע באופן ישיר על הצלחה בזירה מקבילה, אולם גם ההפך ייתכן. מדברים אלה ניתן ללמוד כי האתגר הניצב בפני כל ארגון שמבקש להשפיע על התהליך הפוליטי הוא כפול: ראשית, כדאי שלא יסתמך על היכרות עם מערכת אחת – פוליטית, ציבורית, מפלגתית, תקשורתית או אחרת. אמנם, ייתכן כי במקרים מסוימים יוכל הארגון להשפיע על כיוון התהליך ולשלוט על ההתרחשות בזירה העדיפה מבחינתו, אולם אל לו לסמוך על כך. בכל תהליך פוליטי מעורבים גורמים שונים עם אינטרסים שונים, ואי-הוודאות צריכה להיות הנחת מוצא כל הזמן. לפיכך, ארגון שמבקש להצליח חייב להכיר את מרב זירות הפעולה האפשריות, להבין את כללי המשחק בהן, את חשיבותן ואת תפקידן ולפתח לעצמו את הכלים הדרושים על מנת להתמודד בכל אחת מהן. שנית, מעבר ליכולת לפעול בכל זירה שאליה ייקלע, הארגון צריך להיות בעל גמישות ארגונית, שתאפשר לו מעבר זריז מזירה לזירה והסתגלות מהירה ככל האפשר.

התנהלותה של מועצת יש"ע לנוכח האתגרים

חלק זה יעסוק, כאמור, בניתוח התנהלותה של מועצת יש"ע לאורך התקופה הנסקרת על רקע האתגרים שתוארו לעיל. בעת כתיבת דברים אלה, התחושה הכללית היא כי לאחר שאושרה תכנית ההתנתקות בכנסת ובממשלה, והחוק ליישומה ('חוק פינוי-פיצוי') עבר בקריאה שלישית, ההתנתקות יצאה לדרך. כלומר, שמעתה ואילך השאלה היא לא האם תבוצע ההתנתקות, אלא מתי. בעניין זה אבקש להעיר שתי הערות. הראשונה היא ברמה העקרונית: על אף הסבירות הגבוהה שהערכה זו אכן נכונה, יש לסייג אותה ולזכור שבפוליטיקה שום דבר אינו ודאי חוץ מחוסר הוודאות, ושינוי בפרמטר אחד יכול להוביל לשורה של שינויים ולשינוי ההערכה מקצה לקצה. כך למשל, העובדה שראש הממשלה נהנה היום מתמיכה חסרת תקדים בציבור, הסקרים המעידים על ניצחון כמעט ודאי שלו מול נתניהו אם יתקיימו היום בחירות לראשות הליכוד והתמיכה הגוברת במשאל עם לפני ההתנתקות, כל אלה יכולים

להביא את שרון להודיע לפתע על הקדמת הבחירות. באותו אופן, גם תרחישים אחרים אפשריים. עקרון הפעולה בחוסר ודאות צריך להיות עיקרון מנחה לכל מי שמבקש לעסוק בפוליטיקה, וכפי שנראה בהמשך, הוא עובר כחוט השני גם לאורך תהליך זה.

ההערה השנייה מתייחסת למועצת יש"ע: לנוכח העובדה כי תכנית ההתנתקות אושרה בממשלה ובכנסת, המסקנה המידית המתבקשת היא כי מועצת יש"ע נכשלה במאבקה, והשאלה המתבקשת לאור מסקנה זו היא האם היה בידה למנוע תוצאה זו אילו פעלה בדרכים אחרות. שאלה תאורטית זו ודאי תלווה את הקורא לאורך הניתוח כולו, והדיון שלהלן בהחלט יעסוק בה, אולם לא רק בה. ראשית, משום שהמסקנה שלעיל מתייחסת לתוצאה הסופית של התהליך הנסקר מתוך התעלמות מהשלבים שקדמו לה, שבהם היו למועצת יש"ע הצלחות לא מעטות: משאל המתפקדים, שבו ניצחה מועצת יש"ע; המאבק בממשלה לקראת הבאת התכנית לאישורה ביוני 2004, שהוכרע לטובת ראש הממשלה רק לאחר ששינה את הרכבה ופיטר את שרי האיחוד הלאומי; הצלחתה החלקית של מועצת יש"ע להביא לפרישתן של האיחוד הלאומי והמפד"ל, ובכך לפירוק הקואליציה הימנית של ראש הממשלה; והצלחתה להעלות את נושא משאל העם לסדר היום. בהחלט ייתכן כי אילו פעלה אחרת, הייתה יכולה מועצת יש"ע להגיע לתוצאה טובה יותר מבחינתה, אולם אין ספק כי אי-אפשר להגדיר את המאבק כולו כיכישלון, אלא כהצלחה יחסית. לצורך דיוננו נמדוד את ההצלחה בהתאם למטרה שהגדיר לעצמו הארגון בתחילת המאבק. המטרה, כפי שהציגה אותה לעצמה מועצת יש"ע, הייתה ביטול תכנית ההתנתקות. לאחר אישורה בכנסת, אין עוררין על כך שמטרה זו לא הושגה במלואה, לפחות לא במהלך התקופה הנסקרת, אולם היא בפירוש הושגה בחלקה. שכן, גם אם לא הצליחה מועצת יש"ע לעצור לגמרי את התהליך, היא בהחלט הצליחה לערום קשיים על ראש הממשלה ולהאט את קידומו. כלומר, גם אם במהלך התקופה הנסקרת הכלב לא מת, וגם לא הפריץ, הם נפצעו ודיממו. דיוננו זה יעסוק אפוא לא רק ביטעויות שעשתה מועצת יש"ע ובגורמים שפגעו, לדעתנו, בהשגת המטרה, אלא גם בהישגים ובגורמים שתרמו, ולא מעט, להצלחה יחסית זו.

הניתוח שלהלן הוא ניתוח אמפירי שנועד לתת כלים להבנת הפוליטיקה, כללי המשחק שלה והיכולת של ארגון להתערב ולהשפיע עליה. הואיל והדבר הוודאי היחיד בפוליטיקה הוא, כאמור, אי-הוודאות שלה, שאלה כמו 'מה היה קורה אילו' היא שאלה היפותטית הנמצאת מחוץ למסגרת דיוננו. ניתוח זה יתמקד אפוא בהתנהלותה של מועצת יש"ע על פי ההחלטות שקיבלה

בפועל: ייעשה ניסיון להבין את משמעויותיהן, לבחון אותן מול הגורמים שהצגתי בחלק הראשון של המחקר כמסבירים את 'סוד כוחה' של מועצת יש"ע, ולעמתן מול האתגרים שתוארו לעיל.

עוד בטרם ניגש לפירוט הגורמים שתרמו להצלחת מועצת יש"ע, יש להדגיש את העובדה שהיא הייתה היחידה שהובילה את המאבק נגד תכנית ההתנתקות, ללא עזרתה של שום מפלגה. זאת שלא כמו מאבקים בתקופות קודמות, כמו למשל בתקופת המאבק נגד אוסלו, שאז הוקם מנגנון משומן של גיוס כספים וארגון בשם 'מטה מאמ"ץ', שכלל את מפלגות הימין ותנועות חוץ-פרלמנטריות רבות. גם פעילויות השטח שהוביל השמאל אורגנו בדרך כלל תחת מטרייה רחבה של מפלגות בשיתוף התנועות החוץ-פרלמנטריות: 'קואליציית השלום' בתקופת ממשלת נתניהו, או 'מטה הרוב' שהוקם על רקע תכנית ההתנתקות. מול כל השמאל, מול המנגנון המשומן של הליכוד ומול הסיוע הלא רשמי שקיבלו אלה מהתקשורת, את המאבק נגד ההתנתקות, הובילה, כאמור, מועצת יש"ע לבדה, בסיוע המטה שהוקם בגוש קטיף. המאבק כולו התנהל ביזמתה, אורגן על ידה ומומן מכספים שהיא גייסה. בנוסף, בצד הביקורת הלא מעטה שניתן למתוח על דרך ניהול המאבק שלה, שגם תוצג בהמשך, יש לזכור כי ארגון חוץ-פרלמנטרי המגביל את פעילותו למסגרת של כללי המשחק הדמוקרטיים – חזק, מיומן ואיכותי ככל שיהיה – מוגבל ביכולת שלו לעצור החלטת ממשלה שראש הממשלה מוביל ונחוש ליישמה, בעיקר כאשר זו מלווה בהחלטת כנסת ובגיבוי של האופוזיציה והתקשורת. כפי שאפרט בהמשך, אכן ניתן היה לעשות יותר, בעיקר ברמת השטח, על מנת לסכל את תכנית ההתנתקות. היה אפשר להמשיך את מבצע 'פנים אל פנים' שהחל בתקופת המשאל ולהרחיבו לכלל בית ישראל; היה אפשר להקים מטות בכל הארץ; לארגן הפגנות יום יום בצמתים; לערוך סיורים ועוד. ייתכן כי אילו פעלה על פי הביקורת שתובא כאן, היה המאבק מצליח יותר. עם זאת, קשה להאמין שארגון כלשהו יצליח בעתיד ליישם את כל המסקנות ולהתמודד בצורה מושלמת עם אתגרים גדולים כל כך כמו אלה שאפיינו את המאבק הזה.

הגורמים שתרמו להצלחה

הגורם הראשון הוא היכולת לשמור על מאבק עצים לאורך זמן. הנחישות והאמונה בצדקת הדרך הם אולי המאפייין הבולט ביותר של המאבק שניהלה מועצת יש"ע, ולא רק של מאבקה שלה, אלא של הציבור שהיא מייצגת.

הדוגמה הבולטת ביותר היא כמובן משאל המתפקדים – ניצחון של חבורה ענקית שפעלה כמו מכונה משומנת, בהגדרתו של יהושע מור-יוסף (לוינסון, 7.5.2004) – שבו התגייסו משפחות שלמות והתרוצצו מבוקר עד לילה בין בתים של אנשים שלא הכירו, מבצעים את העבודה הסיוזיפית שהוטלה עליהם בתחושת שליחות עליונה ובאמונה שלמה. 'במאבק על עתידה של ישראל, מי שיילחם על עמדותיו בלב שלם ומתוך נחישות, ינצח את מי שמבקש לפתור הכול בתמרונים פוליטיים בחשכה', אמר אז עפר שלח (שלח, 3.5.2004).

אולם הנקודה הראויה לציון כאן היא שלא היה זה מאבק עצים אחד בתקופה מוגדרת שבה עוד הייתה אמונה חזקה כי ניתן יהיה להכריע את הכף ולשנות את רוע הגזרה. גם לאחר שהתברר להם כי המאמץ הרב שהשקיעו במשאל היה לשווא וכי שרון מתכוון להתעלם מהתוצאות, וגם לאחר שורת הכישלונות ומפחי הנפש שבאו בעקבותיו, הצליחו ראשי מועצת יש"ע וגוש קטיף לשמור על רמת התגייסות גבוהה מאוד לאורך חודשים ארוכים ולצורך מאבק שסופו לא ידוע. השיר 'עם הנצח לא מפחד מדרך ארוכה', שהיה מהבולטים שבשירי המאבק, הפך בעיני לאחד מסמליו. לא הייתה זו רק ססמה שהוטבעה על גבי החולצות הכתומות, אלא תפיסת עולם עם שורשים עמוקים, שבאה לידי ביטוי לאורך כל התנהלות המאבק. כפי שצוין בתחילת המחקר, חלק גדול מהנכונות של הציבור להשתתף בפעילות שארגנה מועצת יש"ע נבע מהשותפות הערכית והרעיונית של הציבור הציוני-דתי, מהיותו ציבור של אנשים מאמינים, ומהעובדה שחלק גדול מהם מאורגנים ביישובים קטנים או סביב קהילה. עם זאת, אותם משתתפים לא חויבו לקחת חלק בפעילות, כשם שעובדים מאורגנים מחויבים להשתתף בהפגנה שמארגן ועד העובדים, והם עשו זאת מתוך בחירה חופשית. העובדה המדהימה היא שאף ששרון חזר והפגין את התעלמותו מהם, אף שבכנסת לא נוצר שום שינוי במערך הכוחות ואף שהתהליך המשיך וצבר תאוצה, רוח ההמונים לא נפלה. הם המשיכו להפגין, לשיר ולצעוק, ולא הסכימו לאבד תקווה.

לנכונות זו של הציבור שהתנגד להתנתקות – לרבות חילונים – להמשיך ולהגיע להפגנות, לתרום מכספו ומזמנו ולהמשיך להיאבק על אף הכישלונות ומפחי הנפש תרם גם סגנון מנהיגותם של ראשי מועצת יש"ע וגוש קטיף. מעבר לתפקידם הטכני, הם היו מנהיגים במלוא מובן המילה. דיברו אל הציבור בגובה העיניים, היו אתו בכל מקום, שידרו נחישות ואמונה ונתנו כל הזמן פתח של תקווה. מעל כל בימה, על גבי כל פלייר או מודעה ובכל ריאיון או מאמר בעיתון חזרו ראשי המאבק על הצורך להמשיך ולשמור על

הרוח, חיזקו את הציבור, הודו לו ושיננו באוזניו שוב ושוב את הערכים שבשמש מתקיים המאבק ואת האמונה ביכולת שלו לשנות, להשפיע ולנצח אם יהיה נחוש מספיק, ואם ירצה מספיק. יחד הרכבנו את השרשרת הישראלית, נכתב בתעודת ההוקרה שחולקה לכל משתתפי השרשרת. 'שרשרת של תקווה, של חזון. שרשרת של עצמה פנימית וחוסן לאומי. שרשרת של קשר בין עם לארצו. שרשרת של אחדות ושותפות מלאה בין חלקי העם. אוהבים ומעריכים, תושבי גוש קטיף'.

הגורם השני הוא אחדות השורה. כמו בכל ארגון, ובוודאי ארגון במאבק, גם במועצת יש"ע נוצרו חילוקי דעות לאורך הדרך על הערכת המצב, על המסר או על דרך הפעולה שנבחרה. אולם שלא כמו ארגונים אחרים, שמאבקי הכוח בין ראשיהם הובילו לשיתוק, לעימות או אפילו להתפרקות הארגון, מועצת יש"ע הצליחה לגשר על כל ההבדלים, מבלי שאיש ידע על קיומם, ולהוביל את המאבק כאיש אחד עם מסר אחיד וברור שכל חבריה עמדו מאחוריו, לפחות כלפי חוץ. לעובדה זו יש חשיבות רבה בעיקר משום שמועצת יש"ע הייתה היחידה שהובילה את המאבק. הופעתם של סדקים בין שורותיה יכולה הייתה לפגוע לא רק ביכולתה להמשיך ולנהל את המאבק, אלא גם במוטיבציה של הפעילים ובשכנוע הפנימי של הציבור בצדקת הדרך.

הגורם השלישי הוא יכולת הארגון. יכולת הארגון היוצאת דופן של מועצת יש"ע באה לידי ביטוי לא רק באופי האירועים שארגנה ובמורכבותם, אלא גם בתדירותם. הפגנות המוניות בהשתתפות עשרות אלפי בני אדם אינן דבר שכיח במדינת ישראל, אולם שום ארגון לא הצליח להוציא ציבור כה רחב יותר מפעמיים-שלוש בשנה. לא רק משום שמדובר בתקציבי עתק, אלא בעיקר משום שמדובר במאמץ ארגוני רחב היקף המצריך, מלבד פרסום וגיוס פעילים, בעיקר יכולת לשכנע את הציבור לקחת חלק בפעולת המחאה: שכנוע בצדקת המטרה שבשמה הוא מגיע למחות, ושכנוע שלדרך המחאה שנבחרה יש ערך.

אף על פי שיש הטוענים כי מועצת יש"ע הייתה מסוגלת ליותר, גם האירועים שקיימה מרשימים מאוד. בתקופת המאבק הנסקרת, המתפרסת על פני תשעה חודשים בלבד, הצליחה מועצת יש"ע לקיים שש הפגנות המוניות: מאה ועשרים אלף איש בכיכר רבין בראשית ינואר; שמונים אלף בגוש קטיף ביום העצמאות; מאה עד מאה וחמישים אלף משתתפים בשרשרת האנושית מגוש קטיף לירושלים; מאה וחמישים אלף בכיכר ציון בספטמבר;

עשרות אלפים ב'מפגן המאה' ועשרות אלפים ב'הפגנת הילדים' מול הכנסת באוקטובר. זאת מבלי להביא בחשבון את עשרות אלפי המתנדבים שפעלו יומם ולילה במשך חודש שלם במהלך משאל המתפקדים בליכוד, ומבלי להתייחס לפעילויות השטח הנוספות שבהן השתתפו אלפים, כמו הצעדה בת ארבעת הימים מגוש קטיף לירושלים שנערכה במרס, שביתת השבת שהתקיימה בסיומה, שבמסגרתה הגיע בכל יום יישוב אחר לביקור הזדהות, התפילות ההמוניות, פעילויות ההסברה בבתי הכנסת ועוד.

אירועים המוניים אלה מרשימים קודם כול בשל התדירות שבה התקיימו. אולם ניתוח מעמיק יותר של התהליך מראה שהם גם אורגנו בזמן קצר מאוד. כמעט תמיד, הזמן הממוצע מרגע ההחלטה על האירוע ועד לביצועו לא עלה על שבועיים. השרשרת האנושית אורגנה בתוך עשרים יום. ההפגנות הבינוניות אורגנו בתוך ימים ספורים בלבד, ולעתים ההודעה עליהן התקבלה באמצעות SMS בלבד. כל מי שארגן הפגנות המוניות של אלפי משתתפים, וודאי של עשרות אלפי משתתפים, יודע שבדרך כלל נדרש הרבה יותר מחודש כדי להוציא החלטה כזאת לפועל.

הנקודה השנייה הראויה לציון בעניין זה היא מורכבות האירועים. האירוע המרשים ביותר הוא כמובן השרשרת האנושית שהצליחה מועצת יש"ע לארגן, כשלאורך תשעים הקילומטרים הסתדרו כמו במבצע צבאי כמאה עד מאה וחמישים אלף איש. אמנם, באוקטובר 1996, לקראת יום השנה הראשון להירצחו של יצחק רבין ז"ל, ארגנה גם תנועת 'שלוש עכשיו' שרשרת אנושית, שחיברה בין כיכר ציון לבין הר הרצל: חמישה קילומטרים שלאורכם ניצבו כ-6,000 איש לערך, אחד המבצעים המורכבים שארגן השמאל בשנים האחרונות. אולם קשה להאמין שקיים עוד ארגון בארץ שמסוגל להוביל מבצע בסדר גודל כמו זה של מועצת יש"ע. מה שברור הוא ששום ארגון עדיין לא התיימר לנסות. חוץ מהשרשרת, אין להקל ראש גם במורכבותם של האירועים הנוספים. להביא שמונים אלף איש לגוש קטיף קשה הרבה יותר מלהביא שמונים אלף איש לתל אביב או לירושלים, ולקיים מאה הפגנות עם כמה אלפי משתתפים בו זמנית קשה הרבה יותר מלקיים הפגנה אחת עם עשרות אלפים.

הגורם הרביעי הוא הגמישות הארגונית. הגמישות הארגונית באה לידי ביטוי ביכולת של מועצת יש"ע להעביר את מוקד הפעילות שלה מזירה לזירה ולפעול בזירות שונות – בשטח, בכנסת, במרכז הליכוד ומול התקשורת – בעת ובעונה אחת. שתי זירות הפעולה הראויות להדגשה כאן הן מתפקדי

הליכוד ומרכז הליכוד, זירות שהיו חדשות לחלוטין מבחינתה, ושנחשפה אליהן בעקבות המאבק נגד ההתנתקות. הצורך לפעול בקרב מתפקדי הליכוד נחת על מועצת יש"ע כרעם ביום בהיר. ב-30 במרס 2004 הודיע שרון על כוונתו להעביר את ההכרעה לידיהם, ובתוך ימים ספורים נקבע כי מועד המשאל נקבע לשניים במאי 2004. ההתארגנות הייתה צריכה להיות מיידית, וכך היה. עוד באותו הערב שבו הודיע שרון על המשאל כבר השיגה מועצת יש"ע את רשימת המתפקדים. בתוך שבוע החל קמפיין השטח, ובתוך ימים ספורים כבר החלו הצוותים לצאת לבתי המתפקדים, לאחר שעברו תדרוך מסודר וצוידו בחוברות הסברה. לא רק גיוס האנשים וההחלטה המהירה על המסרים ועל שיטת העבודה ראויים להערכה, אלא גם הארגון המופתי באיסוף הנתונים, הבקרה והתיאום בין כל הגורמים בשטח. הפעילות בקרב חברי המרכז, שהתהדקה מאוד בתקופת המשאל בזכות העבודה המשותפת וההיכרות האישית שנוצרה, ראויה אף היא לציון. בראש ובראשונה בשל זיהוי הפוטנציאל הרב הטמון באמצעי לחץ זה, אולם גם בשל היכולת לחדור לציבור זה ולגייסו למאבק. בשתי הזירות בלטה מאוד היכולת של מועצת יש"ע להבין את זרמי העומק ולהרגיש את הדופק, משימה לא פשוטה אפילו לפוליטיקאים ותיקים. המסרים שעמם יצאה הותאמו לקהל היעד, והם אכן השיגו את המטרה: הצלחה לגבש רוב נגד ההתנתקות הן בקרב המתפקדים הן בקרב חברי המרכז.²³³

מלבד היכולת להתארגן בזריזות ולהסתגל במהירות לזירות פעולה חדשות, הגמישות הארגונית של מועצת יש"ע באה לידי ביטוי ביכולת שלה, בסיוע של מטה גוש קטיף, לפעול בכמה זירות בעת ובעונה אחת: גם לנהל מאבק פרלמנטרי בקרב חברי הכנסת, גם לארגן הפגנה המונית, גם לנהל קמפיין שטח, גם להתפרס בצמתים ולחלק חומרי הסברה בכל הארץ, גם לעמוד בקשר שוטף עם התקשורת וגם לפעול בקרב חברי המרכז.

הגורם החמישי הוא הבנת צורכי התקשורת ומגבלותיה. בעבור ארגון המנסה להשפיע על הפוליטיקה ועל דעת הקהל ולשנותן, התקשורת היא כלי עבודה בסיסי וחיוני לצורך העברת מסרים ומידע לציבור הרחב. בהיותה רשות עצמאית, התקשורת היא שבוחרת מה לסקר ומה לא, בהתאם לצרכיה.

233 יש לציין כי הצלחה במשאל המתפקדים ובגיבוש רוב בקרב חברי המרכז תרמו גם אנשי חטיבת מנהיגות יהודית בראשותו של משה פייגלין. אלה מנו בתקופת המשאל כ-15,000 חברים, שלהם כ-130 נציגים במרכז המפלגה.

לנוכח שלל האירועים והידיעות הזורמות לכתבים ולמערכות, בעיקר במדינה כמו ישראל שמייצרת חדשות בכל דקה, התחרות על משבצת הסיקור קשה מאוד, והזכייה בה מחייבת מיומנות רבה והיכרות טובה עם צורכי המדיה. תקופת המאבק הנסקרת מלמדת שמועצת יש"ע הייתה מודעת לחשיבותה של התקשורת, ידעה להשתמש בה – והכירה במגבלותיה שלה לנוכח התגייסות התקשורת למען ההתנתקות.

החשיבות הרבה שייחסה מועצת יש"ע לתקשורת באה לידי ביטוי קודם כול בהעסקתו של דובר רהוט מקצועי ומיומן במשרה מלאה, שידע להתחבר אל הכתבים, לספק להם תשובות על כל שאלה ברוח המאבק, להגיב בזמן אמת וגם לייצר חדשות. ביטוי נוסף הוא המחשבה שהושקעה ביצירתם של 'אירועים תקשורתיים' המותאמים לצורכי המדיה – אירועים ויזואליים, מותאמים לזמני הפריים-טיים, משלבים גימיקים – ומלווים בהכנה מוקדמת. הדוגמה הבולטת ביותר הייתה 'השרשרת האנושית', אולם גם אירועים כמו הצעדה מגוש קטיף, 'מפגן המאה', מצעד הלפידים או חלוקת העגבניות בצמתים, ואפילו הכותרות שהצליחו לתפוס עם הודעתם על 'מבצע המיליון', שלא יצא בסוף אל הפועל, הן דוגמאות לעבודה נכונה מול תקשורת. על אף המיומנות הרבה שהפגינה, מועצת יש"ע הייתה מודעת היטב למגבלותיה בשימוש במדיום זה כבר בשלבים הראשונים של התהליך: ראשית, משום שהתקשורת מגויסת למען ההתנתקות, ולכן יהיה קשה מאוד להעביר את המסרים שהיא מעוניינת בהם מתוך הסתמכות בלעדית על המדיה; ושנית, משום שכשם שהתקשורת יכולה להועיל, כשהיא מעבירה את המסר המבוקש כמות שהוא, היא גם יכולה להזיק, אם עובר דרכה מסר אחר, שגוי או מבלבל.

מועצת יש"ע הבינה היטב את הקושי שבהסתמכות על אמצעי התקשורת ההמוניים לצורך העברת מסריה. הביטוי הבולט ביותר לכך היה בתקופת משאל המתפקדים: בניגוד לשרון, שדיבר אל בוחריו באמצעות התקשורת, מועצת יש"ע בחרה לעבור מדלת לדלת ויצרה קשר אישי ובלתי אמצעי עם כל אחד מהמתפקדים. שיטה זו הוכיחה את עצמה והתבררה כמכשיר יעיל להתמודדות עם אתגרי התקשורת. 'ראינו שאנחנו יכולים להגיע לעם ישראל בלי תיווך של התקשורת. הפילטר שקיים בינינו לבין החברה הישראלית מעוות את התמונה שלנו, מעקם אותה', סיכם יהושע מור-יוסף (לוינסון, 7.5.2004). אולם אף על פי שהיכולת שלה להסתמך על הדיווח התקשורתי רק הלכה וקטנה ככל שהתקדם התהליך, הרעיון להמשיך ולפעול בדרך זו ולהרחיב את הקשר הישיר והאישי לכלל הציבור לא יצא אל הפועל.

נוסף על הקושי שבו נתקלו מתנגדי ההתנתקות להסב את הדיון על ההתנתקות לדיון ענייני ומהותי שבו יוצגו, לצד יתרונותיה, גם חסרונותיה של התכנית, אחד האתגרים הבולטים בנושא התקשורת היה הניסיון של גורמים שונים – ניסיון שהלך והתחזק ככל שהתקרב מועד ההצבעה בכנסת – לעשות דה-לגיטימציה למתנגדי ההתנתקות ולהציגם כימין קיצוני, מסוכן ואלים המאיים על הדמוקרטיה. ראש הממשלה מנסה להציג תמונה שקרית, שלפיה מתנגדי הנסיגה מונעים אך ורק על ידי קדושת האדמה. לפחות מבחינתי, כאיש ליכוד חילוני, ההתנגדות להתנתקות אינה נובעת כלל מקדושת האדמה, אלא מקדושת החיים, התגונן חיסדאי אליעזר (אליעזר), מועצת יש"ע הבחינה מהר למדי באתגר זה – שאיים להוציאה מתחומי הלגיטימיות של מאבק דמוקרטי – והשקיעה מאמץ רב בניסיון להתמודד אתו. במסגרת המשאל, כזכור, אחד הדגשים העיקריים של האסטרטג איתן דור-שב היה לשבור את תדמית המתנחל, כפי שהוצג בתקשורת: 'התפקיד שלכם הוא להיות ישראלים יפים, מנומסים, אנשים שקטים, מלח הארץ, ציונים, מגדלי ילדים, כאלה המחלקים עגבניות בצמתים. אתם אנשים שהולכים להיות מסולקים מבתיהם. תנו לאחרים לצעוק על טרור ולהפחיד' (כספית, 4.5.2004). עם סיום המשאל הופנה המאמץ לעבר פעילות השטח. מועצת יש"ע הקפידה מאוד שלא תהיה שום חריגה ממסגרת החוק – למרות הלהט האידאולוגי, הכאב והמצוקה שהלכו והתעצמו ככל שהתקדם התהליך, ועל אף הקלות הרבה שבה ניתן היה לאבד שליטה על המפגינים. המסר המרכזי שביקשה להעביר במסגרת המגבלות שנאלצה להתמודד אתן היה כפול: שעצמת המחאה היא גדולה ושהמונים שותפים לה; ושזהו ציבור שומר חוק שהדמוקרטיה חשובה לו לא פחות משהיא חשובה לחלקים אחרים בציבור. מסרים אלה הועברו בעיקר באמצעות ההפגנות ההמוניות, שהדגישו את העצמה של הציבור מצד אחד, ואת האיפוק שלו מצד אחר. במקביל השקיעה מועצת יש"ע מאמץ רב בניסיון למנוע מפרובוקטורים בימין הקיצוני להשתלט על ההפגנה, ובכך לספק לתקשורת כותרת שיהיה בה כדי לצבוע את המאבק והמחאה בצבעים של חוסר לגיטימיות.

הגורמים שפגעו בהצלחה

ראשי מועצת יש"ע חלוקים ביניהם בדבר הטענה כי טעו בדרך המאבק שניהלו. גם בקרב הבודדים שהיו מוכנים להודות כי נעשו טעויות אין הסכמה

על מקור הטעות. יש שטוענים כי הטעות הייתה בכך שלא צפו את התייצבותם הגורפת של חברי הכנסת מהליכוד לצד שרון ונגד החלטת המתפקדים. יש שטוענים שטוענים שטעו בכך שלא צפו את ההתנהלות של שרון. מנגד, יש שטוענים כי לא ניתן היה לצפות זאת. שאול גולדשטיין אמר לי פעם כי כשאדם נוסע במאתיים קמ"ש, גם אם הוא מבחין שהוא עומד להיתקע בעמוד, הוא לא תמיד מספיק לסובב את ההגה בזמן. באותו אופן, ייתכן כי חלק מהטעויות שעשתה מועצת יש"ע נובעות מכך שהמאבק עדיין מתנהל, ומכך שמאז החל לפני יותר משנה, ראשיה טרם הצליחו להתפנות ולעבור לעמדת המתבונן מהצד, לבחון מחדש את התנהלותם ולהפיק לקחים. תהליך זה, כך יש לקוות, יקרה בעתיד. את חשבון הנפש עושים בינתיים רק במעגלים הרחבים יותר של מועצת יש"ע, והדיון בשאלה 'איפה טעינו', מתנהל בעיקר מעל גבי עיתוני הימין.

גם אם צודקת טענתו של יובל פורת שיש תהליכים שצריכים זמן כדי להבשיל (ריאיון, 11.2.2005), וגם אם לנוכח האתגרים שצוינו לעיל לא היה ביכולתה של מועצת יש"ע למנוע את אישור ההתנתקות בכנסת, היא הייתה יכולה להשפיע הרבה יותר על התהוות התהליך לו פעלה אחרת. רבי יוחנן (מסכת גיטין, דף נה ע"ב), פותח את הסיפור על קמצא ובר-קמצא בפסוק 'אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו ייפול ברעה' (משלי כח, יד). רוצה לומר, הבית חרב לא בשל חטאים רוחניים, אלא בשל טעות. טעות בהערכת כוחם של הרומאים וטעות עמוקה בשיקול דעת. והמקשים לבם, אלה שלא קראו נכון את העובדות והתעקשו, נפלו. וכולנו אתם (גרינברג, אוגוסט 2004: 14). הטעות של מועצת יש"ע במאבק נגד תכנית ההתנתקות נעשתה בשתי רמות: הרמה התאורטית והרמה המעשית. ברמה התאורטית, מועצת יש"ע לא הבינה את גדול האיום, אף על פי שניתנו לה לא מעט רמזים לכך. היא לא זיהתה את השינוי שחל בשרון, וחמור מכך, היא לא ירדה לעומק המשמעויות וההשלכות הנובעות מכך. היא לא קראה נכון את המפה הפוליטית ולא העריכה נכון את הגורמים המשפיעים על שיקוליהם של חברי הכנסת. ברמה המעשית – אם כתוצאה מהערכה לא נכונה של גודל האיום ואם כתוצאה משיקול דעת מוטעה – היא טעתה בכך שהציגה מטרה בלתי מתפשרת. היא לא התמודדה עם הפחד של הציבור מהאיום הדמוגרפי והסתפקה בשלילת תכנית ההתנתקות מבלי להציע לה חלופה. היא לא תכננה אסטרטגיה ארוכת טווח, והיא נשענה בעיקר על פעילות בערוץ הפוליטי, מבלי למצות את הפוטנציאל הרב שהיה לה בשטח.

הרמה התאורטית

אי-הבנת גודל האיום

מועצת יש"ע לא העריכה את גודל האיום שבפניו היא ניצבת, ולכן גם לא נערכה מולו כראוי. היא לא הבינה שבניגוד למאבקים קודמים שניהלה בעשור האחרון, שבהם הצליחה למנוע את מימושן של כוונות או החלטות ממשלה על נסיגה משטחים, הפעם האיום הוא מוחשי וממשי יותר מתמיד. קודם כול משום שיוזם המהלך הוא שרון, עם כל המשתמע מכך, כפי שהוצג לעיל,²³⁴ אבל בעיקר משום שעוד קודם שהתגבשו האתגרים שתוארו, לעיתוי שבו הודיע שרון על תכניתו חברו עוד שלושה תנאים, ששילובם לא אפשר לו לסגת מהמהלך גם אם התכוון לכך: הראשון, היעדר אופוזיציה: מאז נבחר שרון לראשונה במרס 2001, לא עמדה מולו אופוזיציה אמיתית. מפלגת העבודה, שנמצאת מאז פרישתו של אהוד ברק במשבר מנהיגותי ואידאולוגי עמוק, לא הציבה מולו אלטרנטיבה ולא האמינה ביכולתה לנצח בבחירות. לכן, מצד אחד היא לא הייתה מעוניינת בהקדמתן, ומצד אחר היא לא פסלה את האפשרות להיכנס לממשלת אחדות עם שרון, כשם שעשתה בממשלתו הראשונה; השני, כמיהת הציבור לפריצת דרך מדינית על רקע המציאות המדינית-ביטחונית של ארבע שנות טרור וקיפאון מדיני מתמשך מחד גיסא, והופעתה של יזמת זינבה מאידך גיסא; והשלישי, בשלות הציבור, לאחר יותר מעשור של תהליך מדיני, לויתורים טריטוריאליים ביש"ע, לרבות וויתורים חד-צדדיים, על רקע הפנמת משמעויותיו של האיום הדמוגרפי, ההכרה בצורך להיפרדות מהפלסטינים, האכזבה העמוקה מהפלסטינים ואבדן האמונה ביכולת להגיע להיפרדות מהם בהסכמה.

תהליכים ארוכי טווח אלה היו צריכים לאותת למועצת יש"ע שגם אם בתחילת הדרך שרון לא באמת התכוון לבצע את תכניתו, וההערכה – שלה ושל מרבית הגורמים הן במערכת הפוליטית הן במערכת התקשורתית – שמדובר בטקטיקה בלבד הייתה נכונה, המציאות שלתוכה נולדה התכנית העניקה לה חיים משלה. גם אם המחשבות היחידות שעברו בראשו של שרון היו שיצריך להוריד לחץ מדיני; צריך להלחיץ את הפלסטינים; צריך

234 היכרותו את כל הדרכים הפוליטיות הפתלתלות להשגת מטרותיו; יכולת עמידה בלחצים; עמידתו בראש מפלגה עם ארבעים מנדטים שלא תמחר להפיל אותה; התמיכה הציבורית הרחבה שנהנה ממנה; השבר העמוק בימין והקושי שלו להציג אלטרנטיבה ולהוביל מחאה לאחר ששרון, מנהיגו הבלתי מעורער, טען שאין דרך אחרת; והתגייסותם של השמאל והתקשורת למענו, לאחר שנתפס כיחמורו של משיח.

להוריד מהגג את היועץ המשפטי; צריך להראות פעלתנות; בוא נתחיל לגלגל משהו בעזה ובסוף נעשה קוּוץ' והכול יסתדר', מסביר חיים נבון, 'הבעיה היא שלפעמים לתכניות יש תאוצה משל עצמן, ולא תמיד אריק מצליח להשתלט עליהן. זה קרה בלבנון ב-82'. זה יכול לקרות שוב בעזה' (נבון, מרס 2004: 48). ולכן, על מנת להתמודד עם האתגרים החדשים ולנצח במאבק, הפעם היה על מועצת יש"ע לגייס את כל הידע והמשאבים האפשריים ולהתייחס אל המאבק כאל 'הקרוב הגדול של חייה', כהגדרתו של אורי אליצור. אליצור הודה שימועצת יש"ע עושה פעילות נאה. אוהל מחאה, לובינג פוליטי, קמפיין יפה', אך טען כי 'כל זה לא עומד בשום פרופורציה לגודל הסכנה. זו מחלקת חי"ר נגד אוגדת שריון. היו צריכים כבר להיות כאן ולעמוד לרשותנו המומחים הטובים בעולם לאסטרטגיה שיוקית. היינו צריכים להיות מאורגנים בקבוצות, עם שרי עשרות ומאות אלפים, כשכל תושב יודע מה תפקידו ומתי. היינו צריכים כבר למלא את הרחובות ואת הכיכרות יומם ולילה ללא הפסקה. נתניהו היה שומע את הקולות, הליכוד היה מתעורר מן הצעקות, לימור לבנת הייתה מתייצבת, שרון היה מבין שאין לו רוב. אבל אנחנו שותקים, והוא לאט לאט מגייס את הרוב שלו [...] אף אחד לא יקום אם אנחנו נמשיך לישון' (אליצור, מרס 2004: 3). מועצת יש"ע לא 'ישנה', אולם נכון הוא שהיא הייתה יכולה לעשות יותר.

השינוי של שרון

הנקודה המרכזית שברצוני להדגיש כאן היא הפער שהתגלה בין החשש שהטריד את מועצת יש"ע זה זמן רב ששרון 'המיר את דתו', כהגדרתו של ישראל הראל (הראל י', 29.5.2003) – שהוא מרמה את כולם ולמעשה זה אותו 'אריק של ימית' – לבין הפנמת השינוי על ידה.²³⁵ מעדותם של ראשי מועצת יש"ע עולה כי יותר מפעם אחת הם קיבלו רמזים עבים משרון עצמו על כוונתו לפנות יישובים, אבל בחרו להתעלם מהם. 'שרון הוליך אותנו שולל תקופה ארוכה', מודה בדיעבד חיסדאי אליעזר. לטענתו, 'כבר אחרי הבחירות הוא דיבר אתנו על פינוי מאחזים. אחר כך הגיע אליי עמרי שרון וגישש אצלי איך נגיב אם אריק יוריד שני יישובים בצפון השומרון ואת נצרים ומורג ברצועת עזה' (ריאיון, 2.2.2005). איתות נוסף התקבל כחודשיים אחר כך, באפריל 2003, כששרון קיבל את מפת הדרכים. 'אחרי זה כבר לא

235 חשש שלדברי שאול גולדשטיין החל עוד בזמן כהונת ממשלתו הראשונה של שרון, בעקבות הודעתו על תמיכתו במדינה פלסטינית ועל נכונותו לוייתורים כואבים' בישי"ע.

ציפינו מאריק לכלום' אמר לי יהושע מור-יוסף (ריאיון, 23.11.2003). 'אין לי יותר לבטים לגבי האישי', אמר אז יושב ראש מועצת יש"ע בנצי ליברמן. 'זה אריק של ימית. כואב לי שהתדרדר למצב כזה כדי לרצות את האמריקנים. הם אומרים לו מה לעשות, והוא עושה' (בן-סימון, 13.6.2003). רמזים עבים נוספים – הן על החשיבות העליונה שמייחס שרון לעמדה האמריקנית, הן על ההשפעה של דעת הקהל בישראל על החלטותיו, הן על נכונותו לסגת מהבטחותיו – ניתנו למועצת יש"ע לאורך כל תקופת המאבק נגד גדר ההפרדה עד לאישור התוואי הראשוני שלה באוקטובר 2003, וביתר שאת בעקבות החלטת בג"ץ ביוני 2004 ופסיקת בית המשפט הבין-לאומי בהאג ביולי 2004. הכרזותיו של ממלא מקום ראש הממשלה השר אהוד אולמרט בנובמבר 2003 על הצורך בהפרדות חד-צדדית, קריאתו של יושב ראש שינוי יוסף לפיד לצאת מנצרים, האיום של פינוי המאחזים ובראשם מגרון וסירובו של ראש הממשלה להיענות לדרישתה של מועצת יש"ע להודיע על התנגדותו לכך – כל אלה היוו שרשרת נוספת של רמזים שאותו על העתיד לבוא. אולם גם לאחר שהצהיר שרון בדצמבר 2003 על תכנית ההתנתקות, המשיכה מועצת יש"ע להחזיק בקונספצייה שכל הדיבורים והטקסים הם חלק מהמשחק של שרון במטרה למשוך זמן, אבל אין להם משמעות מעשית. שבסוף, כמו תמיד, 'לא יצא מזה כלום [...] ועוד תכנית נסיגה תיפח את נשמתה בטרם תקרום עור וגידים' (כהנא, מרס 2004: 10).

'עד היום עוד חשבנו ששרון לא באמת מתכוון לפנות יישובים' (יבלונקה, שחר, רהט, ברנר, בוהדנה ובנדר, 28.1.2004), הודה יושב ראש מועצת יש"ע בסוף ינואר, עם צאתו מהפגישה עם מנכ"ל משרד ראש הממשלה.²³⁶ הצעת המנכ"ל לא הייתה סתם עוד רמז, כי אם אמירה מפורשת ששרון מתכוון לפנות יישובים. אולם למרות טענתו של יהושע מור-יוסף כי 'אז הבנו שהפור נפל', ועל אף קריאתו של אבנר שמעוני לפעול לפני שיהיה מאוחר מדי – גם לאחר שנחשפו ממדי התכנית, גם לאחר שהוכרז על משאל המתפקדים ושרון יצא לארצות הברית להציג את תכניתו בפני נשיא ארצות הברית – במועצת יש"ע עדיין לא הבינו שהפור נפל. 'בשעה שעמיתו [של שרון] למפלגה חושדים בכוונותיו, בשמאל מזלזלים בהן, דווקא המתנחלים, בעלי בריתו

236 כזכור, ב-27 בינואר 2004, ימים ספורים קודם שנחשפו ממדי תכנית ההתנתקות בעיתון 'הארץ', הציע מנכ"ל משרד ראש הממשלה לראשי מועצת יש"ע עסקה, ועל פיה אם תסכים מועצת יש"ע לפינוי מרצון של שבעה יישובים, תחוקק הממשלה חוק שיבטיח כי כל יתר היישובים יישארו במקומם עד להסדר הקבע, וכל פינוי נוסף של יישוב יחייב רוב של 75 חברי כנסת לפחות.

הגדולים, לוקחים אותו ברצינות. הם הראשונים שקבעו, לאחר התבוננות מעמיקה, שהוא רציני. אפי איתם, זמביש, אנשי יש"ע, גואלי הגבעות, יודעים כנראה את האמת, העריך בן כספית (כספית, 27.2.2004). אולם לא כך היה. אמנם, כבר עם חזרתו של שרון מושינגטון כשבועיים לפני המשאל, הזהיר זמביש את חבריו מפני האפשרות ששרון יתעלם מתוצאותיו, אם יפסיד, וימשיך בקידום תכנית. ואורי אורבך הזהיר במאמר שפרסם ב'נקודה' כי גם אם רוב הליכודניקים יפתיעו וידחו את התכנית, לראש הממשלה הספציפי הזה, אריאל שרון, יש כוח אדיר לבצע אותה למרות החלטת הליכודניקים [...] תסמכו על האיש מחוות השקמים, שאם הוא באמת רוצה להוציא את כוחותינו מרצועת עזה הוא כבר ימצא איך לעשות זאת בדרך דמוקרטית, חוקית, ישרה או פתלתלה' (אורבך, מאי 2004: 26). אולם במועצת יש"ע האמינו ששרון נדחק לתכנית על ידי האמריקנים, ושצריך לעזור לו לרדת מהעץ הגבוה שטיפס עליו.²³⁷ היינו משוכנעים שאם המתפקדים יאמרו "נגד" האמריקאים יורידו ממנו את הברקס', הסביר לי חיסדאי אליעזר (ריאיון, 2.2.2005). גם לאחר שהתברר שטעו, ששרון אינו מחפש סולם לרדת מהעץ אלא ממשיך בקידום התכנית למרות הפסדו, ושאין הוא מהסס לפטר שרים כדי ליצור לעצמו רוב בממשלה, דפוס ההתייחסות לשרון לא השתנה. השינוי החל רק לקראת סוף חודש אוגוסט, על רקע המגעים להרחבת הממשלה, הקמת מנהלת ההתנתקות והודעתו של שרון על לוחות הזמנים לאישור התכנית בממשלה ובכנסת. 'לפי סוג הקמפיין ניתן לראות מתי התחלנו להבין שאריק השתנה', הסביר לי חיסדאי אליעזר. 'כל עוד היו ססמאות רכות, זה מעיד על כך שלא האמנו' (שם). טענה זו מקבלת חיזוק נוסף מתשובתו של אבנר שמעוני לשאלתי, שיאי-אפשר היה לפעול אחרת משום שלא האמנו שזו תהיה ההתנהגות של שרון' (ריאיון, 11.2.2005).

לאחר אישור התכנית בכנסת אמר לי זמביש כי העובדה שאת התכנית הוביל דווקא אריאל שרון היא שהפכה את המאבק נגד תכנית ההתנתקות לימאבק המרכזי של מועצת יש"ע' (ריאיון, 28.10.2005). לעובדה ששרון הוא שהוביל את היזמה הייתה, כאמור, משמעות עליונה לאופן שבו התנהל התהליך, אולם אף על פי שתובנה זו הופנמה על ידי חלקים במועצת יש"ע עוד בשלבים מוקדמים, היא הפכה להנחת עבודה רק בשלב מאוחר מאוד.

237 יש לציין כי בחודשים הראשונים של התהליך הביעו האמריקנים לא אחת את התנגדותם לתכנית ההתנתקות, מאחר שראו בה סטייה ממפת הדרכים. גישתם השתנתה רק לאחר ביקורו של שרון בושינגטון באמצע אפריל 2004.

חודשים ארוכים הודחק החשש ששרון השתנה, והקו המוביל במועצת יש"ע היה שאין מה לחשוש, שהכול משחק, ושצריך לשתף אתו פעולה כדי לסייע לו לרדת מהעץ. כאמור, כל הסימנים לכך ששרון השתנה היו שם הרבה לפני תכנית ההתנתקות, והגיונית הייתה הערכתו של בן כספית שדווקא ראשי מועצת יש"ע, משום שהכירו אותו מקרוב, יהיו הראשונים שיבחינו בשינוי, אבל אולי דווקא משום כך זה לא קרה. יתמיד ידענו שהאישיות של אריק בעייתית, הסביר חיים נבון. 'כאשר עוזי בנזימן כתב את ספרו על אריק שרון "לא עוצר באדום" אנחנו התעלמנו. אריק הוא משלנו, ולמי אכפת מה הוא עושה באדום. פעם כבר חטפנו משרון בפרצוף, כאשר הרס את ימית. אפילו את זה הצלחנו להדחיק. אריק הוא דורסני, יהיר, מתעלם מהכללים, חושב שהוא יודע הכול. הוא גם מוכשר מאוד, מה שהופך אותו לעוד יותר מסוכן [...] היינו צריכים לדעת שיום אחד ההתנהלות הזו עלולה להיות מכוונת כלפינו. מי שסטה מהכביש ימינה, יכול באותה מידה לסטות שמאלה' (נבון, אוגוסט 2004: 20). ההערכה המוטעית באשר לשרון, למניעיו, לשיקוליו ולכוונותיו פגעה בעיקר ביכולת של מועצת יש"ע להעריך נכון את גודל האיום, אולם היא השפיעה כמעט על כל רובד של ההתנהלות, על התוכן וגם על הטון.

קריאה לא נכונה של המפה הפוליטית

הקריאה הלא נכונה של מועצת יש"ע את המפה הפוליטית באה לידי ביטוי בשתי תאוריות שהנחו את פעילותה: האחת, שירשת הביטחון' שנותנת מפלגת העבודה לשרון היא פיקטיבית, ושברגע שתהיה לה ההזדמנות, היא תפיל אותו. וגם אם לא, בכל מקרה מרכז הליכוד לא יאפשר לשרון לצרפה לממשלה בלי דתיים. ולכן, לפי התאוריה, אם יצליחו להביא לפרישת מפלגות הימין, המפד"ל והאיחוד הלאומי, מהממשלה, שרון יישאר ללא קואליציה ויתחיל כדור שלג שיביא בסופו של דבר להקדמת הבחירות ובכך להפלת תכנית ההתנתקות. התאוריה השנייה הייתה שאם נתניהו יהיה מוכן להתייצב בראש מחנה המתנגדים, ניתן יהיה לגבש סביבו רוב של 61 שיביעו אי-אמון בשרון ויביאו להחלפתו באי-אמון קונסטרוקטיבי.

שתי הנחות יסוד מוטעות עמדו ביסודן של תאוריות אלה. האחת, שניתן יהיה לשכנע את חברי הכנסת לפזר את עצמם ולהקדים את הבחירות; והשנייה, שמפלגת העבודה היא שותפה פוטנציאלית להפלת הממשלה. בפועל התברר, כי לא רק חברי הכנסת מהקואליציה חוששים מבחירות, גם מפלגת העבודה אינה ששה להפיל את הממשלה.

1. החשש מבחירות: רובם הגדול של חברי הכנסת, ובמיוחד חברי הכנסת מהליכוד שהצליחו להיכנס לכנסת בזכות הפופולריות של שרון, חששו מאוד מהקדמת הבחירות, ולכן למהלך שהתבסס על כך לא הייתה סבירות גבוהה מלכתחילה. גם מתנגדי ההתנתקות בליכוד, שלא חששו לאורך כל תקופת המאבק לצאת נגד שרון, למתוח ביקורת חריפה על תכניתו, להצביע נגדה ולהיות חלק פעיל בכל פעולות המחאה שארגנה מועצת יש"ע בשטח, גם אלה נמנעו מכל פעולה שעלולה הייתה להביא לבחירות חדשות. גם כשהצביעו נגד הממשלה בהצבעת אי-אמון, היה זה אקט הצהרתי בלבד שנקטו רק לאחר שידעו בוודאות שלא אצבעם היא שתטה את הכף. מועצת יש"ע החלה להפנים את המגמה רק לקראת תחילת ספטמבר. תחילה ניסו להציג בפני חברי הכנסת סקרים שערכו בקרב חברי המרכז, המראים כי מתנגדי ההתנתקות היו משדרגים את מעמדם ברשימת הליכוד לכנסת אילו התקיימו הבחירות היום, אולם לקראת מועד ההצבעה בכנסת החלה מועצת יש"ע להבין שאין למהלך סיכוי. הרעיון של משאל העם נועד לשמש דרך מוצא שתאפשר לחברי הכנסת גם להימנע מבחירות וגם להמשיך ולפעול לסיכול התכנית.

2. "אין פרטנר" במפלגת העבודה: הטעות השנייה התבססה, כאמור, על הערכה מוטעית שמפלגת העבודה היא שותפה פוטנציאלית למהלך שיביא להפלתו של שרון. מועצת יש"ע לא ייחסה חשיבות מספקת לתהליכי העומק שעברה מפלגת העבודה בשנים האחרונות. למרות הרטוריקה הלוחמנית כביכול שנקטה, למפלגה בראשות פרס – שהייתה נתונה מאז כישלון קמפ-דייויד במשבר אידאולוגי עמוק, ומאז התפטרותם של ברק ומצנע גם במשבר מנהיגותי עמוק – לא היה התיאבון הטבעי והמצופה ממפלגת אופוזיציה ראשית להחליף את השלטון, והיא לא הייתה מעוניינת בהקדמת הבחירות. יטל זילברשטיין הציע לפרס לפתוח בקרב על הרחוב כדי שהציבור יתחיל לזהות אותו כאופוזיציונר. מוטי מורל העריך שיש לפרס סיכוי סביר בפעם הראשונה להיבחר לראשות הממשלה, טוענת חנה קים, 'ואולם, הרצון להסתופף תחת כנפיו של מישהו אחר כדי לנסות ולקדם הסכם שלום עם הפלסטינים, שיתחיל אמנם כתהליך חד-צדדי, היה חזק יותר מכולי' (קים), 13.7.2004).

בקרב חברי הכנסת של הימין היו שהבחינו בכך כבר בשלבים מוקדמים של התהליך. שכן כבר בפברואר הזהיר חבר הכנסת צבי הנדל כי 'השמאל נזהר מלשתף אתנו פעולה ולמעשה שומרים לשרון על הקואליציה' (כהנא,

מרס 2004: 12). אולם גם לאחר שהמגעים בין מפלגת העבודה לבין שרון על הצטרפותה לממשלה נחשפו בפומבי, וגם לאחר הודעתה המפורשת כי תעניק לשרון רשת ביטחון ליישום ההתנתקות, המשיכה מועצת יש"ע להחזיק בתאוריה שאם יפרשו מפלגות הימין, ואם יסכים נתניהו להוביל את המהלך, ניתן יהיה להביא להחלפתו של שרון. מועצת יש"ע לא הבינה שגם אם היינו פורשים, השמאל לא היה נותן לאריק ליפולי, מסביר חבר הכנסת ניסן סלומיאנסקי. 'אני זוכר שלאחר הצבעת אי-אמון שהסתיימה בתיקו 56, מועצת יש"ע ניסתה להסביר לנו שאם אנחנו היינו מתנגדים, הממשלה הייתה נופלת.²³⁸ הם לא הבינו שאם אנחנו היינו מצביעים נגד, גם מפלגת העבודה הייתה מצביעה אחרת. כל יום שני בבוקר מפלגת העבודה הייתה מבררת אתנו איך נצביע, ומחשבת את יחסי הכוחות ככה שיהיה מתח אבל לא יהיו בחירות. נכון שבהתחלה אף אחד לא האמין לאריק, אבל מפלגת העבודה חזרה ואמרה שתתמוך בו כל עוד הוא מתקדם בכיוון הנכון מבחינתה. הם לא היו נותנים לאריק ליפולי' (ריאיון, 25.3.2005).

ההפגנה שערכה מועצת יש"ע בכיכר ציון ב-12 בספטמבר 2004, ערב ישיבת מרכז המפד"ל, מוכיחה כי גם לאחר פיטורי שרי הימין, פרישתם מהקואליציה של האיחוד הלאומי ושליש מסיעת המפד"ל ותחילת המשא ומתן עם מפלגת העבודה על צירופה לממשלה – כשהיה ברור מעל לכל ספק שגם אם יפרשו ארבעת חברי הכנסת הנותרים מהמפד"ל תהיה לשרון קואליציה חלופית עם מפלגת העבודה – במועצת יש"ע המשיכו לאחוז בהנחת מוצא זו. המהלך שניסתה מועצת יש"ע להוביל עם נתניהו והמפד"ל בשעות שקדמו להצבעה על תכנית ההתנתקות בכנסת היא דוגמה מובהקת לרמת התיאום הגבוהה שהייתה בין שרון למפלגת העבודה, ושמועצת יש"ע לא ייחסה לה חשיבות מספקת:

כזכור, בפתיחת מושב החורף דחתה הכנסת את נאום ראש הממשלה בזכות קולות מפלגת העבודה, ברוב של 53 מול 44. הצבעה זו חיזקה במועצת יש"ע את ההערכה כי מפלגת העבודה אינה מונחת בכיס של שרון. ימים ספורים לאחר מכן החל להתגבש המהלך שכונה 'תרגיל האולטימטום'. ברקע המהלך, שנרקם סופית זמן קצר מאוד לפני ההצבעה המתוכננת בכנסת על תכנית ההתנתקות, עמדה ההנחה ששרון נהנה מרוב מקרי של 67 חברי כנסת. ולכן, אם יצליחו שרי הליכוד ביחד עם מועצת יש"ע לרתום למהלך

238 אותה הצבעת אי-אמון התקיימה בחמישה ביולי 2004. כשלושה ימים לאחר מכן החל המשא ומתן הקואליציוני עם מפלגת העבודה.

שבעה חברים שנספרו על ידי שרון כתומכים, ייאלץ שרון להיכנע לדרישתם לקיים משאל עם. שכן בלעדיהם הוא יאבד את הרוב הצפוי להעברת התכנית בכנסת.

הנחה זו הייתה מוטעית. שכן אף על פי שכשבועיים קודם לכן הצביעה מפלגת העבודה נגד נאום שרון, היא לא התכוונה להפיל אותו, וודאי שלא להכשיל את אישור ההתנתקות. היא אמנם לא הצטרפה עדיין רשמית לממשלה, אך בינה לבין שרון היו סיכומים והבנות בעל פה (לא אחת דווח שעל השולחן מחכה כבר הסכם מוכן שניסחו חיים רמון ואנשי לשכת שרון). לטענת סלומיאנסקי, הסיכומים וההבנות הללו גרמו לכך ששרון מעולם לא חשש באמת מהצעות אי-האמון שהוגשו נגדו, והמתח תמיד היה מבוים. ואמנם, מיד כשנדע לשרון על המהלך המתקדם בראשות נתניהו, גויסה לעזרתו מפלגת העבודה, אשר הצליחה לשכנע את חברי הכנסת הערבים להימנע בהצבעה, ולטרפד את המהלך. מועצת יש"ע ושותפיה בליכוד ובמפד"ל לא צפו את המהלך ולא הביאו בחשבון את התפנית בעמדת חברי הכנסת הערבים. נתניהו וחבריו, שעלו למליאה משוכנעים שיש בידם להטות את הכף נגד התכנית, גילו לתדהמתם רק ברגע האמת, בעת שהמתינו מחוץ למליאה עד לקריאה החוזרת בשמותיהם, כי גם בלעדיהם יש לתכנית רוב, והם נאלצו לבטל את תכניתם להימנע והצביעו 'בעד'. וכך, תרגיל שנמשך כשמונה שעות – שיכול היה לקבל את התואר 'התרגיל המבריק 2' ושהיה אמור להכות את המערכת הפוליטית בקול תרועה רמה – הסתיים בקול ענות חלושה. כל שרי הליכוד למעט עוזי לנדאו הצביעו בעד, והתכנית עברה ברוב גדול.

הערכה שגויה של הגורמים המשפיעים על התנהלות חברי הכנסת

ראשי מועצת יש"ע מוכנים להודות כי הטעות הגדולה שלהם הייתה שלא צפו את התנהלותם של חברי הכנסת של הליכוד: להבנתי, טעות זו נבעה מכך שמועצת יש"ע העריכה לא נכון את מידת ההשפעה של הגורמים השונים על מערכת השיקולים שהניעה את חברי הכנסת: היא העניקה משקל רב מדי לגורמים מסוימים על חשבון גורמים אחרים שהתבררו בדיעבד ככבדי משקל.

שני הגורמים שלהם העניקה מועצת יש"ע משקל נכבד במערכת השיקולים של חברי הכנסת הם הצורך שלהם להיענות לרצון חברי מפלגתם, ובעיקר לזה של חברי מרכז מפלגתם, הבוחרים את רשימת המפלגה לכנסת; ומחויבותם לאידאולוגיה.

היענות לרצון חברי מפלגתם: הנחת היסוד של מועצת יש"ע הייתה כי חברי הכנסת לא יעזו להפר את עמדת המפלגה, ובייחוד לא לפעול נגד עמדת חברי המרכז, אם רצונם להיבחר שנית. זו הסיבה שבגללה, כבר בשלבים מוקדמים של התהליך, החלה מועצת יש"ע לפעול לגיבוש רוב בקרב חברי המרכז נגד ההתנתקות. בתקופת משאל המתפקדים עבר מוקד הפעילות לכלל החברים, אולם גם כאן התקיימה אותה הנחה, כפי שעולה מדבריו של יפרח שלום, יושב ראש סניף הליכוד בגוש קטיף, שבו שישה חברי מרכז ומאתיים חברי מפלגה. לטענת שלום, לפני הבחירות האחרונות לכנסת היו בסניף 680 חברים, אבל לאחר הבחירות עזבו רובם את התנועה. 'אם היינו יודעים שזה יהיה המצב, היינו פוקדים את כל תושבי גוש קטיף ואת כל תושבי יש"ע, אבל אף אחד לא צפה את המהפך שיעבור על ראש הממשלה' (בוהדנה, 16.4.2004). כחודש וחצי לאחר מכן, בשבתו באוהל המחאה מול משרד ראש הממשלה לקראת הבאת התכנית לאישור השרים, הזהיר שלום כי 'אם שרון יצפץ על המפלגה שבחרה בו והצביעה באופן חוקי נגד התכנית, נעשה הכול כדי להחליף אותי' (שיבי ופז, 28.5.2004). אולם בניגוד לתחזיות, לעמדת המתפקדים לא הייתה שום השפעה על יחסי הכוחות, ורוב השרים וחברי הכנסת מהליכוד המשיכו להתייצב לצדו של שרון בניגוד לעמדת מפלגתם ולמרות מחאתם של חברי המרכז. לאחר המשאל חזרה מועצת יש"ע לפעול בקרב חברי המרכז, אולם חוץ מגרעין המתנגדים הקבוע, שלמעט מתן ידו להקדמת הבחירות עשה הכול כדי למנוע את ההתנתקות, כל היתר התייצבו לימינו של שרון.

המחויבות לאידאולוגיה: ראשי מועצת יש"ע רחוקים מלהיות תמימים. מהיכרותם העמוקה וארוכת השנים את המערכת הפוליטית הם ידעו כי האידאולוגיה איננה השיקול היחיד המנחה את הפוליטיקאים, ולא פעם הם מוכנים להתפשר עליה כשהיא מתנגשת עם אינטרסים אחרים. לכן, במקביל לדרישתם מבעלי בריתם האידאולוגיים שלא לתת ידם לקידום התכנית, הם פעלו להבטיח שתהיה להתנגדותם זו תמורה אלקטורלית. עם זאת, הם התקשו להאמין איך אנשים כמו נתניהו, הנגבי, לבנת, כץ, נווה ושלום – שבחדרים סגורים לא היססו להביע את התנגדותם לתכנית ואת הקושי המצפוני שלהם לתמוך בה – בפועל, אף שהיה בכוחם לסכל את התכנית אילו רצו בכך, הסכימו לתת יד למימושה.

שני גורמים אלה – הצורך לרצות את חברי המפלגה והמרכז והמחויבות לאידאולוגיה – היו בהחלט בעלי משמעות מבחינת חברי הכנסת, אולם למערכת השיקולים שלהם נוספו גם גורמים אחרים, שהתבררו כבעלי משקל

רב יותר. הראשון, והמרכזי שבהם, הוא עצמתו של ראש הממשלה. השני הוא התרבות הפוליטית בליכוד. והשלישי, שכבר תואר לעיל, הוא חששם של חברי הכנסת מבחירות.

עצמתו של ראש הממשלה: למרות התנגדותם האידאולוגית לתכנית והחשיבות הרבה שייחסו חברי הכנסת והשרים לעמדת מפלגתם ולרצונם של חברי המרכז, הם התקשו להביע את התנגדותם כשאינטרסים אלה התנגשו באינטרס אחר – החשש לצאת נגד ראש הממשלה. ברמה התאורטית, מועצת יש"ע הבינה את הקושי. לראיה, כבר בפברואר, כשתכנית ההתנתקות הייתה עדיין בחזקת רעיון גולמי בלבד, הצר יושב ראש מועצת יש"ע על כך שישרי הליכוד שותקים את שתיקת הכבשים. הם יודעים ששרון מסמם אותם, והם מפחדים' (כהנא, מרס 2004: 15). אולם בפועל, למרות האכזבות החוזרות ונשנות מהתנהלות הפוליטיקאים – תמיכתם של השרים הבכירים בתכנית ערב המשאל, התעלמותם מהכרעת המתפקדים במשאל והצבעתם בעד התכנית בממשלה והנכונות, גם של השרים שהתנגדו לה בממשלה, לקיים את המשמעת הקואליציונית ולהצביע בעדה לכשתובא לאישור הכנסת²³⁹ – למרות כל אלה הם המשיכו לצפות שהמגמה תשתנה. אם לא בגלל האידאולוגיה, לפחות מתוך רצון לרצות את חברי המרכז.

התרבות הפוליטית בליכוד: במועצת יש"ע ידעו שיהליכודניקים לא אוהבים שפוגעים באיש שלהם, כהגדרת חבר הכנסת צבי הנדל (בוהדנה, 16.4.2004), ולכן, כדי להמשיך וליהנות מתמיכתם נזהרו מלתקוף את שרון אישית. עם זאת, הם לא ייחסו חשיבות מספקת לעובדה שבליכוד לא מקובל להדיח יושב ראש מפלגה, וודאי שלא ראש ממשלה המכהן מטעמם. במועצת יש"ע האמינו כי אם ירגיש נתניהו שיש למהלך סיכוי, הוא יענה לדרישתם להניף את נס המרד מול שרון. ולכן, נוסף על השיחות הרבות שקיימו אתו, הם הציגו לו סקרים שערכו שמעידים על סיכויי הגבוהים לנצח את שרון בקרב המתפקדים.²⁴⁰ ינתניהו יכול למצוא עצמו במצבה של הקיסרות הרוסית ערב מלחמת העולם הראשונה [...] ברגע מסוים הוא יבין שהתקפלות נוספת תחסל את שארית אמינותו ואחריה הוא כבר לא ייחשב מעצמה פוליטית

239 'אני לא יכול לצאת נגד ראש הממשלה. הוא נקמן אין-סופי', אמר לאנשי מועצת יש"ע השר צחי הנגבי ערב ההצבעה בכנסת.

240 יש לציין כי גם אם הסקרים היו נכונים, הם נעשו בקרב הרכב המתפקדים הקיים, ולא ניתן היה לצפות מה יהיו התוצאות אם וכאשר יוכרז על פריימריס, ולהרכב הקיים יצטרפו מתפקדים חדשים התומכים בשרון.

[...] מי שחותר להיות ראש מחנה, חייב לגלות יכולת לשמור על האינטרסים של המחנה שלו. נתניהו לא השכיל לעשות זאת, וזה יירשם אצלו כנקודת חובה בתוך הליכוד, נכתב ב'נקודה' (אוונגר, יולי 2004: 43). אולם נתניהו עמד בסירובו. לטענת אבנר שמעוני, 'ביבי הבין שלא תהיה לנו בררה אלא לתמוך בו גם אם לא יצא נגד אריק. אז מה רע לו שבינתיים אריק יעשה את העבודה' (ריאיון, 6.8.2004). אולם ההתנגדות של נתניהו נבעה בראש ובראשונה מהסיכון הפוליטי שהיה טמון בכך. שכן, לא רק שהסבירות להפלת שרון על רקע האתגרים שפורטו לעיל הייתה נמוכה, אילו הוביל נתניהו את המהלך, הוא היה נתפס כחתרן,²⁴¹ תדמית שמעבר לנזק הציבורי שהייתה מסבה לו, הייתה פוגעת בו גם בקרב חברי מפלגתו.

הרמה המעשית

דבקות במטרה לא ראלית ובלתי מתפשרת

השלב הראשון וההכרחי לפני כל יציאה למאבק הוא הגדרת מטרה שניתנת להשגה. הפוליטיקה, בד בבד עם היותה זירה כוחנית שבה כל צד מנסה לכפות את עמדתו על הצד האחר, היא גם אמנות הפשרה. מכאן שיש שתי דרכים מנוגדות לנהל מאבק: האחת היא 'משחק סכום אפס', שבסיומו צד אחד מרוויח את כל הקופה והצד האחר מפסיד את כולה. והשנייה היא דרך הפשרה, 'win-win situation', שבה כל צד מוותר על חלק מדרישותיו ההתחלתיות, אך לצד ההפסד ההדדי יש גם רווח הדדי. הטעות של מועצת יש"ע הייתה בכך שבחרה בדרך הראשונה, בעימות במקום בהסכמה. במקום לנסות ולהגיע לפשרה, נצמדה מועצת יש"ע לעמדת הפתיחה שלה: התנגדות מוחלטת וטוטלית לכל מהלך של ויתור על שטחים בארץ ישראל או פינוי יישובים. מטרה זו יכולה הייתה להיות ראלית בנסיבות מסוימות, אולם לנוכח האתגרים שתיארתי לעיל, כבר בשלבים הראשונים של התהליך ניתן היה להבין שהסיכויים להשגתה קלושים.

ברמה התאורטית ניתן להבין את הרציונל שעמד ביסוד ההתנגדות הגורפת לכל פינוי שהוא: ראשית, הפינוי נוגד את אמונתם הדתית ותפיסת עולמם האידאולוגית. ושנית, היה חשש שבכך ייפרץ הסכר, והפינוי הראשון יביא בעקבותיו פינויים נוספים שיעמידו בסכנה את מפעל ההתיישבות

241 תדמית שניסו להדביק לו בעקבות ניסיונו להביא למשאל עם ערב ההצבעה בכנסת.

כולו.²⁴² העובדה שמאז החל תהליך אוסלו לפני כ-12 שנה לא העזה שום ממשלה לפנות יישוב, ולא זו בלבד אלא שההתיישבות היהודית בישי"ע הכפילה את עצמה, יצרה כנראה את הרושם כי גם הפעם תצליח מועצת ישי"ע למנוע את היזמה, וקודם שיפנו יישובים – או שהכלב ימות או שהפריץ ימות. נוסף על כך, יש להודות כי לקחי העבר לימדו שגם כשהתקבלו החלטות ממשלה, דבר לא קרה בשטח. כך היה עם הסכם ואי, כך היה עם אישור תוואי הגדר וכך היה אפילו עם מפת הדרכים. ולכן, אך טבעי היה שיאמינו כי גם תכנית ההתנתקות תתמסמס לבסוף. אולם כפי שטוען אריאל כהנא, גם בשעה שאחרים כבר הבינו שישרון, כמו שרון, מקדם את המהלך בפול גז, ומיום ליום משלים את חלקי הפאזל של העקירה [...] מתוך כל השחקנים במגרשו יש רק אחד (או אחד וחצי) שעדיין לא ממש מעכל את מה שממשמש ובא – המתנחלים ושליחיהם בכנסת [...] רק בימין מתייחסים לתכנית הנסיגה כמו חלום רע שעוד מעט נתעורר ממנו [...]! (כהנא, מרס 2004: 10).

לטענת מאיר הרנוי, התנהלות זו מאפיינת את מועצת ישי"ע מאז הקמתה. כבר ב-78' היו חברים לא מעטים בקרב מתיישיבי ישי"ע שטענו כי יש להתייחס לתכנית האוטונומיה שנקבעה בקמפ-דיוויד, ולנסות להציע תכנית שאפשר לחיות איתה. אולם גישה זו לא קיבלה שום גיבוי, אלא להפך: תכנית האוטונומיה הייתה נושא שכמעט אסור לדבר עליו, תוך הנחה כמעט ודאית שהיא לא תצא לפועל [...] כך היה בהמשך גם בנושא האנתיפאדה. הייתה התעלמות כמעט מוחלטת מהתופעה, שמנעה קריאה נכונה של המפה (הרנוי, 1994: 170). ואמנם, כך היה בהמשך גם בנושא תכנית ההתנתקות.

לטענת חבר הכנסת ניסן סלומיאנסקי, מדובר בסוגיה עמוקה הרבה יותר הנובעת מתפיסת עולם, ושגם אם הייתה משוכנעת שהתכנית היא בגדר איום ממשי, מועצת ישי"ע לא יכולה הייתה להסכים בשום פנים ואופן להצעה שיש בה משום ויתור על חלקים מארץ ישראל. זה משהו שהוא "בילד-אין" אצלנו (ריאיון, 25.3.2005). ולמרות זאת, ככל שהתברר גודל האיום והופנם התהליך שעוברת החברה הישראלית, החלו להישמע קולות רבים יותר ויותר ברחבי ישי"ע שקראו להגיע לפשרה. ריבונות מוחלטת

242 אחת השיטות למניעת היווצרות כדור השלג הזה, שבמשך השנים הוכחה כיעילה, הייתה ההתנגדות ההמונית לפנינו המאחזים. זו הייתה האסטרטגיה: 'אם יהיו מאות אנשים במאחז הראשון, הוא ייעקר בקלות. אם יהיו בו אלפי אנשים, עקירתו תהפוך לשערווריייה שתמנע או תעכב מאוד את העקירה שאחריה' (מדן, יוני 2004: 25).

בחצי יו"ש עדיפה על מצב של ריבונות מדומה על כל יו"ש, שבה חייבים להצטדק ולקבל אישור על כל קרבן, ולהסתיר כל קרוואן מאחורי נוסחאות כמו גידול טבעי, נכתב ב'ניקודה' (אונוגר, אפריל 2004: 64). יש להבחין בין חזון אידאלי, כשאיפה לעתיד לבוא, הסביר ד"ר אשר כהן, לבין תכנית מדינית מעשית שתוכל להתנחל בלבבות. מי שיתעקש להפוך את הקביעה של "אף שעל" לעיקרון המעשי של תכניתו, ימצא אותה בבית הקברות הרוויזיוניסטי לצד "שתי גדות לירדן" (כהן א', יוני 2004: 27). שכן, יכשם שהפריצה לשומרון לא הייתה יכולה להיעשות בדרך פשרנית אלא מתוך דבקות במטרה, כך אולי חיי היום יום מחייבים דרך של אמונה, אך יחד עם הציבור, לא מעליו אלא אתו. אם אינך מתקרב לציבור, הוא מתרחק ממך. התוצאות של התנהגות כזאת אינן מתגלות ביום אחד, לעתים הן תהליכים שנמשכים שנים (הרנוי, 1994: 170).

הצומת המרכזי שבו יכולים היו ראשי מועצת יש"ע להפוך את המאבק על תכנית ההתנתקות ממשחק סכום אפסי למשחק שבו שני הצדדים יוצאים 'מנצחים' היה בסוף ינואר 2004, לאחר שמנכ"ל משרד ראש הממשלה הציע להם עסקה, ועל פיה אם יסכימו לפינוי מרצון של שבעה יישובים, הממשלה תחוקק חוק שיבטיח כי כל יתר היישובים יישארו במקומם עד להסדר הקבע, וכל פינוי נוסף של יישוב יחייב רוב של 75 חברי כנסת לפחות. כזכור, במקום לקבל את ההצעה ולהציל בכך את מרבית יישובי הרצועה, דחו אותה ראשי מועצת יש"ע על הסף. בצאתו מהפגישה אמר בנצי ליברמן כי 'עד היום עוד חשבנו ששרון לא באמת מתכוון לפנות יישובים' (יבלונקה, שחר, רהט, ברנר, בודהנה ובנדר, 28.1.2004). אולם גם לאחר הפגישה, כשכבר הבינו ש'הפור נפלי', כהגדרתו של יהושע מור-יוסף, לא חל שינוי בהגדרת המטרה. לטענת חבר הכנסת סלומיאנסקי ההצעה לא הייתה רצינית, שכן 'אם היא הייתה רצינית, למה אריק הכחיש אותה? אם במועצת יש"ע היו מאמינים להצעה, סביר להניח שהיה מתקיים דיון רציני לפני שהיו דוחים אותה, ובטח לא רצים מיד למסיבת עיתונאים, כפי שקרה. עם זאת, בגלל שהבעיה של היעדר יכולת להסכים לויתורים על ארץ ישראל היא מובנית, סביר להניח שהיו דוחים אותה בכל מקרה' (ריאיון, 25.3.2005). כזכור, ימים ספורים לאחר מכן התברר כי במקום שבעה יישובים יפנו במסגרת התכנית 25 יישובים, וההתנגדות לפינוי היישובים המבודדים הפכה למאבק על כל רצועת עזה וצפון השומרון.

כשלושה חודשים לאחר מכן, כשהתברר ששרון מתכוון להתעלם מתוצאות המשאל, ושהמהלך קורס עור וגידים, נזעק הרב יעקב מדן וקרא

למועצת יש"ע לרכז את המאמץ במטרה מצומצמת יותר: 'אם נצא למאבק נחוש נגד חלק ממוקד מהתכנית, ולא נגד הכול, אפשר שנוכל לרכז בו מאמץ ולנצח גם בסיבוב הבא' (מדן, יוני 2004: 19). אולם דבר לא השתנה. עתניאל שנלר, לשעבר מזכ"ל מועצת יש"ע, מסכים כי בתחילת התהליך מועצת יש"ע שיחקה לידי של שרון: 'היא הייתה צריכה לבוא לשרון כבר בתחילת התהליך ולדרוש ממנו שיכריע בין עימות להסכמה'. אולם לטענתו, מהרגע שהתהליך תפס תאוצה שרון הוא זה שהתבצר בעמדותיו ולא היה מוכן להתפשר. 'כשרון פנה אלי שאעמוד בראש מנהלת ההתנתקות', מסביר שנלר, 'דרשתי ממנו כי בתמורה לפינוי רצועת עזה הוא יפנה משאבים לפיתוח ההתיישבות בגליל, בנגב ובגושי ההתיישבות הגדולים ביהודה ושומרון, כפי שהבטיח עם חזרתו מארצות הברית. הסברתי לו שיש דברים שבכיפוף ידיים לא עושים, ושם לא תהיה אחדות סביב המהלך הוא ייכשל. אבל אז התברר לי שלא ניתן להגיע אתו לשום הסכמה. החלטתו לתחם את גושי ההתיישבות הגדולים, להקפיא את הגידול הטבעי ולפרק את המאחזים הוכיחה שכל התכנית היא של רמייה' (ריאיון, 31.1.2005).

היעדר חלופה

העובדה שמועצת יש"ע הסתפקה בשלילת תכנית ההתנתקות ולא הציגה חלופה משל עצמה ראויה לציון משום שבניגוד להצהרות הפומביות שלה – שהמנהיגות היא זו שהתעייפה ולא הציבור – ואף על פי שהמשיכה להחזיק בתפיסה שאסור לוותר על חלקים מארץ ישראל, שנות המאבק הארוכות מאז אוסלו עשו את שלהן, וגם במועצת יש"ע נעשתה הפקת לקחים, שבמרכזה הופנמו התהליכים שעברה החברה הישראלית. איך קרה שפעם 'הליכוד דיבר על החלת הריבונות הישראלית על כל שטחי יש"ע, ומפלגת העבודה התנגדה למדינה פלסטינית, והיום 'כל הסקרים מצביעים על רוב התומך בהקמת מדינה פלסטינית ובפינוי יישובים?', שאל מנכ"ל מועצת יש"ע לשעבר במסגרת אותו חשבון נפש. איך קרה שימיעוט קיצוני של אנשי שלי"י דאז, שהדביקו סטיקרים "טוב שלום מארץ ישראל השלמה" הצליחו לשנות את התודעה של החברה הישראלית? [...] שעמדה שראתה ביש"ע "שטחים כבושים שהאחיזה בהם בחטא היוהרה, ויש למצוא את הדרך המהירה ביותר להיפטר מהם" [...] הייתה אז בשוליים הקיצוניים, ולגמרי מחוץ לוויכוח [...] הפכה להיות עמדתו של אריאל שרון? (מינץ, אפריל 2004: 61).

מועצת יש"ע של תקופת המאבק בתכנית ההתנתקות הבינה שנכוונת הציבור לוותרים נובעת לא מחולשה סתם אלא מחשש אמתי מפני אבדן

הרוב היהודי; היא הבינה שהיא לא הצליחה לשכנע את הציבור שהמשך השליטה בערים הפלסטיניות תשפר את הביטחון;²⁴³ שלחלקים הולכים וגדלים בציבור נמאס מהמשך השליטה על עם אחר;²⁴⁴ ובעיקר – שאין לה פתרון לבעיה הדמוגרפית: 'דיברנו על הביטחון של גוש דן, דיברנו גם על החשיבות ההיסטורית והציונית של ההתיישבות בלב הארץ, אבל מעולם לא הראינו איך ניתן לפתור את הפלונטר [...] לא הצלחנו להציג פתרון משלנו ל"איך שומרים על אופייה היהודי של המדינה בלי ליצור אפרטהייד", הודה עדי מינץ (מינץ, אפריל 2004: 61). 'אנו עצמנו לא הצלחנו להציע פתרון אחר מתקבל על הדעת, ולעולם הצבנו עצמנו כמדברים נגד ומסבירים למה לא, אך לא הצענו תכנית בת מימוש, הוסיף הרב יובל שרלו (שרלו, מאי 2004: 14). לטענת חבר הכנסת ניסן סלומיאנסקי, מועצת יש"ע לא הציבה תכנית כזו משום שהיא איננה קיימת: 'כל עוד הטיעון היה ביטחוני, יכולנו להציג אלטרנטיבה ולטעון שהדרך הטובה ביותר היא להיות בתוך הערים ובשטח. אבל מהרגע שצבעו את התכנית ב"צבעי דמוגרפיה", אחרי שאריק זיהה שזה מה שהציבור רוצה, יצאנו למאבק עם ידיים קשורות, כי המשמעות היא ויתור על שטחים, דבר שלא היינו יכולים להסכים לו' (ריאיון, 25.3.2005). מועצת יש"ע נקלעה למלכוד. הרצון להציב תכנית בת מימוש של היפרדות מהפלסטינים, כפי שדרש הציבור, לא השתלב עם עמדתה המסורתית של היעדר נכונות לויתור על שטחים. אי-הצגת אלטרנטיבה פגע בהצלחת המאבק מכמה סיבות: הראשונה, הוא הקל על תומכי ההתנתקות להדביק למועצת יש"ע את התווית של 'משיחיסטית' – שעליה רמז שרון בנאומו לקראת ההצבעה על התכנית בכנסת – שמסרבת להתאים את עצמה למציאות ולא אתגרי ההווה; השנייה, בכך הוציאה מועצת יש"ע את עצמה מהמשחק וחייבה, למעשה, את הציבור החפץ ביקרה של ההתיישבות ביש"ע, אך גם רוצה להיפרד מהפלסטינים, לבחור בין האלטרנטיבות שהציעו לו השמאל מצד אחד, ושרון את אולמרט מצד אחר; והשלישית, בניתוקה את

243 יחשבו שהטרור יפקח את עיני הציבור [...] אך התברר שדווקא הטרור גרם לחלק גדול מהציבור לחשוב שהחזקת שטחי יש"ע מביאה להחמרת מצב הביטחון, ויש "להיפרד מהם" (חיים רמון) או לקצר את הקווים, כדברי שרון בתכנית ההתנתקות' (מינץ, אפריל 2004: 61).

244 גם מי שהיה משוכנע שארץ ישראל כולה שלנו, וזכות לנו על כולה, לא היה משוכנע שיש להילחם על כך במחיר כבד של חיים, ובצורך להיות כובש בארצ' (שרלו, מאי 2004: 14-16).

עצמה ממצוקות הציבור, היא ניתקה את עצמה גם מהיכולת להשפיע עליו. גוף שהוא סגור, טוען עתניאל שנלר, 'כמו למשל החרדים שסוגרים עצמם בעבודות של ברזל, נהנה אמנם מכושר עמידה ארוך ומכך ששומעים אותו, אבל השפעתו המהותית מצומצמת. הוא לא משנה כלום' (ריאיון, 31.1.2005). לטענת הרב שרלו, הטעות הגדולה של ההתיישבות היא שהיא בחרה בדפוס המנהיגות של משה רבנו, של 'מי לה' אליי, במקום בזה של אהרון הכהן והלל הזקן, היישוב בתוך העם, קורא היטב את רצונו, ומכוח רצון העם הוא פועל, ועמו הוא רוצה להיות שותף – לטוב ולמוטב. אין הוא ניצב על פסגת ההר וקורא "אחריי", כי אם מנהל רשת של קשרים פנימיים, שבה הוא גם מושפע וגם משפיע' (שרלו, מאי 2004: 14-16). בהיעדר יכולת להציע חלופה ראלית למציאות המשתנה, טוען ישראל הראל, 'המחנה הדתי, במיוחד במוטציה החרד"לית הכובשת לה אט אט את הבכורה [...] מתנתק יותר ויותר מהזרם המרכזי של הציבור, גם הדתי – וכמובן החילוני לאומי – שאינסטינקטיבית עדיין תומך בו [...] ועתה, כשהאדמה רועדת תחת רגליו, אנחנו בעיקר נזעקים להציל את הקיים ותוהים מה קרה לעם ישראל שאינו נזעק כמונו [...] ברחנו [משאר חלקי העם] בדהרה אדירה קדימה בלי להביט כלל לאחור, אלא בצר לנו' (הראל י', ספטמבר 2004: 15-18).

היעדר אסטרטגיה לטווח ארוך

לא אחת נאמר על שרון כי הוא אינו אסטרטג גדול, אבל טקטיקן מעולה. ניתוח התנהלותה של מועצת יש"ע לאורך תקופת המאבק הנסקרת מותר את הרושם שבמסגרת היכרותם ארוכת השנים של ראשיה עם אריאל שרון, נוסף על כל 'הטריקים והשטיקים' והדרכים הפתלתלות שלמדו ממנו להרחבת מפעל ההתיישבות, הם הושפעו לא מעט גם מסגנון התנהלותו. שכן, כפי שטוען מוטי יוגב, 'למועצת יש"ע לא הייתה חשיבה אסטרטגית. היא לא חשבה קדימה, אלא כל פעם מחדש עצרה ותכננה את המהלך הבא, את האירוע הבא, את התפילה הקרובה, את ההפגנה הקרובה וכו' (ריאיון, 16.2.2005). 'במועצת יש"ע שוברים את הראשי, כתב העיתונאי שלום ירושלמי. 'הפעלתנות שם לא נפסקת לרגע, והאסטרטגיה משתנה משעה לשעה. פעם זה מסע הסברה חד-צדדי נגד תכנית ההתנתקות, שנשען על ראשי הצבא. פעם עוטפים באהבה את העם, ובונים שרשרת חיה עד ירושלים. פעם אלה הפגנות שקוראות לשרון דיקטטור. עכשיו שכרו המתנחלים חברת פרסום שהולכת על הרמה האישית והמוסרית הנמוכה, לדעתם, של האיש [...] למען האמת המתנחלים עוד לא נתקלו ביריב כל כך קשה, מתוחכם

וציני כמו שרון. זו גם הסיבה לדיונים האינסופיים, להתלבטויות ולחוסר האונים' (ירושלמי, 20.9.2004).

אסטרטגיה, להבדיל מטקטיקה, היא תכנון לטווח ארוך המבוסס על השגת יעדים טקטיים בדרך להשגת המטרה העיקרית. תכנון כזה נחלק לשני שלבים: שלב תאורטי, שבו נעשית הערכת מצב הכוללת ניתוח האתגרים הקיימים והצפויים, הבנת משמעויותיהם והשלכותיהם ובניית תרשים זרימה של תרחישים אפשריים – ולכל תרחיש מתוכננות דרכי פעולה ותגובה אפשריות, מתוך ניסיון להעריך מראש את רמת הסבירות להתממשותו; ושלב אופרטיבי, שבו יש היערכות מראש לתרחישים בעלי סבירות גבוהה ולא להשגת שמעוניינים להוביל אליהם.

ניתוח התנהלותה של מועצת יש"ע בששת השלבים הנסקרים מראה שתכנון כזה לא היה. בהמשך לדברי יוגב, מועצת יש"ע עשתה שתי טעויות: הראשונה, שהסתכלה והתמקדה רק בדרך להשגת היעד הקרוב. והשנייה, הטעות המרכזית לדעתי, שהיא הסתמכה על תרחיש אחד מבלי לתכנן את הצעד הבא ומבלי להביא בחשבון מה עלול לקרות אם המהלך ייכשל. דפוס התנהלות זה אפשר, מצד אחד, יצירת התלהבות בקרב הפעילים, שכן הם השתכנעו בתחילתו של כל קרב שעם השגת היעד שסומן תושג המטרה. מצד אחר, בכל פעם שהתברר שאף על פי שהושג היעד – ניצחון במשאל, גיבוש רוב בממשלה נגד התכנית, הכרעת מרכז הליכוד נגד צירוף העבודה לממשלה וכו' – שרון מצא דרך עוקפת והמטרה התרחקה שוב, חזרה על עצמה התחושה, שניתן היה למנוע אותה, של הלם והפתעה, אשר הובילה גם לנפילת מתח בקרב הפעילים. מאחר שמועצת יש"ע לא הקדישה מחשבה מספקת לניתוח האתגרים, משמעויותיהם והשלכותיהם ולא נערכה מראש למגוון התרחישים האפשריים ליום שאחרי השגת היעד הקרוב – בין שתצליח להשיגו ובין שלא – תחושה זו חזרה על עצמה לאחר כל שלב ושלב: בפעם הראשונה באמצע דצמבר, עם הודעתו של שרון על כוונתו להוביל מהלך של פינוי יישובים; בפעם השנייה בסוף ינואר ותחילת פברואר, בעקבות הפגישה עם מנכ"ל משרד ראש הממשלה ולאחר שהתבהרו ממדי התכנית; בפעם השלישית בתחילת מאי, מיד לאחר פרסום תוצאות משאל המתפקדים בליכוד, כשהתברר ששרון, בניגוד להבטחותיו, אינו מתכוון לכבד את התוצאות ונחוש להמשיך בקידום התכנית בניגוד לעמדת מפלגתו; בפעם הרביעית בתחילת יוני, בעקבות פיטורי שני שרי האיחוד הלאומי; בפעם החמישית באמצע יולי, כששרון הודיע על כוונתו לצרף את מפלגת העבודה לממשלה; ובפעם השישית בסוף אוגוסט, כששרון הודיע על לוחות הזמנים

לאישור התכנית בממשלה ובכנסת. כפי שתואר באריכות בגוף המחקר, כל אחד משלבים אלה סימן גם שינוי כיוון אסטרטגי במאבק: כל אסטרטגיה גובשה אד-הוק בהתאם להערכת מצב נקודתית עד להשגת היעד הבא, וכן הלאה.

הביקורת על היעדר תכנון לטווח ארוך ראוייה לציון ולהדגשה משתי סיבות. האחת, משום שבעקבות הניסיון הרב שיש למועצת יש"ע בניהול מאבקים, ניתן היה לצפות ממנה להיערכות שונה ולהתנהלות מאורגנת יותר. ושנית, משום שגם כאשר הצליחה להעריך נכון את העתיד לבוא – בזכות היכרותה הטובה את הפוליטיקה, את כללי המשחק שלה ואת מרבית השחקנים הפוליטיים – היא לא תרגמה הערכות אלה למעשים. כך למשל, עוד בטרם הודיע שרון על כוונתו להביא את תכנית ההתנתקות להכרעת המתפקדים, העריך יושב ראש מועצת יש"ע כי שרון לא סופר את הימין ממטר. הם משמשים עבורו כפיגום ולכן יברגע שהעניין יבשיל הוא יפרק את הפיגום ויישאר עם בניין עומד. אז הוא יקרא למפלגת העבודה לממשלת חירום לצורך קבלת החלטה היסטורית. אולי הוא אפילו יפטר את שרי הימין שהצביעו נגדו, ויעביר את התכנית [...] לאחר שהוא יתחייב בפני האמריקנים העסק יהיה גמורי' (כהנא, מרס 2004: 15). באותו אופן, כבר עם חזרתו של שרון מוויינגטון כשבועיים לפני מועד המשאל, העריך זמביש כי שרון יתעלם מתוצאותיו, אם יפסיד. אולם הערכות אלה לא תורגמו לרמת הביצוע, ובכל פעם מחדש, כפי שהגדיר זאת אבנר שמעוני, 'תפסו אותנו עם המכנסיים למטה'.

מבלי להיכנס לאופי ולטיב האסטרטגיה שנבחרה בכל אחד מהשלבים, היעדר תכנון מוקדם וארוך טווח גרר את מועצת יש"ע ל'קרב מאסף' שבו במקום שתוביל את התהליך ותכוון אותו, היא הגיבה והתגוננה. כתוצאה מכך, היא יצאה למאבקים מבלי שהספיקה לעמוד על המשמעות העמוקה של האתגרים החדשים ופעלה על בסיס הערכת מצב חלקית. מהלכים שדרשו היערכות, תכנון וזמן – כמו למשל הקמת מטות פעולה בתוך הקו הירוק, המשך המבצע של מעבר מדלת לדלת כבר עם תום משאל המתפקדים בליכוד ובניית קמפיין לשינוי התדמית הציבורית של המתנחלים או להסתת הוויכוח הציבורי מרמת הססמאות של בעד או נגד היציאה מעזה לדיון מהותי וענייני על יתרונות התכנית וחסרונותיה – נדחקו הצדה לטובת קמפיינים ומהלכים של כאן ועכשיו שנועדו לכבות שרפות. 'היה מי שהציע להעניק למועצת יש"ע את תואר הכבאי המצטיין', טענה אורלי גולדקלנג. 'לא מתפקידם היה לעשות מסע הסברה הרבה לפני שמגיעים לשעה גורלית כזו [משאל

המתפקדים]! [...] אם צריך להגיע לסלון של כל בעלי זכות ההצבעה, אז צריך לעשות את זה כבר עכשיו, ולא לרוץ לכבות את השרפה אחרי שהיא כבר בוערת. כי המשאל הבא, התריעה גולדקלנג, 'כבר לא יהיה בין מתפקדי הליכוד. הוא יהיה משאל עם, בין אם יהיה במסגרת דומה לזו ובין אם יהיה בבחירות לכנסת' (גולדקלנג, יוני 2004: 46).

הישענות כמעט בלעדית על ערוץ הפעולה הפוליטי ואי-מיצוי הפוטנציאל הארגוני

'למועצת יש"ע הייתה תזה שהפתרון יבוא רק דרך הכנסת, מסביר חבר הכנסת ניסן סלומיאנסקי. היות שמדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית, כל החלטה מדינית טעונה אישור של הממשלה ושל הכנסת לפני ביצועה. ולכן, נכון העריכה מועצת יש"ע שהדרך היחידה לבטלה היא באמצעות יצירת רוב פרלמנטרי נגדה. הטעות שלה הייתה הדרך שבה בחרה לעשות זאת. עיקר המאמץ של מועצת יש"ע הופנה לאפיק הפרלמנטרי. בהסתמכה על הצלחותיה בעבר, על קשריה האישיים, על האופן (השגוי) שבו קראה את המפה הפוליטית ועל ההערכה (השגויה) ששרון ייסוג בסופו של דבר מהמהלך, הניסיון לשכנע את חברי הכנסת והשרים להביא להפלת התכנית – אם באמצעות הקמת קואליציה בראשות מועמד חלופי ואם באמצעות הליכה לבחירות – התמקד לכל אורך המאבק בעיקר בשיחות אישיות שניהלו ראשי מועצת יש"ע עם חברי הכנסת והשרים, במשלחות של אישי ציבור ששלחו אליהם ובפעילות בקרב חברי מרכז הליכוד.

לטענת חבר הכנסת סלומיאנסקי, ששימש בתקופת ממשלת רבין קצין המבצעים של מועצת יש"ע:

העיקרון הבסיסי ביותר בניהול מאבק הוא לפעול בכמה ערוצים במקביל, כדי שאם ערוץ פעולה אחד ייכשל, תמיד יהיה גיבוי. במאבק נגד תכנית ההתנתקות, מועצת יש"ע שמה את כל הביצים בסל אחד. המאבק שלה היה בעיקר מאבק פוליטי [...] הפעילות הפרלמנטרית שניהלה הייתה אמנם חיונית, אולם היא לא הייתה מספקת. מועצת יש"ע הייתה צריכה לפעול הרבה יותר חזק ברמת השטח. אם תשימי לב, ההפגנות היו אמנם גדולות ומרשימות, אולם הן נערכו פחות או יותר אחת לחודש. זה לא נקרא פעילות שטח. השטח היה צריך לבעור, כמו שהיה בזמן אוסלו. היה צריך להקים מחדש את מטות הערים, לגייס פעילים חדשים גם בתוך הקו הירוק, להמשיך את המבצע של פנים אל פנים. זו עבודה

קשה מאוד, מדובר בהפעלה של מערכות יומם ולילה, אולם היא בלתי נמנעת [...] המהלך הפוליטי הוא חשוב, אבל חייבת להיות תנועת מלקחיים. הפוליטיקאים מסתכלים כל הזמן על הציבור, ואם השטח בוער זה משפיע עליהם (ריאיון, 25.3.2005).

בתחילת התהליך, כשמפלגות הימין טענו כלפי מועצת יש"ע כי היא אינה פועלת מספיק בשטח, טען בנצי ליברמן שימועצת יש"ע פועלת ברמת השטח כפי שהיא יודעת. הייתה הפגנה גדולה בתל אביב, החלה שביתת שבת של ראשי המועצות, והיישובים באים על פי סדר שנקבע מראש. היתרדמה ביישובים, כהגדרתו, נובעת מכך שהאיום עוד עמום. 'הטבע האנושי הוא שעד שלא רואים את הסכנה בפועל, לא פועלים נגדה. זה מה שקרה בימית. לצערי, כיום אנשים אצלנו מדחיקים את המציאות. היריב העיקרי שלנו כעת הוא לא היריב הפוליטי אלא הפסיכולוגיה האנושית שאומרת שיהיה בסדרי' (כהנא, מרס 2004: 15). אולם ראשית, גם אם אכן זה היה המצב, תפקידה של מועצת יש"ע היה לעורר את הציבור שלה ולהוביל. שכן, כפי שהתריע אורי אליצור, 'הרבה אנשים יבואו לעזור לנו אם ניאבק, אבל אף אחד לא יקום אם אנחנו נמשיך לישון' (אליצור, מרס 2004: 3). ושנית, גם לאחר שהתבררה והתבהרה משמעות האיום, הפעילות ברמת השטח לא עמדה בשום פרופורציה לגודלו. 'אריק מצליח לקדם את תכניתו, בין היתר משום שיש לו שקט. משום שאין המונים ברחובות', טוען מוטי יוגב (ריאיון, 16.2.2005). 'אם תובילו אותנו, כולנו נירתם לטובת המאבק, הבטיחה אורלי גולדקלנג בתום משאל המתפקדים. 'תרמנו ימי עבודה, נוכל לתרום גם את העבודה עצמה. וגם כסף. יתרום כל אדם מכישרונו, מהבנתו ומתקציבו, וניתן לציונות לנצח. מכס אנחנו מבקשים רק שבפעם הבאה תעירו אותנו בזמן. ובעיקר – שתובילו' (גולדקלנג, יוני 2004: 46).

הביקורת על היעדר פעילות שטח מספיקה ראויה להדגשה בעניין זה משלוש סיבות: האחת, משום שהיכולת הארגונית של מועצת יש"ע, כפי שהוכח פעמים מספר לאורך המאבק, הייתה ונותרה אחד היתרונות המרכזיים שלה על-פני תנועות חוץ-פרלמנטריות אחרות; שנית, משום שכל ראשי מועצת יש"ע, בעבר ובהווה, היו מודעים מאוד לערך של מחאת השטח ולכוח ההשפעה שלה על התנהלות הפוליטיקאים; שלישית, משום שמועצת יש"ע הייתה מודעת לנחיתותה באמצעי התקשורת, והבינה – בעיקר בעקבות הצלחתה הרבה במשאל המתפקדים – שהדרך היחידה שלה להעביר את מסריה כמות שהם לציבור היא באופן ישיר.

בניסיונם לשכנע את הפוליטיקאים כי עליהם להתנגד להתנתקות, חזרו ראשי מועצת יש"ע על טענתם כי על פי הסקרים שלהם, רוב העם אתם. אולם כל עוד לא נערכו בחירות או משאל עם על ההתנתקות, היה בכוח של טענה זו לשכנע רק אילו באה לידי ביטוי בסקר אובייקטיבי או ברוחב בוער, אולם אף אחד מאלה לא קרה. כשגם במערכת הפוליטית נותרו המתנגדים במיעוט, דבר גרר דבר ונוצר מצב של 'ביצה ותרנגולת': הציבור הרחב ראה שהמערכת הפוליטית ברובה מיישרת קו עם שרון, וגם אם התנגד לתכנית בתחילת הדרך, הוא החל להפנים את יתרונותיה. תחושה זו התחזקה בעקבות הסקרים שהצביעו על רוב גדול בעד ההתנתקות – אך היא גם השפיעה עליהם; בעקבות היחלשות ההתנגדות, נחלשה גם המחאה הציבורית, והיא נותרה בעיקר מנת חלקו של הציבור הדתי. אולם תהליך זה פעל גם בכיוון ההפוך: משום שאת המחאה הובילו בעיקר חובשי כיפות, הציבור החילוני הרגיש פחות ופחות חלק ממנה. היעדרות הציבור החילוני מפעילות השטח יצרה את הרושם – על אף ממדי הפעילות – שהציבור הרחב אינו שותף לה, וזה פגע באפקטיביות שלה; גם הפוליטיקאים, כשם שהשפיעו הם גם הושפעו: כשהציבור נעדר מהרחובות, וכשכל הסקרים הצביעו על רוב בעד ההתנתקות, העדיפו גם הם, כמו הציבור, להיות בצד של הרוב.

על מנת לערער את שיווי המשקל הזה בין המערכת הפוליטית, התקשורת והציבור די היה למועצת יש"ע להזיז צלע אחת במשולש. היות שדרך התקשורת היה לה קשה מאוד לעשות זאת – לנוכח ההתגייסות חסרת התקדים של התקשורת בעד ההתנתקות – והיות שדרך הפוליטיקה היא לא הצליחה לעשות זאת, הדרך היחידה, שגם הוכיחה את עצמה בתקופת המשאל, הייתה באמצעות השטח. אילו הצליחה להגיע לחלקים רחבים בציבור ולהעביר את מסריה באופן ישיר, אישי ובלתי אמצעי אין ספק שהייתה מצליחה – אם על ידי שכנוע בצדקת טענותיה ואם על ידי שינוי תדמיתה בעיני הציבור – לגייס ציבור רחב יותר לפעילות השטח. בתקשורת לא היה אפשר אז לטעון כי המחאה היא של ציבור המתנחלים בלבד, ואחוז המתנגדים לתכנית – בסקרי דעת קהל או בכנסת, ואולי בשניהם, שהרי הם מושפעים האחד מהשני – היה גדל. 'אי-אפשר להתעלם ממה שקרה אתמול', הודה עוזי ברעם למחרת מפגן השרשרת הישראלית. 'אם תהיה רק קבוצה אחת ברחובות אי-אפשר יהיה לבצע את ההתנתקות. צריך לראות שהרוב אכן קיים' (גלי צה"ל, 26.7.2004).

לטענת מוטי יוגב, לשעבר מזכ"ל תנועת בני עקיבא, 'לרשותה של מועצת יש"ע עומדות מערכות מפותחות מאוד שלא נוצלו. כל יישוב היה צריך

להסתער על עיר, כמו שעשינו בתקופת המשאל; לתנועת בני עקיבא יש 350 סניפים בכל הארץ שלא השתמשו בהם; היה צריך להקים מערך משפטי שיתקע כל הזמן מקלות בגלגלים; להקים מנגנון שיסייע לתושבים וכו' (ריאיון, 16.2.2005). לכל אלה יש להוסיף גם את המערך הארגוני המסונף של מוסדות החינוך: ישיבות גבוהות, ישיבות הסדר, מכינות קדם-צבאיות, המדרשות והמכללות לבנות.

לכך יש להוסיף כמובן את הניסיון הרב שנצבר במהלך משאל המתפקדים בליכוד בתרגום פוטנציאל ארגוני זה למעשים.²⁴⁵ עם תום המשאל הבינה מועצת יש"ע שצריך להמשיך בשיטת פעולה זו וגם הייתה לה הנכונות לעשות זאת. 'אין לנו ספק שעברנו פאזה מבחינת דעת הקהלי', אמר דובר מועצת חוף עזה ערן שטרנברג. 'האנשים בגוש קולטים שהאווירה הולכת להשתנות. העסק נמצא עכשיו בנקודת שיווי משקל מאוד עדינה. לכן החלטנו להמשיך בביקורי הבית ובהסברת המסרים הנכונים מבחינתנו. נצא לבתים של כל מי שאנחנו חושבים שנוכל להעמיק אצלו את תודעת חשיבות ההתיישבות שלנו' (קפרא, 14.5.2004). היו אלה, כזכור, ניצני המבצע שתוכנן לראשית חודש יולי, ושהוגדר במועצת יש"ע 'מבצע המיליון': ביקור בכמיליון בתי אב בישראל. אולם החלטה זו לא יצאה אל הפועל, לבד מבמקומות בודדים שבהם נערך המבצע בזכות יזמות מקומיות.

השיטה הנוספת לגיוס פעילים חדשים ולהרחבת פעילות השטח, כפי שהזכיר סלומיאנסקי, היא הקמת מטות ערים – מטות פעולה של אזרחים בכל יישוב ויישוב בתוך הקו הירוק. הרעיון של הקמת מטות ערים יושם לראשונה במסגרת המאבק נגד תהליך אוסלו, אולם רובם המכריע נעלם מאז. את רוב הפעילות בתוך הקו הירוק מבצעים בשנים האחרונות בעיקר מוסדות החינוך הדתיים-לאומיים – הישיבות והאולפנות.

הצורך בהרחבת פעילות השטח עלה מחדש לקראת ההצבעה על ההתנתקות בכנסת. כזכור, במסגרת מה שהוגדר 'מפגן המאה' נעשה ניסיון להחיות כמאה מטות ערים. אלה אמורים היו לרכז את הפעילות בתוך הקו הירוק תחת המטרייה של 'מנהלת ההתחברות', שהוקמה במקביל. בחלוקת

245 הרעיון של מבצע 'פנים מול פנים' נולד בתקופת המאבק בתהליך אוסלו, אז הגיעה מועצת יש"ע לעשרות אלפי בתיים. במפד"ל השתמשו בשיטה זו גם לקראת מערכת הבחירות האחרונה, ועל המבצע היה מופקד מי ששימש בתקופת אוסלו קצין המבצעים של מועצת יש"ע, חבר הכנסת ניסן סלומיאנסקי. במבצע זה פקדו המתנדבים בתוך חודש ימים כ-43,000 בתי אב וכ-130,000 מצביעים. ראו דוח ביניים, 'מטה מבצע פנים אל פנים', ינואר 2003.

התפקידים בין מועצת יש"ע לימנהלת ההתחברות הוחלט שמועצת יש"ע תמשיך להתמקד בפעילות בכנסת, והמנהלת תוביל את פעילות השטח בעזרת מטות ערים, תאי סטודנטים 'כתומים' בקמפוסים, התנועות החוץ-פרלמנטריות של הימין וכו'. אולם גם יזמה זו, שנולדה באיחור רב, לא יצאה אל הפועל, ובראשית ינואר 2005 המנהלת התפרקה.

בהיעדר פעילות שטח מספיקה, ולאחר שגם המאמץ בזירה הפרלמנטרית לא הניב פרי, נדחקה מועצת יש"ע לפינה שבמשך חודשים ארוכים הקפידה שלא להגיע אליה. במשך יותר מחצי שנה של מאבק הקפידה מועצת יש"ע להציג את המתיישבים כפי שהמליץ לה איתן דור-שב: 'ישראלים יפים, מנומסים, אנשים שקטים, מלח הארץ, ציונים, מגדלי ילדים, כאלה המחלקים עגבניות בצמתים, אתם אנשים שהולכים להיות מסולקים מבתיהם'. הסיורים ביישובים, חלוקת העגבניות בצמתים וכל מפגני השטח למיניהם נועדו לחזק תדמית זו. 'יתנו לאחרים לצעוק על טרור ולהפחיד', אמר להם דור-שב (כספית, 4.5.2004). אולם קו הסברה עדין זה, שהתנהל תחת הססמה 'יש לנו אהבה והיא תנצח' החל להיסדק ככל שהתקרב מועד ההצבעה בכנסת. ההתרעה מפני מלחמת אחים, שנבעה מחשש אמתי על רקע המצוקה הגדלה והולכת של התושבים, נועדה במידה רבה גם להפחיד את מקבלי ההחלטות ולשכנע אותם בצורך להחזיר את התכנית להכרעת העם. אולם בכך למעשה שיחקה מועצת יש"ע לידיים של שרון. 'ככל שנאיים יותר במאבק אלים, יתייצבו למאבק פחות אנשים', טען הרב יעקב מדן. 'הטרור התקשורתית בעקבות דיבורים אלה הופך אותנו למצורעים, לאחר שכבר התבססנו במרכז החברה בעמל של שנים [...] מאזן האימה שאנו מנסים להטיל על שרון מחזק אותו, ונתן לו דלק במאבק נגדנו, ומאפשר לו לרדת מספסל הנאשמים ולהתייצב על דוכן השופט והמאשים' (מדן, אוגוסט 2004: 23).

סיכום

מחקר זה, כפי שציינתי כבר בהקדמה, אינו מתיימר להציג בפני הקורא את מכלול הדרכים שבהן אזרחים יכולים להשפיע על הפוליטיקה. הוא גם אינו מתכוון לשפוט או לפסוק אם הצליחה מועצת יש"ע במאבקה אם לאו. על כך יהיו ודאי חילוקי דעות לא רק בין החוקרים לבין עצמם, אלא גם בין חברי מועצת יש"ע לבין עצמם.

מטרת המחקר לפרוס בפני הקורא מגוון חלקי, אך רחב במידת האפשר, של דרכי הפעולה של אחת מקבוצות הלחץ הגדולות במדינה ולהציג את יישומן הלכה למעשה. בכך ביקשתי, כאמור, לאפשר הבנה טובה יותר של האתגרים העומדים בפני קבוצת אזרחים השואפת לשנות תהליך פוליטי המוכתב על ידי המערכת הפוליטית, וגם להקנות מפרט של כלים אפשריים להתמודדות אתם. ניתוח המאבק נועד להמחיש כי להצלחה להשפיע על התהליך הפוליטי אין מתכון אחד ויחיד. כל פעולה יכולה להיות נכונה ויעילה בזמן מסוים, ומוטעית או חסרת השפעה בזמן אחר. התפתחות התהליך הפוליטי היא פונקצייה של מכלול הגורמים הפועלים באותה נקודת זמן: המציאות הבין-לאומית, אינטרסים אישיים ופוליטיים, מצב הרוח הלאומי ועוד.

חשיבות הניתוח היא בעיקר במסקנות שינבעו ממנו, ובראשן המסקנה שלאזרחים יש היכולת להשפיע; שהפוליטיקה – הקובעת למעשה את מציאות חיינו כאן – איננה בתחום השפעתם הבלעדית של נבחרים העם; ושעל האזרחים מוטלת לא רק הזכות אלא גם החובה להשתתף בתהליך הפוליטי. לאחר היוודע תוצאות משאל המתפקדים בליכוד כתב העיתונאי נחום ברנע כי תבוסת שרון 'מלמדת שהפוליטיקה נמאסה לא רק על הציבור הרחב, אלא גם על אלה שנושאים בכיסם כרטיס חבר של מפלגה. כאשר הרוב מדיר את רגליו מהקלפי, המיעוט חוגג [...] משום שרק להם היה אכפת' (ברנע, 2004: 3.5). לטענת יעל גבירץ, 'רוב הציבור נתקף דכודך לנוכח מראית העין הדמוקרטית של הצבעת הליכוד ומפלתה של תכנית ההתנתקות [...] תחושת האנומליה מכך שמיעוט קטן מכתוב לליכוד ולראש הממשלה – ולמעשה למדינה שלמה – את חוסר היכולת לקדם פתרונות מדיניים, מייצרת הבנה ציבורית רחבה שהמבנה הפוליטי הישראלי אינו מתאים יותר למציאות (גבירץ, 2004: 4.5.b). טענותיה המכלילות של גבירץ מעלות שאלות קשות כמו למשל: האם הייתה מגדירה את המשאל 'מראית עין' גם אילו

התקבלה תכנית ההתנתקות? מהי דמוקרטיה אם לא מתן הזדמנות שווה לכל אזרח לנסות ולהשפיע? מה דמוקרטי יותר במפלגה מלתת לכל חבריה את ההזדמנות להשפיע? ומיהו האחראי לכך שלמתפקדי הליכוד דווקא ניתנה הזכות להכריע? אולם שאלות אלו הן נושא לוויכוח שיש לנהלו במקום אחר. תשובה אחת לטענותיה של גבירץ בעניין אותה 'תחושת אנומליה' נתן כבר ברנע: מתנגדי ההתנתקות פשוט רצו יותר. כאן טמון הסוד.

לסיכום מחקר זה אוסיף רק עוד הערה אחת: בנובמבר 2002, בעקבות הפיגוע בקלפי סניף הליכוד בבית שאן, אגב ההתמודדות בין נתניהו לשרון על ראשות הליכוד, קרא שרון לבוחרים: 'אל תתנו לטרור להשפיע, לכו להצביע'. בהמשך לקריאה זו אני מבקשת לטעון כי גם מי שלא מצביע – משפיע, אבל לרעתו. כי מי שלא מצביע מאפשר, למעשה, לאחרים להשפיע במקומו.

נספחים

החלטות ועידת מועצת היישוב

מליאת המועצה הנבחרת של יישובי יהודה, שומרון וחבל עזה (להלן יש"ע), שהתכנסה ב־י"ז בטבת תשמ"א, ב"ד-שפירא" שבאלון-שבות לכנס היסוד, וקיימה את דיוניה ב"יח בטבת תשמ"א בקב" ראש-צורים, קיבלה את החלטות הבאות:

1. מטרת המועצה

להיות הנציגות המדינית (לא המפלגתית!) של כלל יישובי יהודה, שומרון וחבל עזה, והגוף המרכזי של היישובים (לרבות הציבור הרחב המזדהה עם דרכם) בשאלות המדיניות הנוגעות לגורל ארץ ישראל.

2. יעדי פעולה של המועצה:

- א. פעולה בלתי פוסקת להחלת הריבונות הישראלית על כל חבלי ארץ ישראל.
- ב. התנגדות לכל פתרון פוליטי אחר.
- ג. פעילות נרחבת להקמת התיישבות מאסיבית, כפרית ועירונית, ביהודה, שומרון וחבל-עזה.
- ד. גיוס עם ישראל, בארץ ובחול, להשגת היעדים הנ"ל.
- ה. יצירת כלי הביצוע להגשמת המטרות והיעדים הנ"ל.

3. דרכי פעולה:

ליד מועצת היישוב היהודי ביהודה, שומרון וחבל-עזה תפעלנה ועדות שתעסוקנה בתכנון וביצוע כדלהלן:

- א. מזכירות המועצה – תורכב מראשי המועצות האזוריות, בתוקף תפקידה תפעל המזכירות גם כועדה מדינית. לאחר גיבוש המסגרת והרחבת מעגל הפעילים, תובא למועצה הצעה להרחבת המזכירות.
 - ב. ועדת התיישבות: ג. ועדת הסברה; ד. ועדת כספים;
 - ה. ועדת קרקעות; ו. ועדה משפטית; ז. ועדת ביקורת.
- כמו-כן תוקמנה ועדות נוספות כמתחייב מהמציאות הפוליטית שתתהווה.

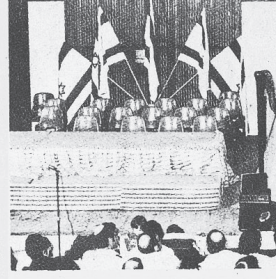
הוועדות פועלות בין כינוס לכינוס של מליאת המועצה. הוועדות תשמשנה בתפקידי תכנון וביצוע בכפוף לאישור ותמיאום עם המזכירות נושאים עקרוניים ויעברו על ידי המזכירות לאישור מליאת המועצה חבר מזכירות אשר יתנגד להחלטת הרוב במזכירות, ביצוע החלטת המזכירות יוקפא עד לערעור לפני מליאת המועצה.

ישוב יוכל לערער על החלטות המזכירות ולדרוש דיון חוזר במזכירות

סיכומים והחלטות

- א. המועצה רואה במפעל התיישבות המתבצע עתה בחבלי ארץ ישראל שלב גורלי במהלך תחיתו של עם ישראל על אדמתו והמשך ישיר למפעל הציוני.
- ב. עתידו הערבי והפיזי של מפעל הציונות מותנה באחיותנו בחבלי ארץ אלו ובעמידה איתנה מול כל הקמים עליו מבית ומחוץ.
- ג. איל-לך, קובעת המועצה, כי הצבת אתגרים וייעדים חלוציים ערכים אלו בפני העם היהודי ושילובו בהם, תוכל להביא הן לעלייה המונית, הן לפתרון המשבר הכלכלי והן לפתרון הבעיות החברתיות מתוך כך הגיעה המועצה להחלטות הבאות:

כנס מועצת היישוב היהודי ביהודה, שומרון וחבל עזה
בש עיצון י"ח טבת תשמ"א



הסכם: משני צידי הבמה התגייגית (תמונה עליונה) בלטו שמותיים של 40 היישובים שצטרפו למועצת יש"ע כשמעליהם תלויות תמונותיהם של הרב אברהם יצחק הכהן קאק (מימין) ובנימין זאב הרצל (משמאל). אמצעי התקשורת לא שכתו לציין עובדה זו. המגי' הלה: אחת מהפתעות הערב היתה מקהלו המועצה האזורית שומרון ששרה, בניצוחו של יהודה גרינבוים, שירים שהפעינו את הקהל (יהוי ארצי מולדתי"; "יפה בארץ המדת אבות"; "היללים בלילה"; "יבא ואשך לך" ו"פינו אל השמש העולה"). בסיום הטקס אמר אחד האורחים איש תיכון עין-חרוד "בעמק יזרעאל: "יך כאן עוד שרים שירים כאלה". ראינו ריונכט (תמונה תחתונה). יורר המועצה האזורית תח"ע-עבר אכר למש' תלפסי: במקום "האופציה הירדנית" ושאר האופציות שמתרן לגזול כאתנו את לב הארץ אנו מרימים הערב את נס האיפטיה הישראלית (צילומים: אשר קירלוק יאבי ריונבלד).

היהודי ביהודה, שומרון, וחבל עזה



מושט, הוא משה מוסקוביץ (תמונה על-ימנה) איש החזון והמעש, היה ראשון המברכים. מוסקוביץ קרא "להבין את הכלים", שילה נל ראש המועצה האזורית גוש-עציון, השני למברכים. קרא לליכוד השורות ולצאת משלב הדיבורים לשלב המעשים. פנחס זלרשטיין, ראש המועצה האזורית מטה-בנימין (תמונה שלישית), הזהיר שההכרה שאנו בשעת חרום לא חדרה די לתודעת החברים והיושבים בעד: ועדת ההסברה עם הוויז'ר היוז' תוב (שלישי משמאל) מצביעה. ועדה זו גיבשה תוכנית מקיפה להסברה בארץ ובחו"ל (תמונה חתומה).

1. קרקעות

המועצה תובעת לקבוע את המעמד המשפטי של הקרקעות ביש"ע על בסיס העובדה כי העם היהודי אינו כובש זר בארצו.

2. תושבים

המועצה תובעת קביעת המעמד המשפטי של התושבים היהודיים היושבים ישיבת קבע ביש"ע, כתושבים הכפופים לדין, לשיפוט ולמינהל הישראלי.

3. אוטונומיה

א. המועצה שוללת הקמת מינהל ריבוני לא ישראלי בחלקי ארץ-ישראל. הקמת מינהל זר כלשהו תוביל בהכרח למדינה פלשתינית-ערבית-עצמאית בארץ-ישראל ותסכן את עצם קיומו של עם ישראל בארצו.

ב. אדמות המדינה ומקורות המים הינם נכסים לאומיים של העם היהודי ולכן המועצה שוללת ומגנה כל הצעה לשיתוף גורם זר בשליטה בנכסים הללו. המועצה תיפעל לסיכול הצעה כזו.

4. אופציה ירדנית

המועצה רואה בכל הצעה שמגמתה למסור חלקים מארץ-ישראל ליריבן זר התכחשות לייעודו של העם היהודי, למטרות המפעל הצינוני ומעשה בלתי-חוקי.

5. חבל ימית

מועצת יש"ע מחזקת את ידיהם של אנשי חבל ימית הדבקים בנתיים ובשדותיהם ותעמוד לימינם במאבקם נגד הגירוש בכל הדרכים החוקיות האפשריות.

6. התיישבות

א. המועצה תפעל להתיישבות רבתי ביש"ע.

ב. המועצה תפעל להקמת כלים משקיים להעמקת התשתית הכלכלית ביישובים.

ג. המועצה תפעל לשילובם של המוני בית ישראל על כל זרמיו במפעל התיישבות זה.

ד. המועצה תתאם פעולותיה עם כל הגורמים העוסקים בהתיישבות: בממשלת-ישראל, בהסתדרות הצינונית ובתנועות המיישבות.

7. הסברה

המועצה תבצע פעולות הסברה בקרב הציבור הרחב בארץ ומתפרצות, על-מנת לגייס כל הכוחות לימין מפעלנו.

8. ועדות

המועצה שמעה את הצעות ההחלטה של ועדות ההתיישבות, ההסברה והקרקעות ורשמה אותן לפנייה. פירוט הצעות המגובשות יובא בפני הכינוס הבא של המועצה, שיתקיים ביום א', כ' בשבט תשמ"א, 24.1.81 בשעה 1600 בעפרה.

מתוך: נקודה 22, ד' בשבט תשמ"א, 9.1.81

נספח ב

מועצת הישוב היהודי ביהודה, שומרון, עזה ובקעת הירדן

מ צ ע

המשא ומתן הקיים על תכנית הממשל הפלשתינאי ביהודה, שומרון, חבל עזה ובקעת הירדן, יעמיד את מדינת ישראל בפני בעיות עקרוניות, משפטיות, בטחוניות וקיומיות חסרות תקדים.

כשחטק ממשלת ישראל את הממשל הצבאי שהוא הריבון המשפטי והבטחוני באזורים אלה, ייווצרו חללים ריקים, אשר יתמלאו על ידי הממשל הפלשתיני ו"כוחות השיטור" שלו.

המחישבים היהודיים באזורים אלה אמורים להיות הראשונים אשר יועמדו בפני המציאות הקשה. המדינה כולה עתידה למצוא את עצמה בלתי מוכנה נוכח קשיים ופגעים שיגיעו עד שערי ביתו של כל אזרח.

על כן מחליטים נציגי הישובים להקים לאלתר גוף המייצג אשר יקבל מנדט להציע פתרונות ולפעול להגשמתם.

תפקידי הגוף יהיו:-

1. להבטיח את המשך ההתישבות היהודית באזורים הנ"ל.
2. לפעול למען עיבויים, חיזוקם ופיתוחם של הישובים הקיימים.
3. להאבק בכל הדרכים בתכנית הממשל הפלשתיני.
4. לפעול למען הבטחת האינטרסים הלגיטימיים של העם היהודי בארץ ישראל

מזכירות המועצה



אלקנה

ישוב עירוני בשומרון

דאר פתח תקוה

טל. 03-909888

בסדר תאריך: 12 אוקטובר 1978
ג"א השרי השל"ט

עופרה

פרוטוקול מישיבה מועצת הישובים

יהודה שומרון רצועת עזה והבקעה

דובר א' - אורי אליצור - עפרה

**הסבר על ההסדר המוצע: א. הנקודות הבטחוניות
ב. הנושאים ההתיישבותי**

**א. הנושאים הבטחוני - זה"ל משמש בשטחים ב-2 הפקידים לשמר על בטחון
המדינה לקראת מלחמה.**

**הפקיד שני ועיקרי - הבטחון השוטף, הממשל הצבאי. בהסכסוך זה"ל מסתלק
מהפקיד השני, לצה"ל טה"כ יהיו בסיסים ולא יהיו לו שום סמכויות מחוץ לבסיסים
אלה, פרוש הדבר במועל: כח משטרה חזק - הפלשתינאים יצוידו בנשק ע"י ממשלת
ישראל, שתקם אנשי אש"ף, הם יבדקו אוחנו ואנחנו המטרה הראשונה של הכח הזה.
המטרה השניה של כח זה יהיה להניח: זה"ל במקום. והמטרה השלישית: ישראלים שלא
יעזו לבא, המטרה הרביעית: ישראלים בככר ציון.**

**ב. הנושאים התיישבותי - בהסכמים מודגש 6 - 5 פעמים לזכויות הלגטימיות
של העם הערבי, לגבי זכויותיו של העם היהודי לא הוזכר דבר וכן לא כתוב ש
שיוטבים באזור כ-10,000 תושבים, עקב אכלוס של הענין הוא ענין הקרקעות. מעדנו
כאן הוא מעמד של ברא כבוש, ואין לו סמכות להפקיע קרקעות. מרביה הקרקעות
הם או אדמות נפקדים - לפי החק הירדני שיכוח לירדן או שהם אדמות הקפוסות
תפיסה צבאית. לפי הכתוב בהסכם שני הדברים האלה בטלים כאשר יש ממשל צבאי.
האוטונומיה יכולה להודיע לנו שאנו יכולים ללכת כי אנו יושבים על אדמה לא
שלנו.**

לגוף שלנו 20 יעדיט:

- (1) לברר את כל האפשרויות כדי לטכל את האוטונומיה.**
- (2) לפעל כמועצת חרות לצורך המטרה של קיום ההתיישבות מחוץ ההרגשה שממשלת
ישראל מפקירה אותה.**

יוחנן - כפר עציון

צריך לצאת מהכנס הזה עם סדרי פעולה.

**א. התארגנות המערכת
ב. נושאי פעילות**

בעיה: האם לעטוק ב:

- (1) טכול חכניה האוטונומיה**
- (2) איך להיות בחוץ האוטונומיה**

צות ההכנה של הכנס הציע:

- א. זרוע פוליטית - תעטוק עם הפוליטיקאים**
- ב. זרוע הסברה - הסברה צבורית**
- ג. טפול בנושאים מיוחדים - פעולות**
- ד. זרוע ארגונית - כטפים**

התארגנות:

מליאה - 2 נציגים לכל ישוב
מועצה מנהלת: כל הישובים יחולקו כרבע לשבעה אזורים
כל אזור ישלח נציג אחד למועצה המנהלת
וכן 2 או 3 אנשים מלאים בעבודה + רכב.

רפי אלון - שכונת

אם הכנס ישב תחת הכותרת:
הישובים שמעבר לקו הירוק - החטאנו את המטרה. הכנס חייב להבהיר שלצאת
בפרסומה והסברה ולהביא את השכונות והישובים בארץ.
אפשר להתחיל בשכונות של ירושלים יש לחלק כרוזים עם מפת ירושלים בקו
הירוק, להפגש עם ועדי השכונות.
הישובים במרכז הארץ - כדאי לארגן יום עיון ויארגנו חוגי בית.

אליקים - קרית ארבע

יש לנו לכל היוהר חודש.
בעוד חודש אין ממשל צבאי, יושבת ועדה שעוסקת בפועל באוטונומיה, לא יהיה
עיבוי.

חיי פעולות

1. בכנסת רב אנשי בגין שהצביעו בעד אמרו אבל יהודה ושומרון בכיס,
אילו היהת ידיעה שנוהגים את יו"ש לערפאת.

תפקידנו לפנות לאנשי חרות, במפלגות - שאיף עיבוי.
צריך לפנות במודעות בעתוננים - שאיף עיבוי פונים למצפון חברי הכנסת.
לבתי חברי הכנסת
לכנסת עצמה

אם נבהיר שהופקרנו יש לנו סכוי שנוריד את הרב שלהם.

מבצע גדר - כל ישוב יהרוס את הגדר שלו.

יו"ר פינזי צה"ל - צריך לתפוס כל ישוב בשטחים המגיעים לו, את
המתאר שלו.

מסיבה עתונאים - אחרי הפעולות, אנו פונים לכל העם בעולם שיבואו
לעזור לנו כי ממשלת ישראל השאירה אותנו לבד.

צריך לקרא ליושבי השפלה, (טנדרים עם רמקולים) לבא ליו"ר הפינזי
לתפוס שטחים, שמירה, ליוזי שירות + ציוד ליו"ר הפינזי.

זה יביא אנשים + הסברה.

חנור - אלקנה

הדבר הראשוני לדעתה: חומר הסברה, גם לחבר הישובים שלנו.

3 - 2 אנשים ינתחו מה שאמרו חברי הכנסת בלילה ההוא וילכו ויפגשו אתם.

3/...

מדיני - גוף צוף

הצבור מקבל שהתחלוח טפריעה לשלוח, לכן לא עיבוי והתחלוח.

הרעיון של החיטובת יהודיה גיו"ש לא מקובלת היום בצבור.

מגיע לערוך כנס.

חל עובר - גבעון

האנשים שלנו ילכו משוב לישוב ויטבירו.

לשלוה מכהב לכל איש מהישובים לכל האנשים שהוא מכיר.

יהודה המיו-בית אל

צריך להכחיר לאנשים בירושלים במדובר - בכל השכונות: רמה אשכול, נוה יעקב, גילוח וכו'.

גרי' - אל קנה

מה שיאכלו לעם הם יאכלו לא כדאי ללכה לעם עכשיו, יש ללכה לחברי הכנסה, זו המעולה הראשונה.

שמואל - אלון שבת

צריך להקים גוף שיעבד על הצד הארגוני, נישא להמבט עם אליטר לקבלת דוח, ללא הצלחה. יש 4 ועדות משנה,

1. בתוך פנים

2. מטרה

3. ישובים יהודים

צריך לקבל 3 החלטות: 1. רשימה של בעיות להגיש

2. תכניות עיבוי

3. תאם לשחף פעולה עם ועדה בן אליטר או לא

אנרי - הצעה לסדר להחליט על שעה סיום מ- 6.45 עופקים בהחלטות.

דב - חלמיש (חבר מרכז תנועה החרות)

באולה בהן הצליחה לגייס 40 חתימות על החלטה שאין הסכס עם חלוקה של ירושלים, חברי הכנסה הסכימו להצעה שאין להוריד יותר ישובים.

שמואל אופן - עפרה

מגיע להקים מטגרת לתת אמצעים כספיים שהישובים יתנו, כל ישוב ישלם מידי חודש, להלחם בכל האמצעים באוטונומיה.

אנחנו יכולים לסמוך כך על עצמנו, צריכים להיות מוכנים למטגרה הגנחית, צריך גוף מרכזי.

א. להקים את המטגרת - שבה כל הישובים יהיו.

ב. להקים מטגרת מצומצמת - ועד מנהל - שייצג את כל האזורים, אותו ועד יהפס אנשים שידתמו לעבודה.

חנור טורח - כתר עציץ

הקמת גוף של יו"ש, אין זמן הגוף הוא בהקמה. צריך להזהיר את עצמנו שנכנס לפח שטומנים לנו.

אנחנו צריכים להגיד: אוטונומיה - יוקי צריך להפגש עם הועדה ולהסביר האוטונומיה היא אסוף לעם ישראל + עיבוי הישובים.

עיקר המאבק צריך להיות בכנסה ובמפלגות, צריך למצא את הנקודות השלוש ושם לתקוף - מרכז חרות + מרכז מפ"דל.

הצעה: לדרוש כתנאי מוקדם שתחקבל החלטה כנסת: אין עוקרים עוד ישובים, זאה חדרש מועצה הישובים.

לפניא תכנית חזק ופתוח – בכמה כסף, נייר לאשור (דף אחד) לעבוי הישוב להביא לפברעה הכנסת.

איך נחארגן באוטונומיה והיה אם תפרץ – נדחה לדיון הבא.

טנצי – הגוף יקום היום.

עבוי הגוף

הנקודה הארכימדית היא ירושלים, להציע לצרף את שכונות ירושלים לועד.

ללחוץ על רה"מ – **תכנון, תפיצב ולוח זמני**, למכר קרקעות לק"ל, למנהל.

התפיצב – 5 מליארד, ורה"מ מדבר על 80 מליון לירות.

להכין לחודשים וחצי.

משה סימון

תעלומת של חרדה

צריך להשמט בתעלולה, תעמולה מחרידה אף על פי כן אטור לאבד פרופורציה.

2 צירים: א. מאבק יומי – גורלם של יהודים בסכנה, אין לבחול ברמזים מהשואה.

צריך להדק על גרונם עניבת הנק.

לפרטט שהישובים אינם יודעים מה יהיה כאן.

ספיר – מעלה אדומים

כוונו של הגוף הזה לזעוק – אנחנו נלמים על היינו וחיי ילדינו.

צריך לזכור שאנחנו לא מצציגים את כל אלה שיושבים פה.

מלצר – (חבר מרכז החרות)

אני מאוד פסימי, רה"מ הבטיח לוועדה חוץ ובטחון שברגע שיצטרכו לעזב את

הפתחה הוא יקום וילך, ואחר הוא אמר ישובים עט שלום, גם ביו"ש זה ילך כך,

והמרכז יאשר זאת.

צביקה – בית חורון

או שאנחנו הולכים עם מה שדחפו אוחנו בממשלה.

או – דגלים – יעורר בוש.

מועצה – נגד הממשלה – מלחמת אחים לא.

1. הקמת גוף מייצג שיקרא מועצה ישובי **התורה** שומרון הנקעה ורצופת עזה.
2. כל נציג ישוב שקיבל סמכות מהועד או הישוב יביע הסכמתו או ההנגדותו להקמת הגוף.

- אלון שבוט – בעד
- אלעזר – בעד
- אלקנה – בעד
- ביה-אל – אין סמכות
- ביה-חורון – בעד
- גבעון – בעד
- דוחן – בעד
- חלמיש (נוה צוף) – בעד
- כפר עציון – בעד
- מגדל עוף – בעד
- מעלה אדומים – בעד
- מצפה יריחו – בעד
- מצפה שלום – אין סמכות
- נערן – אין סמכות
- עפרה – בעד

קריה ארבע - בעד
קרני שומרון - בעד
שומרון - בעד
שילה - בעד
הקוע - בעד

16 ישובים בעד
4 במנעו

הוחלט להקים גוף של נציגי הישובים.

הצעה 7 אזורי נציגים

אפרים
בנימין, יהודה
קריה ארבע
בקעה
גוש עציון
עזה
מעלה אדומים - ים המלח

הצעה של חנן

שאלה יהיו אנשי קשר

אורים - הצעה 3 רמות

הנהלה
מועצה
מליאה

הצעה להצבעה

לבחור עכשיו פורם של 7 איש והם יבחרו 5 אנשי בצוע.
הפורום של 12 האנשים יקבל הכרעות.

- א) ישוב עד 50 משפחות 5,000 ל' לתודש
- ב) ישוב מ 50 משפחות 7,500 ל' לתודש
- ג) ישוב מעל 100 משפחות 10,000 ל' לתודש

הצעה של חנן

200 ל' עבור כל משפחה,
התקבלה הצעתו של אנשי .

שאלות עקרוניות

- 1) האם מפרטים את הקמת הגוף?
הצעה אחת: לא לפרטם עד הכינוס הבא, בעד 10,
הצעה שניה: להסמיך את הועד המצומצם לטפל בענין, בעד 4.
התקבלה ההצעה לא לפרטם עד הכינוס הבא.

- 2) הצעה חנן: מועצה הישובים תובע החלטת כנסת שהישובים שהיא מייצגת
לא יעקרו.

מונני: לא יעקרו - הדרישה אינה מטפיקה בגלל שיתוף באוטונומיה.

חנן: לפעול על פי המכנה המשותף הנמוך ביותר.

שיתוף הפעולה עם ועדה בן אליסר הצעות:

- 1) כן משתפים פעולה ותובעים זכות להשתתף.
- 2) לא משתפים פעולה עם הועדה אבל דורשים להופיע בפניה לשני דברים:
א. להסביר למה לדעתנו האוטונומיה אסון
ב. לדון בנושא עבוי והתישבות

התקבלה הצעה מס' 2.

-6-

אופן:

מציע כהצעה לסדר לא להצביע בעניין בצוע או אי בצוע פעולות חוביות.

טפיר (פ.א.):

כוחו של הגוף בהכללת כל הישובים ולכן צריך להחליט על בצוע כל הפעולות שהן מקובלות על כולם זהם במסגרת החוק.

רחל - גבעון מציעה:

לא להצביע ולהוריד את הצעה הנ"ל.

אליקים

מובן שמועלים לפי החוק,

סדר צבורי אינני מבין, לכן אין צורך להגדיר דבר

הצעת שמואל אופן

להוריד הנושא ולא דנים בו.

בעד - 10

נגד - 4

הצעת נחמיה

כל הצעה פעולה שנציג אזור יביע התנגדות ואשר בגללה יפרוש אחד מישובי אזורו, אין אפשרות לבצעה עד לאשורה במליאה.

הצעה נקבלה בעד 11, נגד 1.

שם	מפתחה	ישוב
1. שמואל	אבלר	אלון שבות
2. רפי	ברנשטיין	אלון שבות
3. אריה	גרומ	אלקזר
4. חנוך	קליין	אלקנה
5. שילה	הר-שושנים	אלקנה
6. גרסי	פרנקל	אלקנה
7. ניסן	טלומינסקי	אלקנה
8. יהודה	טמיר	בית אל
9. צופיה	לוי	בית הורון
10. אבלין	לוריא	בית הורון
11. אבי	שילבי	בית הורון
12. לרר	פשה	גבעון
13. רחל	עייב	גבעון
14. אביסן	יעקב	דוחן
15. יצחק	מלצר	דוחן
16. מרדכי	ניסן	הלמיש (נוה צוף)
17. יוחנן	בן יעקב	כפר עציון
18. אבי	צוריאלי	מגדל עוז
19. אלי	צלקו	מעלה אדומים
20. יצחק	סמיר	מעלה אדומים
21. שמעונה	פוגל	מעלה אדומים
22. יהודיה	זרהמטיב	מעלה אדומים
23. יורם	אדלר	מעלה אדומים
24. עמנואל	זרהמטיב	מעלה אדומים
25. אורי	אריאל	מעלה אדומים
26. מוני	בן ארי	מעלה אדומים
27. משה	אמיר	מעלה אדומים
28. אריה	קרמלין	מעלה אדומים
29. מנשה	בן ארי	מעלה אדומים
30. אריק	שאול	מצפה יריחו
31. יפה	מבלוף	מצפה יריחו
32. פקו	חורש	מצפה שלום
33. דודי	זהבי	מצפה שלום
34. שובי	לורנע	מצפה שלום
35. נירה	מנדלסון	מצפה שלום
36. יעקב	מאיר	נערן
37. אורי	אליצור	עפרה
38. שמואל	אומן	עפרה
39. בן-ציון	טבגר	קריית ארבע
40. יגאל	קליין	קריית ארבע
41. יהודיה	קציבר	קריית ארבע
42. אליקים	העצני	קריית ארבע
43. שאול	פיינשטויין	קרני שומרון
44. שאול	רוט	קרני שומרון
45. שטרן	שבה	שילה
46. דביאלה	ויט	קדומים
47. בן מנחם	בן מנחם	קדומים
48. אינה	וינוסקי	הקוע
49. דב	הרץ	הלמיש (נוה צוף)



אלקנה

ישב ערוץ בשומרון
דאר פתח-תקוה
טל. 03-909888

תאריך – 1^ו השבוע השל"ט
6 בנובמבר 1978

ישיבת ועד פעולה

רשימת נציגי האיזורים בוועד:

אבינועם משה	- נצר הזני	- איזור עזה
צמרת נחי	- פצאל	
אביב מלכה	- גיחית	בקעה הירדן
נדיבי ישראל	- מחולה	
ניסן סלומינסקי-אלקנה	- שומרון	
אורי אליצור	- עפרה	
יחזק ספיר	- מעלה אדומים	יהודה
יוחנן בן יעקב-גוש עציון		
אליקים העצני	- ק. ארבע	

נוכחים בישיבה:

ניסן (אלקנה) יחזק ספיר (מעלה אדומים) אבינועם משה (נצר הזני)
נחי צמרת (פצאל) אביב מלכה (גיחית)

החלטות הישיבה:

סוכם על 3 ועדות שהקומנה:

- א. ועדה הטברה – מרכז – אורי אליצור (עפרה)
חכרים – אליקים העצני (ק. ארבע)
חגון קליין (אלקנה)
מאיר שטינר (אלקנה)
יהלום שאול (אלקנה)
- ב. ועדה מדינית מבצעית – ניסן (אלקנה)
יוחנן בן יעקב (גוש עציון)
ישראל נדיבי (מחולה)
אורי אליצור וניסן יארגנו פגישות עם אישים פוליטיים.
ג. ועדה אירגונית – מחפשת חברים.

.../2.



אלקנה

ישוב ערווי בשומרון

דאר פתח-תקוה

טל. 03-909888

תאריך.....

-2-

סוכם כי נציגי כל אזור יהיו אחראים על הפעולות באזורם.

כל נציג ידאג באיזור לפעולות הבאות:

1. מילוי חטופס על דרישות הישובים ושליחתו - אורי אריאל, מעלה אדומים, בקעת יריחו.
 2. ערבי הסברה בישובים - אחראי יצחק ספיר (מעלה אדומים) ידאגו להבאת אנשים להסברה בישובים.
 3. פניה לחברי מרכז ^{ת"א} הפגנה - כל ישוב ישלח 3 חברים לערב מסבירים שבו יקבלו תדרוך על הפניה לחברי המרכז מארגן - יצחק ספיר (מעלה אדומים), הערב יערך ביום ^א 9.11.78 בשעה 6.00 בערב, על-הפקום ^א חבצ'ה הודיעה. ^א אבליה.
 4. הפגנה במרכז חרות ביום הישיבה. מארגן - אורי אליצור ועופרה.
 5. העברה כסף לפי החלוקה הבאה:
5,000 ל'י לחדשים לישוב עד 50 משפחות,
7,000 ל'י לחדשים לישוב בן 100 - 50 משפחות,
10,000 ל'י לחדשים לישוב מעל ל- 100 משפחות.
- העברה תעשה לנציגי האיזור.
- סוכם כי ביום ה' 9.11.78 בשעה 15.45 יחננס הועד.

נספח ה

מועצת היישוב היהודי
ביהודה, שומרון ועזה

ב"ה, י' בחשוון תשמ"א
20.10.80

לחושבי אלקנה שלום רב!

- הנדון: 1. בחירת נציגים למועצת היישוב היהודי ביהודה, שומרון וחבל עזה.
2. חתימה על "נקודה" – עתון היישובים ביש"ע.

1. מועצת היישובים:

שביחת הרעב של נציגי היישובים ביהודה, שומרון וחבל עזה הכיאה, בין השאר, לגיבוש היישובים והולידה את רעיון הקמת מועצת היישובים.

מועצה זו, שאליה נבחרים שני חברים מכל ישוב, עתידה להיות הגוף המרכזי שיחננס וידרוך בעניינים העומדים בראש סולט החשיבות של חיינו, ויחליט החלטות מתייבנות, שיפיעו על חיינו בכל ישוב ויישוב.

ביקשנו, ככתב ובעל-פה – וכן באמצעות "נקודה" – מהיישובים לקיים אסיפות כלליות שבהן יאשרו החברים את הצטרפות ישובם למועצת היישובים וכן יבחרו את שני נציגיהם למועצה.

עתה, הצטרפו כמעט כל יישובי יהודה, שומרון וחבל-עזה למועצה, מלבד, כן מלבד, אלקנה. שוחחתי עם כמה חברים מאלקנה והם מסרו לי שאלקנה לא הפרשו מהציקור ומאליו מוכן שאף היא תצטרף למועצה. הסיבה שהצטרפות לא נעשתה עד היום, נאמר לי, היא סכניה בלבד.

בזמן שביחת הרעב ואחריה ביקרתי אצלכם פעמים לא מעטות ואף השתתפתי באסיפות כלליות שלכם. התרשמתי שאחם ישוב בעל מוטיבציה לא פחותה – ואולי אף עולה – על זו של יישובים לא מעטים. אני מבקש על-כן ממוסדות היישוב, ומהחברים המאכלסים את אלקנה, להביא לכן שבימים הקרובים ביותר תחננס אסיפה כללית שתבחר את הנציגים שלכם למועצת היישובים.

שפוט לא יחכן שהמועצה תחננס ונציגים יעדרו ממנה.

2. נקודה

העתון הוא של חושבי היישובים והם-הם נושאים בהוצאות הופעתו. כיוון שחושבי אלקנה (ועם עוד מספר יישובים) לא הבינו את הרמז ולא חתמו על העתון כאמצעות חלושי החתימה שהופיעו בעתון, החלטנו שביישובים אלה עלינו לעשות זאת באמצעות גבייה מרוכזת. דרך המזכירות – וזו חתיבת את חשבונות של החושבים מידי חודש.

דמי המינוי (שנקבעו בחודש ינואר 80) היו 50 שקל לחודש.

מחודש נובמבר הם יהיו 75 שקל לחודש.

אני מקווה שתקבלו בהכנה הסדר זה של הגבייה.

בברכה,
שלום הרא
ישראל הראל

ד' כסלו תשמ"א
12 נובמבר 1980

לכבוד
מועצה יש"ע
אלון שבות
גוש-קצנין

במהירות שתקצימו אמש בישוב נהרדן נציגנו
למועצה יש"ע.

- 1) אוכל נחום
- 2) וייס הלל

בברכת העם והארץ
ניסן סלומינסקי
יו"ר הועד המקומי
אלקנה.

ד' כסלו תשמ"א
12 נובמבר 1980

לכבוד
הלל וייס
נחום ארבל
אלקנה

הנני מודיע לך בשמחה, כי במהירות שתקצימו
אמש, נבחרת כנציג הישוב למועצה היישובית.

אני סאתל לך עבודה מרובה, לטובת ישובי יהודה,
שומרון ועזה ולטובת המדינה ועם ישראל כולו.

בברכת העם והארץ
ניסן סלומינסקי
יו"ר ועד מקומי
אלקנה.

נספח 7

יט

מועצת היישוב היהודי
בִּיהוּדֵי שׁוּמְרוֹן וְעֵזָה

עפרה! הרי בית-אל 91-000
טל' 02-954441
ה' בכסלו תשמ"א
13.11.80

אל: תקרי מועצת היישוב היהודי ביהודה, שומרון וחבל עזה
מאת: ישראל הראל

שלום רב,

הנדון: כנס היסוד של המועצה - חוזר מס' 1


לאחר ההליך הארוך של הבחירות, הכינוסים האיזוריים וההכנות הארגוניות לקראת הקמת המועצה, אני יכול לבשר לכם שכנס היסוד של המועצה יתקיים, אי"ה, ביום רביעי, י"ז בסבת תשמ"א, 24.12.80, בשעה 18:00 ב"יד שפירא" שבגוש-עציון.

אנא עשו את ההכנות הדרושה להחפנות לערב זה (יתכן ותחבקשו ללון בגוש-עציון על-מנת להמשיך מייד לאחר ליל הפתיחה ביום דיונים נוסף. אם תכנית זו תצא לפועל או לא - אוד יעכס מאוחר יותר, כולל סדר יום מפורט).

כדי לשוות למעמד הפתיחה אופי מרשים וחגיגי (כל כלי התקשורת יהיו שם וחשוב לנו שהציבור הרחב ידע על קיומנו) אנו מזמינים למעמד הפתיחה את כלל חברי היישובים (האולם גדול דיו להכיל אותם).

אנא, פרסמו בלוח המודעות של היישוב את דבר הפתיחה החגיגית ועשו הכנות ארגוניות (רישום, תחבורה, וכו') על מנת שמירב האנשים מיישובכם יגיעו לפתיחה.

פרטים נוספים - כולל סדר יום מדוייק - בקרוב.

בברכה,

ישראל הראל

אנני מסייג המוני איצ"ג
אנני ר/ג
ג/א

27/1/01

מעלה ארומים ד.נ. בקעת הירדן
טל. 02-224893

מועצת הישוב היהודי ביהודה, שומרון ועזה

יש"ע – מועצת הישוב היהודי ביהודה ושומרון, בקעת הירדן וחבל עזה

המועצה מייצגת את היטוביט היהודיית אשר אמוריט להמצא כחחומי הממסל הפלסחניני הקרוי אוטונומיה (מלבד 5 קיבוציט בבקעת הירדן). חכריט במועצה 40 ייוביט המסחייכייט להנועת המושביט, לאיגוד המושביט סל הפוהמ"ז, לאיחוד החקלאי, מסקי חרות, הקיבוץ הדחי, גוש אמוניט, וכן יטוביט עירונייט שאיך להט הסחייכות חנועחית.

כיוט, מיוצגת במועצה יש"ע, אוכלוטיה יהודיה סל קרוב לעסרת אלפיט נפס, והמועצה מקווה סממסלת יטראל תעסה כדבריה להכמלת אוכלוטיה זו כמה מוניט. המועצה רואה לעצמה שלסה תפקידיט עיקרייט:

- א. לייצג את המחייסביט ולהביא את עניינט בפני קובעי המדיניות ומבצעיה בממסלה ובכנסה, ובמיוחד להציג בפניהט את עמדת היטוביט בכל הקסור לתכניה האוטונומיה.
 - ב. להסביר לציבור הרחב בפרטומיט שוניט ובאמצעי התקסורת, את מצב היטוביט, את הדרך שבה מביניט אנסי היטוביט את חכניה האוטונומיה, ואת חביעותיהט בהקסר לכך.
 - ג. לטפח סולידריות בין חושבי מדינת יטראל מחני עברי קנו הירוק, בכלל זה לארגן עחודות סל מחנדביט וחומכייט, אשר יטיעו למחייסביט להבסיה את המסך הנוכחות היהודיה בלב ארץ יטראל, ואת המסך החייט החקיניט בין יהודיט וערביט בכל מקוט.
- במליאת המועצה, חני נציגיט מכל יטוב, והיא מחכנסת אחת לחודס. העבודה הסוטפת נעסיה ע"י מזכירות בה 8 חכריט שבה נציג מכל אזור וע"י ועדות ואנשי ארגון סמועליט מסעט המזכירות.

בברכה

מועצת היטוב היהודי ביהודה
וטורון, בקעת הירדן

וחבל עזה.

אלו שסבו בקעת הירדן * יטובי השומרון * יטובי בנימין * יטובי מדבר יהודה
גוש-עציון * יטובי גוש עציון * קרית ארבע * יטובי חבל עזה.

188
188

מועצת היישוב היהודי
ביהודה, שומרון וחבל- עזה

ט' בניסן תשמ"ד
11 אפריל 1984

סיכום ישיבת פורום יש"ע מיום כ"ה באדר ב'
(29.3.84)

1. הישיבה התקיימה בחדר הישיבות במשרד הפנים, ירושלים.
2. למשתתפים הוצגה חכנית מינימום הכרחית להקמת ישובים, חיזוק ישובים קיימים וחשיית. החכנית ההבססה על נהוגים שהוגשו ע"י מועצות ותנועות.
3. לאחר ההערות של המשתתפים, הוגשו ספסי שאלות חדשים שמולאו ע"י המשתתפים. מסיכום הספסים הנ"ל חובר מסמך חדש.
4. משהפני הישיבה בחזרו צוות לכתיבת המסמך המרוכז, בהרכב: אורי אליצור, אורי אריאל, בני קצובר וישראל היראל.
5. סוכם שיערכו פגישות עם השרים והמטרידים הנוגעים בעניין.

ההצעות שנספחו (מאז הישיבה הנ"ל)

1. בפגישה עם שר הפנים, הד"ר בורג, מיום א', כ"ח באדר ב' (1.4.84), סוכם שהמועצות תגשנה למשרד בקשות (עד 320% התייקרות) והשר ינחה את משרדו לאשר ולשלם, לפי הצרכים של כל מועצה, עד אמצע יולי.
2. ביום חמישי, ג' בניסן, 5.4.84, הוגש מסמך יש"ע לאשר וינר, מנכ"ל משרד השיכון. המנכ"ל לא התחייב לקיים שום בניה. נקבע שתחקים פגישה נוספת.
3. ראשי המועצות האזוריות נפגשו ביום א', ו' בניסן, 8.4.84 עם מתי דרובלס, והגישו לו מסמך בדבר הדרישות מההסתדרות הציונית. מתי השיב, שמחוסר תקציב לא יוכל לבצע אף חלק קטן מתכניותיו.
4. ביום שני, ז' בניסן, 9.4.84 תפסנו, בני קצובר ואני, "טרמפ" על ישיבה אחרת של שר האוצר, והוכחנו אותו על ההקפאה-למעשה שהוא נוהג בהתיישבות. סיכום: התקיים ישיבה מסודרת, בהשתתפות הפורום, בעניני תקציב והתיישבות.
5. ביום שלישי, ח' בניסן, 10.4.84, היתה פגישה מצומצמת עם ראש הממשלה ובהשתתפות נסים ברוך, יועצו לענייני כלכלה, מנכ"ל המשרד והדובר, בדבר ההקפאה-למעשה. לראש הממשלה נאמרו דברים קשים, כולל רמזים בדבר הבחירות. תשובתו: לא יעשה דבר מעבר לתקציב. בקשר להקפאה: ראש הממשלה סבור שאין להחיל הקפאה - כבשאר מגזרי המשק - על התיישבות ביש"ע. הוא יבדוק את התלונות מייד.

מועצת היישוב היהודי ביהודה,

שומרון וחבל עזה

א' באדר ב' השמ"ד
5 במרץ 1984

סיכום מועצת תפוח כיום ל" באדר א' תשמ"ד,
(4.3.84)

- נושא כרכזי: דיון וקבלה החלטות לפעילות יזומי יש"ע בשכונות ובערי פיתוח.
- אורחי המועצה: הסר אריאל שרון, ח"כ חנוך פורת, הסופרת נעמי פרנקל ואורי בראון, יועץ שר הבטחון לעיניני ההיישובות.
- דו"ח פוליטי: בני קצובר מסר דו"ח על פעילות המזכירות בעניני דו"ח קרפ, הרקע לכתיבת הדו"ח הנגדי של יש"ע, העבודה המשלימה בכנסת ובוועדותיה ובקרב שרי הממשלה.
- קיצור דברי אריק שרון: באתי להזעיק ולא להרצות. "הכנית רייג'ן" עומדת למבל הנופה מחודשת. ישראל מוותרת ללא לחץ, ללא ההנגדות. לערפאת נחננו להלחץ מטריפולי, לבנון, כתוצאה מפניות אמריקניות וצרפתיות.
- הסם הזה מאבד את יכולת האבחנה שלו. הנה, יוקביים אנשי מפלגת העבודה כתלמידים ל לפני רבם וקטביים לאורה – ~~שאר~~ א-סווא, מי שקומד בראש הזרוע הפוליטית של ארגוני הכרור ברצועה ונתן מחסה למחבלים.
 - כלי ההקסורה מערערים כשיטהיות את הפטרון העצמי בהציגם כל הזמן את הערבי הצודק מול הפהודי המנסל והאכזרי; את הערבי החכם מול היהודי האוויל.
 - ~~המור~~ מכל: הפסקת ההתנהלות היהודית. 26 יוטבים שהיו אפורים להבנות – לא נבנים, ואין קצירות בהפסקת הקמס. האמריקנים לא לוחצים. ישנה הסכמה שבסתיקה רח להאט ככל האפשר את הקצב. לפני שנה רחוק בגין הצעה להפסקת ההתנהלות עד לסיום הכו"מ המדיני. היום, כנראה שהקו רחוק מוגשם ללא החלטה פורמאלית.
 - מאז המאוזים שהוקמו בזמני כקר הבטחון, לא הוקמו חדשים. לא רואים עבודה של הכשרה קרקע והנחה עזרי מים. כאזור, אין החלטה ממשלה להפסקת עבודות, אך ישנה הסכמה שבסתיקה ועל זה באתי להזעיק.
 - ים מי שזורע מכטולים משפטיים כדרך להחלטה תנופת ההיישובות.
 - הייתי בעד יהודים נקבר-יוסף בשכט כלקח מלבנון. יהודים צריכים לחיות בקרב ערבים, אחת הינם הם קיני טרור מכדי לפצח אותם צריך להשתמש ככוח רב שמעורר התנגדות.
 - צריך להכניס יהודים לג'נין, סכס, רמאללה, ביה לחם והברון ולהקיף אותם ביישובים יהודים. סעינו ילא עלינו זאת הלכתחילה.
 - בחבל עזר יני להקים מרכז עירוני גדול בדרום הרצועה ולבחר את הרצועה באצבעות (יטובים) יהודיות.
 - ים להקל על היוזמה הפרטית ביש"ע.
- שכונות: – עמח לשמוע כי תפעלו בשכונות. יש לעבוד שם ולא להרפות. כל אחד מהיישובים וכולם ביחד.
- עליה: – אל התמנע על אף אחד. כל ישוב שיהיה מחלק עליה משל עצמו. ליישובים קשה להם – משפלו באמצעות מועצת יש"ע.

-- (בתגובה לדברי בני קצובר על המערכה לטיפול החדמית): עליכם לנהל את המאבק במישור אידיאולוגי. לא להיראות אחרת, כי אם לעשות אחרת. לעסוק פחות ב"אין נראים".

-- יש לעשות עוד צעד נוכח החולשה וחוסר הנכונות של הממשלה. לצעד זה באתי להזעיק אתכם.

לאחר דברי אריק שרון קיבלו הנציגים את נייר העבודה בענין הפעולה בשכונות. עתניאל שנר, מרכז ועדת הארגון של יש"ע, הציג את תכנית הוועדה. להלן תקציר הדיון: יצחק גבע (חוף עזה) - אצלנו החלה העבודה בשיתוף המועצה והמתנ"ס. כלליה: יש ללכת בזהירות ולהדגיש שאין אנו ע"ה הסכונות ואין הם על השכונות. כלים שלובים. פרופ' יוסף בן שלמה (קדומים): התכנית רחבה מידי. אם יקום גרעין אחד מהמבצע - אראה בכך הטב.

שמאל בן חיים (פסגות): התכנית, למרות הקפה, אפשרית וניתנה לביצוע.

יושנה אילן (אלון מורה): יש לקיים ימי עיון לחברי היישובים לקבלת הנחיות מקצועיות.

חנוך קליין (אלקנה): יש לגייס את הנוער ביישובים. כמו כן על המועצות האזוריות - יו והמקומיות להעמיד את משאביהן לרשות המבצע.

אליקים העצני (קרית ארבע): יש להכין ערכה לכל מתנדב.

בני קצובר (אלון מורה): אסור להוציא מתיישבים מעיירות פיתוח. חובה להוציא מהשכונות. יש לבטלם. שלא מוכן לקרלס לתוכו מחשכונות - הדיבור שלו על פעולה בשכונות הוא שטחי, מזויף.

יצחק בן דב (ברקן): התכנית שאפתנית מידי. אם לא תצטמצם לדברים האפשריים - לא תצליח. צפורה העצני (קרית ארבע): לפני 12 שנה התחלנו, אנשי הקריה, לפעול בשכונות. היום גרוה אצלנו מאות משפחות מהשכונות.

מאיר גרינולד (מבוא הורון): המשאבים הנחוצים הם רבים ויש להקציב מתקציבי היישובים. יעקב אבינס (צפון הירומרון): יש אצלנו סבך בירוקרטי. יש לפטח תליכי הקליטה. מבצע האמלום שקיימנו איתך מטעם יש"ע לא ישיג את כל שיכול היה - בגלל הבירוקרטיה.

חיים פוגל (נורה יוף): התכנית גדולה מידי עלינו. אנו נגדריים אחרי החקשורה. די לי במסע הסברה אפקטיבי בשכונות שאנו לא מפריעים להם - אלא להיפך.

עוהני שנר (מכמט): בסיכום עד הפגישה הבאה של המועצה חיבנה התכנית הסופית ע"פי הערות והצעות מליאת המועצה והוועדה המקצועית.

הודעת חנן פורת

ביום שבו התכנסה המועצה התפרסם בתקשורת שח"כ חנן פורת פועל לאיחוד המחנה הציוני הדתי ועקב כך יחזיר את המנדט בכנסת לתחיה. למרות היום הסוער והעסוק, הגיע חנן לתפוח ע"מ לדווח לחברי מועצת יש"ע על צעדו - שיש לו השפעה על מכלול הנעשה ביי"ע.

הסברה

פרופ' בן שלמה: שהכין נייר עבודה לפעילות הסברה, ביקש לדחות את הדיון בענין לכינוס הבא של מליאת המועצה בגלל השעה המאוחרת. מצ"ב נייר העבודה של הוועדה. נדון בו, אי"ה, במליאה הקרובה.

רשות הדיבור


אליקים העצני הציג למועצה את החלטת המועצה הבאה:

"מועצת יש"ע פנתה אל ממשלת ישראל ואל מליאת רשות השידור בהמלצה שלא להאריך את כהונתו של המנכ"ל היוצא, מר יוטף לפיד. זאת, כדי לאפשר הפיכת הרדיו והטלביזיה מכלי ביטוי משרתיים את מחנה השמאל בישראל, לחנות שידור המבטאות את כל קשת הדעות בארץ. המועצה קיבלה, ברוב גדול, את הצעתו.

נספח יב

מועצת הישגים היהודיים ביהודה, שומרון וחבל עזה.

אגודת
אמנת
אייל
בקרית ורדן
ביתנו איתנו
משעבד
הדומין
החינוכה
מסרובת
מנהל אגודת
עמאל
קיד ואתנו
שומון



עמדה, דב. היריזשלים, 90906 סול 976026, 02-976441

כ"ט באדר א' תשמ"ו
10.3.86

שלוט רב,

א.נ.

במסגרת מבצעי האיכלוס הקרובים ובאים נערכות קבלות קהל בבית ציוני אמריקה בחל אביב, בכפר המכביה ברמת גן, ובירושלים.

בקבלות הקהל אנו עורכים תצוגת יישובים ואיזורים בי"ש"ע.

חלק מהתצוגה מיועד למפעלי תעשייה, מפעלי תירות, מדרשות, ובהי ספר שדה, מכירה תוצרה ופרסום, לעניין משקיעים ויזמים ולהציג מקומות העסוקה פושנציאליים.

ניתן לרכוש דוכנים לתצוגה ולמכירה הכוללים שולחן ושטח מאחוריו לקיר. ישנה אפשרות להביא דוכנים כהיאום.

מחיר דוכן תצוגה ומכירה הוא \$50 ליום.

נשמח לראותכם בינינו מציצים יישוב חי ותוסס.

קבלות הקהל יערכו בהאריכים:

ב"ב ב"ב ביסן 4.86_4-5: איזור הר חברון, קריה ארבע בבית ציוני אמריקה בח"א.

פ"י ב"ב אביב 18-21_5_86: לאיזורים שומרון, בנימין ועציון בכפר המכביה בר"ג.

ב"ג ב"ג פינן 9-10_6_86: לאזורים בנימין ועציון בירושלים.

אח קבלת הקהל ילווה פרסום מקיף בכל כלי החקשורת.

אנו מצפים לקהל רב.

בברכה
צוות מבצע איכלוס יש"ע

פרסים נוספים: אצל רכז המבצע במועצה
ובמועצת יש"ע – יעקב גולן

ג' בסיון תשמ"ד
3 ביוני 1984

מועצת היישוב היהודי
ביהודה, שומרון וחבל-עזה
עפ"ה, ד.נ. הרי ירושלים, 90906
טל' 954441; 954404; 02-951426-7

אל:

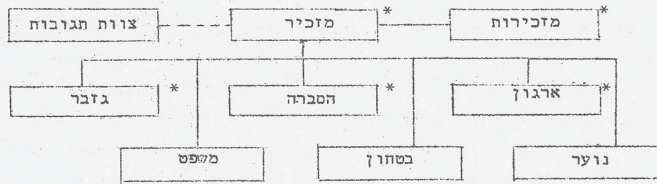
הצעת ארגון מועצת יש"ע

המסמך מוגש לראשי המועצות המקומיות/אזוריות לדיון ארגוני שיחקיים בי"ג סיון, 13.6.84 במשרדי מועצת יש"ע בעפ"ה.
המסמך מהווה הצעה, אשר בקווים כלליים מקובלת על מרבית ראשי המועצות, כפי שבאה לביטוי בשיחות שקיימתי אהם.

מ ב ו א

כבסיס לעיון ומחשבה עלינו לקחת בחשבון כמה נהונים:

1. מועצת היישובים שהחכנסה לישיבת מליאה המועצה במכמס בתאריך ב' אדר א' (5.2.84) קבעה מבנה ארגוני בסיסי כדלהלן:



* עובדים בשכר.

הערות למבנה הארגוני הפנימי:

- א. כפורום מכוון יהיה פורום ראשי המועצות עם מספר מצומצם נוסף של חברים.
 - ב. צורת תגובות (כעין מזכירות מצומצמת) - פונקציונלי נבחר.
 - ג. ועדת הארגון הוקמה, כמו כן הוקמו ועדות אזוריות (חוף-עזה, הר חברון, גוש-עציון, בנימין, שומרון). ועדות אלה החלו בפעולתן.
 - ד. הוקמה ועדת הסברה, כמו כן הוקמו תת-ועדות הפועלות בחחומים השונים (האזנה ותגובה, ארגון ימי עיון וסמינרים, תומר עזר כתוב בכיוונים שונים).
 - ה. מערכת גזברות וגיזוס כספים - בתהליכי הקמה וארגון.
 - ו. ועדת מטפס - פועלת, אך בינתיים לא כוועדה.
 - ז. ועדת בטחון - טרם הוקמה.
 - ח. ועדת נוער - טרם הוקמה.
- הוחלט כי בוועדות ג', ד', ה' יועסקו אנשים בשכר. עד כה טרם נמצא חקציב להעסקת אנשים מתאימים.
2. עקב סיבות "הסטוריות" הועלתה דרישה של ראשי המועצות המקומיות ל"עריכת השולחן" כשהדרישה הבסיסית היא יצוג רחב יותר ומשקף מציאות בשטח במסגרת מועצת יש"ע.
 3. ככל שישנם יותר חושבים ביס"ע, וכפועל יוצא מזה - יותר מועצות מקומיות/אזוריות שותפות במועצת יש"ע, ישנו תהליך של הטרונגניות בפורום, דבר היוצר מצב של קטת דעות רחבה יותר מחד, ואובדן צביון מיוחד - מאידך.

2/...

4. כל חברי הפורום מעוניינים במציאת פתרון שבו נרכז את הכוחות, נרחיב את המעגל אך לא נאבד את הדרך המיוחדת והמיוחדת את מועצת יש"ע.
לאור הנ"ל, ברצוננו להציע פתרון שיענה על הצרכים לשנים הקרובות, חוץ קביעה ברורה שהצעות הפתרון יבחנו שנית בחודש פברואר (מועד הבחירות למועצות המקומיות) או להילופין (במידה שלא תהיינה בחירות) – בחודש אפריל 85.

עקרונות מנחים:

1. עקרון חופש הביטוי (כפי שעד היום יש לכל דעה אפשרות להישמע).
2. עקרון ההצבעה (ככלל, יש לנסות להגיע למצב בו אין צורך בהצבעה, אך כאשר מתקיימת הצבעה דעה הרוב היא המכרעת).
3. עקרון קבלת החלטות (החלטת הרוב תתקבל ויהיה צורך לקיים במליאה כל החלטה).

ייצוג במליאה ובמועצת יש"ע

הבעיה: הבסיס הייצוגי היום הוא 2 נבחרים (ממונים) מכל ישוב.
במצב שכזה נוצר מצב, שבו עיר בת מאות משפחות מיוצגת כיישוב קטן בן 15 משפחות.
מובן, שבמקרים בהם יש צורך בהחלטות בנושאים יסודיים ברי-מחלוקת, קיימת דיס-פרופורציה בולטת.

ההצעה שגובשה: חברי מועצת יש"ע יהיו מליאות המועצות. קרי – מועצה מקומית תיוצג ע"י כל חברי הנהלת העיר, וזאת על מנת למנוע בחירות מיותרות בעיר, וכמובן שחברי המועצה הם ביסוד הדברים ציבור נבחר על ידי חושבי הערים.
מועצות אזוריות מיוצגות ע"י חושבי היישובים במליאה המועצה, ובאותו אופן בפורום מליאה מועצת יש"ע (ישנה אפשרות שיהיו אנשים אחרים, אך באותו מספר).
במקרה כזה יוכלו להיות 2 נציגים מכל ישוב, אך רק אחד יהיה בעל זכות הצבעה.

פורום ראשי המועצות

הבעיה: מספר הערזה לנושא זה שהועלו ע"י החברים:

1. סגנון עבודה
2. הפורום שנפגש לדיונים בעלי מלמעות מוצא שבחוכו ישנם חברים נוספים שאינם שייכים לפורום, ופעמים בנדסף להבעת דעות הם ברמה של מצביעים ומחליטים.

ההצעה שגובשה:

1. הפורום יפעל באופן קבוע פעם בחודש, בתאריך קבוע מראש ובמשרדי מועצת יש"ע.
דיוני הפורום יכללו 2 סעיפים בכל פגישה, ובסדר הבא:
א. נושא מחזנך מראש (על בסיס חכנית נושאים שהיקבע ע"י הפורום).
ב. שונות (ארועים שוטפים).
הערה: יש לציין שישנה אפשרות לכנס את הפורום לישיבות מיזחדות, אם וכאשר יהיה צורך בכך. כינוס הפורום – לפי החלטת צוות התגובות (מזכירות מצומצמת).
2. פורום ראשי המועצות יכלול את כל ראשי המועצות, עובדי יש"ע (מזכיר, ארגון, הסברה, גזבר) ועוד מספר מצומצם של חברים שהפורום יסכים עליהם.
הם, ורק הם, רשאים להשתתף בדיונים ולהכריע בשאלות בהן נערכת הצבעה.
במקרה הצבעה, יוכל להצביע רק המזכיר מקרב עובדי יש"ע.
הערה: במקרים בהם החליט המזכירות המצומצמת, יוכלו להיות מוזמנים לישיבות אנשים נוספים אשר לא תהיה להם זכות הצבעה.

צוות הגובות (מזכירות מצומצמת)

הבעיה: 1. איך להגיב באופן שוטף, כך שתהיה הגובה המספקת את כלל הציבור או את צרכי יש"ע?

2. במי להתייעץ לפני ביצוע צעדים בעלי משמעות.

3. מי הפורום שיעקוב בחיי היום-יום בהפעלת המערכת ויעזור לעובדים.

ההצעה שגובשה: יוקם צוות-תגובות אשר יוחלף כעבור קדנציה של שנה.

צוות זה יטב כל שבוע כמזכירות מצומצמת במסרדי יש"ע, ביום ובטעה קבועים.

צוות זה יבחר על ידי הפורום.

הרכבו: מזכיר מועצה יש"ע

3 ראשי מועצה

איש מקצוע (הסברה/אמצעי תקשורת).

הערות: * במקרים בהם התגובה היא שוטפת ולא בעלת משמעות מדינית, יהיה התייעצות עם צוות התגובות.

עם צוות התגובות.

* במקרים בהם התגובה היא בעלת משמעות מדינית תהיה התייעצות ו/או פגישה עם המזכירות המורחבת

ייצוג כלפי גורמים ממלכתיים

הבעיה: בפגישה עם שרים, ח"כים, ואישי ציבור ישנו רצון של רוב הציבור להיות שותף.

פעמים לצורך הבאת נושאים מקומיים ופעמים בגלל רצון אישי להיות נוכח.

ההצעה שגובשה: לפני כל פגישה יידונו הנושאים בישיבה הקבועה ובה יקבעו הנושאים והנציגים.

במידה ולא יהיה מרווח זמן מספיק, התבצע עבודה זו ע"י המזכירות המצומצמת.

כשעתים לפני כל פגישה תקבע פגישה מכינה נוספת, שבה יסגרו נושאים שונים על מנת להבטיח הצלחת הפגישה.

* * *

במידה והנקודות לעיל יסוכמו, נוכל להפעיל את המערכת ביעילות וברוח טובה כפי שהיתה עד היום, ויותר.

על מנת לסיים סובייח הדיון הארגוני, עלינו לעסוק בעוד שני נושאים בסיסיים:

1. השתתפות כספית מחייבת.

2. "אגד ערים" (נערכו דיונים בנושא בפורום ראשי מועצות מקומיות).

השתתפות כספית מחייבת

עד כה, נקבעו מספר פעמים כללי ברורים, כולם התחייבו להיות שותפים, אך המציאות...

לאור זאת, ברצוני לקבוע כמה כללים (בחקוה שהפורום יקבלח):

א. הדרך שתיקבע תחייב את כולם.

ב. הכסף יועבר ע"י הוראת קבע ולא ע"י נסיעה ובקשת "צדקה" (כפי שהיה בחודשים האחרונים).

ג. הגדלת הצוות ו/או הפעולות של מועצת יש"ע אשר חידרט ע"י מליאת מועצת יש"ע או הפורום יקחו בחשבון הגדלה תקציבית.

ד. הפרדה מוהלטה בין תקציבי יש"ע הטונים: - מועצת יש"ע

— קרן מספטיח

— עתון נקודה

— מבצעים מיוחדים.

- 4 -

להלן מספר הצעות אשר נוסו בעבר ויש מקום להתייחס אליהן (כמובן אפשר למצוא דרך אחרת, נוספת).

- א. הקצבה לפי מודד של אחוז מתקציב המועצה. בזמנו דובר על 0.7%. מומלץ להגדיל ל-1% מתקציב המועצה (אורך בצוות רחב יותר לפי החלטת המליאה).
 - ב. הקצבה לפי בסיס של סכום קבוע לכל מועצה, פלוס סכום משתנה בהתאם למספר המשפחות אשר משלמות מיסיט בתחום המוניציפלי של המועצה.
 - ג. הקצבה על בסיס מלא יל מספר משלמי המיסים במועצה.
- הערה מתודית: ראשית, יש להחליט על הדרך ורק לאחר מכן נעשה חשבונות לגבי הסכום המהבקים.
- לפי מה שקבענו יש לילס את הסכומים החל מחודש אפריל 84 באופן טנקבע.

"אגד ערים"

הנושא נדון במספר פגישות של פורום ראשי המועצות העירוניות. דומה שהנושא עדיין לא ברור מספיק, ובעיקר בשני החומים:

- * הגדרת נושאים ומסימות (במה יעסקו אנשי אגד ערים? האם שייך רק לערים ולא לאזוריות? האט ישנה הצדקה לקיום גוף שכזה בהתייחס לכוון של מועצת יש"ע?).
- * מה הדיקה בין מועצת יש"ע לאגד ערים? (האם ההיה מנותקת ממועצת יש"ע? האם במסגרת מועצת יש"ע? האם יפעל במקום אחר ובדיקה למועצת יש"ע?).

ההצעה שגובשה: קביעת ועדה מתוך הפורום (כולל נציגות מועצות אזוריות) שיבחנו את הנושאים לעיל ויגביו עמדות והמלצות לביצוע.

עמוד 1 מתוך 9

מועצת הישגים יהודיים ביהודה, שומרון וחבל עזה.

אליהו איתן, קצתהרדן, בית שאן, מושטק, הרצליה, צפת/נצרת, מנהל אגים, נמלן, קריית ארבע, שומון



עמדה, ד.ג. הריזושלים, 90906 70 951427, 951426, 954441, 02 954404

כה"כ באייר תשמ"ו
3 ביוני 1986

לכבוד
ראש המועצה

שלום רב,

הנדון: הנושאים המונציפליים – דרוח פעילות 1985/6.

חלפה לה שנת התקציב 85/6 ואנו עוסקים היום בתיכנון ותיקוב המועצות.

מטבע הדברים זה הזמן לתקציב גם את מועצת יש"ע, אשר עסקה השנה (יותר מבשנים קודמות) בפעילות מונציפלית לרווחת המועצה ותושביהם.

כפי שהנהלה החליטה לפני למעלה משנה, עוסקה מועצת יש"ע בתחומים המוניציפליים בשני משורים: 1) כאשר ישנה בעיה משותפת לכלל המועצות או חלקן.
2) כאשר ראש המועצה מבקש את סיוענו לפתרון בעיה, שאנו מסוגלים לעזור בה.

כל הפעילות המוניציפלית מעוגנת בפעולה "לעידוד האיכלוס" שזה אחד מתפקידי מועצת הישובים.

על מנה לבחון את פעילותנו בשנה שחלפה להסיק מסקנות ולתכנן את השנה הבאה, החלטתי לשקף את ראשי המועצות בסיכום בכתב. (במידה ויהיה צורך, או דרישה נעלה נושאים אלה בהנהלה).

דו"ח זה יועבר גם לממונה מטעם משרד הפנים מר שלמה עמר על מנת שמערכת משרד הפנים הוכל לבחון את פעילותנו וב"ה לאשר למועצות לסייע לנו – כנותני שירותים מוניציפליים מסויימים למועצות.

אין בליבי ספק שמשרד הפנים ובראשו מר שלמה עמר ישמחו לאשר את המסך הפעילות שלנו בתחומים המוניציפליים ובכך לסייע לכל מועצה ומעצה.

אח הדוח אחלק לפי המשרדים השונים, ובראשי פרקים.

1. קרקעות.

סיפלנו השנה בכמה נושאים הקשורים לקרקעות.

א. פעלנו בוועדה הכספית ע"מ שיאושר תקציב נוסף לפיקוח על קרקעות המדינה – השנה הוקצו \$ 300,000 תוספת לפיקוח, וזאת דרך משרד החקלאות ומחן הכספים היחודיים.

2.

מועצת יש"ע
עפרה, ד.נ. הרי ירושלים 90906
מל: 951426, 02-954441

מבצע איכלוס - יש"ע
א" בחבת תשמ"ו
13.12.85

לכבוד
מזכירי המועצה

כידוע לכם, נמצאות ההכנות הראשוניות לקראת מבצע איכלוס יש"ע תשמ"ו, בעיצומן.

הכנת האוירה הנכונה לקראת המבצע, חשובה ביותר. בין היתר מתוכננים סיורים בהקיף גדול של הציבור הרחב ואירועים חגיגיים, כנסים, חוגי בית ועוד.

נושא חשוב הוא אירגון סיורי אח"מים, באופן מסיבי, מכל גווני הקשת הפוליטית.

וכאן, יש לכם אפשרות לעזור לנו. מתוכננים בודאי בחודשים הקרובים כנסים, ואירועים למיניהם במסגרת המועצה והישובים, אשר ישתתפו בהם טרם ח"כים ועוד. ע"מ לשלב במבצע האיכלוס את הגעת האח"מ לשכס הטפציפי, ובמקום שיגיע האח"מ לשעתים, נביאו ליום סיור שלם באזור בטימן "מבצע איכלוס".

לצורך זה, אנא שלחו לי בהקדם רשימת האירועים המתוכננים לחודשינו הקרובים ואת שמות האח"מים המוזמנים (אם לא הוזמנו - ציינו את ברצונכם שאנו כזמין אותם למיור שבתוכו ייתלב גם השכס).

נראה לי שמידור זה יפעל לטובת כולנו.

בתקווה לתשובתכם המהירה

מוסי אזוק
יש"ע

העתק: עתניאל זנלר - מזכ"ל יש"ע

מועצה יש"ע

מועצה יש"ע
עפרה, ד.נ. הרי ירושלים 90906
טל: 02-954441, 951426

כ"ג בכסלו תשמ"ו
6,12.85

לכבוד
חברי ההנהלה

הנדון: ישיבת הנהלה

ביום רביעי ו' בטבת תשמ"ו 18.12.85 החקיימם אי"ה ישיבת הנהלה.

- 1. על סדר היום: 1. דווח מבע"פ עם מטרד האוצר - דיון על סדרי עדיפויות.
- 2. הכנת פגישה עם טר הפנים.
- 3. ייזנות (ביקור טר המשפטים, סיור גדולה יש"ע ביטובים, מבצע איכלוס וכו').

לתשומת לבכם - הישיבה תחיל בטעה 13:00 ע"מ למנוע ישיבה לתוך הלילה.

בברכה טוב הארץ
עחנאל טבלר
מזכ"ל מועצה יש"ע

*נ.ד. לפי בקשתו של אהרן נאלי י"א
נוטיו סמוך מזכ"ל וסגן*



המועצה המקומית

מעלה אדומים

ב' באייר תשמ"ה
23 באפריל 1985
מספרנו: 5727
מ.ת. 1-83

16.12.85
מ.ת. 1-83
ג.א.א.

לשם יום - פולחן תאגי חיל

לכבוד
ראש המועצה המקומית

אדוני הנכבד,

הנדון: פגישה עם שר האנרגיה

בסדרת הפגישות עם שרים, חכי"ם ובשיחה שהתקיימה בעזנוך משרד המשפטים הועלה הצורך לקיים פגישה עם שר האנרגיה. אבקשם להעביר אלי הנושאים אשר לדעתכם יש צורך לדון עם שר האנרגיה. לאחר קבלת החומר כאמור תתקיים פגישה מוקדמת של ראשי המועצות המקומיות לקראת הפגישה עם השר. תאום הפגישה עם שר האנרגיה מתואמת במקביל.

ב ב ר כ ה,

עמנואל טרסטמן
ראש המועצה

מנוה/אמק (הו תקוואה)

לשם יום - פולחן תאגי חיל

באמון - נוני יעני, הו"כ, דאג-הספר, מנהל זכו
לחיל - י"א ארנון שני (ונושא)
מ.ת. 1-83

טל. 02-251262

ד.ג. בקעת יריחו

ביבליוגרפיה

- אדרעי, יוסף, תשנ"ו. 'על חקיקת מיסים: חקיקה ראשית, חקיקה מנהלית וחקיקה שיפוטית בישראל', **המשפט** ג, עמ' 319
- אהרונוסון, אבי, 2002. **הקמת התק"ס**, רמת אפעל: יד טבנקין
- אוחנה, דוד, 1998. 'רוח הישראליות', **הישראלים האחרונים**, תל אביב: הקיבוץ המאוחד
- אונגר, עמיאל, יולי 2002. 'נקודה לעניין', **נקודה** 248, תמוז תשס"ב
- , נובמבר 2002. 'נקודה לעניין', **נקודה** 252, כסלו תשס"ג
- , אפריל 2004. 'נקודה לעניין', **נקודה** 269, ניסן תשס"ה
- , יולי 2004. 'נקודה לעניין', **נקודה** 272, תמוז תשס"ד
- אורבך, אורי, מאי 2004. 'זה לא בגללנו', **נקודה** 270, אייר תשס"ד
- אייזנשטדט, שמואל נח, 2004. **תמורות בחברה הישראלית**, תל אביב: משרד הביטחון
- אליצור, אורי, מרס 2004. 'כל מלחיה נרדמו', **נקודה** 269, ניסן תשס"ד
- אלמוג, עוז, תשמ"ו. **הצבר – זיוקן**, תל אביב: עם עובד
- אלעזר, יפתח, ינואר 2004. 'דבר מופלא קרה להם בדרך לזינבה', **העין השביעית** 48
- אפרת, אלישע, 1984. **גיאוגרפיה ופוליטיקה בישראל**, תל אביב: אחיאסף
- אריאן, אשר, 1990. **פוליטיקה ומשטר בישראל**, מהדורה שנייה, תל אביב: זמורה ביתן
- , 1997. **הרפובליקה הישראלית השנייה**, תל אביב: זמורה ביתן ואוניברסיטת חיפה
- אריאן, אשר, דוד נחמיאס ורות אמיר, 2002. **משילות והרשות המבצעת**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה
- ארליך, אבישי, 1993. 'חברה במלחמה: הסכסוך הלאומי והמבנה החברתי', אורי רם (עורך), **החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים**, תל אביב: ברירות
- בגין, בני, 2000. **סיפור עצוב**, תל אביב: ידיעות אחרונות וספרי חמד
- ביילין, יוסי, 1985. **מחירו של איחוד: מפלגת העבודה עד מלחמת יום הכיפורים**, תל אביב: רביבים
- , 2004. **מהחולה עד ז'נבה**, תל אביב: ידיעות אחרונות
- בנזימן, עוזי, 1985. **לא עוצר באדום**, תל אביב: אדם
- , מאי 2004. 'התקשורת שמאלנית', **העין השביעית** 50
- גולדברג, אסתר, 1993. **התנחלויות בגדה המערבית ורצועת עזה – תמונת מצב 1992**, תל אביב: המרכז לשלום
- גולדקלנג, אורלי, יוני 2004. 'בפעם הבאה זה יהיה משאל עם', **נקודה** 271, סיוון תשס"ד
- גוטמן, תמר, נובמבר 2004. 'מנפחים את המציאות', **העין השביעית** 53
- גורני, יוסף, 1990. **החיפוש אחר הזהות הלאומית**, תל אביב: עם עובד
- גיא, כרמית, מרס 2003. 'המוזות שותקות', **העין השביעית** 43
- גרינברג, יהושע, אוגוסט 2004. 'דמות על דמות', **נקודה** 273, מנחם אב תשס"ד
- דור, דניאל, 2001. **עיתונות תחת השפעה**, תל אביב: בבל
- דרוקר, רבי, 2002. **חקיקרי**, תל אביב: ידיעות אחרונות
- הדרי, יונה, 2002. **משיח רכוב על טנק**, תל אביב: מכון הרטמן, מרכז צביון באוניברסיטת בר-אילן והקיבוץ המאוחד
- הורביץ, נרי, 2002. 'מבוא', **דת ולאומיות בישראל ובמזרח התיכון**, תל אביב: מרכז יצחק רבין לחקר ישראל ועם עובד
- העצני, אליקים (עורך), 1978. **אוטונומיה – ראשיתה של מדינת אש"ף**, מועצת היישוב היהודי ביהודה שומרן הבקעה וחבל עזה

הראל, ישראל, ספטמבר 2004. 'תהליך ההתנתקות של מתנגדי ההתנתקות', **נקודה** 274, ראש השנה תשס"ה

הרכבי, יהושפט, 1969. **לקח הערבים מתבוסתם**, תל אביב: עם עובד

הרנוי, מאיר, 1994. **המתנחלים**, ירושלים: ספריית מעריב

זלצברג, עלי וקדר, אלכסנדר (סנדי), תשנ"ו. 'המהפכה השקטה: עוד על הביקורת השיפוטית לפי חוקי היסוד החדשים', **משפט וממשל** ד 2

טבנקין, אהוביה, מרס 2002. 'התעוררו מאוחר מדי', **נקודה** 244, ניסן תשס"ב

טבת, שבת, 1971. **משה דיין**, תל אביב: שוקן

ידגר, יעקב, 1999. 'מיתוס רבין: לאומיות ציונית בשנות התשעים', **תרבות דמוקרטית** 1, רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן

—, 2004. **הסיפור שלנו 67-95**, חיפה: אוניברסיטת חיפה

ישי, יעל, 1987. **קבוצות אינטרס בישראל**, תל אביב: עם עובד

—, 2003. **בין גיוס לפיוס**, ירושלים: כרמל

כהן, אשר, יוני 2004. 'תכנית ההפרדה הציונית', **נקודה** 271, סיוון תשס"ה

כהנא, אריאל, מרס 2004. 'למה הם מחכים?', **נקודה** 269, ניסן תשס"ד

כספי, דן ויחיאל לימור, 1993. **המתווכים**, תל אביב: עם עובד

כרמי, שולמית והני רוזנפלד, 1993. 'הכלכלה המדינית של הלאומיות המיליטריסטית בישראל', אורי רם (עורך), **החברה הישראלית – היבטים ביקורתיים**, תל אביב: ברירות ליברמן, בנצי, ספטמבר 2004. 'יש לנו אהבה והיא תנצח', **מראש הר** 70, מקומון המועצה האזורית שומרון, תשרי תשס"ה

ליימן-ווילציג, שמואל, 1992. **מחאה ציבורית בישראל 1949-1992**, רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן

לניר, יוסף, 2004. **הקיבוץ בחברה הישראלית – פתולוגיה של משבר**, רמת אפעל: יד טבנקין

ליסק, משה ודן הורוביץ, תשמ"ו. **מישוב למדינה**, תל אביב: עם עובד

מגד, אהרן, 1985. 'המשיחיות החדשה', **אזור הרעש**, תל אביב: קו אדום והקיבוץ המאוחד

מדן, יעקב, יוני 2004. 'ההתנתקות והתיישבות', **נקודה** 271, סיוון תשס"ד

—, אוגוסט 2004. 'ימאזן האימה מחזק את שרון', **נקודה** 273, מנחם אב תשס"ד

מינץ, עדי, אפריל 2004. 'תכנית מדינית אלטרנטיבית', **נקודה** 269, ניסן תשס"ד

נבון, חיים, מרס 2004. 'טיפול נקודתי', **נקודה** 269, ניסן תשס"ד

—, אוגוסט 2004. 'טיפול נקודתי', **נקודה** 273, אב תשס"ד

נגבי, משה, 1981. **כבלים של צדק**, ירושלים: כנה

ניסן, מרדכי, 20.2.1981. 'מועצת ישע – המלאכה המדינית', **נקודה** 24, ט"ו באדר תשמ"א

נקודה 22, 9.1.1980. 'החלטות ועידת מועצת היישוב היהודי ביהודה שומרון וחבל עזה', ד' בשבט תשמ"א

נקודה 12, 11.7.1980. כ"ג בתמוז תש"ם

סגל, חגי, 1987. **אחים יקרים**, ירושלים: כתר

סופר, ארנון, מרס 2001. **ישראל, דמוגרפיה 2000-2020 סיכונים ואפשרויות**, חיפה: הקתדרה לגאואסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה

סופר, ארנון ויבגניה ביסטרוב, אוקטובר 2004. **ישראל, דמוגרפיה 2004-2020 לאור תהליך ההתנתקות**, חיפה: הקתדרה לגאואסטרטגיה, אוניברסיטת חיפה

עוז, עמוס, 1995. 'פתרון מול גאולה', **אשר אהבת את יצחק**, תל אביב: ידיעות אחרונות

—, 1998. **כל התקוות: מחשבות על זהות ישראלית**, ירושלים: כתר

על יצחק ויצחקים, תש"י. **דברי ימי יצחק**, קיבוץ עברון

פייגלין, משה, 1997. **במקום שאין אנשים**, ירושלים, מצודה

- פרי, יורם, 1997. 'מיתוס רבין והתקשורת', **דברים אחדים** 1, ירושלים: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד
- קדיש, אלון, 1995. **למשק ולנשק**, תל אביב: תג
- קימנלינג, ברוך, 1995. **בין מדינה לחברה: סוציולוגיה של הפוליטיקה**, א, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה
- קפלוק, אמנון, 1996. **רבין – רצח פוליטי בעזרת השם**, תל אביב: ספריית פועלים
- קרמניצר, יובל, נובמבר 2004. 'כך בונים חומה', **העין השביעית** 53
- קרטני, בוריס ורונית חכם (עורכים), תשנ"ז. **מדריך הכנסת והממשלה – הכנסת ה-14**, תל אביב: פוליס
- קרפין, מיכאל ועינה פרידמן, 1999. **רצח בשם אלוהים**, תל אביב: זמורה ביתן
- קרפל, מוטי, 2003. **המהפכה האמונית**, אלון שבות: לכתחילה
- רוזנבלום, דורון, 1996. 'הזירה', **תוגת הישראליות**, תל אביב: עם עובד
- רוניגר, לואיס ומיכאל פייגה, 1993. 'תרבות הפרייאר והזהות הישראלית', **אלפיים** 7
- רענן, צבי, 1980. **גוש אמונים**, תל אביב: ספרית פועלים
- שביט-פדרקין, מיכל, אפריל 2002. **תהליכים חברתיים ותרבותיים בחברה הישראלית**, תל אביב: משרד הביטחון, פרויקט צבא-חברה
- שוורץ, דב, 1999. **הצינונות הדתית בין הגיון למשיחיות**, תל אביב: עם עובד
- שטרנהל, זאב, 1995. **בניין אומה או תיקון חברה**, תל אביב: עם עובד
- שילה, נועם, ספטמבר 2004. 'מבחן הניצרה', **מראש הדר** 70, מקומון המועצה האזורית שומרון, תשרי תשס"ה
- שפט, גרשון, יוני 1995. **גוש אמונים – הסיפור מאחורי הקלעים**, בית אל: ספריית בית אל
- שפירא, אניטה, 1992. **חרב היונה**, תל אביב: עם עובד
- , 1997. 'ידור בארץ', **יהודים ישנים יהודים חדשים**, תל אביב: עם עובד
- , 1998. 'פוליטיקה וזיכרון קולקטיבי', יחיעם ויץ (עורך), **בין חזון לרוויזיה**, ירושלים: מרכז זלמן שזר
- שפירא, יונתן, 1996. **חברה בשבי הפוליטיקאים**, תל אביב: ספריית פועלים
- שפרינצק, אהוד, 1986. **איש הישר בעיניו יעשה: אי-לגליזם בחברה הישראלית**, תל אביב: ספריית פועלים
- , 1995. **בין מחאה חוץ פרלמנטרית לטרור: אלימות פוליטית בישראל**, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל
- שפרן, דביר, נובמבר 2002. 'אנחנו נוער הגבעות', **נקודה** 252, כסל"ו תשס"ג
- שרלו, יובל, מאי 2004. 'די להסביר נתחיל להקשיב', **נקודה** 270, אייר תשס"ד

- Almond, Gabriel A. and G. Bingham Powell, 1984. *Comparative Politics Today*, Boston: Little Brown
- (anonymus), 1980. 'Lobbies: A Vital Part of the Process', *Congressional Ethics*, 2nd ed., Washington D.C.: Congressional Quarterly Inc.
- Browne, William P., 1998. *Groups, Interests, and U.S. Public Policy*, Washington D.C.: Georgetown University Press
- Cigler, Allan J. and Burdett A. Loomis (eds.), 1998. *Interest Groups Politics*, 5th ed., Washington D.C.: Congressional Quarterly Inc.
- Cook, Constance E., 1998. 'The Washington Higher Education Community: Moving Beyond Lobbying 101', Allan J. Cigler and Burdett A. Loomis (eds.), *Interest Groups Politics*, 5th ed., Washington D.C.: Congressional Quarterly Inc.

- Deutsch, Karl W., 1966. *The Nerves of Government: Models of Political Communication Control*, New York: Free Press
- Finer, Samuel, 1966. *Anonymous Empire: A Study of the Lobby in Great Britain*, London: Pall Mall Press
- Hansen, John Mark, 1991. *Gaining Access: Congress and Farm Lobby 1919-1981*, Chicago: University of Chicago Press
- Hawes, Derek, 1993. *Power on Back Benches?*, Bristol: SAUS
- Marsh, David (ed.), 1983. *Pressure Politics*, London: Junction Books
- Miller, Charles, 1991. 'Lobbying: The Need for Regulation', Jordan Grant (ed.), *The Commercial Lobbyists*, Aberdeen: Aberdeen University Press
- Moloney, Kevin, 1996. *Lobbyist for Hire*, Aldershot: Dartmouth.
- Norton, Philip, 1993. *Does Parliament Matter?*, London: Harvester Wheatsheaf
- Olson, Mankor, 1968. *The Logic of Collective Action*, New York: Schocken
- Opheim, Cynthia, June 1991. 'Explaining the Difference in State Lobby Regulation', *The Western Political Quarterly*
- Paul Pross, A., 1991. 'The Rise of Lobbying Issue in Canada: The Business Card Bill', Jordan Grant (ed.), *The Commercial Lobbyists*, Aberdeen: Aberdeen University Press
- Rush, Michael (ed.), 1990. *Parliament and Pressure Politics*, Oxford: Oxford University Press
- , August 1994. 'The Control of Lobbyists: The Experience of Canada and the United Kingdom', A Paper Presented to the Workshop of Parliamentary Scholars and Parliamentarians, Berlin
- Rosenthal, Alan, 1993. *The Third House: Lobbyists and Lobbying in the States*, Washington D.C.: Congressional Quarterly Press
- Salisbury, Robert H., 1969. 'An Exchange Theory of Interest Groups', *Midwest Journal of Political Science* 13
- Salisbury, Robert H., 1990. 'The Paradox of Interest Groups in Washington – More Groups Less Clout', Anthony King (ed.), *The New American Political System*, 2nd ver., Washington D.C.: The AEI Press
- Samuelsson, Kurt, Summer 1988. 'The Swedish Model and Western Europe', *Journal of International Affairs* 41(2)
- Sartori, Giovanni, 1990. 'A Typology of Party System', Peter Mair (ed.), *The West European Party System*, Oxford: Oxford University Press
- Shaiko, Ronald G., 1998. 'Lobbying in Washington: A contemporary Perspective', Paul S. Herrnson, Ronald G. Shaiko and Clyde Wilcox (eds.), *The Interest Group Connection*, NJ: Chatham House
- Stephens, John D., 1979. *The Transition from Capitalism to Socialism*, London: Macmillan Press
- Truman, David, 1951. *The Governmental Process*, New York: Alfred K. Knopf
- Wilson, Graham K., 1990. *Interest Groups*, Basil: Blackwell
- Zigler, Luther Harmon 1964. *Interest Groups in American Society*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall

מקורות ומסמכים

- בן-גוריון, דוד, **דברי הכנסת** 21, 1957.11.
- דוח ביניים, 'מטה מבצע פנים אל פנים', המפד"ל, ינואר 2003
- דוח: היישובים הישראליים בישי"ע – נתוני אוכלוסייה, 'אמנה', אוקטובר 2004
- דוח מבקר המדינה, הסיוע הממשלתי לפיתוח ההתיישבות החדשה באזורי יש"ע והגולן, ירושלים, מאי 1999
- דוח מבקר המדינה לשנת 2003, 54
- דוח פעילות שנתי של מועצת יש"ע בנושאים המוניציפליים, 3.6.1986
- הודעה לעיתונות, המועצה האזורית חוף עזה, 18.12.2003
- הודעה לעיתונות בנושא גדר ההפרדה, ח"כ עמרם מצנע, 27.5.2003
- הודעה לעיתונות בנושא הפגנת ענק ביום 12.1.2004 בכיכר רבין בכותרת 'ישראל לא רוצה להתקפל', מועצת יש"ע, 22.12.2003
- הודעת מזכיר היישוב אלקנה על בחירת שני נציגי היישוב, 12.11.1980
- הזמנה לחברי הנהלת מועצת יש"ע לשיבת הנהלה, 6.12.1985
- החלטת ממשלה בנושא מפת אזורי עדיפות לאומית, אוגוסט 1998
- החלטת ממשלה מס' 145, נובמבר 1979
- הצעת ארגון מועצת יש"ע, 3.6.1986
- יום עיון על מחקרו של יעקב כנעני על העלייה השנייה העובדת ויחסה לדת, אוניברסיטת תל אביב, 17.2.1976
- מופז, שאול, שר הביטחון בתשובה לשאלתה של ח"כ חיים רמון, **דברי הכנסת**, 11.3.2003
- מכתב חברי הכנסת מהליכוד לראש הממשלה בנושא גדר ההפרדה, 27.5.2003
- מכתב של ישראל הראל ליישוב אלקנה בנושא בחירת נציגים למועצת היישובים, 20.10.1980
- מכתב של ישראל הראל לחברי מועצת היישוב היהודי בנושא 'כנס היסוד של המועצה – חוזר מס' 1, 13.11.1980
- מכתב של מוטי אייזיק למזכירי המועצות בנושא 'מבצע אכלוס בישי"ע', 13.12.1985
- מכתב של מועצת יש"ע לחברי היישובים בנושא 'כינוס אספת חברים מיוחדת', 12.5.1983
- מכתב של מועצת יש"ע בנושא 'מבצע אכלוס בישי"ע', 10.3.1986
- מכתבו של עו"ד יוסי פוקס, חבר מרכז הליכוד ותושב גוש עציון, בנושא 'ההצבעה ב-25 לאוקטובר – מהלך המנוגד לחוק יסוד כבוד האדם וחירותו', 17.10.2004
- מכתב של עמוס טרטמן, ראש מועצת מעלה אדומים, לראשי המועצות בישי"ע בנושא 'פגישה עם שר האנרגיה', 23.4.1985
- 'מרחב התפר', מסמך רקע בעבור ח"כ מיכאל איתן, ירושלים: מרכז מחקר ומידע, הכנסת, 1.7.2001
- מצגת, גדר ההפרדה, מועצת יש"ע
- מצגת, מנהלת ההתחברות, מועצת יש"ע
- מצע מועצת היישוב היהודי ביהודה שומרון וחבל עזה, אוקטובר 1978
- מצע מועצת יש"ע, מאי 1979
- נייר עמדה – מועצת יש"ע, 23.2.2004
- ניסן סלומיאנסקי, טיוטת דברי פתיחה, כנס היסוד של מועצת היישוב היהודי ביהודה, שומרון, הבקעה ורצועת עזה, 12.10.1978
- סיכום ישיבת פורום יש"ע, 29.3.1984, 11.4.1984
- פליר של 'פורום הארגונים החוץ-פרלמנטריים' בנושא 'גדר ההפרדה: צורך ביטחוני או מחטף מדיני של השמאל'
- פרוטוקול ועדת הכנסת מס' 59, 15.2.1993

פרוטוקול ישיבת הנהלת מועצת ישי"ע, 6.12.1985
פרוטוקול ישיבת ועד הפעולה של מועצת היישוב היהודי ביהודה, שומרון וחבל עזה,
6.11.1978
פרוטוקול ישיבת מועצת ישי"ע בתפוח מיום 4.3.1984, 5.3.1984
פרוטוקול מועצת היישובים ביהודה שומרון הבקעה ורצועת עזה, 12.10.1978
תקנון מועצת ישי"ע, 24.12.1980

אירועים

כנס 'שלום עכשיו', עימות בין יהושע מור-יוסף לבין מוסי רז, בית ציוני אמריקה, תל אביב,
30.7.2004
ישיבתה הראשונה של מנהלת ההתחברות, כפר המכביה, רמת גן, 24.10.2004
ישיבתה השנייה של מנהלת ההתחברות, הר חוצבים, ירושלים, 1.11.2004

ראיונות

אדוריאן ירון, 25.7.2004
אלדד קרני, דוברת של ח"כ אורי אריאל, 24.11.2003
אליעזר חיסדאי, מ"מ יו"ר מועצת ישי"ע וראש המועצה המקומית אלפי מנשה, 2.2.2005
גולדשטיין שאול, סגן יו"ר מועצת ישי"ע וראש המועצה האזורית גוש עציון, 26.11.2003
14.10.2004, 30.6.2004, 2.2.2004,
הנדל צבי, חבר כנסת, 4.7.2004
הראל ישראל, לשעבר יו"ר ומזכ"ל מועצת ישי"ע, 10.12.2003
הרמלין דודי, עוזר של ח"כ נעמי בלומנטל, 3.5.2004
וייס דניאלה, ראש המועצה המקומית קדומים, 4.5.2004
חבר זאב (זמביש), מזכ"ל 'אמנה' וחבר הנהלת מועצת ישי"ע, 28.10.2004
חזן יחיאל, חבר כנסת, 26.11.2003
יוגב מוטי, לשעבר מזכ"ל יבני עקיבא, 16.2.2005
מור-יוסף יהושע, מזכיר מדיני ודובר מועצת ישי"ע, 18.10.2004, 20.6.2004, 23.11.2003,
24.10.2004
מינץ עדי, לשעבר מנכ"ל מועצת ישי"ע, 26.11.2003, 23.11.2003
מצנע עמרם, חבר כנסת, 18.7.2004
נצר חזני, 6-7.8.2004, ביקור אצל משפחת פחימה
סלומיאנסקי ניסן, חבר כנסת, 2.3.2005, 25.3.2005
פורת יובל, יועץ אסטרטגי של מועצת ישי"ע מאז אוגוסט 2004, 11.2.2005
שטרנברג ערן, דובר המועצה האזורית חוף עזה, 12.9.2004, 6.8.2004
שין דני, 25.7.2004
שמעוני אבנר, ראש המועצה האזורית חוף עזה, 11.2.2005, 6.8.2004, 2.2.2004, 10.12.2003
שנלר עתניאל, לשעבר מזכ"ל מועצת ישי"ע, 31.1.2005
שרייבר מאיר, 25.7.2004

מן העיתונות

- אורבך, אורי, 27.10.2004. 'תסביך הנסיגה', **ידיעות אחרונות**
 אושפיז, עדה, 26.9.2003. 'מדד החילונים בקרני שומרון', **הארץ**, גיליון ראש השנה
 אזולאי, יובל, 19.9.2004. 'בגוש קטיף לא בטוחים אם גם בשנה הבאה יטבלו תפוחים
 בדבש ברצועת עזה', **הארץ**
 אייכנר, איתמר, 7.6.2004. 'ההתנתקות, אבל מתי?', **ידיעות אחרונות**
 —, 16.8.2004. 'המקדמה: 25% משווי הנכסי', **ידיעות אחרונות**
 —, 13.9.2004. 'תכנית ההתנתקות מעזה – המסמך המלא', **ידיעות אחרונות**, 24 שעות
 אייכנר, איתמר ונחמה דואק, 14.9.2004. 'נתניהו: אין פה תחמנות', **ידיעות אחרונות**
 אייכנר, איתמר וצבי זינגר, 20.9.2004. '1700 משפחות יקבלו את "המדריך למפונים"',
ידיעות אחרונות
 אייכנר, איתמר וגיא מי-טל, 18.10.2004. 'שיח חירשים', **ידיעות אחרונות**
 אייכנר, איתמר וחיים שיבי, 20.10.2004. 'שלב ההכרעה-מסמך', **ידיעות אחרונות**
 אייכנר, איתמר, גיא מי-טל ויוסי יהושע, 27.9.2004. 'בשיא: המתנחלים חיים בהכחשה',
ידיעות אחרונות
 אייכנר, איתמר, נחמה דואק, אורלי אזולאי ויוסי יהושע, 7.5.2004. 'אמשיך בתכנית
 ההתנתקות למרות המשאל', **ידיעות אחרונות**
 איל, נדב, 31.12.2003. 'שרון שוקל: תכנית ההתנתקות – לאישור מוסדות הליכוד', **מעריב**
on line
 —, 8.1.2004. 'שרון: לא אביא את תכנית ההתנתקות לאישור מרכז הליכוד', **מעריב**
 —, 3.2.2004. 'מערבולת פוליטית', **מעריב**
 —, 4.2.2004. 'רוב חוסם אחדות', **מעריב**
 —, 8.4.2004. 'מורדי הליכוד נפגשו', **מעריב**
 —, 29.4.2004. 'מחפשים אשמים', **מעריב**
 —, 13.8.2004. 'ירוצים חופשי', **מעריב**, המוסף לשבת
 —, 12.10.2004. 'שרון: אחליף את הממשלה', **מעריב**
 —, 18.10.2004. 'המקורב, התעשיין וקמפיין ההתנתקות', **מעריב**
 —, 26.10.2004. 'יומה הלאה?', **מעריב**
 איל, נדב, אריק בנדר, מנחם רהט, אילאיל שחר ואבישי בן-חיים, 26.10.2004. 'למרות
 הכול, יש רוב', **מעריב**
 איל, נדב, בועז גריילסמר ואורי יבלונקה, 2.5.2004. 'ירק הליכוד יכריע', **מעריב**
 איל, נדב, יוסי גרינשטיין, אילאיל שחר ואלי ברדנשטיין, 13.8.2004. 'סקר בליכוד: נתניהו
 נושף בעורפו של שרון', **מעריב**
 איל, נדב ואורי יבלונקה, 14.4.2004. 'הפיינל פור ניצח את המשאל', **מעריב**
 איל, נדב ומנחם רהט, 22.4.2004. 'כמעט שוויון', **מעריב**
 איל, נדב ומנחם רהט, 21.12.2003. 'הקו האדום של הימין', **מעריב on line**
 איל, נדב ואילאיל שחר, 19.10.2004. 'פרס: אני חושש מהתנקשות בחיי ראש הממשלה',
מעריב
 איל, נדב, מנחם רהט ויהודה גולן, 14.10.2004. 'ש"ס: שוקלים לתמוך בהתנתקות', **nrg**
מעריב
 איל, נדב, אילאיל שחר, אריק בנדר ויהודה גולן, 25.10.2004. 'המפתח אצל נתניהו', **מעריב**
 איל, נדב, אילאיל שחר, בן כספית ומנחם רהט, 6.2.2004. 'בימין מאיימים: נחליף את שרון
 בנתניהו', **מעריב**
 אלדד, אריה, 4.5.2004. 'ההבדל בין מצפן ושבשבת', **ידיעות אחרונות**, 24 שעות

- אלון, אמונה, 31.3.2004. 'איזי בידינו', **Ynet**, דעות
- , 14.4.2004. 'הכול בגלל האינדיאנים', **Ynet**, דעות
- , 21.4.2004. 'הניחו לי להישאר', **Ynet**, דעות
- , 2.6.2004. 'הפכפכה היא דעת הקהל', **Ynet**, דעות
- , 13.10.2004. 'עד שפתאום קמה הכנסת, ואמרה לו: לא', **ידיעות אחרונות**, 24 שעות אלון, בני, 28.10.2004. 'אני אופטימי', **בשבע**
- אלון, גדעון, 5.3.1997. 'אפילו תיכון אינו יודע כמה שדולות פועלות בכנסת', **הארץ**
- , 5.3.1997. 'יעדת משנה תקבע אופני פעילותן של שדולות בכנסת, כך שעבודת הועדות לא תפגע', **הארץ**
- , 12.10.2004. 'שרון התעקש לקיים הצבעה על הודעתו המדיינית-כלכלית, והובס ברוב של 53 נגד 44', **הארץ**
- , 31.10.2004. 'לשכת ה"ימ: 66 ח"כים מתנגדים למשאל עם', **הארץ**
- , 31.10.2004. 'מסתמן: 70 ח"כים יתמכו בחוק פינוי-פיצוי', **הארץ**
- אלון, גדעון, אלוף בן ומזל מועלם, 14.10.2004. 'שרון: פינוי יישובים בעזה ובשומרון יחל במאי וימשך לכל היותר 12 שבועות', **הארץ**
- אלון, גדעון ויובל יעז, 4.11.2004. 'הצעת חוק פינוי-פיצוי אושרה בקריאה ראשונה ברוב של 64 מול 44', **הארץ**
- אלון, גדעון, מזל מועלם ואלוף בן, 27.10.2004. 'הכנסת אישרה ההתנתקות ברוב גדול; נתניהו מאיים לפרוש', **הארץ**
- אליעזר, חיסדאי, 12.9.2004. 'לא מתכוון לשתוק', **מעריב**
- אמיתי, יגאל, 7.9.2004. 'נאמר לחיילים, לשוטרים ולפקידי הממשלה: מותר לכם לא להשתתף בגירוש', **www.katif.net**
- אשכנזי, אלי, 20.10.2004. 'הקיבוץ הדתי מתנגד לסרבנות: אין ערך העומד מול מלחמת אחים', **הארץ**
- אשר, איתי, אלי בודהנה ועמית כהן, 13.2.2004. 'יום קרב ברצועה: 15 פלסטינים נהרגו', **מעריב**
- בני, זאב בנימין, 21.4.2004. 'ביום שבו הרשע ינצח', **מעריב**, דעות
- בוהדנה, אלי, 15.4.2004. 'שרון מכר אותנו', **מעריב**
- , 16.4.2004. 'המלחמה על הבית', **מעריב**, המוסף לשבת
- , 12.8.2004. 'הקיבוצניקים יארחו את מפקדת הפינוי', **מעריב**
- בוהדנה, אלי ואבישי בן-חיים, 28.4.2004. 'הצביעו ברגלים', **מעריב**
- בוהדנה, אלי, אורי יבלונקה ויהודה גולן, 16.2.2004. 'צועדים נגד ההתנתקות', **מעריב**
- בוהדנה, אלי, אורי יבלונקה, נדב איל, מנחם רהט ומשה כהן, 19.9.2004. 'מתנחלים בעזה מאיימים: נקים בעזה מחנות פליטים', **מעריב**
- בוהדנה, אלי, מנחם רהט, אורי יבלונקה ואבישי בן-חיים, 29.4.2004. 'מריחים ניצחון', **מעריב**
- בחור, דיאנה, 4.7.2002. 'גדר ההפרדה: כל ההסתייגויות', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 14.8.2002. 'הקבינט אישר את תוואי גדר ההפרדה', **Ynet**
- , 13.11.2002. 'נתניהו: להאיץ את בניית גדר ההפרדה; שרון: אין כסף', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 28.5.2003. 'מחלוקת בין שרון ובן-אליעזר על גדר ההפרדה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- בחור-ניר, דיאנה, 24.7.2003. 'השר לנדאו: הוצאת אריאל מתוואי גדר ההפרדה הופך את הגדר למדיינית', **Ynet**, מבזקים
- , 25.7.2003. 'גורמים מדייניים בתגובה לדברי בוש: נכון לעכשיו נמשיך בבניית הגדר', **Ynet**, מבזקים

- , 17.8.2003. ידין: שרון לא עושה כלום לקידום הגדר, **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 24.8.2003. ידין לגולשי ynet: הממשלה מפקירה את ביטחון האזרחים, **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 20.9.2003. יהשרים לא הכריעו: גדר באריאל או ערבויות, **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 17.9.2003. יסילבן שלום קורא לכלול את אריאל בתוך הגדר, **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 23.9.2003. גורמים בירושלים בעקבות פגישת רייס-וייסגלס: עלות בניית הגדר לא תקוזה מהערבויות, **Ynet**, מבזקים
- , 21.3.2004. 'התנאים של נתניהו: השלמת הגדר וויתור על זכות השיבה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 18.4.2004. 'ההתנתקות: נתניהו ולבנת עברו למחנה התומכים', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 4.7.2004. 'דיכטר: הימין הקיצוני מקצין; ערביי ירושלים מעורבים בטרור', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- בחור-ניר, דיאנה ואטילה שומפלבי, 20.3.2004. שרון מציג את תכנית ההתנתקות לשרי הליכוד, **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 9.9.2004. 'אורלב: אם לא יהיה משאל עם על ההתנתקות – המפד"ל פורשת', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- ביילין, יוסי, 16.8.2004. 'המתנחלים יתפנו מרצונם', **מעריב**, מגזין
- בן, אלון, 30.6.2003. רייס לשרים: גדר ההפרדה בעייתית מאוד, **הארץ**
- בן, אלון, גדעון אלון וצבי זרחה, 11.10.2004. 'פתיחת מושב החורף: שרון יפרט את לויז' ההתנתקות', **הארץ**
- בן, אלון וארנון רגולר, 14.5.2003. 'שרון: סוגיית ההתנחלויות אינה נמצאת כרגע באופק', **הארץ**
- בן-דוד, עמיר, טובה צימוקי ואיתמר אייכנר, 20.9.2004. 'בתי כלא למתנחלים', **ידיעות אחרונות**
- בן-חורין, יצחק ודיאנה בחור-ניר, 4.5.2004. 'הקוורטט מאמץ את תכנית ההתנתקות', **Ynet**
- בן-חיים, אבישי, 20.2.2004. 'כניסת השבת', **מעריב**, המוסף לשבת.
- , 21.4.2004. 'הרבי מלובביץ' גויס לקמפיין נגד ההתנתקות', **מעריב on line**
- בן-נון, יואל, 18.3.2004. 'מדינת ישראל צופה בתדהמה', **Ynet**, דעות
- , 22.4.2004. 'שרון עקף את ביילין', **Ynet**, דעות
- , 6.5.2004. 'על הטבח והמשאל', **Ynet**, דעות
- בן-סימון, דניאל, 5.6.2003. 'אף אחד לא ירד מהגבעה', **הארץ**, גיליון שבועות
- , 13.6.2003. 'בתים מאבן, בתים מקרטון', **הארץ**, גיליון יום שישי
- , 26.7.2004. 'החוליה החסרה בשרשרת: חילונים', **הארץ**
- בן-שלמה, יוסף, 18.7.2004. 'איך הבדל בין אום-אל-פחם לקדומים', **הארץ**
- בנדר, אריק, 10.2.2004. 'נסיגה מעזה תתפרש ככניעה', **מעריב on line**
- , 17.2.2004. 'הכנסת: ח"כים מהליכוד העבירו הצעה נגד תכנית ההתנתקות', **מעריב on line**
- , 18.2.2004. 'ח"כ אריאל על רה"מ: האיש הזה גנב ושקרן', **מעריב on line**
- , 9.10.2004. 'מחר: דיון בחוק משאל העם', **nrg מעריב**
- , 11.10.2004. 'נקבל את דין הכנסת', **nrg מעריב**
- , 12.10.2004. 'היום שאחרי: מגעים לאישור ההתנתקות', **nrg מעריב**
- , 14.10.2004. 'ההתנתקות – פחות אנשים בבתי קברות', **nrg מעריב**
- , 19.10.2004. 'הבתים שיפנו – ייהרסו', **מעריב**
- , 26.10.2004. 'מצביע על הבית', **מעריב**

- בנדר, אריק ומנחם רהט, 13.10.2004. ירק משאל עם ניטרל האלימות, **nrg מעריב**
- בנדר, אריק ורויטרס, 11.2.2004. 'ארה"ב: נסיגה חד-צדדית – ניצחון לחמאס', **מעריב on line**
- בנדר, אריק וישירות מעריב, 13.1.2004. 'הצעדים החד-צדדיים יובאו לאישור הכנסת', **מעריב on line**
- בנדר, אריק, אורי יבלונקה, מנחם רהט ואילאיל שחר, 20.10.2004. 'הקרב על הכנסת', **מעריב**
- בנזימן, עוזי, 18.4.2003. 'מניחים את המפה על השולחן', **הארץ**
- , 18.7.2004. 'בדרכי עזה', **הארץ**
- , 25.7.2004. 'והשמאל שותק', **הארץ**
- , 27.8.2004. 'הידיעות על פעולתה היו מוקדמות מדי', **הארץ**
- ברזילי, אמנון, 25.10.2004. 'חייב יצחק לוי: גם אם אחזור לממשלה אעזוב אם יפוגו מתנחלים', **הארץ**
- ברזילי, אמנון וגדעון אלון, 25.10.2004. 'יתניהו מנסה לשכנע את המפד"ל להישאר בקואליציה תמורת הבטחה למשאל עם', **הארץ**
- בריימן, רון, 3.6.2003. 'למחוק את הקו הירוק', **הארץ**
- ברנע, נחום, 2.5.2004. 'מתפקד יקר', **ידיעות אחרונות**
- , 3.5.2004. 'הזנב והכלבי', **ידיעות אחרונות**
- , 28.5.2004. 'האם שרון גמור', **ידיעות אחרונות**
- , 7.6.2004. 'זה רק מתחיל', **ידיעות אחרונות**
- , 26.7.2004. 'משחק מקדים', **ידיעות אחרונות**, 24 שעות
- , 19.8.2004. 'הפסיד בלי כבוד', **ידיעות אחרונות**
- , 12.10.2004. 'הליכוד מתנתק משרון', **ידיעות אחרונות**
- ברנע, נחום ושמעון שיפר, 11.6.2004. 'היום שאחרי', **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת
- , 14.9.2004. 'שרון: ביבי רוצה לדחות ההתנתקות', **ידיעות אחרונות**
- , 29.10.2004. 'במוקטעה ליד מיטת ערפאת', **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת
- ברך, רן, 27.10.2004. 'בזכות הרוב היהודי', **מעריב**, המגזין
- בשבוע**, 21.10.2004. 'הצעה למורדים: תמיכה בהצבעת ההתנתקות בתמורה למשאל עם'
- , 28.10.2004. 'במועצת יש"ע מרוצים'
- גבירץ, יעל, 4.5.2004. 'השפן הנכון', **ידיעות אחרונות**
- , 4.5.2004. 'מעז למתוק', **ידיעות אחרונות**
- גודמן, יוני ואלשיע וישליצקי, 'התחברות במקום התנתקות – בכל החזיתות', **www.katif.net**
- גוטמן, נתן ואלוף בן, 10.8.2003. 'בוש: הגדר תקשה על הקמת מדינה פלסטינית עצמאית', **הארץ**
- גולן, יהודה, 22.7.2003. 'החכיים הבהירו: "אין רוב", והדיון על גדר ההפרדה נדחה', **מעריב on line**
- גורלי, משה, 26.9.2003. 'בג"צ – הביביסיטר של ההתנחלויות', **הארץ – מחיר ההתנחלויות**
- , 13.9.2004. 'ירוצחי הריבונות הישראלית', **מעריב**, המגזין
- , 8.3.2005. 'דילמה במוסר, תקשורת ומשפט', **מעריב**, המגזין
- גלילי, לילי, 26.10.2004. 'בשלום עכשיו מדברים על יום היסטורי, אבל אורי אבנרי עדיין לא מאמין לשרון', **הארץ**
- גליקמן, אורי, 25.7.2004. 'אלפים חיברו את רצועת עזה לכותל', **nrg מעריב**
- , 12.1.2004. 'אריק, לא נהיה שותפים לתבוסה', **מעריב on line**
- , 18.1.2004. 'יעוד 3 מאחזים מאוישים יפוגו', **מעריב on line**

- , 19.2.2004. 'המתנחלים: נמשיך להילחם על הבית', **מעריב on line**
- , 10.3.2004. '250 מתנחלים הפגינו בירושלים נגד תכנית ההתנתקות', **מעריב on line**
- , 8.4.2004. 'התכנית: עקרות בית יילחמו נגד הנסיגה מעזה', **מעריב on line**
- , 11.4.2004. 'מאות תושבי הדרום מפגינים מול חוות השקמים נגד ההתנתקות', **מעריב on line**
- , 30.5.2004. 'המתנחלים יעברו מבית לבית', **nrg מעריב**
- , 13.10.2004. 'היום: הפגנת ה-100 של הימין נגד תכנית ההתנתקות', **nrg מעריב**
- , 20.10.2004. 'השלב הבא במאבק: פקסים לשרים ולח"כים', **nrg מעריב**
- , 14.4.2004. 'שרון, אוהבים אותך, אבל מצביעים נגדך', **מעריב on line**
- , 26.7.2004. 'ממשיך בהתנתקות – למרות המחאות של המתנחלים', **nrg מעריב**
- , 17.10.2004. 'תוצאות הפגישה מחייבות עימות', **nrg מעריב**
- , 28.1.2004. 'ח"כים בליכוד: נצביע נגד תכנית ההתנתקות', **מעריב on line**
- , 18.12.2003. 'מועצת יש"ע: נעשה הכול להחליף את שרון', **מעריב on line**
- , 16.8.2004. 'מלחמת שרים', **מעריב**
- , 22.1.2004. 'גם יישוב אחד הוא קו אדום', **בשבע**
- , 21.10.2004. 'המפד"ל מאחוריו', **בשבע**
- , 26.12.2004. 'או התנתקות או זיבה', **מעריב היום**
- , 13.9.2004. 'ישוב בכיר', **מעריב**
- , 3.5.2004. 'הליכוד מתנתק משרון', **ידיעות אחרונות**
- , 4.5.2004. 'יסופית: 59.5% הצביעו נגד', **ידיעות אחרונות**
- , 28.5.2004. 'האפשרויות של שרון', **ידיעות אחרונות**
- , 18.8.2004. 'נלחמים על כל קול', **ידיעות אחרונות**
- , 14.9.2004. 'תבוסה לאיתם', **ידיעות אחרונות**
- , 12.10.2004. 'מגיעים לאחדות', **ידיעות אחרונות**
- , 13.10.2004. 'אווירית פילוג', **ידיעות אחרונות**
- , 18.10.2004. 'רוב בליכוד למשאל עם', **ידיעות אחרונות**
- , 19.10.2004. 'המורדים מאיימים: נצביע נגד התקציב', **ידיעות אחרונות**
- , 7.6.2004. 'החלטה היסטורית – המסמך המלא', **ידיעות אחרונות**
- , 7.6.2004. 'לא יהיו יהודים בעזה', **ידיעות אחרונות**
- , 27.10.2004. 'העבודה תשקול: להצטרף לממשלת שרון ללא תיקים', **ידיעות אחרונות**
- , 14.9.2004. 'דרוש משאל עם', **מעריב**
- , 17.10.2004. 'משאל על תנאי', **מעריב**
- , 2.2.2004. 'כעומק החקירה עומק הנסיגה', **www.katif.net**
- , 28.7.2003. 'גדר לא נוגסת', מאמר מערכת
- , 7.7.2004. 'יתניהו ואיומי הימין', מאמר מערכת
- , 8.7.2004. 'ילקדם את הפינוי', מאמר מערכת
- , 12.7.2004. 'להגיד כן לשרון', מאמר מערכת
- , 19.9.2004. 'מה משיב הימין הקיצוני', מאמר מערכת
- , 20.10.2004. 'לא להסיט את המאמץ', מאמר מערכת

- , 25.10.2004. 'השיקול הרציונאלי – אבל הנכון', מאמר מערכת
- , 27.10.2004. 'יעכשיו-לביצוע', מאמר מערכת
- , 31.10.2004. 'אחריותם של המורדים'
- , 2.11.2004. 'זהירות: דיקטטורה!', מודעה
- הארץ – מחיר ההתנחלויות**, 26.9.2003. '9% מהח"כים מתנחלים – פי 2.5 מחלקם באוכלוסייה'
- העצני, אליקים, 5.2.2004. 'הקרב על הגבעות', **בשבע**
- , 26.7.2004. 'השרשרת כחזרה כללית', **ידיעות אחרונות**, 24 שעות
- , 2.8.2004. 'שאלת השאלות לבנצי ליברמן', **ידיעות אחרונות**, 24 שעות
- העצני, נדב, 4.2.2004. 'להפליל את שרון', **מעריב**, דעות
- , 22.9.2004. 'מחנות מעצר עכשיו', **מעריב**, המגזין
- הראל, ישראל, 29.5.2003. 'כאילו המיר את דתו', **הארץ**
- הראל, עמוס, 5.8.2003. 'צה"ל פועל ממזרח לגדר, לאורכה, וממערב לה', **הארץ**
- , 26.9.2003. 'צה"ל בשירות המתנחלים', **הארץ – מחיר ההתנחלויות**
- , 26.10.2004. 'יחילות ואנשי קבע יתעמתו עם המתנחלים', **הארץ**
- וולספלד, גדי, 14.12.2003. 'מדד הביקורת בתקשורת', **הארץ**
- וייס, אפרת, 24.4.2002. 'עתירה לבג"צ: להקים גדר הפרדה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 9.6.2002. 'מועצת יש"ע: לא לגדר הפרדה, כן למכשול ביטחוני', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 4.1.2003. 'בג"צ ידון בעתירה להקמת גדר הפרדה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 1.10.2003. 'שלום עכשיו: החלטת הממשלה בעניין הגדר מוכיחה שאת המדינה מנהלים המתנחלים', **Ynet**, מבזקים
- , 30.3.2004. 'הגימיק החדש של גוש קטיף: עגבניות שרי', **Ynet**, בארץ
- , 27.4.2004. 'עשרות אלפים השתתפו בעצרת בגוש קטיף', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 5.7.2004. 'מרזל: הציבור שלנו חס, לא הכול תחת שליטה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 17.8.2004. 'אנשי מרזל למתנחלים: לצאת למאבק בשרון המטורף', **Ynet**
- , 20.9.2004. 'מטר לבשיא: אתה גרסה מודרנית ליודנראט', **Ynet**
- , 28.9.2004. 'מוזו: אם היה חוק "משאל עם" הייתי ממליץ לממשלה להצביע על ההתנתקות', **Ynet**, מבזקים
- , 15.10.2004. 'אסור ליהודי לסייע להתנתקות', **Ynet**
- , 18.10.2004. 'אנשי גוש קטיף מחרימים את שרון', **Ynet**
- וייס, אפרת ורענן בן-צור, 29.4.2004. 'מי שלח את תלמידי יש"ע לצמתים?', **Ynet**, מדיני-פוליטי
- וייס, אפרת ואילן מרסיאנו, 17.6.2004. 'אורי אליצור למתנחלים: הפעילו כוח בפינוי', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- ויסולי, אביעד, 10.12.2003. 'מרכז הסיוע למאחזים – פגישת צוות היגוי לחיזוק המאחזים', www.katif.net
- ורטר, יוסי, 11.10.2004. 'פרס: לא נתמוך בהתנתקות במתכונת הנוכחית', **הארץ**
- , 12.10.2004. 'פרשנות: רק שרון יכול – אבל בלי העבודה אי-אפשר', **הארץ**
- זהר, יפעת, 13.10.2004. 'מולדת ותקומה חתמו על הסכם לריצה משותפת בבחירות הבאות', **nrg מעריב**
- זהר, יפעת ואריק בנדר, 12.10.2004. 'לפיך: כדאי לשקול משאל עם', **nrg מעריב**
- , 11.10.2004. 'יתבוסה לשרון בהצבעה בכנסת', **nrg מעריב**
- זלקין, מוטי, 27.5.2003. 'מנהיגות מטעם עצמה', **הארץ**
- ז"ק, משה, 28.10.1996. 'ירוצחים את דמותו', **מעריב**, מעריב היום
- זרחיה, צבי, 28.2.1997. 'יו"רי הועדות נזעקים: לוקחים לנו את העבודה (ואת הכבוד)', **הארץ**

- חדד, שמוליק, 2.5.2004. 'שדרות: שני שרון הצביעו בקלפי המשודרגת', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- חיימוביץ, מרדכי, 27.10.2004. 'הלכו שבי אחריו', **מעריב**
- חסון, ניר, 15.10.2004. 'כישלון ראשון אחרי שורת הצלחות', **הארץ**
- חסון, ניר וצבי זרחה, 12.10.2004. 'שינוי מגמה בקרב המתנחלים בגוש קטיף: יפעלו להגדלת הפיצויים על הפינוי מהרצועה', **הארץ**
- חפר, חיים, 9.6.1967. 'היינו כחולמים', **ידיעות אחרונות**
- טל, רוני, 2.5.2004. 'יחלמתי שאני צריך לארוז הכול', **ידיעות אחרונות**, 24 שעות
- יבלונקה, אורי, 4.8.2003. 'התוכנית: הטבות מס לעשרות התנחלויות', **מעריב**
- , 31.1.2004. 'מספר המתנחלים גדל ב-16 אחוז', **מעריב**
- , 20.10.2004. 'רבע מהישראלים סבורים: כהנא צדק', **מעריב**
- , 27.10.2004. 'הפגנת הילדים', **מעריב**
- , 27.10.2004. 'מועצת יש"ע: נפקוד חצי מיליון בתיים', **מעריב**
- יבלונקה, אורי ומנחם רהט, 18.6.2004. 'אורי אליצור: מותר לפצוע את המפונים', **מעריב**
- יבלונקה, אורי ואילאל שחר, 18.10.2004. 'שרון צפצף עלינו', **מעריב**
- יבלונקה, אורי, מנחם רהט ויהודה גולן, 8.9.2004. 'רבנים בימין: מותר לפגוע גם באזרחים', **מעריב**
- יבלונקה, אורי, אילאל שחר, מנחם רהט, דני ברנר, אלי בודהנה ואריק בנדר, 28.1.2004. 'תכנית הפינוי, גרסה א', **מעריב**
- ידיעות אחרונות**, 7.6.2004. '52% תומכים בפינוי מידי של רצועת עזה'
- , 13.8.2004. 'ממשלה חדשה: בעוד שבועיים'
- , 17.8.2004. 'ועידת המורדים'
- , 18.10.2004. 'ח"כ פרופ' אריה אלדד, ראש השב"כ לשעבר עמי איילון, הרב יואל בן-נון וד"ר אשר כהן
- , 26.10.2004. 'העם בעד שרון', סקר
- יהושע, יוסי וגיא מי-טל, 18.10.2004. '160 חיילים דתיים: לא נסרב לפנות', **ידיעות אחרונות**
- יועז, יובל, 7.7.2004. 'הבחירות לכנסת ה-17 יתקיימו בנובמבר 2006, בניגוד להחלטת דורנר', **הארץ**
- , 25.10.2004. 'פינס: בעבודה יתמכו בהתנתקות כל עוד לא יוחלט על משאל עם', **הארץ**
- יועז, יובל ונדב שרגאי, 29.9.2004. 'מזוז בפגישה עם נציגי מועצת יש"ע: הייתי שוקל לתמוך במשאל עם על ההתנתקות', **הארץ**
- ימן-וולבוביץ, טל, 31.3.2004. 'המתנחלים מצאו נשק סודי למאבק בהתנתקות: הגפן', **מעריב on line**
- יער, אפרים ותמר הרמן, 8.7.2003. 'מדד השלום – יוני 2003', **הארץ**
- , 5.7.2004. 'מדד השלום – יוני 2004', **הארץ**
- יפתחאל, אורן, 27.10.2004. 'דמוקרטיה לצורך אפרטהייד', **מעריב**, המגזין
- ירושלמי, שלום, 8.7.2003. 'הגדר שינתה כיוון', **מעריב**, מעריב היום
- , 2.1.2004. 'שנת הפרישה', **מעריב**
- , 9.1.2004. 'מתרחק מהמרכז', **מעריב**
- , 16.1.2004. 'ימי הביבי', **מעריב**, המוסף לשבת
- , 30.1.2004. 'הקרחון שיטביע את הטיטניק', **מעריב**, המוסף לשבת
- , 2.2.2004. 'תכניות למגירה', **מעריב**, דעות
- , 13.2.2004. 'ירוח גבית למתנגדי הפינוי', **מעריב**, המוסף לשבת
- , 20.2.2004. 'משחק הכורסאות', **מעריב**, המוסף לשבת

- , 27.2.2004. יסוף הרומן, **מעריב**, המוסף לשבת
- , 19.4.2004. יחסול ממוקד להתנגדות, **מעריב**, דעות
- , 30.4.2004. יגד הרוח, **מעריב**, המוסף לשבת
- , 3.5.2004. יהגולם קם על יוצרו, **מעריב**, דעות
- , 6.9.2004. יהליכוד נגד הליכוד, **מעריב**, המגזין
- , 20.9.2004. ינשק יום הדין, **מעריב**, המגזין
- , 26.10.2004. יעל סף פילוג, **מעריב**
- ירושלמי, שלום ונדב איל, 6.2.2004. ידילמת שרון, **מעריב**, המוסף לשבת
- יש בישׂיעי, 1987a. **מעריב**, פסח תשמ״ז
- , 1987b. ימילת המפתח: נורמאליזציה, **מעריב**, פסח תשמ״ז
- , 1987c. ימטה בנימין: ארץ צעירה, **מעריב**, פסח תשמ״ז
- כהן, גל, 29.9.2004. יחברי מרכז הליכוד עורכים סקר טלפוני בין הח״כים, **כל העיר**
- כהן, ניצן, נדב שרגאי ועמרים ברקת, 20.10.2004. ישרון שוקל לפרק החטיבה להתיישבות יהודית, **הארץ**
- כהן, משה ומנחם רהט, 21.10.2004. יחסבלנות אוזלת, **מעריב**
- כהן שמעון, 29.1.2004. יעסקת גייבריל הייתה טעות. לא למדנו את הלקח, **בשבע**
- כספית, בן, 18.12.2003. ימחפש את המילים הנכונות, **מעריב**
- , 19.12.2003. ידחפורים במצב הכן, **מעריב**
- , 6.1.2004. יועכשיו, מעשים, **מעריב**
- , 27.1.2004. יאולמרט: תכנית ההתנתקות תחל בחודש יוני, **מעריב**
- , 20.2.2004. יחבילה, **מעריב**, המוסף לשבת
- , 27.2.2004. יחספינקס מהחווה, **מעריב**, המוסף לשבת
- , 15.4.2004. יחיבוק נשיאותי, **מעריב**
- , 4.5.2004. יאדריכל הניצחון, **מעריב**
- , 14.5.2004. יבחזרה לכיכר, **מעריב**, המוסף לשבת
- , 5.7.2004. ימתנחל שיפנה את המתנחלים, **מעריב**, חדשות
- , 19.8.2004. יההשפלה, **מעריב**
- , 10.9.2004. יאם מישהו ייגע בקבר בתי — אני יורה בו, **מעריב**
- , 12.9.2004a. יהיסטוריה חוזרת, **מעריב**
- , 12.9.2004b. ילא נבהל מהאיומים, **מעריב**
- , 12.9.2004c. ישרון: הם לא יפחידו אותי, **מעריב**
- , 12.10.2004. יבעיניים פקוחות, **מעריב**
- , 15.10.2004. יאחסום אלימות בגופי, **מעריב**, המוסף לשבת
- , 18.10.2004. יאפילו לא לחצו ידיים, **מעריב**
- , 26.10.2004. יזה אריק?, **מעריב**
- , 27.10.2004. י״תפטר אותם״, לחש עמרי, **מעריב**
- כספית, בן, נדב איל, אילאיל שחר, אורי יבלונקה ומנחם רהט, 17.10.2004. יקצב לשרון: לך למשאל, **מעריב**
- כספית, בן, אלי בודהנה, מנחם רהט ואריק ובנדר, 9.2.2004. יארה״ב: אל תספחו את אריאל, **מעריב**
- כספית, בן ואריק בנדר, 5.2.2004. יה״מורדים״ שלחו אזהרה לשרון, **מעריב**
- כספית, בן, עמיר רפפורט ואריק בנדר, 11.2.2004. ימתנתקים מהתכנית, **מעריב**
- לוינסון, חיים, 7.5.2004. ילכו לעזה, **כל הזמן**
- לונדון, ירון, 19.8.2004. יהמפץ הגדול!, **ידיעות אחרונות**
- ליבסקינד, קלמן, 2.3.2005. יאשמת התקשורת, **מעריב**, המגזין

ליטני, יהודה, 27.10.2004. 'ההתנתקות ב"כאילו", **ידיעות אחרונות**, 24 שעות מוסקו, יגאל, 19.10.2001. 'מה לעשות, אני פרקטי', **ידיעות אחרונות**, 7 ימים —, 13.9.2004. 'עשו אהבה (ואולי מלחמה)', **ידיעות אחרונות** מועלם, מזל, 20.5.2003. 'התומכים בגדר ההפרדה: קצב הבנייה — מחדל', **הארץ** —, 30.5.2003. 'אם שרון היה רוצה', **הארץ** —, 30.7.2003. 'השלב הראשון כמעט הסתיים, אך במערכת הביטחון הורידו פרופיל',

הארץ

—, 3.10.2003. 'למרות הכול, הסחבת נמשכת', **הארץ** —, 11.7.2004. 'היום פגישת "המורדים" בליכוד לגיבוש המאבק באחדות', **הארץ** —, 13.10.2004. 'הקרב הבא של המורדים בליכוד: לכפות על שרון לערוך משאל עם',

הארץ

—, b.13.10.2004. 'עכשיו מקימים את "מחנה שרון"', **הארץ** —, 14.10.2004. 'המורדים חותרים לשכנע עוד 5 ח"כי לליכוד', **הארץ** מועלם, מזל, גדעון אלון ונדב שרגאי, 6.7.2004. 'שרון: כל חיי הגנתי על יהודים, עכשיו אני זקוק שיגנו עלי מפני יהודים', **הארץ** מועלם, מזל וגדעון אלון, 13.7.2004. 'התנגדות חריפה בליכוד לאחדות; שרון פונה לש"ס וליהדות התורה', **הארץ** מועלם, מזל ואלוף בן, 27.7.2004. 'רה"מ הנחה עוזריו לא להתייחס למתנגדים; לא אחזור בי מתכנית ההתנתקות', **הארץ** מועלם, מזל וצבי זרחיה, 13.10.2004. 'שרון: להלחם במורדים בכל הכוח; המורדים: הוא מוביל את הליכוד לפילוג', **הארץ**

מייטמן, שמואל, אלי בוהדנה, אורי יבלונקה, אריק בנדר, אילאיל שחר ושאוול אדר, 3.3.2004. 'למאחזים יש 72 שעות להתפנות', **מעריב on line** מי-טל, גיא, 26.9.2004. 'מכתב הפינוי', **ידיעות אחרונות** מי-טל, גיא, 26.10.2004. 'נעשה לשרון בדיוק מה שעשינו לרבין', **ידיעות אחרונות** מי-טל, גיא ואיתמר אייכנר, 13.9.2004. 'מפגן כוח', **ידיעות אחרונות** מי-טל, גיא וטובה צימוק, 16.8.2004. 'המתנחלים — 300 אלף \$, המדינה — 200 אלף \$',

ידיעות אחרונות

מיכאל, בן, 22.2.2005. 'יקח אצבע, תן ידי', **ידיעות אחרונות**, 24 שעות מינץ, עדי, 2.1.2004. 'המחלה הגלותית', **מעריב**, המוסף לשבת **מעריב**, 19.9.1978. 'הסכמי קמפ-דיוויד — האוטונומיה' —, 24.1.2004. 'אוזל הזמן לפתרון שתי מדינות' **מעריב on line**, 29.9.2003. 'שרון: גדר ההפרדה תוקם ממזרח לאריאל' —, 19.12.2003. 'אבו עלא: נאום שרון — איום על הפלסטינים' —, 17.2.2004. 'מועצת יש"ע מפעילה בווינגטון שתדלן נגד תכנית ההתנתקות' —, 2.3.2004. 'מספר התחלות הבנייה ב-2003 — הנמוך מ-1989' —, 30.3.2004. 'שרון: החלטתי לקיים משאל על ההתנתקות' —, 12.4.2004. '50 איש מפגינים נגד עקירת יישובים ליד טקס בהשתתפות שרון' מצנע, עמרם, 23.8.2004. 'יכן, להיכנס לממשלת שרון', **ידיעות אחרונות**, 24 שעות מקובר-בליקוב, שרי, 8.8.2003. 'עיר על הגדר', **מעריב**, המוסף לשבת מרגלית, דן, 12.8.2002. 'הגדר בדרך הנכונה', **מעריב on line**, יומן מעריב —, 12.11.2002. 'מבצע גדר ההצלה', **מעריב**, מעריב היום —, 7.1.2003. 'מלחמה בטרור בשלוש הזיתות', **מעריב online**, דעות —, 7.3.2003. 'כולנו אחראים', **מעריב**, המוסף לשבת —, 4.4.2003. 'גדר הפרדה או מפת דרכים', **מעריב**, המוסף לשבת

- , 24.12.2003. ימשהו חשוד מימין, **מעריב** היום
- , 3.2.2004. 'אין דרך חזרה', **מעריב**, דעות
- , 9.4.2004. 'לפני שיהיה מאוחר מדי', **מעריב**, המוסף לשבת
- , 20.4.2004. 'חכמת נתניהו', **מעריב**, דעות
- , 14.5.2004. 'אלוף הדחי', **מעריב**, המוסף לשבת
- , 14.9.2004. 'הבל הדמוקרטיה מימין', **מעריב**, המגזין
- , 27.10.2004. 'ביבי הישן', **מעריב**
- מרמרי, חנוך, 26.9.2003. 'ארבע נביחות ושיירה אחת', **הארץ** — מחיר ההתנחלויות
- מרסיאנו, אילן, 22.7.2003. 'בליכוד "צפצפו" על שרון: הדיון על הגדר נדחה', **Ynet**
- , 22.7.2003. 'ח"כ סלומיאנסקי: לא נעביר תקציב לגדר מבלי שנדע מה התואי שלה', **Ynet**, מבזקים
- , 10.9.2003. 'הגדר תלויה בהחלטה של ח"כ שאול יהלום', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 11.9.2003. 'ח"כ יהלום דחה ההצבעה על תקצוב גדר הפרדה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 11.9.2003. 'בימין תומכים בהחלטת ח"כ יהלום לדחות ההצבעה על מימון הגדר', **Ynet**, מבזקים
- , 15.3.2004. 'יורזה הצעת חוק: פינוי יישובים — רק ברוב של 61 ח"כים', **Ynet**
- , 29.3.2004. 'שרון: בלי תמיכה בהתנתקות — אחליף הממשלה מיד', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 22.4.2004. 'שרון בכנסת: הצהרת בוש — חלק מתכנית ההתנתקות', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 25.4.2004. 'ריבלין ידליק משואה לכבוד המתיישבים בכפר דרום', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 12.10.2004. 'הקואליציה מתפוררת: כישלון אחר כישלון בכנסת', **Ynet**
- מרסיאנו, אילן ודיאנה בחור-ניר, 15.3.2004. 'בכנסת: שרון יציג ההתנתקות, בליכוד עשויים להתנגד', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- מרסיאנו, אילן ואטילה שומפלבי, 5.1.2004. 'התגובות: שרון — בולדוזר עם מגווע של טוסטוס', **Ynet**
- , 2.2.2004. 'ממשלת שרון זכתה בהצבעה — על חודו של קול', **Ynet**
- , 18.10.2004. 'תיקו באי-אמון; שרון הסכים "לבדוק השלכות המשאל"', **Ynet**
- מרקוס, יואל, 27.5.2003. 'בוש ימליץ ויאשר', **הארץ**
- , 2.2.2004. 'הפינוי המתוכנן: עשרים התנחלויות ברצועת עזה ובגדה בתוך שנה-שנתיים', **הארץ**
- , 3.6.2004. 'רגע לפני שזה נמאס', **הארץ**
- , 20.7.2004. 'שרון, תפוס פיקוד', **הארץ**
- , 10.9.2004. 'מדינה א', 'מדינה ב', 'הארץ
- , 8.2.2005. 'רק לא סרט טורקי', **הארץ**
- נחום-הלוי, רנית, 20.10.2004. 'נתניהו-לבנת-שלום מגבשים עסקה: תמיכת "המורדים" בתמורה למשאל עם', **nfc**
- סאמט, גדעון, 27.10.2004. 'שרון והסכינים הארוכות', **הארץ**
- סבן, איציק, 7.6.2004. 'זה יום שחור', **ידיעות אחרונות**
- סגל, זאב, 11.10.2004. 'גם לפי חוק ההתנתקות, התכנית אינה בבחינת סיום החזקת השטח', **הארץ**
- סגל, חגי, 23.9.2003. 'אריאל תישאר בחוץ', **מעריב**, מעריב היום
- , 12.10.2004. 'הונאת בחירות', **מעריב**, המגזין

- סרנה, יגאל, 4.8.2004. יקסמה האפל של מלחמת אחים, **ידיעות אחרונות**, 24 שעות ערץ, אורה וסופיה רון-מוריה, 10.9.2004. יום שני הגדול של המפד"ל, **מקור ראשון** פונדק, רון ומנחם קליין, 10.10.2004. 'ציונות אחרת', **הארץ**
- פז-מלמד, יעל, 19.8.2004. 'בחירות עכשיו', **מעריב**, המגזין —, 15.4.2004. 'מדינה ליכודניקית?', **מעריב**, דעות פיקרש, טולי ויעת"ים, 'אורי אליצור למתיישבים: אקבל בהבנה מי שיפעיל כוח כלפי המפנים', www.hazofe.co.il
- פלוצקר, סבר, 2.6.2004. 'המשטרה ולא צה"ל, תפנה את המתנחלים', **ידיעות אחרונות** —, 2.6.2004. 'מופז: רק המשטרה תפנה', **ידיעות אחרונות**
- , 26.10.2004. 'תומכים בו, דואגים לו', **ידיעות אחרונות** פריש, פליקס, 25.12.2000. 'מערכת הביטחון תקים גדר מערכת לאורך קו התפר', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 31.7.2002. 'דוח המבקר: כשלים רבי ם בהקמת גדר ההפרדה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 30.9.2002. 'עלות השלב הראשון בגדר ההפרדה – מיליארד וחצי שקל', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 6.11.2002. 'מופז: בעיית תקציב פוגעת בגדר ההפרדה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 4.12.2002. 'שרון ומופז: הקטע השני של גדר ההפרדה ייבנה באזור בית שאן', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 25.12.2002. 'הקטע הראשון של גדר ההפרדה כבר פועל', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 24.4.2003. 'גדר ההפרדה תכלול את אריאל ואת אלפי מנשה', **Ynet**, מיוחד
- , 24.7.2003. 'האמריקאים לחצו: אריאל עשויה להישאר מחוץ לגדר', **Ynet**
- , 31.7.2003. 'מנכ"ל משרד הביטחון: "העולם לא יחליט, תהיה גדר"', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- פריש, פליקס ואפרת וייס, 14.9.2003. 'רה"מ הכריע: אריאל מחוץ לגדר; זעם ביש"ע', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- פריש, פליקס ואטילה שומפלבי, 19.5.2002. 'גדר הפרדה: בינתיים רק על הנייר', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- צימוקי, טובה, 27.9.2004. 'צה"ל יחרים נשק', **ידיעות אחרונות**
- קדמון, סימה, 2.5.2004. 'הרע במיעוטו', **ידיעות אחרונות**
- , 11.6.2004. 'המפרקים בע"מ', **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת
- , 13.8.2004. 'שלוש ארבע לעבודה', **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת
- , 12.10.2004. 'כישלון לתפארת', **ידיעות אחרונות**
- , 27.10.2004. 'הדוגמן הוא עירום', **ידיעות אחרונות**
- , 11.3.2005. 'הבייבי של ביבי', **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת
- קים, חנה, 13.7.2004. 'המהפך של פרס', **הארץ**
- , 26.10.2004. 'המרכז זה אני', **הארץ**
- , 29.10.2004. 'יקו פרשת המים של הליכוד', **הארץ**
- קליין, שמואל, 5.2.2004. 'המצור על הגוש', **בשבע**
- קפרא, מיכל, 14.5.2004. 'מחפשים דרך', **מעריב**, המוסף לשבת
- , 20.10.2004. 'נציגי הרוב השקטי', **מעריב**
- רבין, איתן ומנחם רהט, 20.7.2003. 'מופז ידרוש משרון לזרז את הקמת הגדר', **מעריב**
- רגולר, ארנון, 3.10.2003. 'פלשת'ינאי: נלחם בגדר כמו שאנחנו נלחמים בהתנחלויות', **הארץ**
- רגולר, ארנון, 6.7.2004. 'סקר: 65% מהפלסטינאים נגד ההתנתקות', **הארץ**
- רהט, מנחם, 21.9.2003. 'פשרה: פרצה בגדר ההפרדה', **מעריב online**
- , 10.9.2004. 'משפחת נתניהו נגד השר נתניהו', **מעריב**

- , 12.9.2004. 'שוב בכיכר ציון', **מעריב**
- , 14.9.2004. 'מרכז המפד"ל התנתק מאיתם', **מעריב**
- הרט, מנחם, אריק בנדר ואסף גור, 11.1.2004. 'הערב: הימין נגד שרון', **מעריב**
- הרט, מנחם ואלי בודהנה, 20.9.2004. 'מכתב אישי לכל מפונה', **מעריב**
- הרט, מנחם ואריק בנדר, 11.9.2003. 'זיכוח על תוואי הגדר עלול להפסיק את הבנייה',
מעריב online
- הרט, מנחם ויהודה גולן, 17.10.2004. 'מכתב הסרבנות של רבני ישי"ע', **מעריב**
- הרט, מנחם ואורי יבלונקה, 12.1.2004. 'כוכב העצרת: אריק של פעם', **מעריב**
- הרט, מנחם, אורי יבלונקה, עמיר בן-דוד ואלי בודהנה, 21.9.2004. 'מועצת ישי"ע: הממשלה מעודדת טרור יהודי', **מעריב**
- הרט, מנחם, אילאיל שחר, אסף גור, אורי יבלונקה, אלי בודהנה ואסף זלינגר, 14.2004. 'הקמפיין של שרון: או אני או פייגלין', **מעריב**
- רובינשטיין, דני, 19.5.2003. 'לקראת שלטון של קבע בשטחים', **הארץ**
- רוזן, אורי, 9.1.2004. 'הנה ראש הממשלה הבא', **מעריב**, המוסף לשבת
- , 26.12.2004. 'גבירותי ורבותי, מיני מהפך', **מעריב**, המוסף לשבת
- רוטנברג, גיית, 21.10.2004. 'בקיבוץ הדתי דורשים ממזכירות התנועה לקרוא למשאל עם',
בשבוע
- רויטרס' ושירות מעריב, 7.2.2004. 'החלו ההכנות למשאל עם על תכנית שרון', **מעריב on line**
- רופא, שרון, 30.4.2002. 'יוזמה: תושבי קו התפר יקימו גדר הפרדה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- רותם, תמר, 26.9.2003. 'אנחנו? מתנחלים? חס ושלום', **הארץ** — מחיר ההתנחלויות
- רט, אבי, 28.10.2004. 'חוזרים ליסודות', **בשבוע**
- רינגל-הופמן, אריאלה, 7.5.2004. 'שרון נדחק לפינה, עזה תפונה, צה"ל יתפוס מנהיגות',
ידיעות אחרונות, המוסף לשבת
- רמון, חיים, 6.6.2002. 'אשמת ראש הממשלה, אשמת שר הביטחון', **Ynet**, דעות
- רפפורט, עמיר, 15.5.2002. 'גדר ההפרדה תוקם גם ממזרח לקו הירוק', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 4.8.2003. 'מסתמן: אריאל תישאר מחוץ לגדר ההפרדה', **מעריב**
- , 12.8.2003. 'מערכת הביטחון הציגה לראש הממשלה תכנית חדשה לגדר ההפרדה',
מעריב
- , 12.8.2003. 'תוואי חדש לגדר: אריאל בחוץ; ירושלים בפנים', **מעריב on line**
- , 14.9.2003. 'בגדר ההפרדה יהיה חור', **מעריב on line**
- , 3.10.2003. 'יתרגיל הגדר: למרות החלטת הממשלה — אריאל נשאר בחוץ', **מעריב**
- , 9.3.2004. 'איפה עובר הגבול', **מעריב**
- , 11.2.2005. 'השיטה של רון', **מעריב**, המוסף לשבת
- רפפורט, עמיר, נדב איל ואילאיל שחר, 8.2.2004. 'להכות בחמאס — ולצאת', **מעריב**
- רפפורט, עמיר, עמית כהן ואיתי אשר, 23.2.2004. 'הדיבורים על פינוי עודדו את המחבל',
מעריב
- רפפורט, עמיר, אורי יבלונקה ומנחם רהט, 22.12.2003. 'הערכה בצה"ל: מגרון לא יפונה',
מעריב
- רפפורט, עמיר, אילאיל שחר ומנחם רהט, 15.9.2003. 'שרון: בקרוב נאשר קטע גדול בגדר',
מעריב
- רצון, מיכאל, 15.6.2003. 'אסון אוסלו משודרג', **הארץ**
- שומפלבי, אטילה, 21.7.2002. 'גדר ההפרדה תוארך ב-3 ק"מ ותכלול את אלקנה', **Ynet**,
פוליטי-מדיני

- , 21.7.2003. 'החכיים יתום, אברהם ואיתן: להפסיק העברת הכספים לבניית הגדר', **Ynet**, מבזקים
- , 2.2.2004. 'שרון מתכוון לפנות 17 התנחלויות בעזה', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 30.3.2004. 'שרון בוועידת הליכוד: המשאל – מחייב', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 22.4.2004. 'הבכי של צבי הנדל', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 22.4.2004. 'יעימותים קשים בצמרת הליכוד לקראת המשאל', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 25.4.2004. 'שבוע למשאל: שרון יחריף התבטאויותיו נגד המתנגדים', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 30.4.2004. 'לא הפשילו שרוולים', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 1.7.2004. 'שתיקה אסטרטגית', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 18.8.2004. 'יתבוסה צורבת לשרון בוועידה – אבל החיכים איתו', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 15.10.2004. 'שרון פותח בקמפיין נגד מתנגדיו בליכוד', **Ynet**
- , 18.10.2004. 'פעילי ליכוד יגיעו לשיבת הסיעה לתמוך בשרון', **Ynet**
- שומפלבי, אטילה ואפרת וייס, 31.3.2004. 'הקרב על ההתנתקות: 51% ממתפקדי הליכוד תומכים', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 30.4.2004. 'המורדים בליכוד: ביום שני נתייצב מאחורי שרון', **Ynet**, פוליטי-מדיני
- שומפלבי, אטילה ואילן מרסיאנו, 19.4.2004. 'השר שלום הודיע: אתמוך בתכנית ההתנתקות', **Ynet**, מדיני-פוליטי
- שומפלבי, אטילה ודיאנה בחור-ניר, 2.5.2004. 'שיעור ההצבעה במשאל: 30 אחוזים עד 8 בערב', **Ynet**
- שחר, אילאיל, 3.2.2004. 'מחיר הפינוי: חצי מיליון דולר לכל משפחה', **מעריב**
- שחר, אילאיל, יהודה גולן ועמיר רפפורט, 27.10.2004. 'מגבירים את הקצב', **מעריב**
- שחר, אילאיל, אורי ליקמן ואריק בנדר, 28.1.2004. 'שרון: לא הצעתי עסקה לראשי יש"ע', **מעריב on line**
- שחר, אילאיל ואורי יבלונקה, 29.12.2003. 'ארבעה מאחזים יפנו – רק אחד מהם מאויש', **מעריב**
- שטיגליץ, מאיר, 17.7.2002. 'הגדר היא הרעה במיעוטה', **Ynet**, דעות
- שטרנברג, ערן, 5.3.2004. 'ידוח', **www.katif.net**
- , 18.10.2004. 'יתרונו של משאל העם', **www.katif.net**
- שיבי, חיים, 12.10.2004. 'יעשינו זיבור לראש הממשלה', **ידיעות אחרונות**
- , 20.10.2004. 'חיכ אפללו: חברי מרכז איימו עלי', **ידיעות אחרונות**
- שיבי, חיים ושלי פז, 28.5.2004. 'ביום שני: דיון סוער בכנסת', **ידיעות אחרונות**
- שילה, עמנואל, 21.10.2004. 'מבצע מלחמת אחים', **בשבע**
- , 28.10.2004. 'הכנסת לא אישרה', **בשבע**
- שיף, זאב, 4.7.2003. 'הקואליציה הלא קדושה', **הארץ**
- , 25.7.2003. 'ההתנחלויות יגודרו בנפרד – לא בגושים', **הארץ**
- , 3.8.2003. 'הצעה לבוש: לקצף מהערבויות חלק מההוצאות על הגדר', **הארץ**
- שיפר, שמעון, 30.5.2004. 'המדינה בסכנה', **ידיעות אחרונות**
- שיפר, שמעון, נחמה דואק ואיתמר אייכנר, 4.5.2004. 'ההתנתקות שאחרי ההתרסקות', **ידיעות אחרונות**
- שלו, חמי, 4.7.2003. 'זואולי...!', **מעריב**, המוסף לשבת
- , 3.10.2003. 'קונספציות 2003', **מעריב**, המוסף לשבת
- שלה, עפר, 3.5.2004. 'יעידת אדמה', **ידיעות אחרונות**
- , 17.8.2004. 'זריטואל של תחמנות', **ידיעות אחרונות**

- , 20047.9.1. ההתנתקות כקומבינה, **ידיעות אחרונות**, 24 שעות
- , 2004.13.9. בכיכר, מהצד הפוך, **ידיעות אחרונות**
- , 2004.27.10. יטרגדיה ופארסה, **ידיעות אחרונות**
- שליידר, מיתר, 2004.6.1. ברור שניאלץ לוותר על ישובים, **מעריב on line**
- שלום, עודד, 2004.7.5. השותפים החדשים של המתנחלים, **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת
- , 2004.11.6. המטרה: כאוס פוליטי, **ידיעות אחרונות**, המוסף לשבת
- שמואלי, סמדר, 2002.14.4. גדר הפרדה של שרון: ביקורת מימין ומשמאל, **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 2002.16.5. גדר והפרדה: מורה נבוכים פוליטי, **Ynet**, פוליטי-מדיני
- , 2002.12.6. מועצת ישע: יש גדר — אין קואליציה, **Ynet**, פוליטי-מדיני
- שפיץ, צח ומנחם רהט, 2004.28.7. "רוח אחרת" נגד ההתנתקות, **nrg מעריב**, חדשות
- שפירא, מיכל, 2004.20.10. שליש מהישראלים: סיכוי גבוה לרצח פוליטי, **מעריב**
- שרגא, נדב, 2003.28.4. כחצי מחיי הליכוד הצטרפו ל"שדולת יש"ע בכנסת", **הארץ**
- , 2003.26.5. לא קראו את המפה, **הארץ**
- , 2003.26.9. כוחות המילואים של המתנחלים, **הארץ** — **מחיר ההתנחלויות**
- , 2003.3.10. בהתנחלויות חוששים ש"אנרגיית הטרור" תתנפץ על הגדר ותופנה לאלה שממזרח לה, **הארץ**
- , 2004.26.4. המתנחלים מחליפים את חברי הקיבוצים, **הארץ**
- , 2004.27.6. הרב שפירא: יש למנוע את פינוי גוש קטיף, **הארץ**
- , 2004.9.7. יעשה פנחס, **הארץ**
- , 2004.18.7. המתנחלים מנופפים בדגל שחור, **הארץ**
- , 2004.29.9. יתוכנית בגוש קטיף: 200 מבנים ריקים יאוכלסו בחודשים הקרובים, **הארץ**
- , 2004.10.10. מנהלת ההתחברות לסיכול ההתנתקות, **הארץ**
- , 2004.17.10. יאסטרטגיה של הרתעה כדי להביא למשאל עם, **הארץ**
- , 2004.27.10. המתנחלים הבינו שאין אל מי לפנות, ופתחו בתפילה לשמים, **הארץ**
- , 2004.7.11. יעריצות ההתנתקות, **הארץ**
- שרגא, נדב וניר חסון, 2004.27.7. המבצע הבא של המתנחלים: מיליון חתימות נגד ההתנתקות, **הארץ**
- שרגא, נדב ושירות הארץ, 2004.8.7. מנהיגי המתנחלים לראש השב"כ: דבריך עוזרים להשחיר ציבור שלם, **הארץ**
- שרגא, נדב, מזל מועלם ואלוף בן, 2004.17.10. מועצת יש"ע: הפגישה עם שרון — ביזיון. רה"מ אטום ונחוש להוביל את העם לקרע, **הארץ**
- שרגא, תולי, 2000.5.11. www.walla.co.il
- שרון, רועי, 2004.14.10. בכיר רבני הציונות הדתית: סרבו פוקדה, **nrg מעריב**
- תירוש, אברהם, 2004.27.10. בלוף ושמו משאל עם, **מעריב**, המגזין
- Ynet**, 2002.15.4. שרון: להקים גדר הפרדה מיד, פוליטי-מדיני
- , 2002.16.6. גדר ההפרדה: בימין וברשות הפלסטינית זועמים, פוליטי-מדיני
- , 2004.29.3. שרי הימין מריחים את הסוף — ומסתערים על שרון, פוליטי-מדיני
- , 2004.23.4. שרון מזהיר: הפסד שלי במשאל יפגע בישראל ובנשיא בוש, פוליטי-מדיני
- , 2004.29.4. משאל ההתנתקות: גולשי Ynet תמכו בתכנית שרון
- , 2004.31.8. שרון: חוק ליישום תכנית ההתנתקות יובא לאישור הכנסת עד נובמבר, **חדשות**
- , 2004.21.10. www.a7.org, יחטיבת מנהיגות יהודית בעד משאל עם
- , www.katif.net-a, 'עד כאן ומכאן '9

- www.katif.net-b, יעד כאן ומכאן 11'
www.katif.net-c, יעד כאן ומכאן 27'
www.katif.net-d, יפותחים שנה'
www.katif.net-e, 'השרשרת הישראלית'
www.katif.net-f, 'כוחה של מחאה ציבורית'
www.katif.net, 13.11.2003. יראשי מועצת יש"ע בביקור תמיכה והזדהות עם תושבי
 נצרים'
 —, 10.12.2003. 'מועצת יש"ע סיימה את דיון החירום שקיימה בנווה דקלים'
 —, 21.4.2004. 'עדכן 6', א' באייר תשס"ד
 —, 28.5.2004. 'ביום ראשון עולים כולם לירושלים ונאמר לראש הממשלה: גוש קטיף –
 חזון שלא מתקפל'
 —, 2.6.2004. 'מועצת יש"ע קוראת לשרי המפד"ל, הליכוד והאיחוד הלאומי לא לקבל
 את הצעת הפשרה'
 —, 14.6.2004. 'למעלה מאלף תושבים התכנסו הערב בנווה דקלים לכנס תושבים'
 —, 18.6.2004. 'מועצת יש"ע מגנה את הקריאה להשתמש באלימות במסגרת המאבק'
 —, 27.6.2004. 'ירוב אברהם שפירא: כל מחשבה ורעיון או החלטה וכל שכן פעולה מכל
 סוג שהוא לפנות יישובים מגוש קטיף ולמסירת שטחים לנכרים, מנוגד להלכה'
 —, 21.10.2004. 'סקר: ירוב מוצק למצדדים במשאל עם'

אתרי אינטרנט

www.moetzetyesha.co.il
www.seamzone.mod.gov.il
www.katif.net
www.hazofe.co.il

תקשורת אלקטרונית

- גלי צה"ל, 29.6.2004. 'ימה בוערי'
 —, 26.7.2004. 'ימה בוערי'
 —, 8.9.2004. 'ימה בוערי'
 ערוץ 1, 26.9.2004. 'ערב חדשי'
 רשת ב', 26.7.2004. 'הכול דיבורים'

ניירות העמדה של המכון הישראלי לדמוקרטיה

1. **רפורמה בשידור הציבורי**
פרופ' ירון אזרחי, ד"ר עמרי בן-שחר וגבי רחל לאל (1997)
2. **עקרונות לניהול ולתקצוב על-פי תפוקות במגזר הציבורי**
פרופ' דוד נחמיאס ואלונה נורי (1997)
3. **הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה**
אריאל צימרמן בהנחיית פרופ' מרדכי קרמניצר (1997)
4. **דתיים וחילוניים בישראל: מלחמת תרבות?**
פרופ' אביעזר רביצקי (1997)
5. **לקראת רפורמה מבנית במגזר הציבורי בישראל**
פרופ' דוד נחמיאס, מרל דנון-קרמזין ואלון יראוני (1997)
6. **היועץ המשפטי לממשלה: סמכות ואחריות**
ד"ר גד ברזילי ופרופ' דוד נחמיאס (1997)
7. **הסתה, לא המרדה**
פרופ' מרדכי קרמניצר וחאלד גנאים (1997)
8. **בנק ישראל: סמכות ואחריות**
פרופ' דוד נחמיאס וד"ר גד ברזילי (1998)
9. **השתלבות קבוצות "פריפריה" בחברה ובפוליטיקה
בעידן שלום: א. החרדים בישראל**
פרופ' מיכאל קרן וד"ר גד ברזילי (1998)
10. **מבקר המדינה: סמכות ואחריות**
ד"ר גד ברזילי ופרופ' דוד נחמיאס (1998)
11. **חופש העיסוק**
פרופ' מרדכי קרמניצר, ד"ר עמרי בן-שחר ושחר גולדמן (1998)
12. **הפריימריס המפלגתיים של 1996 ותוצאותיהם הפוליטיות**
גדעון רהט ונטע שר-הדר (1998)
13. **השסע היהודי-ערבי בישראל: מאפיינים ואתגרים**
פרופ' רות גביון ועסאם אבו-ריא (1999) הופיע גם בערבית
14. **100 הימים הראשונים**
פרופ' דוד נחמיאס וצוות המכון הישראלי לדמוקרטיה (1999)
15. **הרפורמה המוצעת במערכת בתי המשפט**
שחר גולדמן בהנחיית פרופ' רות גביון ופרופ' מרדכי קרמניצר (1999)
16. **תקנות ההגנה (שעת חירום) 1945**
מיכל צור בהנחיית פרופ' מרדכי קרמניצר (1999)

17. **חוק ההסדרים: בין כלכלה ופוליטיקה**
פרופ' דוד נחמיאס וערן קליין (1999)
18. **פסיקת הלכה בשאלות מדיניות**
פרופ' ידידיה צ' שטרן (1999)
19. **הרבנות הממלכתית: בחירה, הפרדה וחופש ביטוי**
איל ינון ויוסי דוד (2000)
20. **משאל-עם: מיתוס ומציאות**
דנה בלאנדר וגדעון רהט (2000)
21. **השסע החברתי-כלכלי בישראל**
איריס גרבי וגל לוי בהנחיית פרופ' רות גביזון (2000)
22. **מדינה משפט והלכה – א. מנהיגות ציבורית כסמכות הלכתית**
פרופ' ידידיה צ' שטרן (2000)
23. **מעברי שלטון בישראל: השפעות על מבנה הממשל ותפקודו**
פרופ' אשר אריאן, פרופ' דוד נחמיאס ודורון נבות (2000)
24. **העדפה מתקנת בישראל: הגדרת מדיניות והמלצות לחקיקה**
הילי מודריק-אבן-חן בהנחיית פרופ' מרדכי קרמניצר ופרופ' דוד נחמיאס (2000)
25. **הטלוויזיה הרב-ערוצית בישראל: ההיבט הציבורי**
פרופ' ירון אזרחי, ד"ר זוהר גושן וגבי חני קומנשטר (2001)
26. **זגמים של שיתוף אזרחים**
אפרת וקסמן ודנה בלאנדר בהנחיית פרופ' אשר אריאן (2002)
- הכנס הכלכלי התשיעי – יוני 2001**
מנהל הכנס והעורך: פרופ' ראובן גרונאו
27. **אסטרטגיה לצמיחה כלכלית בישראל (2002)**
28. **אי-שוויון בישראל: חצי הכוס הריקה וחצי הכוס המלאה (2002)**
29. **הרפורמה במערכת הבריאות: עבר ועתיד (2002)**
30. **המדיניות המקרו-כלכלית לשנים 2001–2002 (2002)**
31. **מדינה, משפט והלכה – ב. עושר שמור לבעליו לרעתו: מקומם של המשפט ושל ההלכה בחברה הישראלית.**
פרופ' ידידיה צ' שטרן (2002)
32. **חקיקה פרטית**
דנה בלאנדר וערן קליין בהנחיית פרופ' דוד נחמיאס (2002)

הכנס הכלכלי העשירי – יולי 2002
מנהל הכנס והעורך: פרופ' ראובן גרונאו

33. **איום ביטחוני ומשבר כלכלי (2002)**
34. **הגלובליזציה (2002)**
35. **מדיניות הפנסיה (2002)**
36. **המדיניות המקרו-כלכלית לשנים 2002-2003 (2002)**
37. **רגולציה – הרשות המפקחת**
אורי ארבל-גנץ בהנחיית פרופ' דוד נחמיאס ופרופ' ידידיה צ' שטרן (2003)
38. **רגשות דתיים, חופש הביטוי והמשפט הפלילי**
(בשיתוף עם קרן קונרד אדנאואר)
פרופ' מרדכי קרמניצר, שחר גולדמן וערן טמיר (2003)
39. **דת ובג"ץ: דימוי ומציאות א. פרסום "מנוף – המרכז למידע יהודי" במבחן הביקורת**
ד"ר מרגית כהן, ד"ר אלי לינדר ופרופ' מרדכי קרמניצר (2003)
40. **האומנם מדינת כבוד האדם?**
אלוף הראבן (2003)
41. **פורנוגרפיה – מוסר, חירות, שוויון: הצעה לתיקון האיסור על פרסום
הצגת תועבה, ועבירות קרובות**
רם ריבלין בהנחיית פרופ' מרדכי קרמניצר (2003)
42. **המשמעות הפוליטית והחברתית של פינוי יישובים ביש"ע**
יאיר שלג (2003), מהדורה שנייה (2004)
- הכנס הכלכלי האחד-עשר – יולי 2003**
מנהל הכנס והעורך: פרופ' ראובן גרונאו
43. **המדיניות המקרו-כלכלית לייצוב המשק ולצמיחה (2003)**
44. **הצעה לארגון מחדש של החינוך הציבורי בישראל על בסיס ביזור ואיזור (2003)**
45. **אמינות ושקיפות במשק (2003)**
46. **מערכת ההשכלה הגבוהה לעשור הקרוב (2003)**
47. **המונופוליסט כקרבן: על זכויות חוקתיות בדיני ההגבלים העסקיים**
עדי אייל בהנחיית ידידיה צ' שטרן ודוד נחמיאס (2004)
48. **מדינה, משפט והלכה – ג. דת ומדינה: תפקידה של ההלכה**
ידידיה צ' שטרן (2004)

49. זכויות חברתיות בחוקה ומדיניות כלכלית
אבי בן-בסט ומומי דהן (2004)
50. האם תיתכן מדינת הלכה? הפרדוקס של התאוקרטיה היהודית
אביעזר רביצקי (2004)
51. יהודים שלא כהלכה: על סוגיית העולים הלא-יהודים בישראל
יאיר שלג (2004)
- הכנס הכלכלי השנים-עשר – יולי 2004
מנהל הכנס והעורך: פרופ' ראובן גרונאו
52. המדיניות המקרו-כלכלית: הקטנת האבטלה וצמצום הפערים (2004)
53. שינויים במבנה השווקים והמתווכים הפיננסיים ובמערכת הפיקוח (2004)
54. יחסי עבודה בעידן של תמורות (2004)
55. רפורמה בשלטון המקומי: ביזור לראויים ואבזור לנחשלים (2004)
56. סודות רשמיים: הצעה לתיקון האיסור הפלילי
מרדכי קרמניצר ואפרת רחף (2005)
57. דת ובג"ץ: דימוי ומציאות: ב. מודל תלת-ממדי למדידת אקטיביזם שיפוטי
מרגית כהן, מרדכי קרמניצר, אלי לינדר ואביטל בגין (2005)
58. לוחמים בלתי חוקיים או חקיקה בלתי חוקית?
הילי מודריק אבן-חן בהנחיית מרדכי קרמניצר (בדפוס)
59. פסילת רשימות
מרדכי קרמניצר (2005)
60. האם הכול כשר בהתמודדות נגד הטרור?
מרדכי קרמניצר (בדפוס)
61. סוד הכוח – מועצת יש"ע ומאבקה בגדר הפרדה ובתכנית ההתנתקות
ענת רוט בהנחיית אשר אריאן

● **الصدع العربي اليهودي في إسرائيل: مميزات وتحديات**
الاستاذ عصام ابو ريا البروفيسورة روت جيبزون

- 1E **Religious and Secular Jews in Israel: A Kulturkampf?**
By Prof. Aviezer Ravitzky (2000)
- 2E **State, Law, and Halakhah: Part One – Civil Leadership as Halakhic Authority**
By Prof. Yedidia Z. Stern (2001)
- 3E **Incitement, Not Sedition**
By Prof. Mordechai Kremnitzer and Khalid Ghanayim (2002)
- 4E **State, Law and Halakhah: Part Two – Facing Painful Choices**
Law and Halakhah in Israeli Society
By Prof. Yedidia Z. Stern (2003)
- 5E **The Political and Social Ramifications of Evacuating Settlements in Judea, Samaria and the Gaza Strip**
By Yair Sheleg (2004)
- 6E **State, Law and Halakhah: Part Three – Religion and State**
The Role of Halakhah
By Prof. Yedidia Z. Stern (2004)

This paper, then, is an observation from within the Yesha Council, and through it, an examination of the Israeli political system and of its complexity, its dynamic nature, its uncertainty and the challenges it presents. I hope this detailed study will enable readers to look behind the scenes of Israeli politics during one of the most significant periods in its history and to try to understand the Yesha Council's hesitations and its changing estimations of the situation as well as the challenges the council faced during its attempt to deal with and adjust itself to a continually changing reality.



of the territories and with activists; documents and explanatory material published during the course of the campaign; and my personal participation in various activities during the struggle, in internal meetings, faction meetings and Knesset committee sessions. Additional materials I used – to give a more general overview and to provide other opinions as well as reference points in the campaign – were journalistic pieces that I collected during the duration of my research. Besides significant amounts of material from the national mainstream Israeli press, I also sought to express, to the best of my ability, the internal debate conducted among the settler public in the territories and among their supporters, the positions stated in the right-wing newspapers, the religious Zionist newspapers, the Yesha settlers' newspapers, and the websites of the relevant entities – in particular, the Yesha Council's site and that of the Gush Katif Campaign Headquarters.

One of the challenges of the study was to understand and analyze the strategy used by the Yesha Council in its activity against the disengagement plan. The research was conducted as the campaign was taking shape, so that much of the data and situation analyses that I collected and the conclusions which I and the active individuals reached – as well as comments made in the context of the reality at that particular time – turned out, at a later time, to have been less relevant to the final development of the process than they appeared to be when they were first collected. In other words, the dynamism of the campaign itself, its dynamics, its complexity and the personal involvement of the subjects of the research – who frequently acted on gut feelings and through inertia – made it difficult to connect the data and then create a single, smooth, clear and continuous narrative characterized by cause and effect. It is only with hindsight regarding these developments that it is possible to accurately distinguish what was or was not the actual cause of a change in strategy or in tactics.

chapter as the sources of the Yesha Council's strength or weakness were randomly chosen in an attempt to identify the structural and environmental elements that lead to the council's successes and partial successes, or alternatively, to its lack of success in influencing the public and political arenas in Israel.

The last three chapters deal with the specific campaigns conducted by the Yesha Council regarding the security fence and the disengagement plan. The fourth chapter is an attempt to analyze the method used in conducting the struggles. I have divided this analysis into separate parts or elements of a campaign – the definition of a goal, the definition of the organization's counterpart or "enemy," and the determining of a strategy. With respect to each campaign, I sought to clarify whether and to what degree these three parameters had been dealt with – three elements critical for understanding the behavior of an organization in political processes and which also make a significant contribution towards understanding the complexity that the organization must face. The fifth chapter presents a 'snapshot' of the current situation, and describes the step-by-step development of the two campaigns over a defined time period. Through a description of the conditions and circumstances in the context of which the Yesha Council has operated, I sought to demonstrate the complexity of the political process and the need to properly deal with the three above-mentioned critical elements of a campaign. I had also aimed at describing the challenges that actors seeking to influence Israel's political process must face. Finally, the last chapter is an analysis of the two campaigns: an attempt at understanding the environment in which the Yesha Council operated, the challenges it faced, the degree to which it succeeded in meeting them, and the manner in which all of these elements influenced the council's behavior and its success or lack of success.

This study is based mostly on primary resources: interviews with key personalities; informal conversations with residents

active in the arena while the processes took form. Each player in the arena can influence the process, and the degree of each actor's influence derives from a number of parameters, including – as this study shows – the level of belief that it is possible to change and influence developments, the translation of that belief into action, the level of familiarity with the system in which the parties are acting, the depth of understanding the rules of the game, and the perseverance displayed in seeking to achieve the particular actor's goal.

The first chapter of this study is a general review of interest groups in a democratic society and their importance. The purpose of this review is to give the reader a conceptual framework for analysis and the tools for understanding the special nature of the Yesha Council as a model for an interest group. At the beginning of the chapter an attempt is made to categorize the various interest groups. Next, the groups' modes of action are surveyed, and finally attempts are made to give readers the tools they need for choosing their own method of action – whether their goal is to understand the methods with which society's interest groups operate or whether they wish to act and be influential themselves.

The second and third chapters focus on the Yesha Council and provide general background regarding its management of political struggles as expressed in the two campaigns described here. The second chapter is more descriptive and focuses on the conditions and factors which led to the establishment of the Yesha Council, its organizational structure, its decision-making processes, its goals, the areas in which it is active, and its sources of financing. The third chapter, by contrast, is an attempt to understand the secret of its strength. This is done through an analysis of the way the Yesha Council conducts itself, of the reality in which the council functions and which shapes the council, and of the tools and operative methods that it uses in its campaigns. The variety of the parameters presented in this

a third reading in the Knesset, and the public protest which followed it, have already made their mark. Adopting the plan led to an intense upheaval within the political system, the establishment of a new government, the creation of a deep break within Israeli society and within the army, and an intensification of the split between religion and state. Most significantly, we have seen the beginning of a far-reaching and significant public debate regarding basic issues, such as the nature of the common denominator and shared goals of the various groups comprising Israeli society; the rules of the public protest game in Israel; and the question of authority – is it given to those who rule on Jewish law or to democratically chosen leadership? At the same time, this upheaval has also set the stage for the inevitable debate regarding the stability of Israeli democracy and of its future.

The historical, political, social, economic, security-related and international importance of both of these processes, and their implications for the Israeli-Palestinian conflict, for Israel's global status, for the country's future identity, and for the composition of the political system – each sufficiently explain the need for a deep analysis of these two political struggles. However, beyond the content and importance of the political initiatives themselves, the presentation and step by step analysis of these political processes as a continual progression – from the beginning of the idea's birth through its arrival at the stage of practical execution – is more generally important in terms of developing an understanding of the manner in which decisions are made in Israel and of the reasons why particular decisions – and not others – are made.

The focus on these two campaigns is intended to demonstrate that political processes do not take place in a vacuum but are instead dictated by many different factors and that they can indeed be influenced and changed. In the dynamic reality in which political campaigns such as these are conducted, their nature and their results are a function of the totality of the factors

struggle against the disengagement ends with the Knesset's approval of the main points of the plan on 26 October 2004, followed by the approval in a first Knesset reading of the Disengagement Plan Implementation Law (Evacuation-Compensation Law) on 3 November 2004.

The security fence, defined as the largest infrastructure project ever undertaken in the State of Israel, was put on the national agenda at the beginning of the Palestinian uprising in September 2000 by then Prime Minister Ehud Barak. He raised the issue after reaching the conclusion that “there is now no Palestinian partner” and that the State of Israel must unilaterally withdraw to defensible borders. Three and a half governments and two Knessets have come and gone since then, but because of its security importance and its political significance, the security fence issue continues to arouse all the various groups in the political system as well as the public, the law enforcement authorities, the army, and the media. The disengagement plan was, when first placed on the national agenda in December of 2003, subjected to ridicule and harsh criticism from right and left – and granted very limited trust from the public, the military and the media. Nevertheless, it has become – over the course of 2004 – the Israeli government's leading (and only) political plan. Between the inception of the political process established to resolve the Israeli Palestinian conflict at the 1990 Madrid Conference and through the 2003 appearance of the disengagement plan, Israel went through five prime ministers, seven and a half governments, and five Knessets. But the implementation of the disengagement plan represents the first time – and this is what makes the plan so special and important – that the Israeli government is directing a comprehensive plan that goes beyond a redeployment from areas in Judea, Samaria and Gaza to include the actual evacuation of Jewish settlements. At the time of this writing, no elections have been announced – but the “earthquake” which the plan caused even before it passed

through which it is possible to have a practical impact on politics and on decision makers, rather than just enjoy theoretical influence.² Third, through the description of the Yesha Council and its struggles, I have attempted to present the complexity of political struggles in general, their dynamics and their dynamism, and then to describe the degree to which every political organization needs to be able to change and to adapt itself, its strategy and its tactics, and the methods by which it deals with changing circumstances. I have attempted to give the reader, who views the issue from an external perspective, an understanding of the impact – sometimes short-term, sometimes long-term and sometimes only after the fact – exercised by various elements that are active in the political field. This will in turn lead to an understanding of the challenges faced by extra-parliamentary groups and other elements that seek to influence politics – such as, for example, the need for patience and an ability to read the changing political map correctly.

The two processes on which the study focuses – the security fence and the disengagement plan – are, at the time of this writing, still in their formative stages, and it appears that they are far from being concluded. This study is therefore only a glimpse into each of them, within a defined period that begins with the first appearance of the idea and continues through critical stages of its development, ending in the establishment of a formal reference point. Thus, the analysis of the campaign regarding the security fence ends with the government's approval of its full route in October 2003. The analysis of the

2 The Yesha Council's methods and modes of activity are only part – albeit a large part – of the variety of ways in which citizens can influence politics. There are additional methods, some of which I will discuss with regard to other groups that were active in the political arena during the campaigns under discussion, and others which I will not discuss at all, such as strikes and the use of professional Knesset lobbyists.

acknowledge ‘belonging’ to a public organization” (Yishai, 2003: 216-218), my impression is that alongside the increase in the importance of civil society, there has been a decline in the level of political participation by average Israeli citizens. This is so despite the growing ability of citizens to have an impact on decision-making, which is itself the result of several factors: increased democracy within the parties and the expansion of the bodies that choose the parties’ candidates for the Knesset, tremendous developments in communications and technology, and the constitutional revolution that has given ordinary citizens “standing” with regard to almost any issue. Yet most citizens feel that they lack any influence, that political processes are dictated by some “force majeure” and that politics is a system that cannot be fundamentally changed, except perhaps marginally.¹ The purpose of this study is to demonstrate not only that it is possible to influence politics, but also that there is actually more than one way of doing so.

The Yesha Council attained the image of a group with the potential to influence politics in particular and our lives in general. The council accomplished this through various methods, from its organizational style to methods of operation. This study therefore contributes not only to an understanding of politics, but also to a comprehension of the role and importance of citizens as the wielders of political influence – or as actors with the potential to wield such influence. First, as stated above, this paper is an attempt to shed some light on a group that is perceived as one of the most influential non-parliamentary organizations in Israel, and to identify – through an analysis of two of its campaigns – the secret of its strength. Second, this paper presents a variety of methods of action

1 The relatively low turnout for the elections to the sixteenth Knesset – in comparison to the turnout for the elections to the previous Knesset – is one type of evidence for this increasingly intense feeling.

Summary

The Secret of its Strength: The Yesha Council and its Campaign Against the Security Fence and the Disengagement Plan

Anat Roth supervised by Asher Arian

In the twenty-five years of its operation, the Yesha Council – the formal leadership of the settlements in Judea, Samaria and Gaza (the term Yesha represents the initials of the Hebrew words for Judea, Samaria and Gaza) – has created an image of itself as a powerful organization which has enjoyed great success in achieving its goals. These goals were to influence government policy and to make its mark on the political, foreign relations and social agenda of the State of Israel. The construction of the security fence and the disengagement plan – the two processes on which this study focuses – are good examples of the Yesha Council's involvement and influence on Israeli politics. This position paper is an attempt to enter into the Yesha Council's unknown world, to understand who comprises it, what its sources of power are, and to examine whether and how the Yesha Council's story can instruct us about the ways political struggles are conducted in Israel.

The purpose of this study is to encourage citizen involvement and participation in politics. Although Leiman-Wilzig has contended that “the rate of participation in public protest in Israel is exceptionally high” and that “the Israeli public sees protest as a means with sufficiently reasonable chances of influencing decision makers and of getting what it wants from the political system,” (Leiman-Wilzig, 1992: 149-150) and Yael Yishai has argued that “more than 400 public, political, professional and social organizations declare that their efforts are rewarded” and that “a high percentage of citizens

